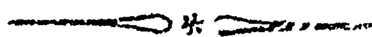
ગુજરાતી

ઇંદ્રજાળ

પ્રાચીન પુસ્તકો ઉપરથી.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે બુકસેલર.

ત્રણ દરવાજા—અમદાવાદ.

પ્રત ૩૦૦૦

અમદાવાદ.

જયંન્તિ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ.

પટેલ દેશાઇભાઇ હીરાચંદે છાપ્પી.

સંવત ૧૯૬૪ સને ૧૯૦૭

કીંમત બે આના.

ગુજરાતી ઇંદ્રજાળ.

આરંભ.

દોહરો.

સાજુ હોય શરીર તો, સઘળી વાતે સુખ;
નહીં તો નાણું બહુ છતાં, દિન દિન પ્રત્યે દુખ ૧
ભણતાં ભણતાં બહુ ભણ્યો, વિદ્યા અન્ય અનેક;
શરીર સાચવણી તણો, અક્ષર ન ભણ્યો એક ૨
તે તો ભણતર તુચ્છ છે, વળી બુદ્ધ પણ વ્યર્થ;
શરીર સાચવણી વિના, સરે ન સઘળો અર્થ. ૩
માટે વિદ્યા વૈદના, પુરણ રાખી પ્રીત;
જેથી કાંઇ પણ જાણશો, રોગ કટ્યાની રીત ૪
વૈદકથી આયુષ વધે, સુખમાં રહે સદાય;
માટે વિદ્યા વૈદની, જરૂર જેવી જણાય, ૫
જો ધન છે ઘરમાં ઘણું, હોય શરીરમાં શુળ;
તેના મનમાં ગણે, ધન સઘળુ ધુળ, ૬
જેની ઘણી જરૂર છે, શોધી તેનો સાર;
રૂડું આ પુસ્તક રચ્યું, સઉ સુખનું દેનાર- ૭
પિતા અહારજ રાખજો, દીવસને વળી નીશ;
વિવેકી એમ વર્તશો, થાશે લાભ અતીસ. ૮

જમીનમાં ધન હોય તે જાણવાની રીત.

જે જગાએ કાગડા મૈથુન કરે ત્યાં ધન હોવું જોઇએ તથા જે જગાએ સીંહનું રેઠાણ હોય તે જગાએ ધન હોવું જોઇએ, ત્રીજું જગાએ ઝાડપર માત્ર જેઠ અને અસાડ મહીને પાંદડાં દેખાય અને બીજી રૂતુમાં પાંદડાં હોય નહીં તે જગાએ નીસ્ચે ધન હોવું જોઇએ.

રાજાને વશ કરવાની રીત.

કેસર, ચંદન, કપુર, ગોરોચન, ગાયના ઘીમાં ઉકાળીને કપાળે ટીલું કરવાથી રાજા રાજા વશ થાય છે.

સ્ત્રી પુરૂષમાં લડાઇ થાય

ઊંદર અથવા કાળી બીલાડીના વાળ શનીવારે જે પુરૂષ અથવા સ્ત્રી લાવે તેના ઘરમાં કંકાશ થાય.

ઘરમાં સાપ ન રહે.

સીંહની ચામડી અને ડુંગળીના કાંદા ભેગાં રાખે તો ઘરમાંથી સાપ જતો રહે અને બીજા સાપ આવે નહીં

દેહ રક્ષક મંત્ર.

ओम् परब्रह्म परमात्माने मम शरीरे पाहि पाहि कुरु कुरु स्वाहा ॥

આપણાપર કોઇ મુઠ ચોટ મારવાનો શક હોય તો તેના પહેલાં આગલી દેહ રક્ષકનો મંત્ર ૧૦૮ વાર જપવો કે જેથી આપણને મુઠ ચોટ લાગે નહીં.

ઈંદ્ર જાળ,

ओम नमो नारायण विश्वंभराय इंद्रजालको तुकान दर्शय दर्शय कुरु सिद्धि कुरु स्वाहा ॥

ઇંદ્રજાળનો ગમે તે મંત્ર સાધવા હોય તે પેહેલાં મંત્રનો જપ કરવો.

ધંધો રોજગાર વધારનાર મંત્ર.

काली केकाली माहाकाली

સર્વ સુંદરી જિયે વ્હાલી ચાર વાર ભેરૂ ચોરાશી, તબતો પુંજ પાન સીલાઇ અબબોલોકાલીકી દુહાઇ

દરરોજ પ્રાતઃકાળમાં સ્નાન કરીને આ મંત્ર ૪૯ વાર બોલે તેનો ધંધો રોજગાર સારો ચાલે.

આદાશીશીનો મંત્ર.

ઓમ નમ આ દેશ ગુરૂ કુકલી ચલી કરકર ઠેલી ॥ ચલો ॥ વોહો હનુમાનજી કીહાક વાગે અર્ધશીશી નાસે

આ મંત્રને સાતવાર બોલી ભભુતીની ચપટી ભરવી ચપટી ભરવી કે આદાશીશી ઉતરી જાય.

રોગ શાંત મંત્ર.

ઓમ નમો આદેશ ગુરૂકુ ॥

બાલ રખે બાલની કપાલ રખે જોગાની ॥ મુરખખે કુંભકર્ણ ॥ પીઠ રખે વિભિષણ ॥ નખે રખે નરસિંહ ॥ કલેજા રખે કાલી ભવાની ॥ કમર રખે કમારકા દેવ ॥ પીંડ રખે ગોરખનાથ ॥ પીઠા પ્રાણ સાત રખે ગુરૂકીપાસ गुरुकी शक्ति मेरा भक्ति ॥ चलो मंत्र इश्वरकी वाचा ॥

આ મંત્રને સીધ્ધ કરીને ઉપયોગ કરતી વખતે સાત વાર વિભુતી મંત્રવી.

દ્રષ્ટી ઉતારવાનો મંત્ર.

बांधु बांधु नजर बांधु दुशमनकी आंख बांधु आंखका कमान बांधु जावे जा उतरजा लगी नजर सो वाचा चुके तो बीर हनमानकी और लछमन गुरु गोरखनाथकी आण फिरे स्फुरो मंत्र इश्वरी वाचा ॥

આ મંત્ર ૧૧ વાર જપી ભસ્મ મંત્રી કપાળે લગાવી હોય તો દષ્ટિ ન લાગે અથવા શનીવારે દોરાને ધુપ દેઇ. એક વાર મંત્ર જપી એક ગાંઠ બાંધવી આ પ્રમાણે અગીઆર વાર મંત્ર જપી ગાંઠો વાળી જેને નજર લાગી હોય તેના ગળે બાંધવાથી દ્રષ્ટી ઉતરી જાય.

વીંછી ઉતારવાનો મંત્ર

अरे अरे वीचवा दोता कोटहोता वारुळी होता होता लइ-
चे खुरीकाठा तिडक जोर जाय न उतर तर तुला गुरु-
की आण मगळाची आण स्फुरा मंत्र इश्वरी वाचा सत्य
मंत्र गुरुका साचा.

આ મંત્રને સાતવાર ભણી રાખ્યાથી ઉતારવો. એ-
ટલે તરત ઉતરીજશે ને જેને કરડયો હસે તેને આરામ થશે

कळा विचु कवडे पाय उतर विचु पातालकु जाय.
गुरुकी शाक्ति मेरा भाक्ति चलो मंत्र इस्वरी वाचा

આ મંત્ર સીધ કરી જયારે વીંછી ઉતારવો હોય
ત્યારે રખ્યા લાવી હાથે વતી કરડેલી જગાયે ઝાડકતા
જવું ■ મંત્ર બોલતા જવું.

ઝેર ઉતારવાનો મંત્ર.

ગંગા ગૌરી દેઉ રાણી. ટાંકણુ મારી કરે વિષ
પ્રાણી ગંગા વાટે ગૌરી ખાઇ અઢારભાર નિષ
નિરવિષ હો જાય, ગુરૂકી શકિત મેરી ભકિત
સ્કુરે મંત્ર ઇશ્વરી વાચા.

પાણીનો પ્યાલો લેઇ મંત્ર સાતવાર જપી સાત ફુંકો
પાણીને મારવી ને વીષ ચડેલા માણસને તે પાણી પાવું.

તાવનો મંત્ર.

આસમાનકા તારા ॥ પવનકા મારા દુશમાન તાપકા શીર મારા સવા ઘડી તીન પોહોરમે નહિ મારે પિછે ફિરે તોનુની કુંડ ચમાર કુંડમે પડે ॥ કુંવારી કન્યાકો વિહાલમો પડે. સ્ફુરો મંત્રઇશ્વરી વાચા મેરી ભકિત ગુરુકી શકતિ ॥ સત્ય ગુરૂકા મંત્ર સાચા.

આ મંત્રને સાતવાર ભણી દોરાને સાત ગાંઠો વાળી તાવવાળા માણસને ગળે બાંધવાથી તાવ જાય.

મંત્ર સાધન કરવાની રીત.

જો મંત્રને સાધવો હોય તો જે દીવસે અથવા રાત્રે ગ્રહણ મધ્ય ભાગ આવે તે વખતે નદી, સમુદ્ર તથા તળાવમાં સ્નાન કરી ગળા સુધી પાણીમાં ઉભા રહી જે મંત્ર શીદ્ધ કરવો હોય તે મંત્ર ૧૦૮ વાર જપવો, એટલે મંત્ર શીધ થાય પણ મંત્ર દર વર્ષે ફેરી ફેરી જપવો જોઇસે, વળી જયારે મંત્રનો ઉપયોગ કરવો ત્યારે તે જગા શુદ્ધ હોવી જોઇએ ગ્રહણને દીવસે ન બનેતો આતવાર મંગળવાર, શનીવારના દીવસે સમસ્થાન ભુમીપર પણ સીદ્ધ કરી શકાય, પણ સીધ કરતી વખતે ઉતમ નક્ષત્ર હોવું જોઇએ.

વનસ્પતિ સાધન.

જે વનસ્પતિ મંતરમાં ઉપયોગ લેવી પડે તે શનીવારે સાંઝકાળે અથવા મંગળવારે પ્રભાતમાં વહેલા ઉઠી લાવવી

ઔષધી તંત્ર.

મોતીઆનો ઉપાય.

મોતીએ તથા પરવાળુ અથવા આંખ દુખતી હોય હોય તો ખાપરીયુ રૂપીઆ એક ભાર ચીનાઇ સાકર રૂ. ૧) ભાર, પુરત ગાલી તપખીર રૂ ૧ ભાર હીંમજ હરડે રૂ ૧) ભાર એ સર્વને ખાંડી બારીક કરીને લીબુના રસમાં દિવસ સાત સુધી ખરલ કરવું પછી તેને છાયામાં સુકવવું જ્યારે ખપ પડે ત્યારે સાંજે સાંજે આંખમાં આંજવું જેથી ઘણો ફાયદો થશે ખાત્રી કરવાને એકવાર અજમાવી જોવાથી ખાત્રી થશે.

ધાતુ પુષ્ટીનો ઉપાય,

મોચરશ, અકલગરો, કાળી મુસળી, ધોળી મુસળી બહુફળી ઈંદ્રજવ મીઠા ગોરખ ગળો સત્વ સુકા વડગુદા કઉચા ઉટગણા બળબીજ, એખરો ચીનાઇકબાલા અને બાવચી, એ સરવે વસાણાં સરખે વજને લઈ ખાંડી ઝીણો ભુકો કરી તેને હવાલે વતી ચાળી નાંખવું. ત્યાર પછી જેટલું વજન વસાણાનુ થાય તેથી બમણી ખાંડ ભેળવવી ઓશાડ તૈયાર કરી દરરોજ સવારે હથેળી ભરીને ખાય તો શરીરમાંથી નબળાઇ જઇને પુષ્ટ થશે અને મરદાઇ વધશે

બીજો ઉપાય.

ખસખસનાં પોસ પઇસા ૨) ભાર સુંઠ પઈસા બે ભાર ધાવડાનાં ફુલ પઇસા બે ભાર એ સર્વ જણસો પાણી સેર રહે ત્યારે તેને ઉતારી લુગડેથી ગળી નાંખવું. ને સ્ત્રી સંગ કરતાં પહેલાં એક પહોર અગાઉ પીવું.

ચાંદી (ટાંકીના) ઉપાય.

ચાંદીના દરદથી ફોલ્લા થઇને જખમનાં ધારા પડયાં હોય તો તેનો અટાડવાને ફાયદાકારક ઓસડ નીચે મુજબ છે. હીમજ હરડે રૂ. ૮) ભાર રસ કપુર રૂ. ૪) ભાર દાડમનાં ફુલ રૂ. ૧) ભાર બોદારશીંગ રૂ. ૧) ભાર જાયફળ રૂ. ૨) ભાર, એલચી દાણા રૂ. ૧) ભાર એ સર્વે જણસો લાવી સાફ કરી ખુબ બારીક ખાંડી ચાળી કાગદી લીંબુ ન ૧૦૦] તેનો રસ કાચના વાસણમાં પલાળી ગળી નાંખવો બાદ તેમાં ડારની દવાનો ભુકો નાંખીને કઠણ ખલમાં નાખી ખુબ વાટીને સોપારી જેવડી જેવડી ગોળીઓ વાળી સુકવી નાંખી કાચી શીશીમાં ભરી મુકવી અને જેને ચાંદી થઇ હોય તેને દરરોજ ગોળી ૧) સવારે તથા ગોળી ૧) સાંજે ખવરાવવી ને તેને તેલ મરચુ હીંગ આમલી મીઠુ વગેરે ખાવાની પરેજ રખાવવી જેથી જલદી

પરમીયાનો ઉપાય.

ઘણી જુની અને પાકી ઇટ સોધી લાવીને તેનો ખાંડીને ઝીણો ભુકો કરવો પછી તેને બારીક ચાળીને દર રોજ સવારે ૫ા તોલાને આશરે તાડા પાણીમાં ફાકે તો પરમીયો માટ

ઉપાય બીજો.

સફેદ ગુંદર, શેર ૦ા શીગોડાં શેર ૦ા ખાંડનું બુરૂ શેર ૦ાા મેદો શેર ૦ાા એ બધાં વસાણાં ભેગાં એક પવાલામાં ભરી તેમાં ઘી શેર ૦ા તથા દુધ શેર ૦ા નાંખી સરવેને એકઠું કરી તેમાંથી દરરોજ સવારના પાંચ પાંચ રૂઆભાર ખાય તો પરમીઓ મટી જાય.

રોગ નિવારણ જંત્ર.

૧૭	૧૦	૮	૨
૩	૭	૧૩	૧૪
૧	૧૬	૧૦	૧
૬	૪	૫	૧૧

આ મંત્રને શફેદ કાગળપર લખી ગળે બાંધવાથી રોગોનો નાશ થાય છે.

સીદ્ધિ પ્રયોગ જંત્ર

૨	૨૦	૧૭	૮
૧૭	૩	૭	૧૬
૧૮	૧૪	૧૯	૧
૬૫	૬	૪	૧૮

જંગલના વાંસની લેખણ કરી સવા લાખ વખત આ મંત્ર લખે તો સરવે કામ સીદ્ધ થાય.

રાજ સભામાં માન પામવાનો જંત્ર

૪૦	૫૦	૨	૭
૬	૩	૪૭	૪૮
૪૯	૪૪	૮	૧
૪	૫	૪૫	૪૭

આ મંત્રને કસ્તુરી અને કપુરના રસમાં લખી પાસે રાખે તો રાજસભામાં સારૂ માન પામે.

શીતળા મટાડવાનો જંત્ર

શ્રી.	શ્રી.	શ્રી.	શ્રી.
શ્રી.	શ્રી.	શ્રી.	શ્રી.
શ્રી.	શ્રી.	શ્રી.	૦૦
૦૦	૦૦	૦૦	૦૦

આ મંત્ર વડનાં પાંદડા પર લખી જે બાળકને શીતળા થયાં હોય તેના ગળે બાંધવાથીશીતળાના રોગવાળાં બાળકને શાંતી થાય છે.

ગર્ભનું દુખ ટાળક જંત્ર.

૨	૭	૨૮	૩૫
૩૨	૩૧	૭	૩
૧	૧	૩૪	૨૮
૩૩	૩૩	૪	૬

આ મંત્રને કાંસાની થાળીમાં લખીને મંત્રને ધુપ દેવો પછી તેમાં થોડુ પાણી રેડી ગર્ભવંતી સ્ત્રીને પાવું જેથી તેને ગર્ભમાં પીડા થતી નથી.

અન્ન નાશક જંત્ર.

૮૪	૯૦	૨	૭
૬	૩	૮૭	૮૬
૮૯	૮૪	૮	૧
૮	૫	૮૫	૮૮

આ મંત્રને લખી અનાજની કોઠીમાં નાંખ્યો હોય તો અનાજ બગડી જાયે.

આધાશીશીનો જંત્ર.

૭૧	૪૬	૩૫	૩૮
૭	૮	૪	૩
૩	૮	૨	૧
૯	૭	૨૦	૧૧

જેનુ અ ધુ માથુ ચડતુ હોય તેને રવીવારને દાવસે આ મત્ર કેળના પાંદડાંપર લખી બાંધે તો દર્દ દુર થાય.

ધાન વર્ધક જંત્ર.

૨	૮	૨	૨૦
૮૪	૨૩	૭	૩
૯	૧	૨૬	૮૧
૨૨	૨૫	૪	૬

આ મંત્ર ભોજપત્ર ઉપર લખી ખેતરમાં મુકયો હોય તો અનાજ વધારે પાકે.

જંત્ર

૫૮	૫૨	૭	૨
૩	૬	૫૩	૫૫
૬૩	૫	૧	૮
૫	૮૪	૫૭	૫૫

ઘરના પાછળ પીંપળાના પત્તા ઉપર લખે તો દહાડાની રાત દેખાડે.

અકાળમૃત્યુ ન થાય તેનો જંત્ર

⌒	=	≡	॥
॥	=	॥	⌒
≡	।।।		⌒
≡	।	।।।	≡

આ મંત્ર લખી પાઘડીમાં રાખે તો અાગળ મૃત્યુનો ભય ન રહે.

દષ્ટી બંધન જંત્ર

૩૩	૮૧	૭૨	૪
૯	૮૨	૮૮	૧૧
૪૯	૩૭	૨૫	૫૦
૯	૨૭	૪૫	૧

આ મંત્ર તાંબાના પત્રપર લખી બાળકની કોટે બાંધે તો નજર ન લાગે.

ભઠ્ઠીબંધન જંત્ર

૭	૭	૪	૧
૬	૩	૫	૨
૩	૫	૨	૮
૬	૪	૭	૮

પીંપળાના પાનપર લખીને ભઠ્ઠીમાં નાંખે તો ધાતુ ગળે નહિ.

સીદ્ધિ પ્રયોગ જંત્ર.

૫	૧	૭	૨
૩	૬	૩	૨
૮	૪	૧	૧
૫	૪	૩	૨

સીસાની કલમવતી ચોંપળાની નાચે લખે તો મનં ધાર્યું કામ થાય.

આંબાની વૃદ્ધી જંત્ર.

૮૮	૮૫	૨	૮
૭	૩	૮૨	૮૧
૮૪	૮૯	૯	૧
૪	૬	૯૦	૯૧

કેરીના રસવતી લખીને આંબે બાંધે તો ફળ વધારે થાય.

ચક્રવર્તી જંત્ર.

જં.	જં.	જં.	જં.
જં.	જં.	જં.	જં.
જં.	જં.	જં.	જં.
જં.	જં.	જં.	જં.

કુંભારનો ચાક ફેરવવાની લાકડી વતી આ મંત્ર લખે તો ચક્રવર્તી વશ થાય,

ગઇ વસ્તુ મેળવવાનો જંત્ર

હું.	હું	હું.	હું.
ઈ.	ઈ.	ઈ.	ઈ
જં.	જં.	જં.	જં.
હીં.	હીં.	હીં.	હીં.

કનીરની છાયામાં બેસીને કેરાના દસ્તમાં કલમવતી લખે તો ગઇ ચીજ પાછી મળે.

ભયહરણ જંત્ર

૭૭	૮૪	૨	૮
૮૪	૭૪	૯૧	૮૩
૮૪	૭૪	૯	૧
૪	૬	૭૧	૮૫

માટીની ઠીકરી પર લખી આ મંત્ર કોટે બાંધે તો ભય દુર થાય.

વા વિહાહરણ જંત્ર.

૯૫	૯૨	૨	૮
૭	૩	૮૯	૮૮
૯૧	૯૬	૯	૧
૪	૬	૮૭	૯૦

આ મંત્ર આકુસાના રસમાં લખીને હાથે બાંધે તો વા મટે.

સુજસાથક જંત્ર

૫૯	૬૬	૨	૭
૬	૩	૬૩	૬૯
૬૨	૬૦	૬૦	૧
૪	૫	૫	૬૪

કાગળપર આ મંત્ર લખી ઘરમાં રાખે તો સુખી થાય.

એનાકપ્રદ જંત્ર

૮૭	૮૪	૨	૮
૭	૩	૯૧	૯૧
૯૩	૮૮	૯	૧
૪	૬	૮૯	૯૨

આ મંત્ર કાગળપર લખીં દાડમના ઝાડે બાંધે તો ફુળની વ્રદ્ધિ થાય.

શતરૂહારી જંત્ર

૬૭	૭૪	૨	૮
૭	૩	૭૩	૭૦
૭૩	૬૮	૯	૧
૪	૩	૯૬	૨૨

આ મંત્રને લોઢાની કુ-લમવતી નદીને કીનારે રવિવારના દિવસે લખે તો શતરૂ જીતિ શકે નહીં

જંત્ર

૮૩	૮૬	૨	૭
૬	૭૬	૭૯	૭૮
૮૫	૭૬	૮	૧
૪	૫	૭૭	૮૨

અશ્લેશા નક્ષત્રમાં આ મંત્ર દુકાનમાં બાંધે તો વેરી ઘણુ કષ્ટ પામે.

પુત્ર પ્રાપ્ત જંત્ર.

૩૩	૪૦	૨	૮
૭	૩	૩૭	૭
૩૯	૪૩	૯	૧
૪	૬	૨૫	૩૬

રોટલીપર આ મંત્ર લખી કન્યાને ખવરાવે તો [illegible] જરૂર પુત્ર થાય.

ભયહરણ જંત્ર

૫૭	૬૨	૨	૮
૭	૩	૫૯	૫૮
૬૨	૬૫	૯	૧
૪	૬	૫૭	૬૦

આ મંત્ર સ્ત્રીને ગળે મા-દળીઆમાં ઘાલી બાંધે તો ભય ન લાગે.

દેવતા પ્રસન્ન જંત્ર.

૬૫	૭૫	૨	૮
૭	૨	૬૯	૬૮
૭૧	૬૬	૯	૧
૪	૫	૫૭	૭૦

આ જંત્રને ધ્રાસની કલમ વતી લખીને મસ્તકમાં બાંધે તો સર્વે દેવતા પ્રસન્ન થાય.

ખેલજીતક જંત્ર

૬૦	૬૭	૨	૭
૬	૩	૬૪	૬૩
૬૬	૬૧	૮	૧
૪	૫	૬૨	૬૫

અજવાળી રાતે રેવાનક્ષત્રમાં લખીને હાથે બાંધે તો સર્વ ખેલમાં જીતી શકાય.

માન ભર્યો જંત્ર.

૫૬	૬૩	૨	૮
૬	૩	૬૦	૫૮
૬૨	૫૭	૮	૯
૬૨	૫૭	૮	૧

આ જંત્ર ભોજપત્ર પર લખી સોનાના માદળીઆમાં ચઢાવી કંઠે બાંધે તો આ દરમાન પામે.

શતરૂ નાશક જંત્ર.

૬૭	૭૪	૨	૭
૬	૩	૭૧	૭૩
૭૬	૭૮	૮	૨
૬૭	૬૮	૮	૨

આ જંત્ર લખી છેદી નાંખે તો શતરૂના શરીરે ઘણું દુઃખ થાય.

જંત્ર.

શ્રી	હ્રી	લ.	છી,
૨૪૨	૨૪૧	૨૪૪	૨૩૯
૨૩૮	૨૩૭	૨૩૯	૨૩૫
૨૩૦	૨૩૩	૨૩૨	૨૩૧

કાગળપર આમંત્ર લખી પાસે રાખે તો ભુત પ્રેતનો ભય ન લાગે.

ગર્ભરક્ષક જંત્ર

૮૦	૮૭	૨	૭
૬	૩	૮૪	૬૩
૯૬	૮૧	૮	૧
૪	૫	૬૦	૬૪

આ જંત્ર બેરી પોતાની કમરેમાં બાંધે ગર્ભની સારી રક્ષા થાય,

ચમત્યકારી પ્રયોગો.

કાગળપર લખેલા દસ્કત ઉડી જાય,

નૈસાર, સુહાગો, અને શીંદુર એ ત્રણે ચીજને સરખે ભાગે લઇ તેને વાટી અંદર પાણી મેળવીને તે વતી કાગળપર અક્ષર લખી તેને તડકે સુકવવાથી દસ્કત ઉડી જશે ને કાગળ કાળો દેખાશે.

લીંબુનો રસ ઉરાડવા વિશે.

એક શીશીમાં લીંબુનો રસ ભરી તેમાં થોડી પીળી કોડીની ભસ્મ નાંખવી અને આંગળીથી શીશીનું મોં બંધ કરવું એટલે તેમાંનો રસ ઉડી જશે.

પાણીનું દુધ.

ઝીણી મલમલનો કકડો એક ગજ લઇને ભેંસના દુધ બોળી છાંયડે સુકવવો એવી રીતે પચીસ વાર દુધમાં

ઓળી તડકે સુકવવો. પછી જ્યારે ખેલ કરવો હોય ત્યારે પાણીમાં તે કકડો ધોવો એટલે પાણીનું દુધ થયેલું જણાશે.

શીશીમાં દેવતા દેખાય.

સારા ઉંચા બ્રાન્ડીના શીશામાં થોડો ગંધક નાંખીને તે શીશાને અંધારામાં મુકવો. એટલે શીશો દેવતાથી ભરેલો દેખાશે ને તેને હાથમાં લીધાથી દઝાશે નહીં.

ઊછળતું લીંબુ.

પારો તથા નવસાર સરખે ભાગે લેઇ લીંબુમાં ઝીણું કાણું પાડી તેમાં ભરવું પછી તે લીંબુને તડકે મુકવાથી પટોપટ ઉછળવા માંડશે.

દેવતા વીના ધાણી શેકાય.

જારને થોરના દુધના સાત પટ આપીને તડકે સુકવી રાખવી પછી જ્યારે ખેલ કરવો હોય ત્યારે થોડીવાર અગાઉ તે જારની પોટલી બાંધી રાખવી બાદ થોડીવાર તડકે સુકવી કપડામાં કે સુપડામાં ઊછાળશો તરત ધાણી ફુટશે.

મેથીની ભાજી ઊગાડવાની રીત.

મેથીને ચણાની ઝાકળમાં પલાળી છાંયડે સુકવવિ એ પ્રમાણે પંદર પટ દઇને સુકવી રાખવી પછી જ્યારે ખેલ કરવો હોય ત્યારે થોડી માટી તથા છાણ પાથરી પાણી છાંટી તેમાં મેથી વાવવી ઉપર ટોપલો ઢાંકવો એટલે પા કલાકમાં મેથીની ભાજી તૈયાર થઈ નીકળશે.

પાણીમાંથી કોરી રેતી કાઢવી.

જુની ઇંટને ખાંડી તેને દીવેલનું મોયણ દેવું અને

તેને કલેડામાં નાંખીને શેકવી પછી તેનો ડબો ભરી રાખવો બાદ જ્યારે ખેલ કરવો હોય ત્યારે મુઠી ભરી પાણીમાં નાંખીએ તો તેને બીલકુલ પાણી લાગશે નહીં ને કોરીની કોરી રહેશે

કોયલા બતાવી મીઠાઇ અપાવી.

પ્રથમ ખેલ કરનાર જ્યારે એ ખેલ કરવા માંડે છે ત્યારે એક થાળીમાં કોયલા ભરી લાવે છે અને બધાને બતાવે તે પણ તે કોયલાની નીચે રેવડી, સાકરીયા ચણા ચીપરમીંટ, એવી એવી મીઠાઇ થોડી થોડી સંતાડી રાખે છે પછી કોયલાના વાસણપર કપડું ઢાંકી તળેની મીઠાઇ કાઢી લોકોને આપે છે તેથી જોનાર તેને શાબાશી આપે

દોરો બળે પણ વીંટી ન પડે.

મીઠાના પાણીમાં દોરાને બે ચાર પલાળીને સુકવવો પછી તેને વાટી બાંધી તને ઉચો ટાંગવો પછી તે દોરાને સળગાવશો તો દોરો બળી જશે પણ વીંટી પડશે નહી.

વીંછી ઉત્પન્ન કરવા

ગધેડાનું મુતર શેર પાંચ, તથા ભેંસનુ છાણ બાજરીનાં લોટ, ખજુરીનાં જાલને પીસી મટોડી, એ બધાને મએકઠી કાંસાના વાસણનું મો બંધ કરી રાખી મુકવુ પછી ત્રીજે દહાડે તે ઉધાડ્યાથી સેંકડો વીંછી દેખાશે.

પાણીનું લોહી.

એક કાચના વાસણમાં પાણી ભરવુ પછી બધા લોકોને બતાવવુ કે જુઓ આ પાણી છે એમ કરી તેનાપર તે વાસણ ઢંકાય રહે તેવડો રૂમાલ ઢાંકાતાજ વખતે વીલાયતી લાલ રંગનો કકરો ચાલાકીથી તે વાસણમાં નાંખી દેવો બાદ થોડીવારે વાસણ ઉઘાડ્યાથી પાણી લાલ લોહી જેવું જણાઇ આવશે.

બે આની ઉરાડવા વિશે.

પ્રથમ બે આની હથેલીમાં લેઇ લોકોને બતાવવી કે જુઓ આ બે આની છે તેને હું ઉડાડી મુકું છું પછી મુઠી વાળવી, પણ મુઠી વાળતા પેહેલા વચલી આંગળીને પાછળથી નખ ઉપર મીણ ચોટાડી રાખવું કે જેથી મુઠી વાળવી તે જરા ચાંપીને વાળવી કે બે આની મીણ સાથે વળગી જાય પછી મુંઠી ઉઘાડી રાખવાથી બે આની ઉડી ગયેલી જણાસે.

છાતીપર પથ્થર ભાંગવો.

એક પથ્થર આશરે દશ શેરના વજનનો લેઇ તેને કોયલાની ભઠ્ઠીમાં ઘાલી ખુબ તપાવવો પછી તેને પાણીમાં મુકવો જેવી રીતે બે ત્રણ વખત પથર પકવવો બાદ જ્યારે ખેલ કરવો હોય ત્યારે એક માણસને ચતો સુવાડવો પછી જાડી બનાત કા સેતરંજીની દશ ગડી વાળી તે ઉપર પથર મુકવો બાદ તેનાપર ધીમેથી હથોડો મારવાથી પથરના ચુરેચુરા થઇ જસે.

જાદુઇ દેવતા.

એક લોઢાના પત્રા ઉપર થોડો સુરોખાર નાંખીને તે ઉપર ગંધકનાં ફુલ છાંટશોતો પણ પોતાની મેળે બળતાં થશે પણ એ પ્રયોગ કરતી વખતે ગંધકનો ધુમાડો મોંમાં ન જાય તેની સંભાળ રાખવી.

દેવતાથી કાગળ ન બળે.

એક લોઢાનો સળીયો દોઢઇંચ જાડો લેવો અને તેના ઊપર કાગળ વીંટાળીને સ્પીરીટના દીવા ઉપર ધરવા પણ કાગળ બીલકુલ બળશે નહિ.

લીંબુમાંથી લોહી કાઢવું.

એક લોઢાના ચપ્પુ ઉપર કપાશ ! ફુસનો રસ ચોપ-

પછી સુકવવું એવા ત્રણ ચાર પટ દઈ સુકવવો પછી તે ચપ્પુથી લીંબુ કાપાવું તો અંદરથી લોહીના જેવો પદાર્થ નીકળશે જેમ ચપ્પુને વધારે પટ દેશો, તેમ વધારે લીંબુનો પ્રયોગ કરવાને સમર્થવાન થશે.

રૂપાનું ઝાડ ઉગાડવાનું.

એક શીશામાં આશરે ચાર ડ્રામ નાઇટ્રેટ ઓફ શીલવર નાંખી તેમાં થોડું વરસાદનું પાણી ભરી અને તેમાં એક આઉંસ પારો નાંખો. પછી સીસાને એકાંત જગાએ રાખો કે જેથી તે હાલે નહીં એટલે તુરત તમને થોડા વખતમાં સુંદર ઝાડ દેખાશે.

થાળીમાં સોયો નચાવવી.

એક થાળીમાં સોય નાંખી પછી તે થાળીની નીચે લોહ ચુંબક ફેરવશો તો થાળીમાં સોયો દોડાદોડ કરીમુકશે

પાણીમાં સોય તરાવવી.

એક કાચના ગ્લાસમાં ટોચ સુધી પાણી ભરવું બાદ તે પાણી સ્થીર થાય કે તેમા એક ઝીણી સોય આડી મુકવી. તે જ્યાં સુધી પાણી હાલશે નહીં ત્યાં સુધી તર્યા કરસે.

પગે પાવડી ચોંટાડવી.

પ્રથમ પાવડીને બાવળના ગુંદરનું જાડું પડ ચોપડી સુકવી દેવી. બાદ જ્યારે ખેલ કરવો હોય ત્યારે પગ ધોઇને પાવડીપર જોરથી દબાવી ઉભા રહેવું કે તુરતાતુરત પાવડી પગે ચોંટી જશે, બાદ તમે જેમ જેમ ચાલતા જશો તેમ તેમ પાવડી મજબુત ચોંટતી જશે લોકો અજાયબી આંધળા થશે.

પાણીમાં ભડકા.

પોટાસીયમ નામનો ધાતુ પાણીમાં નાંખે તો પાણી

મા ભુતના જેવા ભડકા માલમ પડશે.

ઝાડપર દીવા દેખાડવા.

ફોસફરસ, વીથ. ઈથર, નામની અંગરેજી દવા આવે છે તેને લાવીને પીચકારીમાં ભરી ઝાડપર છાંટે તો ઝાડપર દીવા દેખાશે.

મોંઢામાંથી ભડકા કરવા.

થોડો ફોસ્ફરસ લઇ તેને આંબાની ગોટલીમાં કાણું પાડી ભરવો અને પાછળથી સોયવતી ઝીણા વેહ પાડવા આવા રીતની બનાવેલી ગોટલી મોમાં રાખી બાહારની ફુક મારવી એટલે ભડકા થશે. પણ એટલું યાદ રાખવું કે ગોટલામાં પ્રથમ ભીનુ કાપડુ મુકી ફોસફરસ ભરવો.

શિશામાં ઇડુ ઉતરવાની રીત.

મરઘીના ઇંડાને દરાખના સરકા બોલી મુકવું અને તે નરમ થાય એટલે સીશામાં ઉતારી તેમાં પાણી નાંખવું

સિસામાં દુધની તુમડિ ઉતારવિ.

પ્રથમ એક પોહોળા મોંઢાનિ બાટલિ લઇ દુધિના તુમડાનું ચારૂં તે બાટલિના મોમાથિ અંદર ઉતારિ મુકવું. જ્યારે મોટું થાય એટલે ટીટું તોડિ નાંખવું.

વગર દેવતાએ ચા કરવો.

પ્રથમ એક સાંકડા મોંના વાસણમાં ચુનો ભરવો અને પછી તે વાસણમાં પાણિ રેડવું અને તેના પર ચહાદાનિ ચાહ તથા પાણિ મુકિને તે વાસણપર મુકવિ એટલે વગર દેવતાએ ચાહ ગરમ થશે.

અગ્નિમાં હાથ નહિ બળે.

નાસાર તથા કપુર એ બંનેને પાણિમાં વાટિ હાથે લેપ કરે પછિ દેવતા પકડે તે બળે નહીં.

ગુલાબના ફુલને સફેત કરવાની રીત.

ગુલાબ ફુલ લેઇ તેને લાકડિયા ગંધકનો ધુમાડો આપશો તો ફુલ સફેત થશે અને પાણીમાં નાંખશો તો પાછુ લાલ થઇ જશે.

લુગડાં નહિ બળે

સ્પીરીટમાં થોડો કપુર મેળવીને તેમાં કપડું બોળીને સળગાવી મુકે તો લોક જાણે કપડું બળી ગયું. પણ કપડું બળતું નથી.

કાચ ખાવાની રીત

પ્રથમ કાચના બાટલીના કડકા કરીને તે કડકા અગ્નિમાં નાંખી સારી રાતે તાપ આપવો અને આદાના રસમાં ભીંજવી મુકવા પછી યુકતીથી ખાવવા.

રૂપાયો ઊરાડવો

પ્રથમ એક ડબ્બો એવો કરાવવો કે જેમાં બે ખાંનાં હોય પછી જયારે ખેલ કરવો હોય ત્યારે એક ખાનામાં રૂપીઓ મુકવો ને બીજું ખાલી રાખવું. પેહેલાથી રૂપીઆવાળુ ખાનુ બતાવી પછીથી ખાલી ઉઘાડયાથી લોકો અજાયબ થશે.

પાણીમાં કોયલાનો ભુકો નાંખી માંછલી ઊત્પન્ન કરવી

માંછલીના ઇંડાને કોયલાના ભુકામાં મેળવી અને જયારે ખેલ કરવો હોય ત્યારે તે ભુકાને પાણીમાં નાંખવાથી થોડા વખતમાં પાણીમાં સેકડો માછલીઓ ઉત્પન્ન થએલી જણાઇ આવશે.

શરીરમાં છરી ભોંકવાની રીત.

પ્રથમ એવી કરાવવી કે તે છરીનો હાથો પોલો હોય

અને તે છરીને પાલા સાથે અંદરની બાજુથી ચાંપ હોય. જયારે તે છરી શરીરના કોઈ પણ ભાગમાં મારવી હોય ત્યારે પેલી ચાંપ જરા પાછળથી ખેંચી લેવી એટલે છરીનું પાનું હાથામાં જતું રહેસે અને જયાં છરી મારસો ત્યાં ઇજા નહી થતાં માત્ર લોકોને અજાયબ કરી ચોંટી જસે

પાણીમાં બળતું કરવું

એક સાકનો કટકો લેઇ તેનાપર થોડો ફોસફારસ લગાડો અને તેને એક પાણી ભરેલા વાસણમાં નાંખો એટલે સુંદ બળતુ દેખાસે પણ ફોસફારસ વાપરતાં સાવચેતી રાખવી કે જયારે તેનુ કામ હોયત્યાંરેજ તેને બહાર કાઢવો

અડદના દાણા નાંખી ઘાસ સળગાવવું.

ફોસફાસની ઝીણી કકડીયો કરી પછી તેની સાથે થોડા અડદના દાણા ભેળી ઘાસની પુળીઓમાં ફેંકવાથી થોડી વારમાં પુળીઓ સળગી ઉઠસે.

ચારણીમાં પાણી ભરવુ

મોટા વેહ. વાળી ચારણી લેઇ તેને ગુંદાના ચીકણા રસથી લીપી છાંયડામાં સુકવવી, એવી રીતે બે ત્રણ વખત કરી તેયાર ચારણીમાં પાણી ભરવાથી બીલકુલ પાણી બહાર જશે નહી ને જોનારા અચંબો પામી તમને સાબાશી આપશે.

અખંડ દીવો બાળવો

સમુદ્ર ફીણને તથા ગંધકને વાટીને દીવેટમાં ઘાલી તેલના કોડીયામાં તે બતી મુકી દીવો કરે તો તે ગમે તેવા પવનમાં પણ હોલવાઇ નહિ.

રૂમાલમાં ઘડીયાળ ગેબ કરવી.

બે રૂમાલ એક જોડાના લ્યો અને તે ચારે ગમથી એવી ઝીણી શીવણીથી ઘસવા કે કોઇને માલમ પડે નહિ,

કે આ રૂમાલ સિવેલો છે પછી એક રૂમાલમાં વચ્ચોવચ્ચ ઘડીઆળ જાય એવું કાંણું પાડવું, પછી જયારે ખેલ કરવો હોય ત્યારે રૂમાલ પાથરવો તેમાં ચતુરાઇ એ રાખવી કે કાણાવાળા ભાગને નીચે રાખવો. પછી ઘડીઆળ લઇ રૂમાલની નીચે મુકવાને બાને ધીરેથી રૂમાલમાં સેરવી જઇ પથી રૂમાલને ઉચકી જે ખુણામાં ઘડીઆળ જાય તે ખુણાને ચાલાકીથી પકડો એટલે કોઇ જાણશે નહીં. આ રૂમાલમાં બીજા ખેલો પણ ચાલાકીથી કરી શકશો.

વીંટીને રૂપીઓ એક થાય.

પહેલાથી એક રૂમાલને છેડે રૂપીઆને એવી રીતે બાંધો કે જયારે તમે છોડવા માગો ત્યારે સેલાઇથી છુટી શકે. પછી બેમાણસને બોલાવો અને રૂમાલના અંદરથી રૂપીઓ પકડાવી રૂમાલને ગાંઠ બાંધી દો અને બીજા માણસના હાથમાં વીંટી આપતી વખતે તમે બીજો એક રૂપીઓ હથેળીમાં છુપાવી રાખો. વીંટી તે માણસના હાથમાં આપી રૂમાલની ગાંઠ બાંધતી વખતે હળવેથી રૂપીઓ ભેગા બાંધી દો અને પ્રથમ રૂપીઆવાળા પાસેથી રૂમાલ છીનવી લો ને ખુબ ચાલાકીથી કોઇ ન જાણે તેમ રૂપીઓ છોડી લઈ સંતાડી દો પછી પેલા બીજા માણસ પાસે રૂમાલ લઇને હલાવો એટલે વીંટીને રૂપીઓ એકઠાં થઇ જસે

પાણીનું દુધ બનાવવું.

પાણીની અંદર લેડ ઓફ સ્યુગર નાંખવું અને તેને જરાવાર હલાવવું એટલે પાણીનો રંગ બદલાઇને દુધ જેવું થશે. પણ એકોઇને પીવા દેવું નહીં કારણ કે પાણી ઝેરી છે. માટે ખુબ સંભાળ રાખવી.

શીકાર મરે ધા ન દેખાય.

બંદુકમાં પારાની ગોળી ભરી લુગડાની આડમાં રહીને

જો બંદુક મારે તો શીકાર મરી જાય પણ તે શીકાર કોઈ જગોપર ઘા વાગ્યો છે તે જણાય નહી

બંદુકની ગોળી પકડવી.

જયારે ખેલ કરવો હોય ત્યારે એક દારૂની ગોળી તઇયાર કરવિ અને એક શીશાની ગોળી તઇયાર કરવી પછી બંદુક ભરતી વખતે પેલી શીશાની ગોળી બતાવી તેનું બદલે લોકની નજર ચુકાવી પેલી દારૂની ગોળી અંદર નાંખવી પછી બીજા આદમીના હાથમાં બંદુક આપી પોતે સામી બાજુપર જવું અને પછી બંદુક ફોડવાની રજા આપવી. તે બંદુક ફોડે કે ગોળી પકડવાના ચાળા કરી પેલી ગોળી બતાવવી ને કહેવું કે જુઓ આ ગોળીમેં પકડી.

ગુલાબનાં ફુલ કાઢવાં.

ગુલાબનાં અથવા બીજી કોઇ પણ જાતનાં ફુલ કાઢવાં હોય તો તે જાતનાં ફુલ તમારે તમારી પાસે છુપાવી રાખવાં અને જરૂર પડે ત્યારે ચાલાકીથી કોઇ ન જાણે નહીં

ચાર રાજા જોડે રાખવા.

ગંજીફાનાં બાવન પતામાંથી ચાર રાજા જુદા કહાડો બાદ એક રાણી કાઢો ને પછી એક ગુલામ કાઢો, તે પેહેલા તમારે ત્રણ ફાલતુ પતાં વધારે રાખવાં હવે તમે તે ચાર રાજાનાં એક મેક મો જણાય તેવાં તેમ ઉઘાડાં રાખી છેક નીચે ત્રણ પતાં રાખો પછી કોઇ અજાણ્યા માણસ પાસે બાજી ચીપાવો ને તેની થોક મુકી એક બાજુ રાણી તથા એક બાજુ ગુલામ મુકો પછી તમે તમારા હાથમાંના રાજા બાજીપર મુકી લોકોને ધ્યાન રાખવાનું કહો. હવે તમે એક પતુ ઊંધુ ઉપાડી લોક કહે તેમ તે જગાએ મુકો એવી રીતે ત્રણ પતાં મુકયા પછી ચોથા રાજાને પકડા

વવો, બાદ તેને ઠપકો દેઇ પેલા ત્રણ બાદશાહને પકડી લાવવાનું કહેવું ને તેને બાજીપર ઠકી ત્રણ ફુંકો મારી મંત્ર ભણતાં હોઇયે તેવી રીત હોઠ હલાવી મારવા. એકેકુ પતુ ઉપાડસો તો ચારે બાદશાહ જોડે નીકળી આવસે.

પથર પર પૈસો ચોંટાડવો.

મરાઠી ભાષામાં ટટી નામની વસ્તુઓ લખાય છે, તેનો સફેત ભુકો પથરપર મુકીને તેનાપર પૈસો મુકવો પેછી તેનાપર પથરનો ઘા મારવો એટલે પૈસો સજજડ ચોંટી જસે, પણ ભુકો મુકતી વખત જોનારને જણાવવું એ મંત્રની ભુકી છે.

લોટાપરનું લુગડું ન બળે

એક મોટો લોટો ઉંધો મુકીને તે ઉપર લુગડું ખેંચીને બાંધવું તે એવી સફાઇથી કે એક પણ કરચોલી રહે નહી પછી તેનાપર દેવતા મુકી ફુકી મારીએ તો પણ લુગડું બળતું નથી.

દીવા વગર અજવાળું.

એક નાની સીસીમાં ફોસફરસની એક કરચ નાખવી પછી તે તેને ત્રીજા હીસ્સા જેટલી ઉકળતા જળ પાઇના તેલથી ભરીને મજબુત બુચ મારવો પછી રાતની વખતે ગમે ત્યારે તેનો બુચ ઉઘાડીયે ત્યારે તેમાંથી જેટલું અજવાળુ પડસે, તે ઘડીઆળ પરના ટાઈમ જોઇ શકસે.

ખોટું સોનું બનાવવાની રીત

સોળ ભાગ પ્લાટીનમ નામની ધાતુ તથા સાત ભાગ ચોખુ ત્રાંબુ, એક ભાગ ચોખું જસત, એ ત્રણે જાતની ધાતુને પીગળાવવી જયાં સુધી તપવવી પછી જયારે એટલી થઇ જાય ત્યારે ઉતારી લેઈ તેને ઠરવા દેવી એટલે સોનાના જેવી ને તેવીજ ભારે ચળકાટ ભરી ધાતુ તૈયાર થસે.

વિષ વિદ્ધારણ તંત્ર

સર્પ કરડ્યો હોય તેનો ઉપાય

વાજીયા કંટાલાનો લીલો કંદ લાવી શરપે ડંખેલા
માણસને આશરે બેથી ત્રણ તોલા સુધી ખવરાવવો,ને એજ
કંદ ગાયના સુતરમાં ઘસીને ડંખ ઉપર લેપ કરવો એટલે
સાપનુ જેર ઉતરી જસે એ કંદ કાંઇ દરેક વખત મળી
શકતો નથી માટે ચોમાસામાં ખાતરીદાર માણસ પાસે
મગાવીને તેના ચાર પાંચ તોલાના કડકા કરીને માટીની
કુંડીમાં ગાયનું અથવા બકરાનુ સુતર નાંખી તેમાં એક કે-
ડા સુરજના તાપમાં સાત દહાડા રાખીને તેને શુકવી રા-
ખવા પછી જયારે ખપ પડે ત્યારે ઉપયોગમાં લેવા આ
ઉપાય ખાતરીદાર છે.

ઇંગ્રેજી ઉપાય,

ડંખ દીધેલી જગયાપર "લ્યુનાર કાસ્ટીક" એટલે
કાહીખાર એક મીનીટ સુધી ઘસવાથી સાપનુ ઝેર ઉતરી
જશે અથવા "લાઇકર અમોનીયા" યા નવ સાગરના અ-
રેકમાં ગાભાની થડી ભીંજવીને ડંખપર મુકવી તેથી પણ ઝેર
ઉતરી જઈ જરા શાંતી મળસે.

વીછીના ઉપાય

કોઇ પણ જાતનો પીવાનો જલદ દારૂ પાસેર લઇ તેમાં
ચાર તોલા વાટેલુ મીઠુ નાંખિ તે ઓગળી જાય ત્યારે
લુગડાંની ગડી વાળીને તેમાં ભીંજવીને ડંખપર મુકવો અને
વારે વારે દારૂનાં ટીપાં તે પર પાડવાં ઝેર થોડીવારમાં ઉત-
રી જસે પણ જો હાથ યા પગનાં આંગળામાં કરડ્યો હો-
યતો ઉપલી સંધળવણીમાં ને આંગળાં ભોળા રાખવા આ
ઇલાજ શાહેલો ગુણકારણ છે. બીજો :રાતા કણેરનાં પાણી

માં વાટીને ડખાકથેલી જગ્યાપર લેપ કરવો. એટલે ઝેર ઉતરી આરામ થશે

ગીલોડી (ઘરોળીનો ઉપાય)

સુંઠ, મરી, પીંપર કરંજના બીજ આંબા હળદર, કૌવચના બીજ બાવચા અને હળદર સરખે ભાગે લઈને પાણીમાં વાટવા બાદ ત્રણ દીવસ સુધી શરીરપર ચોપડવાં ઉપાય બીજો—મજીઠ, હરડાં બેડાં આંમળાં કડુ, હરદર, દારૂહળદર, ઉપલેટ, ધમાશોને ઈંદ્રવણાના મુળીયાંને સરખે વજને લેઈને અધ ખોખરૂં કરીને ત્રણ શેર પાણીમાં ભરી રાખવું તેમાંથી ત્રણ દીવસ સુધી સાંજ સવાર પીને પુર કરવું, એ પીધાથી શરીરમાંથી ઝેર નીકળી જશે.

કાનખજુરો.

કંટાળાના થેરના દુધમાં પીપર ઘશીને ચોપડવી બીજુ જયાં ડખ હોય તે જગ્યાપર ગુગલના ધુપનો ધુમાડો દેવા ત્રીજા નવસાગર વાટીને ચોપડવો

વશીકરણ

સીંદુર, કંકુ તથા ગોરોચન તે સઘળાને ખાંડી તેનો ચાંટલો કપાળે કરવાથી જોનાર લોકો વશ થાય.

ઉપાય બીજો.

ધનશી અને કપુરને કેળાના રસમાં મેળવી તેનો ચાંદલો કરવાથી સરવે લોક વશ થાય.

ઘરમા સાપ ન રહે

સીંહની ચરબી ઘરમાં ડુંગરી સાથે રાખવાથી ઘરમાં સાપ આવે નહી. તેમ હોય તે જતા રહે

સ્ત્રીને સહેવત ઘણી હોય તેનો ઉપાય.

જે સ્ત્રી જુવાન હોય ને પુરૂશ ઘરડો હોય તેથી સ્ત્રિને

ખુજલી ઘણી થતી હોય તેનો ઇલાજ. કપુર અને ટંકણખાર એક ટાંક પાનામાં મુકીને કેટલાક એક હપતા સુધી આપે તો શહેવત કમી થાય.

નાહાના બાળકની સંભાળ.

નાહાના બાળકના બધી વાતે ઘણી તપાસ રાખવી એ તેમાં મા અને બાપનુ કામ છે તેમાં પણ વધારે તપાસ માને રાખવાની છે બાળકને ધાવણ સારૂ અને નારોગી આવે તે સારૂ પોતે ખોરાક સાદો અને હલકો ખાવો ને એને ધવરાવવાની ઘણી તજવીજ રાખવી; જયારે પુરૂષનો સંગ કરવાનો હોય ત્યારે આગળથી ધવરાવુ; તેથી ફાયદો છે ને સંગ થયા પછી ધવરાવે તો બાળકને રોગ થાય છે માટે તેની બે વરસની ઉમર થાય ત્યાં સુધી તપાસ રાખવી ધાવણા બાળકને પાંચ દીવસે સારૂ ચોખુ વીલાયતી દીવેલ મોમાં નાંખી ચટાડવુ કે એથી ઝાડો સાફ ખુલાસાબંધ આવે તેથી પેટ હલકું રહે.

કાગળપર દોડતો અગ્નિ

હળદરમાં ભીજવેલા કાગળનો એક કટકો લેવો ને તેની ઉપર પોટાસિય એક કરચ નાંખવી કે તે કરચ કાગળપરના પાણી સાથે મળશે તેવીજ બળી ઉડશે ને જાણે પાણીની શોધમાં હોય તેમ કાગળપર ધુમ્યા કરશે.

તાંબુ તથા સોનું મારવાનો ઉપાય.

ચોખુ ત્રાંબુ લઇને સોની પાસે તેનાં પાતળાં કાગળ જેવાં પત્રા કરવાવાં તે મ્હોરમાંથી દરેક કટકો ત્રણ ભાર કરાવવો તે બધાં તઇયાર થાય એટલે ખોતામાં મુકાવજો તાંબાના કકડા ટાંક ૧૦ વજને હોય તો પારો ટાંક ૨ ને

ગંધક ટાંક ૪ એ બેઉને ખલમાં નાંખીને ઘુંટવા તે જ્યારે ગંધકુનો રંગ સીહા જેવો થાય ત્યારે પારો ગરદીની માફક થાય તારે તેમાંથી જરીક લઈને બોતામાં સુકવો તેના ઉપર એક પતરૂ સુકવુ ને રાતે તમામ પતરાં સુકયા પછી બોતા ઉપર એક ઠીકરૂ સુકવુ ત્યાર પછી અડઈસા સો જ મીન ઉપર સુકી ચારે તરફ અગની સુકી સળગાવવું જ્યારે તે બળી રહે તારે પેલો બોતો બાહાર કાઢીને તેમાંથી પતરાં કાઢી લઇ ખેલ કરવાં એટલે મારેલુ શુધ તાંબુ થશે જેવો ફાયદો મારેલો પોલાદ (ગજવેલ) કહેલો છે તેમ મારેલુ તાબુ પણ ખરાબને તે ખાવાની વિધી પ્રમાણે ખાઇને ચયરી પાળે મરદી ખુબ વધે છે.

બગાસાનો ઉપાય,

માણશને કોઇ વેળા બગાસાં ઉપરા ઉપરી આવે છે. બગાસુ એટલે જે માણસનું મોં પહોળું થઇને આહા ! એ વોજ અવાજ થાય છે ને તેનાં બે કારણ, તેમાં પહેલુ કારણ એજે રાત્રીએ નિત્યનો વખત થાય છે એટલે બગાસા આવે છે. મારે વેળા થઇ એટલે બધ પડે છે તે કોઇ કારણસર ઉજાગરો થાય તો દિવસે બગાસાં આવે એટલે સુવું જોઇએ સુતેથી ઉજાગરાની કસર મટે છે, એવી રીતના બગાસાં તો દરેક માણસને આવે છે પણ ઉજાગરો નહી છતાં બગાસાં ઘણા દિવસના આવે તો અંગમાં સુસ્તી થએલ જાણવી ને તે રોગનુ કારણ છે. માટે તેને હલકો જુલાબ આપવો ને સુસ્તી મટે એવું. ચુરણ આપવું.

સમાપ્ત.

અનુક્રમણિકા.

૩ जो मंत्र—नमो आयरियाणं.

અર્થ—આચાર્ય મહારાજાઓને નમસ્કાર હો.

૪. **ભાવના**—નિજસ્વરૂપમાં રમતા એટલે અનંત જ્ઞાન ગુણમાં, અનંત દર્શન ગુણમાં, અનંત ચારિત્ર ગુણમાં અને અનંત વીર્ય ગુણમાં રમતા એવા મહાનુભાવ આત્માઓ, જેએ પોતાના ઘાતીકર્મ એટલે જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, મોહનીય અને અંતરાય જેના ક્ષય થઈ જાય છે, ક્ષય કર્યા છે તેવા મહાનુભાવા આત્મા એટલે અરિહંત પરમાત્માઓને મારો નમસ્કાર હો, એવી ભાવના કરવી અને નમન સહિત ભાવના કરતાં પોતાના આત્મામાં પણ ઘાતીકર્મો ક્ષય પામી અનંત જ્ઞાન-દર્શન-આનંદ-વીર્ય, એ ચાર મુખ્ય ગુણો પ્રગટો એવી ભાવના કરવી અને તે સ્વરૂપ પ્રગટ થવા અર્થ સહિત નીચેના મંત્રપદનો ઉચ્ચાર કરવો.

૪ थो मंत्र—नमो अरिहंताणं.

અર્થ—અરિહંત પરમાત્માઓને નમસ્કાર હો.

૫ ભાવના—શ્રી અરિહંત પરમાત્મા જેઓ સાધુ અવસ્થાએ પૂર્ણ પવિત્ર થઇ, ઉપાધ્યાય અવસ્થાએ આત્મગુણનું અધ્યયન કરી આચાર્ય અવસ્થાએ તે ગુણોમાં રમણ કરી, અરિહંતપણે ચાર ઘાતીકર્મનો ક્ષય કરી અરિહંત પદને પામી પોતાના સ્વરૂપમાંજ રહેતાં ચાર અઘાતી કર્મનો પણ ક્ષય કરી શ્રી સિદ્ધ પરમાત્મપદ પામે છે. તે સર્વ સિદ્ધ પરમાત્માઓને મારો ભાવ સહિત નમસ્કાર

ॐ

બે બોલ.

પ્રથમ મંદાધિકારની રીતીએ આ પુસ્તકમાં જણાવ્યા પ્રમાણે જાપ, ભાવના, નમસ્કાર અને ક્રિયા, ભાવ સહિત ધ્યાન પૂર્વક પરમાત્માના પોતે સેવક, સેવિકા હોઇએ તેમ પોતાને જોઇ સમજી-જાણી, ચાલુ રાખવી. અને તેમ કરતાં, કરતાં બરોબર ધારણા થવા લાગશે. જેમ ખેલ કરનાર નટીનો ખેલ જોવા આવેલા માણસોની દૃષ્ટિ બીજે કયાંય ન જતાં નટી તરફ વળી, ખેલાડી-નટી આજ છે. એમ તેની ખાત્રી થાય છે, તેમ મંદાધિકારની ક્રિયા કરતાં કરતાં બહિરાતમભાવ છૂટી અંતરાત્મા તરફ વળી પોતે હવે બહિરાત્મ નથી પણ અંતરાત્મ છે. એવો તેને નિશ્ચય-ખાત્રી થશે. અને આજદિન સુધીમાં જે પોતે ક્રિયા ઉપરચોટીયા જ્ઞાનથી-બહિરાત્મભાવથી કરી હતી, તે તે સર્વ ક્રિયા મમત્વવાળી હોવાથી પોતાને ભૂલ ભરેલી કરેલી જણાશે, એટલુંજ નહિં પણ તે પોતાની દરેક ક્રિયા પૂર્વની અપેક્ષાએ જ્ઞાનપૂર્વક થતી જોશે અને એમ થતાં મધ્યમાધિકારે પોતાથી સહજ ચડાઇ જવાશે.

આત્મનંદિની.

ॐ

અથ પ્રસ્તાવના.

નવકાર મંત્રનો જાપ.

૧ **ભાવના**—અનાદિ ભૂતકાળમાં થયેલા સાધુ મુનિરાજો, વર્તમાનમાં રહેલા સધુઓ અને અનંત ભવિષ્યમાં થનારા સાધુઓ, આ ત્રણે કાળના સાધુઓ અર્થાત્ ચોરાસી લાખ જીવયોનિના સર્વ ભવી જીવોને સાધુ જાણવા-આવી ભાવના કરવી. સાધુ શબ્દનો સામાન્ય અર્થ ' પવિત્રાત્મા ' એવો થાય છે. માટે સાધુ એટલે ૧૮ દૂષણોથી રહિત તે સાધુ, આવા મહાત્મા સાધુ મુનિરાજોથી ચૌદરાજ લોક ભરી પોતાને પણ તેમાં મૂકી મનથી એવી ભાવના કરવી કે આ સર્વ ચૌદરાજલોકમાં આવેલા સાધુમહારાજોને મારો નમસ્કાર હો. નમસ્કાર શબ્દમાં એવી ભાવના કરવી કે મારો આત્મા તેઓના ગુણમાં એટલે પૂર્ણ પવિત્રાત્મામાં નમો એટલે તેઓના જેવો થાઓ.

આવી ભાવના કરી નીચે લખેલો મંત્ર અર્થ ચિંતન પૂર્વક બોલવો.

१ लो मंत्र—नमो लोए सव्व साहुणं.

અર્થ—ચૌદરાજ લોકમાંના સર્વ સાધુઓને મારો નમસ્કાર હો.

આ નીચેના શ્લોકનો ભકતભાવે—જેમકે રાજાના વૉઇસરોય, એ પ્રમાણે જાપ કરવો.

૨ श्लोक.

देहबुद्ध्यातु दासोऽहं जीवबुद्ध्यात्वदंशकः ।
आत्मबुद्ध्यात्वमेवाहं इति मे निश्चला मतिः ॥

અર્થ—હે ૐ કારરૂપ પરમાત્મન્ હું શુભભાવે દેહબુદ્ધિવાળો એટલે બહિરાત્મ હોવાથી તારો દાસ છું-ભકત છું-વૉઇસરોય છું પ્રતિનિધિ છું-પ્રધાન છું.[૧]

ૐકાર મહિમા સમાપ્ત.

શત્રુંજય યાત્રા.

૧ **ભાવના**—શત્રુંજયપર આદીશ્વર ભગવાનનાં દર્શન કરવાં છે, માટે એ પ્રથમ તીર્થંકરના દર્શન કરતાં તીર્થંકર પદની ભાવના કરવી. તીર્થંકરપદ એ તીર્થંકર નામ કર્મથી પ્રાપ્ત થાય છે.

---

૧. હું જ્યારે જીવબુદ્ધિવાળો હોઉં ત્યારે હે ૐ કારરૂપ પરમાત્મન્ હું તમારો (રાજાનો) રાજપુત્ર છું—પરન્તુ જ્યારે હું આત્મબુદ્ધિવાળો હોઉં ત્યારે તું તેજ હું (તારા જેવોજ) છું એવી મારી અડગ માન્યતા છે.

તીર્થંકર નામ કર્મ એ સકલ પુણ્યરાશિયોમાં શિરોમણિ છે. એક તરફ સઘળા મનુષ્યો અને દેવો, તેમજ ઇંદ્રો અને મહેંદ્રોનાં પૂણ્ય ભેળાં કરીએ, તો પણ તીર્થંકરના પૂણ્ય સમુહના એક અંશ સરખાં પણ થઇ શકે નહિ. શાસ્ત્ર પણ તીર્થંકર મહારાજનું વર્ણન કરતાં પૂણ્યરાશિયોમાં તેમના પૂણ્યને ઉત્તમોત્તમ ગણે છે. કારણ કે તેમનું સુંદર–આરોગ્ય–વજ્રરૂપભનારાચ–સંઘયણવાળું સુગંધિ શરીર–તેમની અનુપમ ગુણયુક્ત સત્ય–પથ્ય અને પ્રિય વાણી, તેમનું સ્ફાટિકના સરખું નિર્મળ હૃદય અને અપૂર્વ વીર્ય, પરાક્રમ ઇત્યાદિ અનેક ગુણો, કેવળ જ્ઞાન-દર્શન-આનંદ સહિત અનેક ગુણ એ પૂણ્યવડે તેમને પ્રાપ્ત થયેલા હોય છે. હવે આપણે શ્રી આદીશ્વર દાદાનાં દર્શન કરી તેમના જેવું પૂણ્ય બાંધવા નિચે પ્રમાણે ભાવના કરવી.

જેને આપણે મન, વચન અને કાયાવડે પૂર્ણભાવ સહિત નમન કરીએ તેવા આપણે થઇએ. તો શ્રી આદીશ્વરને નમસ્કાર કરતાં તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જન કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. આપણે જાણીએ છીએ કે શત્રુંજય સામે એક ડગલું ભરતાં ક્રોડ ભવનાં પાપ કપાય છે, એટલુંજ નહિં પરંતુ શ્રીઆદીશ્વરદાદાશ્રી તીર્થંકર હોવાથી તેમને ભાવપૂર્વક નમન કરવાથી શત્રુંજય તરફ એકેક ડગલું ભરતાં ક્રોડ ભવે ભોગવી શકાય એટલું પૂણ્ય બંધાય છે. હવે પોતે જે ગામમાં રહેતા હોઇએ ત્યાંથી શ્રી શત્રુંજય પર્વત કેટલા ... દુર છે, એટલે લગભગ પોણાએ માઇલ ઉપરાંત છે. તેમાં ... માઇલ ઉમેરી તેના કેટલાં પગલાં ભરાય તેનો હિસાબ ... અને દરેક પગલે ક્રોડ ભવે ભોગવી શકાય તેટલાં પૂણ્ય

હો. એવી ભાવના કરવી અને પોતાના આત્માને પણ–એટલે જે આત્માએ અરિહંત પદની ભાવના પરિપક્વ કરી છે એવા પોતાના આત્માને શ્રી સિદ્ધપદમાં એટલે અષ્ટકર્મ રહિત અને અનંત ગુણો સહિત શુદ્ધાત્માને નમન કરવા અર્થ સહિત નીચેનો મંત્રપદ ઉચ્ચારવો.

५ मो मंत्र—नमो सिद्धाणं.

અર્થ—શ્રી સિદ્ધ પરમાત્માઓને નમસ્કાર હો.

नवकार मंत्रजाप समाप्त

ॐ

दिव्य ज्योति दर्शन.

मंदाधिकार माटे.

ॐकार बिन्दुसंयुक्तं नित्यं ध्यायन्ति योगिनः
कामदं मोक्षदं चैव ॐकाराय नमो नमः ॥

અર્થ—યોગીજનો બિન્દુ સહિત ॐ કારનું નિત્ય * ધ્યાન કરે છે. કારણ કે ॐ કાર મનોવાંછિત × કામના પૂર્ણ કરે છે, તેમજ મોક્ષપદને ÷ પણ આપે છે માટે એવા ॐ કારને વારંવાર નમસ્કાર હો.

---

* નિત્ય શબ્દનો અર્થ એવો કરવો કે મનોવાંછિત અને મોક્ષપદ પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી અંતર રહિત તેનો જાપ કરવો. [illegible] ઓછામાં ઓછો ધ્યાનકાળ સુધી તો તે જાપ કરવો. × મનોવાંછિત—એ શબ્દનો અર્થ આત્માર્થી જીજ્ઞાસુએ એવો કરવો કે શ્રી સદ્ગુરુદેવની પ્રાપ્તિ થવી. ÷ મોક્ષપદનો એ અર્થ કરવો કે શ્રી સિદ્ધપદની પ્રાપ્તિ. આ બે પ્રકારે ભાવના કરવાથી સાધક પણ ધ્યાનકાળમાં તો સિદ્ધ જેવો થાય છે. જેમ સાધુઓ નિરંતર સામાયિકમાં રહેવાથી સાધુ કહેવાય છે. તથાપિ શ્રાવક પણ સમભાવ [illegible] સાધુ જેવા કહેવાય છે, તેમ ધ્યાનના [illegible] એમાં આશ્ચર્ય શું?

બંધાતાં હોવાથી જેટલા ડગલાં ભરાય તેને ક્રોડે ગુણવા, તેની જે સંખ્યા થાય તેટલા ભવ સુધી ચાલે એવા પૂણ્યનું નામ તીર્થંકર. તેને નમસ્કાર કરવાથી તીર્થંકર નામ કર્મ હોઇ શકે. કર્મ ભોગવવામાં જો કે થોડી યા વધારેવાર પોતાનાં આત્મબળ અને ભાવના પર હોય છે. તથાપિ એમ જણાય છે કે ભાવપૂર્વક આત્મસાક્ષીએ તીર્થંકરને નમતાં તીર્થંકર નામ કર્મ બંધાય.

શત્રુંજય ભાવના.

શત્રુંજય ભાવના બે પ્રકારે થાય. એટલે દ્રવ્યથી અને ભાવથી. દ્રવ્યથી શત્રુંજય પાલીતાણામાં આવે છે. જેને કાંકરે કાંકરે અનંત સિદ્ધિ પામેલા છે, તે શત્રુંજય પર્વત અને ભાવથી શત્રુંજય એ આપણો આત્મા છે. જે કર્મરૂપ શત્રુને જીતનાર છે. એ આત્માને આપણે અંતરાત્મા સમજવો. **લાલન**નું દેખાતું શરીર અને તેને જાણનાર જેમાં–જેના જ્ઞાનમાં આ **લાલન** આવેલો છે. તે અંતરાતમરૂપ હું છું. એમ નિર્ણય કરી તે અંતરાત્માને પરમાત્મારૂપ શ્રીઆદીશ્વર ભગવાન્ સન્મુખ કરી ઉપર ચડાવવો અને **લાલન**ના દેહને દ્રવ્યથી ઉપર ચડાવવો કે જેથી તીર્થંકર નામ કર્મરૂપી પૂણ્ય બાંધી શકાય. આવી ભાવનાપૂર્વક એટલે કે દ્રવ્યથી શત્રુંજય પર્વત તરફ ને ભાવથી કર્મશત્રુને હણનાર અંતરાત્મામાં રહેલા પરમાત્મા તરફ જોવું. પરમાત્માનું સ્વરૂપ પ્રગટ હોય તો શ્રીઆદીશ્વર ભગવાન્ જેવું છે. માટે રફતે રફતે આ બંને ભાવપૂર્વક ચડીને છેક દાદા-

સાહેબના મંદિરના દ્વાર પાસે આવીને ઉભા રહી તેમની ભકતમાત્રે એકુકા વિશેષણનું અર્થ પૂર્વક ચિંતવન કરતાં નિચે પ્રમાણે સ્તવના કરવી.

૩ શ્લોક.

पूर्णानंदमयं महोदयमयं कैवल्यचिद्दृग्मयं;
रूपातीतमयं स्वरूपरमणं स्वाभाविकीश्रीमयं ॥
ज्ञानोद्योतमयं कृपारसमय स्याद्वादविद्यालयं;
श्री सिद्धाचलतीर्थराजमनिशं वंदेऽहमादीश्वरं ॥

અર્થ—જે આદીશ્વર પૂર્ણ આનંદમય * છે, મહોદયમય છે, કેવળજ્ઞાનમય અને કેવળ દર્શનમય છે; રૂપાતીતમય છે, અને નિજસ્વરૂપમાં રમમાણરુપ છે, સ્વાભાવિક શોભારુપ છે, જ્ઞાનના ઉદ્યોતમય છે, કૃપાના રસરૂપ છે, સ્યાદ્વાદની વિદ્યાશાળારૂપ

---

* પૂર્ણાનંદમયનો અર્થ એવો કરવો કે અવ્યાબાધ સુખ. જેમ પૃથ્વીપર અજવાળું-અંધારૂં છે, તેમ બહિરાત્મભાવમાં સુખ દુઃખ છે. પરંતુ પૃથ્વીથી ઉંચે જતાં કેવળ સૂર્ય પ્રકાશ માલૂમ પડે છે, તેમ અંતરાત્મભાવમાં આનંદ માલૂમ પડે છે, કે જે આનંદનો વિરોધી સૂર્ય પ્રકાશની પેઠે કોઇ નથી. એ આનંદમાં [illegible] પ્રકાશની પેઠે પૂર્ણાનંદરૂપ છું.

(કોલેજરૂપ) છે, શ્રી સિદ્ધાચલના તિર્થાધિરાજ છે. તે શ્રી આદીશ્વરને હું રાત્રદિવસ નમું છું.

"શત્રુંજય ભાવના સમાપ્તા.[1]"

સમવસરણ ભાવના.

એક જોજન વિશાળ એવું સમવસરણ ચિંતવવું, સમવસરણના દ્વારપાસે ઉભા રહી બારપર્ષદા જોતા હોઇએ તેમ ચિંતવવું. એટલે કે તિર્યંચની, મનુષ્યની, સાધુની, સાધ્વીની, શ્રાવકની. શ્રાવિકાની, દેવની, દેવાંગનાની વગેરે અત્યંત મનોહર અને કલ્યાણકારક પર્ષદાને જોતાં ઉભા રહેવું.

આ બે દેખાવ જોયા પછી સાધકે સુંદર અશોક વૃક્ષ વગેરે આઠ પ્રાતીહાર્યોની શોભા જોવા માંડવી અને તે જોવા નિચે પ્રમાણે મંત્રોચ્ચાર કરવો.

अशोक वृक्षः सुरपुष्पवृष्टिः ।
दिव्यध्वनिश्चामरमासनं च ॥

---

૧ કોઇપણ ભાવનાની અંતે ભાવનાના સાધન વડે સાધ્ય પ્રાપ્ત થાય ત્યારે ભાવના ખરી કહેવાય. તેમ શત્રુંજય ભાવનાની સમાપ્ત સકલ કર્મ શત્રુનો જય આત્મારૂપી ઓધો કરી પૂર્ણાનંદરૂપી ઉપર લખેલા ગુણો પ્રાપ્ત કરે ત્યારે કહેવાય, તો પણ વ્યવહારે ભાવના સમાપ્તા એમ સમજવાનું છે.

भामंडलं दुंदभिरातपत्रं ।
सत्प्रातिहार्याणि जिनेश्वरस्य ॥

અર્થાત્ પ્રથમ સુંદર અશોક વૃક્ષને જોવું, પછી દેવતાઓ પુષ્પવૃષ્ટિ કરતા હોય તેનો મનોગમ દેખાવ જોતાં ઉભા રહેવું; પછી દિવ્યધ્વનિ સાંભળવા ઉદ્યત થવું, પછી શ્વેત ચામરો ઉંચે નિચે વીઝાતાં જોવાં, પછી સિંહાસન, તેની પછી ભામંડળ પછી દુંદુભીનગારાં, પછી પ્રભુના ઉપર ત્રણ છત્ર એમ જોતાં સમવસરણના દ્વારપાસે ઉભા રહેવું અને જેટલો આનંદ લેવાય તેટલો લેવો.

સમવસરણે પ્રભુમૂલગુણ નિરીક્ષણ ભાવના.

સમવસરણના દ્વારપાસે ઉભેલા આપણે હવે સમવસરણમાં પ્રવેશ કરવા અને શ્રાવકે આનંદરૂપ બનવું, શ્રાવિકાએ સુલસારૂપ બનવું અને ભક્તભાવે—પ્રભુના વૉઇસરોયરૂપે પ્રભુગુણની સ્તવના કરવી. આ નીચે પ્રમાણે.

मंत्र ५ मो.

अनंतविज्ञानमतीतदोष:
मबाध्यसिद्धांतममर्त्यपूज्यं ।

श्रीवर्द्धमानं जिनमाप्तमुख्यं;
स्वयंभुवं स्तोतुमहं यतिष्ये ॥

ભાવાર્થ—તે પ્રભુની સ્તવના કરવાને હું યત્ન કરૂં છું, કે "જે પ્રભુ અનંત વિજ્ઞાનરૂપ છે," (અર્થાત્ કેવળ જ્ઞાનરૂપ છે.) સકલ દોષથી રહિત છે. જેનું સિદ્ધાંત અબાધ છે, અને જેની દેવતાઓ પૂજા કરે છે, તે શ્રી વર્દ્ધમાન, જિનેશ્વર, (સકલ કર્મનો ક્ષય કરવામાં અગ્રણી) આપ્તોમાં (સત્યવાદી પુરૂષોમાં) મૂખ્ય છે; અને પોતેજ પોતાનું સ્વરૂપ ઓળખી રહ્યા છે.

આવા પ્રભુનો હું ભકત છૂં-વાઇસરૉય છું-પ્રતિનિધિ છું-પ્રધાન છું. જેવી જેવી મારામાં યોગ્યતા આવતી જાય છે, તેવી તેવી તે ગુણોની વૃદ્ધિ યત્કિંચિત્ પ્રાપ્ત થઇ પ્રભુ ગુણનું મને વિશેષ ભાન કરાવે છે.

"સમવસરણ ભાવના સમાપ્તા."

શ્રી ગુરૂ નમસ્કાર.

(ભકતભાવે) ગુરૂ કોણ છે? શ્રી અરિહંત-પરમાત્મા અને આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, અને સાધુ. એમની વાણીમાં થઇને પરંપરાએ જોઇએ તો તે વાણી પ્રભુનીજ હોવાથી શ્રી અરિહંત-પરમાત્માજ ગુરૂ ઠરી શકે છે. માટે ગુરૂભાવે અરિહંતપરમાત્માને પોતામાં સેવક ભાવે (વાઇસરૉય ભાવે) નમસ્કાર કરતાં એવું ભાવવું કે મારા સેવ્ય ગુરૂ નિચે લખેલા શ્લોક પ્રમાણે મોહાંધકારને દૂર કરી-અજ્ઞાનરૂપી

અંધકારને દૂર કરી-બહિરાત્મભાવને દૂર કરી, અંતરાત્મભાવ તે જ્ઞાનભાવ (અર્થાત્ જ્ઞાન હું છું) એવું અંતર ચક્ષુને ઉઘડાવીને દેખાડી આપે છે, તેને હું હાલ સેજભાવે ત્રિકરણે (મન, વચન કાયાથી) આત્મસાથે રાખું છું.

श्लोक.

अज्ञानतिमिरांधानां ज्ञानांजनशलाकया ।
नेत्रमुन्मीलितं येन तस्मै सद्गुरवे नमः ॥

ભાવાર્થ—અજ્ઞાનરૂપી અંધકારથી અંધ થયેલા જનોનાં નેત્રોને જ્ઞાનરૂપી અંજનશલાકાથી જેણે ઉઘાડ્યાં છે તેવા શ્રી સદ્ગુરુને મારો નમસ્કાર હો.

૫*

ગુરૂ નમસ્કાર.

आनंदमानंदकरं प्रसन्नं ।
ज्ञानस्वरूपं निजबोधरूपं ॥
योगीन्द्रमीड्यं भवरोगवैद्यं ।
श्रीमद्गुरुं नित्यमहं नमामि । १ ॥

---

* [illegible] હોય તે સર્વને નમસ્કાર [illegible] હોય છે, [illegible] વ્યવહારગુરૂ હોય

ભાવાર્થ—તે શ્રીમદ્‌ગુરૂને હું નિત્ય સેવકભાવે નમન કરૂ હું કે જેઓ પોતે આનંદસ્વરૂપ છે, બીજાને આનંદસ્વરૂપ કરનાર છે, પ્રસન્ન છે, જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, આત્મબોધરુપ છે, યોગીન્દ્ર છે, સ્તુતિ કરવા યોગ્ય છે, અને ભવરૂપી રોગને મટાડવાને વૈદ્ય સમાનછે.

योगेन चित्तस्य पदेन वाचां;
मलं शरीरस्य च वैद्यकेन।
योपाकरोत्तं प्रवरं मुनीनां;
पतंजलिं[१] प्रांजलिरानतोऽस्मि ॥

---

૧ કોઇ એમ શંકા કરે કે પતંજલીને કઇ અપેક્ષાએ નમસ્કાર કર્યા છે. તો તેમાં બે અપેક્ષા છે. વ્યવહારે આપણે જેમ વિદ્યા શીખવનાર–ગણિત–વ્યાકરણ શીખવનાર–જે કોઇ વિદ્યા ભણાવે તેમાં પૂજ્ય બુદ્ધિ રાખ્યા વિના તે વિદ્યા પ્રાપ્ત નથી કરી શકતા. મહારાજ શ્રેણીકે પણ પોતાનું આસન વિદ્યાગુરૂને આપ્યું અને વિનય કર્યો તોજ અવનામિની (ઉપરની વસ્તુ નીચે લાવવાની) ને ઉન્નામિની (નીચેની વસ્તુ ઉપર ચડાવવાની) વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી. તેમજ શબ્દ શુદ્ધિ કરનારા વૈયાકરણગુરુને અને ચિત્ત શુદ્ધિ કરે છે માટે અહીં ધર્મગુરૂ એમ સમજવું.

કોઇ ન્યાયગુરૂ હોય છે, તે છે, કોઇ શારીરિક વૈદ્યકગુરૂ હોય છે, વ્યાકરણ ગુરૂ જેમ વાણીને શુદ્ધ કરે છે, કોઇ યોગ–ચિત્તગુરૂ હોય છે, ગણિતગુરૂ જેમ ગણવાને શુધ્ધ કરે છે, વૈદ્યકગુરૂ જેમ કાયાની શુદ્ધિ કરે છે, ને યોગગુરૂ ચિત્ત શુદ્ધિ કરે છે, તેમ ધર્મગુરૂ આત્માની શુદ્ધિ કરે છે

અર્થ—જે યોગવડે ચિત્તને, વ્યાકરણવડે શબ્દનો, અને વૈદ્યકવડે શરીરનો મલ દૂર કરે છે, એવા મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ પતંજલિને હું સેવકભાવે નમસ્કાર કરૂં છું.

॥ ગુરૂ નમસ્કાર ભાવના સમાપ્તા. ॥

અથ પ્રતિક્રમણ ભાવના.

અ ચોર્યાશીલાખ જીવ યોનિના સર્વે જીવોને આસપાસ, ચારે બાજુએ, ઉપર તથા નિચે આવેલ છે, એમ કલ્પી પોતે મધ્યમાં રહી એ સર્વે જીવોને આ પ્રકારે હૃદયથી કહેવું કે કોઇપણ કાલે, કોઇપણ દેશે અને કોઇપણ પ્રકારે તમારા જીવને મેં દુભવ્યો હોય તેની હું ક્ષમા માગું છું. અને તેજ પ્રકારે તમે સર્વેએ મારા જીવને કોઈપણ કાલે, કોઇપણ દેશે અને કોઇપણ પ્રકારે દુભવ્યો હોય તેની હું ક્ષમા કરૂં છું. હવેથી તમે સર્વ જીવો અને હું મિત્રો છીએ, આપણે કોઇ પ્રકારનું વૈર નથી.

કરનાર પતંજલીને નમસ્કાર વ્યવહારે કરી શકાય, પરંતુ ધર્મ વ્યવહારની અપેક્ષાએ જેને ત્રણે લોકના જીવ માત્રની અંજલીવડે નમસ્કાર થાય છે એવા પતંજલિ જે શ્રીઅરિહંત પ્રભુ છે એવી અપેક્ષાએ નમન થઇ શકે જૈન શાસ્ત્રની શૈલી પ્રમાણે સમ્યકત્વવાન જીવને સર્વ સમ્યકત્વરૂપે પ્રણમે છે. તો અહીં પતંજલિનો અર્થ પણ જેને (મ્હારી) અંજલી પડે છે એવા શ્રીઅર્હત્પ્રભુ સમજવા.

આ ભાવના પૂર્વક નીચે લખેલા બે શ્લોકો પ્રથમ માગધી ભાષામાં અને પછી સંસ્કૃતભાષામાં એકેકવાર વિચાર પૂર્વક બોલવા.

માગધી.

खामेमि सव्व जीवा
सव्वे जीवा खमन्तु मे।
मिति मे सव्व भुएसु
वैरं मझ्झं न केणवि॥

સંસ્કૃત.

क्षमामि सर्वान् जीवान्
सर्व जीवाः क्षमन्तु मे।
मैत्री मे सर्वभूतेषु
वैरं मम न केनचित्॥

બ નીચે લખેલા બે શ્લોક, નીચે લખેલી ભાવના પ્રમાણે બોલવા. એટલે કે **લાલન**માં હાલ રહેલો જીવ અનાદિકાલમાં જે જે જીવરૂપે થએલ, તે સર્વે જીવરૂપોએ મને દુભવ્યો હોય તેને માટે હું ક્ષમા કરૂં છું. તેમજ તે જીવરૂપો મને ક્ષમા કરો, હવેથી મારી અને તમારી મૈત્રી છે, આપણને કોઇપણ પ્રકારે વૈર નથી.

આ ભાવના ભાવીને નીચે પ્રમાણે બે શ્લોક પ્રથમ માગધી ભાષામાં અને પછી સંસ્કૃત ભાષામાં એકવાર વિચાર સહિત બોલવા.

૧ લો—

માગધી.

खामेमि जीवरूवा
जीवरूवे खमन्तु मे।
मित्ति मे सव्वरूएसु
वेरं मज्झं न केणवि ॥

संस्कृत.

क्षमामि जीवरूपान्
जीवरूपाःक्षमन्तु मे।
मैत्री मे सर्वरूपेषु
वैरं मम न केन चित्॥

૨ જો—

માગધી.

सव्व सवि दुचिंतिअ
दुभासिअ
दुचिट्ठिअ
तस्स मिच्छामि दुकडं॥

સંસ્કૃત.

सर्वस्यापि दुश्चिंतितस्य
दुर्भाषितस्य
दुश्चेष्टितस्य
तस्य मिथ्यास्ति दुष्कृतं ॥

ભાવાર્થ—જે કંઈ મનવડે ખરાબ ચિંતન થયું હોય, જે કંઈ વચનવડે ખરાબ બોલાયું હોય અને જે કાંઈ કાયાવડે દુરાચાર થયો હોય તે સર્વ પાપ મિથ્યા હો.

ઈતિ પ્રતિક્રમણ ભાવના સમાપ્તા.

અથ અનુક્રમણ ભાવના.

મનુષ્ય જીવન બીજા જીવોની અપેક્ષાએ વિભાવે, તેમજ સ્વભાવે પણ કંઇક સારૂં વર્તતું દેખાય છે. હવે જ્યારે તે સ્વભાવે વર્તતું હોય ત્યારે શુધ્ધપરિણામમાં હોય છે, અને જ્યારે શુધ્ધ પરિણામમાં ન હોય ત્યારે મન, વચન, કાયાને શુભ-માર્ગમાં પ્રવર્તાવે છે. આમ હોવાથી પાછા હઠવારૂપ પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી તીર્થંકરપદની ભાવના કરતાં અથવા પૂણ્યરાશી બાંધતાં નીચે લખેલ **અનુક્રમણ** ભાવના પણ ઉપયોગી થઇ પડશે. માટે નીચે પ્રમાણે ભાવના કરવી.

अनुक्रमण.

માગધી.

सव्व सवि सुचिंतिअ
भासिअसु
सुचिट्ठिअ
तस्स इच्छामि सुकडं ॥

સંસ્કૃત.

सर्वस्यापि सुचिन्तितस्य
सुभाषितस्य
सुचेष्टितस्य
तस्य इच्छामि सुकृतं ॥

ભાવાર્થ—જે કાંઇ મનવડે સુચિંતિત થયેલું હોય, જે કાંઈ વચનવડે સુવચન બોલાયું હોય, જે કાંઈ કાયાવડે સદાચરણ થયું હોય તેનું સુકૃત હો.

ઇતિ અનુક્રમણ ભાવના સમાપ્તા.

આ પ્રમાણે ધ્યાનમાં પ્રથમ પ્રસ્તાવના કરવી.

ઇતિ પ્રસ્તાવના સમાપ્તા.

अथ क्रिया योगः

ભાવના—ક્ષીર સમુદ્ર ભાવના.

આખી સૃષ્ટિને ખાલી કરીને મહાન્ ક્ષીરસમુદ્રથી તેને ભરી દેવી. તેની મધ્યમાં મેરૂ પર્વતના થાળા જેવડું સુવર્ણમય હજાર પાંખડીનું કમળ ચિંતવવું. કમળની કર્ણિકા મેરૂપર્વત જેટલી ઉંચી ચિંતવવી. તેના ઉપર સ્ફટિકનું સિંહાસન ચિંતવવું. તેના ઉપર લાલનને* ઉભા રહેલા ચિંતવવો અને આ પ્રમાણે અર્થ પૂર્વક સમજીને બોલવું.

क्षीरसमुद्रे सुवर्णमयसहस्रदलकमले,

कर्णिकायां स्फटिकमय सिंहासने उपविशामि †

ક્ષીર સમુદ્ર ભાવના સમાપ્તા.

तपःस्वाध्यायेश्वरप्राणिधानानि क्रियायोगः

ભાવાર્થ—તપ, સ્વાધ્યાય અને ઇશ્વરપ્રણિધાન એ ત્રણ મંદાધિકારી-આત્મવિલાસીએ કરવાનાં છે. માટે તેની ક્રિયાને ક્રિયા યોગ કહેવામાં આવે છે.

૧ તપઃ—એટલે કોઇ પણ એક જાતનું તપ કે જેમાં નવકારસી

---

* સર્વેએ પોતપોતાનું નામ ગોઠવી ચિંતવવું.

† આ સંસ્કૃતનો ભાવાર્થજ ઉપર આપેલો છે.

કે કોઈ એક પણ વિગઇ છોડી દેવી.

૨ स्वाध्याय:—ॐकारनो जाप अर्थ पूर्वक पांच प्रकारे करवो.

પાંચ પ્રકાર—

१ वाचक:—બીજાઓ સાંભળે તેવી રીતે ૧૦૮ વખત ॐકારનો જાપ કરવો.

२ उपांशु:—પોતે સાંભળીએ તેવી રીતે ॐકારનો જાપ ૧૦૮ વખત કરવો.

३ जल्प:—મોઢું બંધ કરીને જીભ અંદર ચાલે તેવી રીતે ૧૦૮ વખત ॐકારનો જાપ કરવો.

४ मानस:—મનથી ૧૦૮ વખત ॐકારનો જાપ કરવો.

५ ध्यानज:—શ્વાસજ જાણે પોતેજ ॐકારનો ઉચ્ચાર કરતા હોય તેવી રીતે અંદરનો ધ્વનિ ૧૦૮ વખત સાંભળવા પ્રયત્ન કરવો.

ॐ कारस्तुति.

ॐकार बिन्दुसंयुक्तं*

---

* ॐकार बिन्दुसंयुक्तं એ શ્લોકનો અર્થ પ્રસ્તાવનામાંથી જોઈ લેવો.

नित्यं ध्यायन्ति योगिनः

कामदं मोक्षदं चैव

ॐकाराय नमोनमः ॥

ॐकारना जापनुं फळ—અર્થ પૂર્વક ॐ કારનો જાપ કરવાથી આત્મદર્શનમાં યોગ્યતા અને અંતરાયને અભાવ થાય છે.

ॐकार સ્તુતિ સમાપ્તા.

(ततः प्रत्यक् चेतनाधिगमोऽन्तरायाभावश्च)

ॐ कार=अ+अ+आ+उ+म्.

अ—અશરીરિ અથવા સિદ્ધ.

अ—અરિહંત.

आ—આચાર્ય.

उ—ઉપાધ્યાય.

म्—મુનિ.

આ ॐકારનો જાપ કરવાથી પાંચે પરમેષ્ટિનો જાપ થાય છે.

ॐકારની ત્રણ પ્રકારની ભાવના

૧ લી ભાવના—સાધુ, ઉપાધ્યાય, આચાર્ય, અરિહંત અને સિદ્ધ એ પાંચે જુદા આત્માના ગુણોને ભાવવા.

૨ જી ભાવના—એકજ આત્માની એ પાંચે સ્થિતિઓ છે એમ ભાવવું.

૩ જી ભાવના—એકજ આત્મા જે કાળે સાધુ છે, તેજ કાળે ઉપાધ્યાય વગેરે છે, એમ ભાવવું.

ત્રણ પ્રકારની ૐકાર ભાવના સમાપ્તા.

૩. **ईश्वर प्राणिधानः**—ઉપરના જાપનું ફળ આત્મદર્શન હો એવું ઇચ્છવું.

इति मंदाधिकारः समाप्तः.

॥ सर्वे सुखिनो भवन्तु ॥

અનુભવાભિલાષિ પદ.

રાગ સારંગ.

અનુભવ તું હૈ હેતુ હમારો અનુ૦ એ આંકણી
આય ઉપાય કરો ચતુરાઇ,
ઔરકો સંગ નિવારો. અનુ૦—૧
તૃષ્ણા રાંડ ભાંડકી જાઇ,
કહા ઘર કરે સવેરો;
શઠ ઠગ કપટ કુટુંબહિ પોખે,
મનમે કયું ન બિચારો. અનુ૦—૨
કુલટા કુટિલ કુબુદ્ધિ સંગ ખેલકે,
અપની પત ક્યું હારો;
આનંદઘન સમતા ઘર આવે,
વાજે જીન નગારો અનુ૦—૩

ૐ

મધ્યમાધિકાર માટે.

નવકાર મંત્રનો જાપ.

૧ લી–ભાવના—નમસ્કાર પોતાથી અધિક ગુણવાનને, ધનવનાને, રૂપવાન, વિદ્વાન્‌ને, સત્તાવાન્‌ને થાય છે. માટે જેને જે ગુણની અપેક્ષા હોય તે તેવા ગુણવાન્‌ને નમસ્કાર કરે છે. જેને ધનની કામના હોય, તે ધનવન્તે, રૂપની મનોવાંછા હોય છે તે રૂપવાનને, સત્તાની ઇચ્છાવાળા સત્તાવાનને અને વિદ્યાની અભિલાષાવાળા વિદ્વાન્‌ને નમસ્કાર કરે છે. માટે આ નમસ્કારપદ્ધતિ જો કે ઠીક છે, તથાપિ તેઓને નમસ્કાર કરતાં આપણા લક્ષ્ય ઉપર ચડતાં એટલે ધનવાનાદિ થયા તો અધિક ધનવાન્ થવાની અભિલાષા રહે છે. માટે નમસ્કાર તો આ ચૌદરાજ લોકમાં તેને થવા જોઇએ કે જેને નમસ્કાર કરતાં આપણી સર્વ ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ મનોવાંચ્છા પૂર્ણ થાય. જેને સર્વ તિર્યંચો, મનુષ્યો, દેવતાઓ અને ઇંદ્રો તથા મહેંદ્રો પણ નમસ્કાર કરતા હોય એવું પદ તે શ્રી અરિહંત પદ છે. આપણને તે આસન્ન એટલે શ્રીસિદ્ધપદની અપેક્ષાએ નજીકનુ ઉપકારી છે. માટે તેઓને નમસ્કાર કરવો. અને નીચે પ્રમાણે અર્થ સહિત મંત્રપદ બોલવો.

१ लो मंत्र—नमो अरिहंताणं.

અર્થ—અરિહંત પરમાત્માને નમસ્કાર હો.

૨જી-**ભાવના**—શ્રી અરિહંત પરમાત્મા શ્રીસિદ્ધપદને નમસ્કાર કરે છે માટે જીજ્ઞાસુ સાધકે અરિહંતપદની પૂર્ણ ભાવનામાં રહી પોતામાં સકલકર્મરૂપી શત્રુ હણાતા જોઇ શ્રી સિદ્ધપદપર પહોંચવાની ભાવના કરવી અને નીચે પ્રમાણે મંત્રપદનો અર્થચિંતન પૂર્વક ઉચ્ચાર કરવો.

२ जो मंत्र—नामो सिद्धाणं.

અર્થ—શ્રી સિદ્ધ પરમાત્માને નમસ્કાર હો.

૩જી-**ભાવના**—શ્રી અરિહંત પરમાત્મા જેઓ સિદ્ધપદ નમસ્કાર કરે છે, તેઓ અરિહંતપદ પ્રાપ્તિની પૂર્વે પોતાના ગુણમાં આચરણ કરવાથી આચાર્ય સ્વરૂપે હોય છે માટે તેમની પૂર્વાવસ્થાનું સ્મરણ કરી આપણે શ્રી આચાર્યપદને નમન કરવું અને નમન કરતાં નીચેનો મંત્રપદ અર્થચિંતન પૂર્વક ઉચ્ચારવો.

३ जो मंत्र—नमो आयरियाणं.

અર્થ—આચાર્ય મહારાજને નમસ્કાર હો.

૪ થી-**ભાવના**—શ્રીઆચાર્ય મહારાજ પણ આત્મગુણની રમણતા ઉપર ત્યારે પહોંચ્યા છે કે જ્યારે આત્માની સન્મુખ-સમીપે રહી અંતરાત્મ થઈ આત્મગુણનો અભ્યાસ કર્યો છે ત્યારે. માટે આપણે પણ આચાર્યપદ પર પહોંચેલા મહાત્માઓની પૂર્વાવસ્થા

એટલે ઉપાધ્યાયપદને અર્થાત્ આત્મગુણના અભ્યાસ કરનારાઓને નમન કરવું, અને તેમ કરતા નીચેનો મંત્રપદ અર્થચિંતન પૂર્વક ઉચ્ચારવો.

४ थो मंत्र—नमो उवज्झायाणं.

અર્થ—શ્રી ઉપાધ્યાય મહારાજાઓને નમસ્કાર હો.

૫ મી-**ભાવના**—આત્મગુણનો અભ્યાસ કરનાર શ્રીઉપાધ્યાય હારાજ તેમની પૂર્વાવસ્થામાં અઢારે દૂષણોને દૂર કરી પૂર્ણ પવિત્ર નાર સાધુમહારાજો હતા. માટે આપણે તે અવસ્થાનું સ્મરણ કરી. ર્ણપવિત્ર થવાની ભાવના પૂર્વક નમસ્કાર કરવા અને તે ભાવના ર્વક નીચેના મંત્રપદનો અર્થ પૂર્વક ઉચ્ચાર કરવો.

५ मो मंत्र—नमो लोए सव्व साहुणं.

અર્થ—લોકમાં સર્વ સાધુ મહારાજને નમસ્કાર હો.

नवकार मंत्र जाप समाप्त.

अथ ॐकार महिमा.

ॐकार बिन्दुसंयुक्तं नित्यं ध्यायन्ति योगिनः
कामदं मोक्षदं चैव ॐकाराय नमो नमः ॥

અર્થ—યોગીજનો બિન્દુસહિત ॐ કારનું નિત્ય ધ્યાન કરે છે, કારણ કે ॐ કાર મનોવાંછિત* કામના પૂર્ણ કરે છે,

તેમજ મોક્ષપદને પણ આપે છે, માટે એવા ૐ કારને વારંવાર મારો નમસ્કાર હો.

આ નીચેના શ્લોકનો જાપ પુત્રભાવે ભાવનાં કરતાં પોતે ૐ કારના યુવરાજ હોઇએ એમ ભાવના કરવી.

२ श्लोक.

देहबुद्ध्यातु दासोऽहं जीवबुद्ध्यात्वदंशकः ।

आत्मबुद्ध्यात्वमेवाहं इति मे निश्चला मतिः ॥

અર્થ—હે ૐ કારરૂપ પરમાત્મન્ હું શુભભાવે જીવ બુદ્ધિએ અંતરાત્મ છું ત્યારે તારો અંશ છું, પુત્ર છું, યુવરાજ છું.

ૐ કાર મહિમા સમાપ્તા.

વિમલાચલ[1]—ભાવના.

વિમલાચલ ભાવના બે પ્રકારે થાય. એટલે દ્રવ્યથી અને ભાવથી. દ્રવ્યથી શત્રુંજય પાલીતાણામાં આવેલ છે; જેને કાંકરે કાંકરે

* મનોવાંચ્છિત—એ શબ્દનો અર્થ આત્માર્થી જીજ્ઞાસુએ એવો કરવો કે શ્રીઅરિહંતપદની પ્રાપ્તિની મનોવાંચ્છા, અને એવી ભાવના ધ્યાનકાળે ઇંદ્રિયોનો જય કરી પરમાત્મા સાથે પોતાના આત્માને જોડનાર યોગીથી થાય માટે તેટલો વખત યોગી બની એ ભાવના કરવી.

૧ વિમલાચલ એટલે પુણ્યરૂપી પર્વત.

અનંતસિદ્ધિ પામેલા છે, તે શત્રુંજય પર્વત. અને ભાવથી શત્રુંજય એ આપણો આત્મા છે, જે કર્મરૂપ શત્રુને જીતનાર છે એ આત્મ ને આપણે અંતરાત્મા સમજવો. આ **લાલન**નું દેખાતું શરીર અને તેને જાણનાર, જેમાં-જેનાં જ્ઞાનમાં આ **લાલન** આવેલો છે, તે અંતરાત્મરૂપ હું છું. એમ નિર્ણય કરી એ અંતરાત્માને પરમાત્મારુપ શ્રીઆદીશ્વર ભગવાન્ સન્મુખ કરી ઉપર ચડાવવો અને **લાલન**ના દેહને દ્રવ્યથી શ્રી શત્રુંજય ડુંગરપર ચડવવો કે જેથી તીર્થંકર નામ કર્મરૂપી પૂણ્ય બાંધી શકાય.

આવી ભાવના પૂર્વક એટલે કે દ્રવ્યથી શત્રુંજય પર્વત તરફ ને ભાવથી કર્મશત્રુને હણનાર અંતરાત્મામાં રહેલા પરમાત્મા તરફ જોવું-એટલે અંતરાત્મામાં પરમાત્માનું સ્વરૂપ પ્રગટ હોય તો શ્રી આદીશ્વર ભગવાન્ જેવું છે. માટે રફતે રફતે આ બંને એટલે દ્રવ્યભાવે ભાવપૂર્વક ચડીને છેક દાદા સાહેબના મંદિરના દ્વાર પાસે આવીને અટક્યા વગર મૂળ ગભારામાં ઉભા રહી પ્રથમ અંતરાત્મભાવે એકુકા વિશેષણનો અર્થ વિચારી નીચે પ્રમાણે સ્તવના કરવી.

૩ શ્લોક.

पूर्णानंदमयं महोदयमयं कैवल्यचिद्दृगमय्;
रूपातीतमयं स्वरूपरमणं स्वाभाविकीश्रीमयं ॥
ज्ञानोद्योतमयं कृपारसमयं स्याद्वादविद्यालयं;
श्री सिद्धाचलतीर्थराजमनिशं वंदेऽहमादीश्वरं ॥

અર્થ—જે આદીશ્વર પૂર્ણ આનંદમય છે,* મહા ઉદયમય છે. કેવલ જ્ઞાનમય અને નિજસ્વરુપમાં રમમાણ છે, કૃપાના રસરૂપ છે, સ્યાદ્‌વાદની કોલેજરૂપ છે, શ્રી સિદ્ધાચલના તીર્થરાજ છે. તે આદીશ્વરને હું રા ત્ર દિવસ નમું છું.

આમ પુત્રભાવે સ્તવન કર્યા પછી દાદાશ્રીના મંદિરના દ્વારથી ચાલીને મંદિરના મધ્ય ભાગમાં આવીને અંતરાત્મરૂપ થઇને આ શ્લોકવડે યુવ યુવરાજ ભાવે અર્થાત્ પુંડરિક ભાવે શ્રી આદીશ્વર દાદાની સ્તવના કરવી.

યુવરાજે પૂર્ણાનંદ આદીશ્વરને જોતાં એમ ભાવવું કે દાદા પૂર્ણાનંદરૂપ છે, અને તેમનો પુત્ર હું આનંદરૂપ છું. દાદા મહા ઉદયરૂપ છે, અને તેનો યુવરાજ હું ઉદયરૂપ છું. દાદા કેવળ જ્ઞાનરૂપ છે, અને હું જ્ઞાનરૂપ છું. દાદા કેવળ દર્શનરૂપ છે, અને હું દર્શનરૂપ છું. દાદા રૂપાતીત છે, અને હું તેમનો પુત્ર અંતરાત્મામાં રહી રૂપાતીત થવાનો પ્રયત્ન કરૂં છું. દાદા સ્વરૂપમાં જ રમમાણ છે, અને હું સ્વરૂપમાં રહી સ્વસ્વરૂપમાં રમમાણ રહેવાને કોશેશ કરૂં છું. દાદા સ્વાભાવિક શોભારૂપ છે અને હું સ્વાભાવિક શોભામાં વળું છું. દાદા જ્ઞાનસૂર્યના ઉદ્યોત જેવા છે અને હું

---

* અંતરાત્મ ભાવમા આનંદ માલુમ પડે છે કે જે આનંદનો વિરોધી સૂર્ય–પ્રકાશની પેઠે કોઇ નથી, અને એ આનંદમાં રહી જો પૂર્ણાનંદને જોવું હોય તો જોઇ શકાય છે. જેવી રીતે પૃથ્વીથીઉ ચેના પ્રકાશમાં રહી સૂર્યને જોઇ શકાય છે.

જ્ઞાન સૂર્યના કિરણના ઉદ્યોતરૂપ છું. દાદા કૃપારૂપ છે અને હું કૃપારૂપ થવા પ્રયત્ન કરું છું. દાદા સ્યાદ્‌વાદ્‌ની કોલેજરૂપ છે, અને હું સ્યાદ્‌-વાદની કોલેજનો વિદ્યાર્થી છું. દાદાશ્રી સિદ્ધાચલ તિર્થાધિરાજ રૂપ છે અને હું યુવરાજ છું. અને દાદા આદિશ્વર છે, હું તેનોજ આત્મજ હોવાથી ઈશ્વર છું. આમ ભાવના અંતરાત્મરૂપ થઇ—પુંડરિકરૂપ થઇ કરવી.

વિમળાચળ ભાવના સમાપ્ત.

સમવસરણ ભાવના.

એક જોજન વિશાળ એવું **સમવસરણ** ચિંતવવું; **સમવ-સરણ**ના દ્વાર પાસે ઉભા રહી બાર પરિષદો જોતાં હોઇએ તેમ ચિંતવવું—એટલે કે તિર્યંચની, મનુષ્યની, સાધુની, સાધ્વીની, શ્રાવ-કની, શ્રાવીકાની, દેવની, દેવાંગનાની વગેરે અત્યંત મનોહર અને કલ્યાણકારક પરિષદોને જોતાં ઉભા રહેવું. થોડીવાર પછી પોતે શ્રી **ગૌતમ**રૂપ કલ્પી **વીરપ્રભુની** છેક પાસે ઉભા રહેવું.

આ બે મનોગમ દેખાવ જોયા પછી સાધકે સુંદર અશોક વૃક્ષ વગેરે આઠ પ્રાતીહાર્યોની શોભા જોવા માંડવી અને નીચે પ્રમાણે મંત્ર ઉચ્ચારવો.

૪ मंत्र.

अशोक वृक्षः सुरपुष्पवृष्टि ।
दिव्यध्वनिश्चामरमासनं च ॥

भामंडलं दुंदभिरातपत्रं ।
सत्प्रातिहार्याणि जिनेश्वरस्य ॥

આ શ્લોકવડે ભાવના કરતી વખતે આઠે પ્રાતિહાર્યરૂપ દ્રવ્યમાં-દ્રવ્યભાવનું કારણ હોવાથી:—

૧—દ્રવ્ય સાથે ભાવરૂપે પણ જોતાં જવું. એટલે કે, **અશોક** જેવું વૃક્ષ જે પ્રભુની સમીપે રહેવાથી અશોક થઈ રહે છે—શોક રહિત થઈ રહે છે. આમ વનસ્પતિ પણ પોતાનો શોક પ્રભુ સમીપ રહેવાથી છોડી દે છે તો હું તો મનુષ્ય છું, વળી આર્ય છું, પ્રભુનો પુત્ર છું. તો પ્રભુની સમીપ શોક રહિત મ્હારે થવું એમાં આશ્ચર્ય શું ?

૨—દેવતાઓ **પુષ્પવૃષ્ટિરૂપી** દ્રવ્યક્રિયા કરે છે. તેમાં એવો ભાવ જોવો કે એ સુંદર પુષ્પો પ્રભુને નમતાં તેમનાં દીટાં નીચે રહી જાય છે તેમ હું પ્રભુને નમું એટલે મારાં શુભ શયરૂપી પુષ્પો ઉપર રહી અશુભાશય અથવા અશુભકર્મો ખરી પાતાળમાં પેસી જાય છે એમ ભાવવું.

૩—**દિવ્યધ્વનિ** એ પ્રભુના હૃદયરૂપ ક્ષીરસમુદ્રમાંથી નીકળતી સાંભળી પોતે તે વાણીરૂપી અમૃતનું પાન કરી અમર થતાં હોઇએ એમ ચિંતવવું.

૪ **શ્વેતચામર** વીંઝાતા જોઇ, નીચેથી ઉંચા ઉંચા જતાં જોઇ એવો ભાવ ઉત્પન્ન થવો જોઇએ કે જે પ્રભુને નમે છે તે ઉપર ચડે છે, તેમ હું પ્રભુના ગુણમાં નમું છું, માટે હું પણ પ્રત્યેક પળે ઉપર, ઉપર ચડું છું એમ ભાવવું.

૫ **સિંહાસનરૂપ** પ્રાતિહાર્યને જોઇ પ્રભુને નમતાં હું પણ ત્રણે લોકના રાજાધિરાજને બિરાજવા યોગ્ય સિંહાસનપર બેસવાને યોગ્ય થાઉં અર્થાત્ તીર્થંકરપદ પામું એવી ભાવના કરવી.

૬ **ભામંડળ** નામના પ્રાતિહાર્યને જોઇ એવી ભાવના કરવી કે જેમ ભામંડલમાં આ સમવસરણ તેમજ પ્રભુનું તેજ પ્રતિબિંબિત થાય છે, તેમ મારા શુદ્ધાત્માનું તેજ પ્રતિબિંબિત થાઓ, એવું ભાવવું.

૭ **દુદુંભિ** નામના સાતમા પ્રતિહાર્યને સાંભળતાં એવું ઇચ્છવું કે જેમ પ્રમાદ છોડી હું પ્રભુના સમવસરણ પાસે આવીને ઉભો છું, તેમ ચૌદરાજ લોકના સકલ જીવલોક પણ પ્રમાદ છોડી પ્રભુના સમવસરણમાં આવો અને પોતાનું કલ્યાણ સાધી લ્યો, આ દુર્લભ વખત જવા ન દો, પણ તે વખતને ભેટી લ્યો. નિજાનંદનો સ્વાદ ચાખી લ્યો–જગતનું–કર્મનું અને આત્માનું સાક્ષાત સ્વરૂપ સમજી લ્યો–ભણી લ્યો–પ્રતીત કરી લ્યો, અને અનુભવી પણ લ્યો.

૮ **ત્રણ છત્રને** જોતાં એવું ભાવવું કે પ્રભુ જેમ ત્રણે લોકના નાથ છે, તેમ હું પણ આત્માની સાખે–જ્ઞાન સ્વરૂપની સાખે, મન, વચન, કાય ને સંપૂર્ણ પ્રભુ ગુણમાં નમાવું એટલે હું પણ આત્મ-ગુણનો રાગી થઇ ત્રણે લોકનો નાથ થાઉં.

આમ દ્રવ્ય અને સાથે સાથે ભાવ પણ ચિંતવતા જવું. આમ કરતાં દ્રવ્ય જે ભાવનું કારણ કહેલ છે તેની પ્રતિતિ થવા પોતાને લાગશે.

૫ સમવસરણે પ્રભુમૂલગુણ-નિરક્ષણ ભાવના.

સમવસરણના દ્વારપર ઉભેલા આપણે હવે ભાવના કરતાં શ્રી સમવસરણના મધ્યભાગમાં બિરાજમાન શ્રી વીરપ્રભુના મૂલ-ગુણને જોતાં પોતે યુવરાજ છીએ એમ ભાવવું. (સ્પષ્ટતાની ખાતર યુવરાજરૂપે કેમ ભાવના કરવી તે નીચે જણાવવામાં આવે છે)

યુવરાજભાવના અંતરાત્મથી કરાય છે, અને એ અંતરાત્મા પરમાત્માની ભાવના કરે છે, એમ ભાવવાનું છે. પોતે પ્રભુના પુત્ર છીએ એમ ગણવાનું છે. પ્રભુ કેવલ જ્ઞાનરુપ છે, તો હું તેનો પુત્ર જ્ઞાનરૂપ છું. પ્રભુ સર્વજ્ઞ છે તો હું તેનો પુત્ર અલ્પજ્ઞ છું. અજ્ઞ નથી. પ્રભુ જ્ઞાનવાન ને હું અજ્ઞાન એવી ભાવના જો કે ભક્ત ભાવે કદાચ થઇ શકે, પરંતુ યુવરાજભાવે કે અંતરાત્મભાવે—જે અંતરાત્મ બહિર્ભાવિને છોડી પરમાત્મ સન્મુખ થયો છે, તેને પોતામાં પ્રગટ થયેલો જ્ઞાનાંશ અને પરમાત્મામાં પૂર્ણ પ્રગટ થયેલું જ્ઞાન, એ બંને જોવાનાં છે. અર્થાત્ જેમ એકજ જ્ઞાતિવાળા બે મનુષ્યો હોય અને તેમાં એકની પાસે એક પૈસો હોય અને બીજાની પાસે કરોડ પૈસા હોય તો તે બંને જણા પૈસાવાળા કહેવાય છે. અલબત એકની પાસે એકજ પૈસો છે અને બીજાની પાસે કરોડ છે; તથાપિ બંને પૈસાવાળા, ગરીબ કે નિર્ધન એમ નહિ પણ બન્ને ધનવાન છે. તેમ પરમાત્મા પૂર્ણ જ્ઞાનરૂપ અને અંત

રાત્મા અલ્પ જ્ઞાનરૂપ છે, અને પરમાત્માની ભાવના કરતાં **ગૌતમ સ્વામિની પેઠે પ્રભુગુણની** સ્તવના કરે અને પોતાનામાં ગુણ સંપૂર્ણપણે પ્રગટે એવી ભાવના રાખી **અનંત વિજ્ઞાન** એ શ્લોકનુ અર્થ પૂર્વક-ભાવસહિત ચિંતન કરે.

मंत्र ५ मो.

अनंतविज्ञानमतीतदोष
मबाध्यसिद्धांतममर्त्यपूज्यं ।
श्रीवर्द्धमानं जिनमाप्तमुख्यं;
स्वयभुवं स्तोतुमहं यतिष्ये ॥

અર્થ—હું તે પ્રભુની સ્તવના કરવાને યત્નવાન થાઉં છું કે જે પ્રભુ અનંતવિજ્ઞાનવાન્ (અર્થાત્ કેવલજ્ઞાનરૂપ) છે, સકલ દોષથી રહિત છે, જેનું સિદ્ધાંત અબાધ છે અને જેની દેવો (પણ) પૂજા કરે છે. તેવા શ્રીવર્ધમાન, જિનેશ્વર, આપ્તપુરૂષો (સત્યવાદિ પુરુષો) માં મુખ્ય છે અને પોતે પોતાનું નિજસ્વરૂપ ઓળખી રહ્યા છે.

"ઇતિ સમવસરણ ભાવનામાં પ્રભુમૂલગુણ નિરક્ષણ ભાવના સમાપ્તા."

શ્રી ગુરૂ નમસ્કાર.

શ્લોક.

अज्ञानतिमिरांधानां ज्ञानांजनशलाकया ।
नेत्रमुन्मिलितं येन तस्मै सद्‌गुरवे नमः ॥

ભાવાર્થ—અજ્ઞાનરૂપી અંધકારથી અંધ થયેલ જનોનાં નેત્રોને જ્ઞાનરુપી અંજન શલાકાથી જેણે ઉઘાડયાં છે તેવા શ્રી સદ્‌ગુરૂને મારો નમસ્કાર હોજો.

ભાવના—જાપ કરતાં એવું ભાવવું કે શ્રી ગુરુમહારાજ અમારો બહિરાત્મભાવ (લાલનભાવ) મટાડી અંતરાત્મભાવ જાગૃત કરે છે. તેથી અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર, જ્ઞાનરૂપી અંજનશલાકાથી (આંજવાની શળીથી) જવાથી હું પણ જ્ઞાનરૂપ થાઉં છું. માટે મારા પૂર્વના અજ્ઞાન જનિત ભાવને જ્ઞાનવડે દૂર કરૂં છું.

૩ શ્લોક.

योगेन चित्तस्य पदेन वाचां;
मलं शरीरस्य च वैद्यकेन।
योपाकरोत्तं प्रवरं मुनीनां ;
पतंजलिं प्रांजलिरानतोऽस्मि ॥

ભાવના—"જે યોગવડે ચિત્તનો, વ્યાકરણવડે શબ્દનો અને વૈદ્યકવડે શરીરનો મલ દૂર કરે છે, એવા મુનિઓમાં શ્રેષ્ટ **પતંજલિને** હું નમસ્કાર કરૂં છું."

ઇતિ ગુરૂ મંત્ર જાપ ભાવના સમાપ્તા.

અથ પ્રતિક્રમણ ભાવના.

અ—ચોર્યાશી લાખ જીવયોનિના સર્વે જીવોને આસપાસ, ચારે બાજુએ, ઉપર તથા નિચે આવેલ છે; એમ માની પોતે મધ્યમાં રહી, એ સર્વે જીવોને આ પ્રકારે હૃદયથી કહેવું કે કોઇ પણ કાળે, કોઇપણ દેશે અને કોઇપણ પ્રકારે તમારા જીવને મેં દુભવ્યો હોય તેની હું ક્ષમા માગું છું. અને તેજ પ્રકારે તમે સર્વેએ મારા જીવને કોઈ પણ કાળે, કોઇપણ દેશે, કોઇ પણ પ્રકારે દુભવ્યો હોય તેની હું ક્ષમા કરૂં છું. હવેથી તમો સર્વે જીવો અને હું મિત્રો છીએ, આપણે કોઈ પ્રકારનું વૈર નથી.

આ ઉપરની ભાવના પૂર્વક નિચે લખેલા બે શ્લોક પ્રથમ માગધી ભાષામાં અને પછી સંસ્કૃત ભાષામાં એકેકવાર બોલવા.

૧ લો—

માગધી.

खामेमि सव्व जीवा

सव्वे जीवा खमन्तु मे।

मित्ति मे सव्व भूएसु
वैरं मज्झं न केणवि॥

સંસ્કૃત.

क्षमामि सर्वान् जीवान्
सर्व जीवाः क्षमन्तु मे।
मैत्री मे सर्वभूतेषु
वैरं मम न केनचित्॥

વ—નિચે લખેલા બે શ્લોક નિચે જણાવેલી ભાવના પ્રમાણે બોલવા એટલે કે **લાલન**માં પણ હાલ રહેલો જીવ અનાદિકાળમાં જે જે જીવરૂપે થયો તે સર્વે જીવરૂપોએ મને દુભવ્યો હોય તેને માટે હું ક્ષમા કરૂં છું. તેમજ તે જીવરૂપો પણ મને ક્ષમા કરો. હવેથી મારી અને તમારી મૈત્રી છે. આપણને કોઇપણ પ્રકારે વૈર નથી. (આમ પોતાના જીવને ક્ષમા કરી પોતાના જીવ સાથે મૈત્રી ભાવે હવેથી રહેવું.)

આ ભાવના ભાવીને નિચે પ્રમાણે બે શ્લોક પ્રથમ માગધી ભાષામાં અને પછી સંસ્કૃત ભાષામાં એકેકવાર બોલવા.

માગધી.

खामेमि जीवरूवा
जीवरूवे खमन्तुं मे।

मित्ति मे सव्व रुएसु
वैरं मज्झं न केणवि ॥

संस्कृत.

क्षमामि जीवरूपान्
जीवरूपाःक्षमन्तु मे।
मैत्री मे सर्वरूपेषु
वैरं मम न केन चित्॥

૨ જો—

માગધી.

सव्व सवि दुच्चिंतिअ
दुभासिअ
दुच्चिट्ठिअ
तस्स मिच्छामि दुक्कडं॥

संस्कृत.

सर्वस्यापि दुश्चिंतितस्य
दुर्भाषितस्य
दुश्चेष्टितस्य
तस्य मिथ्यास्ति दुष्कृतं ॥

ભાવાર્થ—જે કાંઇ મનવડે ખરાબ ચિંતન થયું હોય, જે કંઇ વચનવડે ખરાબ બોલાયું હોય અને જે કાંઇ કાયાવડે દુરાચાર થયો હોય તે સર્વનું પાપ મિથ્યા હો.

ઇતિ પ્રતિક્રમણ ભાવના સમાપ્તા.

અથ અનુક્રમણ ભાવના.

મનુષ્ય જીવન બીજા જીવોની અપેક્ષાએ દુર્ભાવની સાથે સુભાવે પણ વિશેષ કરી કાંઇક તો દેખાય છે. અને સુભાવે વર્તતું જીવન જ્યારે શુભ કર્મ બંધન કરતું જણાય છે, ત્યારે અશુભના કરતાં શુભપરિણામમાં હોવાથી મન, વચન, અને કાયાને સન્માર્ગમાં પ્રવર્તાવે છે. એમ લાગવાથી પાછા હઠવારૂપ પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી તીર્થંકરપદની ભાવના કરનારને અનુક્રમણ એટલે શુભકર્મ સંચયનું ચિંતન પણ ઉપયોગી થઈ પડે માટે નિચે પ્રમાણે ભાવના કરવી. અને આ નીચેનો શ્લોક ફરી બોલવો.

अनुक्रमण.

માગધી.

सव्व सवि सुचिंतिअ

सुभासिअ

सुचिट्ठिअ

तस्स इच्छामि सुक्कडं ॥

સંસ્કૃત.

सर्वस्यापि सुचिन्तितस्य

सुभाषितस्य

सुचेष्टितस्य

तस्य इच्छामि सुकृतं ॥

ભાવાર્થ—જે કાંઈ મનવડે સુચિંતિત થયેલું હોય જે કાંઇ વચનવડે સુવચન બોલાયું હોય, જે કાંઇ કાયાવડે સદાચરણ થયું હોય, તેનું સુકૃત હો.

ઇતિ અનુક્રમણ ભાવના સમાપ્તા.

અથ અભિક્રમણ ભાવના.

હવે પછી મન, વચન અને કાયા (ઇંદ્રિયો અને અવયવો) શુભ માર્ગે પ્રવર્તે એટલા માટે નિચે પ્રમાણે અભિક્રમણ ભાવના પણ કરવી. અને તે તીર્થંકરપદ પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી ચાલુ રાખવી.

અભિક્રમણ ભાવના.

अतः परं मनो मे शुभमेव चिंतयतु
वचो मे शुभमेव वदतु
इंद्रियग्रामो मे शुभ मेव गृह्णतु
अवयवाश्च मे शुभमेवाचरन्तु

અર્થ—હવે પછી મન મારૂં શુભજ ચિંતન કરો,
વચન મારૂં શુભજ વદો,
ઇંદ્રિયો મારી શુભજ ગ્રહણ કરો.
અવયવો મારા શુભેજ પ્રવર્તો.

ઇતિ અભિક્રમણ ભાવના સમાપ્તા.

अथ मध्यमाधिकार विधिः प्रारंभ.

મધ્યમાધિકારની વિધિ કરવામાં જે ક્રિયા કરવામાં આવે છે, તેને આપણે ધ્યાનયોગ કહીશું. એ ધ્યાનયોગમાં અષ્ટાંગ યોગનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે.

પ્રથમ ક્ષીર સમુદ્ર ભાવના.

ભાવાર્થ—આખી સૃષ્ટિને ખાલી કરીને મહાન્ ક્ષીરસમુદ્રથી ભરી દેવી, તેની મધ્યમાં મેરૂપર્વતના થાળા જેવડું સુવર્ણમય હજાર પાંખડીનું કમળ ચિંતવવું, કમળની કર્ણિકા મેરુપર્વત જેટલી ઉંચી ચિંતવવી, તેના શિખર ઉપર સ્ફટિકનું સિંહાસન ચિંતવવું, અને તેનાપર **લાલન**ને (પોતાને) ઉભો રહેલ ચિંતવવો.

* **લાલન ભાવના**—બહિરાત્મ ભાવના કે દેહ ભાવના મુકીને આ વિધિ કરવાની છે, માટે જેમ પાણીમાં માટીથી લપેટાયેલું તુંબડું તળીએથી દરેક ક્ષણે ઉંચે ચડતું જાય, તેમ સંસાર સમુદ્રના જલની અંદર દેહભાવરૂપી આવેલા ખડકની સાથે જીવરુપ તુંબડું, કર્મરૂપ માટીથી વીંટાયેલું આવી રહ્યું છે. માટે દેહભાવ મૂકી દેતાં જેમ ખડકથી તુંબડું છુટું પડે તેમ જીવ દેહભાવથી છુટો પડતો હોય એમ ચિંતવવું.

તથાપિ કર્મમળથી વિંટાયેલો જીવ ઉંચે ચડી શકે નહિ,

---

* સર્વેએ પોતપોતાનાં નામને ચિંતવવાં.

માટે અષ્ટાંગયોગ કરતાં નીચે પ્રમાણે ભાવના કરવાથી કર્મરૂપી માટી જીવરૂપ તુંબડાની આસપાસ જે આવેલી છે તે ધોવાતી જણાશે અને જીવરૂપ તુંબડું ઉંચે ચડતું હોય તેમ લાગશે.

જીવને હિંસા, અસત્ય, ચોરી, કુશીલ, લોભ એ પાંચ પ્રકારની માટી દૂર કરવાને પ્રથમ પ્રયત્ન કરવો જ જોઇએ, અને તેને માટે નીચે પ્રમાણે—

ભાવના કરવી.

આપણે અષ્ટાપદ પર્વતપર ચડવું છે, અને તેના એકેક યોજનનાં એવાં આઠ પગથીઆં છે અને તે ઉપર **ચોવિશે પ્રભુ** બીરાજે છે. આપણે જેમ **ગૈતમસ્વામિ** તે પર ચડયા છે, તેમ ચડવું છે.

હવે ચિંતવવું કે **લાલન** એ નામ કર્મની પ્રકૃતિનો સમુહ કે દેહ છે. હું તો તેને જાણનાર એટલે જ્ઞાનરૂપ છું. **લાલન** પુરૂપ છે, અને હું તેને જાણનાર જ્ઞાન છું. મારામાં વેદ * નથી. આમ પોતાને જ્ઞાનરૂપ સમજવું એ અંતરાત્મભાવના કહેવાય. માટે એ

* પુરૂપપણું, સ્ત્રીપણું, અને નપુંસકપણું તેને જૈન શાસ્ત્રમાં વેદ કહે છે.

× બહિરાત્મ ભાવનું નામ **લાલન**, અને અંતરાત્મપણ પોતે હોવાથી સમજવાની ખાતર તેનું એક જુદું નામ આપવામાં આવે છે, એટલે કે **આનંદઆદ.**

જ્ઞાનરૂપ ભાવના તે શ્રી **ગૌતમે** પકડેલું સૂર્ય કિરણ છે. એમ સમજી અષ્ટાપદરૂપ અષ્ટાંગયોગે ચડવાનો યત્ન કરવો.

હવે શ્રી **ગૌતમસ્વામીએ** જેમ તાપસોને પોતાની આંગળીએ વળગાડયા હતા તેમ વિશુદ્ધિના જીજ્ઞાસુ **લાલનને** પોતાની આંગળીએ વળગાડી સાથે સાથે ઉપર ચડાવતા હોઇએ તેમ ચિંત-વવું. અને પોતે એટલે **આનંદઘ્ખાળે લાલન** તરફથી દૃષ્ટિ ઉંચકી લઇને–બહિરાત્મભાવથી દૃષ્ટિ ઉંચકી લઇને–તેના તરફ વિમુખ થઇને **પરમાત્મ** તરફ સન્મુખ થવા અષ્ટાપદપર્વત પર શ્રી આદીશ્વરાદિ પ્રભુનાં દર્શન કરવા ઉંચે જોઇ જ્ઞાનભાવરૂપ સૂર્યકિરણ પકડી એકેક યોજનનું પગથીયું નીચેના મંત્રો બોલી ચઢતા હોઇએ એમ ભાવવું.

प्रथम पादारोहणं.

પહેલે પગથીયે ચડતાં એકેકો મંત્ર બોલતાં હિંસાદિની માટી ખસતી જાય છે એમ ભાવવું.

પહેલે પગથીએ જતાં પાંચ પ્રકારની માટી ખસે છે, એટલે કે અનાદિકાળથી તે આજ દિવસ સુધી જે હિંસા કરી હોય તેથી ઉલટી એટલે અહિંસાએ સર્વે જીવને સુખની ભાવના કરવી–એજ પ્રમાણે અસત્યની નિવૃત્તિને માટે સત્યની, ચોરીની નિવૃત્તિને માટે અચૌર્યની, કુશીલની નિવૃત્તિને માટે બ્રહ્મચર્યની, અન્યાયોપાર્જીત ઋદ્ધિની નિવૃત્તિને માટે ન્યાયોપાર્જીત દ્રવ્યની ભાવના કરવી. અને

પ્રથમ પાદે ચડવાને તૈયાર થઇ નિચે પ્રમાણે મંત્રપદ બોલવા. એકેક મંત્રનો આઠ આઠ વખત અર્થ પૂર્વક ઉચ્ચાર કરવો.

યમના ગુણ.

પ્રથમ પાદારોહણં.

१ सुखं परं धीमहि

२ सत्यं परं धीमहि

३ अचौर्यं परं धीमहि

४ ब्रह्मचर्य* परं धीमहि

---

* જેઓ ગૃહસ્થ હોય તેણે સ્વદારા કે સ્વપતિને મૂકી કરી બ્રહ્મચર્યને માટે નીચે પ્રમાણે ભાવના કરવી અને જેઓ સર્વથા બ્રહ્મચારી હોય તેણે એ ઉભયના ત્યાગ પૂર્વક બ્રહ્મચર્ય ભાવના નિચે પ્રમાણે કરવી.

શાર્દુલ.

મોટી તે સહુ માતૃ તુલ્ય ગણું હું, છોટી ગણું પુત્રીઓ,
જે હોયે સમ વર્ષમાં મુજ તણાં, તેને ગણું ભગિનિઓ;
મોટા તે સહુ પિતૃ તુલ્ય ગણું હું, છોટા ગણું પુત્રકો,
જે હોયે સમ વર્ષમાં મુજતણા, તેને ગણું બન્ધુઓ;
એવા માનવ માત્રમાં મુજ થજો, પ્રીતિતણી વૃષ્ટિયો,
આ કામે મુજને પ્રભુ, કરી કૃપા, આશિષ એવી દિયો.

५ लक्ष्मी परां धीमहि

(આરંભમાં થોડા દિવસ સુધી મંદાધિકારમાં જણાવ્યા પ્રાણે વાચકાદિ પાંચ પ્રકારે ઉપરના મંત્રના જાપ કરવા તે પણ લાભકારક છે)

દ્વિતીય પાદારોહણું.

અષ્ટાપદના બીજે પગથીએ ચડતાં નિચે પ્રમાણે મંત્રો અર્થ સમજીને વાચકાદિ પાંચ પ્રકારે બોલવા, નહિં તો વાચક મંત્રો આઠવાર બોલવા.

નિયમના ગુણ.

શરીર શૌચ.

६ शौचं[१] परां धीमहि

મનઃ શૌચ.

७ मैत्री परां धीमहि

८ करूणां परां धीमहि

९ प्रमोदं परं धीमहि

१० माध्यस्थं परं धीमहि

---

૧ શરીર શૌચ બે પ્રકારનાં છે. એટલે કે જલથી શરીરની બાહ્ય શુદ્ધિ અને અભક્ષ ત્યાગથી શરીરના આંતર શુદ્ધિ થાય છે.

११ तोषं[1] परं धीमहि

१२ संतोषं[1] परं धीमहि

१३ तपः परं धीमहि

१४ स्वाध्यायं[2] परं धीमहि

१५ प्रणिधानं[3] परं धीमहि

તૃતીય પાદારોહણ.

હવે અષ્ટાપદના ત્રીજે પગથીયે ચડતાં નિચેનો મંત્ર બોલવો.

१६ आसनं* परं धीमहि

ચતુર્થ પાદારોહણ.

અષ્ટાપદના ચોથે પગથીએ ચડતાં નિચેનો મંત્ર બોલવો.

---

૧ तोषंपरंની વખતે શ્રી તીર્થંકર પદની ભાવના કરવી અને संतोषंपरं વખતે શ્રી સિદ્ધ પદની ભાવના કરવી.

૨ ૐકારનો જાપ પંચ પ્રકારે આઠ આઠ વખત કરવો. જેમ મંદાધિકારમાં લખ્યું છે તે પ્રમાણે.

૩ આ ધ્યાનવિધિનું ફળ કેવળ આત્મદર્શન એમ ઇચ્છવું. અને આ પંદરમા મંત્રનો જાપ કરવો.

* આ મંત્ર બોલતી વેળા પદ્માસને બેસી હાથ ચના

૨ આ બંને હાથના અંગુઠા અને અનામિકાને ભેગી કરી સ્થિર

૧૭ प्राणायामं परं धीमहि

પંચમ પાદારોહણ.

અષ્ટાપદના પાંચમા પગથીએ ચડતાં નિચે પ્રમાણે મંત્ર બોલવો.

૧૮ प्रत्याहारं परं धीमहि

બેસવું, એવી રીતે કે મસ્તક, બરડો અને બેસણી એક લીટીમાં આવે. વળી જાણે શરીરનો કોઇ પણ જાતનો પ્રયત્ન ન કરતાં હોઇએ, તેવી રીતે સ્થિર રહેવું, અને મનને આખા આકાશ પ્રદેશમાં વ્યાપ્ત કરી દેવું. એવી રીતે કે જાણે કોઇ વગર કરચલીના વસ્ત્રને પાથરી દીધું હોય તેમ.

૧. શ્વાસોશ્વાસ ઘણું કરીને જેને આસન સિદ્ધ થયું હોય તેનેજ યથાવિધિએ ચાલતો જણાશે. માટે આ વિધિ કરતાં હઠયોગને દૂર રાખી જ્યાં ચાલવો જોઇએ ત્યાંજ તે ચાલો એવી ભાવના કરવી.

૨. પાંચ **કર્મેંદ્રિય**—એટલે બે પગ, બે હાથ, વાણી (યોગ ક્રિયા સિવાયના વ્યાપારમાં) ને બે ગુહ્યેન્દ્રિયની ક્રિયા છોડી દેવી. અને એ પાંચે નિશ્ચળ રાખવી, તેમજ પાંચ **જ્ઞાનેંદ્રિય**—એટલે કે ચામડી, જીભ, નાક, આંખ અને કાન એ પાંચે ઇંદ્રિયોની ક્રિયા છોડી દેવી—એટલે કે ટાઢ તડકો લાગે તો ઓઢવું અને ગરમી લાગે તો એક અર્ધા વસ્ત્ર સિવાય ઉઘાડા બેસવું. ઘણું કરીને ધ્યાનનું સ્થાન એવું પસંદ કરવું કે જ્યાં દુર્ગંધ ન આવે. આંખો બંધ

હવે અહીં થોડીવાર વિસામો લેવો હોય તો સુંદર ક્ષીર સમુદ્રપર સુવર્ણમય સહસ્રદલ કમલદલપર, કર્ણિકાપર કે શિખરપર કે સિંહાસનપર દ્રષ્ટિ કરવી; નજર ઠારવી અને પાંચે પગથીએ એક પછી એક ચડેલાં હોઇએ એમ ભાવવું.

સાધકને બીજી એક સુચના કરવાની તે એ કે આ યોગનાં પંચ અંગ (એટલે યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, અને પ્રત્યાહાર) ઉપર વારંવાર શ્રમ કરવો. યોગનો બહિરંગ તે આજ છે અને અંતરંગ તે ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિ છે.

ઇતિ બહિરંગયોગ સમાપ્ત.

કરવી, કાનમાં અવાજ ન આવે એટલા માટે આરંભમાં રૂનાં પુમડાં રાખવાં. આમ દશે ઇન્દ્રિયોની ક્રિયાઓ છોડી દેવી. મનમાં પણ કોઇ વિચાર એવો આવી જાય કે તે વિચાર ઉપરની ઇદ્રિયનો વિષય હોય, તો તે વિચારને હુકમ કરવો કે ધ્યાનકાળ સુધી તમારે મનના ઓરડાની બહાર બેસવું. ધ્યાનકાળ પછી તમારી સાથે પરિચય કરીશું. આત્મદર્શનના અભિલાષીને ખરી મહેનત પ્રત્યાહાર એટલે દશેઇન્દ્રિયોના વ્યાપારને બંધ કરવા, એટલુંજ નહિં પરંતુ દશે ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાંથી કોઇપણ વિષયને મનમાં આવતો અટકાવવો તે છે. આમ કર્યા વિના ઉપરને પગથીયે ચડાતું નથી, એટલે ધારણા-ધ્યાન-સમાધિ એ થતાં નથી.

अथ अंतरंग योग प्रारंभ.

ષષ્ઠ પાદારોહણું.

અષ્ટાપદના છઠે પગથીએ ચડતાં એવી ભાવના કરવી કે ચોવીસે શ્રીતીર્થંકર ભગવાનને હું (આનંદઆળ) આઠે પ્રાતિહાર્યો સહિત જોઉં છું. એવું ભાવી નિચે પ્રમાણે મંત્ર બોલવો.

१९ धारणां[१] परां धीमहि

---

१ **देशबंधाश्चित्तस्य धारणा**—ચિત્તને અમુક દેશમાં બાંધવું તે ધારણા. જેમ કે ચાલતા પ્રસંગમાં શ્રીઅષ્ટાપદજી ઉપર બિરાજતા ચોવીસે તીર્થંકર પ્રભુમાંજ ચિત્તને પૂર્ણ રોકવું. (અને બીજે કોઈ સ્થાને ન જવા દેવું) એ ધારણા કહેવાય.

ધારણા, ધ્યાન અને **સમાધિના** અર્થ સ્પષ્ટ સમજાય માટે સાધકે નીચેનું ઉદાહરણ યાદ રાખવું.

આપણે ધારો કે કિનારે ઉભા છીએ અને સમુદ્રમાં એક બેટ છે, તે તરફ આપણું પૂર્ણ લક્ષ ગયું છે હવે આપણે બેટની આસપાસ ચારે બાજુએ આવેલા જળ પ્રદેશ ઉપરથી નજર ઉઠાવી આપણું લક્ષ જેમ બેટ ઉપરજ પૂર્ણ લગાડીએ છીએ, તેમ જગતના સર્વ પદાર્થો આપણે જેનું ધ્યાન કરવું છે, તેની આસપાસ આવેલા છે, એમ સમજી તે સર્વ ઉપરથી લક્ષ ખેંચી જેનું ધ્યાન કરવું હોય છે તેમાંજ પૂર્ણ લગાડવું એ ધારણા થઇ કહેવાય.

આ પ્રમાણે પોતાના આત્મામાં જે ગુણો તેજ ગુણો **પરમાત્મામાં** છે. એનું જ્ઞાન શાસ્ત્રથી–શ્રવણથી અને અનુમાનથી થયું, એટલે:–

જેમ નકશામાં એક શેહેર જોયું. તેમ તે ગુણો સમજવામાં આવ્યા હતા, ત્યાર પછી જેમ તે શેહેરનું વર્ણન આબેહુબ સાંભળતાં ઘડીભર તે શેહેરમાં હોઇએ તેવું લાગે, તેમ ધારણાથી જે ગુણો સમજાયા તે ગુણોમાં એકતાનતા તે એકેએક ગુણ વિશે

તેનું સામાન્ય મનુષ્યને જ્ઞાન નથી હોતું. જેમ બાષ્પ Steam, Water, જળ અને હિમ ICE. પરંતુ તેઓ એકજ વસ્તુનાં ત્રણ સ્વરૂપ છે. તેનું જ્ઞાન માત્ર **સમાધિસ્થ** હોય છે તેનેજ થાય છે. પ્રાકૃતજન તો તેના બાહ્ય સ્વરુપને જ દેખે છે, તેમ પદાર્થને થતા ઉત્પાદ–વ્યય અને લય એ ત્રણે સ્વરૂપોના ત્રણે પર્યાયો જે વસ્તુમાં થાય છે તે વસ્તુ શી છે તે હસ્તામલકવત્ જાણવી તે **સમાધિ** છે. **ધારણા, ધ્યાન** અને **સમાધિ** એ ત્રણેન લક્ષણો સાધકને સમજાયા છે કે નહિં, તેને માટે એક નાની પરીક્ષા છે કે જેવી પરીક્ષા અનેક રીતે લઈ શકાય. માટે તે પરીક્ષાનું એક ઉદાહરણ અહીં લખાવામાં આવે છે.

એક સરકસ છે, અને એ સરકસમાં જોવાને ત્રણ હજાર માણસો એકઠાં થયાં છે. સરકસના મધ્યમાંના નાના વર્તુલમાં બે ઉંચી ઘોડીઓ વાંસની આવેલી છે. તેઓની વચ્ચે દોરડું બાંધેલુ છે. અને એ દોરડાપર એક નાટકી પોતાના પગમાં શીંગડાં પહેરી હાથમાંની તરવારના નાના પ્રકારના ખેલો કરતો જોવામાં આવે છે.

જાણો કે ત્રણહજાર મનુષ્યોની (તે બધા બેજ આંખવાળા

સ્પષ્ટતા થતી ગઇ. તથાપિ જેમ જાતે જઇને શેહેર જોવાયું નહિ હતું, અને તેથી જો કે વર્ણન થતાં પણ સુખ થતું હતું, પરંતુ આનંદ ન હતો. એ આનંદ તે શેહેરને જોતાં થાય. તેમ તે ગુણો જેવા પરમાત્મામાં છે, તેવાજ પોતાનામાં પ્રત્યક્ષ થઇ જાય–પોતાને દેખાઈ જાય–અનુભવાઇ જાય, એજ ધ્યાનક્રિયાનો મૂળ હેતુ છે. કારણ કે શ્રીહરિભદ્રાચાર્ય કહે છે કે અનુભવ પ્રમાણ જેવું બીજું કયું પ્રમાણ છે? આ પ્રમાણે સમાધિમાં પોતાના ગુણો અનુભવ્યા કે જે સામર્થ્ય, બળ, જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, તેની ખાત્રી પોતાને

હોય તો અર્થાત્ અંધ કે કોઇ કાણો ન હોય તો) ૭ હજાર આંખો થાય. હવે ૭ હજાર આંખોને આપણે દર્પણ સમજીએ તો પેલા નાટકીનું પ્રતિબિંબ ૭ હજાર દર્પણમાં કે આંખોમાં પડતું સમજાશે.

હવે સાધક બંધુ–યા સાધક બ્હેન, તમે કહો કે જે પ્રેક્ષકો નાટકીને જોઇ રહ્યા છે તે **ધારણા** કરે છે કે **સમાધિ** કરે છે? અને નાટકી પોતે **ધારણા, ધ્યાન** કે **સમાધિ** કરે છે? કે તેમાંનું શું કરે છે? એ ઉભયોમાં (એટલે પ્રેક્ષકો અને નાટકી એ બન્નેમાં) કોણ શું કરે છે, તે શોધી કાઢો.

સાધકે અમને પોતાનો ઉત્તર લખવો, તો તેમની સત્યતા વિશે અમે ખાતરી આપશું.

સર્વમય બંધુ લાલન,

મુ૦ ગુલાલવાડી—મુંબઈ,

ઘર નાં૦ ૧૪૩.

થતાંજ તે દર્શન થયાની પૂર્વનું વર્તન અને આ ગુણોનું દર્શન થયા પછીનું વર્તન કોઇ જુદાજ પ્રકારનું હોય છે. અર્થાત્ તે માણુસની ક્રિયામાં, વચનમાં અને વિચારમાંનો અશુભ ભાગ તો ઘણે ભાગે ટળી ગયેલેજ દેખાય છે, એટલુંજ નહિ, પણ શુભ ભાગ પણ ઘણો હોવા છતાં તેટલો નથી જણાતો કે જેટલો શુદ્ધ ભાગ જણાય. તેમન મન, વચન અને ક્રિયામાંથી કોયલા જેવી કાળાશ જઇ દૂધ જેવી ધેળાશ જણાશે. (ને ધ્યાન સમજ પૂર્વક હશે અને સમાધિ થઇ તો તો) સ્ફટિક જેવી નિર્મળતા પોતાને અને બીજાને પ્રતીત થયા કરશે. આમ સમાધિ થાય ત્યાં સુધી સાધકે આ ક્રિયા ચાલુ રાખવી અને સાધકે આટલે આવ્યા પછી સમાધિમાં થયેલા અનુભવને સ્મરણમાં રાખતાં નીચે ઉતરવું; એટલે થયેલા અનુભવની ખુમારી દિનરાત્રભર રહેશે. માટે શ્રી અષ્ટાપદ પરથી ઉતરતાં આમ આઠે મંત્રનો જાપ કરતાં ઉતરવું.

અંતરંગયોગ અથવા સંયમ.

૮ समाधिं परां धीमहि

૭ ध्यानं परं धीमहि [1]

૬ धारणां परां धीमहि

---

૧ સાધકને થાક ચડયો હોય તો અંદર જરા વિસામો લેવો, અને નીચે આવેલા સમુદ્રપર પોતાના માનસ્ ચક્ષુને ફેંકી થાક ઉતારવો

બહિરંગયોગ અથવા ધ્યાનયોગમાંથી ઉતરતાં બોલવાનું.

५ प्रत्याहारं परं धीमहि

४ प्राणायामं परं धीमहि

३ आसनं परं धीमहि

२ नियमं परं धीमहि

१ यमं परं धीमहि

છેવટે આ નિચેનો શ્લોક બોલવો:—

सर्वे सुखिनः सन्तु,
सर्वे सन्तु निरामयाः।
सर्वे भद्राणि पश्यन्तु
मा कश्चिद् दुःख माप्नुयात् ॥

ભાવાર્થ—સર્વ જીવો (સર્વ પ્રકારે) સુખી હો, સર્વે નિરોગી હો. અને સર્વે સર્વનું ભલું છે તે જુઓ, પરંતુ કોઇ દુઃખ ન પામો.

इति मध्यमाधिकारभ्यो ध्यानयोगविधिः

समाप्ता.

શ્રી આનંદઘન.

પદ ૨ જું (વેરાવલ).

સુહાગણી જાગી અનુભવ પ્રીત, સુહાગણ, (ટેક)
નિંદ અજ્ઞાન અનાદિકી મીટ ગઇ નિજ રીત. સુહા૦—૧
ઘટમંદિર દીપક કિયો, સહજ સુજ્યોતિ સ્વરૂપ;
આપ પરાઈ આપહી, ઠાનત વસ્તુ અનુપ. સુહા૦—૨
કહા દિખાવું ઔરકું, કહા સમજાઉં ભોર;
તીર અચૂક હે પ્રેમકા, લાગે સો રહે ઠોર. સુહા૦—૩
નાદ વિલુંદ્ધા પ્રાનકું, ગિને ન તૃણ મૃગલોય;
આનંદઘન પ્રભુ પ્રેમકા અકથ કહાની હોય. સુહા૦—૪

ઉત્તમાધિકાર માટે.

અથ પ્રસ્તાવના.

નવકાર મંત્રનો જાપ.

૧-ભાવના—આ શ્રી નવકાર મહામંત્રનો જાપ કરતાં ઉચ્ચપદ જે આપણું સર્વ જીવોનું ઉત્તમોત્તમ લક્ષ્ય છે, તેને પ્રથમ નમસ્કાર કરવો; એટલે કે પ્રથમ **શ્રીસિદ્ધપદને** નમસ્કાર કરવો અને પછી **સિદ્ધપદ અરિહંતમાંથી** પ્રાપ્ત થાય છે, **માટે** સિદ્ધપદ પછી અરિહંતપદને નમસ્કાર કરવો, અને **અરિહંતપદ** આચાર્યપદમાં થઈને પ્રાપ્ત થવાનું હોવાને લીધે અરિહંતપદ પછી આચાર્ય પદને અને **આચાર્ય** પદ ઉપાધ્યાય પદમાં થઈને પ્રાપ્ત થવાનું હોવાથી આચાર્ય પદ પછી શ્રી ઉપાધ્યાય પદને અને ઉપાધ્યાય પદ સાધુ પદમાંથી પ્રાપ્ત થતું હોવાથી શ્રી ઉપાધ્યાય પછી શ્રી સાધુપદને નમસ્કાર કરવો.

આ અનુક્રમે નમસ્કાર કરવા અને નિચે પ્રમાણે મંત્રપદો અર્થચિંતન પૂર્વક ઉચ્ચારવા.

૧ લો મંત્ર—નમો સિદ્ધાણં.

અર્થ—શ્રી સિદ્ધ પરમાત્માઓને નમસ્કાર હો.

२ जा मंत्र—नमो अरिहंताणं.

અર્થ—શ્રી અરિહંત પરમાત્માઓને નમસ્કાર હો.

३ जो मंत्र—नमो आयरियाणं.

અર્થ—શ્રી આચાર્ય મહારાજાઓને નમસ્કાર હો.

४ थो मंत्र—नमो उवज्झायाणं.

અર્થ—શ્રી ઉપાધ્યાય મહારાજાઓને નમસ્કાર હો.

५ मो मंत्र—नमो लोए सव्व साहुणं.

અર્થ—લોકમાં સર્વ સાધુ મહારાજોને નમસ્કાર હો.

नवकार मंत्रजाप समाप्त.*

---

* આ નવકાર મંત્રનો જાપ કરવાની વિધિ સુશ્રાવક **નેમીદાસ** કૃત શ્રી પંચપરમેષ્ઠિ **ધ્યાનમાળા** જુદે જુદે પ્રકારે બતાવે છે. **અને** તેમ કરવાથી મનની સ્થિરતાની પ્રાપ્તિ સાથે પંચપરમેષ્ઠિનું સ્મરણ થવાથી અનેક પ્રકારનાં કર્મ બંધનો દૂર થાય છે; તો આ નિચે પ્રમાણે ભાવના કરી પછી જુદે જુદે પ્રકારે આ મહામંત્રનું ધ્યાન નિચે પ્રમાણે કરવું.

અરિહંત પદ ધ્યાતાં થકાં, દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયરે,
ભેદ છેદ કરી આતમા, અરિહંતરૂપી થાયરે;
વીરજીનેશ્વર ઉપદેશે, સાંભળજો ચિત્ત લાઇરે,
આતમ ધ્યાને આતમા, ઋદ્ધિ મળે સવી આઇરે.—વીરજીનેશ્વર.

ભાવાર્થ—ભગવાન્ જગત્પતિ પરમકૃપાળુ વીરભગવાન્

अ—अशरीर—એટલે સિદ્ધ પરમાત્મા

अ—अरिहंत

आ—आचार्य

उ—उपाध्याय

म्—मुनि

આ પાંચે પરમમેષ્ટિના આદ્યાક્ષરોની સંધિ કરવામાં આવે તો એક ૐ કાર બની રહી છે. એટલે કે :—

अ+अ+आ+उ+म्=ॐ.

શ્રી સાધુઆદિ પંચપરમેષ્ટિ જો કે જુદે જુદે સ્વરૂપે છે, તથાપિ એકજ આત્મા એક સ્થિતિમાં સાધુ સ્વરૂપે, બીજી સ્થિતિમાં ઉપાધ્યાય સ્વરૂપે, ત્રીજી સ્થિતિમાં આચાર્યસ્વરૂપે, ચોથી સ્થિતિમાં અરિહંત સ્વરૂપે અને તેજ આત્મા પાંચમી સ્થિતિએ સિદ્ધસ્વરૂપે હોય છે, તો પછી શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી જેમ નવપદ પુજામાં ભણે છે, તેમ સાધુ તેજ આત્મા, ઉપાધ્યાય તેજ આત્મા, આચાર્ય તેજ આત્મા, અરિહંત તેજ આત્મા, સિદ્ધ તેજ આત્મા. માટે ૐ કાર કે આત્માની સ્તુતિ કરતાં પંચપરમેષ્ટિની

એમ ઉપદેશ કરે છે કે, હે ભવ્ય પ્રાણીઓ, તમે આત્માનું ધ્યાન કરો અને તેમ કરવાથી તમને તમારી ઋદ્ધિ જે ગઇ નથી તેમ બીજેથી પામવાની નથી, ને તમારી પાસેજ છે તે તમને આવીને મળી છે એમ તમને પોતાનેજ જણાશે. (અર્થાત્-તમારા ઉપયોગથી અપ્રગટ હતી તે પ્રગટ થશે

સ્તુતિ થાય છે. વળી એકજ આત્માનાં જુદી જુદી અપેક્ષાએ જોતાં યુગ્પત અર્થાત્ એકજ સમયે સિદ્ધાદિ પાંચે પદે હોઈ શકે છે. જેમકે એકજ માણસ એકજ સમયે કોઇનો પિતા, તેજ સમયે કોઇનો પુત્ર, તેજ સમયે કોઇનો બન્ધુ, તેજ સમયે કોઇનો મામો અને તેજ સમયે કોઇનો કાકો હોઇ શકે છે; તેજ પ્રમાણે એકજ આત્મા જે સમયે શુદ્ધ સાધુ સ્વરૂપે હોય છે, તેજ સમયે બીજી અપેક્ષાએ શુદ્ધ ઉપાધ્યાય સ્વરૂપે હોય છે; તેમજ તેજ સમયે આચાર્ય, અરિહંત અને સિદ્ધસ્વરૂપે પણ હોય છે. માટે એ પાંચે પદ એકજ ૐ કાર શબ્દમાં સમાવેશ પામતાં હોવાથી એક ૐ કાર નોજ જાપ કરતાં પંચપરમેષ્ઠિનો જાપ થઈ શકે છે, માટે એવા ૐ કારનો જાપ કેવે પ્રકારે કરવો તે ધ્યાનવિધિના સ્વાધ્યાય નામના પદનું વિવેચન કરતાં જણાવવામાં આવશે. હાલ તો શ્રી પંચપરમેષ્ટિરૂપ ૐ કારપદના મહિમા પૂર્વક નિચેના શ્લોકનો જાપ કરવો.

૧ લો શ્લોક.

ॐकार विन्दुसंयुक्तं नित्यं ध्यायन्ति योगिनः
कामदं मोक्षदं चैव ॐकाराय नमो नमः ॥

અર્થ—યોગિજનો બિન્દુ સહિત ૐકારનું નિત્ય ધ્યાન કરે છે. કારણ કે ૐકાર મનોવાંછિત કામના પૂર્ણ કરે છે; તેમજ મોક્ષ + પદને પણ આપે છે. માટે એવા ૐકારને વારંવાર નમસ્કાર હો.

+ મોક્ષપદનો અર્થ એવો કરવો કે શ્રી સિદ્ધપદની પ્રાપ્તિ.

સોહંભાવે ભાવતાં પોતે ૐકારરૂપ રાજા છીએ એમ સમજવું.

२ श्लोक.

देहबुद्ध्यातु दासोऽहं जीवबुद्ध्यात्त्वदंशकः ।
आत्मबुद्ध्यात्वमवाह इति मे निश्चला मतिः ॥

ૐકારરૂપ રાજાધિરાજને યત્કિંચિત પ્રગટ થયેલી શુદ્ધ સ્થિતિને પણ શુદ્ધતાની અભિલાષાએ ૐકારની સમીપ રહી–પરમાત્માની છાયામાં રહી ભાવનાએ પ્રવર્તું છું અને આત્મબુદ્ધિએ અર્થાત્ શુદ્ધ આત્મબુદ્ધિએ મારા યુવરાજપણામાંજ પુત્ર ધર્મ પાળતાં—ગુણો પ્રગટ થતાં પણ તે હુંજ છું એમ ભાસે છે. માટે છેવટે સોહં પદનો ૐ એજ હું છું અને એ પદનો અનાહત જાપ કરતો હોઉં એમ જણાઉં છું. આમ ભાવવું.

ૐકાર મહિમા સમાપ્ત.

ૐ

સિદ્ધગિરિ ભાવના.

३ श्लोक.

पूर्णानंदमय महोदयमयं कैवल्यचिद्दृग्मयं;
रूपातीतमयं स्वरूपरमणं स्वाभाविकीश्रीमयं ॥

ज्ञानोद्योतमयं कृपारसमयं स्याद्वादविद्यालयं;
श्री सिद्धाचलतीर्थराजमनिश वंदेऽहमादीश्वरं ॥

અર્થ—જે આદીશ્વર પૂર્ણ આનંદમય છે, મહોદયમય છે, કેવળ જ્ઞાનમય* અને કેવળ દર્શનમય છે, રૂપાતીતમય છે અને નિજ સ્વરૂપમાં રમમાણ છે, સ્વભાવિક શોભારૂપ છે. જ્ઞાનના ઉદ્યોતમય છે, કૃપાના રસરુપ છે, સ્યાદ્‌વાદની કૉલેજરુપ છે, શ્રી સિદ્ધાચલના તીર્થાધિરાજ છે, તે **આદીશ્વરને** હું રાત્રિદિવસ નમું છું.

સોહંભાવે ભાવના.

આદીશ્વર દાદાને સ્તુતિ કરતાં એમ ભાવવું કે મારા અંતરાત્મામાં રહેલ શુદ્ધ ચૈતન્ય તે દાદાશ્રીના રુપની સમાન હમણાંજ છે. માટે તે જેવા છે તેવો હું છું. શુદ્ધ નિશ્ચયનયે જેવા પરમાત્મા, તેવોજ મારામાં રહેલ પરમાત્મા હોવાથી તે અને હું એકજરૂપ છીએ, અર્થાત્ **સોહં** રૂપજ છીએ.

સિદ્ધગિરિ ભાવના સમાપ્તા.

---

* કેવળ જ્ઞાનરૂપ જેમ સૂર્યમાં અંધકાર નથી, રાત્રિ દિવસ નથી, તેમ કેવળ જ્ઞાનમાં જાણવું-નહિ જાણવું એવું દ્વંદ્વ નથી. પણ એકાંત જાણવું જ છે.

૪ સમવસરણ ભાવના.

એક જોજન વિશાળ એવું સમવસરણ ચિંતવવું. સમવસરણના દ્વાર પાસે ઉભા રહી બાર પર્ષદા જોતાં હોઇએ તેમ ભાવવું એટલે કે તિર્યંચની, મનુષ્યની, સાધુની, સાધ્વીની, શ્રાવકની, શ્રાવિકાની, દેવાંગનાની વગેરે અત્યંત મનોહર અને કલ્યાણકારક-પર્ષદાને જોતાં ઉભા રહેવું.

૪ मंत्र.

अशोक वृक्षः सुरपुष्पवृष्टि ।
दिंव्यध्वनिश्चामरमासनं च ॥
भामंडलं दुंदभिरातपत्रं ।
सत्प्रातिहार्याणि जिनेश्वरस्य ॥

ઉપરનો શ્લોક બોલતી વેળા ભાવના કરતાં એમ ચિંતવવું કે પ્રભુએ જે શુભકર્મ પ્રાપ્ત કર્યું છે એજ શુભકર્મને બહાર દેખાડવાને દેવતાઓએ આઠ પ્રાતીહાર્યોની રચના કરી છે અર્થાત્ કારણ આત્માનાં શુભકર્મ છે-પૂણ્યકર્મ છે. અને એ પૂણ્યકર્મનું કાર્ય તે આ આઠ પ્રાતીહાર્ય છે. એમ પ્રથમ ભાવ અને પછી દ્રવ્ય, પ્રથમ નિશ્ચય અને તત્પૂર્વક વ્યવહાર + જોવો. આ શુભ

+ "નિશ્ચય દ્રષ્ટિ હૃદય ધારીજી, પાળે જે વ્યવહાર,
પૂણ્યવંત તે પામશેજી, ભવ સમુદ્રનો પાર.

કર્મનાં પ્રભુ શુદ્ધઆત્મા દ્રષ્ટિમાં હોવાથી અવ્યાપક=પણે છે. માટે આ સિદ્ધસ્વરૂપ છે એમ સમજવું.

સમવસરણે પ્રાતીહાર્ય ભાવના સમાપ્તા.

સમવસરણે પ્રભુ મૂલગુણ નિરક્ષણ ભાવના.

સમવસરણના દ્વારપર ઉભેલા આપણે હવે **સમવસર**ણમાં પ્રવેશ કરવો અને એવી ભાવના કરવી કે આ **લાલન** શરીરમાં પ્રતીત થતો અંતરાત્મા (આનંદબાળ અને એ આનંદબાળરૂપ અંતરાત્મા શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી જણાતા આત્માનું સ્વરૂપ છે,) તેજ અનંત વિજ્ઞાનરૂપ ઇત્યાદિ પરમાત્માનું સ્વરુપ છે, એમ

અર્થાત્ શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી પણ કહે છે કે તે જીવો ભવ સમુદ્રનો પાર પામે છે, કે જે જીવો નિશ્ચય દ્રષ્ટિને હૃદયમાં રાખી (ભવને મુખ્ય રાખી) દ્રવ્ય ક્રિયા કરે છે—શુભ વ્યવહાર વહે છે. આપણે કેટલાક બાળ જીવો એમ કહેતા હતા કે આઠ પ્રાતીહાર્યો દેવતાઓએ રચેલા છે. તે અપેક્ષાબાળ અપેક્ષાએજ ખરૂં. પરંતુ આપણી યુવાવસ્થાએ પ્રભુના પુણ્યકર્મ વડેજ દેવો નિમિત્ત માત્ર થયા. આઠે પ્રાતીહાર્ય રચ્યાં. તેમજ પ્રભુ શુભ કર્મમાં અવ્યાપક રહ્યા. આપણી પુખ્તાવસ્થાની અપેક્ષાએ હાલજ તેમનું સિદ્ધિપણું અનુભવે છે. માટે એવી ભાવના પૂર્વક ઉપરના આદી અર્થ [illegible] ચિંતન કરવું.

પરમાત્મામાં શુદ્ધ સ્વરૂપ પોતાનું (અંતરાત્મામાં રહેલું) પરમાત્માનું સ્વરૂપ છે. અર્થાત્ તેજ તે હું છું, **सोहँ** રૂપ છું. એમ **सोहं**ભાવે ભાવના કરવી અને નીચેનો શ્લોક ઉચ્ચારવો.

मंत्र ५ मो.

अनंतविज्ञानमतीतदोष
मबाध सिद्धांत ममर्त्यपूज्यं ।
श्रीवर्धमानं जिनमाप्तमुख्यं
स्वयंभुवं स्तोतुमहं यतिष्ये ॥

ઇતિ સમવસરણ ભાવના—પ્રભુ મૂલ ગુણ નિરિક્ષણ ભાવના સમાપ્તા.

શ્રી ગુરૂ નમસ્કાર.

अ.

સોહંભાવે જાપ કરતાં એવું ભાવવું કે ગુરૂ જે સ્વરૂપ છે તેજ સ્વરૂપે શુદ્ધ નિશ્ચયનયવડે હમણાંજ હું તેવો છું એજ મારૂં ખરેખરૂં સ્વરૂપ છે. એટલા માટે અરિહંત અને હું (શુદ્ધાત્મા) એકજ સ્વરૂપે છીએ. તે શુધ્ધાત્મા તેજ હું સોઽહં એ ભાવના પૂર્વક નીચે પ્રમાણેનો શ્લોક ઉચ્ચારવો.

૬ श्लोक.

अज्ञानतिमिरांधानां ज्ञानांजनशलाकया ।

नेत्रमुन्मिलितं येन तस्मै सद्गुरवे नमः ॥

અર્થ—હું સદ્ગુરૂને એટલામાટે નમસ્કાર કરૂં છું કે એણે અજ્ઞાનરૂપ અંધકારથી અંધ થઇ ગયેલાં (અમારા) નેત્રને જ્ઞાનરૂપી અંજન શલાકાથી ઉઘાડયાં છે.

व.

ગુરૂ નમસ્કાર.

૭ श्लोक.

आनंदमानंदकरं प्रसन्नं ।

ज्ञानस्वरूपं निजबोधरूपं ॥

योगीन्द्रमीडयं भवरोगवैद्यं ।

श्रीमद्गुरूं नित्यमहं नमामि ॥

ભાવાર્થ—તે શ્રીમદ્ ગુરૂને હું નિત્ય નમન કરૂં છું કે જેઓ પોતે આનંદ સ્વરૂપ છે, બીજાને આનંદ સ્વરૂપ કરનાર છે પ્રસન્ન છે, જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, આત્મ બોધ રૂપ છે, યોગીન્દ્ર છે, સ્તુતિ કરવા યોગ્ય છે અને ભવરૂપી રોગને મટાડનાર વૈદ્ય સમાન છે[૧]

---

૧ ભૂખરૂપી રોગનું ઓસડ અન્ન વૈદ્યોએ આપ્યું છતાં ભૂખ

क.

આ નીચેનો ગુરૂમંત્ર બોલવો તેમાં ભાવ એવો છે કે "જે યોગવડે ચિત્તનો, વ્યાકરણવડે શબ્દોનો અને વૈદ્યક વડે શરીરનો મેલ દુર કરે છે. એવા મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ પતંજલિને નમસ્કાર કરૂં છું. એમ ભાવી सोहं ભાવે નીચેના શ્લોકનો પાઠ અર્થ પૂર્વક કરવો.

योगेन चितस्य पदेन वाचां;
मलं शरीरस्य च वैद्यकेन।
योपाकरोत्तं प्रवरं मुनीनां
पतंजलिं प्रांजलिरानतोऽस्मि ॥

ઈતિ ગુરૂમંત્ર જાપ ભાવના સમાપ્તા.

હજી બરાબર ગઇ નહિં. વ્યાધિરૂપ રોગને મટાડવાને વૈદ્યોએ દવા આપી તથાપિ હવે વ્યાધિ મટી ગઇ એમ નથી, કારણ કે પૂર્વના અનુભવ એમ કહે છે કે હજી પણ વ્યાધિ આવે માટે એ ઓસડ પણ નિરંતર માટે વ્યાધ મટાડી શક્યું નહિં. પરતું મરણરૂપી રોગ મટાડનારા મારા આત્મામાંજ અમરપણું આપનારા–દેખાડનારા શ્રીસદ્‌ગુરૂજ ખરા વૈદ્ય છે. જો મરણ રોગ મટયો તો જન્મ રોગ મટયો અને જન્મરૂપી રોગ મટયો તો ભૂખરોગ મટયો અને ભૂખરોગ મટયો તો વ્યાધિરોગ મટયો. માટે ખરા વૈદ્ય તો સદ્‌ગુરૂજ લાલનને દેખાય છે.

અનુક્રમણ ભાવના.

सर्वस्यापि सुचिन्तितस्य

सुभाषितस्य

सुचेष्टितस्य

तस्य इच्छामि सुकृतं ॥

ભાવાર્થ—જે કાંઇ મનવડે સુચિંતિત થયેલું હોય, જે કાંઇ વચનવડે સુવચન બોલાયું હોય અને જે કોઇ કાયાવડે સદાચરણ થયુ હોય, તેનું સુકૃત હો એવું, ઇચ્છું છું.

ઇતિ અનુક્રમણ ભાવના સમાપ્તા.

અભિક્રમણ ભાવના.

अतः परं श्री सिद्धानुभवपर्यन्तं

मनो मे शुभमेव चिंतयतु, वचोमे शुभमेववदतु

इंद्रियग्रामो मे शुभमेव गृह्णतु.

कायवबाऽऽमे शुभमेवाचरन्तु.

અર્થ—હવે પછી શ્રી.સિદ્ધાવસ્થાનો અનુભવ થાય ત્યાં સુધી[1] મન મ્હારૂં શુભજ ચિંતન કરો. વચન મારૂં શુભજ વદો અને ઈંદ્રિયોનો સમુહ મ્હારો શુભજ ગૃહો, અને અવયવો મ્હારા શુભજ આચરો.

અભિક્રમણ ભાવના સમાપ્તા.

પ્રસ્તાવના સમાપ્તા.

વિધિ.

સ્ફટિકમય સિંહાસનપર બેઠા છીએ એમ ધારો. આ વિધિ મધ્યમાધિકાર જેને પરિપકવ થએલો હોય અથવા ગત જન્મમાં સાધેલ હોય તેઓને જ ઘણું કરી કરવાનો હોય છે. આ વિધિમાં વિશેષે કરીને સંયમ આવે છે.

સંયમ એટલે ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિ.

ઘણું કરીને આ વિધિમાં નિર્વિચાર અવસ્થાએ પહોંચવાનું હોવાથી નિત્ય પ્રમાણે ધ્યાનકાળ સુધી તો જે જે ભાવના કરવી તે ઘણીજ દૃઢ ભાવના કરવી.

मंत्र—योगश्चित्तवृत्तिनिरोधः

---

૧ એટલે સદા સર્વદા, કારણ કે શ્રી સિદ્ધ અવસ્થા પછી બીજી અવસ્થાજ નથી માટે સંસાર ભાવના છેવટ સુધી સમજવું

અર્થ—ચિત્તવૃતિનો નિરોધ જ્યારે થાય છે ત્યારે આત્મા પોતાના નિજસ્વરૂપમાં હોય છે એટલે કે જ્ઞાનમય, દર્શનમય, ચારિત્રમય, આનંદમય, વીર્યમય, વગેરે હોય છે. (જ્યારે ચિત્ત, વૃત્તિ નિરોધ નથી હોતો ત્યારે જે કાળે જેવી વૃત્તિ હોય છે તેવો હું છું એમ ભાસે છે.)

ચિત્તવૃત્તિનો નિરોધ બે પ્રકારે થાય છે—એટલે કે **વૈરાગ્યથી** અને **અભ્યાસથી.**

વૈરાગ્ય બે પ્રકારનો છે. તેમજ અભ્યાસ પણ બે પ્રકારનો છે.

वशीकार संज्ञा वैराग्यम्

मंत्र—द्रष्टानुश्रविकविषयवितृष्णस्य
वशीकार संज्ञा वैराग्यम्

ભાવાર્થ—દ્રશ્ય દુનિયા અને તેમાં દેખાતા જેજે વિષયો, તેમજ શાસ્ત્રમાં શ્રાણ કરેલા કે વાંચેલા સ્વર્ગાદિ અગોચર વિષયો, એ સર્વનો ધ્યાનકાળ સુધી સમગ્ર ત્યાગ તે **वशीकार संज्ञा वैराग्य** છે.

परवैराग्य.

मंत्र—तत्परं पुरुषख्यातेर्गुणवैतृष्ण्यम्

ભાવાર્થ—**वशीकार संज्ञा वैराग्य**થી ઉત્તમ વૈરાગ્ય તે પર વૈરાગ્ય છે અને તે પરવૈરાગ્ય પુરૂષના એટલે આત્માના દર્શનથી થાય છે.

परवैराग्य કોણ કરે છે? એવો પ્રશ્ન હૃદયમાં ઉઠે, ત્યારે ઉત્તરમાં એવો જવાબ આવશે કે કોઇ જ્ઞાનમય વસ્તુથી પોતાથી પર એવા વિષયોને પ્રકાશ માત્રથી હઠાવે છે તે પર **વૈરાગ્ય** છે.

આ પર વૈરાગ્ય થયા પછી એટલે આત્મા એ હું છું એમ અનુભવ્યા પછી જે ચિત્તમાંથી સઘળી પરવસ્તુઓ નીકળી ગઇ છે એવા નિર્મળ ચિત્તવડે આત્માનું એટલે જ્ઞાનનું-પ્રકાશનું ચિંતવન થવા દેવું ને તેને માટે નીચે પ્રમાણે મંત્ર ઉચ્ચારવો.

मंत्र—तत्र स्थितौ यत्नोऽभ्यासः

ભાવાર્થ—તે આત્મ સ્થિતિમાં-એટલે કેવળજ્ઞાન સ્થિતિમાં મનનું ચોંટવું. અભ્યાસનો બીજું સ્વરૂપ એ છે કે તે અભ્યાસ સત્કાર સહિત દીર્ઘકાળ સુધી-નિરંતર કરવાથી દ્રઢ થાય છે.

मंत्र—स तु दीर्धकालनैरन्तर्यसत्कार-

सेवितो द्रढभूमिः

ભાવાર્થ—એ ધ્યાનાભ્યાસ એટલે ચિત્તને સ્વરૂપ તરફ રાખી દીર્ઘકાળ સુધી, રોજ રોજ, બહુ માનપૂર્વક કરવામાં આવે તો તે અભ્યાસ દ્રઢ થાય છે.

આમ અભ્યાસ વૈરાગ્યને કામે લગાડી અનુભવ પામેલા

માણસોને હવે. ધ્યાન કરવાનુ નથી હોતું. પરંતુ ધ્યાનને અટકાવવાથી જે પ્રથમ આત્મ દર્શન થયા, ત્યાર પછી પરમાત્મ દર્શન તેનો પ્રત્યક્ષ પોતામાં અનુભવ થાયજ છે. માટે જેટલો વખત એ નિર્વિકલ્પ અવસ્થામાં એટલે શુદ્ધ નિજસ્વરૂપમાં રહેવું હોય તેટલું રહેવું.

उत्तमाधिकारिम्यः समाधि विधि समाप्ता.

शुभंभूयात् सर्व जगताम्.

આનુભવિક રત્નો.

ગઝલ.

મને કોઇ કે'તું; જગત ખોટું,
તે તો મેં હવે જાણ્યું;
મને કોઇ કે'તું, જગત સાચું,
તે પણ મેં હવે જાણ્યું.
કદી ખોટું તો મ્હારે શું?
કદી સાચું તો મ્હારે શું?
નથી થાતું નથી જાતું,
હુંમાં હું સમાયો છું.
અખંડ આ સ્થિર જ્યોતિમાં
નથી થાતું નથી જાતું.

લીલીડેલ-અમેરિકા, } ફાલન.
૧૩-૫-૧૯૦૦

ચિદાનંદ.

(અનુભવ દશાનું લક્ષણ.)

પદ ૨ જું (આશાવરી.)

અવધુ પીયો અનુભવ રસ પ્યાલા,
કહત પ્રેમ મતિવાલા. અવ૦ (ટેક)

અંતર સપ્ત ધાતરસ ભેદી,
પરમ પ્રેમ ઉપજાવે;
પૂરવ ભાવ અવસ્થા પલટી
અજબ રૂપ દરશાવે. અવ૦ ૧

નખ શિખ રહત ખુમારી જાકી,
સજળ સઘન ઘન જૈસી
જિણુ એ પ્યાલા પીયા તિણકું,
ઔર કેફ રતિ કૈયસી અવ૦ ૨

અમૃત હોય હલાહલ જાકું,
રોગ સોગ નવિ વ્યાપે;
રહત સદા ગરકાવ નસામેં,
બંધન મમતા કાપે. અવ૦ ૩

સંત સંતોષ હિયામેં ધારે,
આતમ કાજ સુધારે;
દીન ભાવ હિરદે નહિં આણે,
આપની બિરૂદ સંભારે. અવ૦ ૪

ભાવ દયા રણથંભ રોપકે,
અનહદ તૂર બજાવે;
ચિદાનંદ અતુલિ બલ રાજા,
જીત અરિ ઘર આવે. અવ૦ ૫

પદ ૩ જું.

ચિત્પ્રભાના અનુભવોદ્ગાર.

(રમ્ય મૂર્તિ નાથની શી,
દષ્ટિએ તરી રહી, એ લય.)
દિવ્ય પ્રભા ચિદ્રવિની,
ઝગઝગી શી આ રહી,
તિમિર અવિદ્યાનું ટાળી,
જ્ઞાન પ્રગટી શી રહી. દિવ્ય૦
સ્થૂલ સૂક્ષ્મ કારણાદિ.
દેહ રૂપ હિમ ઉપાધિ.
ગળી ગઇ ક્ષણ એક માંહી,
આનંદ નદી આ શી વહી ! દિવ્ય૦
કામ ક્રોધ ચોર કેરી,
ભીતી થઇ ગઇ અનેરી;
દિસે ન કોઇ ક્યાંહિ વેરી,
અજાત શત્રુતા શી થઇ ! દિવ્ય૦
જેવું જેનું છે સ્વરૂપ,
તેવું તેનું ભાસે રૂપ;
દીસે ન અતત્ કદી તત્રૂપ,
ભ્રાંતિ સઉ શમી ગઇ. દિવ્ય૦

પદ ૪ થું.

રાગ રાજીયો.

કહે ભાઇ ભુંડું મેં શું કર્યું, પામ્યો મનખારે દેહ,
મહાપદ લીધું રે ઓળખી, ભાંગ્યો મનનો સંદેહ કહે૦ ૧
સાધુજનની સેવા કરી, હૈડે આણીને હેત,
પૂર્ણ પદ ગે તેથી લહ્યું, ખોયું કર્મનું ખેત. કહે૦ ૨
અર્થ યથારથ જે હતો, તેનું પામ્યો છું મૂલ,
પછી દીઠું મેં પાધરું, ભાગી ભરમની સૂલ. કહે૦ ૩
મરવું માથેથી ઉતર્યું, કહોજી મરશે તે કોણ?
આયુ અવધમાં જે પડ્યું, પાણી પરસતાં લોણ. કહે૦ ૪
કાલે ખાધો તો ત્યાં લગી, જ્યાં લગ હતો હું બાલ,
આતમ પદ મેં તો ઓળખ્યું ખાધો ઉલટીને કાળ. કહે૦ ૫
ગુણના દોષો ગુણમાં સમ્યા રે, રમતા દીઠા રે રામ,
તેનાં બીજું દીસે નહિ, પામ્યો નિજ પદ ધામ. કહે૦ ૬
સુખના દહાડા નિરખ્યા હવે, દુઃખનો નહિ લવલેશ,
લખ ચોરાશીની છુટમાં, પામ્યો પોતાનો દેશ, કહે૦ ૭
સ્તુતિ ને નિંદા સેજે સમ્યાં ઓળખ્યું પોતાનું આપ,
પદ ઓળખ્યા વિણ આપણું, ભોગવવું પૂણ્ય પાપ. કહે૦ ૮
જોગે ધરતા ધારણા, ધ્યાતો તો બહુ ભૂપ,
તે તો અંતર મેં ઓળખ્યું, રમતાં રામનું રૂપ. કહે૦ ૯

સંશય ભાગ્યો સંસારનો, લાગ્યો નિશ્ચળ રંગ,
આદિ અંતને મધ્યમાં, નહિં કાંઈ વસ્તુમાં ભંગ. કહે૦ ૧૦
દેહ ધરીને જાણ્યા વિના, ભરમે ભૂલ્યો તો ભૂરી,
હસ્તામલકવત્ હાથમાં, જોવા જાતો તો દૂરિ. કહે૦ ૧૧
બાંધ્યો ત્રિગુણને[1] નાંતણે, ભમતો ચારે ખાણ,
તે તો વારો રે વહી ગયો, ઉગ્યો આતમ ભાણ. કહે૦ ૧૨
કુરુકા ખાંડયા મેં કરમના, મૂઢ ન જાણેરે મર્મ,
હદમાં પેસીને હડબડયો, બેહદ ભાંગ્યોરે ભર્મ. કહે૦ ૧૩
જાણ્યાં વિનારે જે વરી, કલ્પ્યો તો રે મેં સાથ,
જ્યાં જોયું જુગતે કરી, ત્યારે ભાગ્યો સંતાપ. કહે૦ ૧૪
ખટ દર્શનને ખોળી વળ્યો, ખટપટ કરતાં રે જેહ
વાદ વિવાદે વઢી મુંવા, ન ટળ્યો મનનો સંદેહ. કહે૦ ૧૫
શાસ્ત્ર જોયું જુગતે કરી, શોધી કાઢયો સિદ્ધાંત,
જીવડો હુંતો જંજાળમાં, તેને કીધો મેં શાંત. કહે૦ ૧૬
ખુતો હુતો બહુ ખેદમાં, ઘરનો ભૂલ્યો તો ઘાટ,
સહેજે સદ્ગુરુ આવી મળ્યો, તેણે દેખાડી વાટ. કહે૦ ૧૭
મૂળ મંત્ર માંડી કહ્યો, ઉપનિષદનોરે અર્થ,
તે મેં વચન બંધક કર્યું, થૈને બેઠો સમર્થ. કહે૦ ૧૮
કાયા કલેવર તુંબડું, ઠપકે થાતું તું ભંગ,
તે મેં માર્યું ત્રૈલોકમાં, મળીઓ સાધુનો સંગ. કહે૦ ૧૯

---

૧ તમો, રજો અને સત્ત્વ ગુણોના.

ઉદરજી ગાગોરે હેતે કરી, કેવળ સારનું સાર,
તે પદમાં જઇ અનુભવ્યું, ઉતરી ગયો સંસાર. હરિ૦ ૨૦

પદ ૫ મું.

રાગ સારંગ

મેરે ઘટ જ્ઞાનભાનુ ભયો ભોર મેરે૦ ટેક.
ચેતન ચકવા, ચેતના ચકવી,
ભાગો વિરહકો સોર મેરે૦ ૧
ફૈલી ચિહું દિસ ચતુરા ભાવ રુચિ,
મિટ્યો ભરમ તમ જોર;
આપકી ચોરી આપહી જાનત,
ઔરે કહત ન ચોર. મેરે૦ ૨
અમલ કમલ વિકચ ભયે ભૂતલ,
મંદ વિષય શશિકોર;
આનંદઘન એક વલ્લભ લાગત,
ઔર ન લાખ કિરોર. મેરે૦ ૩

श्रीः

श्रीशंकराचार्यप्रणीता

चर्पटपंजरी ।

पंडित–रघुवंशशर्मविरचितया

भाषाटीकया समलंकृता ।

सेयम्–

भगीरथात्मजहरिप्रसादेन

मुम्बय्यां

"नेटिवओपिनियन" मुद्रणालये मुद्रापिता ।

आवृत्तिः २ ।

शके १८२६, संवत् १९६१.

इस पुस्तकका रजिष्टरी हक प्रकाशकने
स्वाधीन रक्खा है.

श्रीः ।

अथ चर्पटपञ्जरिका

भाषानुवादसमलङ्कृता ।

वेदान्तशास्त्रकर्तारं वन्देऽहं परमं गुरुम् ॥
पाखण्डपथहर्तारं शंकरं लोकशंकरम् १

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ भज
गोविन्दं भज गोविन्दं भज
गोविन्दं मूढमते ॥ प्राप्ते स-
न्निहिते मरणे नहि नहि रक्ष-
ति डुकृञ्करणे ॥ १ ॥

अर्थ—ऐ मूढबुद्धि पुरुष! गोविंद भगवानका भजन कर. क्योंकि मरण पास आजानेपर

डुकृञ् करणे धातु कि जिसे तू घोष रहा है वह रक्षा नहीं करती ॥ १ ॥

॥ भज गो० ॥ बालस्ताव-
त्क्रीडासक्तस्तरुणस्तावत्त-
रुणीरक्तः ॥ वृद्धस्तावच्चि-
न्तामग्नः परे ब्रह्मणि कोपि
न लग्नः ॥ २ ॥

अर्थ—इस लिये गोविंदका भजन कर ३. देख, जब तो तू बालक रहा तब खेलनेमें लगा रहा, जवान हुवा तब स्त्रियोंमें आसक्त रहा, व वृद्ध हुआ तब चिंतामें डूब गया; परमात्मामें कभीभी परायण न हुआ ॥ २ ॥

॥ भज गो० ॥ अंगं गलितं

पलितं मुण्डं दशनविहीनं
जातं तुण्डम् ॥ वृद्धो याति
गृहीत्वा दण्डं तदपि न मुञ्च-
त्याशापिंडम् ॥ ३ ॥

अर्थ—इससे हे मूढमते! गोविंद भगवानका भजन कर ३. देख, अंग गल गया यानी जर्जर होगया, व शिरके बाल सफेद पड़गये, मुख दातोंसे रहित होगया और बुड्ढा होनेसे हाथमें लकड़ी लेकर चलता है तोभी आशारूप पिण्डको नहीं छोड़ता ॥ ३ ॥

॥ भज गो० ॥ पुनरपि जन-
नं पुनरपि मरणं पुनरपि ज-
ननीजठरे शयनम् ॥ इह सं-

सारे खलु दुस्तारे कृपया
पारे पाहि मुरारे ॥ ४ ॥

अर्थ—फिरभी जन्म, फिरभी मरण, फिरभी माताके गर्भाशयमें शयन करना है. इस लिये हे मुरारे ! दुस्तर व अपार इस संसारमें कृपा करके जरूर रक्षा करो ॥ ४ ॥

॥ भज गो० ॥ दिनमपि रज-
नी सायं प्रातः शिशिरवस-
न्तौ पुनरायातः ॥ कालः
क्रीडति गच्छत्यायुस्तदपि
न मुञ्चत्याशावायुः ॥ ५ ॥

अर्थ—हे मूढमते ! गोविंद भगवानका भजन कर ३. दिन, रात, सायंकाल, प्रातःकाल,

शिशिर व वसंतऋतु फिर २ आया करते हैं इस तरह यह काल क्रीडा करता है और आयुर्दाय जाता है, परंतु आशारूप वायु नहीं छोड़ती ॥५॥

॥ भज गो० ॥ जटिलो मुण्डी
लुञ्चितकेशः काषायाम्ब-
रबहुधृतवेषः ॥ पश्यन्नपि न च
पश्यति लोकः उदरनिमित्तं
बहुकृतशोकः ॥ ६ ॥

अर्थ—इससे हे मूढमते! गोविंद भगवानका भजन कर ३. क्योंकि जटा रखाये, मूंड मुंडाये, बाल कटाये, और भगवा वस्त्र पहिने इस तरहके बहुतसे वेष धारण किये यह लोक, देखताहुआभी देखता नहीं; किंतु केवल पेटके लिये बहुतसा शोक किया करता है ॥ ६ ॥

॥ भज गो० ॥ वयसि गते
कः कामविकारः शुष्के नीरे कः
कासारः ॥ क्षीणे वित्ते कः परिवारो
ज्ञाते तत्वे कः संसारः ॥ ७ ॥

अर्थ—सो हे मूढमते ! गोविंद भगवानका भजन कर ३. क्योंकि उमर जानेपर कामदेवका विकार क्या ? पानी सूख जानेपर तलाव क्या ? धनक्षय हो जानेपर परिवार क्या ? तत्व जाननेपर संसार क्या ? अर्थात् कुछभी नहीं ॥ ७ ॥

॥ भज गो० ॥ अग्रे वह्निः पृष्ठे भानू
रात्रौ चुबुकसमर्पितजानुः ॥
करतलभिक्षा तरुतलवासस्तदपि
न मुञ्चत्याशापाशः ॥ ८ ॥

अर्थ—इसलिये हे मूढमते! गोविंद भगवानका कर भजन ३. क्योंकि दिनको मारे ठंढीके आगेसे अग्निको तापता है, पीछेसे सूर्यको तापता है. और रातको ठोड़ीमें गांठ लगाये रहेता है और हाथमें भिक्षा व दरख्तके नीचे रहेता है, तौभी आशारूप पाश पीछा नहीं छोड़ता ॥ ८ ॥

॥ भज गो० ॥ यावद्वित्तोपार्जन-
सक्तस्तावन्निजपरिवारो रक्तः ॥
पश्चाज्जर्जरभूते देहे वार्तां कोऽ-
पि न पृच्छति गेहे ॥ ९ ॥

अर्थ—इससे हे मूढमते! गोविंद भगवानका भजन कर ३. क्योंकि कि जबतक धनके इकट्ठा करनेमें समर्थ है तभीतक अपना परिवार अप-

नेको प्रिय जानता है इसके बाद देहके जर्जरीभूत होनेपर घरमें कोई बातभी नहीं पूंछता ॥ ९ ॥

॥ भज गो०॥ रथ्याकर्पटविरचितकन्थः पुण्यापुण्यविवर्जितपंथाः ॥
न त्वं नाहं नायं लोकस्तदपि
किमर्थं क्रियते शोकः ॥ १० ॥

अर्थ—तिससे हे मूढमते! गोविंद भगवानका भजन कर ३. रास्तेमें पड़े हुये लत्तोंकी गूदड़ी बनाये व पुण्यपापरहित मार्गवाला हो रह; क्योंकि न तू न मैं न यह संसार है तो फिर तू किसलिये शोक करता है? ॥ १० ॥

॥ भज गो० ॥ नारीस्तनभरजघन
निवेशं दृष्ट्वा मायामोहावेशम् ॥

एतन्मांसवसादिविकारं मनसि
विचारय वारंवारम् ॥ ११ ॥

अर्थ–इस कारण हे मूढ़मते ! गोविंद भगवानका भजन कर ३. और मायासे मोहका आवेशरूप स्त्रीके स्तनोंका भार व जंघावोंके निवेशको देखके मनमें बारम्बार विचार कर कि यह मांस मेदा आदिका विकार है ॥ ११ ॥

॥ भज गो० ॥ गेयं गीतानामसहस्रं
ध्येयं श्रीपतिरूपमजस्रम् ॥
नेयं सज्जननिकटे चित्तं देयं
दीनजनाय च वित्तम् ॥१२॥

अर्थ–इससे हे मूढ़मते ! भगवानका भजन कर ३. और तुझे भगवद्गीता व विष्णुसहस्रनामका

पठन करना योग्य है, व लक्ष्मीपति भगवानके रूपका सदैव ध्यान करना योग्य है तथा सज्जनोंके पास मन ले जाना योग्य है और दीनै प्राणियोंको धन देना योग्य है ॥ १२ ॥

॥ भज गो० ॥ भगवद्गीता किंचिदधीता गंगाजललवकणिका पीता ॥
येनाकारि मुरारेरर्चा तस्य यमः
किं कुरुते चर्चाम् ॥ १३ ॥

अर्थ—सो हे मूढमते! भगवानका भजन कर २ और देख जिसने कुछ भगवद्गीता पढी है, गंगाजलका छोटासा कण पिया है और मुरमर्दन भगवानकी पूजा की है, यमराज क्या उसकी चर्चा करता है? अर्थात् नहीं करता ॥ १३ ॥

॥ भज गो० ॥ कोऽहं कस्त्वं कुत
आयातः का मे जननी को मे तातः॥
इति परिभावय सर्वमसारं सर्वं
त्यक्त्वा स्वप्नविचारम् ॥ १४ ॥

अर्थ—इस लिये हे मूढमते ! गोविंद भगवानका भजन कर ३ और मै कौन, तू कौन, कहांसे आया, कौन मा और कौन बाप है इस तरहके स्वप्नविचारके समान सब संसारको छोड़के, सबको असार जान ॥ १४ ॥

॥ भज गो० ॥ का ते कांता कस्ते
पुत्रः संसारोऽयमतीव विचित्रः ॥
कस्य त्वं कः कुत आयातस्तत्वं
चिंतय मनसि भ्रान्तः ॥ १५ ॥

अर्थ—और हे मूढमते ! गोविंद भगवानका भजन कर ३ तथा कौन तेरी स्त्री, कौन तेरा लड़का, तू किसका और कौन व कहांसे आया है? क्योंकि यह संसार बहुतही विचित्र है और तू इसमें भ्रान्त हो रहा है; इस लिये मनमें तत्वका चिन्तन कर ॥ १५ ॥

॥ भज गो० ॥ सुरतटिनीतरुमूल-
निवासः शय्या भूतलमजिनं वासः ॥
सर्वपरिग्रहभोगत्यागः कस्य सुखं
न करोति विरागः ॥ १६ ॥

अर्थ—इससे हे मूढमते ! गोविंद भगवानका भजन कर ३ और देख कि गंगाजीके तटपरके दरख्तके नीचे रहना, जमीनपर शय्या, मृगचर्मका कपड़ा, सब कर्मोंके भोगका त्याग, इस-

तरहका वैराग्य किसको सुख नहीं करता ? अर्थात् सभीको करता है ॥ १६ ॥

॥ भज गोविन्दं भज गोविन्दं
भज गोविन्दं मूढमते ॥

इति श्रीमच्छंकराचार्यविरचितं चर्पटपञ्जरिकास्तोत्रं समाप्तम् ॥

॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

अर्थ—इसलिये हे मूढमते ! गोविंद भगवानका भजन कर, गोविंद भगवानका भजन कर, गोविंद भगवानका भजन कर ॥

इति श्रीमच्छंकराचार्यकृतचर्पटपञ्जरिकायाः शास्त्रि-रघुवंशशर्मविरचिता तत्वप्रकाशिकाख्या भाषाव्याख्या समाप्ता ॥

॥ शुभमस्तु ॥

पुस्तक मिलनेका ठिकाना—

हरिप्रसाद भगीरथजीका

पुस्तकालय, कालकादेवीरोड रामवाडी

मुंबई.

॥ ॐ ॥

શ્રી પરમાત્મને નમઃ

સુવિચાર કુસુમમાળા.

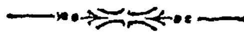
—સંશોધક—

મુમુક્ષુ કંકુચંદ મૂલચંદ શાહ.

પ્રસિદ્ધ કરનાર.

માસ્તર. નાનાલાલ મગનલાલ.

રીચીરોડઉપર—અમદાવાદ.

પ્રથમાવૃત્તિ

સંવત્ ૧૯૬૯ પ્રત. ૨૦૦૦

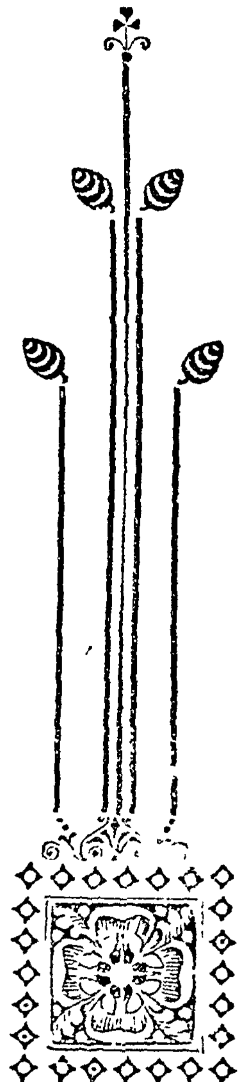

શ્રી "રામકૃષ્ણ" પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં

શા મગનલાલ હરિવલ્લભદાસે મુદ્રિત કર્યું.

પાંચકૂવા નવાદરવાજા—અમદાવાદ.

અમુલ્ય.

હરિગીત છંદ.

જીવીત યૌવન રૂપ લાવણ્ય પ્રિય સમાગમ કારમાં,
ચપલ ચપલા અથિર વૈભવ ડાભ જળ બીંદુ સમાં;
શો ગર્વ કરવો પ્રાણીયા ઉડી જવું પળવારમાં.
કોણ પત્ર લખશે પ્રેમનો સંસારના પરિવારમાં.

——*——

સાખી-દુહા.

નાભિ કમળમાં નાથ છે, સુંદર તેજ સ્વરૂપ;
જિન જ્યોતિ નિજ રૂપને, ઓળખાવે અનૂપ.

× × × × × ×

મૂરખ મમતા મૂકયને, "હું" પણાની આપ;
ઓળખીશ તું અર્હન્તને, ટળે ત્રિવિધિ તાપ.

× × × × × ×

નિરખ્યું નિજ સ્વરૂપને, ઓળખ્યા તેણે ઇશ,
અન્ય ગમે ત્યાં આથડે, જડે નહિ જગદીશ.

* * * * * *

ગૌતમ આનંદઘન મુનિ, દેવ વિનય વિખ્યાત;
વિજય વિર આતમ મુનિ, પ્રણમું તેહ પ્રભાત.

+ + + + + ×

આત્મ બોધની આટલી, પ્રેમ સહિત પીછાણ.
અંતરથી હું આપતો, "કુંકુ" કર કલ્યાણ.

વ્હાલાંને વધામણાં.

લાભ સવાયા લાભોજી ? લેવા સારૂ જાગોજી.

વિવેકી વાંચનાર **ગૃહસ્થો** અને બ્હેનો ? આપની પાસે **જ્ઞાન ખાતામાં** વાપરવાને સારૂં જે કાંઇ **દ્રવ્ય-પૈસા** હોય તેનો શુભ કાર્યમાં ઉપયોગ કરવાની ઇચ્છા હોય તો જરૂર તમે જ્ઞાનનો ઉદ્ધાર કરવા ઉમંગથી તૈયાર થાઓ. હું તમને પ્રેમ પૂર્વક એક ભાઈ તરીકે મદદ કરી તમારી કીર્ત્તિ વધારવા અને ધર્મકાર્યમાં મદદ કરવા મન, વચન ને કાયાએ કરી તૈયારજ છું.

ધર્માદા ખાતે વાપરવા કહેલી-કાઢેલી રકમ આપણા પેટી પટારા કે ત્રીજોરીમાં રાખી મુકવાથી આપણે **દેવ દ્રવ્યના** દેવાદાર થઈ છીએ. વાસ્તે એવા ખાતાની રકમોનો જેમ બને તેમ જલ્દીથી સારા માર્ગમાં ઉપયોગ કરવો એજ ઉત્તમમાં ઉત્તમ રસ્તો છે, એ તમે સઘળાઓ સારી પેઠે સમજતા હશો; છતાં હું તમને નમ્રતાથી તેની **યાદ** આપું છું તે સ્વિકારજોજી.

ધર્મ નીતિનાં પુસ્તકો હાલની પ્રજાને ઉપયોગી થાય એવી રીતનાં રચાવી છપાવી આપવામાં અમે ઉમંગથી ભાગ લઇશું. વાસ્તે જેમની ઇચ્છા હોય તેમણે મને લખવું એજ વિજ્ઞપ્તિ.

મુંબઈ,
ચોપાટી પોષ્ટ. નં. ૭

શ્રી સંઘનોદાસ.
કંકુચંદ મૂલચંદ શાહ.

નિવેદન.

આ લઘુ ગ્રંથમાં દર્શાવેલાં નીતિમય વચનોને ઉત્સાહ પૂર્વક એક નિષ્ટાથી આચારમાં લેનારને, આ જન્મમાં સદ્મતિ અને પરભવમાં સદ્ગતિ પ્રાપ્ત કરાવશેજ.

ज्ञानदर्शन चारित्राणि मोक्षमार्गः

જ્ઞાન, શ્રદ્ધા, અને તે પ્રમાણે વર્તન; આ ત્રણ મોક્ષના રસ્તા-માર્ગરૂપ છે.

" જીવને જે જોઇએ તે આપે એવીરે,
છે આ કુસુમમાળા સુખકર એવી,
થાઓ સૌ જન સુખીયા એ સેવીરે. "

अप्पा सो परमप्पा । આત્મા તેજ પરમાત્મા છે.

" તારા સ્વરૂપનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર. "

" તે હૃદયકમળમાં સઉ સુખ છે, "

આ વિચારોનો સર્વત્ર પ્રસાર થાઓ, અને સર્વ વ્યવહારિક તથા પારમાર્થિક ઉન્નતિનો યથેચ્છ અનુભવ કરો, એ પ્રયોજકની આંતરિક શુભેચ્છા છે.

કુમકુમચંદ.

સુવિચાર કુસુમમાળા.

૧

(૧) " धर्मस्य मूलं विनयः विद्या विनयाद्धि वर्धते " ધર્મનું મૂલ વિનય છે, વિનય થકી વિદ્યા વૃદ્ધિ પામે છે. વિનય વિનાનું જીવન સૂકા–ઠુંઠા વૃક્ષ જેવું જનસમાજમાં દુઃખદાઇ થઇ પડે છે. અને વિનયવાળું જીવન આમ્ર વૃક્ષની પેઠે સર્વને સુખકારક થઇ રહે છે. (વિનય એ અતિ અદ્‌ભુત વશીકરણ મંત્ર છે.)

(૨) " जन्दनी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपिगरीयसी " સુપુત્રને સ્વજનેતા–માતા, અને સુજનને સ્વદેશ, સ્વર્ગથી પણ અધિક મહત્તાવાળા લાગે છે. કારણ કે, માતૃભક્તિ અને સ્વદેશ ભક્તિમાં તે સ્વર્ગના પરોક્ષ આનંદ કરતાં વિશેષ આનંદ પ્રત્યક્ષમાં અનુભવી શકે છે.

(૩) અવિનયી પુત્રોએ અને પુત્રીઓએ વિચારવું જોઇએ કે, તમારા પ્રતિ માતાએ જે ઉપકાર કર્યા છે, તેવા ઉપકાર માંહેલો એક ઉપકારનો પણ બદલો તમારાથી વળી શકે તેમ નથી. તમારા જન્મને માટે–બાલ્યજીવનને માટે માતાએ કેવા વિકટ સંયોગો સહન કર્યાં છે, તેનો વિચાર કરો, વિચાર કરો.

(૪) દૃશ્ય એવી માતાની પ્રસન્નતા મેળવવા જો તમો ભાગ્યશાળી થયા નથી, તો પછી અદૃશ્ય એવા પ્રભુની કૃપા શી રીતે મેળવી શકશો ?

(૫) જેણે માતાની ઉપકાર બુદ્ધિ જાણી નથી તે અન્યની શી રીતે જાણી શકશે ? માતાનો વિનય કરવો એ આત્મોન્નતિ સાધવામાં અતિ ઉપકારક છે. વિનયની શુભ પ્રવૃત્તિથી અનેક પ્રકારનાં વિઘ્નોનો નાશ થઇ, ઇષ્ટ લાભો પોતાની સમીપમાં આવે છે.

(૬) “ વિનય વૈરીને વશ કરે ” આ નાની સરખી કહેવતનો અર્થ સદાએ યાદ રાખવો જોઇએ છે.

(૭) મોટાનો વિનય કરવાથી આપણામાં ગુરૂતા આવે છે. અર્થાત્ વિનય આપણને મોટા બનાવે છે. લઘુતા એ પ્રભુતારૂપ કલ્પવૃક્ષનું બીજ છે એમ નિશ્ચય માનવું.

(૮) દીવસે એવું કાર્ય કરવું કે, રાત્રિએ નિરાંતે સુઇ રહેવાય. આઠ માસ એવું કાર્ય કરવું કે, તે ચોમાસામાં કરવું ન પડે. યુવાવસ્થામાં એવું કાર્ય કરવું કે, વૃદ્ધાવસ્થામાં સુખે દીવસો ગુજરે. જન્મ પર્યંત એવું કાર્ય કરવું કે, આવતા ભવમાં દુઃખો વેઠવાં ન પડે.

(૯) અધમ પુરૂષો વિઘ્નના ભયથી કોઈ પણ કાર્યનો આરંભજ કરતા નથી. ‘प्रारभ्यते न खलु विघ्न भयेन नीचैः’

(૧૦) મધ્યમ પુરૂષો આરંભ કરેલાં કાર્યને વિઘ્ન આવવાથી છોડી દે છે. प्रारभ्य विघ्न विहता विरमन्ति मध्याः

(૧૧) ઉત્તમ પુરૂષો વિઘ્ન આવ્યા છતાં પણ આરંભેલા કાર્યને પાર પાડે છે. 'प्रारब्धमुतम जना न परित्यजन्ति'

(૧૨) વાંચનાર ! જેણે તારાપર ઉપકાર કર્યો હોય, તેનો જો બદલો ન વળે તોપણ, અપકાર કરવા કદી ઇચ્છીશ નહિ. મતલબ કે તું કૃતજ્ઞ થજે, કૃતઘ્ન કદાપિ પણ થઇશ નહિ.

(૧૩) જો તું આબાદ થવાને ઇચ્છતો હોય, તો ન્યાય માર્ગથી દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરતાં શીખ.

(૧૪) વિદ્યા ખરચ કરતાં પણ ખુટે નહિ તેવું અખુટ ધન છે. માટે પૈસાનો સંગ્રહ કરવો તે કરતાં વિદ્યાનો સંગ્રહ (સંચય) કરવો વધારે સારો છે. 'विद्या धनं सर्वधन प्रधानम'

૧૫ સાથે એટલું પણ યાદ રાખજો કે, વિદ્યાનો ગર્વ કદી કરવો નહિ. કેમકે, તારાથી વધારે વિદ્યાને ધારણ કરનારા દુનીયામાં ઘણા છે.

(૧૬) શુક પાઠ જેવું જ્ઞાન મેળવ્યા કરતા અનુભવ પૂર્વક જ્ઞાન મેળવવું અત્યંત શ્રેષ્ઠ છે.

(૧૭) વાંચનાર ! તને મોક્ષ સુખની વાંછા હોય તો, સમ્યગ્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરજે.

(૧૮) સદ્ગુરૂની ઉપાસના કરી વિનય ગુણવડે અને તારા સતત ઉદ્યમ વડે તું સદ્બોધની પ્રાપ્તિ કરી શકીશ.

(૧૯) તારૂં શ્રેય વાંછતો હોય તો, સત્પુરૂષોનો સંગ કર. 'श्रेवोदं भज साधु संगमम्'

(૨૦) સદાચારથી જ તારી આબાદી થશે, એમ ધારી સદાચારનું સેવન કર.

(૨૧) આ લોક અને પરલોક વિરૂદ્ધ કાર્ય, પ્રાણાંતે પણ કરીશ નહિ. 'प्राणान्तेपि प्रकृति विकृतिर्जायते नोत्तमानाम्'

(૨૨) વાંચનાર! તું વિશ્વાસઘાતને મહા પાપનું મૂલ જાણી, તેનો ત્યાગ કર." विश्वास घातेन नरकं यान्ति यावच्चन्द्र दिवाकरौ"

(૨૩) યંત્ર તંત્ર કે મંત્ર વિગેરે કોઈ પણ **ધર્મથી** અધિક નથી. યંત્રાદિ આભવમાં સુખ આપે છે અને ધર્મ ભવોભવમાં સુખ આપે છે. માટે ધર્મનોજ આદર કરવો.

(૨૪) ગંધ વિના ફૂલની શોભા નથી, દાંત વિના મુખની શોભા નથી. સત્યતા વિના વચનની શોભા નથી, તેવીજ રીતે પુણ્ય વિના પુરૂષ શોભા પામતો નથી. नर पुण्येन शोभते:

(૨૫) મન જીત્યું તેણે સર્વ જીત્યું, એમ સમજી મનને જ વશ કરવું. " मन एव मनुष्याणां कारणं बंध मोक्षयोः"

(૨૬) મૂર્ખને શીખામણ આપવી, કદાગ્રહીને ધર્મ સંભળાવવો અને કુપુત્ર યા કુશિષ્યને બોધ આપવો તે નિષ્ફળ છે. उपदेशो हि मूर्खाणां प्रकोपायन शान्तये "

(૨૭) અંજલીમાં રહેલા જળની જેમ યૌવન દિનદિન ગળે છે. અને ગિરિનદીના વેગ જેવોજ તેનો વેગ છે. "गिरिनदीवेगोपमं खलु यौवनम्"

(૨૮) પુન્યથી પુન્ય વધે છે અને પાપથી પાપ વધે છે. માટે નિરંતર પુન્યજ કર્યા કરવું.

(૨૯) પુન્ય કરવાથી રૂપ, લાવણ્ય, યશ, માન, પ્રતિષ્ઠા વધે છે. અને પાપથી એ સર્વે ઘટે છે.

(૩૦) વ્રતમાં શીલ (બ્રહ્મચર્ય) વ્રત ઉત્તમ, દાનમાં અભયદાન ઉત્તમ, ગુણમાં વિનયગુણ ઉત્તમ, રૂપમાં ભગવંતનું રૂપ ઉત્તમ અને વચનમાં સિદ્ધાંત વચન ઉત્તમ જાણવું.

(૩૧) સંતોષથી સુખ, સુખથી ધર્મ અને ધર્મથી મોક્ષ મળે છે. માટે સત્પુરૂષોએ અત્યંત સંતોષ ધારવો યોગ્ય છે. "સંતોષી તે સુખીયા થયા; દુઃખીયા તે જે લોભે ગ્રહ્યા"

(૩૨) જેવી મતિ તેવી ગતિ, જેવી ક્રિયા તેવું કર્મ, જેવું તપ તેવું ફળ, તેમ જેવો સંતોષ તેવું સુખ સમજવું.

(૩૩) વ્રત ભંગ કરનાર જેવો કોઇ પાપી નથી અને વ્રત પાળનાર જેવો કોઈ ધર્મી નથી.

(૩૪) જેમ હીરાની પરીક્ષા ઝવેરીજ કરી શકે છે, તેમ ધર્મની પરીક્ષા સામાન્ય માણસથી થઇ શકતી નથી. જ્યારે તટસ્થ કે મધ્યસ્થ વૃત્તિ થાય છે, ત્યારેજ સત્ય વસ્તુનું અલૌકિક સ્વરૂપ સમજાય છે.

(૩૫) તૃષ્ણાતુરને સુખ હોતું નથી, સાચું સુખ સંતોષીનેજ હોય છે.

(૩૬) પર્વતમાં મેરૂ મોટો, દેવોમાં ઇંદ્ર મોટો, કેવલીમાં તીર્થંકર મોટા, ગ્રહમાં ચંદ્ર મોટો, સર્વ વ્રતમાં બ્રહ્મચર્ય-વ્રત મોટું, પર્વમાં પર્યુષણ પર્વ મોટું, મંત્રમાં નવકાર મંત્ર મોટો, તેમ સર્વ ધર્મમાં જૈન ધર્મ મોટો છે. "प्रधानं सर्व धर्माणां जैनं जयति शासनम्"

(૩૭) સૂર્ય તરફ નજર કરવાથી આંખના તેજનો ક્ષય થાય છે. તેમ પરસ્ત્રી તરફ નજર કરવાથી મનુષ્યોનું પુણ્ય રૂપ તેજ ક્ષય પામે છે, માટે પરસ્ત્રી તરફ ખોટી દૃષ્ટિ કદાપિ ડાહ્યા પુરૂષે કરવી નહિ.

(૩૮) માંસ, મદિરા, શિકાર, ચોરી, જુગાર, વેશ્યાગમન, અને પરસ્ત્રીગમન એ સાત વ્યસનો ઘોર નરકમાં લઈ જનારા છે. માટે શાણા જનોએ તે સાતે દુર્વ્યસનોનો ત્યાગ મન, વચન અને કાયાથી જલદી કરવો જોઇએ.

(૩૯) "अहिंसा परमोधर्मः" આ સર્વ દર્શનોનું મૂખ્ય સૂત્ર છે માટે તે સૂત્ર પ્રમાણે ચાલવું. તે દરેક મનુષ્યની મુખ્ય ફરજ છે.

(૪૦) હે જીવ! તું ઉપદેશ દુઃખનો કરે છે અને વાંછા સુખની રાખે છે. જો તું તત્વને જાણીશ તોજ તારી સર્વ શુભ વાંછના ફલીભૂત થશે.

(૪૧) હે જીવ ? પૂર્વે શુભ વા અશુભ કર્મ તેં બાંધ્યા છે. તે આ ભવમાં ઉદય આવવાથી તારે ભોગવવાં પડે છે, તેમાં બીજાપર કોપ શામાટે કરે છે ? કેમકે કોઇ કોઇને સુખ કે દુઃખ આપતું નથી. કર્યા કર્મ પ્રમાણે ફળ મળે છે. ભાવિભાવ બન્યા કરે છે. તે માટે કષ્ટ પડે ત્યારે શોચ નહિ કરતાં ધીરજ અંગીકાર કરવી, દૈવ પ્રતિકુલ હોય ત્યારે કોઈ રક્ષા કરી શકતું નથી. બીજા તો નિમિત્ત માત્ર છે. "अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतंकर्म शुभाशुभम्" "अवराहेसु गुणेसु अनिमित्तमित्तं परो होइ"

(૪૨) કોઇ પાસે ખુશામત વચન બોલવાથી કાંઇ લાભ નથી. પુન્યના ઉદયથીજ સર્વ અભિલાષા સફળ થાય છે. पुण्यानि रक्षन्ति पुराकृतानि"

(૪૩) રે જીવ ! મોટા દેવ, દાનવો ઉપર પણ કષ્ટ પડે છે, તો કષ્ટ આવે તું શા માટે વિષાદ કરે છે ? આ સંસારમાં તો કોઇના મનોરથ પૂર્ણ થાય છે, તો કોઈના અપૂર્ણજ રહે છે. કોઇને નિત્ય દુઃખ થાય છે, તો કોઇને નિત્ય સુખ થાય છે. માટે સત્પુરૂષ તો તેનેજ કહેવો કે, જે નિર્મલ સ્વભાવને ધારણ કરી, પરોપકારમાં તત્પર થઇ, ધર્મમાં રક્ત હોય, અને સંપદા છતાં અહંકાર ન કરે અને કષ્ટ આવે શોચ ન કરે. "मनस्वी कार्यार्थी नगणयति सुखं न च दुःखम्"

(૪૪) હે જીવ ! રડવાથી ચિત્તમાં સંતાપ થાય છે. પણ

રડવાથી કે દીનવચન બોલવાથી કર્મ છુટતાં નથી. તે તો ભોગવવાંજ પડે છે.

(૪૫) પૂર્વના કાયર પુરૂષોનું એકાંત સૂત્ર શું હતું અને હજી તેઓનું સૂત્ર શું છે? તે જુઓ. તેઓ બકે છે કે,—"તું વિકટ વનમાં ભ્રમણ કર, પર્વતોપર ચઢ, સમુદ્રમાં અગર ગુફામાં પ્રવેશ કર, પણ ભાગ્યથી અધિક કાંઇ મળવાનું નથી. કેમકે પુણ્ય હીન પુરૂષોનો ઉદ્યમ નિષ્ફળ થાય છે. તથાપિ ઉદ્યમ કરવાની જરૂર છે. "फलं दैवं प्रयच्छिति" ફળ દૈવ આપે છે."

પશ્ચિમના હિંમતવાન વિદ્વાનોનું આનુભવિક સૂત્ર શું છે?

"જો તું ઉદ્યમ કરીશ તો દૈવ તારો ગુલામ થઇ રહેશે, માટે તું વિકટ વનમાં પણ નાશી ગયેલા દૈવને પર્વતપર પણ પલાયમાન થયેલા દૈવને, સમુદ્રમાં સતાઈ ગયેલા દૈવને અને ગુફામાં પેસી ગયેલા દૈવને અજવાળામાં લાવ. એટલે પુરૂષાર્થી માણસના ભયથી ઉપરના સ્થળોમાં નાસતું દૈવ, માણસને પોતાનો સ્વામી સમજશે, અને પછી કિંકર તરીકે તેનું કામ કરશે.

પૂર્વ પશ્ચિમના સમજુ લોકોનો અનેકાંત મંત્ર એવો છે કે, दैवं न देयमितिका पुरूषा वदंति' દૈવ આપે છે એવું બાયલાઓ બકે છે. બાકી શૂરા જનો તો એમ બોલે છે કે, 'उद्योगिनं पुरूषसिंह मुपैति लक्ष्मीः' ઉદ્યોગી બલવાન પુરૂષને લક્ષ્મી પોતાને હાથે વરમાળ પહેરાવે છે. વળી કહ્યું છે કે,–

शेतेनिषद्यमानस्य' સૂતેલાનું નશીબ સૂતું રહે છે. आस्तेभग मासीनस्य' બેઠેલાનું ભાગ્ય બેશી રહે છે. चराति चरतोभग;' ચાલનારનું નશીબ પણ ચાલે છે, અને અમેરિકન વિદ્વાનો તો કહે છે કે–દોડનારનું ચાન્સ પણ તેની સાથે દોડીને પણ જ્યાં ફળ છે ત્યાં લઈજ જાય છે.

ખરૂં તો એ છે કે દૈવ ચોર જેવું છે. તે માણસથી ભાગે છે. તેથી પહેલાં તો માણસથી બીને નાસતું દૈવ કયાં છે, તેને જ્ઞાન પ્રકાશ વડે માણસે શોધી કાઢવું. એટલે તે દૈવ પોતે સંતાડેલું ફળ આપી દેછે. અને પછી દૈવરૂપી ચોર માણસોનો કેદી થઇ, જે વીજળીમાં સંતાઇ બેઠેલું હતું ત્યાંથી તેને પકડી ટેલીગ્રાફ દ્વારાએ સંદેશા પહોંડનારા આંટા-ફેરા કરી કાસદનું કામ કરશે. વીજલીક ટામ્વેમાં તમારો કોચમેન થઇ તમારી ગાડી હાંકશે, તમારા ઘરમાં મસાલ્ચી-આની માફક દીવો ધરશે, પાણીમાં સંતાયેલું દૈવ તમારી પવનચક્કી ચલાવી ભસ્તીનું કામ કરશે, કે ઘંટી દળનારી લુંડીનું કામ કરશે, સૂર્યમાં સંતાયલું દૈવ ફોટો—ચિત્ર પાડનાર ફોટોગ્રાફર થઇ શકે છે. માટે પ્રિય વાંચનાર ! પહેલાં તારૂં દૈવ કયાં સંતાયેલું છે તે તને જ્ઞાનવડે દેખાશે. પછી તેને સદ્‌ઉદ્યોગની દોરીથી બાંધજે. એટલે તારૂં અપાર (અખુટ) દ્રવ્ય ચોરેલું છે તે આપી દેઇ, તારૂં કેદી બની તે તારી સેવા કરશે, માટે તારા ચોરાયેલા દ્રવ્યથી તું ડરીશ નહિ, પણ તેને જ્ઞાનથી શોધી કાઢી ઉદ્યમથી બાંધી લેજે.

માણસ ભક્તિથી પ્રભુને વશ કરે છે. લક્ષ્મીથી સ્ત્રીને વશ કરે છે, રાજાને પ્રિય વચનથી વશ કરે છે, પુત્રને પ્રીતિથી વશ કરે છે અને દૈવને ઉદ્યોગથી વશ કરે છે.

(૪૬) તેમજ હે વિવેકી વીર ! જે પુણ્યવડે તને મનુષ્ય કુટુંબ પ્રાપ્ત થયું છે, તેનાપર મોહ ન રાખતાં તેના ભલાને માટે પુણ્ય કરતો રહે, તો તને નરકાદિકના દુઃખોથી છોડવી, સ્વર્ગાદિના સુખોએ ચડાવનારૂં પુણ્ય તારૂં સંરક્ષક થઇ રહેશે. જે પુણ્યવડે લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થઇ છે, તે લક્ષ્મીવડે વિવેક પૂર્વક સુકૃત કરતો રહીશ, તો તે સદા સરવાણીવાળા કુવાની પેઠે તારા મનુષ્ય જીવન પર્યંત તો અખુટ થઈ રહેશે. જે પુણ્યવડે તને લાવણ્ય પ્રાપ્ત થયું છે, તેને તું સન્માર્ગે વાપરીશ તો તારા આત્માનું અનંત લાવણ્ય તું દેખી શકીશ. જે બળ તને પુણ્યવડે પ્રાપ્ત થયું છે. તેનો ઉપયોગ જીવ રક્ષા માટે કરીશ તો તારૂં જળ તરંગ જેવું આયુષ્ય પણ સાદિ અનંત સ્થિતિવાળું થઇ રહેશે. માટે અવિવેકીપણાથી પુણ્યવડે પ્રાપ્ત થયેલા મનુષ્ય કુટુંબને, લક્ષ્મીને, લાવણ્યને, આયુષ્યને મોહથી ન જો, પણ વિવેક-જ્ઞાનથી જો, કે જે પુણ્ય આ વસ્તુને ખેંચી લાવ્યું છે, તેજ પુણ્ય તને વિવેક દ્વારાએ અનંત સુખ આપશે.

૪૭) તેમજ એ મનુષ્ય જીવ ! દુર્લભ પણ પુણ્ય વડે સુલભ થઇ પડેલા મનુષ્ય દેહને તું આત્મહિત કરવાના ઉપ-

યોગમાં લે તો, તું મનુષ્ય હોવાથી તારૂં જીવન તો સફલ છે. કારણ કે મનુષ્ય જીવન નારકીને અતિ દુર્લભ છે, તિર્યંચને અતિ દુર્લભ છે અને દેવને પણ દુર્લભ છે. પરંતુ જો તું તે મનુષ્ય જીવનથી સર્વ જીવનું ભલું કરવા માંડે, તો તે પુણ્યવડે તીર્થંકરાદિ મનુષ્ય જીવન પણ તને લભ્ય થઈ પડશે એટલુંજ નહિ પણ જો આત્મહિત કરીશ તો તો તે સુલભજ છે, કે જે મનુષ્ય જીવન કૈવલ્ય-મુક્તિ પણ તને આપી શકે છે.

(૪૮) તેમજ સ્વસ્ત્રી અને સ્વધનની રક્ષા કરવી યોગ્ય છે. ઉદાર પુરૂષ બીજાના ધનની ઇચ્છા કરતો નથી, પરંતુ પોતાનું ધન પણ બીજાને આપે છે અને પોતાના ભવિષ્ય જીવનને જનસમાજમાં વિભૂષિત થયેલા પરોપકારી લક્ષ્મીવંત જેવું ગણાવે છે. લોકોમાં તે સન્માનનીય થાય છે, અને સદ્ગતિના સ્થાયી નિવાસી જેવું તેનું જીવન હોય છે.

(૪૯) દુઃખ સર્વને અનિષ્ઠ છે અને સુખ સર્વને ઇષ્ઠ છે. એમ સાક્ષાત્ પોતાના અનુભવ ઉપરથી વિચારી સર્વને પોતાની તુલ્ય માની કોઇને પણ દુઃખ દઈશ નહિ. અને સુખ આપતો રહેજે.

(૫૦) મન, વચન અને કાયાનો ઉપયોગ એવો કરવો કે, જેથી વૈરાગ્ય થાય અને પાપ દૂર થાય, પણ પાપ નજીક આવે તેવો ગેરઉપયોગ કદાપી કરવો નહિ.

(૫૧) જે પોતાના સ્વામી, ગુરૂ, શેઠ અગર મિત્રને વિશ્વાસ આપી તેનો ઘાત કરે તેને બંને લોકમાં સુખ થતું નથી.

(પર) પુણ્યવાન્ પુરૂષોનો વખત, તત્ત્વ ચિંતન કરવામાં હિત વચન બોલવામાં અને મુનિજનનું સન્માન કરવામાં જાય છે. અને પાપીઓનો વખત સદા કુકર્મમાં જાય છે.

(પ૩) હે જીવ! આર્યક્ષેત્ર, મનુષ્યજન્મ, ઉત્તમ કુળ, સદાચાર, શરીર આરોગ્ય, અને દેવ, ગુરૂધર્મની સામગ્રી, એ સર્વ પામવું અત્યંત દુર્લભ છે. માટે સાવધાનપણે રહી બોધિ બીજની પ્રાપ્તિ માટે સતત ઉદ્યમ કર, જેથી તારે ફરી દુઃખ ભોગવવું પડે નહિ.

(પ૪) પંડિત પુરૂષ તો તેનેજ જાણવો કે, જે સર્વ સામગ્રી પામી આત્મહિત સાધવામાં તત્પર થાય કે જેથી ફરી જન્મમરણને ન પામે.

(પપ) હજારો હળથી ખેડેલા ઉખર ભૂમિવાળા ક્ષેત્રમાં જેમ ધાન્ય પેદા થતું નથી, તેમ ધર્મહીન પુરૂષોને ઘણા પ્રયાસે પણ આત્મબોધ થતો નથી.

(પ૬) હે જીવ! તું આ ભવમાં ધર્મ નહિ કરે, તો તારે પરલોકમાં, દહન, છેદન, ભેદન આદિ અનેક દુઃખો સહન કરવાં પડશે.

(પ૭) વિદેશી કે સ્વદેશી ભ્રષ્ટ વસ્તુઓથી આપણે સદંતર દૂર રહેવું અને સ્વદેશી શુદ્ધ પવિત્ર વસ્તુઓનોજ ઉપયોગ નિશ્ચયપૂર્વક કરવો અને કરાવવો.

(પ૮) આપણા પવિત્ર તીર્થોની રક્ષા માટે આપણે વિશેષ

સાવધાન રહેવું. તીર્થની રક્ષા કરવાથીજ ધર્મની રક્ષા થાય છે. ધર્મની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવા માટે તીર્થ એ આદર્શ તુલ્ય છે.

(૫૯) કોઇ પણ પ્રકારના ખોટા વ્યસનોથી નિરંતર દૂર રહેવું. વ્યસન, એ એક ચેપીરોગ છે, અને તે લાગુ પડતાં, અનેક રીતે નુકશાનકારક થઈ પડે છે.

(૬૦) શાંત રસથી ભરપૂર જિન પ્રતિમાને જિનવત્ સમજી તેવી શાંત દશા પ્રગટાવવા પ્રતિદિન પૂજા અર્ચાદિક કરવા કરાવવા પૂરતું લક્ષ રાખવું અને રખાવવું.

(૬૧) પરમ સુખશાંતિને આપવાવાળી શ્રી જિન વાણીનો સ્વાદ મેળવવા, દિવસ કે રાત્રિનો થોડો ઘણો અવશ્ય શ્રમ લેવો.

(૬૨) **જૈન તરીકે** આપણું શું શું ? કર્તવ્ય છે, તે પૂરા તોરથી જાણી લેવું અને જાણીને તે પ્રમાણે વર્તવા પૂરો ખ્યાલ રાખવો—કર્ત્તવ્ય પરાયણ થવું.

(૬૩) શરીર સારૂ હોય તો, ધર્મ સાધન સારી રીતે સાધી શકાય છે. એવી બુદ્ધિથીજ શરીરની સંભાલ રાખવા સાવચેત રહેવું "**शरीरमाद्यं खलु धर्म साधनम्**"

(૬૪) આવક પ્રમાણમાંજ ખર્ચ કરવા તથા ઉડાઉ ખર્ચો બંધ કરી નાણાનો સદુપયોગ કરવા કરાવવા ખાસ લક્ષ રાખવું.

(૬૫) ધર્માદા ખાતે ખરચવા જે રકમ ધારી હોય, તે વિલંબ કર્યા વિના વિવેકથી ખર્ચી દેવી. કારણ કે, સદાકાળે સરખા પરિણામ રહી શકતા નથી, તેમજ લક્ષ્મી ચંચલ છે.

(૬૬) જ્ઞાનદાન સમાન કોઇ દાન નથી. શાસનની ઉન્નતિને ખરો આધાર તત્ત્વજ્ઞાન ઉપર જ છે. "**ज्ञानदानेन प्राप्नोति अचिरात्परमं सुखम्**"

(૬૭) આપણા ભાઈઓમાં તથા વ્હેનોમાં ઘણે ભાગે, કળા, કૌશલ્યની ખામીથી, પ્રમાદથી, આગમચેતીપણાના અભાવથી, ન્યાત વરા વિગેરે નકામા ખરચો વધારે કરવાથી દુઃખી હાલત થવા પામેલ છે, તે દૂર થાય તેવી ઉછરતી પ્રજાને તાલીમ આપવાની ખાસ જરૂર છે.

(૬૮) વીતરાગ પ્રભુનો ઉપદેશ સારી આલમને ઉપયોગી થઇ શકે તેવો હોવાથી, તેનો જેમ વિશેષ પ્રસાર થવા પામે તેવા પ્રત્યનો કર્યા કરવા ઉચિત છે.

(૬૯) સર્વ જીવનું ભલું કરવા કરાવવા બનતી કાલજી રાખવી, અને તે સાથે સાદાઇ અને નરમાશ રાખવી. "**सर्वे सुखिनः सन्तु माभूत् कोपि दुःखितः**"

(૭૦) સમજુ અને સરલ (વિવેકી) બનવું. વિવેક જ્ઞાન મનુષ્યનું ત્રીજું નેત્ર છે, તેનાથી સારાસાર, સત્યાસત્ય, હિતાહિત અને કાર્યાકાર્ય, સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકાય છે.

(૭૧) નિર્લોભી થઇ સંતોષ વૃત્તિમાંજ સુખ માનવું, તથા આલસ્ય તજી ચીવટ રાખી આત્મ સાધન કરવું." **सन्तोष एव पुरुषस्य परमं निधानम्**"

(૭૨) મન, વચન અને કાયાને કાબુમાં રાખવા તત્પર

રહેવું, તથા સત્યનું સ્વરૂપ સમજીને પ્રિય અને હિતકારી એવું સત્યજ બોલવું. "सर्वं सत्ये प्रतिष्ठितम् "

(૭૩) ઉદાર દિલથી આત્માર્પણ કરવું અને સ્વાર્થતા તજી પરમાર્થ પ્રતિ પ્રેમ લગાડવો. યથાર્થ રીતે તો પરમાર્થ એજ સાચો સ્વાર્થ છે અને બીજો કલ્પિત સ્વાર્થ તે તો એક જાતની લાભ વગરની વેઠ છે.

(૭૪) કાલમુખ કુસંપને જેમ તેમ દાટી દઇ સુખદાઈ સંપને વધારવા શાસન રસિક જનોએ ભગીરથ પ્રયત્ન કરવો એ અત્યારે અતિ આવશ્યક છે.

(૭૫) હાનિકારક રીતરિવાજોને દૂર કરવા કરાવવા પૂરતું મથન કરવું, તથા સીદાતા સાધર્મિજનોને વિવેકથી સહાય આપવા કટીબદ્ધ રહેવું એ પણ હાલ બહુ જરૂરનું છે.

(૭૬) કોઈએ કરેલા અપરાધથી ગુસ્સે થઇ, તેનો અનાદર કરવાને બદલે શાંતિથી તેનું ખરૂં સ્વરૂપ સમજાવી, તેને માફી આપવી, કે જેથી ફરીવાર તેમ ન કરે.

(૭૭) દ્રવ્ય ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવને લક્ષમાં રાખીને નમ્રતા પૂર્વક ઉચિત પ્રવૃત્તિ કરશે, તેજ ભવ્યજનો સ્વપરહિતને સાધવા સમર્થ થઈ શકશે.

(૭૮) રાગ, દ્વેષ અને મોહને સર્વથા તજી, સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી થઇ આપણને પણ તેવાજ નિર્મલ અને નિર્દોષ થવા જિનેશ્વર ભગવાન્ ઉપદેશ કરે છે.

(૭૯) દુર્જન લોક સંત સાધુજનોને જે વચન બાણ
મારે છે, તે ક્ષમારૂપ ઢાલ આગળ ધરવાથી તેમને વાગતા
નથી. સાધુઓ સિંહ વૃત્તિને ધારણ કરીને જ ચાલે છે. તેથી
શુરવીરપણે કર્મ શત્રુને હણવાજ તત્પર રહે છે. પણ શ્વાનની
પેઠે કાયર થઈને જેની તેની ઉપર કોપતા નથી.

(૮૦) શ્વાનને પત્થર મારતાં તે પત્થરનેજ કરડવા દોડે
છે. અને સિંહને બાણ મારવામાં આવે તો, તે બાણને નહિ
છડતાં, બાણ ક્યાંથી આવ્યું અને કોણે માર્યું? તેનો વિચાર
કરી બાણ મારનારને પકડવા દોડે છે. એવી રીતે જ્ઞાની પુરૂષે
પણ પૂર્વકૃત કર્મનું સ્વરૂપ વિચારી તે કર્મનોજ ક્ષય કરવા
પ્રયત્ન કરે છે. પણ પૂર્વકૃત કર્મ યોગે પ્રાપ્ત થયેલ સુખ
દુ:ખમાં હર્ષ વિષાદ ધારતા નથી.

(૮૧) દુ:ખની વખતે જ્ઞાની વિચાર કરે છે કે, પૂર્વ-
ભવમાં એવું સુકૃત કર્યું હોત તો, ગમે તેવો સમર્થ પુરૂષ પણ
મારો પરાભવ કરી શકત નહિ. અત્યારે અન્ય ઉપર કોપ
કરવાથી શો ફાયદો થવાનો છે? એમ સમજી ધૈર્ય ધારી,
જ્ઞાની પુરૂષ સમભાવનેજ અંગીકાર કરે છે. "सूख दुःखमें
भावे वर्ते ऐसा ज्ञानी विरला कोई'

(૮૨) સંસારમાં ઘણાં જીવન પરાર્થ (પરોપકારશીલ)
હોય છે. માતાનું જીવન એટલું પરાર્થ વિશેષ જોવામાં આવે
છે કે, પોતાનાં બાળકનાં રક્ષણ માટે પ્રાણ પણ અર્પણ કરી
દે છે. આવી માતાઓ ઘણી છે. કેટલીક પોતાના સ્વાર્થ માટે

બાળકના પ્રાણ પણ લેતી હશે. પરંતુ તે ઘઉંમાં કાંકરાની માફક જગત્માં થોડીજ હોય છે. પ્રિય વાંચનાર! તું પણ પરાર્થ જીવન ગાળવા તત્પર થા.

(૮૩) જગત્માં સ્વાર્થી માણસો હમેશાં થોડાંજ મળી શકે એવી જગતની રચના છે. જો સ્વાર્થી ખરેખરા રહે, તો તેનો વ્યવહારજ ચાલે નહિ. પરંતુ જાણ્યે અજાણ્યે પણ મનુષ્યને ઇતર પ્રાણીઓ સાથે પરાર્થેજ રહેવું પડે છે, તો પછી જાણી જોઇ પરાર્થી કેમ ન થવું?

(૮૪) વક્રઅશ્વ, મદોન્મત્ત હાથી અને વિકરાળ સિંહ પણ યુક્તિથી વશ થઇ શકે છે. પરંતુ સ્વેચ્છાચારી મનને વશ કરવું મહા વિકટ છે.

(૮૫) તપઃ કે સંયમવડે આત્માને દમી લેવો સારો છે. નહિતો પરાધીનપણે વધ, બંધનાદિક વડે તો આખરે અવશ્ય દમાવું પડશેજ.

(૮૬) બહુ ફલદાયી શીલવ્રતાદિકનો ભંગ કરી જે મૂર્ખ સુખની ઇચ્છા કરે છે તે દુર્બુદ્ધિ નજીવી વસ્તુ માટે ચિંતામણિ રત્ન ગમાવી દે છે.

(૮૭) મન ગમતાં સુખ, ઇચ્છા મુજબ જીંદગી પર્યંત ભોગવ્યા છતાં, જીવને સંતોષ વળતો નથી, પરંતુ તૃષ્ણાની વૃદ્ધિ થતી જાય છે. "तृष्णैका तरूणायते"

(૮૮) જેમ સ્વપ્નાવસ્થામાં અનુભવેલું સુખ, જાગૃતાવ-

સ્થામાં જણાતું નથી, તેમ અતીતકાળમાં ભોગવેલું સુખ પણ સ્વપ્નવત્ થઇ જાય છે. એમ ધારી સર્વ વિષય સુખને તુચ્છ કલ્પિત અને ક્ષણિક માની વૈરાગ્યથી આત્મ દમન કરવું, એજ ઉચિત છે.

(૮૯) જો સ્વાધીનપણે તપઃ સંયમ કરવાનો ઉદ્યમ સેવવામાં નહિ આવે તો, પાછળથી પશ્ચાત્તાપ કરવા માત્રથી વિશેષ ફાયદો થવાનો નથી. કેમકે શ્રેણિક રાજા પણ પશ્ચાત્તાપ કરતો કરતો નર્કમાંજ ગયો છે.

(૯૦) જીવે અનેક પ્રકારના કામ ભોગ અનંતવાર પ્રાપ્ત કર્યા છતાં, અજ્ઞાનતાથી આ ‘ અપૂર્વ સુખ છે ’ એમ મૂઢપણે માની લે છે. જીવ જાણે છે અને પ્રત્યક્ષ દેખે છે કે, આ સર્વ ભોગ સામગ્રી અને સંપદા ધર્મનુંજ ફળ છે, તોપણ અત્યંત મૂઢતાથી તે પાપ કર્મમાંજ અહોનિશ મચ્યો રહેછે.

(૯૧) જન્મ, જરા અને મરણ સંબંધી દુઃખને જીવ જાણે છે, તેમજ મનમાં વિચારે છે તોપણ મહા મોહાંધતાથી મૂઢજનો વિષયસુખથી વિરક્ત થતા નથી. કોઈ વિરલા મોક્ષગામી જનોજ સંતોષવૃત્તિને ધારણ કરે છે.

(૯૨) સત્ય, દયા અને સંતોષ, એ ખરેખરાં સુખ આત્માનાં સાધન છે. “ संतोष सुखनुं मूल छे ”

(૯૩) યોગ્યતા એવી મેળવવી જોઇએ કે અન્ય જનો આપણને શોધતા આવે.

(૯૪) વધારે આનંદમયી થવું હોય તો, મહાત્મા યા ગુરૂજનના માર્મિક વાકયોને ખુબ સમજી વિચારતાં શિખો.

(૯૫) આપણા પવિત્ર હૃદયમાં વૈરવૃત્તિને સ્થાન આપવું નહિ, તો કદી પણ ઉપકારને બદલે અપકાર કરવાને આપણું મન દોરાશે નહિ. માટે વૈરવૃત્તિથી સર્વદા અળગા રહેવું.

(૯૬) આપણે વિચારશું તો, હેડમાં પૂરાવું, વધ, બંધન, વિવિધ વ્યાધિ, ધન હરણ, મરણાદિક કષ્ટ અને ચિત્ત સંતાપ વિગેરે વિડંબનાઓ મૃત્યુલોકમાં પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે માટે તેથી બચી જવાના સાધનો શોધવાં કે જેથી દુઃખી ન થવાય.

(૯૭) ચિત્ત સંતાપવડે અને કષ્ટ કર્મ જનિત દ્રારિદ્ર રોગાદિક વડે અત્યંત ખેદને પામેલા જીવો મનુષ્ય જન્મ પામ્યા છતાં, કંઇ પણ સુકૃત કર્યા વિનાજ મરણને શરણ થાય છે.

(૯૮) કોઇપણ પ્રાણી પાપ ન કરો, કોઇપણ પ્રાણી દુઃખી ન થાઓ અને આખું જગત સમસ્ત દુઃખથી મુક્ત થાઓ એવી મતિ રાખવાથીજ મૈત્રીભાવ થાય છે,

(૯૯) માણસો સાથે જેમ સ્નેહભાવ અને સભ્યતાથી વર્તવાની જરૂર છે, તેમ બીજા પ્રાણીઓપર આપણે માયાળુપણે વર્તવુ જોઇએ.

(૧૦૦) શરીરશુદ્ધિ–નિરોગીપણું અને મનઃશુદ્ધિ–સદ્વર્ત્તન, એ બે આત્મોન્નતિના પહેલાં પગથીયાં છે.

(૧૦૧) લખી રાખો કે, તન, મનની શુદ્ધિ કે અશુદ્ધિ

ઉપર પોષણના પદાર્થોનો મોટો આધાર રહે છે.

(૧૦૨) આપણા શારીરિક અને માનસિક દરદો તથા વિકારોનો પણ આપણા બચ્ચાંઓને વારસો મળતો રહે છે તેના આપણે જવાબદાર હોવાથી આપણે વધારે સાવચેત રહેવાની જરૂર છે.

(૧૦૩) જેવા ગુણ કે દોષવડે આપણું સ્થૂલ શરીર ઘડાશે, તેવાજ ગુણ દોષવાળું આપણું સૂક્ષ્મ શરીર પણ ઘડાશે.

(૧૦૪) "બ્રહ્મચર્ય" એ શરીરરૂપ હવેલીનો મજબૂત પાયો છે, અને 'આળસ' એ હવેલીને તોડનાર એક મહાવજ્રછે.

(૧૦૫) શરીરની સ્વચ્છતા–સ્વસ્થા બનતી તજવીજથી રાખવી, એ તન્દુરસ્તી પ્રાપ્ત કરવાની પહેલી ચાવી છે.

(૧૦૬) તમારા રસોડામાં લખી રાખો કે, માપીને (પ્રમાણમાં) તથા ચાવીને ખાવું, એ તન્દુરસ્તીની બીજી ચાવી છે.

(૧૦૭) સાદો અને સાત્વિક ખોરાક, એ આરોગ્યતાની સુવર્ણમય ત્રીજી ચાવી છે.

(૧૦૮) સ્થુલ લક્ષ્મીને સાવચતાં યાદ રાખજો કે, આત્મ લક્ષ્મી (જ્ઞાનાદિ ગુણ) લુંટાઈ ન જાય.

શ્રી હિતોપદેશ પદો.

પદ ૧ લું.

(હરિગીત છંદ.)

સંસારમાં શું સાર છે, વિચાર કર નર મન વિષે,
નિજ નેત્ર ખોલી જો અરે, દૃષ્ટિ કરીને દશ દિશે;
ચિતમાંહે ચેત ચતુર ચેતન, શી ગતિ તારી થશે,
એવું વિચારી ધર્મ કર નર, ક્ષણ ગયો નવ આવશે. (ટેક) ૧

બહુ ફૂડ કપટને કેળવી, સહુ લોકને તેં છેતર્યાં,
જ્યાં ત્યાં દગલબાજી થકી, નીજ કાર્ય જે જે તેં કર્યાં;
તે સર્વ પાપ તણી તને, પરલોકમાં શિક્ષા થશે. એવું. ૨

તું કહે મારૂં મારૂં સર્વે, મોહ માન મમત્વથી,
ધન ધાન્ય જોબન માલ, માયા સર્વ તે તારૂં નથી;
સુત માત તાત સુજાત પત્ની, કોઈ નવ તારૂં થશે. એવું. ૩

કાયા તણો રાખી ભરૂંસો, બહુજ માયા મેળવી,
જુઠું વધ્યો નિર્લજપણે, કૃપણતા બહુ કેળવી;
અંતે અરે નર અથીર છે, વસ્તુ સહુ વીણસી જશે. એવું. ૪

રાવણ સમો જે રાજવી, લંકાપતિ પોતે હતો,
વિશ ભુજા જોદ્ધો યમ સમો, જે જગત માંહે શોભતો;
પણ ગયો અંતે એકલો તો, તારી શી ગણતિ થશે. એવું. ૫

મહા પુન્ય ઉદયે મનુષ્ય જન્મ, મળ્યો બહુ મુસ્કેલ જે,

ઉત્તમ કુળે અવતારને, પંચેદ્રિ યોગ તથાપિ છે,
તો કેમ હારી જાય, પશ્ચાતાપ પશ્ચાતે થશે. એવું. ૬
અહંકાર અતિ અંતર ધરે, જે મુજ સમો જગ કો નથી,
પણ ગર્વ ઉતરે સર્વના જો, જાણ જ્ઞાન મતિ થકી;
ઉલટી ગતિ નીચી મળે ને, નર્ક વેદન ત્યાં થશે. એવું. ૭
છે સ્વાર્થી સહુએ સગું ને, અથીર કાયા કારમી,
શો ગર્વ જાવું સર્વને છે, એક દીન અંતે વલી;
રે! મરણ સમયે ધર્મ કરવા, કેમ તું તત્પર થશે. એવું. ૮
સ્વપ્ના સમું છે સુખ સર્વે, સમજ રે નર મન થકી,
છે સાર એકજ ધર્મ અવર, અસાર જાણ અરે! નકી;
હિતકાર શિક્ષા દેવસિની દીલ ધરે તો સુખ થશે,
એવું વિચારી ધર્મ કર નર, ક્ષણ ગયો નવ આવશે. એવું ૯

પદ ૨ જું.

(સારૂં સારૂં રે સુરત શેહેર.—એ રાગ.)

કે' કેને જગમાં કોણ? ચેતન! તારૂં રે,
મુરખ! માનીને મૂક મારૂં તારૂં રે; ટેક.
સ્વારથ સારૂ સૌ તુજ સંગે, રંગે આપી રમતાં રે,
સર્વે અરથ પર કે પોતાનાં, વેગે વેગે વળતાં. ચે. ૧
નિજ અરથે જંપે જનનીજી, 'બેટા આવો બેસો રે',
'જી! જી!' કહીને કે'શે જુવતિ, 'સ્વામિ! બીડલું લેશો' ચે. ૨
'બેટા!' કહી બોલાવે બાપા, 'ભાઇ!' ભાખે ભગિની રે,

સ્વારથ સરતાં અળગાં સૌ જન; જોજો માયા જગની. ચે. ૩
હાથી હય કે હેમ હવેલી, વનિતા વિષની વેલી રે,
સાથી થાવા ધનને સારૂ, ધાતી આવે વ્હેલી. ચે. ૪
તર જો હોશે જરથી ઘર તો, વળગ્યાં રેશે વા'લાં રે,
ચોમાસે નદીઓની પાસે, આશે વળતાં નાળાં. ચે. ૫
નહિ કંઇ સાથે આવે દમડા, જમડા જ્યારે ઝાલે રે,
કરવું ધારે કરજે હમણાં, સમણાં આખર સાલે. ચે. ૬
રડારોળ ઘર એક કરાવે, એક ઘર મંગળ માળ રે,
હા! હા! કપટી કામણગારો, કેડે લાગ્યો કાળ. ચે, ૭
ઇંદ્રજાળ સમ જગને જાણી, સંત ચરણ જન સેવોરે,
જૈનહિતેચ્છક શેવક જન સૌ, માગે મુક્તિ મેવો; ચે. ૮

પદ ૩ જું.

(કુંવરી કુંવર મારા લાડકા—એ રાહ.)

ડાડ ડમાક છોડી ચાલવું, ઢોલ વાગશે સહિ;
હાડ જશે રે ટુટી જીવડા, લાગ મળશે રે નહિ. ડાક. ૧
ભાર વહિ વહિ વૈતરા, સાર ભેગું રે કીધ;
ઈજ્જત ખોઈ ઘડી એકમાં, જો હાથે નવ દીધ. ડાક. ૨
જાણ જરૂર રે જીવડા, નથી તારૂં રે કોઈ;
દેહ નથી તારી તાહરી, માટે ચાલજે જોઈ. ડાક. ૩
માત પિતા બંધવ વળી, મામા મામી ને ફોઈ;
સુખ વિકાસીને બેસશે, રહેશે બે ઘડી રોઈ. ડાક. ૪

શોખ ઘરાણાનો તજી, સાદા બનવે શુર;
કાકા કાકી ફુઆ ફોલતુ, મિત્ર પુત્ર પરિવાર;
હા ! હા ! હુહુ કરી નાચશે, માટે રહે ખબરદાર. ડાક. ૫
ચકલા તે સુધી વળાવીને, વળશે નર નારી સાથ;
પુરૂષ લઇ સ્મશાનમાં, બાળશે હાથો હાથ. ડાક. ૬
દશ દ્રષ્ટાંતે દોહિલી, કહિ સૂત્રે જેહ;
નદી પાષાણ ન્યાયે કરી, પામ્યો મનુષ્ય દેહ. ડાક, ૭
આરજક્ષેત્ર પામ્યો વળી, પામ્યો સમકિતી કૂળ;
હવે રે સુકૃત કર જીવડા, નહિં તો થાશે એ ધુળ. ડાક. ૮
માટે કહ્યું મારૂં માનીને, ડાહ્યું રાખીને મન;
ભજ શ્રી પંચ પરમેષ્ટીને, જે છે સાથેનું ધન. ડાક. ૯

પદ ૪ થું.

(ધિઃક ચુવા ધિઃક મુજને—એ રાહ.)

જો જો વિચારીને જીવડા, હૈયું રાખીને હાથજી;
જાણ જરૂર છે ચાલવું, સાલવું ન સંસારજી. જો જો. ૧
તન છે રંગ પતંગનો, મિથ્યા મથી મરે આપજી;
સુત વિતદાર સગું નહિ, નહિ માયને બાપજી. જો જો. ૨
ત્રણ ગતિ તનની કહિ, પાળો પોખો વિધે લાખજી;
નર્કનાય કીડા પડે, ધાય અંતે વા ખાખજી. જો જો. ૩
કંકુ કેસર ને કસ્તુરી, અત્તર અનોપમ સારજી;
ચરચે જે તું અંગને, પખોરશે મૂકી ભારજી. જો જો. ૪
હાથે કર્યું સાથે આવશે, ફાવશે નહિ કંઇજી;

પુલ્યો ફરે છે સંસારમાં, ફાંફાં મારીશ ત્યાંયજી. જો જો. ૫
મનને ડાહ્યું રાખીને, તન અર્પીને ઈશજી;
ધનની દોડ દૂરે કરી, નામ જિનજીને શિશજી. જો જો. ૬

પદ ૯ મું.

(રાજા પી લે દારૂડા—એરાગ)

ભજ ભાન તજી ભગવાન તું માનવ ! માન મૂકી જરા,
માન મૂકી જરા—માનવ ! માન. ભજ. ટેક.
ધસ મસતો ધાએ ધન માટે, નાચે નિરખી નાર,
સાર શું એમાં શાણા માણો, જાણો એ જોખમકાર મા. ૧
કાખમાં ઘાલી ધોતી પોતી, પોતે પર આગાર,
મોહ માયાતણી લાલચે લાગી, કેમ ઘુમેરે ગમાર મા. ૨
રામા રંજન મંજન અંજન, મશી કશી શિશ પાઘ,
ફાગ ગાએ જન રાગ રૂડામાં, લાગે લલાટે ડાઘ. મા. ૩
રામા રામા ધન ધન કરતો, ફરતો ફરે દશ દીશ,
શ્રી જગદીશને શિશ નમાવા, મિથ્યા બતાવે મિશ. મા. ૪
લાખોને શાખા વિતાડી, મારી ઝુડી પાડી ધાડ,
રોવાડી રાંક રે ! કાંક અનાડી, ધન ધર્યું ખણી ખાડ. મા. ૫
અણી આંચે નહિ કોઇ ધણી રણી, રમણીકે ખણી ખાડ,
આખર ખાખરવાશી થશો, લાલ બનેલ લબાડ. મા. ૬
રાખ થયા કંઈ રાંક કે રાજા, સાજ પૂરે સંસાર,
જૈન હિતેચ્છક દાસ દયાનિધિ ! કેણ તણો અધિકાર. મા. ૭

પદ ૬ ઠું.

(જીલ્લાની ગજલ.)

હા થવા શા હાલ તારા જીવ જો જરી,
રે અનાડી અંધ તારી કયાં મતિ ફરી. હા થવા. ૧
સૂજે નહીં એ ભાઇ તને પંથ પાંશરો,
અનેક ઉંધા પંથના તું ફંદમાં ફસ્યો. હા થવા. ૨
વ્હાલાં સગાં સોબતીઓ રેહેશે વેગળાં,
પત્ની પુત્ર મૂકી જાવું જીવ એકલા. હા થવા. ૩
રે રે પંખી રાત દહાડો માળામાં મચ્યો,
વારૂં શું આજેજ આવો માળો તેં રચ્યો. હા થવા. ૪
અનેક માળા બાંધ્યા ભાગ્યા ભાગી બાંધશો,
આતે ભાગં ફોડમાંથી કયારે છુટશો. હા થવા. ૫
ચેતન પંખી એવી હવે યુક્તિ આદરો,
જેથી ભાગ ફોડ મૂકી ઠામે થઇ ઠરો. હા થવા. ૬
માગો વિશ્વનાથ પાસે હાથ જોડીને,
નવિન પંથ શાંતિનો સ્વામિ સુજાડી દે. હા થવા. ૭

પદ ૭ મું.

(ચંદારે બીના—એ રાહ.)

વખત વરતી જા જીવ વેપારી, ખરી ખરીદની કર તૈયારી, ટેક.
રામાટામા મૂકી ભાઈ વેગે કર વકરો,
પીઠ પછીથી રે સોદાગર આવી ન મળનારી. વ. ૧

નરભવ નગર સમો નહીં મળશે બીજો કોઇ બજાર,
લાખો લોકો થયા લખપતી ભટકતા હતા જે ભિખારી. વ. ૨
ત્રિભુવન હિતકારી જિન શેઠની સલાહ શુભ લેજે,
દલાલ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રની કર મિત્રાચારી. વ. ૩
ચારગતિની ચોપાટીપર સેહેલ રખે ચઢતો,
પાપ ચોકમાં પગ નવ ધરતો વેગે વિચારી. વ. ૪
વેચી સાટી વિવિધ તરેહનાં ઝટપટ કરીઆણાં,
નવીન પુન્યનો સોદો કરતાં બોલાશે બલિહારી. વ. ૫

પદ ૮ મું.

(હમતો આશક હે—એ રાહ.)

મૂકી દે મારૂં તારૂં ભાઈ એમાં સાર નથી,
ભરે બાથ આમથી અરે કાંઇ વળનાર નથી. ટેક.
પીને માયાની મદિરા છાકયો શું ભમે,
ઝપાટા જીવડા તેં કાળના જોયા નથી. મૂકી. ૧
ક્રોધ માન માયા લોભ ચારે ધુતારા મળ્યા,
ખુશામતખોરની સોબતમાંહી સાર નથી. મૂકી. ૨
ગુમાવી પુન્યગર્થ માઠી છે તારી ગતિ,
ચેતી લે ચેતી લે ચેતન શું શું કહું કથી. મૂકી. ૩
પ્રવૃત્તિ વેશ્યાના પ્રસંગે બુદ્ધિ તારી મારી ગઈ.
નિવૃત્તિ પદ્મણી જેવી નારી મળનારી નથી. મૂકી. ૪
પતિ પુત્ર સ્નેહી સગાં છે સંબંધી સ્વાર્થનાં,

આપત્તિ આવે કોઇ જીવ પાસે ઉભું રહેનાર નથી. મૂકી. ૫
સાચા સ્નેહી સગાં માંહી એક વિતરાગ છે,
નવિન વિશ્વબંધુ વિના પાર પામવું નથી. મૂકી. ૬

પદ ૯ મું.

(ગીરીધારી—એ રાહ,)

સમજાવું રે તોએ મનપતંગ ન માને, જાયે બળવા ઉડી પરાણે;
શું વારૂં રે બાઝે એ અનેક બાને, નવ સારૂં નરસું પીછાણે. ટેક.
રે પતંગ પામર પ્રાણીરે, સુણી હીતકારક આ વાણીરે,
લે તત્વ તરત કાંઇ તાણીરે, અજ્ઞાનીરે ભમતો શું બેભાને—જાયે.
ભાઈ કાયારે શી રીતે સહેવાશે, પછી પાછળ તું પસ્તાશે;
તે વખતેરે કરતાં કોડ કલ્પાંત, નવ વળવાનું કાંઇ ભ્રાત.
કુવો ખોદવોરે આગ સળગતાં વાંત, શું કદીએ બને એ વાત;
તું પેહેલેથી જો ચેતેરે, તો ઝાળ થકી રહે છેટેરે,
સ્વલ્પ લાલચમાં રખે લેટેરે; સંસારનીરે ઝાળનું બળ નવજાણે—જાયે.
રંગ બેરંગીરે પાંખ આ સુંદર બળશે, તારી ચપળ ગતિ પણ ટળશે;
નવ સમજીશરે સગાં સંબંધી તારાં, હાથે કરી એ હામી દેનારાં;
બનાવીરે ખુબ તને મસ્તાન, દેશે તારૂં પછી બળિદાન,
એ ઝાળમાં રે જો તું નવ સપડાય, તો તો ચતુરાઇ ગણાય.
જા દોડી તું મોક સાસેરે, તે જ્ઞાન દિપકની પાસેરે
ત્યાં અદ્ભુત શાંતિ થાશેરે, શીવપુરીએરે નવીનઝડપ પહોંચાડે—જાયે

સમાપ્ત.

॥ वन्दे जिनवरम् ॥

जैनास्तिकत्व विचार

अर्थात्

जैनी आस्तिक हैं वा नास्तिक इस जटिल

प्रश्न की संक्षिप्त मीमांसा

(ट्रैक्ट नम्बर ६)

श्रीकुंवर दिग्विजयसिंह जी जैन, बीधूपुरा

(इटावा) निवासी लिखित ॥

जिसको

चन्द्रसेन जैनवैद्य, मन्त्री जैनतत्त्वप्रकाशिनी

सभा इटावाने छपाकर प्रकाशित किया ॥

वीर सम्वत् २४३८

पञ्चमावृत्ति	क्रमसंख्या	की०एक पैसा
२०००	९०००	सैकड़ा १)रु०

Printed by B. D. S. at the Brahm Press-Etawah.

वन्दे जिनवरम्

जैनास्तिकत्व विचार

अर्थात्

जैनी आस्तिक हैं व नास्तिक इस जटिल प्रश्नकी संक्षिप्त मीमांसा।

सर्वमङ्गलमाङ्गल्यं, सर्वकल्याणकारकम्।
प्रधानंसर्वधर्म्माणां, जैनञ्जयतुशासनम् ॥

काल दोष तथा अन्य भी कई कारणोंसे (जिनमें कि जैनियोंकी बेहद बढ़ी हुई शास्त्रोंकी उपचार विनय तथा प्रमाद और अज्ञानता मुख्य हैं) वर्त्तमान समयमें जैनधर्मके विषयमें सर्वसाधारणका प्रायः मिथ्या ज्ञान होरहा है और जैसा कि सदा अज्ञान अवस्थामें हुआ करता है उस के विषय में अनेकशः नितान्त ही

मिथ्या किम्बदन्तियां भी प्रचलित हैं। कोई जैनियों को नास्तिक कोई बौद्ध धर्मकी शाखा कोई बाममार्ग और कोई लुटेरे तातारियोंकी एक शाखा मात्र होने तथा इसी प्रकार के अनेक कुत्सित दोषोंसे आरोपित किया करते हैं जिनमें कि नास्तिकता का दोषारोपण तो एक ऐसा साधारण दोष हो गया है कि अनेक अन्यमती प्रसिद्ध विद्वान् तक भी बिना विचारे झट नास्तिक कह उठते हैं। हम केवल सत्यके अनुरोधसे इस जटिल प्रश्नकी संक्षिप्त मीमांसा करनेको उद्यत हुये हैं कि यथार्थमें जैनी आस्तिक हैं कि नास्तिक, पूर्ण आशा तथा दृढ़ विश्वास है कि सज्जन गण पक्षपात त्यागकर इस पर समुचित विचार करेंगे।

मीमांसा करनेसे पूर्व हमको यह जान लेनेकी अति आवश्यकता है कि 'नास्तिक,, शब्द का क्या अर्थ है और यदि उस शब्दार्थ के अन्तर्भूत जैनियोंके धार्मिक मन्तव्य आजायं तो जैनी नास्तिक और यदि न आवें तो जैनी आस्तिक हैं ऐसी हमको मीमांसा करनी होगी।

"नास्तिक,, शब्द अनेकार्थ वाची है इस कारण कि अनेक सज्जन इसका कुछ अर्थ करते हैं और अनेक कुछ, अतः सर्वका यथोचित समाधान करनेके अर्थ हम को उन सर्व अर्थोंपर विचार करना होगा जो कि प्रायः आज कल विशेष प्रचलित हैं। शेष पर विचार विज्ञप्ति होनेपर किया जायगा।

(१) पाणिनि अभिमत अर्थकी ही पहिले मीमांसा की जाती है क्योंकि आप व्याकरण के मुख्य आचार्य्य माने जाते हैं और उन्हींकी रचित "अष्टाध्यायी,, द्वारा परम प्रसिद्ध वेदके अर्थ समझाये जाते हैं। यदि आपका व्याकरण न होता तो यह बहुत सम्भव था कि वेदोंकी उच्चकोटिकी संस्कृत या यों कहिये ईश्वरीय भाषा निर्थक ही रहजाती क्योंकि वेदोंकी भाषा वह भाषा है कि जिसके यथावत् अर्थ आजकल के संस्कृत व्याकरणसे नहीं हो सकते ॥

हमारे पाणिनीय जी अस्ति नास्ति दिष्टंमतिः अर्थात परोक्ष सूक्ष्म विषय नहीं हैं ऐसी

जिसकी मति है वह नास्तिक है। (अष्टाध्यायी ४। ४। ६०) ऐसा अर्थ नास्तिक शब्दका करते हैं। अष्टाध्यायीके प्रसिद्ध टीकाकार भट्टोजिदीक्षित अदिष्ट शब्दको परलोक अर्थ में लेते हैं यथा। अस्ति परलोक इत्येवंमतिर्यस्य स आस्तिकः। नास्तीति मतिर्यस्य स नास्तिकः। अर्थात् परलोक है ऐसी जिसकी मति है वह आस्तिक है। नहीं है ऐसी जिसकी मति है वह नास्तिक है। (सिद्धान्त कौमुदी) जैनी परलोक अर्थात् पुनर्जन्म, नर्क स्वर्ग और मोक्ष को मानते हैं अतः जैनी आस्तिक हैं।

क्षमा करिये विषयान्तर होनेके भयसे हम यह नहीं

(नोट)—अदिष्ट अर्थात् सूक्ष्म परोक्ष पदार्थों में ईश्वर, जीव, परलोक का साधन पाप, पुण्य और वीतरागतादि भी गर्भित हैं सो जैनी उनको भी मानते हैं जैसा कि द्वितीय और तृतीय हेतुओं में, विवेचन किया गया है।

दिखला सकते हैं कि सच्चे परलोक मानने के कारण जैनी ही आस्तिक हैं।

(२) अनेक सज्जन "नास्तिक,, शब्दका अर्थ यह करते हैं कि "जो जीव और पाप पुण्यादिका अस्तित्व न मानें वह नास्तिक है" इस अर्थानुसार भी जैनी नास्तिक नहीं क्योंकि वह जीव और पाप पुण्यादिका अस्तित्व मानते हैं या यों कहिये कि जीव और पाप पुण्यादिका जैसा सूक्ष्मसे सूक्ष्म विस्तार पूर्वक और पूर्ण कथन जैन शास्त्रोमें है वैसा अन्य किसीमें भी नहीं अतः—

जीव और पाप पुण्यादिका अस्तित्व मानने से जैनी आस्तिक हैं।

(३) "जो ईश्वरको न माने या उस का अस्तित्व स्वीकार न करे वह नास्तिक है"

ऐसा मानने पर भी जैनी नास्तिक सिद्ध नहीं होते क्योंकि यह बाल गोपालतः प्रसिद्ध है कि जैनियोंके

मन्दिर होते हैं और उनमें वह किसी की मूर्त्ति स्थापित कर उसकी उपासना करते हैं और जिसकी वह मूर्त्ति स्थापित कर उपासना करते हैं वही उनका ईश्वर है अतः सिद्ध हुआ कि जैनी ईश्वरको मानते हैं और उसका अस्तित्व भी स्वीकार करते हैं इस कारण आस्तिक हैं। यदि मूर्त्तियोंके और ईश्वर के गुण कर्म स्वभाव और उपासनाकी रीतिके भिन्नत्वसे नास्तिकत्व हुआ करता तो आज प्रत्येक धर्म में उन की भिन्नता होनेसे प्रत्येक ही नास्तिक कहा जाता। इस कारण कि ऐसा नहीं अतः जैनी नास्तिक नहीं। भय है कि यहां पर कोई शङ्काकार यह कहे कि अन्य धर्मावलम्बी अनेक विभिन्नता होने पर भी सर्व का स्वामी एक ईश्वर मानते हैं अतः वह नास्तिक नहीं और जैनी जीवमात्रको जो कर्म मल से अलिप्त हो जावें ऐसे अनन्त ईश्वर मानते हैं अतः नास्तिक हैं। ऐसी शङ्काका समाधान यह है कि जैनी भी प्रत्येक कर्म मल से अलिप्त जीव

मात्रको और इस प्रकार अनन्त ईश्वर मानते सन्ते जाति अपेक्षा या ईश्वरत्व गुण अपक्षा कथंचित् एक ईश्वर भी मानते हैं इस कारण जैनी नास्तिक नहीं। इस से भिन्न व्यक्ति अ"क्षा सर्वका स्वामी कोई ईश्वर नहीं क्योंकि किसी भी युक्ति व न्याय के प्रमाणसे वह कदापि सिद्ध नहीं होता अतः यह खर विषाणवत् अवस्तु है और "लक्षण प्रमाणाभ्याम् वस्तु सिद्धिः,, न होने के कारण अवस्तु को न मानने से जैनी आस्तिक हैं।

(४) "ईश्वरको संसार का कर्ता हर्ता न मानने से जैनी नास्तिक हैं"

ऐसा विपक्षियोंका सर्वसे प्रबल दोषारोपण भी यथार्थ नहीं है क्योंकि एकान्तवादसे ईश्वरको सर्व जगत्का कर्ता हर्ता मानने वाले असमीचीन पक्षका प्रमाण और युक्ति से समर्थन नहीं होता और इसका विस्तारपूर्वक खण्डन जैन ग्रन्थोंसे देखा जा सकता है।

यह सिद्धान्त तो इतना पोच है कि जैनियोंका पांच

वेद शब्दके अर्थ हुए ज्ञान या ज्ञान पूर्ण ग्रन्थ। जैनी कदापि ज्ञानकी निन्दा नही करते और न ऐसे ग्रन्थ की ही करते हैं कि जिसमें ज्ञान हो। यह बात जुदी है कि अब यह शब्द किन्हीं ग्रन्थ विशेषके अर्थ रूढ़ि होगया हो और उनमें ज्ञान न होने या यथार्थ मोक्ष मार्गका अभाव होने और संसार पोषण की ही बातें होनेसे जैनी उनकी निन्दा करने लगे हों पर वैसा करनेसे जैनी नास्तिक नहीं कहे जा सकते। वेद शब्द आज कल विशेषतः ऋग् यजु, साम और अथर्व ऐसे नामकी चार संहिताओं केअर्थमेंव्यवहृत होताहै। सायण महीधरादिके वर्तमान भाष्य व स्वामी दयानन्द सरस्वतीजीके भाष्यानुसार भी उनको पढ़नेसे जैनियोंको भली भांति ज्ञात होगया है कि उनमें कैसा ज्ञान है जिन सज्जनों ने अभी तक वेदों को न पढ़ा सो और केवल उनका नाम ही सुनकर उनके विषय में " बाबा वाक्यं प्रमाणम्,, मानने वाले हों या "वेद प्रणिहितोधर्मः अधर्मस्तद्विपर्य्ययः,, इस लकीरके फकीर हों उनसे हमारी करजोड़ प्रार्थना है कि कृपया आप अ-

पन कल्याणार्थ किसी भाष्यानुसार (जिसपर आपका पूर्ण विश्वास हो कि यह सत्य है) एक वार वेदोंका अवश्य पढ़िये और पक्षपात तज विचारिये कि उन में कैसा ज्ञान है यदि आप इतना कष्ट भी स्वीकार नहीं करसक्त तो भी कृपया वेदोंके ज्ञान जाननेके अर्थ वेद विख्यात पंडित विश्वनाथ विनायकका "वेद,, नामक लेख जो दिसम्बर मास सन् १९०८ ईस्वीकी प्रयाग से प्रकाशित होनेवाली "सरस्वती,, नामक सुप्रसिद्ध व स्वामी आत्मारामजी मुनि रचित अज्ञान तिमिर भास्कर,, आदि पुस्तक ध्यानसे अवश्य ही पढ़िये। इस कारण कि—

जैनी सच्चे वेद या सच्चे ज्ञान पूर्ण ग्रन्थ या ग्रन्थोंकी निन्दा कदापि नहीं करते अतः वह आस्तिक हैं।

इस प्रकार तथा अन्य भी किसी न्याय प्रमाण

व युक्तिसे जैनी नास्तिक नहीं सिद्ध होते नास्तिक न होनेकी दशामें वह आस्तिक ही हैं अतः " जैनी सर्वतः आस्तिक हैं" यह निर्विवाद सिद्ध हुआ।

विज्ञेष्वलम् ।

निवेदन ।

यथार्थमें जैनी ही आस्तिक हैं और उनको इसपर पूर्ण विश्वास भी है । कोई आवश्यकता न थी कि वे इस प्रकार अपना आस्तिकत्व सिद्ध करें परन्तु वर्तमानमें अनेक कारणवशात् जो सर्वसाधारणको जैनधर्मके विषयमें मिथ्याज्ञान होनेसे हानि होरही है उसके निवारणार्थ यह प्रयास करना ही पड़ा । पूर्ण आशा है कि यह छोटी सी पुस्तक अपने उद्देश्यको पूर्ण करने में कृतकार्य्य होगी ॥

दिग्विजय सिंह ॥

श्रीजैनतत्वप्रकाशिनी सभा–इटावाके

बिकाऊ ट्रैक्ट।

१–२ आर्योंका तत्वज्ञान। की०)॥ सैकड़ा २) रु०

३–ईश्वरका कर्तृत्व। की० एक पाई सैकड़ा।≡) आ०

४–कुरीति निवारण की०)। सैकड़ा १) रु०

५–भजननमण्डली [पहलाभाग] की०)॥ सैकड़ा २) रु०

६–जैनास्तिकत्व विचार। की०)। सैकड़ा १) रु०

८–आर्यमतलीला [वेदोंऔरआर्यसिद्धान्तोंकीपोल] की०।=)

१०–भजनमण्डली [दूसराभाग] की०)॥ सैकड़ा २) रु०

११–भजन स्त्रीशिक्षा की०)। सैकड़ा १) रु०

११–सृष्टिकर्तृत्वमीमांसा की० एक आना

नोट–१, चार आने से कमकी पुस्तकों की वी० पी० नहीं की जावेगी।

२, पचीस से कम पुस्तकें सैकड़े के हिसाब से नहीं दीजावेंगीं।

मिलनेका पता:–मन्त्री चन्द्रसेन जैनवैद्य इटावा

॥ वन्दे जिनवरम् ॥

आर्यों का तत्वज्ञान

अर्थात्

(१) ईश्वर के सृष्टिकर्तृत्व और वेदप्रकाशकत्व पर विचार

(२) आकाश और उसके शब्द गुण होने पर विचार

ट्रेक्ट नं० १—२

(जैनगजट से उद्धृत)

बाबू जुगलकिशोर जी जैन देवबन्द लिखित ।

जिस को

चन्द्रसेन जैनवैद्य मन्त्री जैनतत्व प्रकाशिनी

सभा इटावा ने छपाकर प्रकाशित किया ।

श्री वीरनिर्वाण संवत् २४३८

चतुर्थावृत्ति	क्रमसंख्या	कीमत..)॥
२०००	७०००	सैकड़ा २) रु०

Printed by H. D. S. at the Brahm Press—Etawah

भूमिका ॥

जैन गजट तथा जैनमित्र आदि पत्रोंके प्राचीन अङ्कों में बहुत से अत्युपयोगी लेख प्रकाशित हुए हैं परन्तु अब वे लेख अति प्राचीन तथा सर्व साधारण को सुलभ प्राप्ति में न होने के कारण निरर्थक पड़े हुये हैं अतः इस जैनतत्वप्रकाशिनी सभा ने उन लेखों के उपयोगित्व पर ध्यान देकर सर्व साधारण के लाभार्थ उन को पुस्तकाकार प्रकाशित कराना निश्चित किया है तदनुसार आर्यों का तत्वज्ञान शीर्षक एक छोटा सा ट्रेक्ट जिसमें (१) ईश्वरके सृष्टि कर्तृत्व और वेद प्रकाशकत्व पर विचार (२) आकाश और उसके शब्द गुण होने पर विचार ये दो लेख प्रकाशित किये जाते हैं। ये लेख किसी द्वेष बुद्धि से न लिखे जाकर केवल सत्यासत्य निर्णयार्थ प्रकाशित कियेगये हैं। विज्ञेष्वलम्।

ता० १ जून १९१०
इटावा

चन्द्रसेन जैन वैद्य, मंत्री
जैनतत्व प्रकाशिनी सभा—

॥ वन्दे जिनवरम् ॥

आर्यों का तत्वज्ञान

(१)

ईश्वरके सृष्टि कर्तृत्व और वेद प्रकाशकत्वपर विचार

सर्वमङ्गलमाङ्गल्यं, सर्वकल्याणकारकं ।
प्रधानं सर्वधर्माणां, जैनं जयतु शासनम् ॥

हमारे आर्यसमाजी भाई यह कहकर बहुत खुश होते हैं कि ईश्वर, जीव और प्रकृति यह तीन वस्तु अनादि हैं सृष्टि को ईश्वरने रचा है और सृष्टिके आदि में ईश्वरने वेदों को प्रकाश किया, परन्तु इस बात का जरा भी विचार नहीं करते हैं कि यह सब कथन कितना असम्भव और प्रमाण बाधित है। आर्यों का कथन है कि सृष्टिके बनाने के पीछे वह सृष्टि एक नियमित समय तक स्थिर रहती है फिर प्रलय होजाती है अर्थात् जगत् की सर्व वस्तु सूक्ष्म अवस्था में इतने ही दिनों तक बेकार पड़ी रहती है जितने समय तक

सृष्टि स्थिर रहती है उसके पीछे फिर सृष्टि उत्पन्न की जाती है। अर्थात् एक चक्रके आधे समय में सृष्टि स्थिर रहती है और आधे समय तक प्रलय रहती है इस प्रकार काल चक्र अनादि काल से चला आता है और अनन्त समय तक रहेगा।

आर्या भाइयों ने अपनी पुस्तकों में आप ही शंका उठाई है कि क्यों इस प्रकार ईश्वर सृष्टि को तोड़ता है और फिर उत्पन्न करता है फिर आप ही इसका उत्तर बड़े भारी अभिमान के साथ यह लिखते हैं कि वस्तुका यह स्वभाव है कि वह सदा के वास्ते स्थिर नहीं रह सकती है इस हेतु सृष्टि भी समय पाकर नाश हो जाती है परन्तु जीवों ने जो कर्म सृष्टि की स्थिर अवस्थामें किये थे उनका फल देनेके वास्ते ईश्वर को फिर सृष्टि को उत्पन्न करना पड़ता है॥

हमको आश्चर्य है कि हमारे आर्या भाई ऐसे २ पोच हेतुओं का भी अभिमान करते हैं जिससे मालूम होता है कि वह हेतु वाद और तर्क शास्त्र से बिल्कुल अनजान हैं क्योंकि नित्य देखनेमें आता है कि संसा-

र की सर्व वस्तु क्षण क्षण में अपनी पर्याय अर्थात् अ-
वस्था वदलती हैं परन्तु इस पर्याय वदलने से नाश
नहीं होता क्योंकि एक पर्याय छोड़कर सर्व वस्तु तुर-
न्त ही दूसरी पर्याय ग्रहण करलेती हैं सृष्टि में यह
अलटन पलटन सदा ही होती रहती है इस हेतु
सृष्टि समय समय पर एक अवस्था से दूसरी अवस्थामें
होती रहती है। इस हेतु किसी एक नियमित समय
पर सृष्टि की अवस्था के पलट जाने का कथन असत्य
ही सिद्ध होता है॥

सृष्टिकी अवस्था पलटने के शब्द को सुनकर शायद
हमारे आर्या भाई चौंकेंगे और कहेंगे कि प्रलयकालमें
सृष्टिकी अवस्था पलट नहीं होती है वरन सर्वथा नाश
को प्राप्त होती है परन्तु हम पूछते हैं कि आप तो
जीव और प्रकृति को अनादि मानते हैं इस कारण
आपको यह मानना ही पड़ेगा कि प्रलय कालमें चेतन
और अचेतन सर्व पदार्थ विद्यमान रहते हैं उनका अ-
स्तित्व नाश नहीं होता है इस हेतु जब चेतन और
अचेतन पदार्थ प्रलयकाल में भी रहे तो चाहे वह कैसी

पके प्रलयकालको सृष्टी क्यों न कहा जावे । यदि इस समय क्षण२ में जो सृष्टी की प्रत्येक वस्तु की अवस्था पलटती है और जो २ क्रिया होती है वह प्रत्येक वस्तुके स्वभावानुसार वा एक वस्तुका दूसरी वस्तु पर प्रभाव पड़नेसे होती है तो प्रलयकालमें भी इस ही प्रकार क्रिया होती है और यदि अब भी प्रत्येक क्रिया ईश्वर ही करता है और वस्तुओंका अपना कोई गुण कर्म, स्वभाव नहीं है तो इस ही प्रकार प्रलयकालमें भी ईश्वरद्वारा सर्व पदार्थोंकी क्रिया होती रहती है । आपके स्थापित किये हुए प्रलयकालमें विलक्षणता क्या हुई और उस प्रलयकालके समयको सृष्टी क्यों नहीं कहते हो।

आप स्वयं अपने हेतु में कहते हो कि प्रलय इस कारण होती है कि जगत् की कोई वस्तु एक अवस्था में स्थिर नहीं रह सकती है इस कारण सृष्टी की विद्यमान अवस्था भी स्थिर नहीं हो सकती है । अर्थात् वस्तु स्वभावके अनुसार सृष्टी को अपनी अवस्था पलटना ही पड़ती है सृष्टीकी यह अवस्था तो उसके स्वभावानुसार पलटती ही है परन्तु जीवोंके कर्मोंका फल

देने के वास्ते ईश्वर को लाचारी फिर सृष्टी को उत्पन्न
करना पड़ता है। इस कथन का यह ही अर्थ हुआ कि
वस्तुओं की अवस्था को स्थिर रखना और उनको न
पलटने देना ईश्वर के वश में नहीं है इससे वह मजबूर
है। जिस प्रकार मनुष्य मजबूर होता है कि जब मका-
न पुराना और जीर्ण हो जाता है तो वह गिर ही
पड़ता है लाचार मनुष्यको मकान फिर चिनना पड़ता
है मनुष्य को वस्तु स्वभाव को पलटने की शक्ति नहीं
है इस कारण वह मकान वा अन्य वस्तु को सदा के
लिये स्थिर नहीं रख सकता। इस ही प्रकार चेतन
अचेतन अनादि वस्तुओंके स्वभावको ईश्वरभी नहीं पल-
ट सकता है और सृष्टीकी अवस्था का पलटना अर्थात्
प्रलय होनेको रोकना उसकी शक्ति से बाहर होता है
इस हेतु आपके कथनानुसार प्रलय हो ही जाती है।
प्यारे आर्या भाइयो! जब आप को यह मानना प-
ड़ता है कि प्रलयकाल के समय वस्तु स्वभाव के अनु-
सार प्रलय होती है तो आप को यह भी मानना प-
ड़ेगा कि इस समय जो समय २ सृष्टी की सर्व वस्तुओं

का पलटना होता रहता है वह भी वस्तु स्वभावानुसार ही होता है इस समय ईश्वरका कुछ दखल नहीं है। परन्तु इस समय तो यह देखने में आता है कि ज्यों ही एक वस्तु अवस्था छोड़ती है त्यों ही दूसरी अवस्था ग्रहण करलेती है इस कारण यदि एक अवस्था का स्थिर न रहना और उस अवस्था को छोड़ना स्वाभाविक है तो दूसरी अवस्थाका ग्रहण करना भी स्वाभाविक ही सिद्ध होता है। इस ही अवस्था के अलटन पलटन से जगत् का सब काम हो रहा है। इसमें ईश्वरकी कोई आवश्यकता नहीं है। इसही प्रकार यदि आर्योंकी कल्पित प्रलय मानी भी जावे तो उसमें ईश्वर की कोई जरूरत नहीं है। प्रलय का होना सृष्टी की एक प्रकार की अवस्था का पलटना और एकरूप से दूसरे रूपकी सृष्टीका हो जाना सिद्ध हो किया गया है इस कारण न दुबारा बनने की आवश्यकता और न किसी बनाने वाले की जरूरत है।

बुद्धिमानोंको आर्योंओं का यह कथन सुनकर बड़ा आश्चर्य होता होगा कि प्रलय काल के पश्चात् ईश्वर

जीवों के कर्मों का फल देने के वास्ते सृष्टी को रचता है । क्योंकि अव्वल तो एक बड़े भारी काल तक जो उस काल के बराबर है जितने काल तक सृष्टी स्थिर रहती है प्रलय क्यों जारी रहती है । यदि नित्य न रहने के कारण अपने स्वभावानुसार सृष्टी प्रलय काल में नाश को प्राप्त हो जाती है और ईश्वर को जीवों के कर्मों का फल देना आवश्यक होता है तो सृष्टी को तुरन्त रच देना चाहिये । यदि किसी मनुष्य का मकान जीर्ण हो जाने के कारण गिर पड़े या यों कहो कि यदि राज्य का जेलखाना ढे जावे तो क्या राजा उतने दिनों तक चुप बैठा रहेगा जितने दिनों तक वह जेलखाना खड़ा रहा था और इतने दिन तक कैदियों को ठहरने के वास्ते कोई इन्तजाम न करेगा वा मैदान में ही पड़ा रहने देगा । नहीं यदि वह ऐसा करेगा तो अत्यन्त मूर्ख कहलावेगा तो हमारे आर्य भाई यह कहकर कि उतने ही लम्बे समय के पीछे जितने समय तक सृष्टी स्थिर रही थी ईश्वर प्रलय रखता है वे ईश्वर को दूषित नहीं करते हैं ?।

हम अपने आर्य्य भाइयोंसे पूछते हैं कि जब प्रलय होने के समय सर्व जीवों के कर्म उनके साथ रहते हैं और कर्मों का फल भोगना बाक़ी रहता है अर्थात् प्रलय हो जाने पर जीव मुक्त अवस्था में नहीं हो जाते हैं तो वह प्रलय काल में किस अवस्था में रहते हैं। दुःख अवस्था में या सुख में और जो कुछ भी उनकी अवस्था प्रलय काल में रहती हैं वह उनके कर्मानुसार रक्खी जाती है वा विना कर्मों की अपेक्षा के यदि सबकी समान अवस्था रक्खी जाती है तो वह क्या अवस्था होती और समान क्यों रक्खी जाती है और ऐसा करनेसे क्या ईश्वर अन्यायी नहीं हो जाता है और यदि प्रलय काल में सर्व जीवों की समान अवस्था नहीं होती वरन् उनके कर्मानुसार उनकी भिन्न भिन्न अवस्था बनाई जाती है तो इस विद्यमान सृष्टीमें और प्रलय काल में अन्तर ही क्या हुआ। क्योंकि जीव अनन्त हैं जब उनकी भिन्न २ अनन्त अवस्था की गई तो भिन्न अवस्था करनेके वास्ते उनकी सामग्री भी भिन्न २ अनन्त ही होगी तब इस समयकी सृष्टी में और प्रलय काल की सृष्टी में क्या भेद होगा।

भोले आर्या भाइयो ! प्रलय काल के लम्बे चौड़े समय में क्या जीव निष्क्रय रहते हैं। क्या इच्छा, द्वेष और प्रयत्न आदिक जो आप जीव के स्वभाव बताते हैं प्रलय काल में नष्ट हो जाते हैं? आप को जीव के यह ही स्वभाव मानकर तो नित्य और परम वैराग और आनन्दमयी मुक्ति से इनकार करना पड़ा है और अपनी कल्पित मुक्ति में भी आप को जीव क्रियावान् मानना हुआ है। परन्तु आप प्रलय काल के कथन में क्या इस बात को भूल गये। आर्या भाइयो! आप को मानना पड़ेगा कि प्रलय अवस्था में भी जीव क्रिया करता है। और जब जीवकी क्रिया मानी तो सृष्टी की बहुत सी बातें माननी होंगी तब उस अवस्था को सृष्टी को दुबारा पैदा करने का कथन करना असत्य ही है।

जब आप सृष्टी की उत्पत्ति पर विचार करेंगे तो आप अपने सिद्धान्त के अनुसार बड़ी मुश्किल में पड़ जावेंगे। जब कोई मनुष्य उन कारणों को मिलाकर जिनके द्वारा आग जल जाती है लकड़ी में आग ल-

गाता है और आग जलाता है तो क्या उसने आगको पैदा किया और आग में गर्मी और जलाने का गुण डाला। इस ही प्रकार रसायन के नियम के अनुसार मनुष्य संसार की अनेक वस्तु बनाता है परन्तु वास्तव में न वह वस्तु का बनाना है और न उन वस्तुओं में गुण का देना-क्योंकि जिन वस्तुओं के मिलाने से कोई वस्तु बनाई जाती है उन वस्तुओंमें ही यह गुण होता है कि उनके किसी प्रकार मिलाने से विशेष वस्तु बन जावे और यह गुण वस्तुओं में स्वभाविक होता है इस ही प्रकार यदि ईश्वर प्रलय के पश्चात् सृष्टीको रचताहै तो उनको वस्तुओंके रसायनिक नियमोंके अनुसार ही सर्व वस्तु बनानी पड़गी केवल अचेतन वस्तु अनादि होने के कारण उनमें कोई नवीन गुण वा नवीन स्वभाव नहीं दिया जा सकता है। अब विचार कीजिये कि वस्तुओंको रासायनिक नियमोंके अनुसार ही वस्तु बन सकती है तो सृष्टी के बनाने के समय ईश्वर को प्रत्येक वस्तु के बनाने के वास्ते उन सर्व वस्तुओं की आवश्यकता होगी जिनके मिलाप से जगत् की वस्तु

बन सकती हैं और बनती हैं अर्थात् जगत् की सर्व वह ही वस्तु जो इस समय मौजूद हैं विद्यमान होगी तब ही सर्व प्रकार की वस्तु बन सकेंगी। जिस प्रकार कि अब अनेक वस्तु दूसरी वस्तु से मिलकर बनती बिगड़ती रहती हैं। ऐसी अवस्था में वर्तमान सृष्टी और प्रलय काल की सृष्टीमें कुछ भी भेद नहीं रहता है और जो वस्तु ईश्वर बनावेगा उनकी बाबत यह नहीं कहा जावेगा कि ईश्वर ने उन में गुण दिया।

यदि माना जावे कि प्रलयकाल में मनुष्य, घोड़ा, बैल आदिक अनन्त प्रकारकी जीव पर्याय जो इस समय विद्यमान हैं प्रलयकाल में नहीं थीं तो प्रलय के पश्चात् ईश्वर सृष्टी के बनाने में सर्व प्रकारकी जीव पर्याय और वृक्ष आदिकको किस तरह बनाता होगा? क्योंकि अनुमान से तो यह ही सिद्ध होता है कि मनुष्य से ही मनुष्य उत्पन्न होता है। यदि यह माना जावे कि ईश्वर ने अपनी सर्व शक्तिसे वस्तु स्वभाव के विरुद्ध बना दिया तो हमारे आर्य भाई पुराणों की गप्पोंका क्यों निषेध करते हैं जिन में रावण के दश

सिर और बीस भुजा आदिक बहुत सी बातें वस्तु स्वभाव (NATURE) के विरुद्ध लिखी हैं क्योंकि जब ईश्वर प्रलय के पश्चात् स्वभाव के विरुद्ध सब काम करता है तो क्या आश्चर्य है कि उसने किसी समय में पुराणों के कथन के अनुसार भी बहुत बातें स्वभावके विरुद्ध करदीं हों और ईसामसीह विना पिताके पैदा हो गये हों। और ऐसी दशा में यह कहकर ईश्वरकी शक्ति को क्यों कम करते हो कि वह जीव और प्रकृति को नहीं बना सकता है। वरण मुसलमान और ईसाइयोंकी तरहसे यह क्यों नहीं मानते हो कि वह जगत् की सर्व वस्तु नास्तिसे ही बना लेता है॥

आर्यो भाइयो! जब ईश्वर सृष्टीको पैदा करता है तो उस समय मनुष्य, घोड़ा और बैल आदिकों को ऐसा ही बच्चा बनाया था जैसा यह माता के उदर में से उत्पन्न होते हैं वा जवान या बूढ़ा पैदा किया था? और यदि बच्चा ही पैदा किया था तो उनको दूध किसने पिलाया होगा और किसने उनका पालन पोषण किया होगा और यदि जवान पैदा किया

तो किस तरह किया होगा शायद धरती में से निकलकर उछलने कूदने लगे होंगे। परन्तु आप तो यह कहते हैं कि मनुष्य बिना सिखाये कुछ सीख नहीं सकता है। यहां तक कि वह कोई भाषा भी नहीं बना सकता है। तब उनको बोलना, खेती करना और खाना पकाना आदिक किसने सिखाया होगा और कितने दिन तक वह बिना मकान, औजार हथियार और कपड़े लत्ते रहे होंगे यदि तुरन्त ही उन्हों ने सर्व प्रकार की सामग्री माल औजार आदिक बनानी शुरू करदी होगी तौ भी तुरन्त नहीं बन सकती हैं क्यों कि संसार में जितनी वस्तु हैं वह अनेक वस्तुओं के आधार से बनती हैं। प्रथम जो २ वस्तु बनाई होगी वह किस औजार से बनाई होगी ?

सृष्टी के आदि में ईश्वर ने वेदों का ज्ञान जीवोंको दिया वह इस ही उपर्युक्त कथन से खण्डित होता है क्योंकि यदि ईश्वर उस ही समय जीवों को ज्ञानदेता जिस समय कि वह इस सृष्टीमें उत्पन्नहुये तो सर्व मनुष्यों

को ज्ञान देता । यह तो हो ही नहीं सकता है कि सृष्टी
की आदि में चार मनुष्योंको ही ज्ञान देवे और फिर
उनके ही द्वारा वह ज्ञान इन मनुष्योंको पहुंचे। क्योंकि
सृष्टी तो ऐसी ही छोटीसी नहीं है कि चार मनुष्य दो
चार वा पचास सौ वर्षमें सारे जगत्में उस ज्ञानको बिल्कु
ल अज्ञानी मनुष्यों तक पहुंचा सके । जब तक वह ज्ञान
सर्व मनुष्यों तक न पहुंचा होगा तब तक उन मनुष्यों
ने जिस तरह जीवित रहने का बंदोबस्त किया होगा
इसके अतिरिक्त आपके वेद भाष्य से तो यह विदित
होता है कि जिस समय वेद बनाये गये उस समय म-
नुष्य ऐसे अज्ञानी नहीं थे जैसे पैदा हुआ बच्चा होता
है वरन वह संसार की सर्व क्रिया कर रहे थे ।

यह समझमें नहीं आता कि ईश्वरने चार मनुष्यों
को जिन्हों ने वेद प्रकाशे किस प्रकार वेदोंका ज्ञान
दिया । आप कहते हैं कि यह ज्ञान उनको उन के
शुभकर्मोंके अनुसार दिया गया । आप के कथनानु
सार हम इस समय भी तो जितने जीव हैं उनको जो
ज्ञान प्राप्त है वह ईश्वर ने उन के कर्मानुसार दिया है

इस कारण यदि उन चारोंको भी इस ही प्रकार ज्ञान दिया गया था जिस प्रकार अब मनुष्योंको दियाजाता है तो जिस प्रकार वर्त्तमान मनुष्योंका कथन ईश्वरवाक्य नहीं समझा जाता है तब उन चार मनुष्योंका भी कथन ऐसा ही क्यों न समझा जावे कि उन्होंने अपनी बुद्धि के अनुसार वेद बनाये । जो अधिक बुद्धिमान् होता है वह अधिक बुद्धिकी बात कहता है जो कम बुद्धिमान् होता है वह कम बुद्धि की बात कहता है । इस हेतु यदि वेदों में बड़ी बुद्धि की बातें हैं तो उन मनुष्यों को जिन्हों ने वेद बनाये अधिक बुद्धिमान् कहो-इनको ईश्वर वाक्य किस कारणसे कहते हो यदि आप यह कहते हैं कि ज्ञान चार मनुष्योंको ही दिया जाता है तो उनको किस प्रकार वेदके वाक्य सुनाये गये होंगे परन्तु सुनाया किसने क्या मुसलमानों के कथन के अनुसार जेबराईल फरिस्ते की तरह ही ईश्वर ने कोई फरिस्ता भेजा था या पौराणिकों के कथनके अनुसार ईश्वरने देह धारण किया था। इस विषय में जो कुछ आप बयान करेंगे वहही प्रमाण वाधित होगा और किसी प्रकार भी वेद ईश्वरकृत सिद्ध न हो सकेंगे ॥

प्यारे आर्य भाइयो ! आपने जीव और प्रकृतिको अनादि मानकर बहुत उन्नति की है और अन्यमत वालों की तरह इनके मानने से ईश्वर की शक्ति में कमी आने का आपको भय नहीं हुआ है क्योंकि आप ने इस सच्ची जगह प्रमाण विरुद्ध बातको मानने से अधिक भय किया है जीव और प्रकृति प्रमाण द्वारा अनादि सिद्ध होते ही हैं परन्तु इनसे पृथक् आपने ईश्वरको मानकर बड़ा अपराध किया है। ईश्वर ही को पृथक् मानने के कारण आप को जीवको अल्पज्ञ मानना पड़ा है और इस ही के कारण इच्छा, द्वेष आदिक जीव का स्वभाव स्थापन करना हुआ है जिस से आप को परम वैराग्य और कर्म रहित मुक्ति का निषेध करना पड़ा अर्थात् सत्य धर्म का ही सत्यानाश करना पड़गया है क्योंकि मुक्ति के मार्ग के वास्ते वैराग और आत्मध्यान के नियम बनाये जाते हैं। ऐसे न करने पर आपको संसार को पोषण करनेका ही उपदेश देना पड़ा है कि जो वाममार्गियों का उद्देश्य है।

प्यारे आर्य भाइयो ! जरा विचार कीजिये कि जिस ढङ्ग की कोई मनुष्य पूजा, भक्ति और उपासना का-

रता है वैसे ही जो गुण भक्त पुरुष में पैदा होतेहैं उ-
ससे अधिक किसी प्रकार हो ही नहीं सकते । आप
ऐसे ईश्वर को अपना इष्ट मानते हैं जो सदा सृष्टि के
नाश करने और बनाने में और जीवोंको उनके कर्मों
का फल देने और संसार का अनेक प्रकार का प्रबन्ध
करने में लगा रहता है इस कारण आप वैराग धर्मको
कैसे ग्रहण कर सकते हैं इसका तो आप निषेध ही
करेंगे और संसार सिखावेंगे । संसार में सर्व जीव मोह-
वश हो कर स्वयं ही फंसे हुए हैं और सर्वप्रकार प्रयत्न
कर रहे हैं । इस कारण धर्म को हानि ही पहुंचती है।
विशेष हम क्या लिखें जब आप निष्पक्ष होकर विचार
करेंगे तो स्वयं यह सब बातें विचार में आजावेंगी ।

नोट—"वेद ईश्वर प्रणीत नहीं" इसी विषयमें एक लेख
सितम्बर मास सन् १९०८ ई० की सरस्वती नामक मा-
सिक पत्रिका में वेद विख्यात पण्डित विश्वनाथ विना-
यक का प्रकाशित हुआ है । आपने उक्त लेख में यह
साफ दिखा दिया है कि वेद ईश्वर कृत नहीं हैं और
न उन में ईश्वरीय आदेश ही निकलता है । वेदों में

सिवाय राजा, सेना, अग्नि, सोम, वरुण, सविता, इन्द्र मांस मद्य आदि कथनके और कुछ भी शिक्षा प्रद बात नहीं है। आप का कथन है कि ये सब बातें वेद के ईश्वर प्रणीत न होने की सूचक हैं। पाठकों को यह लेख अवश्य दृष्टव्य है।

स्वामी दयानंद सरस्वती जी के भाष्य से भी यह बात स्पष्ट ज्ञात होती है कि उनमें सिवाय भेड़ बकरियां मटर जौ आदि अन्न सूप चलनी आदि व्यावहारिक वस्तुओं और राजा, सेना, लड़ाई, अग्नि, सोम आदि कथन के कोई भी शिक्षाप्रद बात नहीं है। इसी विषय पर "जैनगजट" के सन् १९०८ ई० के अङ्कों में "आर्यमत लीला" नामक एक विस्तृत लेख निकला था जो कि अब पुस्तकाकार छपकर तैयार है और छः आनेमें मंत्री के पास से मिल सक्ता है। प्रकाशक,

(२)

आकाश और उसके शब्दगुण होनेपर विचार।

आर्यसमाज की किताब भारतवर्ष का प्राचीन इतिहास नामक में मनुस्मृति के हवाले से लिखा है कि

यह जगत् सृष्टि के पहले प्रलय में अन्धकार से आ-च्छादित था। फिर तैत्तिरीयोपनिषद् के हवाले से लिखा है कि जब कारण रूप द्रव्य जो सर्वत्र फैला रहता है स्थूल होने लगता है तो आकाश (जिसका अर्थ हमारे आर्या भाई खाली जगह लिखते हैं) की उत्पत्ति होती है आकाशके पश्चात् वायु, वायुके अग्नि अग्नि के जल, जलके पश्चात् पृथ्वी उत्पन्न होती, पृथिवी से औषधियां औषधियों से अन्न,अन्न से वीर्य और वीर्यसे पुरुष (पुरुष का अर्थ हमारे आर्या भाई ने प्राणी किया है) की उत्पत्ति होती है।

इस उपर्युक्त लेख से हमारे आर्या भाइयों के तत्वज्ञान की कलई खुल जाती है। हमारे आर्या भाई अब तक यह नहीं समझे हैं कि आकाश क्या बस्तु है और वह बनाया जा सकता है या नहीं। आर्या भाई यह बात मानते हैं कि ईश्वर सर्व व्यापक है। हम उन से पूछते हैं कि प्रलयकाल में भी ईश्वर सर्वव्यापक रहता है या नहीं यदि सर्वव्यापक रहता है तो प्रलयकाल में कोई खाली जगह नहीं थी और सृष्टी काल में भी ईश्वर के सर्वव्यापक होने के कारण कभी भी कोई खा-

ली जगह नहीं हो सकती है अर्थात् आकाश (खाली जगह) कभी हो ही नहीं सकती है यदि ईश्वर प्रलय काल में सर्व व्यापक नहीं रहता है तो जिस स्थान में वह व्यापक नहीं होता है वह ही खाली जगह अर्थात् आकाश हुआ जिससे प्रलयकाल में भी आकाश सिद्ध हो गया फिर प्रलयकाल के अंत में आकाश की उत्पत्तिका कथन असत्य ठहरा यदि प्रलयकाल के अंत में ईश्वर सुकड़ जाता है और कुछ स्थान खाली छोड़ देता है जिस को आकाश कहने लगते हैं तो ईश्वर सर्व व्यापक न रहा।

यदि यह कहा जावे कि जीव और प्रकृति के ही स्थित होने से कोई स्थान भरा हुआ कहलाता है और जहां यह नहीं वह खाली कहलाता है ईश्वरके व्यापक होने या न होने से खाली या भरा हुआ नहीं कहा जाता है तो भी हम पूछते हैं कि प्रलयकाल में ईश्वर जितने स्थान में व्यापक था वह आकाश क्यों न कहा जावे ? और प्रलयकालमें ईश्वर सीमाबद्ध स्थान में व्यापक था वा अनन्त स्थान में, यदि सीमाबद्ध स्थानमें व्यापक था तो उस सीमा से बाहर क्या था।

इस का उत्तर सिवाय इसके और होही क्या सकता है कि उस सीमा से बाहर खाली जगह थी तब उसको आकाश क्यों न कहा जावे। यदि यह कहा जावे कि ईश्वर अनंत स्थान में व्यापक था जिस की कोई सीमा ही नहीं हो सकती है तो जीव और प्रकृति (वह किसी ही रूप में क्यों न हों) कहां स्थित थे ? यदि यह कहा जावे कि किसी सीमाबद्ध स्थान में स्थित थे सो उस सीमा से बाहर जो स्थान था वह आकाश क्यों न रहा। और यदि ईश्वर की तरह अनंत स्थान में फैले हुये थे तो क्या प्रलयकाल के अंत में जीव और प्रकृति को किसी एक स्थान में संकोच करके बाकी स्थान में आकाश बनाया। यदि ऐसा ही है तो यह क्यों कहा जाता है कि कारण रूप द्रव्य स्थूल हो-कर आकाश बन गया और आकाश से वायु आदिक वस्तु बनी है।

हे प्यारे आर्य भाइयो ! ज़रा विचार की आंखों को खोलो और आकाश को अनादि मानो आकाश की उत्पत्ति मानना तुम्हारे वास्ते हंसी की बात है।

यदि तुम किंचित् भी पदार्थविद्यापर ध्यान दोगे और फिलौसोफी को जानोगे तो तुम को स्वयं ज्ञात हो जावेगा कि आकाश की उत्पत्ति होना असम्भव ही है और तुम्हारे वास्ते तो आकाश का अर्थ खाली जगह कहना भी असम्भव है क्योंकि तुम ईश्वर को सर्व व्यापक मानते हो इस कारण तुम्हारे ही कथनानुसार खाली जगह का होना भी असम्भव ही है। आजकल के अंग्रेजी विद्वानों के अनुसार ४५ मील तक पृथ्वीके चारों ओर वायु भरी हुई है। आप ४५ मील तक मानैं या न मानैं परन्तु मेघ पटल तक तो आप को वायु माननी ही पड़ेगी क्योंकि मेघ की गति वायु के द्वारा होती है इस कारण यदि आप आकाश का लक्षण खाली जगह करेंगे तो मेघपटल तक आपको आकाश के होने से इनकार करना पड़ेगा और घटाकाश और मटाकाश आदिक न्याय ग्रन्थों के दृष्टान्त झूंठे होकर आप के सब दर्शन शास्त्र झूंठे हो जावेंगे इस कारण आप को आकाश का लक्षण खाली जगह न करके वह ही लक्षण मानना चाहिये जो जैनियों ने किया है

अर्थात् जो सर्व वस्तु को अपने में अवगाह देवे वह आकाश है आप यदि आकाश का अर्थ खाली जगह ही करें तो आप को यह भी मानना होगा कि जिस स्थान में कोई वस्तु रक्खी गई वहां से आकाशकी नास्ति हो गई अर्थात् खाली जगह नहीं रही और उस वस्तु के हटा लेने पर फिर आकाश की उत्पत्ति हो गई अर्थात् आकाश की नास्ति प्रलय काल के प्रारम्भ ही में नहीं होती है वरन नित्य होती रहती है इस ही प्रकार आकाश की उत्पत्ति प्रलय काल के अन्त ही में नहीं होती है वरण सदैव होती रहती है और इस प्रकार आप का सारा सिद्धान्त नष्ट हो जावेगा जिस प्रकार हमारे आर्या भाई ईश्वर को सर्वव्यापक मानते हैं और इस ही कारण यह भी मानते हैं कि जिस स्थान में अन्य वस्तु रक्खी जावे वहाँ से ईश्वर हट नहीं जाता है वरण अन्य वस्तु को रक्खे जाने पर मौजूद रहता है इस ही प्रकार यदि हमारे आर्या भाई कुछ भी बुद्धि को काम में लावगे तो उन को मानना पड़ेगा कि आकाश भी सर्व व्यापक अनादि अनन्त है अर

अन्य वस्तु को स्थान देने की अवस्था में हटता नहीं है बरण वहीं विद्यमान रहता है।

फिलासफरों और तत्ववेत्ताओं को (TIME AND SPACE) अर्थात् समय और स्थान ये दो वस्तु अवश्य नित्य माननी पड़ी हैं इस हेतु जब आप विचार करेंगे तो आकाश और काल दो पदार्थों को आपको भी नित्य ही मानना पड़ेगा और यदि इन दोनों को आपने मान लिया और जीव और प्रकृति (जिस को जैनी लोग पुद्गल कहते हैं) इन दो पदार्थों को आप पहले से ही नित्य मानते हैं तो आप में और जैनियों में बहुत थोड़ा अन्तर रह जावेगा और वह अन्तर कुछ थोड़ा सा अधिक विचार करने से निकल जा सकता है और कल्याण के सच्चे मार्ग पर आप आ सकते हैं।

परन्तु कहां तक समझावें और कहां तक तर्क वितर्क करें आप की तो सारी बातें ऐसी ही हैं जिन से मालूम होता है कि आप बुद्धि को जरा दखल नहीं देते हैं आप स्वयं मानते हैं कि जीव और प्रकृति दो भिन्न २ द्रव्य हैं और दोनों अनादि हैं परन्तु तैत्तिरी-

योपनिषद् को मानकर आप को यह भी मानना पड़ा कि आकाश से वायु और वायु से जल और जल से अग्नि और अग्नि से पृथ्वी और पृथ्वी से अन्य वस्तु बनते २ प्राणी बनता है अर्थात् प्रकृति से जीव की उत्पत्ति है। प्यारे आर्य भइयो! यदि आप तत्व ज्ञान पर ज़रा भी ध्यान देंगे तो आपको मालूम हो जावेगा कि छै दर्शनोंमें से आप एक ही दर्शन को मान सकते हैं और न्याय दर्शन को मानने की अवस्था में उपनिषदों को आप नहीं मान सकते हैं। क्योंकि उपनिषद् वेदान्तमत को सूचित करते हैं। वरण यह कहना अनुचित न होगा कि वेदान्तमत उपनिषदोंके ही आधार पर बनाया गया है। आप को यह सिखाया गया है कि छहों दर्शनों को और सर्व उपनिषदोंको मानो यह बच्चे बहलाने वाली बातें हैं जो आप को भोला और अनजान समझ कर की गई हैं। इस कारण यदि सत्य धर्म की आप को खोज है और इस ही की खोज करते हुये आप आर्य हुये हैं तो आप ज़रा विचार को भी काम में लावें और

आंख मीचकर पीछे २ मत हो लेवें ऐसा न हो कि इस दशा में कोई तुम को गढ़े में डाल दे॥

हम को यह भी मालूम हुआ है कि हमारे आर्य भाई आकाश का गुण "शब्द,, बताते हैं। इस सिद्धान्त पर तो बालकों को भी हंसी आती है क्योंकि नित्य प्रत्यक्ष देखने में आता है कि वायु, अग्नि, जल और पृथ्वी इन पदार्थों के आपसमें टकराने से ही शब्द पैदा होता है। जिह्वा आदि के हिलने से मुखसे शब्द उत्पन्न होता है, ढोल की खाल पर उंगली मारने से ढोल बजता है। फूंकदेने से बांसुरी बजती है। बादलसे बादल टकराकर गरज होती है। इत्यादिक जहां कहीं कोई शब्द होता है वह वस्तुओंके टकराने से ही होता है और वायु द्वारा वह टक्कर मनुष्यके कानों तक पहुंच कर शब्द सुनाई देता है। इनहीं सिद्धान्तोंको लेकर पदार्थविद्या के जानने वालों ने अनेक बाजे और फोनोग्राफ आदिक अनेक चातुरीकी वस्तु बनाली हैं परन्तु हमारे वेदपाठी महाशय शब्दको आकाशका ही

गुण बताते हैं जो अमूर्तीक है और जिससे मूर्तीक शब्द का उत्पन्न होना असम्भव ही है ॥

हम कहां तक लिखें आर्या भाइयों के सर्व ही सिद्धान्त अनाड़ी बालकों की सी बातें ज्ञात होती हैं इस हेतु हम अपने आर्या भाइयों से प्रार्थना करते हैं कि कि वह तत्वज्ञान प्राप्त करने की कोशिश करें और अपने सिद्धान्तों को ठीक करें और उनको ऐसा करने में वेद को भी छोड़ना नहीं पड़ेगा जिस को वह अपनी उन्नति का मुख्य हथियार समझते हैं क्योंकि उनके ही कथनानुसार एक दूसरे के विपरीत अनेक मत चले और एक दूसरे के विरुद्ध अनेक सिद्धान्त दर्शनकारों ने स्थापित किये परन्तु सबने यह ही कहा कि यह हमारा वेद का सिद्धान्त है। और सब ही वेद के मानने वाले माने गये। इत्यलम् ॥

बिकाऊ पुस्तकें ।

आर्यों का तत्त्वज्ञान ... ... की०)॥ सै० २)

ईश्वर का कर्तृत्व ... ... की० १ पाई सै० ।≡)

कुरीति निवारण ... ... की०)। सै० १)

भजनमण्डली प्र० ... ... की०)॥ सै० २)

नास्तिकत्वपर विचार ... ... की०)। सै० १)

धर्मामृत रसायन ... ... की० -) सै० ५)

आर्यमतलीला ... ... की ।=) सै० २४)

भजनमण्डली द्वि० ... ... की०)॥ सै० २)

भजन स्त्रीशिक्षा ... ... की०)। सै० १)

सृष्टिकर्तृत्व मीमाँसा ... ... की० -) सै० ५)

भूगोल मीमांसा ... ... की०)॥ सै० २)

आर्योंकी प्रलय ... ... की० -) सै० ५)

कुंवर दिग्विजयसिंह जी का सचित्र जीवन

चरित्र और व्याख्यान ... ... की०)॥ सै० ३)

मँगाने का पता:—

मन्त्री चन्द्रसेन जैनवैद्य—इटावा ।

* बन्दे जिनरवरम् *

ईश्वरका कर्तृत्व

अर्थात्

बा० ज्योतीप्रसाद जी ए० जे० देवबन्द कृत

लावनी कर्ता खंडन फोटो

ट्रैक्ट नं० ३

जिसको

चन्द्रसेन जैन वैद्य मंत्री जैनतत्वप्रकाशिनी सभा इटावाने छपाकर प्रकाशित किया

श्री वीर निर्वाण सम्वत् २४३८

Printed by B. D. S. at the Brahm Press——Etawah.

सप्तमावृत्ति १०००० } क्रम संख्या ३५००० { कीं०एक पा० ई सैकड़ा ।≡) आ०

श्री वीतरागाय नमः ।

लावनी कर्त्ताखंडन फोटो ।

(१)

कर्त्तावादी कहैं जीव का कर्त्ता हर्त्ता परमेश्वर ।
सृष्टी को रच जीव बनाये इसमें सन्देह पड़े नज़र ॥
अगर रची सृष्टी ईश्वरने फिर क्यों अंतर दिया है डाल।
एक सुखी एक दुःखी बनाया एक धनी निर्धन कंगाल ॥
ऊंच नीच क्यों पुरुष बनाये एक दयालु एक चण्डाल ।
सबजीवों पर समदृष्टी क्यों रहा न इसका कहिये हाल
अगर कहो अपने भक्तोंको वह रखता हरदम खुशहाल।
करै बुराई जो ईश्वर की उसे देत दुःख अति विकराल ॥
तो खुशामदी हुआ ईश है बड़ा दोष यह करिये ख्याल ।
अगर कहो अनुसार कर्मके देता है सुख दुःख धनमाल ॥
तबतो यह बतलाओ जीवके संग कर्म लागे क्यों कर ॥
सृष्टी० ॥

(२)

चौक

जब ईश्वरने प्रथम जीवको पैदा किया जगतके माह ।
उस दम कर्म जीवके संग में लगे हुये थे या कि नांह ॥
अगर कहोगे कर्म संग थे यह तो बात हुई बे राह ।

किये कर्म बिन कर्म कहांसे लगे जीव क्यों हुआ तबाह।
अगर कहोगे कर्म नहीं थे संग जीवके जन्मत बार॥
फिर यह आये कर्म कहाँसे इसका बतलाओ बिस्तार।
किये कर्म क्यों पैदा ईश ने करै जीवको जो लाचार॥
कोपजीव पर किया ईशने क्यों सुखदुखयह दीन्हाडार।
झूंठ बात यहहुई सरासर मनमें समझोजरा चतुर।सृष्टी०

चौक

(३)

अगर कर्म अनुसार दंड दे रचता जीव बीच संसार।
पैदा करी दंड दे गणका जो नित करै भोग व्यभिचार
खूब दिया यह दंड ईश ने भ्रष्ट करे जग में नरनार।
अगर कहो स्वाधीनपने से करतीं है गणका यह कार॥
है पूरण सर्वज्ञ ईश तो तीन काल की जाने बात।
तब क्यों रची देह गणकाकी जब उसको था इतना ज्ञात
हो करके स्वाधीन यह गणका भ्रष्टाचार करे जगबीच।
तबतो दोष हुआ ईश्वरको कियाजान यह कर्तब नीच॥
ईश्वरकेसर्वज्ञपने में लगे दोष अब सुनो जिकर।सृष्टी०॥

चौक

(४)

दुष्ट लोग जीवों को मारें बेरहमी से हरते प्रान।
कियेईशने क्यों वह पैदा जब उसको था इतना ज्ञान॥

अगर कहोगे घाती द्वारा दंड लहैं हैं जीव अज्ञान ।
आज्ञासे ईश्वरकी अपने करतव का फल भोगें आन ॥
जब घातकने ईश्वरकी आज्ञासे कीना जीव संहार ।
फिर क्यों उनको दोष लगावें पापी दुष्ट कहै संसार ॥
जैसे किसी धनी घर चोरी करी धन लिया अपार ।
धनी पुरुष के कर्म योग से करवाई चोरी करतार ॥
दंडमिलानिर्दोषचोरको था ईश्वरका दोषमगर सृष्टी०

चौक (५)

अगर कहोगे घाती नरका है अपराध बात लो मान ।
फिर क्यों पैदा किये ईशने पापी जन चंडाल महान
अगर जानकर इन्हें बनाये तब ईश्वर चंडाल समान
अगर किये बिन जाने पैदा तबतो है मूरख नादान ॥
हुआ नष्ट सर्वज्ञपना अब रक्षकपन पर करिये गौर ।
जब करता है जगकी रक्षा तब क्यों कीन्हें ठग अरु चोर ॥
अगर कहोगे खान पान का यही किया चोरोंके तौर ।
फिर क्यों पहरेदार बनाये फिरें जगाते कर करशोर
तबतोदगाबाज़हैईश्वरजब करतायह कपट मकर।सृ० ॥

चौक (६)

अरु यह भी कहते हो ईश्वर सबके घट में रहा है व्याप
जब ईश्वर घटघटकावासी फिर तो आपकरे पुनपाप
आपहि ईश्वर पाप करे है जग जीवों को दे सन्ताप
यह अन्याय है प्रगट नीतिसे इसको तो मानोगे आप
और दूसरे जब घट घटमें ईश्वरका प्रकाश निवास ॥
फिर स्वाधीन जीव हो कैसे हरदम रहै ईश जबपास
सच अरु झूंठ कपट छल जगमें पाप पुराय जितनेव्योहार
सभी कराता है परमेश्वर जीव करै होकर लाचार ॥
करेईश अरुभरे जीवदुःख यह ईश्वरमें बड़ीकसर ।सृष्टी०

चौक

(७)

घटघट व्यापी जब परमेश्वर तब मेरे घट वास ज़रूर।
मगर ईशके कर्तापन का मैं खण्डन करता भरपूर ॥
तबतो अपना खुद खण्डन वह करें मेरा नहिं ज़राकसूर
अगर मेरा अपराध कहो तब रहै नहीं ईश्वरका नूर
फिर कहतेहो निराकार वह जिसका नहीं कोई आकार
मगर विना आकार रचै क्या वस्तु दिलमें करो बिचार
अंगहीन नर क्या कर सकता हाथ पैर बिन जब लाचार
है अचरज की बात बिना आकार रचै ईश्वर संसार ॥

ऐसी झूंठीबातको माने नहीं कोई भी ज्ञानी नर। सृ०

चौक (८)

फिर कहतेहो परमेश्वर को ज्योतीस्वरूप सदासुखकार।
निराकारपन नष्ट होगया जब उसका है रूप आकार॥
सर्वशक्ति नहि रही ईशमें जब सब जीव हुए स्वाधीन
सर्वज्ञान नहिं रहा ईशमें नहीं दयालु करो यकीन॥
नहीं रहा घट घटका व्यापी समदृष्टी भी रहा न ईश
रक्षकपन नहिं जरा ईशमें निर्विकार भी नहीं जगदीश
जो जो गुण तुम वर्णन करते कर्त्तापन में रहै न एक।
नहीं जीवका कर्त्ता ईश्वर ज्ञानी लोगो करो विवेक
ईश्वर होता है महादोषी उसको कर्त्ता कहो अगर। सृष्टी०

चौक (९)

एकबातका और गुणीजन जरा ध्यानसे करिये ख्याल
ईश्वरने रच करके सृष्टी क्यों सर अपने धरा ववाल॥
अपने सुख आनन्दमें उसने व्यर्थ फिकर क्यों लीनाडाल
हुआ फायदा क्या ईश्वरको फैलाया यह माया जाल
अगर कहोगे ईश्वरने रच जग को हुनर दिखाया है।
मैं हूं ऐसा बली गुणी जन मेरी यह सब माया है॥

तबतो करतब उन्हें दिखाया खुदही जिन्हें बनाया है
बड़ा घमण्डी मानी है जो जगका जाल बिछाया है ॥
किसकारणसेदुनियांकोरचकियाईशने प्रगट हुनर।सृष्टी०

चौक (१०)

कर्त्तापनका कहा हाल अब हर्त्तापनका सुनो जिकर ।
अपने हाथ बनाकर वस्तु नहीं हरै कोई ज्ञानी नर ॥
अगर चतुर किसी वस्तुको बनावगादे खण्डितकर ।
उसे कहै सब मूरख दुनियां यहतो आती साफ नजर ॥
लिखकर साफ इबारतको जो मेटै अपने हाथ बशर ।
समझो उसकोग़लत इबारत या कुछ उसमें रही कसर ॥
कहो जीव रचने में ईशने गलती की या भूला डगर ।
नहींईश्वर हरै किसीकोदोषलगाओ उसकेसर । सृष्टी०

चौक (११)

करोझूठ अरु सचका निर्णय पक्षपातको तज गुणवान
कर्त्तापन में परमेश्वर के होता है सब भ्रष्ट जहान ॥
ईश्वरके सर दोष लगें अति पापी कपटी अरु नादान ।
तुम ईश्वरको दोषलगाओ फिर बनते हो भक्त महान ॥
अरे भाई जो कर्म करोगे उसका फल भोगोगे आप ।

कहै शास्त्र सुत करै भरै सुत वाप करै सो भोगे वाप
भक्तोंके कारण परमेश्वर नहीं माफ करता है पाप ।
दोष लगाओ मत ईश्वरको वरना भोगोगे संताप॥
पक्षपातको तजकर ज्ञानीयही वातलो हृदयधर ।सृष्टी०

चौक (१२)

है नहीं ईश्वर कर्त्ता हर्ता जगत जीवका आदि न अंत
निज निज कर्मयोगसे सुख दुख पावे जीव जगत अनंत
नहींईश्वर कुछ दंड देत है नहीं ईश कुछ करत हरंत।
रागद्वेषसे रहित मोक्षमें अजर अमर ईश्वर भगवंत ॥
पाप करै सो लहै जीव दुख पुन्य करै सुख लहै अपार
पाप पुन्यको नाश करे पर वीतरागपन है सुखकार ॥
समझन कारण गुणी जनोंको यह काफी है चंद सतर
सृष्टीको रच गीव वनाये इसमें सन्देह पड़ नजर ॥

इति

निवेदन—यह छोटी सी पुस्तक किसी द्वेषबुद्धिसे नहीं वरन सत्यासत्य निर्णयार्थ प्रकाशितकी गई है आशा है कि सज्जनगण पक्षपात त्याग और इसपर समुचित विचार कर कल्याण मार्गके अन्वेषी होवेंगे । प्रकाशक—

हुक्का निषेध

जिसको

बाबू चन्द्रसेन जैनी ने छपवाया

सन् १९०६

द्वितीयावृत्ति १००० } { मूल्य)।

मिलने का पत :—

बाबू चन्द्रसेन जैनी मालिक

जैन पुस्तकालय-इटावा।

V P. PRESS ETAWAH.

हुक्का निषेध ।

---:*:---

॥ दोहा ॥

बन्दों बीर जिनेश पद, कहों धर्म जगसार ।
बरते पंचमकाल में, जगत् जीव हितकार ॥१॥
ताहि न त्यागे धूम सो, जारे निज उर जान ।
देखो चतुर बिचारिके, तिन सम कौन अयान २

(चौपाई छन्द)

हैं जग में पुरुषारथ चार, तिन में धर्म पदारथ सार । जाके सधे होय सब सिध्द, याबिन प्रगटे एक न रिध ॥ ३ ॥ सो पुनि दयारूप जिन कहो, करुणाबिन कहुं धर्म नलहों । यामें छहो काय को घात, लहिये कहां दया की बात ॥४॥ सो अब सुनो सबै बिरतंत, सुनिके त्याग करो म-

तिवंत । हरित कायको उतपति येह, अग्नि संयोग भूमि गनिलेह ॥५॥ अग्नि नीर है याको साज, इन बिन सरै नहीं यह काज। काढय धूम बदन तें जान, होय समीर काय को हानि ॥६॥ इहि विधि थावर दया न होइ, त्रस को त्रास होय सुनि सोय । कुंथू आदि जीव या माहिं, एंचत स्वांस सबै मरजा हं ॥७॥ उपजें जीव गुडाखू बीच, हु-इ है तहां त्रसन की मोच । हिंसा होय महा अघ संच, ऐसे दया पले नहीं रंच॥८॥ यही वात जाने सब कोय, जहं हिंसा तहं धर्म न होय । बहुरि धर्मनाश भयो जहां, सकल पदारथ विनसे तहां ॥९॥ तातें नि-द्य जान यह कर्म, पाप मूल खोवे धन ध-र्म । यामें कोई न दीखे स्वाद, प्रात होत

ही आवे याद ॥१०॥ भव्य जीव सामायक करें, सब जीवन सों समता धरें। यह जोरे सब याको साज, और सकल विसरे घर काज ॥११॥ सेवें याहि पुरुष उर अंध, यातें मुख आवे दुर्गंध। उत्तम जीवन को नहीं काम, सिलगे हलक होय उर स्याम ॥१२॥ जाकों कोइ ना आदरे, सो कुवस्तु सब यामें परे। यातें सब पवित्रता जाय, परकी जूंठ गहै मन लाय ॥१३॥ यासों कछू पेट नहीं भरे, हाथ जरें मुख कडुवोपरे। गिने नयाकर रैनि सवार, बुरो व्यसन है देख बिचार ॥ १४ ॥

॥ दोहा ॥

स्वाद नहीं स्वारथ नहीं, परमारथ नहींहोय।
क्योंझपटेंजगजूंठको, यही अचम्भो मोय॥१५॥

चौपाई छन्द ॥

साधर्मी जन बैठे जहां, सो है नहीं पुरुष वह तहां। जिमि हंसनकी गोटमझार, काग न शोभा लहे लगार ॥१६॥ यामे नफा नहीं तिल मान, प्रगट हानि है शैल समान। यह बिबेक बुध हिर्दै धरो, ऐसो मान भूल मत करो ॥१७॥ इतनो बिनतो पै हट गहे, मोह उदय त्याग नहीं कहे। तासों मेरो कछु न बसाय, लाठी लेय न मारो जाय ॥१८॥

दोहा ॥

सरलचित्तसुनि भेदयह, तजे आप सों आप।
हठ ग्राही हठ गहि रहे, जिनके पोतें पाप१९
हठी पुरुष प्रति यह बचन, सर्व अकारथ जाहि। ज्यों कपूर की मेलिये, कूकुर के मुंख मांहि ॥२०॥ भूधर दास मनसों कहो,

यहो यथारथ बात । सुहित जान हिरदे धरो, कोप करो मत भ्रात ॥२१॥ सब होको हित सीख है, जात भेद नहीं कोय । अमृत पान जोई करे, ताहो को सुख होय२२

॥ कबित्त ॥

जहर का सास दुष्ट दुलही हलाहल को चोछोको बांहन परपंच रूप साजो है । नानो कनियारा को धतूरे को ममानी पिनियानो बच्छनाग की जहान में बिराजो है ॥ कहैं गंगादत्त वह पचावे धन्य प्राणों औ अफीम को जिटानी बिष खोपरे को आजो है । माहुर को भोसी महतारो सिंघिया को यह तमाखू दई मारा को किन्ने उपराजो है ॥२३॥ चित्तको भ्रमाय देतमन को लुभाय लेत गुण को न देखे कछु खाये कहा भलाइ है । दान बिनास करे मुख

में दुर्गन्धि रहै उष्णता की बाधा से र-क्तता सुखाई है ॥ गर्धब के मूत्रमल जा-मन लगाय कर कृषोकार बोय पुनि समू-ह कार तपाई है । धन्य है खबस्थन को खाय जो तमाखू को सभा मांझ दूर होय पुच पुची लगाई है ॥२४॥

॥ लावनी ॥

धर्म भूल आचरण बिगाड़ा इस का हेतु नहीं रहा इलम । बिबेक जाता रहा हिय से सब की जूंठी पिये चिलम ॥टेक॥ प्रथम तमाखू महा अशुद्ध है म्लेच्छ इस को ब-नाते हैं । छूने योग्य नहीं वर कुल के अ-पना तोय लगाते हैं ॥ डंडी चिलम में धू-म योग ते जीव असंख्य बताते हैं । पीते ही मरजाय सबी वह यह जिन श्रुति में गाते हैं ॥ होती इस में अपार हिन्सा ज-

रा दया नहीं आती गिलम । बिबेक० ॥ कौम रिजालों के साथ पीते गई आबरू ये क्या बनी है । हुआ दूर कर धरम ल-जाते उन्हीं में जा उन की मत सनी है ॥ बो चर्स गांजा पिये पिलावे उसी ने बुद्ध तेरी ये हनी है । स्वांस प्रगट कर बदन जलाता प्राण हरण को ये हरफनी है ॥ लगाना दम का बहुत बुरा है पीते तनमें पडे खिलम । बिबेक०॥ थावर त्रस कर स-हित भरा जल कुबास का ये निधान हुक्का सुतोय पड़ते सुजीव मरते है पाप का ये निधान हुक्का ॥ रोग भिन्न हो जाय कहैं नर पीते हैं हम यह जान हुक्का । शुद्ध औषधि करो ग्रहण तुम अशुचि जान क-रियो दूर हुक्का ॥ सीख सुगुर की यही रू-पचंद त्यागो जलद मत करो खिलम । बि-बेक० ॥२५॥ इति ।

॥ श्रीजिनेन्द्रायनमः ॥

व्याख्यान

रत्नमाला

कर्त्ताखण्डन के विषय पर

॥ दशमां भाग ॥

एक शतक वसु रत्न की गूथी माल विसाल ।
बालकों की धी वृद्धि को कही हजारीलाल ॥१॥
जो नर जाको कंठ धरि पढ़ै सभा के माहिं ।
सोई महिमा पावही यामें शंसय नाहिं ॥२॥

इस को पं० हजारीलाल जैन वैद्य ने रचकर रामनारायण अग्रवाल के रामनारायण प्रेस इटावा में छपाकर प्रकाशित किया ॥

प्रथमवृति १००० } वीर सम्बत २४३५ { नौछावर आधआना

पता:—बाबू बीरसिंह जैनी
जैन पुस्तकालय—इटावा

॥ गज़ल ॥

तर्ज—इलाजे दर्द दिल तुम से मसीहा हो नही सकता।

जगत करता नहीं ईश्वर अगर होवे तो मैं जानूं ॥ सरे भूमी फरक इस में अगर होवे तो मैं जानूं ॥ टेक ॥ जरा इंसाफ करके यार मेरी बात सुन लीजे। जो करता का तुम्हें विश्वास फिर होवे तो मैं जानूं ॥ १ ॥ जो ईश्वर सर्वव्यापी है तो हरकत कर नहीं सकता। कभी आकाश मुतहर्रिक अगर होवे तो मैं जानूं० ॥ २ ॥ विना हरकत किये हरगिज नही कोई काम हो सकता ॥ कोई आकरके जतलावे अगर होवे तो मैं जानूं० ॥ ३ ॥ जगत साकार और ईश्वर निराकार आपमानें हैं ॥ कोई साकार निराकार से होवे तो मैं जानूं० ॥ ४ ॥ खिलाफ होता नहीं कोई अगर कानून कुदरत के। कोई सौ हुज्जतें लावे अगर होवे तो मैं जानूं० ॥ ५ ॥ हजारों बन गये वे बाप मां इनसान कहते हो ॥ नहीं कोई सबत इसका अगर होवे तो मैं जानूं० ॥ ६ ॥ मनुष्य मां बाप से पैदा हो यह कानून कुदरत है ॥ गलत हुआ आप का मसला जो सच होवे तो मैं जानूं० ॥ ७ ॥ चाहे लन्दन फरांस इटली रूस जरमन में फिर आवो ॥ खिलाफ इसके नहीं होगा अगर होवे तो मैं जानूं० ॥ ८ ॥ वह ईश्वर सच्चिदानन्द है वह ज्ञाता और द्रिष्टा है ॥ न कर्ता है न हरता है अगर होवे तो मैं जानूं० ॥ ९ ॥ बिना समझे जगत करता का लोगों को हुआ धोका। न्याय पढ़ देखिये धोका न दूर होवे तो मैं जानूं० ॥ १० ॥ कहे न्यामत न्याय परमान से तहकीक कर लीजे ॥ जगत करता में को परमान गर होवे तो मैं जानूं जगत० ॥ ११ ॥

॥ श्रीजिनवरम्वंदे ॥

कर्ता खण्डन प्रथम भाग

अब मै प्रथम ही अपने इष्ट देव परब्रह्म परमात्मा को नमस्कार करता हूं ॥

श्लोक-मोक्षमार्गस्य नेतारं भेत्तारं कर्मभूभृतां।
ज्ञातारं विश्वतत्त्वानां वन्दे,तद्गुणलब्धये॥१

अस्पार्थं ॥

मोक्ष मार्ग का नेता यानी चलाने वाला कर्म रूपी पर्व-तो का भेदने वाला संसार मैं चराचर ये पदार्थ तिन का जानने वाला ऐसा जो कोई है तिस के गुणों की लब्धि के अर्थ मैं वंदना करता हूं नमस्कार करता हूं प्रथम कर्ता वादी से पूछिये है कि ब्रह्म के एसी इच्छा भई एकोहं वहुस्यां मैं एक हूं सोवहुत होजाऊं तहां पूछिये है पूर्व अवस्था मैं दुखी होय तव अन्य अवस्था को चाहै। सो ब्रह्म एक रूप अवस्था से वहु रूप होने की इच्छा करी । सो तिस एक अवस्था विषै क्या दुखथा ॥ तव वह कहै है ॥ जो दुख तो न था प-रंतु एसा ही कौतूहल उपजा तिस को कहि है ॥ जो पूर्व थोड़ा सुखी होय । और कौतूहल किये घना सुखी होय सो

तो कौतूहल करना विचारे है। सो ब्रह्म के एक अवस्थासे बहुल अवस्था भये घना सुख होता कैसे संभवै ॥ और जो पूर्व ही सम्पूर्ण सुखी होय तो अवस्था किस लिये पलटै। प्रयोजन विना तो कोई कुछ कर्त्तव्य करे नाहीं और पूर्व भी सुखी होगा। इच्छा नुसार कार्य भये भी सुखी होगा। परंतु इच्छा भई तिसकाल तौ दुःखी होय है। तब वह कहे है ब्रह्म्य के जिस काल इच्छा होय है। तिसकाल ही कार्य होय है। इस लिये दुखी न होय है। तिस से कहिये है स्थूलकाल अपेक्षा तो ऐसे मानें परंतु सूक्ष्मकाल अपेक्षा तो इच्छा का और कार्य का होना युगपत् संभवै नाहीं इच्छा तो तब ही होय। जब कार्य न होय। कार्य होय तब इच्छा न होय इस लिये सूक्ष्म काल मात्र अपेक्षा रहै तब तो दुखी भया होगा। क्योंकि इच्छा है सो दुःख है। और कोई दुःख का स्वरूप है नाहीं। इस लिये ब्रह्म के इच्छा की कल्पना करिये है सो मिथ्या है। और वह कहे है कि इच्छा होते ब्रहम की माया प्रगट भई सो तिस को कहिये है। ब्रहम के माया भई तब ब्रहम भी माया सई भया। शुद्ध स्वभाव रूप कैसे रहा। और ब्रह्म के माया के दंडी दंडवत् संयोग है जासंबंधी है कि अग्नि उष्णवत् समवाय संबंध है जो संयोग है जा संबंध है तो ब्र्ह्म भिन्न है माया भिन्न है। अद्वैत ब्रह्म कैसे रहा और

दंडी दंड को उपगारी जान ग्रहे है तैसे ब्रह्म माया को उपगारी जाने है तब ग्रहे है नहीं तो किस लिये ग्रहण करे है और जिस माया को ब्रह्म नग्रहे। तिसका निषेध करना कैसे संभवै यह तो उपादेय भई॥ यातें ग्रहण करना और जो समवाय संबंध है। तो जैसे अग्नि का उस्नत्व स्वभाव है। तैसे ब्रह्म माया स्वभावी है जो ब्रह्म का स्वभाव तिस का निषेध करना कैसे संभवै। यह तो उत्तिम भई। तब कहे है ब्रह्म तो चैतन्य है माया जड़ है सो समवाय संबंध विषे एसे द्वैय भाव संभवै नाहीं। जैसे प्रकास और अंधकार एकत्र कैसे संभवै। और वह कहै है माया कर ब्रह्म आप तो भ्रम रूप होता नाहीं तिस की माया कर जीव भ्रम रूप होय है तिस को कही ये है। जैसे कपटी अनेक कपट को आप जाने आप भ्रम रूप न होय उस के कपट कर अन्य भ्रम रूप हो जावे तहा कपटी तो उस ही को कहिये जिस ने कपट किया है तिस के कपट कर अन्य भ्रम रूप भये तिन को तो कपटी न कहिये। जैसे ब्रह्म अपनी माया को आप जाने भ्रम रूप न होय। उस की माया कर अन्य जीव भ्रम रूप होइ है। तहा मायावी तो ब्रह्म ही को कहिये है तिस की माया कर अन्य जीव भ्रम रूप भये। तिन को मायावी किस लिये

कहिये और पूछिये है जीव ब्रह्म से एक है वा न्यारा है जो एक है तो जैसे कोई आप ही अपने अंगों को पीड़ा उपजावै तो तिस को वावला कहिये है तैसे ब्रह्म आप से भिन्न नाहीं ऐसे अन्य जीव तिन को माया कर दुखी करे है। तो उस को क्या कहोगे। और जो न्यारे है तो जैसे कोई भूत विना ही प्रयोजन और न को भ्रम उपजावै पीड़ा उपजावै तो जिस को निकृष्ट ही कहिये। तैसे ब्रह्म विना प्रयोजन अन्य जीवन को माया उपजाय पीड़ा उपजावै॥ सो क्या कहोगे, ऐसे माया ब्रह्म की कहिये सो भी भ्रम है। और वह कहे है जुदे जुदे बहुत पात्रन विषै जल भरा है तिन सवन विषै चंद्रमा का प्रतिविंव जुदा जुदा पड़े है चंद्रमा एक है। तैसे जुदे जुदे वहुत शरीर न विषै ब्रह्म का चैतन्य प्रकाश जुदा जुदा पाईये है। एक ब्रह्म है इस लिये जीवन के चेतना है सो ब्रह्म की है। सो ऐसा कहना भी भ्रम ही है। क्योंकि शरीर जड़ है इस विसे ब्रह्म का प्रतिविंव से चेतना भई। तो घट पटादि जड़ है तिन विषै ब्रह्म का प्रतिविंव क्यों न पड़ा। और चेतन क्यो न भई। और वह कहे है शरीर के तो चैतन्य नाही करे है। जीव को करे है। तब इस को पूछिये है जीव का स्वरूप चैतन्य है कि अचैतन्य है। जो चेतन है तो चेतन का चेतन क्या करेगा। अचेतन है तो श-

रीर की वाघटादिक की जीव की एक जाति भई। और उस को पूछिये है। ब्रह्म की और जीव की चेतना एक है कि भिन्न है। जो एक है तो ज्ञान का अधिक ही नपना कैसे देखिये है। और यह जीव परस्पर वह उस की जानी को न जाने। वह उसकी जानी को न जानेसों कारण क्या? जो तू कहेगा यह घट उपाधिका भेद है। तों घट उपाधि होते तो चेतना भिन्न भिन्न ठहरी। घट उपाधि मिटै इस की चेतना ब्रह्म में मिलेगी किनाश हो जायगी जो ब्रह्म में मिलेगी तो यह जीव तो अचेतन रह जायगा और जो तू कहेगा जीव भी ब्रह्म में मिल जाय है तो तहां ब्रह्म विषै मिले जीव का अस्तित्त्व रहे है कि नाही रहे है जो अस्तित्व रहै है तो यह रहा इस की चेतना इस ही के रही। ब्रह्म विषै क्या मिला और जो अस्तित्त्व न रहै तो इसका नाश भया ब्रह्म विषै को न मिला और जो तू कहेगा ब्रह्म की और जीव की चेतना भिन्न है तो ब्रह्म और सर्व जीव आप ही भिन्न भिन्न ठरे। ऐसे जीवन के चेतना है सो ब्रह्म की है ऐसा मानना भ्रम है शरीरादिक माया के कहो। सो माया ही हाड मांसादिक रूप होय है कि माया के निमित से और कोई तिन रूप होय है जो माया ही होय है। तो माया के वर्ण गंधादिक

पूर्व ही थे कि नवीन भये जो पूर्व ही थे तो पूर्व ही माया ब्रह्म की थी ब्रह्म अमूर्त्ती कहै तहां वर्णादिक कैसे सम्भवै। और जो नवीन भये तो अमूर्त्तीक का मूर्त्तीक भया तब अमूर्त्तीक स्वभाव शास्वता न ठहरा और जो कहोगे माया के निमित्त से और कोई लिन रूप होय है। तो और कोई पदार्थ तो तू ठेरावता ही नाही भया कौन जो तू कहेगा नवीन पदार्थ निपजे है कि अभिन्न निपजे है मायासे भिन्न निपजे है तो माया मई शरीरादिक किस लिये कहो। सो तो तिन पदार्थन मय भये और अभिन्न ही निपजे तो माया ही तद्रूप भई नवीन पदार्थ निपजे किस लिये कहो हो ऐसे शरीरादि माया स्वरूप है ऐसा कहना भ्रम है और आप कहो हो कि ब्रह्मा ही सृष्टि को उपजावे है। और विस्नु रक्षा करे है। महेश संहार करे है सो ऐसा कहना भी मिथ्या है और आप कहो कि तीनों देवा एक ही सेवा क्योंकि इन कार्यन को करते कोई कुछ किया चाहे तब परस्पर विरोध होय और तू कहेगा यह तो परमेश्वर का ही स्वरूप है विरोध कैसे होय जो आप ही उपजावै आप ही खिपावै तो ऐसे कार्य में क्या फल है। जो सृष्टि आप को अनिष्ट है तो किस लिये उपजाई और इष्ट है तो किस लिये खिपाई। जो पहिले इष्ट लागी तब उपजाई पीछे अनिष्ट लागी तब खिपाई। ऐसे है तो परमेश्वर का स्वभाव अन्यथा भया कि

सृष्टि का स्वभाव अन्यथा भया । जो प्रथम पक्ष ग्रहण करेगा तो परमेश्वर का एक स्वभाव न ठेरा । सो एकस्वभाव न रहने का कारण क्या है । सो बताए विना कारण एक स्वभाव की पलटन किस लिये होय। और द्वितीय पक्ष ग्रहण करैगा । तो सृष्टि तो परमेश्वर के आधीन थी । जो आप को अनिष्ठ लगै उस को ऐसी किस लिये होने दी । और हम पूछे है । कि ब्रह्मा सृष्टि उपजावे है सो कैसे उपजावे है । एक तो प्रकार यह है । जैसे मंदिर चुनने वाला चूना ईट पत्थर आदि सामिग्री इकट्ठी कर आकारादि बनावे तो तैसे ही ब्रह्मा सामिग्री कहा से इकट्ठी कर सृष्टि रचना बनावे तो जह सामिग्री जहां से लाय कर इकट्ठी करी सो ठिकाना बताऊ और एक ब्रह्मा ही इतनी रचना बनाई। सो पहिले पीछे बनाई होगी कि अपने शरीर के हस्तादिक बहुत किये होगे । सो कैसे है सो-बताउ । जो बतावेगा तिस ही मैं विचार किये विरुद्ध भासेगा । और एक प्रकार यह है कि जैसे राजा आज्ञा करै । तिस के अनुसार कार्य होय । तैसे ब्रह्मा की आज्ञा कर सृष्टि निपजै है । तो आज्ञा किस को दई । और जिन को आज्ञा दई वह कहां से सामग्री ल्याये और कैसे रचना करै है सो बताऊ। एक प्रकार यह है । कि जैसे ऋद्धि धारी इच्छा करै तिस के

अनुसार कार्य स्वमेव बने हैं। तैसे ब्रह्मा इच्छा करै तिस के अनुसार सृष्टि निपजै है तो ब्रह्मा ही तो इच्छा का कर्ता भया। लोक तो स्वमेव ही निपजा। और इच्छा तो पर ब्रह्म की थी ब्रह्माका करतव्य क्या भया। जिस से ब्रह्मा को सृष्टि का निपजावन हारा कहा। फिर तूं कहेगो। पर ब्रह्म की इच्छा कार्य कारी नाहीं। तहां शक्ति ही न पना आया। और हम पूछे है जो केवल लोक बनाया हुआ बने है। तो बनावन हारा तो सुख के अर्थ बनाया सो इष्ट ही रचना करै। इस लोक विषै तो इष्ठ पदार्थ थोड़े देखिये है अनिष्ठ बहुत देखिये है। जीवन विषै देवादिक बनाये सो तो रमने के अर्थ वा भक्ति करावने अर्थ इष्ठ बनाये और लट कीड़ी कूकर सूअर सिंहादिक बनाये सो किस अर्थ बनाये। यह तो रमणीक नाहीं। भक्ति करते नाहीं। सर्व प्रकार अनिष्ठ ही है। और दलिद्री दुखी नार की न को देखे आप को जुगुप्सा आदि दुःख उपजे ऐसे अनिष्ठ किस लिये बनाये तहां वह कहे है। जो जीव अपने पाप कर लटकीडी दलिद्री। नार की आदि पर्याय भुगते हैं उस को पूछिये है। कि पीछे तो पाप ही का फल यह पर्याय भये कहो पहिले लोक रचना करने से इन को ऐसे बनाये सो किस अर्थ बनाये। और पीछे जीव

पाप रूप परिणाये सो कैसे परिणाये जो आप ही परणायेतो जानिये है कि ब्रह्मा ने पहिले तो निपजाये पीछे उस के आधीन न रहे। इस कारण से ब्रह्मा को दुःख भया। और जो कहोगे ब्रह्मा के परिण माये परण मैं है। तो तिन को पाप रूप किस लिये परण माये। जीव तो आप के सिपजाये थे उन का बुरा किस अर्थ किया इस लिये ऐसे भी न बने हैं॥ और अजीवन विषै सुवर्ण सुगंधादि सहित बस्तु बनाई। सो तोरी सने के अर्थ बनाई। कुवर्ण दुर्गंधादि सहित वस्तु दुःख दायक वनाई सो किस अर्थ बनाई इन का दर्शनादिक कर ब्रह्मा के कुछ सुख तो उपजता होगा नाहीं। और आप का होगे पापी जीवन को दुख देने के अर्थ वनाई। तो आप ही के निपजाये जीव तिन से ऐसी दुष्टता किस लिये करी जो तिन को दुख दायक सामिग्री पहिले ही वनाई। और धू-लि पर्वतादि वस्तुये कितनीक ऐसी है जो रमणीक भी नाहीं और दुखदायक भी नाहीं। तिन सो किस अर्थ वनाई स्वय-मेव तो जैसे होय। तैसे होय और वनावन हारा जो वनावै सो प्र-योजन लिये ही वनावै है। इस लिये ब्रह्मा सृष्टि का कर्त्ता है यह वचन मिथ्या है और विष्णु को लोक का रक्षक कहे है सो भी मिथ्या है क्योंकि रक्षक होय सो तो दोय ही कार्य करै। एक तो दुःख उपजने के कारण न होने दे। एक सुख विनसने कारण न होने दे सो तो लोक विषै — ही उप-

जले के कारण जहां तहां देखिये है ॥ और तिन कर जीवन को दुःख ही देखिये है। क्षुधा तृषादिक लग रहे है शीत उस्नादिक कर दुःख होय है। जीव परस्पर दुःख उपजावै है शस्त्रादि दुःख के कारण वन रहे है और विन सते के कारण अनेक वन रहे है। जीवन के रोगादिक का अग्नि विष शस्त्रादिक पर्याय के नाश के कारण देखिये है। और जीवन के भी परस्पर विनसने के कारण देखिये है। सो ऐसे दोय प्रकार ही रक्षा करते नाहीं कि विस्नु रक्षक ही है। देखो क्षुधा तृषादिक के अर्थ अन्न जलादिक किये है चीटी को कण कुंजर को मण पहुंचावे है संकट में सहाय करे है मरण के कारण विनासे है। इत्यादि प्रकार कर विस्नु रक्षा करे है। इस को कहिये है ऐसे है तो जहां जीवन के क्षुधा तृषादिक बहुत पीड़े। और अन्न जलादिक मिले नाहीं। संकट पड़े सहाय न होय। किञ्चित् कारण पाय मरण हो जाय। तहां विस्नु की शक्ति ही न भई फिर उस को ज्ञान न भया। लोक विषे बहुत तो ऐसे ही दुःखी होय है मरण पावैं है। विस्नु ने रक्षा क्यों न करी तब वह कहे है यह जीवन के अपने कर्त्तव्य का फल है। तब उस से कहिये है जैसे शक्ति हीन को भी झूठा वैद्य किसी के कुछ भला होहि। तिस को तो कहे मेरा किया भया है। और जहां बुरा होय मरण होय।

तहां कहै इस का ऐसा ही होनहार था। तैसे ही आप भी कहो हो ! भला भया तो विस्नु का किया भया। और बुरा भया सो इस के कर्तव्य फल भया। ऐसी २ झूठी कल्पना किस लिये करै है। क्या तो बुरा भला दोऊ विस्नु का किया कहो। क्या अपने कर्त्तव्य का फल कहो। जो विस्नु का किया भया तो घने जीव दुःखी और शीघ्र मरते देखिये है सो ऐसा कार्य करै तिस कू रक्षक कैसे कहिये और अपने कर्तव्य का फल है जो करैगा सो पावैगा। इस को विस्नु क्या रक्षा करैगा। तब वह कहै है जो विस्नु के भक्त है तिन की रक्षा करै है। उस से कहिये है। कि कीडी कुंजर आदि भक्त नाहीं उन के अन्नादिक पहुंचावने विषै वा शंकट सहाय होने विषै वा मरण होने विषै विस्नु का कर्तव्य मान सर्व का रक्षक किस लिये मानता है। भक्तों ही के रक्षक मान तो भक्तन का भी रक्षक दीखता नाहीं। अभक्त भी भक्त पुरुषन को पीडा उपजावते देखिये है। तब वह कहै है वहुत ही वार जायगा प्रल्हादादिक की सहाय करी है। तिस को कहिये है जहां सहाय करी तहां तो तूं तैसे ही मान। परंतु हम जो प्रत्यक्ष म्लेछ आदि अभक्त पुरुष न कर भक्त पुरुष पीडित होते देखिये है ! वा मंदिरादिक का विघ्न करते देखिये है। सो हम पूछे है। यहां सहाय न करी है कि शक्ति

ही नाहीं या खबरि ही नाहीं। जो शक्ति नाहीं तो इन से भी हीन शक्ति का धारक भया। खबर नाहीं तो जिस को इतनी भी खबर नाहीं सो अज्ञानी भया। और जो तू कहेगा शक्ति भी है इच्छा भी है। इच्छा ऐसी ही भई तो भक्त वत्सल किस लिये कहै है ऐसे विस्नु को लोक का रक्षक मानना मिथ्या है। प्रथम तो महेश संहार सदा करै है। कि महा प्रलय होय है तब ही करै है। सो जो सदा करै है तो जैसे विस्नु की रक्षा करने का स्तुति कीनी तैसे इस की संहार करने कर। निंदा करो क्योंकि रक्षा और संहार प्रति पिक्षी है और यह संहार कैसे करै है। जैसे पुरुषहस्तादिक कर किसी को मारे वा कहकर मरवावे तैसे महेश अपने अंगन कर संहारकरै है वा आज्ञा कर मरवावे है। जो अपने अंगनकर संहार करै है तो क्षण क्षण में संहार तो घनै जीवन का सर्व लोक में होय है। यह कैसे अंगन कर वा किस २ को आज्ञा देय युगपत् कैसे संहार करै है। सो तू कहै है कि महेश तो इच्छा ही करै है उस की इच्छा अनुसार स्वयमेव उन का संहार होय है। तो इस के सदा काल मारने रूप दुष्ट परिणाम ही रहा करते होंगे ॥ और अनेक जीवन के युगपत् मारने की इच्छा कैसे होती होगी और जो महाप्रलय होते संहार करै है तो पर ब्रह्म की इच्छा भये करै है। कि उस

को विना इच्छा ही करै है। जो इच्छा भये करे है तो पर ब्रह्म के ऐसा क्रोध कैसे भया। जो सर्व के प्रलय करने की इच्छा भई॥ क्योंकि कोई कारण विना नाश करने की इच्छा होय नाहीं॥ और नाश करने की इच्छा तिस ही का नाम क्रोध है। सो कारण वता। और विना कारण इच्छा होय है। तो वावले कैसी इच्छा भई और तू कहेगा कि पर ब्रह्म यह ख्याल वनाया था फिर दूर किया कारण कुछ भी नहीं है। सो तो ख्याल बनाने वाले को ख्याल इष्ट लगै तब वनावै है अनिष्ट लगै तब दूर करे है। सो इस को यह लोक इष्ट अ-निष्ठ लगे है तो इस के लोक से रागद्वेष भया साक्षी भूत ब्रह्म का स्वरूप किस लिये कहो हो। शाक्षी भूत तो उसका उस का नाम है। जो स्वमेव जैसे होय उस को तैसे ही देखे जानै। जो इष्ट अनिष्ठ मान उपजावे वा नष्ट करै उस को शाक्षी भूत कैसे कहिये। क्योंकि शाक्षी भूत रहना और कर्ता हर्त्ता होना यह दोऊ परस्पर विरोधी है। एक के दोउ संभवे नाहीं और पर ब्रह्म के पहिले तो इच्छा यह भई थी कि मैं एक हूं सो वहुत हो जाउ और जब बहुत भया तव ऐसी इच्छा भई होगी जो मैं वहुत से एक हो उजाउ सो जैसे कोई भोले पनैकार्य कर पीछे पछतावे और तिस कार्य को दूर किया चाहै तैसे परब्रह्म भी वहुत होया एक होने की रक्षा करी

सो जानिये है कि वहुत होने का कार्य किया सो भोलेय ने ही से किया । आगासि ज्ञान कर किया होता तो किस लिये जिस के दूर करने की इच्छा होती और जो पर ब्रह्म की इच्छा विना ही महेस संहार करहै। तो यह पर ब्रह्म का वा ब्रह्मा का विरोधी भया । और पूछे है कि यह महेश लोक को कैसे संहार करे है अपने अंगन कर संहार करे है । कि इच्छा होते स्वयमेव हो संहार होय है । जो अपने अंगन कर संहार करे है । तो सर्व का युग पत् संहार कैसे करे है । और इच्छा होते स्वयमेव संहार होय है तो इच्छा तो परब्रह्म ने करी थी इस ने संहार कैसे किया । और हम पूछे है कि सं-हार भये सर्वलोक विषै जीव अजीव थे । सो कहा गये तव वह कहे है । जीवन विषै भक्त तो ब्रह्म विषै मिलो । अन्य माया विषै मिले अव इस को पूछिये है । माया ब्रह्म से जुदी रहे है कि पीछे एक हो जाय है । जो जुदी रहे तो ब्रह्मवत् माया भी नित्य भई । तव अद्वैत ब्रह्म न रहा और माया ब्रह्म में एक हो जाय है तो जे जीव माया में मिले थे सो भी माया के साथ ब्रह्म में मिल गये तो महाप्रलय होते तो सर्व का पर ब्रह्म में मिलना ठहरा तो मोक्ष का उपाय किस लिये करीये है । और जे जीव माया में मिले सो फर लोक रचना भये । वह ही जीव लोक विषै आवेंगे । कि वह

तो ब्रह्म में मिल गये और नये उपजेंगे जो वह ही आभी है तो जानिये है जुदे जुदे रहे है मिले किस लिये कहो। और नये उपजेंगे तो जीव का अस्तित्व थोड़े काल पर्यंत ही रहे है। किस लिये मुक्त होने का उपाय कीजिये है। और वह कहे है कि पृथिवी आदि कहे सो माया विषै मिले है तब पूछिये है जो माया अमूर्तीक सचेतन है। कि अमूर्तीक अचेतन है जो अमूर्तीक सचेतन है तो इसमें अमूर्तीक अचेतन कैसे मिले और अमूर्तीक अचेतन है तो इस मे अमूर्तीक सचेतन कैसे मिले। अमूर्तीक अचेतन है तो यह ब्रह्म में मिले है। कि नाही जो मिले है तो इसके मिलनेसे ब्रह्म भी अमूर्तीक अचेतन कर मिश्रित भया॥ और न मिले तो अद्वैत तान रही। और तू कहैगा यह अमूर्तीक सचेतन हो जाय है तो आत्मा और शरीरादिक की एकता भई। सो यह संसारी एकता माने ही है। इस को अज्ञानी किस लिये कहिये। और पूछे है कि लोक का प्रलय होते महेश का प्रलय होय है कि न होय है। जो होय है तो जुगपत् होय है कि आगे पीछे होय है। जो युगपत् होय है तो आप नष्ट होता लोगों को नष्ट कैसे करै है॥ और आगे पीछे होय है तो महेश लोकको नष्टकर आप कहा रहा आप भी तो सृष्टि विषै हो था। ऐसे महेस को सृष्टिका संहार कर्ता माने है सो मिथ्या है॥ इस प्रकार कर वा अन्य

रस राज मकरध्वज रस ।

इसकी एक गोली एक तोला मलाई एक तोला मिश्रीके साथ खाकर ऊपर से गरम दूध पीनेसे वीसो प्रमेह स्वप्न में वीर्य पात दस्त पेसाब जाते वखत धात का गिरना आखोंसे अंधकार होना गोडो में पठकन खफीफ वुखार का रहना शिर दर्द दस्त न साफ होना थकावट चेहरे पर सुस्ती और खुस की वा जरदी आलस्य अधिक रहना काम में मन न लगना नपुंसकता अजीर्ण रहना भूख न लगना इन की आद दे सर्व रोगों को फायदा वंद है आजमूदा कार है और धातको शुद्ध कर गाढ़ी करता है और स्तंभन भी होता है १६ गोली की १ सीसी के दाम १)

सजीवनवूटी ।

इसमें से एक गोली वुखार आने से छह घंटा पेस्तर एक गोली तीन घंटा पेस्तर एक गोली एक घंटा पेस्तर पानी से खाय तो शीत ज्वर दाह ज्वर विपम ज्वर जीर्ण ज्वर नित्य आने वाला ज्वर इकतरा तिजारी चोथिया घोर अष्ठ ज्वर खराब जल के पीने से हुवा ज्वर मात्र शीघ्र दूर होते हैं यह दवा एक महात्माकी बनाई हुई है १२ गोलीकी १ डब्बीके दाम =)

सब दवा—मिलने का पता—कन्नौलाल जैन वैद्य— इटावा ॥

ॐ

॥ श्री तिर्थंकरायनमः ॥

श्रीतिर्यंकर सहस्त्री.

'९१० तिर्थंकर भगवान्‌केनाम'

मुनी श्री १००८ श्री **चंपालालजी** महाराज तपस्वीजी
श्री **केसरीमलजी** महाराजके ईन्दौर चतुर्मास स्मणार्थ

जिसको

पन्नालाल जमनालाल रामलाल सुखलाल
कीमती रामपुरावालाने प्रसिद्ध किया

मुल्य--नित्य पठन.

श्रीवीर संवत् २४३८.] [श्रीविक्रम संवत् १९६९.

मगसर शुक्ल प्रतिपदा. [प्रत्त १०००

कृपाकर इस पुस्तकको उघाडे मुखसे न पढिये.

'श्री लक्ष्मीविलास' स्टीम प्रेस-इंदोर सिटी.

॥ श्रीजिनवरेन्द्रायनमः ॥

॥ श्री ९१० तिर्थंकरोंके नाम ॥

१॥ श्री जंबूद्वीपके भर्तक्षेत्र की गई चोवीसीके नाम ॥

१	श्री केवलज्ञानजी	१३	श्री सुमतीजिनजी
२	श्री निर्वाणीजी	१४	श्री शिवगतिजी
३	श्री सागरजी	१५	श्री अस्तांगजी
४	श्री महाशयजी	१६	श्री नमीश्वरजी
५	श्री विमलप्रभूजी	१७	श्री अनिलनाथजी
६	श्री सर्वानुभूतिजि	१८	श्री यशोधरजी
७	श्री श्रीधरजी	१९	श्री कृतार्थजी
८	श्री श्रीदत्तजी	२०	श्री जिनेश्वरजी
९	श्री दामोदरजी	२१	श्री शुद्धमतिजी
१०	श्री सुतेजजी	२२	श्री शिवंकरजी
११	श्री स्वामीनाथजी	२३	श्री स्यंदनजी
१२	श्री मुनिसुव्रर्तजी	२४	श्री संप्रातजी

जंबुद्विपके भरतक्षेत्र की वर्तमान चौवीसीके नाम.

१	श्री ऋषभदेवजी	१३	श्री विमलनाथजी
२	श्री अजितनाथजी	१४	श्री अनंतनाथजी
३	श्री संभवनाथजी	१५	श्री धर्मनाथजी
४	श्री अभिनंदनजी	१६	श्री शांतीनाथजी
५	श्री सुमतिनाथजी	१७	श्री कुंथुनाथजी
६	श्री पद्मप्रभुजी	१८	श्री अरहनाथजी
७	श्री सुपार्श्वनाथजी	१९	श्री मल्लीनाथजी
८	श्री चंद्रप्रभुजी	२०	श्री मुनिसुव्रतजी
९	श्री सुविधिनाथजी	२१	श्रीनमीनाथजी
१०	श्री शितलनाथजी	२२	श्री नेमीनाथजी
११	श्री श्रेयांसनाथजी	२३	श्री पार्श्वनाथजी
१२	श्री वासुपुज्यजी	२४	श्री महावीरजी

जंबुद्वीपके भरतक्षेत्रकी आवती चौवीसीके नाम.

१ श्री पद्मनाभजी
२ श्री सूरदेवजी
३ श्री सुपार्श्वजी
४ श्री स्वयंप्रभुजी
५ श्री सर्वानुभूतीजी
६ श्री देवश्रुतिजी
७ श्री उदयनाथजी
८ श्री पेढालजी
९ श्री पोटिल्लजी
१० श्री सतकीर्तीजी
११ श्री मुनीव्रतजी
१२ श्री अममजी
१३ श्री निःकषायजी
१४ श्री निष्पुलाकजी
१५ श्री निर्ममजी
१६ श्री चित्रगुप्तजी
१७ श्री समाधिनाथजी
१८ श्री संवरनाथजी
१९ श्री यशोधरजी
२० श्री विजयजी
२१ श्री मल्यदेवजी
२२ श्री देवचंद्रजी
२३ श्री अनंतवीरजी
२४ श्री भद्रकरजी

जंबुद्वीपके एरावतक्षेत्रकी गई

चौवीसीके नाम

१ श्री पंचरुपजी

२ श्री जिनधरजी

३ श्री संप्रतकजी

४ श्री उरमतजी

५ श्री आदीछांयजी

६ श्री अभीनंदजी

७ श्री रत्नसेनजी

८ श्री रामेश्वरजी

९ श्री रंगोजितजी

१० श्री विनपासजी

११ श्री आरोवसजी

१२ श्री शुभध्यानजी

१३ श्री विप्रदत्तजी

१४ श्री कुंवारजी

१५ श्री सुर्वसलैजी

१६ श्री प्रभंजनजी

१७ श्री सौभाग्यजी

१८ श्री दिवाकरजी

१९ श्री वृतविन्दूजी

२० श्री सिद्धकांतजी

२१ श्री ज्ञानसरीजी

२२ श्री कल्पद्रुमजी

२३ श्री तिर्थफलजी

२४ श्री ब्रह्मप्रभूजी

श्री जंबूद्वीपके एरावत क्षेत्रकी वर्तमान चौवीसीके नाम

१	श्री बालचंद्रजी	१३	श्री श्रेयसेनजी
२	श्री सुवृतजी	१४	श्री उर्पशांतजी
३	श्री अग्निसेनजी	१५	श्री सत्यसेनजी
४	श्री नंदसेनजी	१६	श्री अनंतवीरजी
५	श्री दत्तजी	१७	श्री पार्श्वनाथजी
६	श्री वृतधरजी	१८	श्री अभिधानजी
७	श्री सौमचंद्रजी	१९	श्री मरूदेवजी
८	श्री धरतीधीरजी	२०	श्री धरजी
९	श्री शांतिपहोयजी	२१	श्री शाकंठजी
१०	श्री शिवमतिजी	२२	श्री अग्निप्रभुजी
११	श्री श्रेयांसजी	२३	श्री अग्निदत्तजी
१२	श्री सुतजलजी	२४	श्री वीरसेनजी

श्री जंबूद्वीपके एरावत क्षेत्रकी आवती चौवीसीके नाम.

१	श्री सिद्धार्थजी	१३	श्री चंद्रदेवजी
२	श्री विमलेसजी	१४	श्री महाचंद्रजी
३	श्री जयघोषजी	१५	श्री सुतांजनजी
४	श्री आनंदसेनजी	१६	श्री निकरणजी
५	श्री सुरमंगलजी	१७	श्री सुवृतजी
६	श्री वज्रधरजी	१८	श्री जिनेन्द्रजी
७	श्री निर्वाणजी	१९	श्री सुपार्श्वजी
८	श्री धर्मद्धजजी	२०	श्री सुकौसलयजी
९	श्री सिद्धसेनजी	२१	श्री अनंतजी
१०	श्री महासेनजी	२२	श्री विमलप्रभुजी
११	श्री रविमित्रजी	२३	श्री अमृतसेनजी
१२	श्री शांतिसेनजी	२४	श्री अमीदत्तजी

पूर्वधातकी खंडके भरत क्षेत्रकी गई चौवीसीके नाम.

१	श्री रत्नप्रभजी	१३	श्री श्रेयनाथजी
२	श्री अमीतदेवजी	१४	श्री विश्वरूपजी
३	श्री संभवजी	१५	श्री तप्ततेजजी
४	श्री अकलङ्कजी	१६	श्री प्रतिबौधजी
५	श्री चन्द्रनाथजी	१७	श्री सिद्धार्थजी
६	श्री शुभंकरजी	१८	श्री अमलप्रभुजी
७	श्री तत्वनाथजी	१९	श्री संयमजी
८	श्री सुंदरजी	२०	श्री देवेन्द्रजी
९	श्री पुरंदरजी	२१	श्री प्रयनाथजी
१०	श्री स्वामीदेवजी	२२	श्री विश्वनाथजी
११	श्री देवदत्तजी	२३	श्री मेधनंदजी
१२	श्री वासदत्तजी	२४	श्री त्रयनेत्रकायजी

पूर्वघातकी खंडके भरतक्षेत्रकी वर्तमान चौवीसीके नाम.

१ श्री युगादीदेवजी	१३ श्री पद्मानंदजी
२ श्री सिंहदत्तजी	१४ श्री प्रियकरजी
३ श्री महासेनजी	१५ श्री सुकृतजी
४ श्री परमार्थजी	१६ श्री भद्रसेनजी
५ श्री वरसेनजी	१७ श्री मुनिन्चंद्रजी
६ श्री समुद्ररायजी	१८ श्री पंचमुष्टीजी
७ श्री बुद्धरायजी	१९ श्री गंगेयकजी
८ श्री उद्योतजी	२० श्री गणधरजी
९ श्री आर्यवजी	२१ श्री सर्वांगदेवजी
१० श्री अभयजी	२२ श्री ब्रह्मदत्तजी
११ श्री अप्रकम्पजी	२३ श्री इंद्रदत्तजी
१२ श्री प्रेमनाथजी	२४ श्री दयानाथजी

पूर्व धातकी खंडके भरत क्षेत्रकी आवती चौवीसीके नाम.

१	श्री सिधनाथजी	१३	श्री कल्पजिनेशजी
२	श्री समकितजी	१४	श्री संवरनाथजी
३	श्री जिनेंद्रनाथजी	१५	श्री सुचीनाथजी
४	श्री संपतनाथजी	१६	श्री आनंदनाथजी
५	श्री सर्वस्वामीजी	१७	श्री रवीप्रभुजी
६	श्री मुनीनाथजी	१८	श्री चन्द्रप्रभुजी
७	श्री सुविष्टजी	१९	श्री सुनन्दजी
८	श्री अइतनाथजी	२०	श्री सुकरणनाथजी
९	श्री बह्मशांतीजी	२१	श्री सुकर्मजी
१०	श्री परेवनाथजी	२२	श्री अनुमायजी
११	श्री आकामुषजी	२३	श्री पार्श्वनाथजी
१२	श्री ध्याननाथजी	२४	श्री सरश्वतनाथजी

पूर्व धातकी खंडके एरावत क्षेत्रकी गई चौवीसीके नाम.

१ श्री वृषभनाथजी	१३ श्री बज्रजिनजी
२ श्री प्राएभित्रजी	१४ श्री प्रबुद्धसेणजी
३ श्री शांतिनाथजी	१५ श्री प्रबन्धजी
४ श्री सुंमइजिनजी	१६ श्री अजिताजिनजी
५ श्री अकुजिनजी	१७ श्री प्रमुखजिनजी
६ श्री अतिताजिनजी	१८ श्री पल्योपमजी
७ श्री कलसेणजी	१९ श्री अकोपजिनजी
८ श्री सर्वजिनजी	२० श्री निष्टांतजी
९ श्री प्रबुद्धनाथजी	२१ श्री मृगनाभीजी
१० श्री प्रवराजिनजी	२२ श्री देवाजिनजी
११ श्री सोधर्माजिनजी	२३ श्री प्रायछनजी
१२ श्री तमोधारिपुजी	२४ श्री शिवनाथजी

पूर्व धातकी खंडके एरावत क्षेत्रकी वर्तमान चौवीसीके नाम.

१ श्री विश्वचन्द्रजी	१३ श्री सहस्त्रभुजजी
२ श्री कपिलजी	१४ श्री जिनसिंहजी
३ श्री वृषभजी	१५ श्री रेफनाथजी
४ श्री प्रयातेजजी	१६ श्री बाहूजिनजी
५ श्री प्रशमजी	१७ श्री श्रेय मलजी
६ श्री विषमांगजी	१८ श्री अजोगीजी
७ श्री चारित्रनाथजी	१९ श्री अभोगीजी
८ श्री प्रभादित्यजी	२० श्री कामरिपुजी
९ श्री मंजुकजी	२१ श्री अरणीबाहूजी
१० श्री पितवासजी	२२ श्री तमनाशजी
११ श्री सुरेशपुज्यजी	२३ श्री गर्भज्ञानीजी
१२ श्री दयानाथजी	२४ श्री एकराजजी

पूर्वधातकी खंडके एरावत्त क्षेत्रकी आवती चौवीसीके नाम

१ श्री रत्नकोपजी
२ श्री चउस्नजी
३ श्री ऋतुनाथजी
४ श्री परेश्वरजी
५ श्री सुमुक्तिकजी
६ श्री मुहत्तजी
७ श्री नाकेशजी
८ श्री प्रसस्तजी
९ श्री निरहारजी
१० श्रीअमूर्तीजी
११ श्री दयावरजी
१२ श्री सेतीगंधजी
१३ श्री अरूहनाथजी
१४ श्री सहस्त्रचितजी
१५ श्री देवनाथजी
१६ श्री दयाद्वीपजी
१७ श्री पुष्पनाथजी
१८ श्री नरनाथजी
१९ श्री नग्गइनाथजी
२० श्री तपाधिकजी
२१ श्री दशाननजी
२२ श्री अरणकजी
२३ श्री दशानिकजी
२४ श्री मौतिकजी

पश्चिम धातकी खंडके भरतक्षेत्रकी गई चौवीसीके नाम.

१	श्री वज्रस्वामीजी	१३	श्री चउमुखीजी
२	श्री चद्रदत्तजी	१४	श्री कृतेन्द्रजी
३	श्री सूर्यस्वामीजी	१५	श्री स्वयंभूयजी
४	श्री पुरुषजी	१६	श्री विमलद्वियजी
५	श्री स्वामस्वामीजी	१७	श्री देवप्रभूजी
६	श्री अवबौधजी	१८	श्री धरणेन्द्रजी
७	श्री विक्रमजी	१९	श्री सतीस्वामीजी
८	श्री निर्वटजी	२०	श्री उदयामदजी
९	श्री कराइजी	२१	श्री सिधार्थजी
१०	श्री प्रतरीजी	२२	श्री धर्मोपदेशजी
११	श्री निर्वाणजी	२३	श्री क्षेत्रस्वामीजी
१२	श्री धर्महेतुजी	२४	श्री हरिश्चंद्रजी

पश्चिम धातकी खंडके भरत क्षेत्रकी वर्तमान चौवीसीके नाम.

१	श्री पश्चिमजिनजी	१३	श्री अमृतेन्द्रजी
२	श्री पुष्पदंतजी	१४	श्री स्वामीनाथजी
३	श्री अर्हंतजी	१५	श्री भोगीलगजी
४	श्री सुचरित्रजी	१६	श्री सर्वार्थसिद्धजी
५	श्री सिद्धानन्दजी	१७	श्री मेघानन्दजी
६	श्री नन्दकजी	१८	श्री नन्दीश्वरजी
७	श्री पद्मरूपजी	१९	श्री हरहरनाथजी
८	श्री उदयनाभजी	२०	श्री अधिकश्वांकजी
९	श्री रुकमोदृजी	२१	श्री श्वांतिकजी
१०	श्री कृपालजी	२२	श्री नंदस्वामीजी
११	श्री पोटलजी	२३	श्री कुंडपासजी
१२	श्री सिद्धेश्वरजी	२४	श्री वारोचनजी

पश्चिमधातकी खंडके भरतक्षेत्रकी आवती चौवीसीके नाम.

१ श्री वीराजी
२ श्री विजयप्रभुजी
३ श्री महामृगेन्द्रजी
४ श्री चिन्तामणीजी
५ श्री आशोकजी
६ श्री द्विमृगेन्द्रजी
७ श्री उपवासजी
८ श्री पद्मचन्द्रजी
९ श्री बौधकेन्द्रजी
१० श्री हिसहीमजी
११ श्री उत्तराहिकजी
१२ श्री आपासिकजी
१३ श्री देवजयजी
१४ श्री नारिकजी
१५ श्री अनौघजी
१६ श्री नागिन्द्रजी
१७ श्री नीलोत्फलजी
१८ श्री अप्रकंपजी
१९ श्री परोहितजी
२० श्री उमेन्द्रजी
२१ श्री विश्वनाथजी
२२ श्री तीव्रबजी
२३ श्री अरहाजिनेंद्रजी
२४ श्री जयजिनेंद्रजी

पश्चिमधातकी खंडके एरावतक्षेत्रकी गई चौवीसीके नाम.

१ श्री सुमेरूजी
२ श्री जिनरक्षतजी
३ श्री अतीर्थजी
४ श्री प्रसस्तदत्तजी
५ श्री निरदमजी
६ श्री फूलादीजी
७ श्री बृधमानजी
८ श्री समृतेन्द्रजी
९ श्री सखानन्दजी
१० श्री कल्पकीर्तजी
११ श्री हरीदानजी
१२ श्री वाहूस्वामीजी
१३ श्री भार्गचजी
१४ श्री शुभेंद्रजी
१५ श्री पावपतिजी
१६ श्री त्रिपोषितजी
१७ श्री ब्रह्मचारीजी
१८ श्री आसक्तजी
१९ श्री चरित्रसंपन्नजी
२० श्री परिनामकजी
२१ श्री धर्मेशजी
२२ श्री कबोजिनजी
२३ श्री नीतीनाथजी
२४ श्री कौसिकजी

पश्चिम धातकी खंडके एरावत क्षेत्रकी वर्तमान चौवीसीके नाम.

१	श्री औसाहितजी	१३	श्री जीविभूतिकजी
२	श्री जिनस्वामीजी	१४	श्री कसूरपंथजी
३	श्री रितिमितेंद्रजी	१५	श्री सुवर्णजी
४	श्री अभीधानजी	१६	श्री अश्वानिकजी
५	श्री पुष्पकजी	१७	श्री हरिवासजी
६	श्री मंडिकजी	१८	श्री त्रययामीजी
७	श्री प्रहरजी	१९	श्री धर्मदेवजी
८	श्री मदनसिंहजी	२०	श्री धर्मचन्द्रजी
९	श्री हस्तोदजी	२१	श्री नंदीनाथजी
१०	श्री चन्द्रपार्श्वजी	२२	श्री पावनजी
११	श्री अब्जबोधजी	२३	श्री पार्श्वनाथजी
१२	श्री जिनाधारजी	२४	श्री चित्रस्वामीजी

पश्चिम धातकी खंडके एरावत क्षेत्रकी आवती चौवीसीके नाम.

१	श्री सुसंभवजी	१३	श्री जीमकजी
२	श्री पल्युनाथजी	१४	श्री मानधाताजी
३	श्री पुत्रासजी	१५	श्री अश्वसेनजी
४	श्री सौंदर्यजी	१६	श्री विद्याधरजी
५	श्री गागीजिनजी	१७	श्री सुलोभनजी
६	श्री त्रीविक्रमजी	१८	श्री मौननिधानजी
७	श्री नरसिंहजी	१९	श्री पंडुरिकजी
८	श्री मृगवमुजी	२०	श्री चित्रगजी
९	श्री सोमेश्वरजी	२१	श्री गमणऋद्धिजी
१०	श्री सुभासारजी	२२	श्री सर्वकालजी
११	श्री अपापमलजी	२३	श्री भूरासरजी
१२	श्री विनिवजिनजी	२४	श्री नुन्नागजी

पूर्व पुष्करार्ध द्वीपके भरत क्षेत्रकी गई चौवीसीके नाम.

१ श्री मदनकायजी
२ श्री सुरश्वामाजी
३ श्री निरागायजी
४ श्री प्रलम्बतायजी
५ श्री पृथ्वीपतीजी
६ श्री चारित्रनाथजी
७ श्री अप्राजितजी
८ श्री सुबौधकायजी
९ श्री बुद्धकायजी
१० श्री वेतालसायजी
११ श्री त्रीमुष्टजी
१२ श्री मुनीवौधकजी
१३ श्री भर्तश्वामीजी
१४ श्री धर्मधीशजी
१५ श्री धरणीशजी
१६ श्री प्रभादेवजी
१७ श्री आनंददेवजी
१८ श्री आनंदप्रभुजी
१९ श्री सर्वतिर्थजी
२० श्री निरूपमाजी
२१ श्री कुंवरायजी
२२ श्री विहारगृहजी
२३ श्री धरणीशरायजी
२४ श्री विकसायजी

पूर्व पुष्करार्ध द्वीपके भरत क्षेत्रकी वर्तमान चौवीसीके नाम.

१	श्री जगनाथजी	१३	श्री वासजी
२	श्री प्रभासजी	१४	श्री मनोहरजी
३	श्री सुस्वामीजी	१५	श्री शुभकर्मजी
४	श्री भारातिक्षजी	१६	श्री इष्टस्वामजी
५	श्री द्रगनाथजी	१७	श्री अमलेन्द्रजी
६	श्री विजितक्तजी	१८	श्री धर्मवृक्षजी
७	श्री अवसाननाथजी	१९	श्री प्रमादजी
८	श्री प्रबौधनाथजी	२०	श्रीप्रभामृगांकजी
९	श्री तपोनिधीजी	२१	श्री अकलङ्कजी
१०	श्री पावकायजी	२२	श्री संकटप्रभजी
११	श्री त्रीपुरेशजी	२३	श्री योगेन्द्रजी
१२	श्री सोकतायजी	२४	श्री ध्यानाजिमजी

पूर्व पुष्करार्ध द्वीपके भरत क्षेत्रकी आवती चौवीसीके नाम.

१	श्री वसंतधुजजी	१३	श्री कल्याणप्रकाशजी
२	श्री प्रियजयतजी	१४	श्री मंडलायजी
३	श्री स्त्रीजयतजी	१५	श्री महावंशजी
४	श्री सतभायजी	१६	श्री तेजोदयजी
५	श्री परब्रह्मजी	१७	श्री दिव्यजोतीजी
६	श्री अम्लीशजी	१८	प्रबोधजी
७	श्री प्रबाधकजी	१९	श्री भयंकरजी
८	श्री त्रीनयनजी	२०	श्री अप्रामितजी
९	श्री बहूसायजी	२१	श्री दिव्यसक्तजी
१०	श्री प्रमात्मप्रसंगजी	२२	श्री वृतस्वामीजी
११	श्री सुमप्रायजी	२३	श्री विधानजी
१२	श्री गौश्वामीजी	२४	श्री निःकर्मकजी

पूर्व पुष्करार्ध द्वीपके एरावत क्षेत्रकी गई चौवीसीके नाम.

१	श्री कंतनाथजी	१३	श्री जराधिशजी
२	श्री उपदिष्टजी	१४	श्री बौधकजी
३	श्री अदित्यदेवजी	१५	श्री सुमरनाथजी
४	श्री अस्थानकजी	१६	श्री प्रभादित्यजी
५	श्री प्रभाचंद्रजी	१७	श्री वन्छलजी
६	श्री वेणुकायजी	१८	श्री जिनालयजी
७	श्री त्रिभानुजी	१९	श्री तुषारनाथजी
८	श्री ब्रह्मब्रह्मायजी	२०	श्री भुवनश्वामीजी
९	श्री वज्रंगजी	२१	श्री सुकुमायजी
१०	श्री अविरोधनाथजी	२२	श्री देवाधिदेवजी
११	श्री अपापजी	२३	श्री अकारमजी
१२	श्री लोकंतरजी	२४	श्री विनतायजी

पूर्व पुष्करार्ध द्वीपके एरावत क्षेत्रकी वर्तमान चौवीसीके नाम.

१	श्री शंकरजी	१३	श्री उद्योतकजी
२	श्री अडवसाजी	१४	श्री तमोवासजी
३	श्री नगनायजी	१५	श्री मधुनाथजी
४	श्री नगनाद्वीपजी	१६	श्री मरुदेवजी
५	श्री नष्टपाषंडजी	१७	श्री दयामयजी
६	श्री स्वप्नबोधजी	१८	श्री वृषभेश्वरजी
७	श्री तपोधनजी	१९	श्री शीतलतनजी
८	श्री पुष्पकेतजी	२०	श्री विश्वनाथजी
९	श्री धर्मकायजी	२१	श्री महाप्रायजी
१०	श्रीवीतरागजी	२२	श्री नंदनायजी
११	श्री चंद्रकीर्तीजी	२३	श्री तमोनिभजी
१२	श्री अनुक्तजी	२४	श्री ब्रह्मधरजी

पूर्व पुष्करार्ध द्वीपके एरावत क्षेत्रकी आवती चौवीसीके नाम.

१ श्री जसोधरजी	१३ श्री दृढप्रयायजी
२ श्री सुकृतजी	१४ श्री दयानितायजी
३ श्री अविबोधजी	१५ श्री अवसरायजी
४ श्री निर्वाणजी	१६ श्री तुवरायजी
५ श्री वृतवसजी	१७ श्री सर्वसीलजी
६ श्री अतीराजजी	१८ श्री प्रतीजातकजी
७ श्री विश्वजिननाथजी	१९ श्री जीतेन्द्रजी
८ श्री अर्जुननाथजी	२० श्री तपवितजी
९ श्री तपेश्वरजी	२१ श्री रत्नकिरणजी
१० श्री सरीकायजी	२२ श्री लच्छननाथजी
११ श्री महिमायजी	२३ श्री दिव्यसायजी
१२ श्री सुग्रीवजी	२४ श्री सुप्रसादजी

पश्चिम पुष्करार्ध द्वीपके भरत क्षेत्रकी गई

चौवीसीके नाम

१	श्री पद्मचन्द्रजी	१३	श्री विसंत्रायजी
२	श्री रत्नसरीरजी	१४	श्री आनंद्दितजी
३	श्री अजोगजी	१५	श्री रविश्वामीजी
४	श्री सिद्धार्थजी	१६	श्री सोमदत्तजी
५	श्री वृषभनाथजी	१७	श्री जयश्वामीजी
६	श्री हरिश्चन्द्रजी	१८	श्री मोक्षनाथजी
७	श्री गुणाविपजी	१९	श्री अग्रभानजी
८	श्री पत्रकायजी	२०	श्री धनुत्रागजी
९	श्री ब्रह्मकायजी	२१	श्री मुक्तनाथजी
१०	श्री कुलद्वीपजी	२२	श्री रौमंचकची
११	श्री मुनीश्चन्द्रजी	२३	श्री प्रसिद्धनाथजी
१२	श्री रायऋपिजी	२४	श्री जिनश्वामीजी

पश्चिम पुष्करार्ध द्वीपके भरत क्षेत्रकी आवती चौवीसीके नाम.

१ श्री प्रभावकजी	१३ श्री नृपनाथजी
२ श्री विनयचन्द्रजी	१४ श्री नारायणजी
३ श्री सुभावकजी	१५ श्री परस्यमोक्षजी
४ श्री दिनकरजी	१६ श्री भूपतजी
५ श्री अनंततेजजी	१७ श्री सुद्रष्टजी
६ श्री धनदत्तजी	१८ श्री भवभीरजी
७ श्री पोरषजी	१९ श्री नंदजी
८ श्री जिनदत्तजी	२० श्री भारवायजी
९ श्री पार्श्वनाथजी	२१ श्री वासवसायजी
१० श्रीमुनिसिन्धुजी	२२ श्री परवसायजी
११ श्री अस्तिकजी	२३ श्री प्रभाशिवजी
१२ श्री भवनक्रायजी	२४ श्री भरतेशजी

पश्चिम पुष्करार्ध द्वीपके एरावतक्षेत्रकी गई चौवीसीके नाम

१	श्री उपशांतकजी	१३	सिद्धकजिनजी
२	श्री फाल्गुणजी	१४	श्री माधाप्रियजी
३	श्री पूर्वासजी	१५	श्री अश्वपायजी
४	श्री सुंदरजी	१६	श्री विद्याधरजी
५	श्री गौरवजी	१७	श्री सुलोचनजी
६	श्री त्रीविक्रमजी	१८	श्री मुंनिधीजी
७	श्री नरसिंहजी	१९	श्री पुंडरिकजी
८	श्री भरंवासजी	२०	श्री चित्रगणजी
९	श्री परमसौम्यजी	२१	श्री मतइन्द्रजी
१०	श्री सुखदाचरजी	२२	श्री सर्वकालजी
११	श्री अपायाजिनगजी	२३	श्री भुरस्वायजी
१२	श्री विविनायजी	२४	श्री पुन्यागजी

पश्चिमपुष्करार्ध द्वीपके एरावत क्षेत्रकी वर्तमान चौवीसीके नाम

१	श्री गंगकेयजी	१३	श्री फनेश्वरजी
२	श्री मल्लीवासजी	१४	श्री वीरचन्द्रजी
३	श्री भीमजी	१५	श्री सिद्धानकजी
४	श्री दयानाथजी	१६	श्री स्वच्छनाथजी
५	श्री भद्रनाथजी	१७	श्री केपच्छायजी
६	श्री श्वामीजिनजी	१८	श्री अमुकामुकजी
७	श्री हनकनाथजी	१९	श्री धर्मधामजी
८	श्री नन्दबौधजी	२०	श्री सुकसेनजी
९	श्री रूपविजयजी	२१	श्री क्षेमंकरजी
१०	श्री वज्रनाभजी	२२	श्री दयानाथजी
११	श्री संतोपजी	२३	श्री कीर्तीसायजी
१२	श्री सुधर्मजी	२४	श्री शुंभकरजी

पश्चिमपुष्करार्ध द्वीपके एरावत क्षेत्रकी आवती चौवीसीके नाम.

१	श्री अदोपजी	१३	श्री जीवनाथजी
२	श्री वृषभायजी	१४	श्री जसोधरजी
३	श्री विनयानंदजी	१५	श्री गौतमजी
४	श्री मुनिभर्तजी	१६	श्री नमीसुधाजी
५	श्री इंद्रकायजी	१७	श्री प्रबोधकजी
६	श्री चन्द्रकेतुजी	१८	श्री सदानिकजी
७	श्री द्रूजदंतजी	१९	श्री चरित्रनाथजी
८	श्री वस्तुबोधजी	२०	श्री सदानन्दजी
९	श्री मुक्तिगतीजी	२१	श्री वेदरथकजी
१०	श्री धर्मबोधजी	२२	श्री सुधानकजी
११	श्री देवांगजी	२३	श्री ज्योतिमूर्तीजी
१२	श्री परिंचजी	२४	श्री सुराराधजी

पंचमहाविदेह क्षेत्रके हाल वर्तमान २० विहरमानोंके नाम.

१	श्री सीमंधरस्वामीजी		११	श्री वज्रधरस्वामीजी	
२	श्री युगमंधरस्वामीजी		१२	श्री चंद्राननस्वामीजी	
३	श्री बाहूस्वामीजी		१३	श्री चंद्रबाहूस्वामीजी	
४	श्री सुबाहूस्वामीजी		१४	श्री भुजंगस्वामीजी	
५	श्री सुजातस्वामीजी		१५	श्री इश्वरस्वामीजी	
६	श्री स्वयंप्रभुस्वामीजी		१६	श्री नेमप्रभुस्वामीजी	
७	श्री ऋषभानन्दस्वामीजी		१७	श्री वीरसेनस्वामीजी	
८	श्री अनंतवीरस्वामीजी		१८	श्री महाभद्रस्वामीजी	
९	श्री सूरप्रभुस्वामीजी		१९	श्री देवयशस्वामीजी	
१०	श्री विशालधरस्वामीजी		२०	श्री अजितवीरस्वामीजी	

श्री अजितनाथजीके वक्तमें उत्कृष्ट १७०तिर्थंकरहुये उनके नाम.

जंवुद्वीपकी ३२ महाविदहके ३२ तिर्थंकरोंके नाम.

१ श्री जयदेवजी
२ श्री करणभद्रजी
३ श्री लक्ष्मीपतीजी
४ श्री गंगाधरजी
५ श्री विशालचंन्द्रजी
६ श्री प्रियंकरजी
७ श्री अमरदत्तजी
८ श्री कृष्णनाथजी
९ श्री अनंतहृदयजी
१० श्री गुणगुप्तजी
११ श्री पद्मनाथजी
१२ श्री जलधरजी
१३ श्री युगादित्यजी
१४ श्री वरदत्तजी
१५ श्री चन्द्रकेतुजी
१६ श्री महाकायजी
१७ श्री अमरकेतुजी
१८ श्री अरण्यावासजी
१९ श्री हरिहरजी
२० श्री रामचन्द्रजी
२१ श्री शांतिदेवजी
२२ श्री अनंतकृतजी
२३ श्री गजेन्द्रप्रभुजी
२४ श्री सागरचंदजी

२५ श्री महेश्वरजी
२६ श्री लक्ष्मीचन्द्रजी
२७ श्री ऋषभनाथजी
२८ श्री सौम्यकांतजी
२९ श्री नेमिभद्रजी
३० श्री अजितभद्रजी
३१ श्री महीभद्रजी
३२ श्री राजेंद्रस्वरजी

धातकी खंडकी प्रथम महाबीदेहके ३२ तिर्थंकरोंके नाम.

१ श्री वीरचन्द्रजी
२ श्री वत्ससेनजी
३ श्री नलकान्तजी
४ श्री मुजकेसजी
५ श्री ऋकमाकजी
६ श्री क्षेमंकरजी
७ श्री मृगांकजी
८ श्री मुनीमूर्तीजी
९ श्री विमलच्चंदजी
१० श्री आगामिकजी
११ श्री दुष्करतपजी
१२ श्री वसुद्वीपजी
१३ श्री महल्लनाथजी
१४ श्री वनदेवजी
१५ श्री बलभृतजी
१६ श्री अमृतवाहनजी

१७ श्री पूर्णिमेन्द्रजी
१८ श्री रेवांकितजी
१९ श्री कल्पशाकजी
२० श्री नलणीदत्तजी
२१ श्री विद्यापतिजी
२२ श्री सुपार्श्वजी
२३ श्री भानुनाथजी
२४ श्री प्रभंजनजी
२५ श्री विशिष्टनाथजी
२६ श्री जलप्रभजी
२७ श्री महाभीमजी
२८ श्री ऋषिपालजी
२९ श्री कुंडदत्तजी
३० श्री महावीरजी
३१ श्री भूतानन्दजी
३२ श्री तिर्थेश्वरजी

धातकी खंडकी द्वितिय माहाविदहके ३२ तिर्थंकरोंके नाम.

१ श्री दत्तजी
२ भूमिपतीजी
३ श्री मेरूदत्तजी
४ श्री सुमित्रजी
५ श्री सेननाथजी
६ श्री प्रभानन्दजी
७ श्री पद्माकरजी
८ श्री महाघोषजी
९ श्री चन्द्रप्रभुजी
१० श्री भूमिपालजी

११	श्री सुमतीसेनजी	२२	श्री गुणनाथजी
१२	श्री अतिअचुतजी	२३	श्री नारायणजी
१३	श्री तीर्थभुतजी	२४	श्री कपिलनाथजी
१४	श्री ललितांगजी	२५	श्री प्रभाकरजी
१५	श्री अमरचन्द्रजी	२६	श्री जिनरक्षितजी
१६	श्री समाधीनाथजी	२७	श्री सकलनाथजी
१७	श्रीमुनीचन्द्रजी	२८	श्री सीलारनाथजी
१८	श्री महेन्द्रजी	२९	श्री उद्यातनाथजी
१९	श्री शंशाकजी	३०	श्री वज्रंधरजी
२०	श्री जगदीश्वरजी	३१	श्री सहश्रधरजी
२१	श्री देवेंन्द्रजी	३२	श्री अशोकदत्तजी

पुष्करार्ध द्वीपकी प्रथम महाविदहके ३२ तिर्थंकरोंके नाम.

१	श्री मेघवांहनजी	३	श्री महापुरूपजी
२	श्री जीवरक्षकजी	४	श्री पापहरजी

५	श्री मृगांकजी	१९	श्री विजयदेवजी
६	श्री सुरसिंहजी	२०	श्री नरसिंहनाथजी
७	श्री जगतपुज्यजी	२१	श्री सीतानन्दजी
८	श्री सुमतीनाथजी	२२	श्री वृंदारकजी
९	श्री महामहेन्द्रजी	२३	श्री चन्द्रतपजी
१०	श्रीअमरभूतिजी	२४	श्री चंन्द्रगुप्तजी
११	श्री कुमारचन्द्रजी	२५	श्री द्रढरथनाथजी
१२	श्री वीरसेनजी	२६	श्री महाशयजी
१३	श्री रमणनाथजी	२७	श्री उष्माकजी
१४	श्री स्वयंभूनाथजी	२८	श्री पद्युम्नजी
१५	श्री अचलनाथजी	२९	श्री महातेजजी
१६	श्री मकरकेतुजी	३०	श्री पुष्पकेतुजी
१७	श्री सिद्धार्थनाथजी	३१	श्री कामदेवजी
१८	श्री सफलनाथजी	३२	श्री समरकेतुजी

पुष्करार्ध द्वीपकी द्वितिय महाविदहके ३२ तिर्थंकरोंके नाम.

१	श्री प्रश्नचन्द्रजी	१४	श्री भद्रगुप्तजी
२	श्री महासेनजी	१५	श्री सुद्रढसिंहजी
३	श्री बज्रनाथजी	१६	श्री सुव्रतनाथजी
४	श्री सुवर्णबाहुजी	१७	श्री हरिश्चचंद्रजी
५	श्री कुरूबिन्दजी	१८	श्री प्रतिमाकरजी
६	श्री वज्रवीरजी	१९	श्री प्रतिश्रयजी
७	श्री विमलचन्द्रजी	२०	श्री प्रतिश्रेणजी
८	श्री यशोधरजी	२१	श्री कनककेतुजी
९	श्री महाबलजी	२२	श्री अजितविरजी
१०	श्री बज्रसेनजी	२३	श्री फाल्गुनमित्रजी
११	श्री विमलबोधजी	२४	श्री ब्रह्मभूतिजी
१२	श्री भीमानाथजी	२५	श्री हितकरजी
१३	श्री मेरूप्रभजी	२६	श्री वरूणदत्तजी

२७ श्री यशकीर्तिजी
२८ श्री नागेन्द्रकीर्तिजी
२९ श्री महीकुलब्रह्मजी
३० श्री महेन्द्रजी
३१ श्री वृधमानजी
३२ श्री सुरेन्द्रदत्तजी

पांच भरत क्षेत्र और पांच एरावत क्षेत्र एसें १० क्षेत्रके १० तिर्थं करोंके नाम.

१ जंबुद्वीपके भरत क्षेत्रमें श्री अजितनाथजी,
२ जबु द्वीपके एरावत क्षेत्रमें श्री चन्द्रनाथजी,
३ धातकी खडके प्रथम भरत क्षेत्रमें श्री सिद्धांतनाथजी
४ धातकी खंडके प्रथम एरावत क्षेत्रमें श्री जयनाथजी
५ धातकी खंडके दुसरे भरत क्षेत्रमें श्री कर्पटनाथजी
६ धातकी खडके दुसरें एरावत क्षेत्रमें पुष्पदंतजी,
७ पुष्करार्ध द्वीपके प्रथम भरत क्षेत्रमें श्री प्रभासनाथजी,
८ पुष्करार्ध द्वीपके एरावत क्षेत्रमे श्री जयनाथजी,
९ पुष्करार्ध द्वीपके दूसरे भरत क्षेत्रमें श्री प्रभावकनाथजी
१० पुष्करार्ध द्वीपके दुसरे एरावत क्षेत्रमें श्री भद्रस्वामीजी

॥ अथ पंचकल्याणका उपवास करनेकी टीप लिखंते ॥

जिननाम.	महीना.	तिथी.	कल्याण.
३ संभवनाथजी	कार्तीक वदी	५	केवलपाम्यां
२२ नेमनाथजी	कार्तीक वदी	१२	चवन
६ पदमनाथजी	कार्तीक वदी	१२	जनम्यां
६ पदमनाथजी	कार्तीक वदी	१३	दिक्ष्यालीधी
२४ ब्रधमानजी	कार्तीक वदी	३०	मोक्षपाम्यां
९ सुबुधीनाथजी	कार्तीक सुदी	३	केवलपाम्यां
१८ अरेनाथजी	कार्तीक सुदी	१२	केवलपाम्यां
९ सुबुधीनाथजी	मगसिर वदी	५	जनम्यां
९ सुबुधीनाथजी	मगसिर वदी	६	दिक्षालीधी
२४ ब्रधमानजी	मगसिर वदी	१०	दिक्ष्यालीधी
६ पदमनाथजी	मगसिर वदी	११	मोक्षपाम्यां
१८ अरेनाथजी	मगसिर सुदी	१०	जनम्यां
१८ अरेनाथजी	मगसिर सुदी	१०	मोक्षपाम्यां
१८ अरेनाथजी	मगसिर सुदी	११	दीक्ष्यालीधी
१९ मल्लीनाथजी	मगसिर सुदी	११	जनम्यां
१९ मल्लीनाथजी	मगसिर सुदी	११	दिक्ष्यालीधी

जिननांम.	महीना.	तिथी.	कल्याण.
१९ मल्लिनाथजी	मगसिर सुदी	११	केवल पाम्यां
२१ नेमिनाथजी	मगसिरसुदी	११	कवलपाम्यां
३ संभवनाथजी	मगसिर सुदी	१४	जन्म्यां
३ संभवनाथजी	मगसिर सुदी	१५	दिक्ष्य लीधी
२३ पार्श्वनाथजी	पोस वदी	१०	जन्म्यां
२३ पार्श्वनाथजी	पोस वदी	११	दिक्ष्यालीधी
८ चंद्राप्रभुजी	पोस वदी	१२	जन्म्यां
८ चंद्राप्रभुजी	पोस वदी	१३	दिक्ष्यालीधी
१० शीतळनाथजी	पोस वदी	१४	केवलपाम्यां
१३ विमलनाथजी	पोस सुदी	६	केवलपाम्यां
१६ शांतिनाथजी	पोस सुदी	९	केवलपाम्यां
२ अजितनाथजी	पोस सुदी	११	केवलपाम्यां
४ अभिनंदनजी	पोस सुदी	१४	केवलपाम्यां
१५ धर्मनाथजा	पास सुदी	१५	केवलपाम्यां
६ पदमनाथजी	माहा वदो	६	चवन
१० शीतळनाथजी	माहा वदा	१२	जमम्यां

जिननाम.	महीना.	तिथी.	कल्याण.
१० शीतलनाथजी	माहा वदी	१२	दिक्षालीधी
१ आदिनाथजी	माहा वदी	१३	मोक्षपाम्यां
११ श्रेहंसनाथजी	माहा वदी	३०	केवलपाम्यां
४ अभिनंदनजी	माहा सुदी	२	जनम्यां
१२ वासपुज्यजी	माहा सुदी	२	केवलपाम्यां
१५ धर्मनाथजी	माहा सुदी	३	जनम्यां
१३ विमलनाथजी	माहा सुदी	३	जनम्यां
१३ विमलनाथजी	माहा सुदी	४	दिक्षालीधी
२ अजितनाथजी	माहा सुदी	८	जनम्यां
२ अजितनाथजी	माहा सुदी	९	दिक्षालीधी
४ अभिनंदनजी	माहा सुदी	१२	दिक्षालीधी
१५ धर्मनाथजी	माहा सुदी	१३	दिक्षालीधी
७ सुपार्श्वनाथजी	फागन वदी	६	केवळपाम्यां
७ सुपार्श्वनाथजी	फागन वदी	७	मोक्षपाम्यां
८ चंद्राप्रभुजी	फागन वदी	७	कवलपाम्यां
९ सुबुद्धीनाथजी	फागन वदी	९	चवन

जिननांम.	महीना.	तिथी.	कल्याण.
१ आदिनाथजी	फागण वदी	११	केवलपाम्यां
२० मुनिसोव्रतजी	फागण वदी	१२	केवलपाम्यां
११ श्रेहंसनाथजी	फागण वदी	१२	जनम्यां
११ श्रेहसनाथजी	फागण वदी	१३	दिक्षालीधी
१२ वासपुजजी	फागण वदी	१४	जनम्यां
१२ वासपुजजी	फागण वदी	३०	दिक्षालीधी
१८ अरेनाथजी	फागण सुदी	२	चवन
१९ मल्लीनाथजी	फागण सुदी	४	चवन
३ संभवनाथजी	फागण सुदी	८	चवन
२० मुनिसोव्रतजी	फ गण सुदी	१२	दिक्षालीधी
१९ मल्लीनाथजी	फागण सुदी	१२	मोक्षपाम्यां
२३ पार्श्वनाथजी	चेत वदी	४	चवन
२३ पार्श्वनाथजी	चेत वदी	४	केवलपाम्यां
८ चंद्रप्रभुजी	चें। वदी	५	चवन
१ आदिनाथजी	चेत वदी	८	जनम्यां
१ आदिनाथजी	चेतवदी	८	दिक्षालीधी

जिननाम	महीना.	तिथी	कल्याण.
१७ कुंथुनाथजी	चेतसुदी	३	केवलपाम्यां
१४ अनंतनाथजी	चेतसुदी	५	मोक्षपाम्यां
२ अजितनाथजी	चेतसुदी	५	मोक्षपाम्यां
३ संभवनाथजी	चेतवदी	५	मोक्षपाम्यां
५ सुमतिनाथजी	चेतवदी	९	मोक्षपाम्यां
५ सुमतिनाथजी	चेतवदी	११	केवलपाम्या
२४ वर्धमानजी	चेतवदी	१३	जनम्यां
६ पदमनाथजी	चेतसुदी	१५	केवलपाम्यां
१७ कुंथनाथजी	वैसाकसुदी	१	मोक्षपाम्यां
१० शीतलनाथजी	वैसाकसुदी	२	मोक्षपाम्यां
१७ कुंथनाथजी	वैसाकसुदी	५	दीक्षालीधी
१० शीतलनाथजी	वैसाकसुदी	६	चवंन
२१ नेमीनाथजी	वैसाकसुदी	१०	मोक्षपाम्यां
१४ अनंतनाथजी	वैसाकसुदी	१३	जनम्यां
१४ अनंतनाथजी	वैसाकसुदी	१४	दिक्षालीधी
१४ अनंतनाथजी	वैसाकसुदी	१४	केवलपाम्यां

जिननाम.	महिना	तिथि	कल्याण.
१७ कुथुनामजी	वैसाकसुदी	१४	जनम्यां
४ अभिनंदजी	वैसाकसुदी	४	चवंन
१५ धर्मनाथजी	वैसाकमुदी	७	चवंन
४ अभिनंदनजी	वैसाकसुदी	८	मोक्षपाम्यां
५ सुमतीनाथजी	वैसाकसुदी	८	जनम्यां
५ सुमतीनाथजी	वैसाकसुदी	९	दिक्षालीधी
२४ वर्धमानजी	वैसाकसुदी	१०	केवलपाम्यां
१३ विमलनाथजी	वैसाकसुदी	१२	चवन
२ अजितनाथजी	वैसाकसुदी	१३	चवन
११ श्रेहंसनाथजी	जेष्टवदी	६	चवन
२० मुनिसोव्रतजी	जेष्टवदी	८	जनम्यां
२० मुनिसोव्रतजी	जेष्टवदी	९	मोक्षपाम्यां
१६ शांतिनाथजी	जेष्टवदी	१३	जनम्यां
१६ शांतिनाथजी	जेष्टवदी	१३	मोक्षपाम्या
१६ शांतिनाथजी	जेष्टवदी	१४	दिक्षालीधी
१५ धर्मनाथजी	जेष्टसुदी	५	मोक्षपाम्यां

जिनाम	महीना	तिथी	कल्याण
१२ वासपुजजी	जेष्टसुदी	९	चवन
७ सुपार्श्वनाथजी	जेष्टसुदी	१२	जनम्यां
७ सुपार्श्वनाथजी	जेष्टसुदी	१३	दिक्षालीधी
१ आदीनाथजी	आसाडवदी	४	चवन
१३ विमलनाथजी	आसाडवदी	७	मोक्षपाम्यां
२१ नेमीनाथजी	आसाडवदी	९	दिक्षालीधी
२४ व्रधमानजी	आसाडसुदी	६	चवन
२२ नेमीनाथजी	आसाडसुदी	८	मोक्षपाम्यां
१२ वासुपुजजी	आसाडसुदी	१४	मोक्षपाम्यां
११ श्रेहंसनाथजी	श्रावणवदी	३	मोक्षपाम्या
१४ अणंतनाथजी	श्रावणवदी	७	चवन
२१ नेमीनाथजी	श्रावणवदी	८	जनम्यां
१७ कुंथुनाथजी	श्रावणवदी	९	चवन
५ सुमतीनाथजी	श्रावणसुदी	२	चवन
२२ नेमनाथजी	श्रावणसुदी	५	जनम्यां
२२ नेमनाथजी	श्रावणसुदी	६	दिक्षालीधी

जिननाम	महीना.	तिथी.	कल्याण
२३ पार्श्वनाथजी	श्रावणसुदी	८	मोक्षपाम्यां
२० मुनीसोवृतजी	श्रावणसुदी	१५	चवन
१६ शांतिनाथजी	भादवावदी	७	चवन
८ चंदाप्रभुजी	भादवावदी	७	मोक्षपाम्यां
७ सुमार्श्वनाथम्जी	भादवावदी	८	चवन
९ सुवुधीनाथजी	भादवासुदी	९	मोक्षपाम्यां
२४ वर्धमानजी	आश्विनवदी	१३	चवन
२२ नेमीनाथजी	अश्विनवदी	३०	केवलपाम्यां
२१ नेमीनाथजी	आश्वीनसुदी	१५	चवन

इती पंचकल्याण की टीप संपुर्ण.

|| कल्याणके दीन २१ नवकरवाली गुणवानी विधी ||

चवंन स्थानके	....	श्री भगवंतायननां:
जनम स्थानके	....	श्री अरिहंतायनम:
दिक्षास्थानके	....	श्री लोकनाथयनम:
केवलस्थानके	....	श्री सर्वज्ञायनम:
मोक्षस्थानके	....	श्री पारंगतायनम:

सर्व उपवास १२१ पांचवर्षमें करना.

प्रसिद्ध कर्ता,

पंनालाल जमनालाल रामलाल कीमती रामपुरावाले,

इन्दोर-सिटी.

શ્રી વૈરાગ્ય રત્નમાળા

વૈરાગ્યમેવાભયમ્.

૧ આજકાલ કરતાં અનેક જીંદગીઓ વ્યતીત થઇ ગઈ છતાં ભવભ્રમણ અટક્યું નહિ. માટે કાલે કરવાનું આજ કરવું અને સાયંકાલે કરવાનું પ્રભાતે જ કરી લેવું. નદીના પૂરની માફક આ જીવન—આયુષ્ય વહ્યું જાય છે.

૨ જેમ કોઈ સ્વપ્નમાં રાજ પામીને ખુશી થાય અને નેત્ર ઉઘાડતાં જેમ કશું મળે નહિ, તેમ મોહગ્રસ્ત મૂઢ પ્રાણી સંપત્તિ પામી મદોન્મત્ત થાય છે. વસ્તુતાયે તે સ્વપ્ન સમાન જ છે.

૩ યોગી કે ભોગી, શાહુકાર કે ચોર, રાજા કે રંક, પંડિત કે મૂર્ખ અને બાળ કે વૃદ્ધ, એ બધા યમના અતિથિ છે. આખર બધાને શ્મશાન તરફ અવશ્ય જવાનું છે.

૪ ક્રોધ કે દ્વેષરૂપ અગ્નિથી આત્માને જેટલી પીડા થાય છે તે કરતાં સહસ્ત્રાંશ પણ અગ્નિ કે શસ્ત્રાઘાત થતાં થતી નથી. માટે ક્રોધ સર્વથા ત્યાજ્ય છે.

૫ એક આંખના પલકારામાં (શ્વાસોશ્વાસમાં) સાડાસત્તર ભવ કરનાર હે ચેતન! હવે તો કાંઇક વિચાર કર! નહિ તો પાછી તેવી સ્થિતિ તને પ્રાપ્ત થશે.

૬ જેમ કોઇ મૂર્ખના હાથમાં રત્ન જવાથી તે તેનો યથાર્થ લાભ લઇ શકતો નથી તેમ આ માનવ દેહરૂપ રત્ન અજ્ઞાન કે મોહાંધ પ્રાણીના હાથમાં જવાથી તે તેની કિંમત સમજી શકતો નથી.

૭ જ્યાં સુધી શરીરને જરા અવસ્થાએ સ્પર્શ કર્યો નથી, ઇંદ્રિયો પટુ છે, રોગ વૃદ્ધિંગત થયા નથી, ત્યાં સુધી ધર્મપ્રવૃત્તિ કરવી ઉચિત છે. ઉક્ત આપદાઓ આવ્યા પછી સત્કાર્ય સાધી શકાવું મુશ્કેલ છે.

૮ જન્મ, જરા અને મરણ રૂપ ત્રણ વૈરીઓ જીવની પછવાડે સદાકાળ લાગેલાજ છે. માટે પ્રમાદ કરી અજ્ઞાનરૂપ ઉંઘમાં પડી રહેવું બીલકુલ ઉચિત નથી.

૯ જેમ લાખો અને કરોડોના ભંડારો ખરચતાં ખુટી જાય છે તેમ ક્ષણ ક્ષણ કરતાં સઘળું આયુષ્ય ખુટી જાય છે. જ્યારે એક દીવસે તે સર્વથા ખુટી જશે ત્યારે મુસાફર પ્રાણીને પરલોકનો રસ્તો પકડવો પડશે.

૧૦ મૂર્ખ પ્રાણી મારૂં મારૂં કરી મોહમાં ગરકાવ થઈ જાય છે અને પોતાને સાધવાનું ભૂલી જાય છે. આખર પસ્તાવો કરી તે હાથ ઘસતો ચાલ્યો જાય છે.

૧૧ સુખ અને દુઃખ, સ્વકૃત પુણ્ય અને પાપનાં ફળ છે. છતાં મૂઢ પ્રાણી સુખ આવે મગરૂર થાય છે અને દુઃખ આવે રાત દીવસ સંતાપમાં ગરકાવ થઈ જાય છે.

૧૨ સાયંકાળે વૃક્ષમાં ચોદિશથી પક્ષીઓ આવી એકઠાં થાય છે અને સવાર થતાં જેમ યથેષ્ટ પ્રદેશમ ચાલ્યાં જાય છે, તેમ સ્વજન સંબંધીઓ પણ પોતપોતાના કર્માનુસાર આવી અમુક વખત સાથે રહી ચાલતાં થાય છે. છતાં અજ્ઞાનવશ પ્રાણી મોહ વિહ્વલ થઇ કલ્પાંત કરે છે.

૧૩ જ્યાં સુધી આત્મા બીજાને જન્મ મરણ નીપજાવે છે,

ત્યાંસુધી પોતે જન્મ મરણથી મુક્ત થઈ શકતો નથી. માટે પોતાને નિર્ભય થવા માટે બીજાને અભયદાન આપવું ઉચિત છે.

૧૪ વાત કરતાં કરતાં જરાવસ્થા આવી જાય છે, શરીર શિથિલ થઈ જાય છે, દાંત પડી જાય છે, કેડ વાંકી વળી જાય છે, શક્તિ ક્ષીણ થઇ જાય છે, અને શરીર ખડખડતા હાડકાનું ખોખું થઇ જાય છે. તોપણ જીવ વૈરાગ્ય પામતો નથી, એ આશ્ચર્ય છે.

૧૫ દરેક પ્રાણીની પછવાડે છાયારૂપે મૃત્યુ છિદ્ર જોતું ફરે છે, છતાં મોહમસ્ત પ્રાણીઓ તેને જોઇ શકતાં નથી, એ વિસ્મયકારક વાત છે.

૧૬ અનેક મનુષ્યો તથા પોતાનાં સગાં સંબંધીઓ પોતાના દેખતાં મરણ શરણ થઇ ગયા, છતાં અજ્ઞપ્રાણી આશામાં ને આશામાં તણાતો જાય છે.

૧૭ પાંદડાના અગ્રભાગપર રહેલ જળબિંદુને પડતાં જેટલો વખત લાગે છે, તેટલો જ વખત આ જીવન જતાં લાગશે એ વાત હમેશાં સ્મરણમાં રાખવી.

૧૮ ચક્રવર્તી હો કે રખડતો ભીખારી હો. કાળ બંનેને એકજ હાથથી ઉપાડવાનો છે. અને તેમના પછવાડે રહેલાં માટીનાં પૂતળાં માટી સાથે મળી જવાનાં છે.

૧૯ જેટલે અંશે જીવમાં મોહદશા વધતી હશે, તેટલે અંશે તેના સંસાર ભ્રમણનો વધારો સમજવો. અને જેટલે અંશે મોહ ન્યૂન થયો છે તેટલે અંશે સંસારની અલ્પતા સમજવી. આ વાક્ય પોતે પોતાની પરીક્ષા કરવા માટે છે.

૨૦ પ્રભુભક્તિ કે ધર્મકાર્ય કરવામાં જેટલો પ્રમાદ થાય છે, તેટલો જો સંસારની હાયવોયમાં થાય (હાયવોયમાં ચિત્ત ન લાગે)

અને સંસારિક માયામાં જેટલી રતિ થાય છે તેટલી રતિ પ્રભુભક્તિમાં થવા પામે તો મોક્ષ ઘરના આંગણામાં જ મોજુદ છે એમ ચોક્કસ સમજવું.

૨૧ બાજીગર જેમ જુદા જુદા વેષ લઇ નાટકની રચના કરે છે, તેમ મોહભ્રમિત પ્રાણી અનેક પ્રકારના એકેંદ્રિયાદિક વેશ લઈ સંસાર રૂપ રંગભૂમિમાં નાટક ભજવી રહ્યા છે.

૨૨ એક એક ઇંદ્રિયના વિષયમાં લુબ્ધ થતાં પણ મત્સ્ય, ભ્રમર, પતંગ, હરણ અને હાથી પ્રાણાન્ત કષ્ટ પામે છે. તો મૂરખ પ્રાણી પાંચે ઇંદ્રિયોમાં ફસાયલો કેટલું સંકષ્ટ પામે, એ વિચાર કરવો દુષ્કર નથી.

૨૩ ઘડી ઘડી કરતાં દીવસો, મહિના, વર્ષ અને આખર સાગરોપમ જેટલું આયુષ્ય પણ ખતમ થઇ જાય છે. તો હે પામર પ્રાણી! તારૂં પાંચ કે પચાશ વર્ષનું આયુષ્ય જતાં કેટલો વખત લાગશે તે તો તું વિચાર.

૨૪ હે જીવ! તારાથી બીજું કાંઇ ન બની શકે તો પણ બીજાનું સારૂં દેખી ઇર્ષ્યાના અધમ વ્યાપારમાં જોડાઇશ નહિ અને સત્કાર્ય થતું જોઇ પ્રમોદ પામજે.

૨૫ જ્યારે યમરાજાની સ્વારી ચડી આવે છે, ત્યારે તે જોઇ જીવને કમકમાટી છુટે છે અને કરેલ પોતાનાં દુષ્કર્મો માટે અનેક રીતે ભય પામે છે. પણ તે કર્મ કરતી વખતે કંઈ પણ વિચાર કરતો નથી.

૨૬ જેમ કોઇ અગાધ સ્વયંભૂ રમણ સમુદ્ર તરીને કાંઠે આવે તેમ હે ચેતન! તું નિગોદાદિ ભવ રૂપ મોટા સમુદ્રો તરીને મનુષ્ય દેહ રૂપ કીનારે આવ્યો. માટે હવે તેવા દુસ્તર મહાસાગરમાં ડુબકાં

ખાવા જઇશ નહિ અને ધર્મ ધ્યાનથી શિવનગરમાં પહોંચી નિર્ભય થજે !

૨૭ બાલ્યાવસ્થા બાળચેષ્ટામાં જાય છે, યુવાવસ્થા કામદેવના રંગતરંગમાં પલકવારમાં પલટાઇ જાય છે, અને વૃદ્ધાવસ્થા શરીરની વિવિધ વ્યાધિઓમાં પસાર થાય છે. તેથી પામર જીવને ધર્મ કરવાનો વખત જ મળતો નથી.

૨૮ મૂઢ પ્રાણી મોહાંધ થઇ ભટકતો ભમે છે, પણ આગળ રહેલ નરક અને નિગોદ રૂપ અગાધ અને ભયંકર કુવાને જોઈ શકતો નથી, તેથી તેમાં પડતાં અનેક વિપત્તિઓ ઘણો કાલ ભોગવવી પડે છે.

૨૯ મનુષ્ય જગતનો દાસ થઈ પોતાના કુટુંબ પરિવાર માટે અનેક પ્રકારના આરંભ કરી ગર્દભની પેઠે પાપનો ભાર માથે ઉઠાવે છે. પણ જ્યારે તેના કડવા વિપાક ભોગવવા પડે છે ત્યારે પોતે એકલો અનાથ થઇ અસહ્ય દુઃખો અનુભવે છે.

૩૦ ‘ **अप्पा सो परमप्पा** ’ આત્મા પોતે જ પરમાત્મા છે પણ જ્યાંસુધી તે વિભાવ દશામાં વર્તે છે ત્યાં સુધી વિભ્રાંતિને લીધે મોહમાં મુંઝાઇ જન્મ મરણ કરે છે.

૩૧ જેમ ઘુડને સૂર્ય દેખાતો નથી તેથી તે તેનું સ્વરૂપ જાણી જોઇ શકતો નથી. તેમ બહિરાત્માને દીવ્ય તેજોમય પરમાત્મા રૂપ રવિ અદૃશ્ય છે. પણ ઘુડની જેમ. તે તેને સર્વથા અસાધ્ય નથી.

૩૨ વારંવાર ઘડીઆળના ટકોરા મનુષ્યને ગૂઢાર્થથી બોધ કરે છે કેઃ—હે માનવ ! અહોનિશ આ સૂર્ય અને ચંદ્ર ઉદય પામી તારૂં આયુષ્ય ખેંચી જાય છે. માટે સાવધ થઈ ચેતી લે.’ આ વાક્યનું આંતર રહસ્ય સમજનારા વિરલા જ હોય છે.

૩૩ હે મિત્ર ! મોહ રૂપ મદિરાથી તારી મતિ વિપરીત થઇ ગઇ છે. તેથી તું તને પોતાને પણ ઓળખી શકતો નથી; માટે હવે તેવી દુર્વાર્ય કેફી વસ્તુનો ત્યાગ કરી તું તારા સ્વરૂપને ઓળખતો થા.

૩૪ જેઓ કંચનને કીચડ સમાન ગણે છે, સ્ત્રીને ગલીચી રૂપ માને છે અને રાજ્યપદને સાક્ષાત નરક સમાન માને છે તેઓ પોતાનો અને પરનો ઉદ્ધાર કરવા સમર્થ છે.

૩૫ આ દેહ રૂપ રથના ઈંદ્રિયો રૂપ અશ્વ છે અને મન રૂપ સારથિ છે. જો સારથિ સાવધાન થઇ સનમાર્ગે તેને દોરે તો જ તે અંદર બેઠેલ રાજવીર આત્માને સુખકર થાય છે. નહિ તો ઉન્માર્ગે ચડાવી આત્માને ભારે ભયમાં અને સંકટોમાં ઉતારી દે છે.

૩૬ જેમ સંધ્યા સમયના રંગ ક્ષણ વારમાં દૃષ્ટનષ્ટ થઇ જાય છે, તેમ ચપળ લક્ષ્મી અને સંપદાઓ વારંવાર ઉદય અસ્ત થયા કરે છે. સ્થિરતા ગુણ તેઓમાં સરજાયલોજ નથી. છતાં અજ્ઞ જીવ તેમાં લપટાઇને તન્મય બની મસ્તાન થાય છે.

૩૭ નિંદા, વિકથા અને રમણીના રંગમાં રમનારા લક્ષ્મીમાં લુબ્ધ બની પરભાવમાં મસ્ત થયેલા મૂઢ પ્રાણીઓ પોતાના અમૂલ્ય આયુષ્યને નિષ્ફલ કરી અંતે મોહમાં મુંઝાઇને માથાપર હાથ મૂકી ચાલ્યા જાય છે.

૩૮ હે મૂઢ મતિ ચેતન ! પર પ્રાણીઓને સતાવી પોતાનું પૂરણ કરનાર ! તું પાપથી તો ડરતો નથી પરંતુ યમથી પણ ડરતો નથી ! ! ! અનેક આરંભ કરી પોષેલી આ કંચન જેવી તારી કાયા એક દીવસે બળીને ખાખ થઈ જવાની છે ! !

૩૯ હે વિશ્વાસઘાતી ચેતન ! અનેક વિશ્વાસપાત્ર ભોળા દિ-

લના ભાઈઓને ઠગી તેમની પાસેથી દગો કરી સચય કરેલ આ તારી દોલત, તને દો-લત (બે લાત) મારી ચાલી જશે અને તું પાપરૂપ કૂપમાં સડયા કરીશ.

૪૦ જેઓ ધર્મધનનો સંચય કરતા નથી તેઓ દરિદ્ર છે, જેઓ જાણી જોઇને પાપ કરે છે તેઓ છતી આંખે અંધ છે, અને જેઓ અનાથ-નિરાધાર પ્રાણીઓને દુઃખ કરી પોતાનું સુખ શોધવા જાય છે તેઓ ક્રૂર અને અધમાધમ છે. માટે હે જીવ! સન્માર્ગે લાગ.

૪૧ આત્મા અજરામર છે, લોકાલોક પ્રકાશક છે, અનંત સુખ મય છે અને ત્રિકાલજ્ઞ છે. છતાં પણ જેમ કોઈ સુજ્ઞ છતાં મદિરા-પાન કરે તો તે મુંઝાઈ જાય છે તેમ મોહરૂપ મદિરાથી આ આત્મા પોતાની શુદ્ધ બુદ્ધ ખોઈ બેઠો છે.

૪૨ જંગલમાં જેમ દાવાનલ લાગે અને મૃગલાં વગેરે વનચર પ્રાણીઓ-પશુઓ આકુળવ્યાકુળ થાય તેમ આ સંસારમાં અનેક આધિ વ્યાધિ અને ઉપાધિરૂપ દાવાનલથી જીવો આકુળવ્યાકુળ થયા કરે છે. છતાં પણ ધર્માચરણ કરતા નથી એ આશ્ચર્ય છે!!!

૪૩ ધ્વજા અને ગજકર્ણના ચંચલતાનું અનુકરણ કરનારી ધનાદિ સંપત્તિ તથા આયુષ્યની અવધિ છે. તથાપિ અજ્ઞ જીવો તેને અચલ માની મોહમગ્ન થાય છે.

૪૪ જ્યાંસુધી ધર્મ પામવાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત ન થઈ હોય, ત્યાંસુધી સુબોધામૃત પણ તેને ઝેર જેવું લાગે છે. જો કર્મ બાહુલ્ય હોય તો તે સાંભળતાં છતાં પણ તેનું આચરણ થઇ શકતું નથી. માટે હે પ્રાણી! હવે પ્રમાદ તજી યોગ્યતા તરફ વલણ કર!!!

૪૫ પામર પ્રાણીઓ મારૂં મારૂં એવો મિથ્યા આગ્રહ કરી

રાતદિવસ તેની ચિંતામાં ને ચિંતામાં પોતાનું ચિંતામણી રત્ન જેવું જીવન કાંકરાની માફક વ્યર્થ ગુમાવે છે. માટે ભવ્ય! જરા અંતર્દૃષ્ટિ કર.

૪૬ બહિર્દૃષ્ટિ જીવો કેવળ શરીર શુદ્ધિથી પોતાને પવિત્ર માને છે અને અંતર્દૃષ્ટિ ભવ્યો પોતાની આંતર શુદ્ધિથી જ પોતાને શુદ્ધ માને છે. હે ચેતન! અંતઃશુદ્ધ થઈ જીવન સુધાર!!!

૪૭ પોતાના શરીરની, કુટુંબની, અને લક્ષ્મીની જેટલી ચિંતા જીવ કરે છે, તે કરતાં શતાંશ–ભાગે પણ જો જીવ આત્માની ચિંતા કરે તો આ દુસ્તર ભવસાગર તેને અતિશય સુતર થઈ પડે.

૪૮ ઈંદ્રિપણું, પ્રભુતા, ઠકુરાઇ, વિવિધ ઐશ્વર્ય પામવું જીવને સુલભ છે. પણ ચિંતામણી રત્ન સમાન એક સમ્યક્ત્વ પામવું અતિ દુર્લભ છે. માટે હે જીવ! તે મેળવવા યત્ન કર.

૪૯ મદ્ય, વિષય, કષાય, નિદ્રા અને વિકથા એ પાંચ પ્રમાદ જીવને આ સંસારમાં ભમાડે છે અને સન્માર્ગે ચડવા દેતા નથી. માટે હે ભવ્ય! જો તારૂં કલ્યાંણ ચાહતો હોય તો એ પંચ પ્રમાદનો સ્પર્શ પણ કરવા ભાવના ન કરીશ.

૫૦ જે તીર્થાટન કરતો નથી તે પાંગળો છે, જે પ્રભુના અમૃત સમાન વચનો શ્રવણ કરતો નથી તે બધિર–બ્હેરો છે અને જે ભગવાનના ગુણગાન કરતો નથી તે મૂંગો છે. માટે હે ચેતન! મળેલ ઇંદ્રિયોને આવી રીતે સફલ કરી કૃતાર્થ થા.

૫૧ હે ભવ્ય પ્રાણી! જ્યાં સુધી તારા હાથમાં બાજી છે અને તું સ્વતંત્ર છે ત્યાં સુધી તારૂં હિત સાધી લે. જ્યારે વૃદ્ધાવસ્થાથી વીંટાઈ પરતંત્ર થઇશ ત્યારે તારાથી શું સાધી શકાશે?

૫૨ સંસાર વ્યવહારમાં કુશલ થઇને અનેક જન્મો ગુમાવ્યા

તોપણ આરો આવ્યો નહિ. માટે હે આત્મન્! હવે ધર્મ વ્યવહારમાં કુશલ થઈ વર્તન કર, જેથી તારો જન્મ સફલ થાય.

૫૩ પોતાના પુદ્દગલ અને કુટુંબ માટે જન્મોના જન્મો પૂરા કર્યા; પણ કાંઇ શાંતિ મલી નહિ. માટે હે મિત્ર! હવે એક જન્મ તો આત્મસાધન કરવામાં ગાળ!! કે જેથી શાન્તિ પામે.

૫૪ દુનીયાનો અને કુટુંબનો દાસ થઈને, શીત, તાપ, ભૂખ અને તરસ વિગેરે દુઃખો જે સહન કર્યાં છે. તેવાં કષ્ટો જો પ્રભુનો દાસ થઈને સહ્યાં હોત, તો તારૂં દાસપણું સદાને માટે દૂર થઈ જાત.

૫૫ લક્ષ્મી કે પુત્ર કલત્રાદિના અનેક મનોરથો કરી આશામાં ને આશામાં તણાતો જાય છે. પણ હે અજ્ઞ જીવ! પુણ્ય વિના તે તારા મનોરથો બધા મનમાં જ રહી જવાના!!!

૫૬ જ્યાં સુધી સાંસારિક કાર્યોમાં પ્રવૃત્ત થતાં આનંદ આય છે, ત્યાં સુધી આત્મા આધ્યાત્મિક દીવ્ય સુખ મેળવી શકતો નથી. તે ભવાભિનંદી જીવ ગણાય છે.

૫૭ દીવસ ઉગે છે અને અસ્ત થાય છે, એટલામાં હજારો મનુષ્યો જન્મે છે, અને હજારો મરણ શરણ થાય છે, આવી સંસારની અનિત્યતા જોવા છતાં જીવ વિરક્ત થતો નથી એજ મિથ્યાત્વની નિશાની છે.

૫૮ જે ઘડી ભલાઇમાં જાય છે તેજ લેખે થાય છે. પરનિંદા, વિકથા, આલસ્ય વગેરેમાં વ્યર્થ ગુમાવેલા વખત માટે પછીથી પસ્તાવો થાય છે. માટે હે જીવ! પ્રાપ્ત થયેલ અમૂલ્ય અવસરને વૃથા ખોઇશ નહિ.

૫૯ કમળ જેમ કાદવમાં ઉત્પન્ન થતાં તે તેનાથી અલગ રહે

કાર અને લક્ષ્મી પુનઃ પુનઃ પ્રાપ્ત થશે પણ નરદેહની સુવર્ણના રજકણ જેવી ક્ષણો મળવી દુર્લભ છે.

૭૩ અજ્ઞ પુરૂષો જેમ પુત્રમરણથી શોક કરે છે, તેમ સુજ્ઞ મનુષ્યો મૂલ્યવાન્ હીરા જેવી મનુષ્ય જન્મની એક ક્ષણ પણ પ્રમાદમાં જવાથી શોકાતુર થાય છે, કારણકે ગયો વખત પાછો મલતો નથી.

૭૪ પોતાના આત્માની સન્મુખ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર્ય રૂપ પરમ નિધાન છે, પણ અજ્ઞાનથી અંધ થયેલા પામર જીવો તેને જોઇ શકતા નથી. ખરેખર !! સૂર્ય વિના જેમ અંધારૂં તેમ જ્ઞાન વિના પણ મહા અંધારૂં !

૭૫ હે ભવ્ય ! જગતમાં રહેલા સવ જીવો સાથે મૈત્રીભાવ રાખ. કારણકે યથાર્થ રીતે વિચારતાં કોઇ કોઇનો શત્રુ નથી. વૈરભાવથી અનેક પ્રકારના અનર્થ નીપજે છે. અને આખર દુર્ગતિનું દ્વાર ખુલ્લું થાય છે.

૭૬ હે ભાઇ ! બીજાને શુભ કરતા જોઇ ખુશી થા અને પોતાનાં સારાં કામો માટે પ્રમોદ ધર. અન્યને સુખી જોઈ ઇર્ષ્યા ન કર, પણ પ્રમોદ ભાવનાને પ્રગટ કરી આનંદિત થા.

૭૭ કોઇ અજ્ઞ પ્રાણી પાપકર્મમાં પ્રવૃત્ત થાય તો તેના ઉપર રીસ ન લાવતાં કરૂણા કરી તેને સન્માર્ગની સડક બતાવવા પ્રયત્ન કરો. જગતના તમામ જીવો તરફ કરૂણા નજરથી જ નિહાળો. અપરાધી તરફ પણ કરૂણા ધારવી એ ઉત્તમ પુરૂષનું લક્ષણ છે.

૭૮ ઉપદેશ દેતાં તેમને સન્માર્ગ બતાવતાં પણ દુષ્કર્મની પ્રબલતાથી જો તેઓ બોધ ન પામે તોપણ તેના તરફ મધ્યસ્થ ભાવ રાખો. તિરસ્કાર દૃષ્ટિને જ તિરસ્કાર કરી દૂર કહાઢો. માધ્યસ્થ્ય ભાવનાથી હૃદય શાંત રહેશે અને નવાં કર્મ બંધાતાં અટકશે.

૭૯ જગતના તમામ જીવો પોતપોતાના કર્મની પ્રેરણાથી પ્રવર્તમાન થાય છે. માટે એક વ્યકિતનું કથન બધા માન્ય કરે એ અસંભવિત છે. માટે ઉક્ત ચાર ભાવનાઓને ઉપયોગમાં લાવી પ્રવૃત્તિ કરવી એજ ભવભીરૂ જીવનું કર્તવ્ય છે.

૮૦ હે ચેતન ! બકરાંના ટોળામાં સિંહના બચ્ચાંની જેમ તું તને પોતાને બકરાં જેવું માને છે. પણ યથાર્થ વિચારતાં તું પોતાને સિંહ જેવો શુરવીર જોઇ શકીશ.

૮૧ જેમ દીપકમાં તેલ ખલાસ થતાં તે ઓલાઇ જાય છે, તેમ હે જીવ ! તારૂં આયુષ્ય રૂપ તેલની પૂર્ણાહુતી થતાં આ દેહમાંથી તારો પ્રકાશ ખેંચી લઇ અન્ય કોઇ ગતિમાં જવું પડશે. માટે મોહથી મૂઢ ન થા.

૮૨ ગ્રીષ્મ ઋતુના તીવ્ર તાપથી જેમ નદીઓ અને સરોવરનું જળ સુકાતું જાય છે. તેમ હે જીવ ! પ્રતિક્ષણે તારૂં આયુષ્ય સોસાતું જાય છે. માટે પ્રમાદને તજી સાવધ થા, અને તારૂં સાધ્ય સાધી લે.

૮૩ હે ભવ્ય ! પૂર્વ પુન્યના યોગે મોટો સત્તાધિકારી થઈ અનેક સેવકો પર હુકમ ચલાવે છે. પણ જરા બારીકાઇથી વિચારતો કર, કે મોહરાજા અને તેના સેવકો પણ તારી ઉપર હુકમ ચલાવી રહ્યા છે. માટે યથાર્થ જોતાં તું પદવીધર નથી પણ સેવક છે.

૮૪ વસ્ત્ર પર રંગ ચઢાવવા જેમ પ્રથમ તેને સ્વચ્છ કરવું જોઇએ, તેમ આત્માને વૈરાગ્ય રંગથી રમણીય કરવાને પ્રથમ ભૂમિકા શોધન–આંતર શુદ્ધિ કરવાની આવશ્યકતા છે, એમ અનુભવી પુરૂષો કહે છે.

૮૫ જેમ ઝાંઝવાના જળથી તૃષા શાંત થતી નથી તેમ મૂઢ જીવ સાંસારિક પદાર્થોમાં સુખની બુદ્ધિ કરતો જાય છે, પણ હજી

તૃપ્તિ પામતો નથી. માટે પ્રાણી ! તેવી ખોટી માન્યતાનો માર્ગ મૂકી સ્વાભાવિક સુખની શોધ કર.

૮૬ જેમ કસ્તૂરીયો મૃગ પોતાની નાભિમાં કસ્તૂરી છતાં ભ્રાંતિથી બહાર શોધવા ભટકતો ભમે છે. તેમ અજ્ઞ પ્રાણી પોતાના અંતરમાં સુખનો સમુદ્ર સંપૂર્ણ છતાં વિષયાંદિકમાં સુખની ભ્રાંતિથી બહાર ભટકી તેની શોધ કરતો ફરે છે.

૮૭ હે ચેતન ! અનાદિકાળના પરિચયવાળી વિષય વાસનાને જડમૂલથી નિકંદન કરી પ્રભુના પરમ માર્ગમાં પ્રવૃત્ત થવાની તૈયારી કર. જ્યાંસુધી તે વાસના હશે ત્યાંસુધી તે પવિત્ર માર્ગમાં પ્રયાણ નહિ કરી શકાય.

૮૮ હે ભવ્ય બંધુ ! મનુષ્યદેહ, ઉત્તમકુળ, શરીરે નિરોગતા, સતશાસ્ત્રનું શ્રવણ અને સદ્દગુરૂનો સમાગમ આવી જોગવાઇ પ્રાપ્ત થયા છતાં જો તું તારૂં હિત નહિ સાધે, તો પછી એ કરતાં હજી સારો અવસર ક્યારે મળવાનો છે ?

૮૯ હું એકલો છું, મારો કોઇ નથી તેમ હું કોઈનો નથી. એક મારો આત્માજ શાશ્વત છે. બીજા બધા સંજોગથી મળેલા ક્ષણિક બાહ્ય પદાર્થો છે. આવા પ્રકારની ભાવના મુમુક્ષુ જીવોએ દૃઢ ચિત્તથી અહોનિશ ભાવવી.

૯૦ માતા મારૂં શરણ નથી, પીતા મારૂં શરણ નથી, સુતા, બંધુઓ કે પુત્રકલત્રાદિથી મારો બચાવ થવાનો નથી. એક સદ્દગુરૂ જ મારૂં શરણ છે, કે જે જાજવલ્યમાન પાપાનલ જવાલાથી મારૂં રક્ષણ કરવા સમર્થ છે.

૯૧ ભોગ પછવાડે રોગનો ભય છે, જ્યાં સંયોગ છે, ત્યાં વિયોગ થવાનોજ છે. શરીર ગમે તેવું સ્વરૂપવાન્ હોય છતાં પણ આ-

ખર તેનો વિનાશ તો અવશ્ય થાયજ છે. હે બંધુ! આવી વિનશ્વર વસ્તુઓમાં શું રચીપચી રહ્યા છે?

૯૨ હે અજ્ઞ જીવ! તું અવસ્થાએ વૃદ્ધ થઇને મોટાઈનું અભિમાન કરીશ નહિ. કારણકે જ્યો તારામાં મહત્ત્વના ગુણોનો અભાવ છે, ત્યાંસુધી તું જ્ઞાનીની દૃષ્ટિએ બાલ અને પામર છે.

૯૩ કોઇને રાજ્યનું અભિમાન, કોઇને અધિકારનું અભિમાન, કોઇને વિદ્યાનું અભિમાન, કોઇને શ્રીમંતાઈનું અભિમાન અને કોઇને રૂપ, બળકે કળનું અભિમાન, આવા પ્રકારની અભિમાન દશાથી મૂઢ પ્રાણી ફુલાઇને ફાંકડો થઈ ફરે છે. ધન્ય છે નિરભિમાની નર રત્નને!!!

૯૪ સવારની અને બપોરની છાયા જેમ વૃદ્ધિ પામી ક્ષીણ થાય છે અને પાછી લાંબી થાય છે, તેમ સાંસારિક વૈભવ પણ વધતા અને ઘટતા થતા જાય છે. સવારે જે રૂપ રંગ જોવામાં આવે છે, તે સાયંકાલ સુધી તેવીને તેવીજ સ્થિતિમાં રહેશે, એમ મનુષ્ય કલ્પી શકતો નથી.

૯૫ ગર્ભવાસના દુઃખોનું કોઇ જ્ઞાની મહાત્મા વર્ણન કરે તો મોટા ગ્રંથો ભરાય એટલું કષ્ટ જન્મ્યા પહેલાં જીવને સહન કરવું પડે છે; છતાં પણ તેવા ભયંકર દુઃખોની સાક્ષાત્ સ્મૃતિ ન હોવાથી મૂરખ પ્રાણી મરડાઇને ચાલે છે અને ભાવિ દુઃખ જોઈ શકતો નથી.

૯૬ પુત્ર મારો, મારી સ્ત્રી, મારા બંધુ, મારૂં ધન, મારી માતા, મારો પિતા, મારા સંબંધી અને મારા મિત્ર એમ મારૂં મારૂં કરતાં અજ્ઞ આત્મા મુંઝાઇ જાય છે, અને કાલ તેનું હરણ કરી જાય છે.

૯૭ પર્વતની ગુફામાં જતાં, સમુદ્રમાં છુપાતાં, જંગલનો આશ્રય

ફરતાં કે મોટી હવેલીના ભોંયરામાં ભરાઈ જતાં પણ કાલ કોઇને મૂકવાનો નથી. માટે હે પામર પ્રાણી! વૃથા શું માથાફોડ કરે છે?

૯૮ સંસારરૂપ નગરમાંથી મુકત થવાને જ્યારે મનુષ્યદેહરૂપ દ્વાર આવે છે ત્યારે અજ્ઞાનાંધ જીવને વિષયરૂપ ખસની ખરજ થાય છે, તેથી દ્વાર હાથમાંથી દૂર થઈ જાય છે. માટે આત્મન! હવે કાંઇક વિચાર કરીને ચાલ કે જેથી મુકત થવાય.

૯૯ દીવસે દીવસે અનેક પ્રાણીઓ જમને ઘેર જાય છે (મરણ શરણ થાય છે). અને બીજા મરવાના ભયથી ડરતા પણ નથી અથવા પોતાને સ્થિર સ્થાયી માને છે, એ મહા આશ્ચર્યની વાત છે!!

૧૦૦ દેવલોકમાં રહેલા સુરેન્દ્રને જેટલું પોતાનું જીવન પ્રિય છે, તેટલુંજ અશુચિ વિષ્ટામાં રહેલ કીડાને પોતાનું જીવન પ્રિય હોય છે. માટે આપ સમાન બધા જીવોને ગણી દયાવાન થવું.

૧૦૧ વિપત્તિઓના વાદળને વિખેરી નાખવામાં પ્રચંડ પવન સમાન હે પરમાત્મન્! મારા અંતરમાં આપનું અસ્ખલિત બળ રેડી મારા અધમ આત્માનો ઉદ્ધાર કરો.

૧૦૨ અપકારી તરફ પણ ઉપકાર બુદ્ધિવાળા હે જગદુદ્ધારક નાથ! આપની સમભાવદશા, આપની અપરિમિત દયા અને આપની વીતરાગ અવસ્થાને યોગ્ય હું ક્યારે થઇશ? હે પ્રભો! મારૂં રક્ષણ કરો! હું આપને શરણે છું.

૧૦૩ હે નાથ! અનાદિના મોહમદનાદિ દુર્વાર વૈરીઓ કોઈ રીતે મારો પાર્શ્વભાગ–છેડો મૂકતા નથી. હે શરણાગત વત્સલ! આપની સહાય વિના તે દુર્જેય છે. માટે જગદાધાર! મારા અંતરમાં આવી મને સહાય કરી બચાવો!

૧૦૪ માન મતંગજ ગંજન પંચાનન હે વીર! અનાદિ મિથ્યા

ભ્રમમાં ભટક્યો, આપના વચનથી વિમુખ થઇ અંધકારમાં આથડયો અને અનેક સંકટોની સંકડામણમાં સપડાયો. હે અરિહંત ! ભવમાં ભમી ભમીને હવે હું હાર્યો. મને સુધારો ઉગારો ! તારો !!

૧૦૫ હે દીનબંધો ! સુધાસરિતાના પ્રવાહરૂપ આપના પાવન વચનોને વિસારી વિષયરૂપ કીચડના કુંડમાં જઇને પડયો, ત્યાંજ સુખ માની લીધું અને રાત દીવસ ત્યાંજ રમણ કર્યું. હે દયાસિંધો મારી રગેરગમાં પવિત્રતા રેડો ! ?

૧૦૬ હે વીતરાગ ! મોહરૂપ મદિરાનું પાન કરીને આપનું ધ્યેય સ્વરૂપ હું વારંવાર ભૂલી ગયો છું, અમૃતખાણી આપની વાણી દિલમાં આણી નથી, અને અનુપમ આપની આજ્ઞા અખંડિત આરાધી નથી. હે તારક ! મારી શી ગતિ થશે ? મને બૂડતાને બચાવો ! !

૧૦૭ અનિમેષ વિલોકનીય હે વર્દ્ધમાન ! અધમ ઉદ્ધારક આપના સુખકર શાસનને પામીને પણ વિવેક ચક્ષુહીન હું સાધ્યને સાધવાને સમર્થ ન થઇ શક્યો, મિથ્યાત્વ મોહનીયને મારી ન શક્યો અને સત્-તત્ત્વ સુધાપાન કરી ન શક્યો. હે દીનદયાલ ! હું મારી કેટલી મૂર્ખાઈ આપની સમક્ષ વર્ણવી બતાવું ? આપ તો બધું જાણી-જોઇ રહ્યા છો.

૧૦૮ હે ભવભય ભંજન ભગવન્ ! જેમ બાળક પોતાના માબાપના ઉત્સંગ-ખોળામાં વિશ્વાસથી માથું મૂકી નિશ્ચિંત થાય, તેમ હે કૃપા-સાગર ! આપના ચરણશરણમાં મસ્તક મૂકી હું નિશ્ચિંત થાઉં છું. હે ધર્મવીર ! મને આપની ભક્તિ કરતાં પણ યથાર્થ આવડતી નથી, મિથ્યાભિમાનમાં મગ્ન છું અને પરનિંદામાં પ્રવીણ છું. આપ અચિંત્ય પ્રભાવવાળા મારો કોઈ પણ રીતે ઉદ્ધાર કરી અક્ષયધામના આરામમાં મને પહોંચાડો ! ! એવી આપ તરણતારણ નાથ પાસે હું પ્રાથના કરૂં છું ! !

શેઠ મનઃસુખભાઈ-વિરહ.

ક્યાંથી આ સંભળાય મધુર સ્વર-એ લય.

હૃદય અતિ ઉકળાય આજે (૨)
કેમે શાંત ન થાય. આજે.
કુટિલ થયો કલિકાલ કે, દુષ્ટ દૈવનો રોષ,
હીન ભાગ્ય અમ કોમના, કોને દઇએ દોષ? આજે. ૧
મનસુખ મનસુખ કર ગયો, ઉદાર ને દાતાર;
ધીર વીર ગંભીર ને, સમાજનો શણગાર. આજે. ૨
દુલ્લા દિલથી દેશમાં, કીધાં રૂડાં કામ;
ફલિત કરી શ્રીસંપદા, રાખ્યું જગ જશ નામ. આજે. ૩
અભયદાન ઉલ્હાસથી, જ્ઞાનદાન પણ તેમ;
સુપાત્ર અનુકંપા કરી, સાચવતા શુભ નેમ. આજે. ૪
પુણ્યપ્રભાથી ચળકતા, દીન દયા ધરનાર;
સન્મારગગામી સદા, લઘુતામાં રમનાર. આજે. ૫
દેશ કોમ પ્રેમી ખરો, ઉત્તમકુળ અનુકૂળ;
પુણ્યતણાં બી વાવિયાં, દીપાવ્યું નિજ કૂળ. આજે. ૬
કુળ દીપક વિરલા નરો, જણાય જગ મોઝાર;
ભગુભાઈ કુળ દિનમણી, અસ્ત થયો આ વાર. આજે. ૭
એ મનમોહન મૂરતી, શોધી ન જડે ક્યાંય;
રત્ન ગયું તે રંકનું, પ્રકાશજો જ્યાં ત્યાંય. આજે. ૮

શેઠ મનસુખભાઈ—વિરહ.

અંતર્લોપિકા.

વૈદર્ભી વનમાં વલવલે—એ લય.

શેઠ મનસુખભાઈ સાંભરે, ઘડી ઘડી દિન રાત;
ઠરેલ દિલના ને ગુણી, થયા પૂર્ણ પ્રખ્યાત. શેઠ. ૧
મનહર મૂરત જેહની, દેખી દિલને સુહાય;
નમ્ર દયાળુ દિલથકી, કદી ના વિસરાય. શેઠ. ૨
સુગુરૂ સુદેવ સુધર્મનો, રાગી જૈનરવીર;
ખલક મહીં ધરણી ઢળ્યો, રાખ્યો ન રહ્યો અમીર. શેઠ. ૩
ભાગ્ય અમારા ભાંગીયા, દેશ દુર્ગત થાય;
ઇદૃશ નરરત્નો વિના, દેશ ના સુધરાય. શેઠ. ૪
શાંત સ્વભાવી જે સદા, સંચરતા શુભ ઠામ;
ત્તિક્ષણ યમના બાણથી, ચાલ્યા જે પરધામ. શેઠ. ૫
પાલક પ્રેમી નર ગયો, શોક-રંડે ન મિલાય;
મોહ ન ધરીયે માનવી, રત્ન સમો ભવ જાય. શેઠ. ૬

શેઠ મનસુખભાઈ—વિરહ.

અંતર્વિલાપ.

ભૈરવી—ગઝલ.

હરાયું તેજ જૈનોનું, દિવાકર અસ્તતા પામ્યો;
તિમિર ચોમેર પ્રસરે છે, ચળકતો તે ગયો હીરો. ૧
દગો દીધો અરે ! દૈવે, સમર્પી રત્ન લઈ લીધું;
હવે ફરિયાદ ક્યાં કરવી ? ચળકતો તે ગયો હીરો. ૨

જીગર અકળાય છે ભારે, સ્મરણ તે વીરનું જ્યારે;
જડે ના શોધ કરતાં એ, ચળકતો તે ગયો હીરો. ૩
ભ્રમર મનમોહમાં ભટકે, વિષય મધુ બિંદમાં લટકે;
જતું આ આયુ ના ખટકે, ચળકતો તે ગયો હીરો. ૪
દીપાવ્યું જૈનનું નામ, સુધાર્યાં દામથી કામ;
હતો જે દીન વિશ્રામ, ચળકતો તે ગયો હીરો. ૫
દુઃખીની દાદ દિલધારી, કરી બરદાસ બહુ સારી;
વદે જસ નામ સંભારી, ચળકતો તે ગયો હીરો. ૬
બને વિકરાલ જમ જ્યારે, વૃથા પ્રતિકાર સહુ ત્યારે;
જવાનું ના રહે કયારે, ચકળતો તે ગયો હીરો. ૭
જગતમાં તેજ જીવે છે, વિમલયશ જેહનું ચળકે;
યશસ્વી પુણ્યમૂર્તિ જે, ગયો તે જૈનનો હીરો. ૮
પરમસુખ શાંતિને પામો, જીગરમાં એ ધ્વનિ પ્રગટે;
છુપાયો **રત્ન** ચળકીને, ગયો તે જૈનનો હીરો. ૯

શેઠ મનસુખભાઈ—વિરહ નિમિત્તક.

પદ.

ચેતે તો ચેતાવું તુંને રે, પામર પ્રાણી—એ લય.

ઉઘાડીને આંખ જો તુંરે, મૂરખ પ્રાણી.
આજકાલ કરી કરી, મમતામાં મરી મરી;
આયુ ગયું જરી જરીરે, મૂરખ પ્રાણી. ૧
મોટા મોટા ભૂપ ગયા, કાલના અતિથિ થયા;
અચલ રહ્યા છે કયારે ? મૂરખ પ્રાણી. ૨

મનસુખ શેઠ જેવા, ઉદાર દાતાર કેવા;
ગયા પલટાઈ તેવારે. મૂરખ પ્રાણી. ૩
પલટાયા રાય રાણા, અભણ કે હોય શાણા;
શિદને ઉપાડે પાણારે ? મૂરખ પ્રાણી ૪
પ્રમાદી બનીને મોટો, ખેલે છે તું ખેલ ખોટો;
આખર પામીશ તોટોરે. મૂરખ પ્રાણી. ૫
ચપલાના તેજ જેવી, સંપદા સમજ તેવી;
બડાઈ કરે છે કેવી રે ? મૂરખ પ્રાણી. ૬
મનુષ્યનો દેહ પામી, શામાટે થાય હરામી ?
દયા દાન દૂર વામીરે. મૂરખ પ્રાણી. ૭
ચેતીને જો નહિ ચાલે, કશું ના થવાનું કાલે ?
સુધા મૂકી ઝેર ઝાલેરે. મૂરખ પ્રાણી. ૮
પ્રભુ વાણી દિલ આણી, સુધારસની જે ખાણી;
પાપાનલ દાહ પાણીરે. મૂરખ પ્રાણી. ૯
ભાવથી ભજન કર, પ્રભુને હૃદય ધર;
સંસારસાગર તરરે. મૂરખ પ્રાણી. ૧૦
મરણનો ભય માથે, સુકૃત કરી લે હાથે;
રત્ન તે જ આવે સાથેરે. મૂરખ પ્રાણી. ૧૧

અમદાવાદ.
પ્રજાબંધુ પ્રિન્ટીંગ વર્કર્સમાં ઠાકોરલાલ પરમોદરાય ઠાકોરે છાપી.

મહાન્ જૈન પુરૂષોના ચારિત્રો.

અભયકુમાર ચરિત્ર ભાષાંતર પૂર્વાર્દ્ધ ૧-૪-૦.

આનંદ મંદીર (નૉવેલ) આવૃત્તિ બીજી. કિં. રૂ: ૧-૪-૦.

આ પુસ્તકના અભિપ્રાયમાં મુંબઈ સમાચારના વિદ્વાન અધિપતિ નીચે મુજબ જણાવે છેઃ—

આનંદમંદિર, શ્રી ચંદ્ર કેવળીના ચરિત્રનો રાસ-તે ઉપરથી " આનંદ મંદિર " ઉર્ફે " શ્રીચંદ્રકુમાર " ની નવલકથા શ્રી વિદ્યા પ્રસારક વર્ગે બહાર પાડી છે, તેને ફતેહ મળશે. આ રાસના કર્તા શ્રી જ્ઞાનવિમળસૂરિ વિક્રમ સંવત ૧૭૭૦ વિદ્યમાન હતા, જેમણે આ ગ્રંથ રાધનપુરમાં રચ્યો અને મહા શુદ ૧૩ ના દિવસે શ્રી સંઘ અને મુનિઓ સમક્ષ, તે ગ્રંથને પ્રમાણ કરવામાં આવ્યો. કર્તાએ છેલ્લી ઢાળમાં પોતાની ગુરૂ પટાવળી દર્શાવી છે. આ ગ્રંથ દરેક જૈન બંધુએ અવશ્ય વાંચવો. એ અમારી ભલામણ છે. ૧—૪—૦.

ઉત્તમકુમાર નોવેલ—આ અદ્‌ભુત કથાની યોજના ઉત્તમ કુમારના રાસ ઉપરથી કરવામાં આવી છે. તેને નવલકથાના રૂપમાં ગોઠવવાથી અતિશય રસદાયક અને ધર્મના પ્રભાવને વધારનારી થઇ પડી છે. તેની કિંમત માત્ર રૂા. ૦-૧૦-૦.

જન ઇતિહાસ—જૈનધર્મનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ જાણવાને માટે આ પુસ્તક ઘણુંજ ઉપયોગી છે. તે સાદ્યંત વાંચવાથી આર્હત્ ઇતિહાસનો સારો બોધ થાય છે. ૦-૧૦-૦.

દાનવીર રત્નપાળ—રત્નપાળ વ્યવહારિઆના રાસ ઉપરથી રચેલું આ પુસ્તક ઘણું રસિક છે. એમાં રત્નપાળનો દાનધર્મ અને ધર્મ પ્રભાવ સારી રીતે દર્શાવવામાં આવ્યો છે. તેને અંગે કથારસ ને રસિક કરવાને માટે વિવિધ પ્રસંગોનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. આ સુબોધક ધાર્મિક ગ્રંથ સર્વ આસ્તિક આર્હતોને સંપૂર્ણ વાંચવા યોગ્ય છે. ૦-૧૨-૦.

ધન્નાચરિત્ર—આ નાજુક પુસ્તક નોવેલ તરીકે વૈરાગ્યથી ભરપુર છે, માટે દરેકને અવશ્ય વાંચવાની અમારી ભલામણછે. ૦-૩-૦.

ધર્મવીર જયાનંદ ભાગ ૧-૨ આ પુસ્તક જયાનંદ કેવળીના રાસ ઉપરથી મનોરંજક સુબોધક ઐતિહાસિક નવલકથાના રૂપમાં ગોઠવવામાં આવ્યું છે. ભા. ૧ લાની ૦-૧૨-૦ બીજાની ૧-૪-૦.

પ્રદ્યુમ્ન ચરિત્ર—ભાગ ૧-૨ આ પુસ્તક માટે "**જૈન**" ના અધિપતિ લખે છે કે, અમને અભિપ્રાય અર્થે આ ભાગો ભેટ મળ્યા છે. આ પુસ્તક સંસ્કૃતમાં લખાયેલાનું ગુજરાતી ભાષાંતર છે. ગુજરાતી ભાષાંતર એવું રસીક કીધું છે કે સંસ્કૃત ભાષાની રસીકતા ખીલી નીકળે છે. આ પુસ્તક મૂર્તિપૂજક બંધુઓના મતને અનુસરીને લખાએલું મૂળ સંસ્કૃતમાં છે. આવા અપ્રસિદ્ધ ગ્રંથો બહાર પાડી જૈનાચાર્યોની કૃતિથી જ્ઞાત કરવાની જરૂર છે, છપાઇ ઉપર વર્ગનું સારૂં ધ્યાન રહે છે તે પુસ્તક ઉપરથી જણાય છે. અક્ષરો મોટા અને સાફ છે. દરેકને વાંચવા લાયક છે. ૧—૦—૦.

પાંડવ પ્રબોધ—ભારતવર્ષમાં પ્રખ્યાતિ પામેલા પાંડવો અને કૌરવોના ચરિત્રનો આ ઉત્તમ ગ્રંથ આદિથી અંત સુધી વાંચવા યોગ્ય છે. પવિત્ર યુધિષ્ટિર, વીર અર્જુન, અને બલિષ્ટ ભીમ વગેરે ભારતીય ધર્મવીરોના પરાક્રમોનું રસિક વર્ણન આ ગ્રંથમાં આપેલું છે, સમગ્ર ગ્રંથ રસાલંકારથી ભરપૂર અને નીતિના આદર્શરૂપ છે. સર્વ જૈન મુનિ મહારાજાઓએ અને જૈન સાક્ષરોએ તેને માટે ઉચ્ચ અભિપ્રાયો આપેલા છે. અન્યદર્શનીઓમાં જેમ **મહાભારત** છે, તેમ જૈન દર્શનનું આ મહાભારત છે, તેની અંદર આવતી વાર્તાના પ્રસંગો નવરસથી ભરપુર છે. આવા મહાન ગ્રંથની કિંમત ૧-૮-૦ માત્ર છે.

મેસર્સ મેઘજી હીરજીની કું.,
જૈન બુકસેલર્સ અને પબલીશર્સ.
પાયધુની, મુંબઈ.

મહાન્ જૈન સતિઓના ચરિત્રો અને શ્રાવિકાઓના અલંકારો.

જૈન સતીમંડળ ભાગ ૧ લો—આ ગ્રંથમાં જૈન સતીઓના સુબોધક ચરિત્રો સુંદર અને રસિક ભાષામાં આપેલાં છે. દરેક ચરિત્રને અંગે સતી ધર્મનું અપૂર્વ મહાત્મ્ય, સતી ધર્મનો પ્રભાવ અને મહિમા ઘણી ચમત્કારીક રીતે વર્ણન કરવામાં આવેલ છે. પ્રથમ ભાગમાં સતી સુલસાથી સતી કુંતી સુધીની પચવીશ સતીઓના રસિક ચરિત્રો આપી તે ભાગને ઘણોજ સુબોધક બનાવ્યો છે. ગ્રંથનું પુર સાડા ત્રણસો પૃષ્ટનું છે. **કીં. ૧–૪–૦.**

જૈન સતીમંડળ ભાગ ૨ જો—આ ભાગમાં બાકીની પ્રાચીન સતીઓના ચરિત્રો સંપૂર્ણ કરી, તે ઉપરાંત પ્રખ્યાત જૈન મહાત્માઓ, આચાર્યો, મુનિઓ અને ધર્મવીર પુરૂષોની માતાઓ, બ્હેનો અને સ્ત્રીઓના ચમત્કારી અને સુબોધક ચરિત્રો આપેલાં છે. શ્રાવિકાઓનાં સંસ્કારી હૃદયોને સુબોધ આપનારો ગ્રંથ ઘણોજ ઉપયોગી છે. જો બાલ, તરૂણ અને પ્રૌઢ–સદ્ગુણી શ્રાવિકાઓના મન ઉપર સતી ધર્મની સજ્જડ છાપ પાડવી હોય તો આ બન્ને ગ્રંથો ખરીદ કરી તેમને વંચાવવા. કીં. ૧–૦–૦.

શ્રાવિકા ભૂષણ—દ્વિતીયઅલંકાર, આ ગ્રંથમાં આઠથી બાર દિવસ સુધીના વિભાગ પાડી જુદા જુદા વિષયોનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. ધર્મ અને સંસારના શુદ્ધ તથા દૂષિત સ્વરૂપને બતાવનારા પ્રસંગો લાવી આ ભાગને વિશેષ રમણીય બનાવ્યો છે. ૧–૦–૦.

મેસર્સ મેઘજી હીરજીની કું.,
જૈન બુકસેલર્સ અને પબ્લીશર્સ.
પાયધુની, મુંબઇ.

श्रीपूज्यजैनाचार्य श्रीबुद्धिसिंहसूरिभ्यो नमः ।

लेखक—

श्रीपूज्य जैनाचार्य श्रीचन्द्र-
सिंहसूरिशिष्य
पण्डित
काशीनाथजी

श्वेताम्बर-दिगम्बर संवाद

प्रकाशक—

पुनमचन्द्र सेचरदास
म्हेता

मुद्रक—

पं० आत्माराम शर्मा
मैनेजर जार्ज प्रिंटिंग वर्क्स, कालभैरव, काशी

वीर संवत् २४४२] [मूल्य डेढ आना.

निष्पक्षपातसे आदिसे अन्ततक पढके विचार करके निश्चय कर लेंवे कि प्राचीन धर्म कौन सा है । यह हमने हित बुद्धिसे लिखा है, न कि द्वेष बुद्धिसे, वास्ते सत्य को ग्रहण करें यही प्रार्थना है ।

पाठक गणोको विदित होकी मेरी मातृभाषा हिन्दी न होनेसे यदि इसनिबन्धमें कोई भी भाषादि दोष रहगये हो तो क्षमा करे ।

सूरिशिष्य काशीनाथ ।

श्रीबुद्धिसिंहसूरिभ्यो नमः

श्वेताम्बर दिगम्बर संवाद ।

स्याद्वादो वर्तते यस्मिन् पक्षपातो न विद्यते ।
नास्त्यन्यपीडनं किञ्चिज्जैनधर्मः स उच्यते ॥ १ ॥
पक्षपातो न मे वीरे न द्वेषः कपिलादिषु ।
युक्तिमद्वचनं यस्य तस्य कार्यः परिग्रहः ॥ २ ॥

सायंकालका समयहै, सूर्यराज अस्ताचलको त्वरितगतिसे जारहे है, चारो ओर सिवा समुद्र और कुछ नहीं दीख पडता, बीच में वैभवाकीर्ण बम्बईशहर देवनगरको भी तुच्छ गीनता हुआ मानो ऐरावतसा खड़ा है, बम्बईशहरमेंका पालवाबन्दरस्थान उन ऐरावतकी पीठपरका मानो हौदाही है, क्याही अनुपम स्थान है ? एक ओर गगन चुम्बित मकानों की हारमेंसे कई प्रकारका कलरव सुन पड़ता है, कहीं मन मोहक वाद्य बज रहा है, तो कहीं रमणियोंका मधुरगान कर्णेन्द्रियको तृप्त कर रहा है, इधर सड़क पर बग्घीयें व मोटरें टंटं बम् बम् ध्वनिसे आवाज़ कर रही है । सामने जहां तक दृष्टि दौड़ती है, समुद्रका जलही दीख पड़ता है. पण्यवाही नौकायें और स्टीमरें दौड़ती हुई समुद्र

तरंगका भक्षणकर रही है। प्लेटपर अनेकजातिके नागरिकलोग दिनके परिश्रमसे थके हुए चित्तको शांत करनेके लिये इधर उधर टहल रहे हैं समुद्रके अपार जल में स्नान करके मंद मंद वहता वायु उन सब लोगों को आनंद दे रहा है, उस समय टहलते हुए एक दिगम्बर महाशयकी श्वेताम्बरश्रावकसे भेट हुई, दोनोंके ललाटमें स्वजाति सूचक केसरके तीलक किये हुए हैं एक दूसरे को देख कर बोला, महाशय ! क्या आप जैन हैं? दूसरे ने कहा जी हां मैं दिगम्बर जैन हूं, क्या आप दिगम्बर हैं ?. दूसरे ने कहा, नहीं मैं श्वेताम्बर जैन हूं. हाँ! आप श्वेताम्बर हैं ! अच्छा, आइये कहीं बैठकर वार्तालाप करें, (दोनों एक सुन्दर बेंच पर जा बैठे)

दिग०–आप का क्या नाम है ?

श्वे०—मेरा नाम कस्तूरचन्द है, और आपका नाम ?

दिग०–मेरा नाम केसरीमल है, क्या आप धर्म सम्बन्धी कुछ वार्तालाप करेंगे ?

श्वे०—मैं भी यही चाहता था।

दिग०–यदि आप किसी तरह नाराज़ न हों तो मैं दिगम्बर श्वेताम्बर धर्म सम्बन्धी कुछ प्रश्न करूं।

श्वे०—आप खुशीसे पूछिये इसमें नाराजगी किस बात की,

धर्म प्रीति रुचने पर हो सक्ती है।

दिग०–दिगम्बर श्वेताम्बरोंका आपस में ८४ बातोंका फर्क है, परन्तु उनमेंसे मुख्य २ बातें ये है कि जिन बातो से जैनों में श्वेतांबर दिगम्बर भेद पड़ गये है–"श्वेतांबर वीतराग देवकी प्रतिमाको मुकुटकुंडलादि आभूषण तथा अंग रचना वगैरह धारण कराते हैं", सो वीतरागी को सरागी बनाना हैं या नहीं ?, तथा मुनिलोग वस्त्र-पात्र डंड वगैरह उपकरण रखते हैं, सो त्यागी निर्ग्रन्थ मुनिको परिग्रह लगता है या नहीं ? यदि परिग्रह है तो फिर वे साधु कैसे कहे जाते है ? तथा स्त्रीको मोक्ष और केवलीको कवलआहार यह कैसे संभव हो सक्ता है, मेरे मनमें इन सब बातों की शंका कई दिनों से है।

श्वे०—आपको केवल यही पूछना है या और भी कुछ ?

दिग०–मुख्य इतनाही पूछना है, सो कहिये।

श्वे०—जिनप्रतिमा साकारकी है या निराकारकी ? यदि निराकारसिद्धभगवान्की मानोगे, तो अशरीरी सिद्धोंका आकार बनाना यह शरीरपरिग्रह लगानेका प्रथम दूषण आवेगा।

दिग०—नहीं साहब, प्रतिमा तो तीर्थंकरदेव विद्यमान थे उस वक्तकी स्थापना है, परंतु त्यागी हुए वाद वे भूषण को धारण नहीं करते थे।

श्वे०—आप तीर्थंकर की प्रतिमाका पांचही कल्याणोंका उत्सव करते हो, या एक दोही का ?

दिग०—उत्सव तो पांचोही कल्याणकोंका हम लोग करते हैं, परंतु गृहस्थावस्थाका राज्याभिषेकआदिका स्वरूप तो इनमें आताही नहीं है, और आप मुकुटकुंडलआदि राज्य चिह्न धारण करवाते हो, तो क्या राज्याभिषेक भी पंच-कल्याणक में मानते हो ?

श्वे०—राज्याभिषेक पंचकल्याणक में है, ऐसा हम कहते नहीं हैं, परंतु प्रभुका जन्मकल्याणक तो आप और हम सबही मानते हैं, तो क्या जन्म समय में भी प्रभु त्यागी अवस्था में थे ? यदि नहीं, तो फिर जन्मोत्सवके समय मुकुटकुंडलादि इन्द्र महाराजने प्रभुको धारणकराये थे, उसी तरह जन्मकल्याणककी भावनामें हम लोग धारण करावें तो क्या दूषण है ? आप भी तो छत्र चामर भाम-ण्डल, वेदिका, सिंहासनआदि प्रभुप्रतिमाके साथ रखते हो, तो आपके ही मन्तव्यसे वह भी त्यागी को दूषण गीना जायगा।

दिग०—नहीं, उपरोक्त चीज़ें प्रभु के शरीर पर हम लोग नहीं चढ़ाते हैं, देवता आठ प्रातिहार्य लेकर प्रभुके साथ चलते थे, और देवोंसे रचे हुए समवसरणमें प्रभु चार अंगुल अंतरिक्ष (अधर) बैठते थे।

श्वे०—आपही विचार कीजीये तीर्थंकरका शरीर सिंहासनसे बिना आधार अंतरिक्ष रहनेका क्या कारण है ?

दिग०—क्या, तीर्थंकर को अठारह दूषण रहित आप नहीं मानते हो, जिससे ऐसी बातें कह रहे हो ?

श्वे०—चार घातिकर्मों के क्षय होनेसे कई अतिशयोंकी प्राप्ति होती है, परंतु चार घातिकर्मोंके क्षय होनेसे आपके (दिगम्बर के) माने हुए अट्ठारह दूषण चारघाति कर्मोंमें नहीं मिलते है, किंतु श्वेताम्बर आम्नायके माने हुए ही अट्ठारह दूषण नहीं रहना संभव है, सो ही दिखाते है, श्वेताम्बर के माने हुए अट्ठारह दूषण यह है;—१ दानांतराय, २ लाभांतराय, ३ भोगांतराय, ४ उपभोगांतराय, ५ वीर्यान्तराय, ६ हास्य, ७ रति, ८ अरति, ९ भय, १० शोक, ११ जुगुप्सा, १२ काम, १३ मिथ्यात्व, १४ अज्ञान, १५ निद्रा, १६ अविरति १७ राग, १८ द्वेष, । ये १८ दूषण, चारघातिकर्म—१ ज्ञानावरणीय, २ दर्शनावरणीय,

३ मोहनीय ४ अंतराय, के क्षय होने से दूर होते हैं।

ज्ञानावरणीय कर्म क्षय होनेसे अज्ञान दूषण जाता है। दर्शनावरणीय कर्मक्षय होनेसे निद्रा और मिथ्यात्व जाते हैं। मोहनीय कर्मके क्षय होनेसे हास्य, रति, अरति, भय, शोक, दूंगछा, काम अविरति, राग और द्वेष जाते रहते है। अंतराय कर्मके क्षय होनेसे पांच प्रकार दान-लाभ भोगो-पभोग-वीर्यके अंतराय जाते हैं, ये चार कर्मोंके क्षय होनेसे प्रभु अट्ठारह दूषण रहित हैं।

ये चार घातिकर्मके क्षय होनेसे उपरोक्त अट्ठारह प्रकृतियोंका व्यवच्छेद होना संभवहै, परंतु आप दिगम्बरके शास्त्रों में जो अट्ठारहदूषण लिखे हैं वे ये हैं-१ क्षुधा (भूख) २ तृषा (प्यास) ३ निद्रा, ४ जन्म, ५ मरण, ६ जरा (बुढ़ापा) ७ रोग, ८ गर्व, ९ भय, १० राग, ११ द्वेष, १२ मोह, १३ चिन्ता, १४ रति, १५ अरति, १६ खेद, १७ स्वेद (पसीना) १८ आश्चर्य। इनमें जो क्षुधा, तृषा, जरा, मरणआदि लिखे हैं वे तो चार अघाति कर्मकी प्रकृति है, चार अघातिकर्म विद्यमान होनेसे उनका क्षय होना असम्भव है, क्योंकि आयुनामा अघातिकर्मके विद्यमानतामें आपका माना हुआ मरण नामा दूषण कैसे दूर हो सकता है, इसी तरहसे दूसरी प्रकृतियों का भी समझना। जरा सोचीये, तत्त्वार्थ सूत्रमें वेदनीय

कर्मकी शाता अशाता दोनों ही प्रकृति केवली भगवान्को विद्य-
मान होनेका लिखा है, सो आप लोग भी मानतेहो, फिर क्षुधा
तृषा दोषसे रहित होना कैसे बन सक्ता है।

इस वास्ते श्वेताम्बर आम्नायके माने हुए उपरोक्त १८दूषण
ही सत्य हैं, आप भी न्यायपक्षसे विचारकर लीजिये।

दिग०—उपरोक्त अट्ठारह दूषणके वास्ते आपका मानना युक्ति
युक्त है परंतु हमारे यहां अष्टपाहुड ग्रंथमें लिखा है कि
तित्थयरा तणियर हलहर चक्काइ वासुदेवाइ।
पडिवास भोयभूमिय आहारो, णत्थि णिहारो॥

भावार्थ—तीर्थंकरोंके माता पिता, चक्रवर्ति, वासुदेव, प्रतिवासु-
देव, बलदेव और भोगभूमिया आहार करते हैं, परंतु
निहार नहीं करते, तो फिर तीर्थंकरके आहार निहार न
हो इसमें क्या ताज्जुब है।

श्वे०—ताज्जुब तो यह है कि आहारकरे और निहार नहीं करे,
यह कैसे बनसक्ता है? कदाचित् पाचनशक्ति ज्यादा हो
तो आहार ज्यादा और निहार थोड़ासा भी होना संभव
है, किन्तु विल्कुल निहार होताही नहीं यहतो असम्भवित
बात है इससे श्वेतांबर शास्त्रकी आम्नायके माफिक ही तीर्थं-
करकी आहार निहार क्रियाएं चर्मचक्षु वाला नहीं देख

सक्ता यह मानना ही युक्तियुक्त है। स्त्रीसंभोगके वक्त वीर्यपात होना भी निहार ही है।

दिग०—केवली भगवान्के ज्ञानमें तो आहार दूषितही भासता है फिर दूषित आहार जानते हुए भी कैसे भक्षण करते हैं? और शुद्ध आहार नहीं मिलता होगा तब तो केवल ज्ञानी भी क्षुधा (भूखसे) पीडित होते होंगे, यहबात तो ठीक नहीं जचती।

श्वे०—जब कि केवली महाराजको अन्तराय कर्म क्षय हो चूका है फिर आहार न मिले यह कैसे बनसक्ता है? पूर्वधर की दृष्टि में शुद्ध आहार मिलही जाता है और उसी दृष्टिसें लेते हैं।

दिग०—यह बाततो समझमें नहीं आती कि केवली महाराज भी छद्मस्थकी तरह आहार, निहार करें।

श्वे०—आठ वर्षकी उमरवाले मुनिको केवलज्ञान होवे, और वर्षोंतक केवलपर्यायमें रहकर विना आहार करे, औदारिकशरीरकी वृद्धि होवे, यहबात भी समझमें नहीं आती यदि केवल ज्ञानसे शरीरकी वृद्धि मानोगे तो ज्ञानगुण आत्माका स्वभाव होतेहुए जड़ शरीरकी वृद्धि करनेसे ज्ञानको जड़ कहना पड़ेगा, सो यहबात नहीं बनती।

दिग०—केवली कवलआहार नहीं करते, किन्तु रोमआहार करते

हैं, परन्तु औदारिक शरीर तथा सातधातु रहित हो जानेसे

श्वे०—औदारिकशरीरवाले मनुष्यको रोमआहार मानकर कवला
हारका निषेध करना युक्ति प्रमाणसे बाधित है, तथा औदा-
रिक शरीर रहित होजानेका कहना भी ठीक नहीं, क्योंकि
औन्दारिक शरीर हड्डी-मांस होनेसे ही संघयण वाला कह
सकते हो, बिना देवता वैक्रीयशरीरवत् असंघयणवाला नहीं,

दि०—खैर, यह बात तो आहार निहार विषय की हुई, परंतु
यह कहिये कि तीर्थंकर अंतरिक्षमें नहीं रहते थे तो फिर
सुवर्ण कमल और समवसरणको स्पर्श करनेसे त्यागीको
दूषण लगे या नहीं ?।

श्वे०—नहीं साहब, यह दूषणतो आपहीको लगेगा, क्योंकि
तीर्थंकरका अंतरिक्ष रहना कहते हो, और उनकी प्रति-
माजीको सूवर्ण सिंहासन आदिका स्पर्शकराते हो, सो यह
भी तो परिग्रह ही लगेगा, इस वास्ते छत्र चामरादि आपके
मानने अनुसार रखना ठीक नहीं।

दि०—यहतो अपनी भक्ति है, ऐसा न करें तो फिर प्रतिमा का
मंदिर भी क्यों बनावें ? इसीसे वह कहना ठीक नहीं, परंतु
मुकुट कुंडलादि अंग रचना करने से तो वीतराग भाव
में फर्क पड़ जाता है।

श्वे०—आपलोग भी प्रतिमाजीको रथ वगैरहमें बिराजमान करके फिराते हैं,सो क्या त्यागी हुए बाद भी तीर्थंकर महाराज रथमें बैठेथे अथवा मकानमें रहे थे जिससे मंदिर बनवाते हो? और तीर्थंकर देवके नामसे द्रव्य इकट्ठा करते हो, आपके कथनानुसार इन सब बातोंसे भी वीतरागतामें भेद पड़ेगा,

दि०—रथयात्रा करनेका कारण यह है कि हम भी पंचकल्याणक मानते हैं, और मंदिर भी भक्तिसे ही बनवाते हैं, सो तो होना ही चाहिये।

श्वे०—तो हम और क्या कहते हैं, जैसे आप भक्तिसे सब करते हैं, वैसे हमलोग भी भक्तिसे ही उपरोक्तसबकार्य करते हैं; प्रतिमाका निर्विकार दृश्य चाहिये सो भूषणादि होने पर भी होता है,क्योंकि प्रतिमा चार प्रकारके भावयुक्त होती हैं, सो नीचेकी भांति मानना चाहिये—

१ सालंकारा, निर्विकारा (अलंकार सहित होते भी निर्विकार हो)
२ निरलंकारा निर्विकारा (अलंकार और विकार दोनोंसे रहित हो)
३ निरलंकारा सविकारा (निरलंकार होतेभी विकारयुक्त हो)
४ सालंकारा सविकारा (अलंकार और विकार दोनोंसे युक्त हो)

इसमें प्रथमके दोनों प्रकारकी प्रतिमातो भव्यजीवोंको हित-

कारी, शांतभाव, निर्विकार बनानेवाली है। इसके अतिरिक्त निरलंकार होतेहुए भी विकार उत्पन्न करनेवाली है, तथा अलंकार युक्त स्त्री, शस्त्र, रागद्वेष, विकारादि चिन्होंसे युक्त हो ऐसी दोनों प्रकारकी प्रतिमा अमान्य है।

दि०—क्या हमारे आचार्य बुद्धिमान नहीं थे सो दिगम्बर (नग्न वीतराग भावको बताने वाली ही प्रतिमा मान्य रक्खी)?।

श्वे०—तो क्या श्वेतांबराचार्य वीतराग भावके पक्षी नहीं थे, जिससे उपरोक्त दो प्रकारकी प्रतिमा मान्य रक्खी? यहां मतलब इतना ही है, कि कोई भी तरहसे भव्य जीवोंके हितकारीहो वैसाही स्वरूप प्रतिमाजीका रखनाउचितहै।

दि०—आप लोग चक्षु भी तो प्रभुको चढाते हो, तो क्या भगवान्‌के चक्षु नहीं हैं? वह तो अनन्त ज्ञान रूपी चक्षुओं करके सहित हैं।

श्वे०—प्रभुअनन्त ज्ञानरूप चक्षुकरके सहित हैं, यहतो हम कहते हैं लेकीन अनन्त ज्ञान चक्षु होनेसे हि प्रतिमा को चक्षु न रखे तो सिद्ध होनेसे अशरीरि की स्थापना भी नहीं करनाचाहिये।

दि०—मूर्ति तीर्थंकर मौजूदथे, समवसरणमें बैठ उपदेशकर रहे थे, उसवक्तकी है, उसमें दूषण क्या है?।

श्वे०—तो फिर जहां शास्त्रोंमें प्रभुके शरीरका वर्णन किया है वहां लालवर्णके ओष्ठ, विस्तृत शोभाकारी नेत्र श्यामरंग की भ्रूकुटी, उंची शिखा, विशाल हृदय (छाती) इत्यादि कहा है, उसी भांति यह भी समझलेनेसे कोईदूषण नहीं आता शोभायुक्त ही आकार होना उचित है।

दि०—आपलोग सोनेके तिलक वगैरह भी चढ़ाते हो, यह भी परिग्रह लगाना है।

श्वे०—नहीं, वह परिग्रह नहीं कहा जा सकता, कारण कि शास्त्रों में खास प्रतिमा ही सुवर्ण, चांदी, रत्न, स्फटिक आदिकी बनानी कही है, और मौजूद भी है, तो फिर परिग्रह मानके और सुवर्णादिकी प्रतिमाको मान्यरखना यह कहां तक ठीक है, आपही विचारिये। तथा आपके ही मतकी द्रव्य संग्रहकी वृत्तिमें लिखा है, कि जिनप्रतिमाका आलिंगन (रत्नभूषण) जिनदासनामा श्रावकने किया और पार्श्वनाथकीप्रतिमाको लगाहुआ माया ब्रह्मचारीने चुराया, जिसका मूलपाठ यह हैं, "मायाब्रह्मचारीणा पार्श्वभट्टारक प्रतिमालग्नरत्नहरणं कृतमिति।

दि०—प्रभु तो त्रिभुवन तिलक समान हैं, तो उनको तिलक क्यों चढ़ाना चाहिये ?।

श्वे०—वैसे तो प्रभु त्रिभुवनके छत्रसमान भी हैं, फिर प्रतिमाजी के उपर छत्र क्यों चढाते हो ? ।

दि०—आप तो अपने पक्षकी बातको पुष्टकरते हो, परंतु सचित्त फल, फूल, चढाते हो यह क्या जैनियोंको उचित है ? अपनेलोग तो अष्टमी चतुर्दशी आदि तिथीको फलफूलका त्याग करते हैं, और भगवानको चढाते हो, यह कैसी अनुचित बात है ।

श्वे०—आपलोग तिथीको उपवास करते हो, औरप्रभुके आगे अष्ट द्रव्यसे पूजाकरते हो, वैसे यह भी समझलो, यहतो सीधी बात है। आप पूजनमें जल पूष्प फल दिपक आदि बोलते हो और प्रभुके आगे दीपककी जगह पीली चटक(नारियल की गिरीके छोटे छोटे टुकडे)पूष्पकी जगह पीले चावल चढाते हो यह सब पूर्वाचार्यके बनाये हुए शास्त्रों का अपमान है या नहीं न्याय से विचारीयेगा ? ।

दि०—अरे साहब खास तीर्थंकरकी भी स्थापना है तो द्रव्यवस्तु-की स्थापना करनेमें क्या हर्ज है, सचित्तसे तो बचें।

श्वे०—हर्ज क्यों नहीं ? आपने तो अचित्त वस्तुमें सचित्तकी कल्पना करली, वाह ! ऐसे भी तो सचित्तका दूषण लगहि गया, जैसे आटेकी मुर्गी मारनेसे दोष होता है । फिर

वस्तुके सद्भावमें असद्भाव स्थापन करना अनुचित है।

दि०—हमारे बीस पंथिओंने तो इसी ही लिये चरणोंपर पूष्प चढाना,और हरेफलको आगेधरना,दीपक आरती करना वगैरह जारी रक्खा है, परंतु तेरह पंथी (शुद्ध)आम्नाय में तो इसका प्रचार हिंसाके भयसे नहीं किया है।

श्वे०—हिंसाके भयसे तो स्थानक वासी (ढूंढक) लोगोंने मंदिर बनवाना, पूजाकरना, मूर्तिको मानना भी छोड़दिया है इस वास्ते आपलोगोंको भी ऐसा ही करना चाहिये तब ही शुद्ध आम्नायका चांद प्राप्त होगा।

दि०—एसा करनेसे तो तीर्थंकरोंकी पूजा भक्ति वगैरह धर्म क्रिया नीलकुल उठ जावेगी फिर क्या? शास्त्रकी मयार्दा ही न रहेगी।

श्वे०—तो हम क्या कहते हैं शास्त्रोंकी मर्यादासे ही काम करना उचित है पूर्वाचार्य लोग क्या हिंसासे नहीं डरते थे? जो उन्होंने सचित्त पुष्प फलादिसे पूजन करना तथा आरती दीपक करना बतलाया।

दि०—सचित्त का त्याग करना तो अच्छा ही है पुष्पोंमें जीव होनेसे तोडनेका पाप लगता है, फिर उसमें त्रस जीव भी होते हैं व्यर्थ ऐसा कहनेसे क्या फल है?।

श्वे०-त्रस जीव चावल आदिमें भी होजाते हैं, वह देखकर जैसे यत्नसे चढाते हो वैसेही पुष्प फलादि भी देखकर यत्नोंसे शुद्ध कर चढाना चाहिये।

दि०-पुष्प सचित होतेहैं उन जीवोंकी तो हिंसा होती ही है।

श्वे०-हां, तोहमारा भी यही कहना है कि पुष्प फल जितने होंगे उतने ही स्थावर प्रत्येक जीव होंगे, परंतु एक बिंदु जलमें असंख्यात जीव दिगम्बर श्वेतांबर दोनो ही को मान्य है, फिर जलसे परिपूर्ण कलश प्रभुके ऊपर चढाना आपके कथन मुजब अनुचित होगा, जहां थोडे जीवोंकी रक्षाका ख्याल है, वहां बहुत जीवोंकी रक्षा तो स्वतःसिद्ध हो चुकी, फिर आप लोग जल चढाते हो यह कहां तक उचित है, चोरोंके भयसे मुकामकी खिडकीया बंद कर देना और दरवाजे खुले रखना कहांकी बुद्धिमत्ता है, अतः अपने दिलकी शंका करना उचित नहीं, विशपंथी दिगम्बर भी तो चरण पर पूजा करके पुष्प चढाते है, तो फिर श्वेतांबरका ही मानना ठीक होगा।

दि०-विशपंथी चरणकी पूजा करते हैं, परंतु सारा अंग तो प्रभुको पूजते नहीं, पुष्पोंका हार तुरा भी चढाते नहीं, तब विशपंथी और श्वेतांबरकी पूजा समान कैसे हुई ?।

श्वे०—हम यह कहते है कि जैसे पूजा तो चरणपर करतेहो, परंतु प्रक्षालन तो प्रभुके सारे अङ्गका करतेहो, इसीतरह नवअङ्ग भी प्रभुके जुदे जुदे गुण ध्यान करते हुए पूजने योग्य है ।

दि०—युगलियोंने ऋषभदेव प्रभुके चरण पूजे थे, सारा अङ्ग नहीं ।

श्वे०—यह राज्याभिषेक और राज अवस्थाकी बात है, क्यों कि उस वक्त प्रभुका शरीर इन्द्रकृतपूजासे, वस्त्राभूषणोंसे सुशोभित था, इस लिये ही उन्होंने चरणही पूजे थे, परंतु हम तो पांचो कल्याणककी भावनासे पूजन करते हैं ।

दि०—पांच कल्याणकके लिये तो हम भी मना नहीं करते हैं, परंतु दूषण नहा आवे तो ऐसा ही करना चाहिये ।

श्वे०—हमारे माने हुए पंच कल्याणकोमें कोई भी दूषण नहीं आता सो तो हम पहलेहीसे सिद्धकर चुके है, इस वास्ते आपको भी पक्षपात छोडकर, जरूर विचार करना चाहिये ।

दि०—वाह साहब ? आपने तो बहुत खुलासा करदिया हम तो जानते थे कि श्वेताम्बर लोग अंधाधुंध विना प्रमाणके मन चाहे वैसे ही तीर्थंकर देवकी पूजा करके वीतराग भावको मिटा देते है, परन्तु आज आपके कहनेसे बहुत सी बातें मालुम हुई आपके आचार्योंने भी अपेक्षा युक्त प्रमाण तो बहुतसे दिये मालुम होते है, हमने तो

दिगम्बर शास्त्रोंके सिवा दूसरे शास्त्र देखे भी नहीं।

श्वे०–कैसे देख सकते हो, आपको तो दूसरे शास्त्र देखने मात्रसे सम्यक्त्व चला जानेका बड़ा भय रहता है, परंतु सोचिये कि, अपना सो ही सच्चा इसमें सम्यक्त्व है, या सच्चा सो ही हमारा इसमें सम्यक्त्व है?

दि०–अच्छा यह बात तो ठीक है, लेकिन मुनिको वस्त्र, पात्र, डंडा वगैरह रखना और पौषधशाला उपाश्रय आदि वस्ती में रहना यह तो परिग्रह है या नहीं?

श्वे०–मुनि दो प्रकारके होते हैं, स्थविरकल्पी, और जिनकल्पी जिन कल्पी भी जो लब्धि धारी होते थे, वे वस्त्र नहीं रखने पर भी नग्न विकार रूप नहीं दीखते थे, और कर पात्रसे आहार करते थे तो भी उन्होंके हाथसे तीलमात्र भी नीचे नहीं गीरता था, वैसे वस्त्र रहित कर पात्र लेने वाले लब्धि धारी ही रहते थे, सब नहीं, परंतु स्थविरकल्पी को तो चौदह उपकरण रखना शास्त्रमें कहा है।

दि०–ओघा मुहपत्ति, वस्त्र, पात्र, रखनेसे तो परिग्रह लगता है सो त्यागी होकरके कैसे रख सकते है?

श्वे०–जैसे आपके मुनि त्यागी होकर कमंडल, मयुर पिच्छी आदि रखते है वैसे ही समझ लीजिये।

दि०—दिगम्बर मुनि तो पिच्छी जीव रक्षाके लिये और कमण्डल शौचके लिये ही रखते है, इससे मुर्छा नहीं होनेसे परिग्रह नहीं लगता।

श्वे०—श्वेताम्बर मुनि भी उपकरणों पर मूर्छा नहीं करते हैं, केवल संयम निर्वाह के लिये ही रखते हैं, इस लिये उनको भी परिग्रह नहीं लगता, कमण्डल पिच्छीवत्; यदि विना ममत्वके परिग्रह कहा जायतो दिगम्बर मुनिको शरीर का भी परिग्रह कहना पडेगा।

दि०—मोरपिच्छी रखना तो अच्छा है, परन्तु ओघा तो उँनका होनेसे अशुद्ध है, अशुभ क्रियाके वक्त उनी कपड़ा काम में लाया जाता है।

श्वे०—मयूरपिच्छी भी तो पञ्चेन्द्रिय जीवोंकी पूंछके बाल है फिर उनको शुद्ध क्यों समझना मयूर पिच्छीमेंसे रसायनिक लोग प्रयोगसे सोना भी निकालते हैं, इससे तो कनक कामिनीके त्यागी ऐसे दिगम्बर मुनिको ऐसी सुवर्ण वाली चीज़ पास रखने से गुप्त परिग्रह लगेगा, इसलिये उँनी रजोहरण रखनाही उचित है, और उँनके वास्ते तो प्राणियों का रक्षण किया जाता है लेकिन मयूर पूच्छ किस तरह नीकाली जाती होगी, इसका विचार करना चाहिये, क्योंकि

प्रथमके वक्तमें सैंकड़ों, हजारों मुनि होते थे, उन सबको मयूरकी पिच्छी होवे, तो इतनी पिच्छीयोंके वास्ते पैसेके लोभसें हिंसक लोग द्वारा हिंसा होनेका सम्भव है, तथा रेशमको शुद्ध मानकर मंदिरोंमें शास्त्रोंके बन्धन ओछार तथा चामरादि बनानेमें उपयोग करते हो, परन्तु अब तो सारी दुनियां जानती है कि रेशम केवल कीडोंकी हिंसासे ही बनाया जाता है, और अभी तो इस कामके लिये कितने कारखाने खुल चुके हैं जो कि कीड़ों को पालना, खिलाना बडे करना, और उबलते हुए पानी में डालकर उनमेंसे रेशम निकालना आदि काम करते हैं, ऐसी अशुद्ध चीज क्यों शुद्ध समझते हो ? इससे तो उन ही अच्छी है, शास्त्रों में रत्नकम्बलका वर्णन आता है, शालें वगैरह उनकी ही बनाई जाती है, यदि बालोंकी बनी हुइ अशुद्ध मानोंगे, तो चौपायोंका गौबर कि जिससे चौका लगाते हो, और कंडे पर रसोइ बनाते हो, उस वक्त उनको आपलोग क्यों अशुद्ध नहीं मानते, इसलिये यह आपका तर्क अयोग्य और युक्तिसे रहित हैं ।

दि०—मयूरकी पांखें सुगमतासे मिलजाती है, परन्तु उन भेड़ोंके शरीर परसे कतरी जाती है ।

श्वे०—उँन साधुओंके लिये नहीं कतरी जाती इसलिये निर्दोष मिल सक्ती है परन्तु मयूर की पांखें इतनी नहीं मिल सकती इसलिये उँनको ही शुद्ध मानना चाहिये, आपके काष्ठासंघ-वाले तो चमरी गायके बालोंकी पिच्छी रखते हैं, वह भी अयोग्यही है, कठिन होनेसे जीव रक्षा नहीं हो सकती ।

दि०—पात्र क्यों रखते हैं, गृहस्थके घर परही आहार करें तो इतने पात्र और उपकरण रखनेका परिग्रह तो न लगाना पड़े।

श्वे०—गृहस्थके घर मुनिको आहार करना योग्य नहीं, एकान्त बैठकरही आहार करना सत्पुरुषों का आचार है। और लब्धिधारी मुनिके बिना करपात्रमें आहार करनेसे हिंसाका कारण होता है ।

दि०—हिंसा होनेका क्या कारण है सो बतलाइये ?

श्वे०—सुनिये, हमारे यहां कहा है कि एक मुनि आहार लेने गये वहीं आहार देते हुए भुमिपर बुंद पड़नेसे, मुनि आहारं न लेते हुए पीछे चले गये, तब गृहस्थके मनमें आया कि साधु मेरे वहांसे जरासी बातपर आहार न लेकर ऐसेही पीछे चले गये यह अच्छा नहीं हुआ, फिर थोड़ी देरके बाद उस बुंद पर चिंटी लगी, चिंटीके ऊपर कंसारी लगी, उसपर छिपकली (वसूमरी) लगी, उसके पीछे बिल्ली लगी,

उसको देखकर कुत्ते झपटे, तो फिर दूसरा कुत्ता वह कुत्तासे लड़ने लगा, उनको छुड़ाते हुए दो नौकर सिपाहियोंके परस्पर तकरार होनेसे हथियार तक चलनेकी नौबत पहुंची, तब मालिकने बीचमें आकर उन दोनों को जुदे किये, और विचारने लगा कि मुनिके लिये ४२ दूषण टालकर आहार लेना कहा है, सो सत्य है, हमारी गलतीसे हमने उस बुंद को नहीं पूंछा तो यहां तक बात वन गई; तो जो मुनि लोग बिना लब्धि करपात्र आहार करते हैं उसमेंसे उस स्थानमें कितना गिरता होगा सो विचारीये ?

दि०—हमारे मुनि अंतराय पालते हैं वैसे क्या आपके भी मुनि अंतराय पालते हैं ?

श्वे०—आपके यहां अंतराय कहते हैं, उसी तरह हमारे यहां दूषण कहते हैं, परन्तु फरक इतनाही है, कि दिगम्बर दूसरी तरहसे मानते हैं, और श्वेतांबर दूसरी तरह से,

दि०—हमारे यहां तो ३२ प्रकार का अंतराय कहा है।

श्वे०—हमारे यहां तो १६ दूषण आहार लेने वाले मुनिसे, १६ दूषण आहार देनेवाले गृहस्थसे, और १० दूषण दोनों ही से साथ लगता है, यह ४२ दूषण है, श्वेताम्बर मुनि अभिग्रह कहते हैं, उन्हींको दिगम्बर लोग अंतराय कहते

हैं, परन्तु दूषण और अभिग्रह भिन्नही है, आपका माना हुवा अंतरायसे स्वामी समन्तभद्राचार्यको भस्मक रोग हुआ इस वास्ते हमारे माने हुए दूषणही ठीक है आपने कहा हुआ ३२ अंतराय ठीक नहीं, यह अधिकार इस तरह है।

आपके मुनि श्री समन्तभद्राचार्य एक समय आहार लेने के वास्ते श्रावकके व्हां गये, वहां पर एक बिल्लीको आती देख कर श्रावकने विचार किया कि यदि बिल्ली आहार करते समय यहां आवेगी, तो मुनिको अंतराय होगा, ऐसा विचार कर श्रावकने बिल्लीको एक मकानमें बंदकर दी, बाद में मुनिराज आहार पानी करके गये, पीछे श्रावक बिल्लीको निकालना भूल गया, इससे वह बिल्ली उसी बंद मकानमें विना अन्न पाणीके कारण मर के व्यन्तरी हुई, और पूर्वका वैर याद आनेसे मुनिमहाराजके शरीरमें भस्मव्याधि उत्पन्न करदी, इससे मुनिको बहुत विटं बना सहनी पड़ी।

दि०—हमारे मुनि तथा त्यागी भी अभिग्रह तो करते हैं।

श्वे०—आपके मुनि तो इस कालमें प्रायः है ही नहीं, और त्यागी अभिग्रह करते हैं, लेकिन स्त्री पुरुषका छेडा बंदा हुआ हो तथा स्त्रीके दोनों स्तन नंगे हों, बालकको दूध पीलाती हो, वगैरह अनुचित अभिग्रह धारते हैं, सो उचित नहीं

दि०-आपके मुनि घर घरकी भिक्षा लाते हैं उसमें कई चूल्हे का दोष लगता है इससे तो एकही घर आहार कर लेना ठीक है ताकि एकही चूल्हेका दूषण लगे ।

श्वे०—हमारे मुनि घर घरका निर्दोष आहार ग्रहण करते हैं उसी का नाम गोचरी है, आपके त्यागीजीके लिये तो घर २ स्नान करके मिट्टी तथा सचित पानीसे चौकी लगाना, और उसी वक्त अनाज वगैरहको पीसके रसोई बनाकर तथा मन्दिर वगैरहके छत्र चामर तथा कलश आदि उपकरण लाकर अभिग्रह पूर्ण करानेकी इच्छा से खडे रहते है, देखिये, एकही घर आहार करनेसे कितना बड़ा आरम्भ होता है?

दि०-इसीलिये हम इन्हींको ग्यारह पडिमाधारी त्यागी श्रावक कहते हैं मुनि तो इसकालमें होना मुश्किल है ।

श्वे०—तो फिर त्यागीको ऐसा नहीं करना चाहिये कि जिससे ऐसा आरम्भ होवे ।

दि०—यह बात तो हमारे दिलमें बहुत दिनसे थी कि ऐसा घर २ आरम्भ करना ठीक नहीं, खैर, अभी तो यहां साधुओंकी बात चलती है, वे लोग तो शुद्ध आहार जैन गृहस्थके घर जहां देखे वहां ही करलेते हैं, परन्तु अभी ऐसा साधु भी नहीं है और शुद्ध आहार भी नहीं मिलता।

श्वे०—आपके रत्न करण्ड श्रावकाचारमें तो स्पष्टही लिखा है कि शुद्र भी सम्यक् दर्शन ज्ञान चारित्र युक्त हो तो वह देव समान शुद्ध है, फिर निंदनीय जातिको छोड़ कर निर्दोष आहार मुनि किसी का भी लेवे तो शास्त्र मर्यादासे दूषण नहीं आता।

दि०—हमारे यहां भद्रबाहु चरित्र तथा मोक्ष मार्ग प्रकाश आदि शास्त्रोंमें ऐसा लिखा है कि बारह बर्षका दूष्काल पड़ा उस वक्तसे वस्त्रपात्र धारण करनेवाले श्वेताम्बर मुनिओं का मत निकला।

श्वे०—हमारे शास्त्रोंमें भी कहा है कि स्थविरपुर नगरमें सहस्र मल मुनिने अपने गुरुसे बिरुद्ध होकर व्यवच्छेद हुए जिन कल्पको फिर ग्रहण करके रजोहरण मुहुपत्ति कमण्डल पिच्छी धारण करके केवल दिगम्बरहीके नामसे मत चलाया।

दि०—अरे साहब, अपनी २ सब कहते हैं परन्तु विचार करना चाहिये कि दूष्कालके वक्तमें कुछ फेरफार तो हुआ ही होगा, भिक्षुक लोगोंके भयसे पात्रमें आहार लाने लगे हो तो क्या आश्चर्य हैं ? क्योंकि उस वक्त पेट चीर कर भी आहार निकाल लेते थे, ऐसा भयंकर दूष्काल था।

श्वे०—भिक्षुक लोगोंके भयसे पात्र रखकर आहार लेने लग

गये हो, यह तो नहीं बन सकता, क्योंकि, जो पेट चीर कर आहार निकालें, उनको झोलीमें से छीन लेना क्या मुश्किल था। और गत १९५६ के दूष्कालमें प्रत्यक्ष देखा गया था; इससे तो यह साबित होता है कि रास्तेमें लूट जानेके भयसे उसी वक्तसे पात्रमें आहार लेनेकी शास्त्र मर्यादाको छोड़कर गृहस्थके घरमेंही आहार करनेलगे, ऐसा सम्भव है, और उस वक्तसेही आपके मुनियोंकी यह परिपाटी चली आती है, इससे यह सिद्ध होता है की वह दुष्काल के समयसेही दिगम्बर मत चला।

दि०—आपने तो हमारी तरफही यह बात लगा दी, लेकिन आपके मुनि डंडा रखते हैं, ऐसे डण्डेसे मुनिको क्या प्रयोजन है ? यह तो आहारकी रक्षाके लियेही रखते होंगे, ऐसा मालूम होता है।

श्वे०—डण्डा कई विशेष कारणसे स्थविर कल्पी मुनिको रखना कहा है, शोचिये, मुनि हमेश नवकल्पी विहार करते हैं, रास्तेमें जंगल, नदी, नालें आते हैं, वहां कोई मार्ग बताने वाला नहीं मिलता, ऐसी अवस्थामें डण्डेसे पानीका गहरापन माप लेते हैं, और गले तक पानी गहरा होवे तो पार उतरते हैं, नहीं तो पार जाती हुई नावमें बैठकर नदी उतरते हैं,

उनको परिग्रह नहीं समझते हो वैसे हमारे मुनिके लिये भी समझो ।

दि०—वस्त्र रहित (दिगम्बर) होनेसे ही मुक्ति होती है, ऐसा हमारे आचार्यों का कथन है ।

श्वे०—वस्त्र रहितको ही मुक्ति होती तो कोई २ भिक्षुक, तथा पशु भी वस्त्र रहित होते हैं सो उन प्राणियोंकी भी मुक्ति होजाना चाहिये ।

दि०—इन्होंने तो ममताका त्याग नहीं किया, इस वास्ते व्रत-धारी त्यागी नग्न होवे, तबही मुक्ति हो सक्ती है ।

श्वे०—तो श्वेताम्बर क्या कहते हैं ? मूर्छा वही परिग्रह है, इस वास्ते मूर्छा रहित दिगम्बर चाहे श्वेताम्बर सर्वज्ञकी आज्ञा युक्त (सम्यक् दर्शन, ज्ञान, चारित्र सहित) निर्म-मत्व, पंच महाव्रतके पालक, पांच सुमति तीन गुप्ति युक्त हो उन्हींकी ही मुक्ति हो सकती है, उनको कोई रोक नहीं सकता । बिना पात्रके स्थविर, गुरु, बाल, ग्लान, वृद्ध साधु की तबीयत तन्दुरस्त न रहें तब उनकी वैयावच्च (सेवा) कैसे कर सकता है, कर्मवशात् कोई मुनिको व्याधि होवे अथवा पांवमें नारू (वाला) आदिकी तकलीफ हो जाने से न चल सके, तब वह ग्लान मुनि आहार भी न लें ।

बिना पात्र ऐसे समयमें कैसे कार्य चल सकता है।

दि०-हमारे भद्रबाहुचरित्र, मोक्षमार्ग प्रकाश आदि ग्रंथोंमें तो प्राचीन दिगम्बर स्वरूपही मुनिका कहा है, और अन्य मतावलंबियोंके शास्त्रमें जैन मुनियोंको दिगम्बर विशेषण देकर लिखा है, इस कारणसे दिगम्बर मतकी प्राचीनता और श्वेताम्बरोंकी अर्वाचीनता ज्ञात होती है, और इस विषयमें तात्या नेमिनाथ पांगलेने भी एक छोटी सी पुस्तक लीखी है, उसमें भी बहुतसे प्रमाण दिये हैं और आपके कल्पसूत्रमें भी महावीर अचेलही विचरे है ऐसा लिखा है।

श्वे०—आपके कहे हुए उपरोक्त तीनों पुस्तकें हमने देखी है उनमें कुयुक्तियोंके सिवाय एक भी सत्यपूर्ण प्रमाण नहीं दिया गया।

दि०—वाह, साहब इन पुस्तकोंमें तो अच्छे २ प्रमाण दिये हैं, इससे क्या आप नये प्रमाण देंगे।

श्वे०-नये प्रमाणकी क्या जरूरत है प्राचीन प्रमाण ही बहुत है अन्य मतियोंके शास्त्र जैन धर्मसे विरुद्ध होनेके कारण अप्रामाणिक होते हुए भी आप उनकाही प्रमाण चाहते हो तो शिवपुराणमें जैन मुनियोंको श्वेताम्बरही के नामसे संबोधित

किया है, तथा जैन मुनि धर्मलाभ देते हैं ऐसा कहा है, दिगम्बर मुनि तो धर्मवृद्धि कहते हैं, कोई जगह जिनकल्पी मुनिकी अपेक्षासे दिगम्बर कहे तो इससे सबही मुनि दिगम्बर थे ऐसा नहीं हो सकता, तथा त्यागी की अपेक्षासे दिगम्बर नामसे संबोधित किया हो इससे वस्त्र रहितही थे ऐसा सिद्ध नहीं होता क्योंकि वर्तमानमें भी निर्धनको नंगा कहनेका रिवाज है, और वह वस्त्र रहित तो नहीं होता है, वैसेही यहां भी समझना चाहिये, इस विषयमें तात्या नेमिनाथ पांगलेकी पुस्तकके प्रत्युत्तरमें हमारे **मुनिराज श्रीविद्याविजयजी** तथा **यतिवर्य्य श्री बालचंद्रजीने** प्राचीन श्वेतांबर अर्वाचीन दिगंबर नामकी पुस्तकोंमें प्रबल युक्तियोंसे सप्रमाण श्वेताम्बरमतको प्राचीन सिद्ध कर दिया है।

दि०—और क्या प्रमाण है, कहिये? हम भी तो समझ लेवें।

श्वे०—दिगम्बरोंके शास्त्रोंमें जगह २ श्वेतांबरोंकी निंदा आती है इससे भी साबित होता है कि आपके शास्त्र बननेसे पहलेही श्वेताम्बर मत विद्यामान था यदि न होता तो खंडन किसका और कैसे करते, क्योंकि पिताका विवाह पुत्र नहीं देख सकता।

दि०—श्वेतांबर शास्त्रोंमें यदि दिगम्बरों का खण्डन नहीं है,

तब तो श्वेतांबर शास्त्र नये ही सिद्ध होंगे ।

श्वे०—श्वेतांबरोंके द्वादशाङ्गी आदि मूल सूत्रोंमें दिगम्बरकी कोई जगह बात नहीं आती, तथा खण्डन भी नहीं आता, और दिगंबरमतकी सर्वार्थसिद्धिटीका भाष्य वचनिकामें शुरूमें ही श्वेतांबर ग्रंथोंकी बाबतमें लिखा है कि वीर निर्वाण पीछे ९८० वर्ष गये बाद देवर्द्धिगणिक्षमाश्रमणने वल्लभी नगरीमें (श्वेतांबर) नवीन शास्त्ररच लिये, परन्तु किसी के कथन मात्रसे नवीन नहीं हो सकते ।

दि०—हमारे यहां शास्त्रोंमें लिखा है कि श्वेतांबर मतवालोंने सूत्र नवीन रच लिये हैं इसलिये अप्रामाणिक है, तो धवल, जयधवल, गोमठसार आदिकाही श्रधान करो ।

श्वे०—धवल, जयधवल, महाधवल, ये ग्रंथोंका तो नामही लिया जाता है, क्योंकि न तो ये ग्रंथ कहीं दिख पड़ते हैं और न उन पर कोई टीका भाष्य वगैरह है, ग्रंथ मूल कोई जगह होंगे तो कर्णाटक भाषामें होंगे, इसवास्ते उपयोगमें नहीं आते हैं, ऐसा आपही लोगोंका कहना है, तो फिर विचारना चाहिये कि ये ग्रंथ किस आधार पर बने हैं, और उनमें क्या रहस्य है, दूसरी बात यह कि, उपरोक्त ग्रंथकी रचना वावत तुम्हारे चर्चासमाधान नामा ग्रंथमें लिखा

है कि वीर निर्वाण बाद ६८३ वर्ष गये धरसेन मुनि गिरनार की गुफामें थे, उन्होंने अपनी आयुषकी पूर्णता होनेवाली ज्ञान करके भूतबलि, पूष्पदन्तनामा साधुको बुलाकर ज्ञान पढ़ाया, और उन्होंने उपरोक्त ग्रंथ बनाये, उस वक्त १२ अङ्ग का विच्छेद होगया था, और मूल संघकी पट्टावलीमें लिखा है कि श्रीवीरनिर्वाण पीछे ६१४ वर्ष गये बाद धरसेनाचार्य हुए, और उनका वर्तमान काल २१ वर्षका है, तब ६३५ वर्षमें धरसेनाचार्य का देहपात हुआ, तो फिर ६८३ में गीरनारकी गुफामें धरसेनाचार्य कहांसे आये, और भूतबलि पूष्पदन्तको ज्ञान कहांसे पढ़ाया, क्योंकि उसी पट्टावलीमें लिखा है कि, पूष्पदन्ताचार्य ६६३ में देहसे मुक्त हुए, और भूतबल्याचार्य ६८३ में देहसे मुक्त हुए, तो कहिये, ग्रंथकर्त्ताका क्या ठिकाना रहा, ऐसे ग्रंथकर्ताओं के ग्रंथ कैसे प्रामाणिक और द्वादशाङ्गी के आधार पर लिखे गये माना जाय, सिद्ध बात यही है कि जो श्वेताम्बर मानते हैं वही द्वादशाङ्गी है, और यही प्रामाणिक है।

दि०–ग्रंथ तो सुत्रोंके आधारसे बने हैं, परन्तु द्वादशाङ्गी सूत्र काल दोषसे व्यवच्छेद होगया है, इसलिये मौजुद नहीं है, ऐसा हमारे यहां कहते हैं, इसलिये इन ग्रंथों परही

श्रद्धा रखना चाहिये ।

श्वे०—जब द्वादशाङ्गीरूप मूलही न रहा तो शास्त्र रूप शाखा कहां से आई, और किस आधारसे बनी और ऐसे विना सूत्रके आधारके बनाये हुए शास्त्र कैसे प्रामाणिक गिने जावें ? इस वास्ते जो जो श्वेतांबर सूत्र मौजूद हैं, वे सर्व प्राचीन और मान्य हैं, इस शास्त्रकी प्राचीनताको गीतार्थ गुरुसे श्रवण किये बिना कहने मात्रसे आप नहीं मानेंगे, यदि वह शास्त्र आपलोग कोई गीतार्थ गुरुसे सुनें तो सर्वज्ञ कथित गणधरोंके रचे ही प्रतीत होंगे, ईर्ष्यासेही न मानना दूसरी बात है ।

दि०—श्वेताम्बरके माने हुए सूत्रोंमें कई जगह संबंध नहीं मिलता और उनमें दश अछेरे (आश्चर्य) हुए लिखे हैं, यह कथन जैन शैलीसे विरुद्ध मालुम होता है, इस वास्ते दिगम्बर शास्त्रोंमें लिखा है कि देवर्द्धिगणी आचार्य आदिने नये सूत्र रचकर द्वादशाङ्गी के नामसे प्रसिद्ध करदिये हैं, परन्तु प्राचीन द्वादशांगीका तो व्यवच्छेदहो गया है यही ठीक है ।

श्वे०—देवर्द्धिगणी क्षमाश्रमण आदि ५०० आचार्योंने मिलकर वीर निर्वाणके बाद ९८० वर्ष गये द्वादशाङ्गी रची नहीं, परन्तु मुखपाठसूत्रोंको ही शास्त्रारूढ किये शास्त्रलिखनेमें कोई पाठ याद न रहनेसे संबंध न मिला वहां वैसाही लिखकर

केवलीगम्य कह दिया, क्योंकि वे भवभीरु थे, उत्सूत्र प्ररूपणासे डरते थे, इसलिये अपनी बुद्धिसे कोई युक्ति लगाकर नहीं लिख दिया, इसीलिये वे सब ग्रंथ प्रामाणिक और प्राचीन प्रतीत होते हैं, श्वेतांबरोंके शास्त्रोंमें जगह जगह सूत्रोंकी साक्षी तथा पाठ लिखे हैं, लेकिन दिगंबर शास्त्रोंमें कोई जगह सूत्रोंकी साक्षी देखनेमें नहीं आती, देखिये यह कैसा उमदा प्रमाण है।

दि०--क्या दिगंबर आचार्योंने सूत्र पुस्तकारूढ नहीं किये थे? उन्होने भी तो ग्रंथ लिखे थे, उनमें सम्बन्ध क्यों मिलता है?

श्वे--दिगम्बर आचार्योंके लिखे हुए सूत्रही मौजूद न रहे, तो फिर सम्बन्ध मिलता है यह कैसे कह सकते हो? उन लोगों को उत्सूत्रका भय न रहा होगा तबही तो जो बातें पसन्द न आई वो नहीं लिखी होगी, इसीसे अछेरे आदि नहीं माने हैं, परन्तु आपके शास्त्रोंमें भी लिखा है कि इस हुंडा अवसर्पिणीकालदोषसे २४ ही तीर्थंकर समेत शिखर पर मोक्ष न जाते हुए, ४ तीर्थंकर दूसरे स्थानमें सिद्ध हुए, तथा चक्रवर्तिका अपमान नहीं होता है, लेकिन इस काल में हुआ, तीर्थंकर को पुत्री नहीं होती हैं और इस काल में आदिनाथ स्वामी के हुई इत्यादि आश्चर्य मानते हैं। तो फिर अछेरे

बाबतमें क्यों खोटा तर्क करना चाहिये, जो बात अनन्तकाल के पश्चात् आश्चर्यरूपसे हुई हो उसी को अछेरा कहते हैं।

दि०—हमारे गोमठसार तथा त्रैलोक्यसार आदि महान् ग्रंथो में तो बहुत प्रामाणिक बातें लिखी हैं। कहीं भी विरोध नहीं मालूम होता।

श्वे०—तबही तो गोमठसार तथा त्रैलोक्य सारमें स्त्रीको मोक्ष लिखा है। सो आप नहीं मानते हो, गाथा यह है,

वीस नपुंसकवेआ इत्थीवेयाय हुंति चालीसा।
पुंवेआ अडयाला सिध्धा इक्कमि समयंमि॥

[पाठान्तर समय एगेण सिद्धत्ति]

जिसका भावार्थ यह है कि नपुंसक २०, स्त्री ४०, पुरुष ४८ मिलकर १०८ उत्कृष्ट एक समय सिद्ध होते हैं, ऐसा स्पष्ट पाठ होते हुए भी क्यों अमान्य करते हो?।

दि०—यह लेख तो कृत्रिम नपुंसक और भावस्त्री के लिये लिखा है, भावस्त्री वह कही जाती है, जो पुरुष होते हुए भी स्त्री होने की इच्छा करे, अर्थात् स्त्री होकर पुरुष के साथ क्रीडा करने की इच्छा करे,

श्वे०—वेदका उदय तो ९ में गुणस्थानहीमें व्यवच्छेद हो जाता है, तब भावस्त्रीपना कहां रहा?

दि०—९ में गुण स्थानमें तो वेदका व्यवच्छेद उदय की अपेक्षा से हो जाता होगा, परन्तु प्रथम जिस पुरुष के परिणाम भाव स्त्रीपने में वर्तते हो, और फिर परिणाम बदलने से मोक्ष की प्राप्ति हो उसको भावस्त्री कहते हैं,

श्वे०—बड़े आश्चर्य की बात है कि भावस्त्री में परपुरुष के साथ काम इच्छा रहते हुए भी ऐसे पुरुष का परिणाम बदल कर मोक्ष की प्राप्ति हो, यह बात समझ से बाहिर है, क्योंकि वेदका उदय नवमें गुणस्थान तक होता है, परन्तु भाव-स्त्रीका मलीन परिणाम होते हुए नवम गुण स्थान की प्राप्ति होनाही असम्भव है, तो यह बात कैसे बन सकती है।

दि०—स्त्री छठवीं नरक तक जाती है, सातवीं नरक ही स्त्रीको नहीं होती, तो फिर मोक्ष कैसे जावे, यह विचारने की बात है, ऐसा पाप नही कर सकती, तो शुभ क्रिया भी इतनी कैसे कर सक्ती है।

श्वे०—अभव्य सातमी नरक जाता है, इसलिये मोक्ष में भी तुम्हारे मानने मुजिब जाना चाहिये, परन्तु नहीं जाता है, क्या यह भी कोई नियम है कि जो पुरुष ४—६ मनका बोझा उठा सके वही पण्डित विद्वान् हो सक्ता है, या बी. ए. एम. ए. एल. एल. बी. पास हो सके, यह बात असम्भव ही है।

पाप पुण्य की बात दूसरी है और निर्जरा की भी बात अलग है, स्त्री परिणामकी धारासे कर्म्मोंका क्षय करे तो उसको मोक्षमें जाते कोई नही रोक सक्ता है, आपके गोप्यसंघी भी स्त्रीको मोक्ष मानते हैं।

दि०—आपके यहां तो मल्लिनाथ १९ वें तीर्थंकरको स्त्री होना कहा है, और हमारे यहां तो द्रव्य स्त्री को चौविश गुण स्थानमें पांच में गुण स्थान से आगे गुण स्थान की प्राप्ति भी नही कहा है।

श्वे०—तीर्थंकर स्त्री वेदमें न होवे, और इस चोविसीमें हुए यह तो हुंडाअवसार्पिणी कालके प्रभाव से अछेरा हुआ ऐसा हमारे यहां कहा है। क्योंकि मल्लिनाथजी के जीवने पूर्व भवमें तीर्थंकर नाम कर्म भी उपार्जन किया था। और सकपट तपस्या करनेसे स्त्रीवेद भी बांध लिया था इसी कारणसे ऐसा बनाव बना, और जब आपके यहां स्त्री को पांचवेही गुणस्थान की प्राप्ति मानी है, तो इस गुणस्थान तक देश-विरति होती है सर्व विरति नहीं, तो फिर चतुर्विधसंघ कैसे हो सकेगा, तब तो आपके मानने मुजब त्रिविध संघ रहेगा।

दि०—स्त्री वस्त्रका त्याग नहीं कर सक्ती है, इस वास्ते स्त्रीको सर्व विरति—साधुपना कैसे हो सकता है? और जहां तक चारित्र ग्रहण न करें वहां तक मुक्ति नहीं हो सकती, इसी कारणसे

स्त्रीको मोक्ष नहीं है, क्योंकि त्यागी बने तो भी स्त्रीको एक साड़ी वस्त्र रखना पड़ता है, परन्तु त्यागी स्त्रीको चौथा-संघ गिनना चाहिये।

श्वे०—आपके मतमें तो त्यागी स्त्रीको परम श्राविका मानी है क्योंकि वह सर्वविरति चारित्रग्रहण नहीं कर सकती, तो फिर उसको श्राविका ही कहना चाहिये, और ऐसा होते हुए भी उसको चौथा संघ मान लेना यह पक्षपात नहीं तो और क्या है, अतः पञ्चमहाव्रत धारन करने वाली स्त्री को साध्वी मानने से ही चतुर्विध संघ कहसकते हो।

दि०—हम तो एकवस्त्र साडी रक्खे, उसको उपचार से साध्वी कहते हैं।

श्वे०—उपचारसे भी जो वस्त्रधारी स्त्रीको साध्वी मानते हो, तो फिर प्रमाणयुक्त वस्त्रादि रखने वालेको साधु क्यों नहीं मानते ?।

दि०—श्वेताम्बर साध्वीयें भी तो साधुके समान कालदोषसे चारित्र की रीति बराबर पालन नहीं करसकती होगी ?।

श्वे०—श्वेताम्बर साध्वीयां शास्त्रकी आज्ञा मुजब वस्त्रादि रखती है पञ्चमहाव्रत पालतीहै, लोच करती है, विहार करती है, ४२ दूषणोंसेरहित आहार लेती है, कोइ प्रकारकी स्वारीपर

नहीं बैठती है, इत्यादि सब बातोंसे शास्त्राज्ञा मुजब वर्तती हैं, फिर चारित्र न पालसके यह कहना केवल पक्षपात ही है।

दि०--हम तो यह जानते हैं कि थोडी उपाधि रखना ही श्रेयः है।

श्वे०—विना उपकरण चारित्र पालन नहीं हो सकता, जैसे विना-पात्र आहार नहीं हो सकता, दिगम्बर शास्त्रों में भी तो पञ्चसुमतिके भेदमें आदान भांडनिक्षेपणा सुमति कही है अगर साधुपात्र न रक्खे तो प्रमार्जना किसकी करे ? ।

दि०—भाण्डोपकरणमें कमण्डल समझना चाहिये।

श्वे०—आपके शास्त्रोंमें राजवार्तिकनामा ग्रंथमें "धर्मोपकरणानाम्" ऐसा छट्ठी विभक्ति का बहुवचन लिखा है, इससे ज्ञात होता है कि कमण्डल अथवा पिच्छी ही नहीं समझना किन्तु उपरोक्त बहुवचन होनेसे ज्यादा उपकरण होना चाहिये इसी वास्ते श्वेताम्बरोंके मन्तव्य मुजब स्थविरकल्पी-मुनिको उपकरण रखना योग्य है।

दि०—आपके शास्त्रोंमें तो गृहस्थ लिङ्गमें भी केवल ज्ञान होना कहा है. सो विना चारित्र ग्रहण किये केवल ज्ञान संभवता नहीं है।

श्वे०—गृहस्थलिङ्गमें होते हुए पूर्वभवमें चारित्रकी आराधना की हो, उस कारणसे भावचारित्र आजानेसे उच्च भावना

भावते हुए किसीको केवल ज्ञान उत्पन्न होवे तो क्या आ-श्चर्य है? "भरतचक्रीवत्"। केवलज्ञान उत्पन्न होते ही देवता उनको मुनिका वेश लाकर देते हैं, केवल ज्ञानहोनेके बाद गृहस्थपनेमें वे नहीं रहते हैं।

दि०—तीर्थंकरमहाराज नग्न रहे थे या वस्त्रधारी?।

श्वे०—तीर्थंकर कल्पातीत थे इस लिये वस्त्र रक्खे या न रक्खे, क्योंकि अतिशयके कारण नग्नविकाररूप नहीं दिखते थे, और दिक्षा समय तो तीर्थंकरोंको इन्द्र देवदूष्य वस्त्र बहेराते हैं नग्न नहीं रहते, और वह वस्त्रभी एक साल से अधिक तीर्थंकरके शरीर पर नहीं रहता है, उसके बाद दूसरा वस्त्र नहीं लेते, परन्तु अतिशयके कारण नग्न विकार रूप नहीं दिखते, इससे तो आपके मानने मुजब वस्त्र रहित दिगम्बरपना सिद्ध नहीं होता।

दि०—तीर्थंकर पीछे नग्न ही रहे थे, ऐसा तो आप कहते हो फिर दिगम्बरमतको प्राचीन क्यों नहीं मानते? भागवतादि अन्य-मतके शास्त्रोंमें भी जैन मुनिको नग्न लिखा है, वह भी प्रमाण है।

श्वे०—जिनकल्पी लब्धिधारी वस्त्र नहीं रखनेसे, अथवा अन्यमत वालोंके शास्त्रोंमें जैन मुनि त्यागी होनेकी अपेक्षासे नग्न

कह दिया होतोभी केवल हठसे एकान्त मार्गका कथन कर दिगम्बर नाम रखकर प्राचीनता सिद्ध करना चाहते हो सो यह बात स्थविरकल्पी मुनिके लिये सिद्ध नहीं हो सकती ।

दि०—क्या श्वेताम्बरोंका भी अन्यतीर्थियोंके शास्त्रोंमें कोई प्रमाण है? हो तो बतलाइये ।

श्वे०—शिवपुराणमें जैनियोंके बाबतमें वर्णन है, उसमें जैन मुनिको श्वेताम्बर तथा धर्मलाभ देते हैं इत्यादि वाक्योंसे संबोधित करके लिखा है, सो धर्मलाभ श्वेताम्बर मुनि कहते है, दिगम्बर मुनि तो धर्मवृद्धि कहते है, और और भी कई जगह श्वेताम्बरोंके साथ शास्त्रार्थ हुआ ऐसा अन्य मतियोंके शास्त्रोंमें लिखा है, जितने श्वेताम्बराचार्य प्रभाविक हुए हैं, उन्होंने अन्यमतियोंके साथ शास्त्रार्थ करके विजय प्राप्त किया है, उतने प्रभाविक दिगम्बर आचार्य हुए ऐसा इतिहाससे भी मालुम नहीं होता, देखिये आर्यरक्षितसूरि, कलिकालसर्वज्ञश्रीहेमचन्द्राचार्य, जगद्गुरु श्रीहीरविजयसूरि, सहस्रावधानी श्रीमुनिसुन्दरसूरि, वादिदेवसूरिमहाराज,वृहदगच्छी श्रीनयरत्नसूरि,श्रीहरिरत्नसूरि, श्रीमान् महोपाध्याय श्रीयशोविजयजी, विनयविजयजी, वृहदगच्छीय श्रीचन्द्रसिंहसूरि, श्रीमद्विजयानन्दसूरि,

महात्मा मुनि मोहनलाल जी, आधुनिक महात्मा शा० वि० जैनाचार्य श्रीविजयधर्मसूरि, आदि तथा महाराजा सम्प्रति, कुमारपाल महाराज आदि राजाओं और विमलशाह मंत्री वस्तुपाल तेजपाल जिन्हों ने आबू पर मंदिर बनवाये, धन्नाशाह शेठ जिन्होंने रानकपुरका भव्य मंदिर बनाया मुर्शिदाबादनिवासी जगत् शेठजीने समेतशीखरजीका उद्धार करवाया इत्यादि आचार्य, मुनि, श्रावक वगैरह श्वेताम्बरोंमें ही हुए है, कि जिन्होंने कई प्रभाविक कार्य करके जैन धर्मका उद्योत किया, तीर्थोंकी रक्षाकी, अन्य तीर्थियोंके साथ शास्त्रार्थ करके विजय प्राप्त कीया, कुमारपाल राजाने बहुत देशोंमें पडह बजवा कर जीव रक्षा का प्रबन्ध किया, अकबर बादशाहको प्रतिबोध करके हीरविजयसूरिजीने तीर्थोंके लिये फरमान पत्र करवाये, जीव दया फैलाई, सो अब भी पर्युषणादिकपर्वोमें पाली जाती है ।

दि०—क्या दिगम्बर आचार्योंने कोई अन्य मतियोंके साथ शास्त्रार्थ करके कोइ विजय प्राप्त नहीं कीया ? और कोइ दिगम्बर राजा आदिक प्रभाविक नहीं हुए ? कि जिससे ऐसा कहते हो ।

श्वे०—दिगम्बर आचार्योंने कोई जगह स्याद्वादका आलम्बन लेकर अन्यमतियोंके साथ शास्त्रार्थ करके विजय प्राप्तकी है, लेकिन क्वचित्, तथा कोई २ राजा भी दक्षिणमें दिगम्बर हुए भी होंगे, लेकिन जैसे महाराजा सम्प्रति, कुमारपाल, आदिने जिन मंदिरोंसे पृथ्वी भूषितकी तथा जगह २ जीव दया फैलाई, उस माफक कोई दिगम्बर राजा या गृहस्थ प्रभाविक हुआ मालुम नहीं होता है, वर्त्तमान कालमें भी श्वेताम्बर आम्नायके सम्प्रति राजा, तथा कुमारपाल राजाके बनाये हुए सैंकडो जिन मंदिर मौजुद हैं, तथा कई जगह जमीनमें से भी श्वेताम्बरप्रतिमाजी और मंदिर निकलते हैं, इस तरहसे श्वेताम्बरमत प्राचीन होनेका पुरावा पृथ्वी भी देती हे।

दि०—जमीनमेंसे दिगम्बर प्रतिमाभी कई जगह निकलती है, फिर दिगम्बर मत अर्वाचीन कैसे हो सकता है?।

श्वे०—दिगम्बर मतका भेद विक्रम संवत् ९३९ में हुआ उससे पहिलेकी दिगम्बर प्रतिमा कोइ जगह देखनेमें नहीं आती।

दि०—दिगम्बर मतके तीर्थ भी श्वेताम्बरोंसे अधिक है, जैसे कि सोनागिर सिद्धवट, पावागढ़ मुक्तागिर गजपंथा मांगीतुगी गोमठस्वामी आदि, इससे दीगम्बर मत प्राचीन सिद्ध होता है।

श्वे०-जो जो तीर्थ आप कहते हो उनकी प्राचीनता का संवत मतभेद होने के पहिले का कोई पता नहीं लगता, इससे मालुम होता है कि मुख्य २ तीर्थ जैसे शत्रुंजय, गिरनार, संमेतशिखर, आबु चंमापुरी, पावापुरी, राजगीरी, तारंगा आदि श्वेताम्बरों के कब्जे में होनेसे लोगोंने दूसरी जगह पर मंदिर बनवा कर अपना कब्जा रखा, उस जगह श्वेताम्बर ऐसा करना नहीं चाहते कि दिगम्बर भाइयों को तकलीफ पहुंचने के लीये खाली झगड़ा करें, परन्तु दिगम्बर भाई श्वेताम्बरतीर्थोंमें भी अपने हकका झगड़ा करके नुकसान करते है, जैसे कि मक्षीजी, अंतरिक्षजी आदि में है, सो यह इन्साफ की बात नहीं है।

दि०—क्या शत्रुंजय गीरनार, समेतशीखर आदि तीर्थ दिगम्बर के नहीं हैं ? जीससे कहते हो कि दिगम्बरने दूसरे तीर्थ मान लिये ?

श्वे०-शत्रुंजयादि तीर्थ दिगम्बर लोग माने इसके लिये श्वेताम्बर कब मना करते है ? परन्तु जो जो श्वेताम्बर के बनाये हुए मंदिर है, वहां पूजा वगैरह का झगड़ा करते है, सो ठीक नहीं,

दि०-दिगम्बर मंदिर भी तो इन तीर्थों में बने हुए है।

श्वे०-दिगम्बर मंदिर पीछे से बने हुए है, जैसे शत्रुंजय पर

आदीश्वर भगवान की टूंकके बाहर सैंकड़ों श्वेताम्बर जिन मंदिर है, वहां थोड़े ही वर्ष पहिले एक छोटा सा दिगम्बर मंदिर भी बनवाया है, वैसे ही गिरनारजी पर भी पहिली टूंक परके सब प्राचीन मंदिर श्वेताम्बर का है केवल ५० वर्ष अंदाज हुए एक दिगम्बर मंदिर एकतरफ बनवा लिया है, श्रीसमेतशीखर पर भी निर्वाण भूमिकाओं पर जो चरण पादुकाएं और छोटी २ देहरियां है वे सब श्वेताम्बरों की ही होने का लेख और उनपर किया हुआ आचार्य तथा श्रावकों के नाम हैं, अब श्वेताम्बर मत की प्राचीनता में क्या संदेह है?

दि०— दक्षिणकी तरफ तो दिगम्बर मत ही ज्यादा है, और वहां प्राचीन लेख तथा मंदिर मौजुद है।

श्वे०—दिगम्बर आचार्यने मुनिहठकरके व्यवच्छेद गये हुए जिनकल्प (जोकि वज्रऋषभनाराचसंघयण वाले पाल सके) कोई कोइ जगह फेरफार करके नग्न रहनेसे दूसरे देशों में शीतज्यादा पड़ने से सहन न हो सकने के कारण दक्षिण में ही ज्यादे विचरते रहनेसे दक्षिण के जैन प्राय:दिगम्बर होवे सो संभव है।

दि०—क्या दिगम्बर मुनि दक्षिणके सिवाय पूर्व आदि देशों मे नहीं विचरे है? जिससे ऐसा कहते हो कि दक्षिण में शीत

कम होनेसे उधर ही विचरे, देखिये पूर्व तथा मध्यप्रान्त मालवा, मारवाड़ आदि देशों में दिगम्बर श्रावकों के घर अबी भी मौजुद है।

श्वे०—दिगम्बर श्रावक मौजुद है इससे क्या हुआ, केवल उंची २ वातो खैंची, उसका परिणाम यह आया कि न साधु रहा और न साध्वी, केवल दोही संघ श्रावक और श्राविका रह गये। जो नया मत निकालता है, वही ऊंची उंची बातें वताता है, तवही वाह्याडम्बरसे भोले भाले लोग पक्षमें आते है, इससे साबित हुआ कि दिगम्बर मत पीछे से निकला श्वेताम्बर नही।

दि०—दो संघ क्यों कहते हो? कोई जगह दिगम्बर मुनि होते है; अगर एक भी मुनि होगा तो संघ में समझा जावेगा, इस लिये दो संघ कहना ठीक नही।

श्वे०—केवल कहने से काम नही वनता है, अगर मौजुद होवे तो वर्तमान काल में तो तमाम दुनिया में तलाश करने के लिये रेलवे आदिका वहुत उमदा साधन मौजुद है। कांय अपने गुरु की तलाश नही करते, दक्षिण वगैरह की यात्रा को गये हुए दिगम्बर भाई कहते है कि हम सर्वत्र फिरे परन्तु दिगम्बर मुनिके दर्शन कहीं भी न हुए।

दि०-काल दोषसे मुनिवृत्ति कोई भी धारण नही करसकते तो क्या हुआ, त्यागी ब्रह्मचारी आदि तो दिगम्बरों में भी है,

श्वे०—त्यागी ब्रह्मचारी आदि श्रावक श्रेणी में है, मुनि में नही, और इहां तो मुनि की बात चलती है "भगवान का शासन चतुर्विध संघसे पांचमें आरेके अन्त तक चलेगा" ऐसा जो शास्त्र का फरमान है, वह मुनि न होने से कैसे सच्चा होगा, इससे तो श्वेताम्बरमतका चतुर्विध संघ भगवान् महावीरसे आज तक अविछिन्न चला आता है, और पंचम कालके अंततक चलेगा,इसलिये श्वेताम्बर मतही प्राचीन है।

दि०—मुनि न रहें तो क्या हुआ इससे श्वेताम्बर मत प्राचीन नहीं हो सकता।

श्वे०—महावीर स्वामीसे लगाकर वर्त्तमानकाल तक श्वेताम्बरोंमें जितने गच्छ है उन गच्छोंकी पट्टावली बराबर मिलती है; परंतु दिगम्बरोंमें तो आचार्य मुनि रहे ही नहीं तो पट्टावली किस तरह मिला सकते हो।

दि०—भट्टारक लोग है उन्होंकी पट्टावली महावीरस्वामीसे मिलती है।

श्वे०—वस्त्र, द्रव्यादि परिग्रह धारी भट्टारकको साधु मानकर पट्टावली मिलावोगे, तो वस्त्र धारीको साधु माननेसे दि-

गम्बर मत ही नहीं कह सकते हो, इस वास्ते भट्टारकोंको पट्टावलीमें मिलाना अयुक्त है।

दि०—श्वेताम्बर मतकी प्राचीनताको जाहिर करने वाला कोई शिलालेख हो तो बताओ?।

श्वे०—मथुराके टेकरेमेंसे जिनप्रतिमा तथा शिलालेख निकले थे, जिसका तर्जुमा (उलथा) युरोपीयन विद्वानोंने संस्कृतमें तथा उनका तर्जुमा हिन्दीमें हमारे श्रीविजयानन्दसूरि (आत्माराम जी) ने अपने बनाए तत्त्व निर्णयप्रसाद नामा ग्रंथमें प्रसिद्धकर श्वेताम्बरगच्छादिकी प्राचीनता अच्छी तरहसे सिद्धकी है, इससे श्वेताम्बर धर्म ही तीर्थंकरों का कथन करा हुआ प्राचीन साबित होता है क्योंकि कल्पसूत्रकी पट्टावली शिलालेखसे मिलती है।

दि०—आपके मुनिभी तो प्रथम जंगलमें ही रहते थे, पीछेसे वस्तीमें रहने लग गये ऐसा कितनेक श्रावक लोग कहते हैं।

श्वे०—चतुर्थ कालमें भी मुनि उद्यान बगीचे आदि बाहरके स्थलमें ठहरते थे, अथवा उपाश्रय, पौषधशाला आदि धर्म स्थानोंमें भी ठहरते थे, इसका कुछ एकान्त नियम नहीं, अलबत्त एकान्त स्थलमें ही रहना मुनिको उचित है, हाल में भी श्वेताम्बर मुनि गृहस्थके घरके नजदीक एक दीवालके

अंतरवाले मकानमें नहीं ठहरते, त्यागीयोंके लिये वस्ती हो या जंगल हो सब जगह एकसा है, और मुनिको चार प्रकारकी वस्ती देना आपके रत्नकरंड श्रावकाचार की ११७वीं गाथामें लिखा है।

दि०—आप जिनकल्पी और स्थविरकल्पी किसको कहते हो? हमारे यहां तो समुदायमें रहे उनको स्थविरकल्पी कहते है, और जो अकेला विचरे, पहाडगुफा आदिमें रहके ध्यान करे, उनको जिनकल्पी कहते है, परन्तु वस्त्र दोनों नहीं रखते है।

श्वे०—जिनकल्पी उसको कहते हैं, जो पांच प्रकारकी तुलनाकर के एकल विहारी हो, जंगल गुफा आदिमें रहे, अथवा कोई भी एकान्त स्थलमें रहे, जिन नहीं परन्तु जिन जैसा आचार पालन करे, वस्त्र रक्खे या न रक्खे, उपकरणोंका नियम नहीं निश्चयकरके नवकल्पी विहार करे वे जिनकल्पी कहलाते हैं, अभी ऐसा संघयण न होनेके कारण जिनकल्प धारण नहीं कर सकते, और स्थविरकल्पी मुनि चौदह उपकरण रखते हैं, स्थविर यानि आचार्य, उपाध्याय, प्रवर्तक, आदि वृद्धों की निश्रा से रहे, गुरुओं के साथ मर्यादा पूर्वक रहे, वेही स्थविरकल्पी कहलाते हैं, स्थविरकल्पीको नग्न रहना मर्या-

दा रहित है, वस्ती अथवा उद्यानमें रहे परन्तु वस्त्र रहित नहीं, आप लोगोंने अनेकान्त कहते हुए भी एकान्त प्रवृत्ति कर ली, उत्सर्ग, अपवाद, द्रव्य, क्षेत्र, काल, भाव, को नहीं सोचा, इसीसे आपके दोही संघ रह गये, कोइ साधु नही देखनेमें आता, जैसे हाथीका बोझा वृषभ नहीं उठा सकता, वैसेही वज्रऋषभनाराच संघयण वालेकी क्रिया छेवटा संघयण वाला नहीं धारण कर सकता है।

दि०—उत्सर्ग, अपवाद, द्रव्य, क्षेत्र, काल, भाव तो दिगम्बर शास्त्रों में भी कहा है, परन्तु जैसे आपके मुनिको अधिक श्वेतवस्त्र धारण करनेसे श्वेताम्बर कहते हैं, वैसे हमारे यहां भी नग्न होनेसे मुनि को दिगम्बर कहे हैं, और आपके मुनि तो पीत वस्त्रभी रखते हैं।

श्वे०—श्वेताम्बर शब्दसे केवल श्वेतवस्त्र धारण करने वाले मुनिसे मतलब नही है, परन्तु श्वेतवस्त्र असली (स्वाभाविक) रंगका होता है, कोइ दूसरा रंग नही दिया जाता है, इसी तरह स्वाभाविक धर्म जो है, वही श्वेताम्बर प्राचीन धर्म कहा जाता है, मुनि को वस्त्र ज्यादे उज्जवल नहीं रखने चाहिये इस कारण गूगले रंगके वस्त्र रखना चाइए, पीले केशरी रंगके नहि,

दि०—बडे हर्षकी बात है कि आपसे मिलना हुआ, जिससे बहुत सी बातोंका खुलासा हो गया, परन्तु वासी भोजन विदलादि अभक्ष वस्तुओंका विचार श्वेताम्बरोंमें कम देखने में आता है, इसका खुलासा भी करें, क्या श्वेताम्बरीय शास्त्रोंमें इन सबोंको अभक्ष्य नही माना है ?

श्वे०—आपको किसने कहा कि श्वेताम्बर शास्त्रोंमें वासी भोजन, विदल, आचार, आदि को अभक्ष्य, अनंतकाय, सचित्त, नहीं मानते हैं, अभक्ष्य सचित्त आदिके विषयमें श्वेताम्बर शास्त्रोंमें जगह २ निषेध किया है, परन्तु श्वेताम्बरमें एक फिर्का मूर्ति नहीं मानने वाला है, वे प्राय: इस बातको नहीं मानते है, किन्तु वह श्वेताम्बर नही कहे जाते ।

दि०—ऐसा है ? तबतो भक्षाभक्षके विषयमें तो आप ओर हम एकही हैं, परन्तु आपके मुनि एकवक्त ही आहार न करके ज्यादे दफे आहार लेते है, और श्रावक एकासना करके बहुत सी दफे पानी पीते हैं, इसका क्या कारण है, ब्रती को तो आहार पानी एकही दफा करना चाहिये ।

श्वे०—इन बातोंका एकान्त नियम नही हैं कि एक वक्त ही आहार पानी करें तबही चारित्र रह सकता हैं, यह बात तपस्या के तल्लुक है, इसलिये मूल ब्रतोमें दूषण नही आता

चरण सित्तरी और करण सित्तरीके भेद जुदे २ हैं, एक वक्त भी आहार करें और दो वक्त भी करें, मुनिपनेमें कोई बाधा नही आती है, श्रावक एकासना करके ज्यादे वक्त पानी पीए तो कुछ हर्ज नही, क्योंकि एकासनेके पच्चखाण में तीन आहार का निषेध होकर दिनभरके वास्ते पानी का आहार खुल्ला रहता है, इसलिये अचित जल इच्छा मुजिब पीये तो कोई दूषण नही आता, अलबत्त एकलठा-णा कोइ रक्खे तो एकही बार आहार पानी करे, ज्यादा नहीं, परन्तु आपके साधु एकही वक्त आहार पानी करे ऐसा एकान्त ग्रहण करनेसे ही सर्व विरति चारित्र की प्रवृत्ति उठ गई, और आप लोग शोधका एकासना करके सचित्त पानी पीते हो, सो व्रत करके सचित्त पानी पीना अनुचित है, और एकासना करते वक्त थाली बजाई जाती है यह कहांतक उचित है ? सोचियेगा ।

दि०—थाली बजानेका मतलब तो यह है कि कोइ हिंसक मनु-ष्य तीर्यंचादिका शब्द सुनाई नहीं देवे, कोइ बंदुक वगै-रहकी आवाज या किसीके रोनेकी आवाज सुननेमें आवेतो अंतराय होनेके भयसे बजाइ जाती है ।

श्वे०—यह तो ऐसी बात हुई कि किसीका उंट खो जानेसे उसने

ऐसी मानता की कि जो उंट मिल जावे तो २००) रूपये का माल पांच ही रूपयेमें बेचडालुं, दैव योगसे उंट मिल गया तो मानी हुई बातका पश्चाताप हुआ, इससे एक युक्ति सोचकर उंटके गलेमें एक बिल्लीको बांधकर कहा कि उंट पांच रूपयेमें और बिल्ली एकसो पिच्चानबें रूपये में बेचना है, परन्तु एक दूसरेसे जुदा नहीं बेचना, इससे उसने समझ लिया कि अपने तो पूरी कीमत आवेगी और खरीदने वाला समझ जायगा कि उंटकी ही कीमत दी, इसी तरह यह थाली बजानेका मामला है सो विचारीयेगा कि कहां तक ठीक है ?

दि०—हमारेयहां थाली कितनेक बजाते है, कितनेक नही बजाते,

श्वे०—जो बजाते है वे भी तो दिगम्बर श्रावक ही है, फिर हमने क्या कहा,

दि०—बहुत सी बातोंका विचार करने योग्य है, परन्तु हमारे में कितनेकने केशर पुष्पादि जिन प्रतिमा को चढानेके सौगन लिये उनको क्या करना चाहिये तोडनेसे महापाप लगता है।

श्वे०—जिन आज्ञासे विरुद्ध कीगई प्रतिज्ञा प्रतिज्ञा नहीं कही जाती है, क्योंकि कुगुरुके उपदेशसे जिन प्रतिमाके

दर्शन पूजा न करनेकी सोगन ली, फिर कोई सद्‌गुरुके उपदेशसे समकितकी प्राप्ति हुई और सम्यक्त्व श्रद्धानके होनेसे प्रतिमाका मानना सत्य समझकर दर्शन पूजा करें, तो क्या वह पापी समझा जावेगा? कदापि नहीं, इसी तरह शास्त्रोक्त विधिसे पूजा भक्ति करनेमें कोइ दूषण नहीं, देखिये ! रोहाणियाचोरके बापने उसको महावीर स्वामी की देशना न सुननेका सोगन दिलायाथा, परन्तु उसके कानोमें महावीर स्वामीके चार वचन पडनेसे महावीरके पास जाकर दीक्षा लिया, और अन्तमें देवलोकमें गया।

दि०—आपने आज बहुत बातों का खुलाशा कर दिया परन्तु अपने २ बाप दादा जो धर्म पालते आये उसको कोई नहीं छोड़ता है।

श्वे०—ऐसा कहना ठीक नहीं, जो धर्म आगम प्रमाण और युक्ति युक्त हो वही स्वीकार करना बुद्धिमानों का काम है।

दि०—अच्छा, फिर आपसे मिलते रहेंगे, और भी वार्तालाप करते रहेंगे, दिगम्बर आम्नाय वालोंने कितनीक बातें एकान्त खींचली, इसीसे मुनिका होना व्यवच्छेद होगया, और छोटी २ बातों पर बहुत संकुचित विचार रखनेसे तेरह

पंथी, बीशपंथी आदि कई भेद हो गये, सो हमको तो पसंद नहीं, कितनीक बातें तो आपकी कही हुई मुझे जो पसंद आई इसिसे आपका हमारा अब हरहमेशके लिये संबंध बना ही रहेगा, और कई बातें होती रहेगी ।

श्वे०—आप जैसे सज्जन सच्ची बातको ग्रहण करेंगे तो इसमें परस्पर बाप दादेका धर्म नहीं पकड सकता स्याद्वाद जैन धर्म जैसा है वैसा ही मानना और उसमें प्रवृति करना ही कल्याण कारी है ।

दि०— जय जिनेन्द्र ।

श्वे०—जय जिनेन्द्र ।

(दोनों अपने २ स्थानको गये.)

॥ समाप्त ॥

पुस्तक मीलनेका पत्ता

श्रीचन्द्रसिंहसूरि जैन ग्रन्थमाला

ऑफीस

रामघाट जैनमन्दिर बनारस सिटी ।

मुनि श्रीमोहनलालजी जैनग्रन्थमालाकी उदारता

इस ग्रन्थमालामें हेमहंसगणी विरचित पद्यात्मक साडेतीन हजार श्लोक प्रमाण पार्श्वनाथ महाकाव्य अल्प समयमें प्रगट होगा

इस ग्रन्थमाला में एक रूपीया डीपॉझीट भेजके स्थायी ग्राहक होवेंगे उन महाशयोको ग्रन्थमालाके तमाम ग्रन्थ अर्ध मूल्य से दिया जायगा, वे ग्रन्थ जीस जीस समय प्रगट होवेंगे उस समय ग्राहक महाशयकी सेवामें वी. पी. से भेजा जायगा, और ग्राहकमहाशयोको वे सब ग्रन्थ अवश्य लेने पडेंगे, तीन वर्ष पहिले ग्राहक लीस्टमें से नाम कमी कराने वाले ग्राहकोको डीपॉझीट रकम फेरत न दी जायगी, और भेजी हुई वी. पी. वापिस करने वाले ग्राहक महाशयो का भी डीपॉझीट रकम पर कुच्छ भी हक न रहेगा, एक दफे वीपी वापिस करने वाले अगर कोई भी ग्राहक फीरसे ग्राहक होना चाहे उन महाशयको दुवारा एक रूपीया डीपॉझीट भेज कर ग्राहकलिस्टमें अपना नाम दर्ज कराना पडेगा, डाक महसुल अलग लीया जायगा।

उपहार

पर्युषण पर्वतक डीपॉझीट भेज कर जो महाशय ग्राहक होवेंगे उनको पूर्वोक्त पार्श्वनाथ महाकाव्य भेट दीया जायगा।

पी.डी. पण्डित, व्यवस्थापक "मुनिश्रीमोहनलालजी जैनग्रन्थमाला"

ठि० लाहौरीटोला संघत बनारस सिटी।

॥ श्री ॥

गौतम पृच्छा

धर्म अधर्म का फल

(जैन पत्र से उद्धृत)

अनुवादक

मुनी श्री यतीन्द्रविजय जी

प्रकाशक

सेठ सरूपचन्द हुकमाजी

जासेलगढ़वाले

—:o:—

कन्नूजी माठूमल एण्ड संज़ के

आर्ट (एलेक्ट्रिक) प्रिंटिंग वर्क्स देहली

में

बाबू धनपत सिंह भनसाली के प्रबन्ध से मुद्रित ।

द्वितीय बार ५०००] सन १९१६ [मूल्य भेट

मधु के बूँद। विषय में भटका, जीव गढ़े में गिरता है,
हाथी काल भटकता, नीचे मार्गों से भी घिरता है।
यह **संसार वृक्ष** है नश्वर, देखो मित्रों चित्र विचित्र,
धार्मिक संस्था की सहाय कर, संचित करलो पुन्य पवित्र।

——:०:——

सर्व महाशयों को उचित है कि धार्मिक संस्थाओं की
सहायता करें।

धर्म और अधर्म का फल ।

[गौतम पृच्छा]

—o—

नमिउण तित्थनाहं, जाणंतो तहा य गोयमो भयवं
अवुहाण बोहणत्थं, धम्माधम्मफलं पुच्छं ॥ १ ॥

भावार्थ-तीर्थनाथ सर्वज्ञ भगवान 'श्री महावीरस्वामी' को नमस्कार कर गौतमस्वामी जानते हुए भी भव्यजीवों के हितार्थ धर्म और अधर्म का फल इस प्रकार पूछते हैं।

१ प्रश्न-हे प्रभो ! किस कर्म से जीव नरक में जाते हैं

उत्तर-गौतम! जो जीव एकेन्द्रिय द्वेन्द्रिय आदि जीवों की हिंसा करते हैं, चुगलखोर

होते हैं, अदत्त (विना दी हुई वस्तु) ग्रहण करते हैं, परस्त्री गमन, चोरी, परानिन्दा, क्रोध, मान, माया और लोभ करते हैं, दुष्ट स्वभाव रखते हैं, असद्-वस्तुओं का व्यापार और साधु महात्माओं की निन्दा करते हैं, वे जीव मर कर नरक में जाते हैं, और 'सुभूमचक्रवर्ती' की तरह दुःख के भाजन बनते हैं।

२ प्रश्न--हे भगवन्! किस कर्म से जीव स्वर्ग में जाते हैं?

उत्तर-गौतम! जो जीव यथाशक्ति तपस्या, व्रत, नियम पालन करते हैं सरल स्वभाव रखते हैं, सब जीवों का भला चाहते

हैं, गुरु जनों के बचन पर विश्वास रखते हैं; और सबके साथ सदाचार से व्यवहार करते हैं वे, जीव मर कर स्वर्ग में जाते हैं। और आनन्द श्रावक, की तरह सुखी होते हैं।

३ प्रश्न--हे परमेश्वर ! किस कर्म से जीव तिर्यंच होते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो जीव अपने स्वार्थ के वास्ते मित्रता रखते हैं और काम हो जाने के बाद मित्रता तोड़ देते हैं, मित्र के दोष निकालते हैं अथवा मित्र की निन्दा करते रहते हैं और असत्य कलंक देते हैं, मित्र के साथ भेदभाव रखते हैं, मित्रद्रोह और माया स्थानों को सेवन करते हैं वे जीव मर कर

तिर्यंच होते हैं और ' अशोकदत्तकुंवर ' की तरह तिर्यंच गति का अनुभव करते हैं

४ प्रश्न--हे जिनेश्वर ! किस कर्म से जीव मनुष्य होते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो जीव सरलस्वभावी, निरहंकारी, क्रोधरहित और न्यायवान होते हैं, सुपात्र को दान देते हैं, साधुजनों की प्रशंसा किया करते हैं, और किसी के साथ द्वेषभाव नहीं रखते वे जीव मर कर मनुष्य होते हैं और सागरचन्द्र की तरह अनेक मानुष्यभव सम्बन्धि सुख लीलाओं के भोगने वाले होते हैं ।

५ प्रश्न--हे जगद्गुरु । किस कर्म से मनुष्य स्त्रीपने उत्पन्न होते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो मनुष्य विशेष चपल स्वभाव रखते हैं, कदाग्रह किया करते हैं, मायावीस्वभाव रखते हैं, विश्वासघात करते हैं, लोगों को ठगना ही अपना कर्तव्य समझते हैं; वे मर कर स्त्रीपने उत्पन्न होते हैं और जन्मपर्यन्त पराधीनहो दुखी होते हैं।

६ प्रश्न—हे त्रिलोकीनाथ ! किस कर्म से स्त्री पुरुषपने उत्पन्न होती हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो स्त्री सन्तोष वाली, विनयवान, सरलचित्तवाली; और स्थिरस्वभाव (चित्त) वाली होती हैं, जो सत्यवचन बोलती हैं और कलह वगैरह नहीं करतीं वे मर कर पुरुष पने उत्पन्न होती हैं और अनेक सुखों को प्राप्त करती हैं।

७ प्रश्न--हे सर्वज्ञ ! किस कर्म से जीव नपुंसक होते हैं ?

उत्तर--जो पुरुष घोड़ा बकरा इत्यादि जानवरों को बधिया करते हैं, जानवरों के नाक कान आदि अवयवों को छेदन करते हैं, और जानवरों की वृत्ति छेद करते हैं वे परभव में नरकादि गतियों का अनुभव कर सर्वांग हीन (नपुंसक) होते हैं और 'गोत्रास' की तरह अनेक विटम्बना सहन करते हैं।

८ प्रश्न--हे निष्कारणबन्धो ! किस कर्म से जीव अल्पायु होते हैं।

उत्तर--गौतम ! जो पुरुष निर्दयपरिणामीहो जीवोंकी हिंसा करते हैं, परलोक को नहीं मानते

निन्दनीय कर्म्मोंका आचरण करते हैं, देव गुरु और धर्म्मकी अवहीलना (निन्दा) करते हैं वे अल्पायु बांधतेहैं अर्थात् कमआयु वाले होते हैं।

९ प्रश्न—हे कृपानिधे ! किस कर्म से जीव दीर्घायु होते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जोजीवोंकी हिंसानहीं करते दया परिणाम रखते हैं, दानादि देकर लोगों को हर्षित करते हैं और देवगुरु धर्म की प्रशंसा करते हैं वे जीव दीर्घायु होते हैं।

१० प्रश्न--हे स्वयंबुद्ध ! किस कर्म से जीव भोग रहित होते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो अपनी आत्मा से किसी को दान नहीं देते हैं और क्लेश से किसी को देने में आ गया हो तो पीछा लेने

की इच्छा करते हैं तथा दूसरा कोई दान देता हो उसको रोकने का प्रयत्न करते हैं वे जीव भोग समृद्धि रहित होते हैं और धनसार की तरह बहुत क्लेशों के पात्र बनते हैं।

११ प्रश्न--हे करुणानिधि ! किस कर्म से जीव भोगसमृद्धिवान् होते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो जीव आसन, पट्टिका संथारिया, पादप्रौंछनक, कम्बल वस्त्र, पात्र आदि चारित्रोपकरण और शुद्धमान आहार पानी तथा रूप साधु अणगार को बहिराते हैं और हीन दीन दुःखियों को अनुकंपादान सहर्ष अर्पण करते हैं तथा जैनशासन की प्रभावना बढ़ाते हैं वे जीव भोगसमृद्धिवान् होते हैं।

१२ प्रश्न--हे दीनोद्धारक ! किस कर्म से

जीव सौभाग्यवान् होते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो देवगुरु धर्म आदि का विनय करते हैं, कड़वे वचन नहीं बोलते, धर्म निन्दा और मर्मवचनों का परित्याग करते हैं वे जीव सर्वजनवल्लभ (सौभाग्यवान्) होते हैं।

१३ प्रश्न--हे भवानिस्तारक! किस कर्म से जीव दुर्भागी होते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो निर्गुणी अहंकारी होते हैं, गुणवान और धैर्यवान-तपस्वियों की निंदा करते हैं, व्यभिचारी (विषयासक्त) होते हैं, जातिमद करते हैं, दूसरे जीवों को दुख में डालते हैं वे जीव सब के निन्दनीय (दुर्भागी) होते हैं।

१४ प्रश्न--हे परमज्ञानिन् ! किस कर्म से जीव बुद्धिमान होते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो शास्त्रों का अभ्यास करते हैं और गुरुजनों के पास चिन्तवन करते हैं अथवा शास्त्र सुनते हैं, दूसरों को पढ़ाते हैं, पढ़ने वालों को सहायता देते हैं, धर्मोपदेश करते हैं वे जीव महा बुद्धिवान् होते है।

१५ प्रश्न--हे देवाधिदेव ! किस कर्म से जीव कुबुद्धिवान होते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो तपस्वी, ज्ञानी, गुणवान, आदि की आशातना करते हैं, और ये क्या जानते हैं ? इस प्रकार जो मुख से बोलते हैं वे जीव लोक में निन्दनीय हो कुबुद्धि

वान होते हैं और दुर्बुद्धि की तरह कहीं आदर नहीं पाते।

१६ प्रश्न--हे जगज्जीवहितैषिन् ! किस कर्म से जीव पंडित होते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो वृद्धों की सेवा करते हैं, पुण्य और पाप को जानते है, शास्त्र देव गुरु आदि की भक्ति करते हैं वे जीव मर कर पंडित होते हैं।

१७ प्रश्न--हे जगदार्त्तिविदान ! किस कर्म से जीव मूर्ख होते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो ऐसा बोलते हैं कि-महाशयो ! चोरी करो, मांस खाओ, मदिरा पान करो, पढ़ने से क्या होता है, धर्म करने से कुछ फायदा नहीं होता, वे जीव भवांतर

में मूर्ख होते है और आम्रमित्र की तरह लोक में निन्दनीय होते हैं।

१८ प्रश्न–हे वीतराग ! किस कर्म से जीव धीर (साहसिक) होते हैं ?

उत्तर–गौतम ! जो सब जीवों को त्रास और भय से रहित करते हैं और दूसरों के पास भी किसी को भय नहीं दिखाते, दूसरों की पीड़ा निवारण करते हैं वे पुरुष अभयसिंह की तरह धीर (साहासिक) होते हैं।

१९ प्रश्न–हे जगजीवन ! किस कर्म से जीव डरपोक होते हैं ?

उत्तर—गौतम ! जो तीतर, कूकड़ा, लावा तोता, मैना, सूकर, मृग आदि जीवों को पींजरे में डाल कर रखते हैं और निरन्तर

जब जीवों को उच्चाट करते हैं वे पुरुष मर कर भीरुक डरपोक होते हैं और धनसिंह की तरह दुःख पाते हैं।

२० प्रश्न--हे कर्म विभंजन! किस कर्म से जीवों को विद्याएं निष्फल होती हैं ?

उत्तर—गौतम! जो पुरुष गुरु के पास विद्या और विज्ञान कपट से ग्रहण कर फिर गुरु को नहीं मानते और कोई पूछता है कि तुमने विद्याभ्यास किसके पास किया है उस वक्त वे गुरु का नाम छिपाते हैं अथवा विद्या गुरु की निन्दा करते रहते हैं वे विद्याओं से रहित होते हैं अर्थात् उन की विद्याएँ त्रिदंडिक की तरह निष्फल होती हैं।

२१ प्रश्न—हे पुरुषोत्तम ! किस कर्म से

विद्याएँ सफल होती हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो पुरुष गुरुजनों को मानते हैं और निष्कपटभाव से विनय पूर्वक गुरुजनों से विद्या ग्रहण करते हैं उनकी विद्याएँ सफल होती हैं और श्रेणिक की तरह शीघ्र विद्या संपन्न होजाते हैं।

२२ प्रश्न--हे जगवत्सल ! किस कर्म से लक्ष्मी नष्ट होती है ?

उत्तर--गौतम ! जो पुरुष दान करके अपने हृदय में विचार करते हैं कि मैंने दान नहीं दिया होता तो अच्छा था, इस प्रकार पश्चाताप करने वाले पुरुषों की लक्ष्मी थोड़े ही दिनों में नष्ट हो जाती है।

३२ प्रश्न--हे भवभयभंजन ! किस कर्मसे

लक्ष्मी मिलती है।

उत्तर-गौतम ! जो थोड़ा धन होने पर भी अपनी शक्ति प्रमाण से सुपात्र में दान देते हैं और उपदेश देकर दूसरों से दान दिलाते हैं उनको भवान्तर में बहुत लक्ष्मी मिलती है।

२४ प्रश्न-हे जगज्जीवतारक ! किस कर्म से लक्ष्मी स्थिर होती है ?

उत्तर-गौतम ! जो २ वस्तु अपने को अत्यन्त रुचिकर हो उस को साधुओं को भाव पूर्वक दे देते हैं किन्तु देकर पश्चाताप नहीं करते हैं उनके शालिभद्रकी तरह लक्ष्मी स्थिर होती है।

२५ प्रश्न-हे सर्वदार्शिन् ! किस कर्म से

पुत्र नहीं जीते है।

उत्तर--गौतम! पशु पक्षी और मनुष्यों के बच्चों का वियोग कराते हैं, अति पाप करते है उनके पुत्र नहीं उत्पन्न होते यदि हो भी जायें तो वे मर जाते हैं।

२६ प्रश्न--हे महामोहणो! किस कर्म से जीव पुत्रवान होते है?

उत्तर--गौतम! जो पुरुष परम दयालु होते हैं किसी का पुत्र वियोग नहीं कराते उन के बहुत भाग्यशाली पुत्र होते हैं।

२७ प्रश्न--हे स्वयं विभो! किस कर्म से जीव बहिरे होते हैं?

उतर—गौतम! जो पुरुष बिना हुए कहते हैं कि यह तो हमने सुना है और पराई निंदा

करते हैं दूसरों के दोष निकालते हैं वे मरकर बहिरे होते हैं।

२८ प्रश्न--हे वीर ! किस कर्म से जीव जन्मान्ध होते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो बिना देखे कहते हैं कि हमने देखा है जो धर्म रहित होते हैं जो दूसरों के नेत्रों को बाधा पहुंचाते हैं वे मरकर जन्मान्ध होते हैं। और चोर मनुष्य की तरह दुःख पाते हैं।

२९ प्रश्न--हे धर्म चक्रधर ! किस कर्म से आहार नहीं पचता है ?

उत्तर--गौतम ! जो झूठा और फेंकने योग्य भात पानी साधुओं को बहिराते हैं उनके अपचा रोग होता है अर्थात् खाया हुआ हजम नहीं होता।

३० प्रश्न--हे भव्यकुमुदविकासक ! किस कर्म से कोढी होते हैं ?

उत्तर--गौत्तम ! जो शहत की मक्खियों के छत्ते को नष्ट करते हैं, आग लगाते हैं, प्राणियों और तिर्यंचों को डाम लगाते हैं, बगीचों का विनाश करते हे हरे दरख्तों को उखेड़ते हैं और काटते हैं, फूल फल व्यर्थ चूंटते हैं वे पुरुष मर कर 'गोसाल' की तरह कोढी होते हैं।

३१ प्रश्न--हे विश्वपुरन्दर ! किस कम से जीव कुबड़े होते हे।

उत्तर--गोतम ! जो बैल भैंसा गदहा ऊंट आदि जानवरों के ऊपर बहुत भार लाद कर दुःख देते हैं वे पुरुष मर कर धनदत्त

की तरह कुबड़े होते हैं।

३२ प्रश्न--हे धर्मनायक ! किस कर्म से जीव नीच गौत्र बांधते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो जाति कुल का मद करते है, जो उन्मत्त हो दूसरों की निन्दा और अपनी प्रशंसा करते है वे पुरुष नीच गौत्र कर्म उपार्जन करते हैं।

३३ प्रश्न--हे भारतभास्कर ! किस कर्म से जीव दास होते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो जीवों का क्रय विक्रय करते हैं, जो कृतघ्नी (किये हुए उपकारों को भूलने वाले) होते हैं, वे पुरुष मर कर 'ब्रह्मदत्त' की तरह दास होते हैं।

३४ प्रश्न--हे प्रभुवर ! किस कर्म से जीव दरिद्र होते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो विनय रहित, चारित्र और नियम हीन होते हैं, दान गुण से रहित है, मन से आर्त्तध्यान किया करते हैं, बचन से खोटे बचन बोलते हैं, काया से सावद्य [हिंसा के] काम करते हैं, वे पुरुष मर कर 'निष्पुण्यक' की तरह दरिद्र होते हैं।

२५ प्रश्न--हे व्यपगतकषाय ! किस कर्म से जीव इश्वर होते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो दानी, विनयवान्, चारित गुण संपन्न, देशविरतिवन्त और उत्तम गुणों से सैकड़ों मनुष्यों में पूज्य होते हैं वे पुरुष 'पुण्यसार' की तरह महर्द्धिक और सब के ईश्वर (स्वामी) होते हैं।

२६ प्रश्न--हे कल्मषध्वंसिन् ! किस कम से

जीव रोगी होते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो लोग विश्वासघात करते हैं, और मनः शुद्धि पूर्वक गुरू के पास आलोचना (दंड) नहीं लेते वे मर कर अनेक रोगों से पीड़ित होते हैं।

३७ प्रश्न--हे सच्चिदानन्द ! किस कम से जीव निरोगी होते हैं।

उत्तर--गौत्तम ! जो विश्वासी जीवों की रक्षा करते हैं और सब पापकर्मों की आलोचना शुद्ध दिल से लेते हैं वे पुरुष भवान्तर में निरोगी होते हैं और 'अहरणमल्ल' की तरह सुखी बनते हैं।

३८ प्रश्न.-हे निरंजन ! किस कर्म से जीव हीनांग होते हैं ?

उत्तर-गौतम ! जो धूर्तता से और हस्त लाघवता से कुंकुम कपूर मजीठ आदि मेल संभेल कर व्यापार करते हैं, खोटे तोल माप रखते हैं, वस्तु कम देते हैं और ज्यादा लेते है वे जीव भवान्तर में हीनांग होते हैं।

३९ प्रश्न-हे धर्मधराधव ! किस कर्म से जीव गूंगे होते हैं।

उत्तर-गौतम ! साधु, गुणी, ब्रह्मचारी पुरुषों के अवर्णवाद बोलते हैं वे पुरुष भवान्तर में गूंगे अथवा तोतले होते हैं।

४० प्रश्न-हे परमेश्वर । किस कर्म से जीव लूले होते हैं ?

उत्तर=गौतम । जो धर्माचार्यों को और तथारूप साधुओं की पैरादिक से आशातना

करते हैं वे पुरुष मर कर अग्निशर्मा की तरह भवान्तर में लूले होते हैं।

४१ प्रश्न—हे दीप्तांशुक ! किस कर्म से जीव अंगहीन होते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो निर्दयता से वृषभ वगैरह के ऊपर भार लादकर फिराते हैं उनके अंगों को छेदते हैं मर्मस्थानों में चाबुक लगाते हैं वे पुरुष मर कर भवान्तर में कार्मणकी तरह लगड़े (पांगुले) होते हैं।

४२ प्रश्न--हे तीर्थपति ! किस कर्म से जीव स्वरूपवान होते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो सरल स्वभाव वाले होते हैं, जिनका मन धर्म में लगा रहता है, जो जीवों की रक्षा और देव गुरु संघ आदि

की भक्ति करते हैं, वे पुरुष भवान्तर में स्व-रूपवान होते हैं।

४३ प्रश्न--हे जिनेन्द्र ! किस कर्म से जीव रूप विहीन होते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो कुटिल स्वभाव के होते हैं. जिनको पाप कार्य अच्छे लगते हैं, जो जीव हिंसा करने में तत्पर रहते हैं और देव गुरु धर्म के ऊपर द्वेष रखते हैं, वे पुरुष मर कर कुरूपवान् (रूपरहित) होते हैं।

४४ प्रश्न-हे दिलरंजन ! किस कर्म से जीवों को बहुवेदना होती है ?

उत्तर-गौतम ! जो प्राणियों को लकड़ी रस्सी, तलवार, भाला आदि शस्त्र से पीड़ा देते हैं. यंत्र में जोड़ते हैं. वे पुरुष बहुत वेदना

पाते हैं और लोष्टक (मृगालोडा) की तरह महादुःखी होते हैं।

४५ प्रश्न--हे सर्वजनवल्लभ ! किस कर्म से जीव वेदना रहित होते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो निगडबन्धनों से मरणभय और आपत्ति से प्राणियों को बचाते हैं वे पुरुष 'जिनदत्त' की तरह वेदनाओं से मुक्त हो कर सुखी होते हैं।

४६ प्रश्न--हे प्रवचनसरोवरहंस ! किस कर्म से जीव एकेन्द्रिय होते हैं ?

उत्तर—गौतम ! जो मोहनीयकर्म के तीव्र उदय से कुटुम्ब के ऊपर अत्यन्त मोह रखते हैं परिग्रह को अपनी आत्मा के समान जानते हैं और अज्ञान कार्यों में लहलीन रहते हैं

वे जीव एकेन्द्रियों में उत्पन्न हो कर बहुत काल पर्यन्त संसार में परिभ्रमण करते हैं।

४७ प्रश्न--हे मौनीन्द्राशिरोमणे ! किस कर्म से जीव दीर्घसंसारी होते हैं ?

उत्तर--गौतम ! जो जीव अजीव, पुण्य, पाप, धर्म; अधर्म; स्वर्ग; नरक; मोक्ष और ईश्वर को नहीं मानते हैं; और उन्मत्त हो अकृत्य किया करते हैं, वे पुरुष नास्तिक होने से दीर्घ संसारी होकर अनेक जन्म मरण संबन्धि दुःख देखते हैं।

४८ प्रश्न–हे अनन्तज्ञानधर ! किस कर्म से जीव अल्पसंसारी होते हैं ?

उत्तर–गौतम ! जो जीव अजीवादि पदार्थों को और धर्म अधर्मके शुभाशुभ फलको

मानते हैं और अकृत्यों को छोड़कर सदाचार में प्रवृत्त होते हैं वे पुरुष अल्पसंसारी होते हैं और जल्दी परमपद को पाते हैं।

४९ प्रश्न--हे परमसौख्यदायक ! किस कर्म से जीव संसार को पार होकर सिद्धपुर (मोक्ष) को जाते हैं?

उत्तर--गौतम ! जो निर्मल ज्ञान दर्शन और चरित्र को धारन कर निरतिचार चरित्र पालन करते हैं और उत्तरोत्तर चारित्र की खप करते हैं वे जीव 'अभयकुंवर' की तरह संसारसागर को तिर कर सिद्धपुर को जाते हैं और जन्म मरण आदि दुःखों से रहित हो परमानन्द सुख विलासी होते हैं।

अन्तिम कथन

जं गोयमेण पुच्छं, तं कहियं जिणवरेण वीरेण
सव्वेहिं भावेहिं सया, धम्माधम्मफलं पयडं ॥

भावार्थ--गौतमस्वामी ने जो २ प्रश्न लोक हितार्थ पूछे उनके उत्तर जिनवर भगवान श्री महावीर स्वामीने शुभाऽशुभ फलपूर्वक प्रगट कहे। इसलिये हे महानुभावो ! धर्म और अधर्मका फल इस प्रकार जानकर धर्म मार्गमें प्रवृत्त हो जिससे कि मनुष्य जन्म सफल हो और अजरामर पदकी प्राप्ती हो।

ॐ शान्ति ! शान्ति !! शान्ति !!!

॥ अथ सिद्धपद स्तवनं ॥

श्री गौतम पृच्छा करे, विनय करी शीश नमाय प्रभु जी।
अविचल स्थानक में सुण्युं कृपा करी मोय बताय प्रभु जी ॥
शिवपुर नगर सोहामणुं ॥ १ ॥ ए आंकणी
आठ कर्म अलगां करी, सार्यां आतम काम हो। प्रभु० ॥
छुटा संसारमां दुःख थकी, तेने रहेवानुं किहां ठाम हो ॥ प्रभुजी० ॥शिव० ॥२॥
वीर कहे ऊर्ध्व लोकमां, सिद्ध शिला तणु ठाम हो गोतम।
स्वर्ग सर्वारथी ऊपरे, तेहनां बारे नाम हो ॥ गोत० ॥ शिव० ॥ ३ ॥
लाख पैंतालीस जोजना, लांबी पहोली जाण हो ॥ गोत० ॥
आठ जोजन जाडी बिचें, छेडे मंख पंख ज्यु जाण हो ॥ गोत० ॥शिव० ४ ॥

उज्जवल हार मोतीतणो, गो दुग्ध शंख वखाण हो ॥ गौत० ॥
ते थकी ऊजली अति घणी, उलट छत्र संठाण हो ॥ गौत० ॥ शिव० ॥ ५ ॥

अर्जुण स्वर्ण सम दीपती, गंठारी मठारी जाण हो ॥ गौत० ॥
फटक रत्न थकी निर्मली, सुआली अत्यंत वखाण हो ॥ गौत० ॥ शिव० ॥६॥

सिद्ध शिला उलंघी गया, अधर रह्या सिद्ध राज हो ॥ गौत० ॥
अलोक शुं जाई अडया; सार्या आतम काज हो ॥ गौत० ॥ शिव० ॥ ७ ॥

जन्म नहीं मरण नहीं, नहीं जरा नहीं रोग हो ॥ गौत० ॥
वैरी नहीं मित्र नहीं, नहीं संजोग बिजोग हो ॥ गौत० ॥ शिव० ॥ ८ ॥

भूख नहीं तिरषा नहीं, नहीं हर्ष नहीं सोग हो ॥ गौत० ॥
कर्म नहीं काया नहीं, नहीं विषयारस योग हो ॥ गौत० ॥ शिव० ॥ ९ ॥

शब्द रूप रस गंध नहीं, नहीं फरस नहीं वेद हो ॥ गौत० ॥
बोले नहीं चाले नहीं, मौनपणु नहीं खेद हो ॥ गौत० ॥ शिव० ॥ १० ॥

ग्राम नगर तिहां कोई नहीं, नहीं बस्ती न उजाड़ हो ॥ गौत० ॥
काल सुकाल वर्ते नहीं, रात दिवस तिथि वार हो ॥ गौत० ॥ शिव० ॥ ११ ॥

राजा नहीं परजा नहीं, नहीं ठाकुर नहीं दास हो ॥ गौत० ॥
मुक्तिमां गुरु चेला नहीं, नहीं लघु वडाई तास हो ॥ गौत० ॥ शिव ॥१२॥

अनंता सुखमां झीली रह्या, अरूपी ज्योति प्रकाश हो ॥ गौत० ॥
सहु कोइने सुख सारीखां, सघलाने अविचल वास हो ॥ गौत० ॥ शिव० ॥१३॥

अनंत सिद्ध मुकतें गया, वली अनंता जाय हो ॥ गौत० ॥
अवर अवगा रुंधे नहीं, ज्योति मां ज्योति समाय हो ॥ गौत० ॥ शिव० ॥ १४ ॥

केवल ज्ञान सहित छे, केवल दर्शन खास हो ॥ गौत० ॥
क्षायक समकित दीपतुं, कदीय न होवे उदास हो ॥ गौत० ॥ शिव ॥ १५ ॥

सिद्ध स्वरूप जे ओलखे, आणी मन वैराग हो ॥ गौत० ॥
शिव सुंदरी वेगेवरे, नयकहे सुक्ख अथाग हो ॥ गौत० ॥ ॥ शिव० ॥ १६ ॥

हमारे पुस्तकालय की संक्षिप्तसूची

नेम नाथजी और राजुल जी का (समवाद) बारहमासा और चौमासा मूल्य)॥
राजुल जी का बारहमासा ,,)॥
रिषभ देव जी का बारहमासा ,,)॥
दुर्गा चरित्र (एक सति की आत्म कथा ,,)॥
व्यापार प्रवेशिका—अवश्य व्यापारियों के पढ़ने योग्य ,,)॥
साधारण धर्म ,, १)
जैन हिस्टोरी कल सिरीज़ अंगरेज़ी में ।=)
चतुर्दश नियमावली (१४ नियम प्रति दिन धारने की संक्षिप्त विधि) ,, ~)

हमारे यन्त्रालय में सब प्रकार की छपाई बहुत साफ और शुद्धता से होती है ।

मिलने का पता
कन्नू जी माठूमल एण्ड संज
फतहपुरी दिल्ली

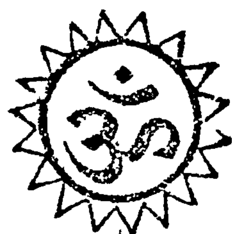
ढूंढक—प्रतिबोध ।

लेखक तथा प्रकाशकः—

धर्मचरणघोष.

श्री विद्याविजय प्रीन्टींग प्रेस——भावनगर.

वीर संवत् २४४० विक्रम सं. १९७०

॥ ढूंढक प्रतिबोध ॥

सज्जन महाशयोंको विदित हो कि 'पूजेरों नेत्रोद्घाटन' इस नामकी नोटिसको प्रकाशित करके किशनगढ वासी बाईस-पंथी साधुमार्गी ढूंढक भाईयोंने अपनी ल्याकत पूरी तौरसे प्रकाशित की है। उक्त पेम्फलेटको पढनेवाले विद्वान् लोग तो उसके लेखक महाशयको निरक्षर ही जानते हैं। अगर लेखक निरक्षर न होता तो नोटिसके शुरुमें ही 'पुजैरों नैत्रौद् घाटन्' ऐसा महा अशुद्ध नाम लिखकर 'प्रथमकवले मक्षिकापातः' यह न्याय चरितार्थ क्यों करता?। इतना ही क्यों? उक्त पेम्फलेट जितना अगाडी पढा जाय उतनी उतनी जगह, अर्थ दोषोंसे अतिरिक्त भी भाषा अशुद्धियोंसे भरी हुई प्रत्यक्ष दिखाई देती हैं।

परंतु समझना चाहिये कि उक्त पेम्फ्लेटको लिखने वाला कौन? क्या ढूंढक ? नहीं नहीं, क्यों कि ढूंढक मतके उत्पत्ति समयसे लेकर आज तक ऐसा कोई भी विद्वान् नहीं हुआ कि जिसको शास्त्रानुसार लिखने पढनेकी चतुराई चमकती हो। फिर भी किशनगढ जैसे छोटे गाम वाले ढूंढियोंकी तो बात ही क्या ?। हमें अफसोस के साथ कहना पडता है कि पंडिताभिमानी अन्य-धर्मी मूर्खोंसे ऐसी भद्दी नोटिस लिखवा कर किशनगढवासी ढूंढकभाई अपनी टांग उंची रखनेका दावा क्यों करते होंगे? क्या सूर्यके सामने धूली फैंकने वाले लोग अकलमंद कहला सकते हैं ?

हम नहीं समझते हैं कि उक्त पेम्फ्लेटमें अपनी इच्छानुसार असभ्य शद्वोंको भर कर अपने आत्मामें संतोष मानने वाले किशनगढवासी ढूंढक भाइयोंने 'ढूंढक प्रतिवादावलोकन' 'सज्जनो सावधान' इन दोनों पत्रोंमें पूछे हुए प्रश्नोंमेंसे एक भी प्रश्नका उत्तर न देने पर भी अपनी झूठी चतुराई बतलाकर झूठी इज्जत पानेका मनोरथ क्यों किया होगा ?। खैर। पेम्फ्लेटमें अगाडी जा कर आखिरमें 'न्याय विशारद पदवी' यहांसे लेकर चार पंक्तियोंमें अपनी मनमानी बातें भरकर ढूंढक भाईयोंने श्री न्याय विशारदजीसे जो इक्कीस प्रश्नोंके उत्तर मांगे हैं

उन प्रश्नोंका असली हस्त लेख कागज हमारे पास मौजूद है। उस कागजमें जिस प्रकारसे प्रश्न लिखे गये हैं उसी प्रकारसे उन प्रश्नोंका प्रकाश यहां किया जाता है—

॥ प्रसन स्मेगी मिन्दिर मार्गीयोंसे—

१ समकीत ता सरदणा रूप छे अने प्रतिमानी पुजा तो करणी सरूप छे ते स्रावकना १२ व्रत मांहे छे कीम्बा ५ व्रतमाय।

२ प्रतीमा सूत्रमाय धातुनी छे कीम्बा पाषाणनी त्था काष्टादिक माहेकी स्यानीकरावनी कही छे ते कहो।

३ फूल किसी जातीना प्रतीमाने चढे किसी जातिना ना चढे सीध्यांत माहे देषीने कहो।

४ प्रतीमा सीध्यांत माहे कुण स्रावक भरावी कुण गडावी कुण यती परूपी किस्या सास्त्रमां ए बात चाली ते कहो।

५ प्रतीमा आगल दीवा करावो छो ते कुण स्रावक कीम्बा कुण यती परूप्या कीसा सास्त्रमें वात छे ते जोइने कहो।

६ प्रभातकाले दहरे जालर वजाणे छे ते किस्ये अर्थ वजाणे छे तथा कुण यती उपदेशी छे ते किस्या सास्त्रमें छे ते कहो अने दीपाणो।

७ प्रतिमानो पूजनारो पूजता पाणी सचीत तथा अचीत अंघोल करे कीस्ये पाणीती पषाले ते कहो।

८ प्रतीमानी पूजा सकर्म मार्गमां छे कीम्वा नीकर्म मार्गमां छे ते सूत्रमां कीम छे ते जोईने कहो।

९ तीर्थंकर देव त्यागी जाणीने पूजो छो कीम्वा भोगी जाणीने ते सीध्यांतमाय कीम छे ते जोइने कहो।

१० प्रतिमा पूजो छो ते गृहस्तीनो भेष जाणीने पूजो छो के यतीनो भेष जाणीने पूजो छो ते कहो।

११ वासषेप करो छो ते किस्या सास्त्रमां छे श्री वीतराग देवने वासषेप करावनाराने लाभ केतलो थाय।

१२ साधु थईने धातु राषे अने रन्गीन वस्त्र पहरे ते किस्या सूत्रमें छे ते जोयने कहो।

१३ सादु थईने सुर मीत्र भणे ते किस्या सास्त्रमें छे तथा गोतम परसुप कुण सुर मीत्र भण्यो छे ते कहो।

१४ फूलमाय केटली जातिना जीव कह्या छे तथा कुण कुण जातिना जीव आई उपजे छे ते कहो।

१५ श्री पूज किस वरनमेंसे होते हैं।

१६ देवलोगमें अपकाया है या नहीं ।

१७ ऐसा पदार्थ कौन है कि उस पदार्थको कभी जीवने फरसा न्हीं फरसे न्ही फरसी न्ही ।

१८ संथारो करावता प्रतिमानो दरसण करावो छो ते कोण यती कोंण स्रावक दरसण कीदो ते कहो ।

१९ गुरुनी असातना ३३ सीध्यांतमां कही छे प्रतीमानी ८४ असातना कीस्या सास्त्रमां छे ते कहो अने ८४ असातना नथी तो प्रतीमा पण नथी ते सुत्रमें जोईने कहो दीसाणो ।

२० सादु थईने गाजा वाजाथी आवे ते किस्या सास्त्रमें छे तथा गोतम परमुष कुण कुण गाजा वाजाथी आवीया छे ते कहो ।

२१ जीव और ब्रह्म एकते है के दुरतीयां है ते सूत्रमें जोईने कहो ।

द: उमेदमल.

सज्जनो ! देखे ढूढकोंके प्रश्न । है न अज्ञानताका साम्राज्य ? प्रश्नोंके प्रारंभ वाक्यके ऊपर खयाल करते हुए हमें नहीं मालूम पडता है कि ये प्रश्न न्याय विशारदजीके ऊपर किये हों, फिरभी पेम्फलेटमें न्यायविशारदजीसे इन प्रश्नोंके उत्तर मांगते हुए ढूंढक-

भाई कैसे शोभते हैं यह पाठकगण विचारें । अस्तु ! अब उक्त प्रश्नोंके उत्तर यहांपर दिये जाते हैं । और उनको ढूंढकभाई ध्यान देकर स्वच्छ मनसे देखें—

(१) का उत्तर—प्रभु प्रतिमाकी पूजाको समकितमें दाखिल होना कौन जैनी नहीं स्वीकारेगा ? । क्योंकि वीतराग अर्हन्देव तथा सुसाधु गुरुमहाराज—एवं अर्हन् भाषित धर्ममें क्रमशः देव-गुरु और धर्मपनेका मजबूत विश्वास रखनेके साथ देव, गुरु, धर्मकी सेवा करनेका नाम जब समकीत है तो फिर परमात्मारूप प्रतिमाकी भक्ति किये बिदुन वह समकीत क्या प्राप्त होसकता ? । जब परमात्माके साथ प्रतिमाका कथंचित् अभेद (एकपना) सूत्रोंमें प्रसिद्ध है तो परमात्माकी प्रतिमाका तिरस्कार करनेसे क्या परमात्माका तिरस्कार नहीं हुआ ? अवश्य हुआ । अगर परमात्माके साथ प्रतिमाका कथंचित् एकपना नहीं होता तो—

॥ जिणेव जिणघरे तेणेव उवागच्छइ ॥

इत्यादि ज्ञाता वगैरह बहुत सूत्रोंके पाठोंमें जिन मंदिरको जिणघर (जिनेश्वर देवका घर) कैसे कहते ? । जबतक जिनेश्वर देवकी प्रतिमाको जिनेश्वर देव न मानी जाय तबतक उक्त ज्ञातासूत्रका पाठ ढूंढक भाईयोंको नहीं मिलसकता । क्योंकि मंदिर

जिनेश्वरका घर तबही होसकता है जब कि जिनेश्वर देवकी मूर्ति-को जिनेश्वर देव मानी जाय, वरना भाव जिनेश्वर खुद मंदिरमें नहीं होनेसे मंदिरके ऊपर जिनघर शब्दका प्रयोग हो ही नहीं सकता और सूत्रोंमें ऐसे प्रयोग जगह जगह किये हुए प्रत्यक्ष दिखाई देते तो हैं। अतः सूत्र वचनके अनुरोधसे परमात्माकी मूर्तिको परमात्मा मानना न्यायसिद्ध बात है।

बस ! परमात्माकी मूर्त्ति जब परमात्मा सिद्ध हो गई तब उसकी सच्ची भक्ति करनेवाले समकीती हैं और निन्दा करने वाले मिथ्यात्वी हैं। इसमें कौन क्या कहेगा ?। क्यों कि जैन धर्मकी मुख्य खुशबू समकीत ही है। विना समकीत श्रावकधर्म —बारहव्रत भी उदयमें नहीं आसकते। अतः समस्त व्रतोंका मूल समकीत पहिले प्राप्तकरना चाहिये, और वह तब ही प्राप्त हो सकता है, जब कि परमात्माकी स्थापना (मूर्त्ति) की निन्दा छोड कर भक्ति—पूजा की जाय। परमात्माकी मूर्त्तिके तिरस्कार करनेसे तो समकीतका विरोधी मिथ्यात्वही खडा हो जाता है इस बातको ढूंढकगण दीर्घ दृष्टिसे सोचें।

ढूंढको ! और भी सुनो, तुम लोग ढूंढक रिखोंको लेनेके लिये सामने जाते हो और दीक्षा तथा साधुके मरण वक्त उत्सव

आरंभ करते हो, तथा सार्धर्मिक वात्सल्य करते हो, एवं बहुत चिल्लाकर ढाळां रासडा गाते हो उन सबको किस व्रतमें दाखिल करना चाहते हो। अगर समकीतमें,तो बस जिन प्रतिमाकी भक्ति जिन भक्ति होनेसे उसको समकीतमें दाखिल समझो। अगर जिन शासनकी प्रभावनाको बारहवें व्रतमें दाखिल करोगे तो भी इस प्रश्नका समाधान होना आपको कठिन नहीं है। परंतु छकायका पच्चखाण लेकर गृहस्थ लोग साधुकी तरह भिख मांगकर पेट भरलेते हैं उसको किस व्रतमें दाखिल करोगे? इस बातको खयालमें लो। क्यों कि उक्तव्रत पौषधरूप होहीं नहीं सकता, और आप भी उसको पौषधरूप नहीं मानते हो। एवं देशावकाशिकसे भी उक्त नियम अलग ही है तो फिर आप लोगोंसे बारह ही व्रत कैसे सिद्ध हो सकेंगे?।

(२) का उत्तर—

परमात्माकी मूर्त्ति पाषाण व धातु वगैरहसे बनानी शास्त्रोंमें मशहूर है।

(३) का उत्तर—

जिन्होंने परमात्माकी मूर्त्ति न मानी उन्होंको यह प्रश्न कैसे हो सकता है?। उत्तमजातिवाले सुगन्धी रमणीय पुष्पोंसे भगवान्‌की भक्ति करनी शास्त्रोंमें लिखी है।

(४) का उत्तर—

सूत्रोंमें आनन्दादि श्रावकोंने तथा द्रौपदी वगैरह श्राविकाओंने मूर्तिपूजा की हुई जब प्रसिद्ध है, तो सोचो कि मूर्ति बनाये बिदुन कैसे मूर्तिपूजा की होगी ? ।

देखिये ! मूर्तिके विषयमें सूत्रोंके नाम—

श्रीदशवैकालिककी निर्युक्तिमें जिनमूर्तिके दर्शनसे श्रीशय्यम्भवसूरीके प्रतिबोध होनेका पाठ ।

श्रीमहानिशीथसूत्रमें जिनमंदिर बनानेवाले श्रावकको उत्कृष्ट बारहवें देवलोक जानेका पाठ ।

श्रीभगवतीमें जिनमूर्तिको जंघाचारण—विद्याचारण मुनियोंके वन्दनाविषयक पाठ ।

उसी सूत्रमें असुरकुमारने किया हुआ अरिहंत चैत्यके अवलम्बनविषयक पाठ ।

उसी सूत्रमें ब्राह्मीलिपिका वंदनविषयक पाठ ।

उसी सूत्रमें असुरकुमारकी चमरचंचा राजधानीमें सुधर्मानामा सभामें माणवकनामा चैत्य स्तम्भमें वज्रमय बहुत गोल डब्बेमें रही हुई जिनेश्वरदेवकी दाढाविषयक पाठ ।

उसी सूत्रमें तुंगीयानगरीके श्रावकोंने की हुई जिनप्रतिमाकी पूजाका पाठ ।

श्रीसूत्रकृतांगसूत्रमें दूसरे स्कन्धमें छठवें अध्ययनमें निर्युक्तिमें आर्द्रकुमारको जिनप्रतिमादर्शनसे पैदाहुआ फलविषयक पाठ।

श्रीउपासकदशांगसूत्रमें आनन्दश्रावकके किये हुए जिनप्रतिमाके वन्दनका नियम विषयक पाठ ।

श्रीउववाइसूत्रमें अंबडश्रावकके किये हुऐ जिनप्रतिमाके वन्दनका नियमविषयक पाठ ।

श्रीजीवाभिगममें विजयदेवताने की हुई जिनमूर्तिकी पूजाका पाठ ।

श्रीज्ञातासूत्रमें द्रौपदीने किया हुआ जिनमूर्तिपूजन विषयक पाठ ।

श्रीराजप्रश्नीयसूत्रमें सूर्याभदेवने की हुई जिनमूर्तिकी पूजाके विषयमें पाठ ।

श्रीठाणांगसूत्रमें नाम—स्थापना—द्रव्य—भाव इन चारों निक्षेपोंके सत्यपनेका पाठ ।

श्रीमहाकल्पसूत्रमें गौतमस्वामीके प्रति जैनमुनि तथा

श्रावकोंको जैनमूर्तिके दर्शनकरनेके विषयमें श्रीमहावीरपरमात्माका उपदेश ।

श्रीआवश्यकसूत्रमें अष्टापद पर्वत ऊपर भरतचक्रवर्तिके बनवाये हुए जैनमंदिरके विषयमें पाठ ।

उसी सूत्रमें अरिहंतदेवकी मूर्तिको वंदन—पूजन करनेका पाठ।

उसी सूत्रमें वग्गुर श्रावकने कराये हुए श्रीमल्लिनाथजीके मन्दिरके विषयमें पाठ ।

श्रीभक्तपरिज्ञासूत्रमें जिनप्रतिमा—जिनालय वगैरह सात क्षेत्रोंमें श्रावकोंको धनव्यय करनेका पाठ ।

श्रीमरणविभत्तिसूत्रमें जिनप्रतिमाकी भक्ति करनेवाले श्रावकका संसारबन्धन शिथिल होता है, ऐसा पाठ ।

श्रीजम्बूद्वीपपन्नतिसूत्रमें श्री तीर्थंकरोंकी दाढाओंको देवतालोग लेजाकर पूजते हैं ऐसा पाठ ।

श्रीउत्तराध्ययनजीमें प्रभु पूजाका फल बोधिलाभ कहा है।

इत्यादि सैंकडों जगह जिनप्रतिमाकी पर्युपासना मूलसूत्रोंमें लिखी है । यहांपर उन सूत्रोंके पाठ अगर दिये जायँ तो लेख बडा होजाता है । इस लिये भव्यात्मा लोगोंको ज्ञानी गुरुसे मिल-

कर सूत्रोंके पाठोंको मालूम करना चाहिये । और परमात्मा स्वरूप परमात्माकी प्रतिमाके ऊपर पूर्ण भक्तिभाव रखना चाहिये ।

(५) का उत्तर—

सांयकाल होने पर प्रतिमाके आगे प्रदीप किये बिदुन भगवान्का दर्शन नहीं हो सकता, अतः दर्शनके लिये मंदिरमें प्रदीप किये जाते हैं ।

(६) का उत्तर—

जैसे देवता लोग घंटानाद फैलाकर भगवद्भक्तिकी वृद्धिके लिये उत्साह बढाते हैं वैसे श्रावक लोग भी ।

(७) का उत्तर—

मृतसाधुके शरीरको जिसप्रकारके पानीसे स्नान कराते हो और खुद तीर्थंकर देव दीक्षा लेनेके वक्त जिस प्रकारके पानीसे स्नान करते हैं उसप्रकारेक पानीसे । और भी समझो ! कि जब देवेन्द्रलोग भी अवतरे हुए भगवान्को जन्ममहोत्सव करनेके वास्ते मेरु पर्वतपर लेजाते हैं और बडे बडे कलशोंसे सचित्त पानीकी धाराको वर्षाते हुए भगवान्के शरीरको स्नान कराते हैं तो फिर मनुष्य जाति—श्रावक लोग अपनी यथाशक्ति प्रभुभक्तिका लाभ क्यों न उठावें ? ।

(८) का उत्तर—

पहिले सकर्म और निष्कर्म मार्गको समझो ! फिर प्रश्न करना सिखो । इस विषयको ढूंढक भाई यदि समझे होते तो ढूंढक मत ठहरता ही नहीं । खैर बतलाइये ! मेघ वर्षते हुए व्याख्यान श्रवणके वास्ते गृहस्थोंको स्थानकमें आना और जाना यह सकर्ममार्ग या निष्कर्म ? । विहार करते हुए साधुओंको नदी उतरना सकर्म मार्ग या निष्कर्म ? । मरे हुए साधुके निर्वाणोत्सव करनेमें बहुत प्रकारका आरंभ करना पडता है वह क्या ? । दीक्षाके उत्सवपर भी अनेक प्रकारका आरंभ कर्म करना होता है वह क्या ? । दूसरे ग्राम साधुको वांदनेके वास्ते घोडा बैल ऊंट वगैरहकी सवारीसे गमनागमन करना पडता है और रास्तेमें हजारों स्थावर त्रस जीवोंकी हत्या होजाती है यह अच्छा या बुरा ? । साधुको भिक्षा देते वक्त बर्तनोंके ऊपर ढके हुए ढंकनको खोलनेसे एकदम गरम गरम बाफ ऊपर आजाती है और वायुकाय जीवोंकी विराधना होती है यह क्या ? । फरागतकी पीडा होनेपर मेघ वर्षते हुए भी साधु जंगल जाता है यह पाप वा पुण्य ? । भूखे मरते बिचारे दुःखी पशुओंको हरि घास खिलाना तथा पानी पिलाना यह क्या ? जिस गांवमें साधु ठहरें हैं उस ग्रामके लोग साधुजीको वांदनेके

वास्ते दूसरे गांवोंसे आते हुए लोगोंके लिये सवारीका बंदोबस्त करते हैं और हलवाईयोंको बुलाकर बहुत प्रकारके भोजन बनवानेका आरंभ करते हैं यह क्या ?। सती स्त्रीमें लुब्ध होता हुआ एक आदमी सतीस्त्रीसे कहता है कि तू अगर मेरे साथ रमण करे तो मैं जैनधर्मी हो जाऊं, अगर रमण नही करेगी तो इन पांच गायोंकी हत्या करुंगा। अब कहिये ढूंढकगण ! सती स्त्रीको क्या करना मुनासिब है। अगर सतीपनेमें कायम रहेगी तो वह आदमी भयंकर हत्या करेगा, तो यह सतीपनेमें कायम रहना अच्छा या बुरा ?।

ढूंढक भाइयो ! इन सब बातोंको सोचो !।

(९) का उत्तर—

तीर्थंकर देव त्यागी भी नहीं और भोगी भी नहीं हैं। वही पुरुष त्यागी होता है कि जिसको कर्म खपाना हैं भगवानके कर्म जब नष्ट ही होगये हैं तो फिर तीर्थंकर अवस्थामें किस वस्तुका त्याग करनेसे भगवान् त्यागी कहे जायँ। और मोहनीय कर्मका अभाव होनेसे भोगीपनेकी तो बात ही क्या ?। अतः भगवान्का स्वरूप अगम्य लोकातीत है। पाठक महाशय ! देखिये इस प्रश्नमें ढूंढक लोग तीर्थंकरकी प्रतिमाको तीर्थंकर कह चुके हैं,

क्यों कि यह प्रश्न भावतीर्थंकरके ऊपर नहीं लग सकता। क्यों कि भाव तीर्थंकरकी पूजा करनेमें उन्होंको विवाद है ही नहीं, इस लिये इस प्रश्नसे ढूंढकोंका यही आशय है कि ' मूर्तिको त्यागी या भोगी समझकर पूजते हो ? ' तो इस आशयसे निकाले हुए इस प्रश्नका 'परमात्मा स्वरूप प्रतिमा त्यागी नहीं और भोगी नहीं ' यही समाधान खयालमें लेते हुए ढूंढकलोग अबसे परमात्माकी प्रतिमाको परमात्मा अवश्य मानेंगे वरना अपनी प्रतिज्ञासे वे लोग पतित होंगे।

(१०) का उत्तर–

ऊपरके प्रश्नके उत्तरमें इस प्रश्नका उत्तर आजाता है समझनेकी ताकत हो तो समझ लो !।

(११) का उत्तर–

ढूंढक लोग शास्त्रकी गन्ध भी नहीं जानते हैं फिरभी शास्त्रका नाम मांगते हैं यह कितना कौतुक ?। वासक्षेपका बनाना जैनशास्त्रानुसार परंपरासे चला आरहा है, यह बात जैन शास्त्रोंको देखे विदुन कैसे मालूम पड सकती है ?। परंतु ढूंढकारिख दीक्षाके समयपर राख डालते हैं यह कितनी शरमकी बात ?। ढूंढक भाईयो ! आप लोग तो तुम्हारे भी माने हुए नन्दीसूत्रमें प्रमाण रूपसे बताए हुए महानिशीथ–महाकल्पसूत्र वगैरह सूत्रोंको

प्रामाणिक नहीं मानते हो और कहते हो कि सच्चे महानिशीथ वगैरह सूत्र वर्त्तमानकालमें नहीं हैं, फिर भी मुंहपर पट्टी बांधनेके विषयमें महानिशीथका झूठा प्रमाण पेम्फलेटमें देतेहो, यह कितनी अज्ञानता कहनी चाहिये, ऐसे स्ववचन व्याघात दोषको नहीं जाननेवाले ढूंढिये, विद्वानोंकी सभाको क्या नहीं हसाते हैं ?।

(१२) का उत्तर–

मूर्च्छा है लक्षण जिसका ऐसे परिग्रहको साधु नहीं रख सकते हैं। अतः मोह–ममताकी बुद्धिसे छोटी भी चीज यदि रक्खी जायगी तो साधुके लिये वह परिग्रह ही होगी। इस लिये मोहममतासे धातुका रखना साधुके लिये निषिद्ध है। और कपडेको रंगना निशीथसूत्रमें प्रसिद्ध है।

(१३) का उत्तर–

कोहंडी अथवा दूसरी क्षुद्र मलिन व्यंतरीका मंत्र जपते हुए और भोले भक्तोंको ठगते हुए ढूंढकरिख परमात्माका प्रणिधान स्वरूप सूरिमंत्रकी समाधि करनेकी मनाई करते हैं यह कितनी अक्ल ?।

(१४) का उत्तर–

फूलमें वनस्पति जातिके जीव कहे हैं और उसमें एकेन्द्रि-

यादिक पांचजातीके जीव उत्पन्न होते हैं। ऐसी मामूली बातको भी अगर ढूंढकभाई न समझें तो हम क्या करें ?। मगर इस प्रश्नसे ढूंढक लोग क्या पूछनेको चाहते हैं ? क्या जीवयुक्त फूलोंसे प्रभुपूजाकी मनाई करना चाहते हैं ? अगर यही बात हो, तब तो ढूंढियोंको स्थानक भी नहीं बनवाना चाहिये, क्या स्थानक बनवानेमें जीव हिंसा नहीं होगी ? अवश्य होगी।

(१५) का उत्तर—

ढूंढक मजहबमें जिन क्षुद्र वर्णोंमेंसे श्रीपूज्यजी होते हैं, उन क्षुद्रवर्णोंको बखूबी जानते हुए भी ढूंढक लोग ऐसा प्रश्न किसके ऊपर करते होंगे ? प्रत्युत सूत्रकी मर्यादाको तोडकर ढूंढक रिख ही पूज्यपद लेकर बैठ जाते हैं। सोचो ! अपने पैर पर जलती हुई आगको देखो ! और यति एवं संवेगी साधुओंके फरकको ध्यानमें लो !।

(१६) का उत्तर—

देवलोकमें अप्काय क्यों नहीं है ? है ही है। समझसको तो समझलो ! अहो ! इस छोटी बातको भी ढूंढकभाई न्यायशास्त्रकी बडी फक्किका मान बैठे हैं, ठीक ही है:—

" निरस्तपादपे देशे एरंडोऽपि द्रुमायते "

(१७) का उत्तर—

ऐसे पदार्थ बहुत हैं कि जिनको मरुदेवाप्रभृति महात्मा जीवोंने नहीं फरसा। और जीवमात्रने जडत्व (चैतन्यात्यन्ताभाव) एवं भव्यजीवने अभव्यत्वं और अभव्यजीवने भव्यत्वको कभी न फरसा और न फरसेगा।

(१८) का उत्तर—

फिर यही 'घट कुट्यां प्रभातम्' फिर फिर एक ही बातमें शिर पचन करना ढूंढकोंको कैसे अच्छा लगता होगा ?।

(१९) का उत्तर—

चौरासी आशातनाएं जैन शास्त्रोंमें प्रसिद्ध हैं। थोडा तो सोचो ! कि जब सूत्रोंके प्रमाणसे मूर्ति सिद्ध होगई; तो फिर उसकी आशातना क्यों नहीं वर्जी जायगी ?। अगर ढूंढकभाइओंकी यही प्रतिज्ञा हो कि बत्तीस सूत्रोंमें नहीं लिखी हुई बातको न मानें। तब तो रामायणका अधिकार, महावीरके सत्ताईस भव, धन्नाशालीभद्र, स्थूलभद्र वगैरहका इतिहास आदि बहुत बातें ढूंढकोंको कहांसे मिलेंगी ? क्या ये सब बातें बत्तीस सूत्रोंमें भरी हैं ? हर्गिज नहीं।

(२०) का उत्तर—

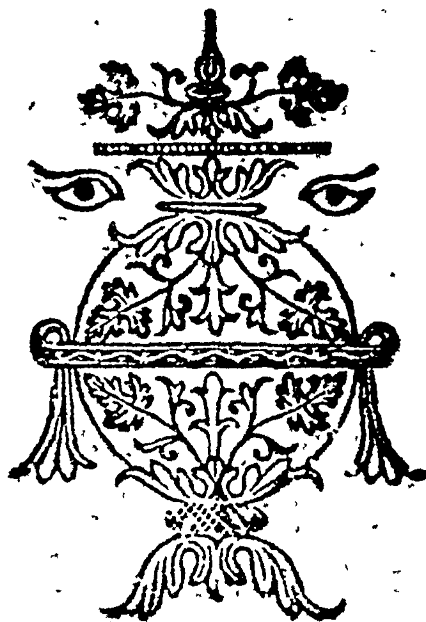
इस प्रश्नके उत्तरमें उववाइ आदि सूत्र मजबूत सबूत है ।

(२१) का उत्तर—

जब जीव और ब्रह्मका स्वरूप भी किसनगढवाले ढूंढकभाइ नहीं जानते हैं, तो फिर भेदाभेदरूप स्याद्वाद जैसे गहन किलेमें विना गुरुगम घुसनेकी झूठी चतुराई क्यों चलाते होंगे ? । लो समझो ! सकर्मक आत्माका नाम जीव है और अकर्मक आत्माका नाम ब्रह्म है । और मोक्षगामी भव्यजीव ब्रह्मशक्तिके योग्य होनेसे कथंचित् ब्रह्मपदसे निर्दिष्ट होसकता है । बस यही जीव और ब्रह्मके भेदाभेद ।

ढूंढकभाइयो !, आपके इक्कीस प्रश्नोंके जवाब आपको मिले ? अब तो संतुष्ट होंगेन ?। १५ वर्षकी उम्रवाले ढूंढिये उमेदमलकी तर्फसे इक्कीस प्रश्नोंका निकलना समझकर श्री न्यायविशारदजीने उस बालकके साथ प्रतिवाद करना अच्छा नहीं समझा । और बहुत दफे उन प्रश्नोंके उत्तर सुननेके लिये उमेदमलको उपाश्रयमें आनेको कहा। परंतु इस बातको वह अमलमें नहीं लाया । जब नोटिस द्वारा न्यायविशारदजीसे ढूंढकभाइयोंने इक्कीस प्रश्नोंके उत्तर

मांगे, तब उसी वक्त आपकी सम्मति लेकर आप्हीके विद्यार्थी मैंने उन प्रश्नोंके उत्तररूप यह पत्र लिखा. यदि इसमें कोई कठिन शब्द आया हो तो उसको कडुदवाईके बराबर हितकारक समझकर ढूंढकभाई सच्चे तत्त्वके अन्वेषी बनेंगे। किं बहुना।

सूचना ।

इस लेखके ऊपर किसी भी प्रकारसे किसीको अगर लिखनेकी चाहना हो, बडी खुशीसे लिखे । मगर 'पूजेरों नेत्रोद्घाटन' आदि पेम्फलेटोंकी तरह बालक्रीडा न करे ।

मुफ्त मिलनेका पता—
श्रीयशोविजयजैनसंस्कृतपाठशाला.
(काठियावाड) पालिताना.

इसी पतेसे मुझे भी समाचार मिल सकता है ।

ले. धर्मचरणघोष.

कि अर्थ जैन मित्रों के ज्ञान की वृद्धि करने वाला मण्डल; ऐसा भी होता है.

उसीदिन इस मण्डल के प्रमुख कोठारी हरीसिंहजी तथा उपप्रमुख कोठारी मेघसिंहजी आदि कार्यकर्ता नियत किये गये.

आशा है कि सर्व सज्जनवर इस मण्डलपर पूर्ण कृपा रक्खेगें   श्रीरस्तु

(जयजिनेन्द्र)

आपका नम्रसेवक.

सेक्रेटरी मण्डल

* ॥ ॐ ॥ *

॥ श्रीवीतरागाय नमः ॥

जीवाजीव रासी प्रकाश ।

॥ मङ्गलाचरणम् ॥

स्रग्धरा छंदः

अर्हंतो ज्ञानभाजः सुरवर महिताः सिद्धि
सौद्धस्थसिद्धाः पंचाचार प्रवीणाः प्रगुण
गणधराः पाठकाश्चा गमानां ॥ लोके
लोकेश वंद्याः सकल यतिवराः साधु
धर्मा भिलीनाः पंचा प्येते सदाप्ताः विद
धतु कुशलं विघ्ननाशं विधाय ॥ १ ॥

प्रथम श्री अरिहन्त देव तथा गुरू चर्ण कमलों में नमस्कार करके हमने जो जीवाजीवरासीका विस्तार लिखने का सहास किया है, उसे सर्व सज्जन पाठक गण अपने हृदय कमल में स्थान देकर पूर्ण दृष्टी से पढ़ेंगे, ऐसी आशा है.

खास करके जैन सिद्धांतों में जो जीव और अजीव रासी का वर्णन किया गया है उनके ५६३ तथा ५६० ऐसे प्रथक२ भेदहोते हैं उन मेंसे:—

प्रथम जीवरासी के भेद इस प्रकार हैं.

१४ नर्कके ४८ तिर्यचके ३०३ मनुष्यके
१९८ देवताके (एवंकारे ५६३ भेद हुवे.)

नर्कके १४ भेद

सातों नर्कोंके पर्याप्ता अपर्याप्ता करते हुवे १४ भेद हुवे.

(नर्कके १४ द्वारों का वर्णन.)

१ नाम द्वार	२ गौत्र द्वार	३ आयुष्य द्वार
४ देहमान द्वार	५ पाथड़ा द्वार	६ आंतरा द्वार
७ नर्कावासा द्वार		८ जाड़पणा द्वार
९ विरह द्वार		१० लेश्या द्वार
११ अवधीज्ञान द्वार		१२वालिया द्वार
१३ चवन उपजन्म द्वार		१४ गत्यागति द्वार

प्रथम नाम द्वार.

१ घमा	२ वंशा	३ शेला	४ अंजणा
५ रिट्ठा	६ मघा	७ माघवती	

द्वितीय गौत्र द्वार.

१ रत्नप्रभा	२ शर्करप्रभा	३ वालुकाप्रभा
४ पङ्कप्रभा	५ धूमप्रभा	६ तमःप्रभा
७ तमस्तम प्रभा		

तृतीय आयुष्य द्वार.

संचय.

जघन्य १०००० वर्ष   उत्कृष्ट ३३ सागरोपम

नम्बर	नाम	जघन्य	उत्कृष्ट
१.	नर्क (रत्नप्रभा)	१०००० वर्ष	१ सागरोपम
२	नर्क (शर्करप्रभा)	१ सागरोपम	३ सागरोपम
३	नर्क (वालुकाप्रभा)	३ सागरोपम	७ सागरोपम
४	नर्क (पङ्कप्रभा)	७ सागरोपम	१० सागरोपम
५	नर्क (धूमप्रभा)	१० सागरोपम	१७ सागरोपम
६	नर्क (तमःप्रभा)	१७ सागरोपम	२२ सागरोपम
७	नर्क (तमस्तमप्रभा)	२२ सागरोपम	३३ सागरोपम

चतुर्थ देहमान द्वार.

नम्बर	नाम	धनुष	अंगुल
१.	नर्क (रत्नप्रभा)	७॥।	६
२	नर्क (शर्करप्रभा)	१५॥	१२
३	नर्क (वालुका प्रभा)	३१।	०
४	नर्क (पङ्क प्रभा)	६२॥	०

५ नर्क (धूम प्रभा)	१२५	०
६ नर्क (तमःप्रभा)	२५०	०
७ नर्क (तमस्तमप्रभा)	५००	०

नोटः-यदि उत्तर वैक्रिय किया जाय तो देवता एक लाख जोजन मनुष्य उनसें कुच्छ अधिक, तिर्यंच नवसें जोजन और नैरइये अपने देहसें द्विगुना२ कर सक्तेहैं जिनकी कि स्थिति पन्द्रह दिन चार२ मुहूर्त तथा अंतर मुहूर्त की हो सक्ती है.

पंचम पाथड़ा तथा षष्टम आंतरा द्वार

नम्बर	नाम	पाथड़े	आंतरे
१	नर्क (रत्न प्रभा)	१३	१२
२	नर्क (शर्कर प्रभा)	११	१०
३	नर्क (वालुका प्रभा)	९	८
४	नर्क (पङ्क प्रभा)	७	६
५	नर्क (धूम्र प्रभा)	५	४
६	नर्क (तमःप्रभा)	३	२
७	नर्क (तमस्तम प्रभा)	१	०

पाथड़े निवसियों का आयुष्य *

पहली रत्न प्रभा नर्क के पाथड़े निवासियों का आयुष्य.

नंबर पाथड़े	जघन्य	उत्कृष्ट
१	१०००० वर्ष	९०००० वर्ष
२	१०००००० वर्ष.	९०००००० वर्ष
३	९०००००० वर्ष	१ पूर्व कोडी
४	१ पूर्व कोडी.	१ भाग.
५	१ भाग	२ भाग
६	२ भाग.	३ भाग
७	३ भाग.	४ भाग.
८	४ भाग.	५ भाग.
९	५ भाग.	६ भाग.

* जिसमें जितने पाथड़े हो उसमें उतनेही भागका एक सागर मानना अलबत्ता प्रथम नर्क में तीन छोड़कर बाकी दश भाग का सागर मानना

१०	६ भाग.	७ भाग
११	७ भाग.	८ भाग.
१२	८ भाग.	९ भाग
१३	९ भाग.	१० भाग.

कुल १ सागर.

दूसरो नर्कके ११ पाथड़े निवासियोंका आयुष्य

नम्बर पाथड़े.	जघन्य.		उत्कृष्ट.	
	सागर.	भाग.	सागर.	भाग.
१	१	०	१	२
२	१	२	१	४
३	१	४	१	६
४	१	६	१	८

५	१	८	१	१०
६	१	१०	१	१२
७	१	१२	१	१४
८	१	१४	१	१६
९	१	१६	१	१८
१०	१	१८	१	२०
११	१	२०	१	२२

कुल सागर १+२=३

तीसरे नर्क के ९ पाथड़े निवासियों का आयुष्य

नम्बर पाथड़े.	जघन्य.		उत्कृष्ट.	
	सागर.	भाग.	सागर	भाग
१	१	०	१	४

२	३	४	३	८
३	३	८	३	१२
४	३	१२	३	१६
५	३	१६	३	२०
६	३	२०	३	२४
७	३	२४	३	२८
८	३	२८	३	३२
९	३	३२	३	३६

कुल सागर ३+४=७

चौथे नर्क के ७ पाथड़े निवासियों का आयुष्य

नम्बर पाथड़े	जघन्य		उत्कृष्ट	
	सागर	भाग	सागर	भाग
१	७	०	७	३
२	७	३	७	६
३	७	६	७	९
४	७	९	७	१२
५	७	१२	७	१५
६	७	१५	७	१८
७	७	१८	७	२१

कुल सागर. ७+३=१०

पांचवे नर्क के ५ पाथड़े निवासियों का आयुष्य.

नंबर पाथडे.	जघन्य.		उत्कृष्ट.	
	सागर.	भाग.	सागर.	भाग.
१	१०	०	१०	७
२	१०	७	१०	१४
३	१०	१४	१०	२१
४	१०	२१	१०	२८
५	१०	२८	१०	३५

कुल सागर. १०+७=१७

छट्टे नर्क के ३ पथड़े निवासियों का आयुष्य.

नंबर पाथड़े	जघन्य.		उत्कृष्ट.	
	सागर.	भाग.	सागर.	भाग.
१	१७	०	१७	५

२	१७	५	१७	१०
३	१७	१०	१७	१५

कुल सागर १७+५=२१

सप्तमी नर्कका जो केवल १ पाथड़ा है उसके निवासियों का.

जघन्य २२ सागरोपम व उत्कृष्ट ३३ सागरोपम का आयुष्य है.

पाथड़े निवासियों का देहमान-*

प्रथम नर्क के १३ पाथड़े हैं. उनमेसें प्रथम पाथड़े वालों का देहमान ३ हाथ का है बाकी जो १२ पाथड़े है.

---

* इसकी गिनती में चौवीस अंगुल का एक हाथ तथा चार हाथ का एक धनुष होता है

उनमें एक एक पाथड़े में साढ़ेछपन्न २ अंगुल बढ़तेगये. इसतरेह बारह पाथड़े वालोंका देहमान गिनते हुवे तथा तीन२ हाथ उसमें मिलाते हुवे नियमानुसार ७॥। धनुष तथा ६ अंगुल हुवे.

द्वितीय नर्क के ११ पाथड़े हैं उनमे सें प्रथम पाथड़े वालोंका देहमान ७॥। धनुष और ६ अंगुल का है, बाकी जो १० पाथड़े हैं उनमें एक एक में तीन तीन हाथ और तीन तीनं अंगुल बढ़ते गए. उनकी नियमानुसार गिनती करने सें १५॥ धनुष १२ अंगुल हुवे.

तृतीय नर्क के ९ पाथड़े है. उनमे सें प्रथम पाथड़े वालोंका देहमान १५॥ धनुष और १२ अंगुल है. बाकी जो ८ पाथड़े हैं. उनमें एक एक में सात सात हाथ और साडे गुन्नीस २ अंगुल बढते गए नियमानुसार गिनती करने सें ३१। धनुष हुवे.

चतुर्थ नर्क के ७ पाथड़े हैं उनमे सें प्रथम वाले का देहमान ३१। धनुष है बाकी जो ६ पाथडे हैं उनमे एक २

में पांच २ धनुष और वीस २ अंगुल वडते गये उनकी नियमानुसार गिनती करनेसें ६२॥ धनुष हुवे.

पंचम नर्क के ५ पाथड़े हैं उन में से प्रथम वाले का देहमान ६२॥ धनुष है बाकीं जो ४ पाथडे है उनमें एक एक में पन्द्रह २ धनुष और अड़ाई२हाथ बड़ते गए उन की नियमानुसार गिनती करने सें १२५ धनुष हुवे.

षष्टम नर्क के ३ पाथडे हैं उनमे सें प्रथम वाले का देहमान १२५ धनुष हैं बाकी जो २ पाथड़े है. उनमे एक एक में साड़ेबांसट२ धनुष बड़ते गए उनकी नियमानुसार गिनती करने सें २५० धनुष हुवे.

सप्तम नर्क का एक पाथड़ा है उसके निवासियों का देहमान ५०० धनुष का है.

सप्तम नर्कावासा द्वार अष्टमजाड़पण द्वार

नम्बरनर्क	नर्कावासा.	न० नर्क.	जाड़पण.

१	३०००००	१	१८०००० जोजन
२	२५०००००	२	१३२००० ,,
३	१५०००००	३	१२८००० ,,
४	१००००००	४	१२०००० ,,
५	३०००००	५	११८००० ,,
६	५ न्यून १०००००	६	११६००० ,,
७	५ *	७	१०८००० ,,

कुल ८४०१००० हुवे.

---

* पांच नर्कावासा के नाम :– काल, महाकाल, रूरू, महारूरू, अपयठाण

नवम विरह द्वार दसम लेश्या द्वार.

नं॰ नर्क.	विरह मुहूर्त.	दिन.	मास.	नं॰ नर्क	नाम लेश्या.
१	२४	०	०	१	कापोत
२	०	७	०	२	"
३	०	१५	०	३	कापोतज्यादे नील कम.
४	०	०	१	४	नील.
५	०	०	२	५	नीलजियादे कृष्णकम
६	०	०	४	६	कृष्णा.
७	०	०	६	७	महा कृष्णा.

एकादशमो ऽवधी ज्ञान द्वार.

नम्बर नर्क.		जघन्य गाउदेखे.	उत्कृष्ट गाउदेखे.
१	नर्क के नेरइये,	३॥.	४
२	,,	३	३॥.
३	,,	२॥.	३
४	,,	२	२॥
५	,,	१॥.	२
६	,,	१	१॥
७	,,	॥.	१

द्वादशमो वलिया द्वार.

पाहिली नर्क से अलोक १२ जोजन.

चतुर्दशमो[1] गत्यागती द्वार.

नं० नर्क.	आगती. (कौन जावे.)	नं० नर्क.	गती (आकर कौनहोवे)
१	असन्नी.	१	चक्रवर्ती
२	गौ प्रमुख.	२	वासुदेव. बलदेव.
३	गिद्ध प्रमुख.	३	तीर्थंकर.
४	सिंह.	४	केवली.
५	सर्प.	५	सर्व विरति.

१ इससे यह नहीं खयाल कियाजानाचाहिये कि जिसमें जिसका नामलिखा उसमें वोही जावे या आकर वोहीहोवे. उदाहरण ? स्त्री छट्ठी नर्क में जावे इससे ये नहीं कहसक्ता कि पांचवी में नहीं जावे, हां अलबत्ता छट्ठी से आगेनहीं जासक्ती.

६ स्त्री. ६ देश विरति.

७ मनुष्य मच्छरादि. ७ सम्यक्तवधारी.

तिर्यंचो के ४८ भेद.

नं॰	नाम.	उदाहरण.
४	पृथ्वीकाय.	मट्टी पाषाणादि.
४	अपकाय.	भौमन्तरिक्षादि.
४	तेउकाय.	कणियादि.
४	वाउकाय.	उद्भ्रामकादि
६	वनस्पतीकाय. *	फलफुलादि
२	बेन्द्री.	संख प्रमुख
२	तेन्द्री.	कीडी प्रमुख.

* प्रत्येक के २ साधारण के ४

२	चौरेन्द्री.	बिच्छू प्रमुख.
४	जलचर.	मच्छादि.
४	स्थलचर.	गौ आदि.
४	खेचर.	पत्ती प्रमुख.
४	उरपरिसर्प.	सर्पादि.
४	भुजपरिसर्प.	नौलादि.

एवं ४८ भेद हुवे.

मनुष्यों के ३०३ भेद.

१५ कर्मभूमी ३० अकर्मभूमी ५६ अंतरद्वीप एवं १०१ हुवे. इनको गर्भज पर्याप्ता, अपर्याप्ता तथा सन्मुर्छिम करते हुवे. ३०३ भेद हुवे.

१५ कर्म भूमी-

५ भर्त (१ जंबु द्वीपमें २ धातकी खंडमें. २ पुष्करार्धमें)

५ ऐरवत. (पूर्ववत्)

५ महाविदेह. (पुर्ववत्)

इन पन्द्रह कर्म भूमी में असी, मसी, और कसी होती है. कृषी ४ प्रकार की. (सिट्टा, फली, डोडा, डांगी,) इनमें २४ तीर्थंकर १२ चक्रवर्ती ९ वासुदेव ९ प्रतिवासुदेव तथा ९ बलदेव एवं त्रिषष्टि शलाका पुरुष होते हैं साधू, साध्वी, श्रावक, श्राविकाओं का समूह होता है. कुंवारा शादी करता है. राजा रानी की दुहाइ होती है.

३० अकर्म भूमी.

५ हेमवन्त, (१ जम्बुद्वीप में. २ धातकीखंडमें २ पुष्करार्धमें)

५ एरणयवन्त. (पूर्ववत्)

५ हरि वर्ष. (पूर्ववत्.)

५ रम्यक. (पूर्ववत्.)

५ देवकुरु. (पूर्ववत.)

५ उत्तर कुरु. (पूर्ववत.)

एवं ३० हुई.

इनमें असी, मसी, और कसी नहीं होती है. और यह कर्म भूमी सें विपरीत होती है.

५६ अन्तर द्वीप.

चूल हेमवन्त तथा शिखरी पर्वत पूर्व तथा पश्चिम तर्फ लवणसमुद्र परियंत लम्बा है. उनके दोनो तर्फ दो दो डाढे निकली हैं.वे आठोंही विदिशि में गई हैं. एक एक डाढ पर सात सात द्वीप हैं. सर्व मिलाकर ५६ अन्तर द्वीप हुवे. जम्बु द्वीप की जगती सें ३०० जोजन जावे. तब, एक

तीनसो जोजन विस्तार वाला द्वीपों का एक चौकड़ा आता है

नाम द्वीपों के.

रूचक. वासक. विपाल. लगुर.
१ २ ३ ४

जगती सें ४०० जोजन जावे. तब एक चारसो जोजन के विस्तार वाला द्वीपों का एक चौकड़ा आता है.

हयकरण. गयकरण. गोकरण. सकुलीकरण.
१ २ ३ ४

जम्बुद्वीप की जगती सें ५०० जोजन जावे तब पांच सो जोजन के विस्तार वाला द्वीपों का एक चौकड़ा आता है

आदसमुख, मिडमुख. गजमुख. गोमुख.
१ २ ३ ४

जम्बुद्वीप की जगती सें ६०० जोजन जावे तब छसो जोजन के विस्तार वाला द्वीपों का एक चौकड़ा आता है.

हयमुख.	गयमुख.	सिंहमुख.	वाघ्रमुख.
१	२	३	४

जम्बुद्वीप की जगती सें ७०० जोजन जावे तब सातसो जोजन के विस्तार वाला द्वीपों का एक चौकड़ा आता है.

अश्वकरण.	हरिकरण.	अकरण.	सकरण
१	२	३	४

जम्बुद्वीप की जगती सें ८०० जोजन जावे तब आठसो जोजन के विस्तार वाला द्वीपों का एक चौकड़ा आता है.

उल्कामुख.	मेघमुख.	वज्रमुख.	वज्रदंतमुख
१	२	३	४

जम्बु द्वीप की जगती सें ९०० जोजन जावे तब नौसो जोजन के विस्तार वाला द्वीपों का एक चौकड़ा आता है.

घणदन्त.	लष्ठदन्त.	गुड़दन्त.	शुद्धदन्त.
१	२	३	४

प्रथम आरा चार कोड़ा कोड़ी सागरोपम का होता है. एक पुष्करा वर्त मेघ वर्षे तो १०००० वर्ष तक पृथ्वी में तेह रहता है. उत्तम से उत्तम वर्ण. उत्तम से उत्तम. गंध कालवी मिश्री सें अनंत गुरगा रस. और अकतुल (आकडे कीरुई.) से अनंत गुणा स्पर्श होता है. वहां जुगलिये रहते हैं शुरू आरै में ३ पल्योपम का आयुष्य और ३ गउ की देहमान, अखिर आरेमें२ पल्योपम का आयुष्य. और२ गाउकी देह-मान, तीन२ दिन के आंतरे तुवर की दाल बराबर अहार लते हैं उनकी आयुष्य के ४९ दिन बाकी रह तब एक पुत्र पुत्री का जौडा पैदा होता है. भाई सो भरतार. और बाहिन सो स्त्री होतो है. उनके २५६ पसलिये होती हैं दस प्रकार के कल्पवृक्ष उनकी वांछा पूर्ण करते हैं.

वर्णन कल्प वृक्षों का.

नाम.	गुण
१ मत्तंग	मधु के समान पानी देवे.
२ भंगारा.	सुने चांदी के भाजनदेवे.

जितना अहार करते हैं. अन्त में मरकर देव लोक में जाते हैं. उन का कलेवर कल्प वृत्त के अधिष्ठाता लेजाते हैं.

सुखम नामक द्वितीय आरा.

द्वितीय आरा तीन कोड़ा कोड़ी सागरोपम का होता है एक पुष्करा मेघ वर्षे तो १००० वर्ष जमीन का तेह रहता है. अच्छा वर्ण, अच्छा गंध. कालबी मिश्री समान रस अकतुल समान स्पर्श. वहां जुगलिये रहते हैं शुरु आरे में२ पल्योपम का, आयुष्य और२ गाउ की देहमान; तथा अखिर आरे में १ पल्यो पमका आयुष्य और गाउ का देहमान. दो२ दिन के अन्तर सें बेर के गुठलिये जितना अहार लेते हैं. ६४ दिवस पुत्र पालना करते हैं. १२८ पसलिये होती हैं दश प्रकाश के कल्प वृक्ष उनकी वांच्छा पूर्ण करते हैं. बाकी सर्व प्रथम आरे के समान जानना.

सुखम दुःखम नामक तृतीय आरा.

तीसरा आरा दो कोड़ा कोड़ी सगरोपम का होता है.

३ त्रुटी. बत्तीस प्रकार के नाटक देवे.

४ सूर्य. सूर्य के सदृश प्रकाश देवे.

५ दीपक. दीपक के सदृश प्रकाश देवे.

६ चित्तांग. औ ऋतुमें पुष्पों की माला देवे.

७ चित्तर भोजन देवे.

आभूषण देवे.

गृह देवे.

वस्त्र देवे.

तथा

को छींक

कुछ नहीं

थ लेने की आव-

बाद तुम्हर के दाल

जितना अहार करते हैं. अन्त में मरकर देव लोक में जाते हैं. उन का कलेवर कल्प वृत्त के अधिष्ठाता लेजाते हैं.

सुखम नामक द्वितीय आरा.

द्वितीय आरा तीन कोड़ा कोड़ी सागरोपम का होता है एक पुष्करा मेघ वर्षे तो १००० वर्ष ज़मीन का तेह रहता है. अच्छा वर्ण, अच्छा गंध. कालबी मिश्री समान रस अकतुल समान स्पर्श. वहां जुगलिये रहते हैं शुरु आरे में २ पल्योपम का, आयुष्य और २ गाउ की देहमान; तथा अखिर आरे में १ पल्यो पमका आयुष्य और गाउ का देहमान. दो २ दिन के अन्तर सें बेर के गुठलिये जितना अहार लेते हैं. ६४ दिवस पुत्र पालना करते हैं. १२८ पसलिये होती हैं दश प्रकाश के कल्प वृक्ष उनकी वांच्छा पूर्ण करते हैं. बाकी सर्व प्रथम आरे के समान जानना.

सुखम दुःखम नामक तृतीय आरा.

तीसरा आरा दो कोड़ा कोड़ी सगरोपम का होता है.

३ त्रुटी.	बत्तीस प्रकार के नाटक देवे.
४ सूर्य.	सूर्य के सदृश प्रकाश देवे.
५ दीपक.	दीपक के सदृश प्रकाश देवे.
६ चित्तांग.	छओं ऋतुमें पुष्पों की माला देवे.
७ चित्तरसा.	भोजन देवे.
८ आभरण.	आभूषण देवे.
९ गेह.	गृह देवे.
१० वत्थ.	वस्त्र देवे.

मृत्यु के अवसर में जुगलिये, एक मौन गृह तथा दूसरा वासगृह में रहते हैं. उस अवसर में किसी को छींक किसी को उवासी आती है उनको ज्वरादि कुछ नहीं आता है. और इसी लिये उनको औषधि लेने की आवश्यकता नहीं होती है. तीन तीन दिन के बाद तुवर के दाल

जितना अहार करते हैं. अन्त में मरकर देव लोक में जाते हैं. उन का कलेवर कल्प वृत्त के अधिष्टाता लेजाते हैं.

सुखम नामक द्वितीय आरा.

द्वितीय आरा तीन कोड़ा कोड़ी सागरोपम का होता है एक पुष्करा मेघ वर्षे तो १००० वर्ष ज़मीन का तेह रहता है. अच्छा वर्ण, अच्छा गंध. कालबी मिश्री समान रस अकतुल समान स्पर्श. वहां जुगलिये रहते हैं शुरु आरे में २ पल्योपम का, आयुष्य और २ गाउ की देहमान; तथा अखिर आरे में १ पल्यो पमका आयुष्य और गाउ का देहमान. दो२ दिन के अन्तर सें बेर के गुठलिये जितना अहार लेते हैं. ६४ दिवस पुत्र पालना करते हैं. १२८ पसलिये होती हैं दश मकाश के कल्प वृक्ष उनकी वांच्छा पूर्ण करते हैं. वाकी सर्व मथम आरे के समान जानना.

सुखम दुःखम नामक तृतीय आरा.

तीसरा आरा दो कोड़ा कोड़ी सगरोपम का होता है.

एक पुष्करामेघ वर्षे तो १०० वर्ष पृथ्वी का तेह रहता है. अच्छा वर्ण अच्छा गंध. शक्कर सामान रस मेदे समान स्पर्श, वहां जुगलिये रहते हैं. शुरु आरे में १ पल्योपम का आयुष्य. और १ गाउ का देहमान, अखीर आरे में एक पूर्व कोड़ी का आयुष्य और ५०० धनुष का देहमान. एक२दिन के अन्तर सें आंवले जितना अहार लेते हैं. ७९ दिन अपत्य पालना करते हैं कल्प वृक्ष वांछा पूर्ण करते हैं. ६४ पसालिये होती हैं. वर्तमान अवसर्पिणी के तीसरे आरे के ८४ लक्ष पूर्व, ३ वर्ष ८॥ माह शेष रहे. तब श्रीऋषभदेव प्रभु, का जन्म हुवा और ३ वर्ष ८॥ माह बाकी रहे तब मोक्ष पधारे. इस आरे में १ तीर्थंकर. और १ चक्रवर्ती हुवे. १५ नीतीस्थापी. (५ हकार, ५ मकार. ५ धिक्कार.)

दुःखम सुखम नामक चतुर्थ आरा.

चतुर्थ आरा ४२००० वर्ष न्यून एक कोड़ा कोड़ी सागरोपम का होता है वर्ण. गंध. ठीक ठीक गुड समान रस, आटे समान स्पर्श. एक मेह वर्षे तो पृथ्वी का १०

वर्ष तेह रहता है. शुरू आरे में एक पूर्व कोड़ी का आयुष्य. और ५०० धनुष का देहमान. अखीर आरे में १२० वर्ष का आयुष्य और ७ हाथ का देहमान, नित्य कवल प्रमाण अहार लेते हैं. जन्म परयन्त अपत्य पालना करते हैं ३२ पसलियें होती है. २३ तिर्थंकर ११ चक्रवर्ती ९ वासुदेव ९ प्रति-वासुदेव ९ बासुदेव जन्में वर्तमान अवसर्पिणी के चौथे आरे के ७५ वर्ष ८॥ माह बाकी रहे तब श्री वीर प्रभु जन्मे ३ वर्ष ८॥ माह बाकी रहै तब मोक्षपधारे इस आरे में लोग मृत्यू पाकर पांचो गती में जाते हैं.

दु:खम नामक पंचम आरा.

पंचम आरा २१००० वर्ष का होता है. वर्ण और गंध खराब. रस धूल समान, स्पर्श गोबर समान. एक मेह वर्षे तो १० दिन प्रथ्वी का तेह रहता है. शुरू आरे में १२० वर्ष की आयुष्य और सात हाथ की देहमान. अखीर आरे में २० वर्ष की आयुष्य. और २॥ हाथ की देहमान. जन्म परियन्त अपत्य पालना करते हैं. कुन्डे भर २ अहार लेवे. १६

पसलिये होती हैं. पंचम आरे के अंत तक धर्म प्रवर्त वर्त-मान अवसर्पिणी के पंचम आरे के अंत के प्रथम पहर में दुःपसहरिनामा चार्य. फल्गुनामेसाध्वी. नागीला नामा श्रावक, और सत्यश्री नामा श्राविका का विच्छेद होगा, दूसरे पहर में विमल वाहन राजा कानाश, तीसरे पहर में अग्नीका विच्छेद और चौथे पहर में सर्व नीति का नाश होगा.

दुःखम दुःखम नामक षष्टम आरा.

षष्टमआरा २१००० वर्ष का होता है शुरू आरे में २० वर्ष की आयुष्य और २॥ हाथ का देहमान, अखीर आरे में १६ वर्ष की आयुष्य और मुंडत हाथ का देहमान होगा बाराहगुनी सर्दी व घाम पड़ेगा वैतिये मनुष्य गंगानदी की ७२ खोहों में रहेंगे. और मच्छ कच्छ का आहार करेंगे. गंगानदी का प्रवाह गाड़ी के पहिये समान होगा आधा सूर्य भीतर आधा बाहर रहेगा उस वक्त पुरुष निकलेंगे. और मच्छ लेकर रेतीमें डाट देंगे. उन्हे सूर्य निकलेत समय लेकर खा जावेंगे.

देवताओं के १९८ भेद.

१० भुवनपती.	८ व्यंतर.	८ वाणव्यन्तर.
१० ज्योतिषी.	१५ परमधामी.	१० तिर्यगजृंभग.
३ किलविषया.	१२ बारादेवलोक	९ नवग्रैविक.
९ लोकान्तिक.		५ अनुत्तर विमान.

सर्व मिलकर ९९ भेद हुवे, इन्हे परयाप्ता और अपरयाप्ता करते हुवे १९८ भेद हुवे.

दस भुवन पती के नाम.

१ असुर कुमार.	२ नाग कुमार.	३ सुवर्ण कुमार.
४ विद्युत कुमार.	५ अग्नी कुमार.	६ द्वीप कुमार.
७ उदधि कुमार.	८ दिशि कुमार.	९ पवन कुमार.
१० स्तनित कुमार.		

आठ व्यन्तर के नाम.

१ पिशाच. २ भूत. ३ यक्ष. ४ राक्षस.
५ किन्नर. ६ किंपुरुष. ७ महोरग. ८ गंधर्व.

आठ वाण व्यन्तर के नाम.

१. अणपन्नी. २ पणपन्नी. ३ इसीवादी. ४ भूतवादी.
५ कंदीन ६ महाकंदीन. ७ कोहंड ८ पतंग.

दस ज्योतिषी के नाम.

१ चन्द्र. २ सूर्य. ३ ग्रह. ४ नक्षत्र. ५ तारा.
(ये ५ स्थिर तथा ५ चर मिलकर १० हुवे.)

पन्द्रह परमाधामी के नाम.

१ अंब. २ अंबरसी. ३ श्याम. ४ सबल. ५ रुद्र
६ उपरुद्र. ७ काल. ८ महाकाल. ९ असीपत्र. १० धनुष. ११ कुंभी. १२ वालु. १३ वैतरणी. १४ खरस्वर. १५ महाघोष.

दस तिरियग जृंभग के नाम.

१ अन्न जृंभग. २ पानजृंभग. ३ वस्त्र जृंभग.
४ लेणजृंभग. ५ पुष्प जृंभग. ६ फल जृंभग.
७ पुष्पफल जृंभग. ८ सयण जृंभग.
९ विद्युत जृंभग. १० अविपत्तजृंभग.

तीन किल विषया.

१ जे तिषी के ऊपर और पहिले दूसरे देवलोक के नीचे.
२ पाहले दूसरे देवलोक के ऊपर और तीसरे चौथे के नीचे.
३ तीसरे चौथे देवलोक के ऊपर और पांचवे छठे के नीचे.

बारा देवलोक के देवताओं के नाम ।

१ सौधर्म २ इशान. ३ सनत्कुमार. ४ महेन्द्र.
५ ब्रह्म. ६ लांतक. ७ शुक्र. ८ सहस्त्रार.
९ आनत. १० प्राणत. ११ आरणाय. १२ अच्युत.

नव ग्रैविक के नाम ।

१ सुदर्शन.	२ सुप्रतिष्ठ.	३ मनोरम.
४ सर्वतोभद्र.	५ बिशाल.	६ सौम्य.
७ सौमनस.	८ प्रीतिकर.	९ आदित्य.

नव लोकांतिक के नाम ।

१ सारस्वत.	२ आदित्य.	३ वन्हि.
४ अरुण.	५ गर्दतोय.	६ तुषित.
७ अव्याबाध.	८ आग्नेव.	९ अरिष्ट.

पांच अनुत्तर विमान के नाम ।

१ विजय.	२ विजयवंत.	३ जयंत.
४ अपराजित.		५ सर्वार्थ सिद्ध.

द्वितीय अजीव रासीके ५६० भेद ।

(रूपी अजीव के ५३०—अरूपी अजीव के ३०)

रूपी अजीव के ५३० भेद ।

१०० वर्ण के	१०० रसके	१०० संस्थानक के.
१८४ स्पर्श के		४६ गंध के

वर्ण में ।

एक वर्ण में:— ५ रसके ५ संस्थानक के ८ स्पर्श के. २ गंधके एवं पांचोंवर्णों के मिलाकर १०० भेद हुवे.

रसमें ।

एक रसमें:— ऊपर लिखे अनुसार १०० भेद विशेष यह है कि रस की जगह वर्ण के गिनलेना.

संस्थानक में ।

एक संस्थानक में:— ऊपर लिखे अनुसार १०० भेद विशेष यह है कि संस्थानक की जगह वर्ण को गिनलेना.

स्पर्शमें ।

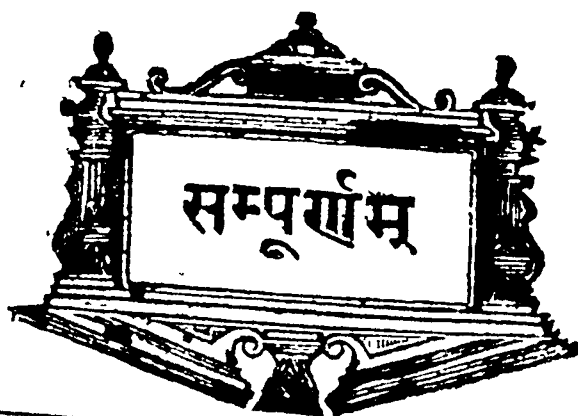
इस में एक खुद तथा एक प्रतिपक्षी छोड़ देना. सबब एक स्पर्श में ५ वर्ण के ५ रसके ५ संस्थानक के २ गंध के तथा ६ स्पर्श के एते २३ हुवे. इस प्रकार आठमा स्पर्श के १८४ भेद हुवे.

इसप्रकार १० भेदहुवे.

* धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय, और काल, इनचारों के द्रव्य, क्षेत्र, काल, भाव और गुण ऐसे पांच २ भेद करते हुवे कुल २० भेदहुवे; इनको प्रथम के दश भेदों में मिलाने से ३० भेदहुवे—इन ३० को रूपी अजीव के ५३० भेदों में मिलाने से कुल ५६० भेदहुवे.

श्लोक

मंगलं भगवान्वीरो, मंगलं गौतम प्रभुः ।
मंगलं स्थूलभद्राद्या, जैनधर्मोस्तु मंगलम् ॥ १ ॥

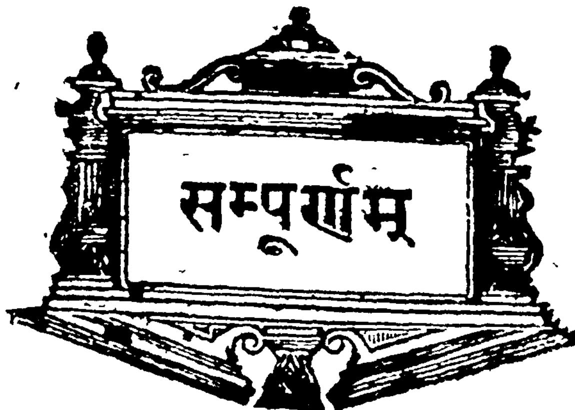
* नोट—यदि इसका विस्तार देखना हो तो पेंतीस बोलके थोकड़े के २० वें बोलमें देख लीजिये.

इसप्रकार १० भेदहुवे.

* धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय, और काल, इनचारों के द्रव्य, क्षेत्र, काल, भाव और गुण ऐसे पांच २ भेद करते हुवे कुल २० भेदहुवे; इनको प्रथम के दश भेदों में मिलाने से ३० भेदहुवे-इन ३० को रूपी अजीव के ५३० भेदों में मिलाने से कुल ५६० भेदहुवे.

श्लोक

मंगलं भगवान्वीरो, मंगलं गौतम प्रभुः।
मंगलं स्थूलभद्राद्या, जैनधर्मोस्तु मंगलम् ॥ १ ॥

* नोट-यदि इसका विस्तार देखना हो तो पेंतीस बोलके थोकड़े के ३० वें बोलमें देख लीजिये.

॥ श्रीजिनायनमः ॥

श्रावकों के प्रत्याख्यान के ४९ भांगें.

आंक एक ११ एक करण एकजोग सें भांगें उठे ९ सेरी हुई ८१ रुकीसेरी
१ खुल्लीसेरी ८ ऐसे नव भांगों में रुकी ९ और खुल्ली ७२

नम्बर	नाम	करुंनहीं मनसें	करुंनहीं वचन सें	करुंनहीं कायासें	कराउंनहीं मनसें	कराउंनहीं वचनसें	कराउंनहीं कायासें	अनुमोदुंनहीं मनसें	अनुमोदुंनहीं वचनसें	अनुमोदुंनहीं कायासें
१	करुंनहीं मनसें	१	०	०	०	०	०	०	०	०
२	करुंनहीं वचनसें	०	१	०	०	०	०	०	०	०
३	करुंनहीं कायासें	०	०	१	०	०	०	०	०	०

४	कराउंनहीं मनसें	०	०	०	१	०	०	०	०	०
५	कराउंनहीं वचनसें	०	०	०	०	१	०	०	०	०
६	कराउंनहीं कायासें	०	०	०	०	०	१	०	०	०
७	अनुमोदुंनहीं मननसें	०	०	०	०	०	०	१	०	०
८	अनुमोदुंनहीं वचनसें	०	०	०	०	०	०	०	१	०
९	अनुमोदुंनहीं कायासें	०	०	०	०	०	०	०	०	१

आंक एक १२ एक करण दो जोगसें भांगें उठे ९ सेरीहुई ८१

नम्बर	नाम	करूंनहीं मनसें	करूंनहीं वचनसें	करूंनहीं कायासें	कराउंनहीं मनसें	कराउंनहीं वचनसें	कराउंनहीं कायासें	अनुमोदुंनहीं मनसें	अनुमोदुंनहीं वचनसें	अनुमोदुंनहीं कायासें
१	करूंनहीं मनसें और वचनसें............	१	१	०	०	०	०	०	०	०
२	करूंनहीं मनसें और कायासें............	१	०	१	०	०	०	०	०	०
३	करूंनहीं वचनसें और कायासें..........	०	१	१	०	०	०	०	०	०
४	कराउंनहीं मनसें और वचनसें..........	०	०	०	१	१	०	०	०	०
५	कराउंनहीं मनसें और कायासें..........	०	०	०	१	०	१	०	०	०
६	कराउंनहीं वचनसें और कायासें.	०	०	०	०	१	१	०	०	०
७	अनुमोदुंनहीं मनसें और वचनसें......	०	०	०	०	०	०	१	१	०
८	अनुमोदुंनहीं मनसें और कायासें......	०	०	०	०	०	०	१	०	१
९	अनुमोदुंनहीं वचनसें और कायासें....	०	०	०	०	०	०	०	१	१

आंकएक ३१ एक करण तीनजोगसें भांगेउठे ३ तीन सेरीहुई २७ रुकीसेरी ३ खुल्लीसेरी ६ ऐसे तीन भांगोमे रुकी ९ खुल्ली १८

नम्बर	नाम	करूंनहीं मनसें	करूंनहीं वचनसें	करूंनहीं कायासें	कराउंनहीं मनसें	कराउंनहीं वचनसें	कराउंनहीं कायासें	अनुमोदुंनहीं मनसें	अनुमोदुंनहीं वचनसें	अनुमोदुंनहीं कायासें
१	करूंनहीं मन, वचन और कायासें	१	१	१	०	०	०	०	०	०
२	कराउंनहीं मन, वचन और कायासें	०	०	०	१	१	१	०	०	०
३	अनुमोदुंनहीं मन वचन और कायासें	०	०	०	०	०	०	१	१	१

नम्बर	नाम	करुंनहीं मनसे	करुंनहीं वचनसें	करुंनहीं कायासे	कराउंनहीं मनसे	कराउंनहीं वचनसे	कराउंनहीं कयासे	अनुमोदुंनहीं मनसें	अनुमोदुंनहीं वचनसें	अनुमोदुंनहीं कायासें
१	करुंनहीं कराउंनहीं मनसे	१	०	०	१	०	०	०	०	०
२	करुंनहीं कराउंनहीं वचनसें	०	१	०	०	१	०	०	०	०
३	करुंनहीं कराउंनहीं कायासे	०	०	१	०	०	१	०	०	०
४	करुंनहीं अनुमोदुंनहीं मनसें	१	०	०	०	०	०	१	०	०

५	करुंनहीं अनुमोदुंनहीं वचनसे	०	१	०	०	०	०	०	१	०
६	करुंनहीं अनुमोदुंनहीं कायासें	०	०	१	०	०	०	०	०	१
७	करुंनहीं अनुमोदुंनहीं मनसे	०	०	०	१	०	०	१	०	०
८	करुंनहीं अनुमोदुंनहीं वचनसे	०	०	०	०	१	१	०	१	०
९	करुंनहीं अनुमोदुंनहीं कायासे	०	०	०	०	०	०	०	०	१

आंक एक २२ दो करण दो जोग सें भांगे उठे ९ सेरीहुई ८१
रुकीसेरी ४ खुल्लीसेरी ५ ऐसे ९ भांगोंमे रुकी ३६ खुल्ली ४५

नम्बर	नाम	करूंनहीं मनसे	करूंनहीं वचनसे	करूंनहीं कायासे	कराऊंनहीं मनसे	कराऊंनहीं वचनसे	कराऊंनहीं कायासे	अनुमोदुंनहीं मनसे	अनुमोदुंनहीं वचनसे	अनुमोदुंनहीं कायासे
१	करूंनहीं कराऊंनहीं मन और वचनसे	१	१	०	१	१	०	०	०	०
२	करूंनहीं कराऊंनहीं मन और कायासे	१	०	१	१	०	१	०	०	०
३	करूंनहीं कराऊंनहीं वचन और कायासे	०	१	१	०	१	१	०	०	०
४	करूंनहीं अनुमोदुंनहीं मन और वचनसे	१	१	०	०	०	०	१	१	०
५	करूंनहीं अनुमोदुंनहीं मन और कायासे	१	०	१	०	०	०	१	०	१

६	करूंनहीं अनुमोदुंनहीं वचन और काया से	०	१	१	०	०	०	०	१	१
७	कराउंनहीं अनुमोदुं नहीं मन और वचनसें	०	०	०	१	१	०	१	१	०
८	कराउंनहीं अनुमोदुं नहीं मन और कायासे	०	०	०	१	०	१	१	०	१
९	कराउंनहीं अनुमोदुं नहीं वचन और कायासे	०	०	०	०	१	१	०	१	१

आंकएक २३ दों करण तीनजोगसें भांगेउठे ३ सेरीहुई २७ रुकी सेरी ६ खुल्लीसेरी ३ ऐसे तीन भांगोंमे रुकीसेरी १८ खुल्लीसेरी ९

नंबर	नाम	करुंनहीं मनसें	करुंनहीं वचनसें	करुंनहीं कायासें	कराउंनहीं मनसें	कराउंनहीं वचनसें	कराउंनहीं कायासें	अनुमोदुंनहीं मनसें	अनुमोदुंनहीं वचनसें	अनुमोदुंनहीं कायासें
१	करुंनहीं कराउंनहीं मन,वचन और कायासें	१	१	१	१	१	१	०	०	०
२	करुंनहीं अनुमोदु नहीं मन,वचन और कायासें	१	१	१	०	०	०	१	१	१
३	कराउंनहीं अनुमोदुंनहीं मन,वचन और कायासें	०	०	०	१	१	१	१	१	१

आंक एक ३१ तीनकरण एकजोग सें भांगे उठे ३ सेरीहुई २७
रुकीसेरी ३ खुल्लासेरी ६ ऐसे तीन भांगों मे रुकी सेरी ९ खुल्ली सेरी १८

नम्बर	नाम	करुंनहीं मनसे	करुंनहीं वचनसे	करुंनहीं कायासे	कराउंनहीं मनसे	कराउंनहीं वचनसे	कराउंनहीं कायासे	अनुमोदुंनहीं मनसे	अनुमोदुंनहीं वचनसे	अनुमोदुंनहीं कायासे
१	करुंनहीं कराउंनहीं अनुमोदु नहीं मनसे	१	०	०	१	०	०	१	०	०
२	करुंनहीं कराउंनहीं अनुमोदु नहीं वचनसें	०	१	०	०	१	०	०	१	०
३	करुंनहीं कराउंनहीं अनुमोदु नहीं कायासे	०	०	१	०	०	१	०	०	१

भांक एक ३२ तीन करण दो जोग सें भांगें उठे ३ सेरी हुई २७ सकोसेरी
६ खुल्लीसेरी ३ ऐसे तीन भांगों में रुकी १८ और खुल्ली ९

नम्बर	नाम	करूंनहीं मनसे	करूंनहीं वचनसे	करूंनहीं कायासे	कराउंनहीं मनसे	कराउंनहीं वचनसे	कराउंनहीं कायासे	अनुमोदुंनहीं मनसे	अनुमोदुंनहीं वचनसे	अनुमोदुंनहीं कायासे
१	करूंनहीं कराउंनहीं अनुमोदु नहीं मन और वचनसें	१	१	०	१	१	०	१	१	०
२	करूंनहीं कराउंनहीं अनुमोदु नहीं मन और कायासें	१	०	१	१	०	१	१	०	१
३	करूंनहीं कराउंनहीं अनुमोदु नहीं वचन और कायासे	०	१	१	०	१	१	०	१	१

आंक एक ३३ तीन करणा तीन जोगसें भांगाउठे ३ सेरीहुई २७ रुकीसेरी ६ खुली सेरी ३ ऐसेतीन भांगो मे रुकीसेरी १८ खुली ९

नम्बर	नाम	करूंनहीं मनसे	करूंनहीं वचन से	करूंनहीं कायासे	कराउंनहीं मनसे	कराउंनहीं वचनसे	कराउंनहीं कायासे	अनुमोदुंनहीं मनसे	अनमोदुंनहीं वचनसे	अनमोदुंनहीं कायासे
१	करूंनहीं कराउंनहीं अनमोदुं नहीं मनसे वचनसें और कायासे	१	१	१	१	१	१	१	१	१

उन पचास भांगों की वृत्ती

नम्बर	आंक	वृत्ती	अवृत्ती	किस किस आंक की कोन कोन सी वृत्ती लीगई								
				११	१२	१३	२१	२२	२३	३१	३२	३३
१	११	१	४८	१	०	०	०	०	०	०	०	०
२	१२	३	४६	२	१	०	०	०	०	०	०	०
३	१३	७	४२	३	३	१	०	०	०	०	०	०
४	२१	३	४६	२	०	०	१	०	०	०	०	०
५	२२	९	४०	४	२	०	२	१	०	०	०	०
६	२३	२१	२८	६	६	२	३	३	१	०	०	०

७	३१	७	४२	३	०	०	३	०	०	१	०	०
८	३२	२१	२८	६	३	०	६	३	०	२	१	०
९	३३	४९	०	९	९	३	९	९	३	३	३	१

सम्पूर्णम्

॥ श्रीजिनायनमः ॥

श्रीज्ञान वर्धक जैनमित्र मण्डल सैलाना (मालवा)

योग्य धर्मलाभ वांचजो—

अपरंच तमोंए जीवाजीवरासी ना विस्तार नीजे चोपड़ी बाहरपाड़ीछे ते अमोंए सारी रीते तपासी छे अने ते मांजे विस्तार करेलो छे ते शास्त्राधारे सत्य छे माटे आचोपड़ी छपाई ने बाहरपड़से तो घणाजीवोंने उपगारी थसे; अने ते चोपड़ियों खरीद करवाने माटे अमे श्रावक भाईयों ने भलामण करिए छीए ते पुस्तक वांचवाथी जीव अजीव तत्वनो ज्ञान सारी रीते थसे. श्रीपन्नवणादि सूत्रों नो भावार्थ कटेलो एक एमां समाएलो छे ते माटे खास करीने ए पुस्तक वांचवा योग्य छे आवी अमे भलामणकरिए छीए इतिशुभम् चैत्र कृष्ण १० बुद्धवार वीर सम्वत् २४३५ विक्रम सम्वत १९६५ तारीख १७ मार्च सन् १९०९ ई०

लि० पन्यास कमलाविजय

सही द० पोताना

॥ श्रीवीतरागायनमः ॥

श्री ज्ञानवर्द्धक जैनमित्र मण्डल

सैलाना (मालवा)

योग्य इन्द्रपुर सें गुरुणीजी साहबा श्रीपुण्य श्रीजी रत्नश्रीकी धर्म लाभ पहुंचे, अत्र कुशलं तत्रा प्यस्तु.

अपरंच तुमने जो जीवाजीवरासी की स विस्तार पुस्तक तैयार की है वह हमने अच्छी तराह से देखी, इसमे पन्नवणादि सूत्रों का जो भावार्थ समावेश किया गया है वह यथार्थ है.

हम आशा करते हैं की यदि यह पुस्तक छपकर बाहर पड़ेगी तो कई भव्य प्राणियों को उत्तम लाभ पहुंचेगा.

हम सर्व श्रावकों को सूचना देते हैं की इस पुस्तक को पढ़कर जुरूर अपूर्व लाभ लेना इतिशुभम् मिती वैशाख कृष्णा २ बुद्धवार वीर सम्वत् २४३५ विक्रम सम्वत १९६५ तारीख ७ अप्रेल सन् १९०९ ई०

द० गुरुणीजी साहबा पुण्य श्रीजी
बा: सौभाग्य श्री

॥ श्री ॥

अथ शुद्धिपत्र लिख्यते.

अर्पण पत्रिका में

पृष्ठ	ंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१	२	चर्णां	चरणा
१	८	विदुषा	विदुषी
१	११	चर्णां	चरणा

धन्यवाद में

१	२	गुरूणीजी	गुरुणीजी
१	८	सिखलाई	सिखलाई
१	१२	चणाँ	चरणाँ

भूमिका में

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१	२	पर्मों	परमों
२	९	लधु	लघु

मण्डल की स्थापना में

५	२	गुरूणीजी	गुरुणीजी
५	३	विदुषा	विदुषी
६	३	लगों	लोगों

निज पुस्तक में

२	१	गुरू	गुरु
२	१	चर्णा	चरण
५	६	नैरइये	नेरइये
११	६	पथड़े	पाथड़े
१३	२	तरेह	तरह
१६	१०	कहसका	कहसके

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
२०	२	सम्यकतवधारी	सम्यक्त्वधारी
२१	१०	पयासा	पर्यासा
२२	७	शलाका	शलाके
२२	७	साधू	साधु
२४	७	मिड	मिष्ट
२५	१	घाघ्र	व्याघ्र
२६	१२	जगह	जगह
२७	४	गु·सा	गुस्सा
२७	५	शुरू	शुरु
२७	६	आदै	आदे
२७	७	अखिर	अखीर
२७	९	रह	रहते हैं
२६	६	अखिर	अखीर
३१	१	शरू	शुरु
३१	९	मृत्यू	मृत्यु
३१	१३	शुरू	शुरु
३१	१५	हनमान	हनमान
३२	८	शरू	शुरु
३२	११	बा गुनी	बरहगुनी
३२	१५	निकलते	निकलते

श्रीमद् आचार्य श्रीशुभचंद्रविरचित ज्ञानार्णव
या योगार्णव, वा योगप्रदीपना सारभूत

श्री शुद्धोपयोग.

(सहज समाधि)

બહિરાત્મ ભાવ છોડી, અંતરાત્મ ભાવ પોતામાં જોડી
પરમાત્મા દર્શન કરવાનો મોક્ષાભિલાષીને સુગમ માર્ગ

ભાષાંતર કરી સાનુભવ વિવેચન કરનાર
આનંદનંદન

પંડિત. ફ. કે. લાલન.

પ્રગટ કરનાર
શ્રી વીર પરમાત્માના શાશનનો જીજ્ઞાસુ.

શ્રીવીર સંવત્ ૨૪૨૯.   સને ૧૯૦૨.

કિમ્મત—દોષવાન ઉપર પણ એકવાર કરૂણા

हक्क सर्वेषाम्

મુંબઈ:—"નિર્ણયસાગર" છાપખાનામાં છપાવી
પ્રસિદ્ધ કર્યું છે.

તૃતીયાવૃત્તિ.

પુષ્પાંજલિ.

કચ્છ દેશના મંજલ ગામમાં પ્રભુના દર્શન કરતાં, હૃદયમાં પ્રગટ થયેલા આવા ભાવને—

આજ આનંદશ્રી પ્રગટતો મન વિષે,
તન વિશે વચનમાં છલકી રેહેતો;
આત્મસ્વયંભૂરમણ સમુદ્રમાં,
પૂર્ણ પોતે રહી મ્હલકી રહેતો. આજ આનંદશ્રી. ૧

જ્ઞાન આનંદથી આલખેલું જગત્,
જ્ઞાન રૂપે અતિ ઉલસી રહેતું;
દર્શનાનંદથી પૂર્ણ પોતે રહી,
સ્વપર પર્યાયને ભેટી રેહેતું. આ૦ આનંદશ્રી૦ ૨

એમ હું જ્ઞાનથી દર્શને રાચતો,
દર્શને જ્ઞાનમાં રમણ કરતો;
તેજ ચારિત્ર મુજ આત્મક્રિડાવને,
રોમમાં પણ અતિ પુલકી રહેતું. આ૦ આનંદશ્રી૦ ૩

ભરતી રૂપે ગઈ વેદના સુખની,
ઓટરૂપે અસાતા ગયેલી;
રાત્ર ને દિવસ એ ભૂમિઉપર થતાં,
સૂર્યમાં નિષદિન ક્યાંથી થાતી? આ૦ આનંદશ્રી૦ ૪

સર્વ જંતુનો સગો ભાઈ
ને શ્રીવીરનો લઘુબાળ.

લાલન.

ભક્તિકુસમાંજલિ.

શ્રી વીરપ્રભુની સકલ જંતુ રક્ષક અમોઘ વાણીને—

જે શ્રી મહા પ્રભુના સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર સરખા અગાધ અને વિશાળ હૃદયમાં ઉલ્લાસ પામતા દયાના તરંગો વડે આખા જગત્માં દિવસાનુદિવસ સર્વત્ર દયા દયાને દયાજ માનનીય થઈ પ્રસરતી ચાલી છે; જે શ્રીવીર પ્રભુની પરિસ્ફૂટ અને સરલ વાણીનો આસ્વાદ જંતુ માત્ર લઈ, પોતાનું સ્વાભાવિક વૈર પણ મૂકી દેછે, અને મારા સગા માનવબંધવો તો તેથી એમ સમજવા લાગ્યા છે કે સમદૃષ્ટિજ તરવાનો માર્ગ છે; અને જે શ્રી મહાપ્રભુના લોકાલોક પ્રકાશક કેવલજ્ઞાનના પ્રભાવવડેજ જાણે તેમનાં કિરણોએ પ્રકાશ પામી સકલ સતશાસ્ત્રો રચાઈ જંતુઓને સન્માર્ગે ચડાવતા હોય એમ જણાય છે, તે શ્રી મહાવીર ભગવાનની “સવી જીવ કરૂં શાશન રસી” એવી અખુટ દયાને–સર્વ જીવને સમભાવ પર લાવનારી સરલ–અને અમોઘ વાણીને –તેમજ સર્વ જીવને પોતાને કેવલ્ય પ્રાપ્ત થતાં પ્રકાશ આપનાર તેમના કેવલજ્ઞાનને આ ભક્તિ કુસમાંજલી તેમના એક લઘુબાળ લાલન તરફથી સમર્પણ હો.”

આમુખ.

આજ આનંદ વાર્તા. આર્ય ભૂમિ ઉપર આવ્યો. વિદ્યા કળાથી આગળ વધેલા પાતાળ દેશની અનેક ખૂબીઓ- માંથી અહિંઆ આવતાંજ એકનું દર્શન શ્રી જૈન એશોશીએશન આવ ઇંડિયાએ કરાવ્યું. તે દેશમાં જેમ લેખક- વર્ગ અને પ્રસિદ્ધકવર્ગ પુસ્તકના સંબંધમાં ભિન્ન હોય છે. તેવીજ રીતે મારા પુણ્યોદયે આ સભાએ તેની અનુકૃતિ કરી મારાપર પત્ર લખી કૃપા કરી છે. તે હું ઉપકાર સાથે સ્વીકારૂં છું.

લાલન.

પ્રસ્તાવના.

આ ગ્રંથની પ્રથમાવૃત્તિની ઘણી ખરી સઘળી પ્રતો જૈન એશોશીએશને ખરીદી યોગ્ય અભિલાષીઓને આપવા લઈ લીધી છે. દ્વિતીયાવૃત્તિની પ્રત બે હજાર લગભગ આઠમા- સમાં વેચાઈ ગઈ છે, તે ઉપરથી સહજ અનુમાન થાયછે કે આવા સરલ ભાષામાં લખાતા ગ્રંથો ચતુર્વિધ સંઘમાં માન- નીય થાયછે. અને આશા છે કે આ તૃતીયાવૃત્તિ પણ એ પ્રમાણે આત્મમાર્ગ દાખવવા મારા સકળ માનવબાંધ- વોને ઉપયુક્ત થશે.

લા. સર્વ જંતુનો બંધુ.

લાલન.

સૌભાગ્યવતી પરમપ્રિય ધર્મબ્હેન,

ધનબાઈ ભર્તા મેઘજી પાસુ.

પ્રિયબ્હેન,

જન્માંતરમાં ઉપશમ પામેલી જૈનધર્મપરની મારી સુખવૃત્તિ, મુંબઈ પાસેના **અગાસી ગામમાં શ્રી મુનિસુવ્રત મહારાજનાં** ચૈત્યમાં મંગળ પૂજા સામગ્રી વખતે ચક્ષુરાગથી પ્રગટ થઈ હોય, તેમ મને તો લાગે છે. ત્યાર પછી પણ આપની **ધર્મજીજ્ઞાસા, પવિત્રતા, સરલતા, નિર્લોભતા, ને નમ્રતા** આદિ ગુણોનું મને શિક્ષણ આપવામાં આપે કાંઈ પણ ખામી રાખી નથી, **તેમજ "ભાઈ, જ્યાં જ્યાં જાઓ, ત્યાં ત્યાં ધર્મનો ઉદ્યોત કરી વેહેલા પધારજો"** એવી આશિષ આપી[1] તથા કષાયક્ષયથી થતી નિર્મળતા ને તેથી **આત્માનુભવ** થાય તેનો કંઈક માર્ગ સૂચવ્યો છે, તે બરાબર છે યા નહિ, તે તપાસી ભાઈઉપર હજી પણ તેવીજ કૃપા કરશો.

ચીકાગો; અમેરિકા,
આત્મ સંવત્ ૧ આશ્વિન શુકલ ૮ મંગળ.
(સમતાગૃહ).

લા. આપના પ્રશસ્ત ગુણોના ઋણી,
ફતેહચંદ કર્પૂરચંદ્ર લાલનની
આશિષ.

---

૧ એ શુભાશિષનાં જે કંઈ ફળ યૂરોપ, અમેરિકામા થયાં, થાય છે ને થશે; એનું શુભ પુણ્ય એ બ્હેનને હો.

બંધુ **લાલન**ના નમન.

પરમપ્રિય પિતૃનિર્વિશેષ.

શ્રીયુત્ હંસરાજ ભાઈ શ્યામજી.

આપના જૈન ધર્મના અગાધ જ્ઞાનથી આપે મારી શંકાઓનું નિવારણ કરી મારી ઉપર ઉપકાર કર્યો છે; એટલુંજ નહીં પરંતુ મારી પવિત્ર, વિચારશીલ, ને સકલ જંતુપર કરૂણાળુ બેન **ધનબાઈએ** ઉપશમ થએલી મારી ધર્મવૃત્તિને બહાર આણ્યા પછી, મને જે જે હૃદય મંદિરમાં અનુભવ થતા હતા, તેમાંના ઘણાખરા ખરા છે, તેમ આપની સ્મરણશક્તિના ખજાનામાંથી, શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય યશોવિજય, શ્રીઆનંદઘન, શ્રીચિદ્દાનંદઘન, શ્રીહરિભદ્રસૂરિ વગેરેના, અમોઘ વચનથી, મારા અનુભવ ઉપર છાપ મારી, મને ધર્મમાર્ગમાં કંઈ ઉત્સાહ આપી આપી દૃઢ કર્યો હોય, તો તે આપજ છો, તે છતાં આ પુસ્તકમાં અપરિપક્વ થયેલા વાણીસમુદાયથી આ કાચો અનુભવ બરાબર છે યા નહિ, તે દાખવશો એવું જાણી, આપને આ પુસ્તક અર્પણ કરૂં છું.

શ્રીઆત્મ સંવત ૧
ચિકાગો—અમેરિકા,
તા. ૫—૯—૯૬.
(સમતાગૃહ.)

લા. આપના ગુણાનુરક્ત બાળ,
ફતેહચંદ કર્પૂરચંદ લાલનના
જયજિનેંદ્ર.

અર્પણ પત્ર.

श्रीमन्महावीरना

જ્યેષ્ઠ पुत्रो केशर–मदनौ

સમાધિ પછીની એક અવસ્થા.

પદ.

મુંગો રહું તો શાંતિ લાગે, બોલું તો હું બોલું;
બેશી રહું તો બેઠું લાગે, ઉભો રહું તો ઉભું.–મુંગો૦ ૧

મુંગું, બોલું, બેસું, ઉભું, એ તરંગનું મોજું;
નહિ હું મુંગો નહિ હું બોલું, નહિ બેસું હું ઉભું.–મુંગો૦ ૨

મુંગું મોઢું બોલે મોઢું, પગ બેસે ને ઉભે;
હું હું કરતો પવન પ્રચલતો ઇંદ્રિય અશ્વમાં ઝુંઝે.–મુંગો૦ ૩
પણ પવનને જો હું લઇ લહું તો અપ્પો[1] હું[2] થઈ રહું;
જ્યોતે[1] જ્યોત[2] સમાતા અપ્પે[1] આનંદ રૂપે ગ્રહી રહું.–મું૦ ૪

વચન સુધાના નેક ઘૂંટડા પીતાં કો ન ધરાય ?
રાચે માચે આનંદ બાલક અપ્પો રે’ સત્તાય.[3]–મુંગો૦ ૫

પદ્મખિણુની હૃદય-
ગુફામાં એક યોગી

આનંદ બાલક
ફ. કે. લાલન.

---

૧ આત્મન્. ૨ અંતરાત્મન્. ૩ સામાન્યથી આત્મત્વ–ને વિશેષથી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર છે માટે.

ॐ

श्रीपंचपरमेष्ठिभ्यो नमः

शुद्धोपयोगः

(सहजसमाधिः)

उपोद्घात.

પરમાત્માનાં દર્શન કરવાનો માર્ગ.

अज्ञातस्वस्वरूपस्य परमात्मा न बुध्यते ।
आत्मैव प्राग्विनिश्चेयो विज्ञातुं पुरुषं परम् ॥ १ ॥

અર્થ—જેને પોતાના આત્માના સ્વરૂપની ઓળખાણ નથી, તે પરમાત્માના સ્વરૂપને જાણી શકતો નથી, માટે પરમાત્માનું સ્વરૂપ જાણવાની ઇચ્છા રાખનારે પ્રથમ પોતાનું આત્મસ્વરૂપ જાણવા વિશેષે કરી નિશ્ચય કરવો જોઇએ. ૧

વિવેચન—આત્મસ્વરૂપની ઓળખાણ એટલે, અંતરાત્મા, જેનું સ્વરૂપ શ્લોક સાતમામાં દર્શાવેલું છે તેની ઓળખાણ.

आत्मतत्वानभिज्ञस्य न स्यादात्मन्यवस्थितिः ।
मुह्यत्यतः पृथक् कर्तुं स्वरूपं देहदेहिनोः ॥ २ ॥

ભાવાર્થ—આત્માનું તત્વ નહીં જાણનારને આત્મામાં સ્થિતિ થતી નથી તેથી દેહ અને દેહમાં વ્યાપી રહેલા આત્માને જૂદા સમજવામાં તે પોતાના અંતઃકરણમાં મુંઝાયા કરે છે. ૨

ભેદજ્ઞાન.

तयोर्भेदापरिज्ञानान्नात्मलाभः प्रजायते ।
तदभावात् स्वविज्ञानस्फूर्तिः स्वप्नेऽपि दुर्घटा ॥ ३ ॥

અર્થ—જ્યાંસુધી દેહને આત્મા જૂદા છે એવું **ભેદજ્ઞાન** નથી થતું, ત્યાંસુધી આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ નથી થતી, ને જ્યાંસુધી આત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન નથી થતું, ત્યાંસુધી પરમાત્માના જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ સ્વપ્નમાં પણ થાય એમ નજ સમજવું. ૩

अतः प्रागेव निश्चेयः सम्यगात्मा मुमुक्षुभिः ।
अशेषपरपर्यायकल्पनाजालवर्जितः ॥ ४ ॥

અર્થ—એટલા માટે મોક્ષની ઇચ્છા રાખનારાઓએ પેહેલેજ વિવેકથી રૂડી રીતે **આત્માનો** નિશ્ચય કરવો. તે **સમ્યક્**[1] આત્મા એવો છે કે જેમાં મનુષ્ય, તિર્યંચ, નારકી અને દેવતા, એવા ભ્રાંતિથી જાગતા સઘળા પરપર્યાયની હૈયાતી નથી. ૪

---

૧ જ્ઞાન, દર્શન, ને ચારિત્ર એજ સમ્યક્ આત્મા છે.

હવે આત્માનું સ્વરૂપ ત્રણ પ્રકારે વર્ણવેછે.

त्रिप्रकारः स भूतेषु सर्वेष्वात्मा व्यवस्थितः ।
बहिरंतः परश्चेति विकल्पैर्वक्ष्यमाणकैः ॥ ५ ॥

અર્થ—સર્વ પ્રાણીઓમાં વ્યાપી રહેલો આત્મા જુદા જુદા ત્રણ વિકલ્પોવડે **બાહિર, આંતર ને પર** એમ ત્રણ પ્રકારે કહેવામાં આવશે. ૫

હવે બહિરાત્માનું સ્વરૂપ કહેછે.

आत्मबुद्धिः शरीरादौ यस्य स्यादात्मविभ्रमात् ।
बहिरात्मा स विज्ञेयो मोहनिद्रास्तचेतनः ॥ ६ ॥

અર્થ—આ શરીર, મન, અને વાણી વગેરેમાં જેને આત્મભ્રાંતિથી આત્મબુદ્ધિ થાય, તે મોહનિદ્રામાં પડીને ઘોરતો ચેતન **બહિરાત્મા** કહેવાય. ૬.

હવે અંતરાત્માનું સ્વરૂપ કહેછે.

बहिर्भावानतिक्रम्य यस्यात्मन्यात्मनिश्चयः ।
सोऽतरात्मा मतस्तज्ज्ञैर्विभ्रमध्वान्तभास्करैः ॥७॥

અર્થ—ઉપર કહેલી શરીરાદિ બાહેરની વસ્તુઓને છોડી જેને પોતાના આત્મામાંજ આત્મનિષ્ઠા થાય, તે **અંતરાત્મા** છે; એમ ભ્રાંતિરૂપ અંધકારને દૂર કરનાર સૂર્યસરખા આત્મજ્ઞાનીઓએ માન્યું છે. ૭

હવે પરમાત્માનું સ્વરૂપ વર્ણવે છે.

निर्लेपो निष्कलः शुद्धो निष्पन्नोऽत्यंतनिर्वृतः ।
निर्विकल्पश्च सिद्धात्मा परमात्मेति वर्णितः ॥ ८ ॥

ભાવાર્થ—શરીર ને કર્માદિના લેપ વગરના હોવાથી **નિર્લેપ**, શરીરાદિથી અસંગ હોવાથી **નિ:કલ**, દ્રવ્ય અને ભાવ કર્મથી રહિત હોવાથી **પરમશુદ્ધ**, પરમપદને પામેલ હોવાથી **નિષ્પન્ન**, અવ્યાબાધ સુખી હોવાથી **આનંદમય**, વિકલ્પ રહિત હોવાથી **નિર્વિકલ્પ**, અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત ચારિત્ર તથા અનંત વીર્યરૂપી લક્ષ્મી પામવાથી જે સિદ્ધ કહેવાય, તેજ **પરમાત્મા** એવા નામથી શાસ્ત્રોમાં વર્ણવેલા છે, ૮.

ત્યારે હવે પરમાત્મસ્વરૂપ ઓળખવાને શું કરવું?

कथं तर्हि पृथक् कृत्वा देहाद्यर्थकदंबकात् ।
आत्मानमभ्यसेद् योगी निर्विकल्पमतींद्रियम् ॥९॥

અર્થ—શરીરાદિ વિષયોના સમૂહથી જૂદો કરી, ઇંદ્રિયોથી ન જણાતા એવા નિર્વિકલ્પ આત્માનો યોગાભ્યાસીએ ત્યારે કેવી રીતે અભ્યાસ કરવો? ૯.

યોગના અભ્યાસીઓને તેનો ઉપાય બતાવે છે.

अपास्य बहिरात्मानं सुस्थिरेणांतरात्मना ।
ध्यायेद्विशुद्धमत्यंतं परमात्मानमव्ययम् ॥ १० ॥

અર્થ—દેહાદિ બહારના વિષયોમાં હું ને મારૂં એવી બુદ્ધિ છોડી દઈ, એટલે બહિરાત્મભાવ મૂકી દઈ, રૂડી રીતે સ્થિર થતા **અંતરાત્માવડે** અત્યંત વિશુદ્ધ એવા **પરમાત્મા**નું ધ્યાન કરવું. ૧૦

વિવેચન—પ્રિય વાંચનાર, આ દશમા શ્લોકમાં સહજ-

સમાધિનું રહસ્ય એટલે ભેદ સમાયલો હોવાથી તેનું કંઇક અનુભવગત વિશેષ વિવેચન કરવા અહીં પ્રયત્ન કરૂં છું.

આ શરીર, મન, અને વાણી એ હું નથી, અને તેથી એ ત્રણેથી ભોગવાતા વિષયો, એ મારા નથી, એવી બુદ્ધિ થતાં, શરીરાદિ અને વિષયોમાંથી રાગ દ્વેષ છૂટતો જશે, કારણકે રાગ દ્વેષ આ બહારના વિષયોમાં હું ને મારૂં એવી બુદ્ધિથી ઉત્પન્ન થાયછે. અને જે જે અંશે રાગદ્વેષ આત્મામાંથી છૂટતો જશે, તે તે અંશે **આત્મા સ્થિરતા** અનુભવતો જશે, અને તે એટલે સૂધી કે પોતે અગાઉ કોઇ દિવસે નહિ અનુભવેલી **શાંતિ** પોતામાંજ અનુભવશે. એવી શાંતિ અને સ્થિરતા અનુભવતો આત્માજ અંતરાત્મા જણાય છે. અને એ અંતરાત્મા બહારના વિષયોથી વિમુખ થઇ, **પરમાત્માની** સન્મુખ થઇ તેનાં દર્શન કરવાને યોગ્ય થાયછે. માટે જેને **પરમાત્માના દર્શનની કે પરમાત્માની પ્રાપ્તિની** જીજ્ઞાસા હોય તેને આ ઉપાય, કુંચી, કે રહસ્ય કામે લગાડવાની હું પ્રાર્થના કરૂં છું. અધ્યાત્મ રસિક શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી પણ આપણને કહેછે કે **પ્રીતિ અનાદિની પરથકી, જે તોડે હો, તે જોડે એહ; પરમ પુરુષથી રાગતા, એકત્વતા હો દાખી ગુણગેહ. ૬**

ભાવાર્થઃ-પ્રભુસાથે પ્રીતિ કેમ થાય? તેનું ઉત્તર આપતાં આચાર્ય મહારાજ આપણને કહેછે કે અનાદિ કાળથી શરીર, મન, વાણી અને તેના વિષયો એ પરવસ્તુ છે, માટે એની સાથે તમે પ્રીત તોડો, એટલે **પરમાત્મા**ની સાથે તમારી પ્રીતિ થવાને તમારામાં યોગ્યતા આવશે. એમ યોગ્ય થઇ-

પછી પરમપુરુષ પરમાત્માની સાથે જો રાગ કરશો તો ગુ-
ણના ઘરરૂપ તમે પોતેજ પરમાત્મા થઈ જશો. ભા. ક.

હવે મૂઢ પુરૂપ તથા જ્ઞાની પુરૂષની દૃષ્ટિ કેવી હોયછે તે દેખાડેછે.

संयोजयति देहेन चिदात्मानं विमूढधीः ।
वहिरात्मा ततो ज्ञानी पृथक् पश्यति देहिनम्॥११

અર્થ—અતિ મૂઢબુદ્ધિવાળો પુરૂષ આ જ્ઞાનમય આ-
ત્માને બાહ્યદૃષ્ટિવાળો હોવાથી દેહજ છે એમ જુએછે.
અને જ્ઞાની પુરૂષ આ સકલ દેહમાં વ્યાપી રહેલા ચિત્
અને જ્ઞાનમય આત્માને દેહથી જૂદો છે એમ દેખેછે. ૧૧.

હવે બહિરાત્મા દેહનેજ આત્મા માનેછે તેનું કારણ કહેછે.

अक्षद्वारैरविश्रांतः स्वतत्त्वविमुखैर्भृशम् ।
व्यावृतो वहिरात्मा यो वपुरात्मेति मन्यते ॥१२॥

અર્થ—પોતાના આત્મતત્વથી ઉલટી દિશામાંજ વિશેષે-
કરી જોનારાં એવાં ઇંદ્રિયોના દ્વારથી ઘેરાએલો આ બહિ-
રાત્મા શરીરનેજ આત્મા છે એમ માનેછે. ૧૨.

પછી તેજ શરીરને મનુષ્યાદિ પર્યાયરૂપ ગણેછે.

सुरं त्रिदशपर्याये नृपर्याये तथा नरम् ।
तिर्यंचं च तदंगेषु नारकांगे च नारकम् ॥१३॥
वेत्त्यविद्यापरिश्रांतो मूढस्तन्न पुनस्तथा ।

ભાવાર્થ—આ અનાદિ કાળથી અવિદ્યાનાજ અભ્યાસમાં
પડેલો મૂઢ, પોતાનું શરીર તેજ આત્મા માનવારૂપ પેહે-
લી ભૂલ કર્યા પછી, તે ભૂલોની પરંપરામાંજ પડતો જાયછે.

તે આવી રીતે કે જો તે શરીર દેવતાનું હોય, તો પોતાને દેવતા માને, માણુસનું હોય તો માણુસ ગણે, તિર્યંચ એટલે પશુ, પક્ષીનું હોય તો હું પશુ, પક્ષી છું એમ જાણે અને નારકીમાં હોય તો હું નારક છું એમ કહે; આમ શરીરના પર્યાયરૂપ મનુષ્યાદિ તે હું એમ માનતો ચાલ્યો જાયછે. અર્થાત્ એવા પર્યાયોને હું સમજવાથી ભવો-ભવમાં ભટકતો ફરેછે. ૧૩-૧૪.

જ્ઞાની, શરીરના મનુષ્યાદિ પર્યાયને કેવા ગણેછે.

किन्त्वमूर्तं स्वसंवेद्यं तद्रूपं परिकीर्तितम्॥१४॥

स्वशरीरमिवान्विष्य परांगं च्युतमच्युतम् ।

परमात्माश्रितं ज्ञानी परबुद्ध्याध्यवस्यति ॥ १५ ॥

અર્થ—પરંતુ અરૂપી, સ્વસંવેદ્ય એટલે પોતાથીજ જ-ણાય એવા જ્ઞાનરૂપ, વિખ્યાત એવા, સ્વશરીર તેમજ પ-રશરીરમાં વ્યાપી રહેલા અવિકારી પરમાત્માને આશ્રયી, જ્ઞાની પુરૂષ તો આત્મામાંજ આત્મબુદ્ધિ કરી રહ્યા છે. ૧૪,૧૫.

હવે બહિરાત્માના કાર્યનું વર્ણન કરેછે.

स्वात्मेतरविकल्पैस्तैः शरीरेष्ववलंबितम् ।

प्रवृत्तैर्वञ्चितं विश्वमनात्मन्यात्मदर्शिभिः ॥ १६ ॥

અર્થ—જડનેવિષે આત્મબુદ્ધિવાળા, મિથ્યા દૃષ્ટિઓએ, (બહિરાત્માએ) આત્માને છોડી બીજા વિકલ્પો પ્રવર્તાવી, શરીરાદિને વિષેજ મુંઝાઈ રહી, આ બિચારા આખા વિશ્વ-ને અરેરે ઠગી લીધું છે.!!! ૧૬.

પછી પોતાથી અત્યંત ભિન્ન એવા પુત્રાદિને પોતાના માનેછે.

ततः सोऽत्यंतभिन्नेषु पशुपुत्रांगनादिषु ।

आत्मत्वं मनुते शश्वदविद्याज्वरजल्पितः ॥ १७ ॥

અર્થ—આ શરીરજ આત્માથી ભિન્ન છે, તો પછી પશુ, પુત્ર, સ્ત્રી એતો આત્માથી અત્યંત ભિન્ન થયાં, તે છતાં અનાદિકાળની અવિદ્યાના તાવની ઝુમમાં ને ઝુમમાં હમેશાં એમજ બકી રહ્યો છે કે એતો **મારાં** છે! ૧૭.

પછી તે શરીરાદિમાં જાડા પાતળાપણું જોઈને તે પોતાને માનેછે.

साक्षात्स्वानेव निश्चित्य पदार्थांश्चेतनेतरान् ।

स्वस्यैव मनुते मूढस्तन्नाशोपचयादिकम् ॥१८॥

ભાવાર્થ—પ્રત્યક્ષથી જોતાં પોતાની ચેતના કરતાં જૂદા એવા પદાર્થોને પોતાના છે એમ તે મૂઢ નક્કી સમજેછે; એટલુંજ નહિ પરંતુ તે શરીરાદિ પરપદાર્થની હાનિ-વૃદ્ધિથી પોતાની હાનિ-વૃદ્ધિ, માનેછે. (અર્થાત્ શરીર પાતળું હોય તો હું સુકાઇ ગયો છું, તે જાડું હોય તો હું જાડો છું, એમ માનેછે.) ૧૮.

શામાટે શરીરાદિને હું માને છે? તેનું કારણ હવે કહે છે.

अनादिप्रभवः सोऽयमविद्याविषमग्रहः ।

शरीरादीनि पश्यंति येन स्वमिति देहिनः॥१९॥

અર્થ—અનાદિ કાળથી ઉત્પન્ન થએલો, આ અવિદ્યા એટલે મિથ્યાત્વરૂપ એક વિષમગ્રહ[1] તેને બેઠો છે. તેથીજ આ દેહ વગેરે હું એમ જોતો આવે છે. ૧૯.

---

૧ અવિદ્યાવિષમગ્રહ એટલે દેહ હું એવો નિશ્ચયપૂર્વક ઉલટો આગ્રહ.

હવે શરીરમાં આત્મબુદ્ધિ ને આત્મામાં આત્મબુદ્ધિનું ફળ કહેછે.[1]

वपुष्यात्मेति विज्ञानं वपुषा घटयत्यमून् ।
स्वस्मिन्नात्मेति बोधस्तु भिनत्त्यंगानि देहिनाम् २०

ભાવાર્થ—શરીરમાં **આત્મા** એવું દૃઢ જ્ઞાન દેહધારીઓને શરીર સાથેજ રેહેવા દેછે. (અર્થાત્ ભવોભવમાં ભટકાવે છે,) અને **આત્મામાં આત્મા** એવો બોધ, તેઓને શરીરાદિથી છોડવી મોક્ષ પ્રાપ્તિ કરાવે છે. ૨૦.

હવે બહિરાત્મભાવ છોડી અંતરાત્મા થવાની ભલામણ કરેછે.

तनावात्मेति यो भावः स स्याद्बीजं भवस्थितेः ।
बहिर्वीताक्षविक्षेपस्तं त्यक्त्वांतर्विशेत्ततः ॥ २१ ॥

અર્થ—દેહનેવિષે આત્મભાવ એજ સંસાર સ્થિતિનું બીજ છે, માટે ઇંદ્રિયોને બહાર ન જવા દઈ, અંતઃ પ્રવેશ કરવો. ૨૧.

વિવેચન—સંસારસ્થિતિ એટલે ભવોભવમાં રહેવું. અને તે ભવોભવમાં રહેવાનું બીજ એજ છે કે શરીરનેજ આત્મા માનવો તે; માટે શરીરને આત્મા માનવાની બુદ્ધિ, જો ઇંદ્રિયોને બાહેર વ્યાપાર કરતાં અટકાવી હોય તો ન થાય; અને પછી અંતઃપ્રવેશ સહજ થતાંજ **અંતરાત્મા** થવાય.

હવે અંતરાત્માવાળો જીવ પોતાની પૂર્વની બાહ્યવૃત્તિ સંભારી ખેદ કરેછે.

अक्षद्वारैः स्वतश्च्युत्वा निमग्नो गोचरेष्वहम् ।
तानासाद्याहमित्येतन्न हि सम्यगवेदिषम् ॥ २२ ॥

---

૧ આ શ્લોક ૧૧ થી ૧૯ સૂધીનો ઉપસંહાર એટલે સારરૂપ છે.

ભાવાર્થ—ઇંદ્રિયદ્વારવડે મારા આત્મતત્વમાંથી ખસી જઇ, આ ઇંદ્રિયોથી જણાતા વિષયોમાં અરે હું ફસાઈ પડ્યો હતો, અને તે વિષયોનેજ અત્યારસુધી અવલંબીને રહેલો હોવાથી ઇંદ્રિયોથી જણાતો તે હું નહિ એવું મને સમ્યક્ પ્રકારે ખરેખર, અરે, હમણા સૂધી જણાયુંજ નહિ!!! ૨૨.

આમ અંતરાત્મા થયા પછી પરમાત્મદર્શનની કુંચી દેખાડેછે.

बाह्यात्मानपास्यैवांतरात्मानं ततस्त्यजेत् ।
प्रकाशयत्ययं योगः स्वरूपं परमेष्ठिनः ॥२३॥

ભાવાર્થ—આ ઉપર કહેલા બાહ્ય વિકલ્પોને છોડી દઇ, મનમાં પણ આવતા વિકલ્પોને છોડી દેવા એટલે કે હું સુખી, હું દુઃખી હું ચેતન, ઇત્યાદિ સઘળા વિકલ્પોનો ત્યાગ કરવો, કેવળ અંતરાત્મા થઈ પરમાત્માની ભાવના કરવી, અને ભાવના કરતાં કરતાં અંતરાત્માને પણ છોડી દેવો; આવો અભ્યાસ કરતાં કરતાં થોડા વખતમાંજ **પરમાત્માનું સ્વરૂપ** પોતામાં પ્રતિભાસે છે. ૨૩.

વિવેચન–જે શરીર અને ઇંદ્રિયોના વિષયો, પોતાથી ભિન્ન, જણાય એટલે પોતે **અંતરાત્મા** થયો, એમ સમજવું. પરંતુ જે પ્રકાશવડે બહિરાત્મા જૂદો દેખાઇ ગયો, તે પરમપ્રકાશમય સૂર્યવત્ **પરમાત્મા** છે. માટે બહિરાત્મા જે વેળા જૂદો દેખાઈ જાય, તેજ વેળા અંતરાત્મા તરફ પણ નજર કરી લેવી. એટલે **જયોતિર્દર્શન** અંતરાત્મામાં પ્રતિબિંબરૂપે દેખાઈ રહેછે.

આવો ત્યાગ કરવાની યુક્તિ દેખાડે છે.

यद्यद् दृश्यमिदं रूपं तत्तदन्यं न चान्यथा ।
ज्ञानवच्च व्यतीताक्षमतः केनात्र वच्म्यहम् ॥२४ ॥

ભાવાર્થ—આ જે જે કંઈ દેખાયછે તે મારાથી જૂદું છે, અને જે મારાથી જૂદું છે તે મને કોઇ દહાડો દેખે એવું થવુંજ અશક્ય છે. કારણ કે આ જે જે કંઈ દેખાય છે તે ઇંદ્રિયોને ગોચર છે અને હું તો ઇંદ્રિયોને અગોચર છું. **જ્ઞાનવાન** એટલે દેખાઉં એવો નથી, ત્યારે મારાથી જુદા એવા જડ સાથે કેમ બોલું? ૨૪

વિવેચન—આ શ્લોકનો અનુભવ કરતાં, અનુભવરસિક ભાષાંતર કર્તાને, કોઈ અલૌકિક શાંતિ ઉત્પન્ન થઇ હતી. કારણ કે ઇંદ્રિયગોચર સર્વ વિષયોમાં મૌન રહેવાથી, વચન વર્ગણના પુદ્‍ગલો ફરી ફરી, સમુદ્રમાં જેમ મોજાં શાંત પામે, તેમ અંતરમાં શાંત પામતાં જણાતાં હતાં. વાતચિત આદિ જેટલો વ્યવહાર થાયછે, તે બધો જડ સાથેજ થાયછે કારણકે ચૈતન્ય તો દેખાતું નથી, બોલતું નથી, સાંભળતું નથી. માત્ર આ જે સર્વ ક્રિયા થાયછે, તે તો દીપવત્ જુએ-છે, જાણેછે.

હવે બાહિર વિકલ્પો તજી આંતર વિકલ્પો તજવાનું બતાવેછે.

यज्जनैरपि बोध्योऽहं यज्जनान् बोधयाम्यहम् ।
तद्विभ्रमपदं यस्मादहं विध्वस्तकल्पनः ॥ २५ ॥

અર્થ—મારો કોઇ બોધ કરી શકે અથવા હું કોઇને બોધ કરૂં કે "હું" આવો છું એ તો માત્ર ભ્રાંતિ છે, કારણ કે

હું નિર્વિકલ્પ હોવાથી એવી કોઇ કલ્પનાથી ગ્રહણ થઇ શકું નહિ. ૨૫.

વિવેચન—ધારો કે એક કુંડમાં જળ પરિપૂર્ણ ભરેલું છે. તેની વચમાં ફુવારો છે, અને ફુવારાને મથાળે છિદ્રો છે; તે-માંથી જળ ઉડેછે. તેમજ આત્માનું અનંત શક્તિરૂપી જળ મનરૂપ ફુવારામાં થઇ ઇંદ્રિયોરૂપ છિદ્રમાંથી નિકળી બહાર આ-વતું જણાય છે. એથીજ આત્માની બહાર આવેલી શક્તિ-ઓને, બહિરાત્મા પોતાની માની રહેલો છે; અને કુંડમાં ભરેલું અનંતશક્તિરૂપી જળ તેને દેખાતું નથી. હવે જો અંતરાત્મ થઇ, ઇંદ્રિયદ્વારરૂપી છિદ્રમાંથી નિકળતું જળ, અને કુંડમાં ભરેલું જળ એ ઉભય દેખાઇ રહે, તો સકળ શક્તિ-રૂપ જળમાં એકાત્મતા થઇ રહે. અર્થાત્ અંતરાત્મા પરમાત્મા-રૂપ થઇ જાય. બહિરાત્મા, અંતરાત્મા અને પરમાત્મા, એમાં, બહિર્, અંતર, અને પરમ એ તો ઉપાધિરૂપે છે-પરંતુ શ્રેષ્ઠતમ તત્વતો **આત્મતત્વ** (સિદ્ધતત્વ) છે કે જેમાં કોઇ ઉપાધિ લાગી શકે નહિ. ભા. ક.

હવે નિર્વિકલ્પ હોવા છતા આત્મસ્વરૂપ દેખાડવા પ્રયત્ન કરેછે.

યઃ સ્વમેવ સમાદત્તે નાદત્તે યઃ સ્વતોઽપરમ્ ।
નિર્વિકલ્પઃ સ વિજ્ઞાની સ્વસંવેદ્યોઽસ્મિ કેવલઃ ૨૬

अर्थ—જે પોતે પોતાનેજ એટલે **જ્ઞાન**, **દર્શન**, **ચારિત્ર**-નેજ ગ્રહણ કરી રહ્યો છે અને જે પોતાથી જૂદા એવા પર-પદાર્થને એટલે જડ પદાર્થને ગ્રહણ કરતોજ નથી તેજ **સ્વ-સંવેદ્ય**, **જ્ઞાની**, પરવસ્તુની સાથે નહિ મળવાથી **કેવલ** એ-ટલે એકજ. તેમજ **નિર્વિકલ્પ** એવો હું છું. ૨૬.

હવે આમ નિશ્ચય થયા પહેલાં હું કેવો જણાતો હતો તે કહેછે.

जातसर्पमतेर्यद्वच्छृंखलायां क्रियाभ्रमः ।
तथैव मे क्रियाः पूर्वास्तन्वादौ स्वमिति भ्रमात् २७

અર્થ—જેને સાંકળમાં[1] સર્પ એવી બુદ્ધિ થઇ છે, તે જેમ સાંકળને દૃષ્ટિભ્રમથી કે નજરચૂકથી સર્પ માની જાયછે. તેમજ હું અત્યારસૂધી શરીરાદિ તેજ હું આત્મા એમ જાણી ખરેખર બધી ક્રિયાઓ કરતો હતો. ૨૭.

પરંતુ હવે આત્મજ્ઞાન થવા પછી મારૂં વર્તન કેવું છે?

शृंखलायां यथा वृत्तिर्विनष्टे भुजगभ्रमे ।
तन्वादौ मे तथा वृत्तिर्नष्टात्मविभ्रमस्य वै ॥ २८ ॥

અર્થ—સર્પવિભ્રમ જવાથી કંઈ લોકો સાંકળને સર્પ માને નહિ, તેમ હવે શરીરાદિમાંથી આત્મવિભ્રમ જવાથી હવે કંઇ શરીરાદિને આત્મા માનેજ નહિ: તેમ આત્માનેજ આત્મા માનવારૂપી હવે મારી વૃત્તિ થઇ છે. ૨૮.

વિવેચન—સર્વમય આત્માની શક્તિ જણાવવાને, આમ ઉદાહરણ આપી શકાય. કોઈ અચિંત્ય વસ્તુ છે, જે વચનમાં આવી શક્તિ નથી. પરંતુ તે ત્રણ સ્વરૂપે દેખાય છે. અર્થાત્ બરફ, પાણી અને બાષ્પ. (વરાળ), હવે ઇંદ્રિયદ્વારમાંથી નિકળતું તે બરફ, મનમાં જે જણાતું તે જળ, અને મનથી પર જે જણાતું તે બાષ્પ. પરંતુ જેમ બરફ, જળ, અને બાષ્પ એ ત્રણે એકજ વસ્તુનાં સ્વરૂપ છે, તે-

---

૧ દોરડામાં, એવું પણ ઉદાહરણ ઘણી જગોએ આવેછે.

મજ ઇંદ્રિયોમાંથી, મનમાંથી, અને આત્મામાંથી સ્ફુર્તિ શક્તિ એકજરૂપ છે.

આત્માને સ્ત્રી, પુરુષાદિ વેદ નથી ને સંખ્યા નથી.

एतदेषैष एकं द्वे बहूनीति धियः पदम् ।
नाहं यदात्मनात्मानं वेत्त्यात्मनि तदस्म्यहम् ॥२९॥

અર્થ—નર, નારી, કે નાન્યતર હું નથી, તેમજ એક, બે, કે બહુ એ પણ હું નથી. કારણકે એ વેદ, અને સંખ્યા એ તો દેહને છે, તે હું કાંઇ દેહ નથી. ત્યારે હું તો ફક્ત આત્માએ કરી આત્મામાંજ ઓળખાતો આત્માજ છું. ૨૯.

વિવેચન—નર, નારી અને નાન્યતર એ શરીરમાં ત્રણ પર્યાય છે. હવે જો શરીરજ આત્મા નથી, તો નર, નારી અને નાન્યતર કયાંથી હોય? સંખ્યા, એકવર્ગમાં આવેલી એક ચીજના ભાગો છે. પરંતુ આત્મા અવિભાજ્ય હોવાને લીધે તેની સંખ્યા કેમ થઇ શકે?

ભાષાન્તરકારથી અમેરિકામાં આવેલા યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના ચિકાગો નગરમાં મિસીસ નોરા પેટ્રી નામની એક સહોદર બ્હેને, પ્રશ્ન કરતાં કંઈક અનુભવ ગત ઉત્તર અપાયું હતું તે આત્માનંદીને ઉપયુક્ત જાણી અત્રે લખ્યું છે.

બ્હેન મિસીસ નોરા પેટ્રીએ કહ્યું,–મને મારા પતિમાં પતિભાવ, મારી ઈવામાં પુત્રીભાવ, અને મારામાં નોરાભાવ, એમ હોવાથી પ્રેમ વેંચાઇ જતો નથી? અને વેંચાઈ જવાથી પાતળો થઈ જતો નથી? ને તારામાં બંધુત્વભાવ આવવાથી તો ચાર ભાગમાં વેંચાઇ જાયછે; એમ એકજ પ્રેમની

ચાર સંખ્યા થઇ. હવે સર્વ મનુષ્યોમાં, અને સર્વ જંતુઓમાં, હું જો પ્રેમ રાખું, તો આખા વિશ્વમાં જેટલી વ્યક્તિઓ છે, તેટલા પ્રેમના ખંડ થઇ જાય.

ઉત્તર આપતાં ભાષાંતરકારે કહ્યું કે, એમ નહિ, જ્યારે બ્હેન, હું તારી સન્મુખ જોઉંછું, ત્યારે અરૂપી અખંડ પ્રેમ તારામાં **ભગિનીભાવ** પામેછે. અને જ્યારે મારા બનેવી તરફ જોઉંછું, ત્યારે તેજ અરૂપિ અખંડ પ્રેમ પોતાનું સ્વરૂપ બદલી આખોને આખો **બનેવીભાવ** પામેછે. જ્યારે ઇવા તરફ જોઉંછું, ત્યારે તેજ પ્રેમ આખોને આખો **ભાણેજીભાવ** પામેછે. તેમજ સકળ જંતુમાં પ્રેમ રાખવો, એટલે સમયે સમયે પ્રત્યેક વ્યક્તિમાં, આખોને આખોજ તે પ્રેમ હોય; પણ તેના ખંડ થઇ શકે નહિ. એટલે તેની સંખ્યા પણ થાયજ નહિ. જેમ પ્રેમ અવિભાજ્ય છે તેમ આત્મા પણ અખંડ છે. ઉપનિષદ્ પણ એમ કહેછે:— **पूर्णमदः, पूर्णमिदं पूर्णात्पूर्णमुदच्यते; पूर्णस्य पूर्णमादाय पूर्णमेवावशिष्यते.** એ પૂર્ણ છે, આ પણ પૂર્ણ છે, પૂર્ણમાંથી પૂર્ણ આવેછે, પૂર્ણમાંથી પૂર્ણ લેતાં પૂર્ણજ અવશેષ રહેછે.

ત્યારે હું આત્મારૂપે અનુભવાઉં છું તે કેવો છું ?

यदबोधे मया सुप्तं यद्बोधे पुनरुत्थितम् ।
तद्रूपमिदमत्यक्षं स्वसंवेद्यमहं किल ॥ ३० ॥

અર્થ—જે આત્માના સ્વરૂપના બોધવિના અત્યારસૂધી હું સૂતો હતો અને જે આત્મસ્વરૂપના જ્ઞાનથી હવે જાગૃત થયોછું તેજ ઇંદ્રિયોથી ન જણાય એવું, ખરેખર સ્વસંવેદ્ય મારૂં સ્વરૂપ છે. ૩૦

વિવેચન—જેમ એક મનુષ્ય પાસે ૫–૭ હીરા હોય અને ખુશી થાય, પરંતુ તેને હીરાની ખાણ હાથમાં આવે ને જેવો આનંદ પામે, તેમ **સ્વસંવેદ્ય** એટલે આત્માનુભવ કરનારને પરમાનંદ પ્રગટ થાય છે. નિગોદની અંધારી રાતમાંથી તિર્યંચની તારાવાળી રાત્રમાં આવતાં **ખુશી** થઇ, અને ત્યાંથી મનુષ્યની ચાંદનીરૂપ રાત્રમાં આવતાં વધારે હર્ષ થયો; પરંતુ **અનુભવસૂર્ય** ઉગવતાંતો **આનંદજ** જણાયછે. માટે મારા સગા ભાઇઓ, બ્હેનો અને સગી માતાઓ, જે મનુષ્યપણું આવ્યું તેને માટે રડો નહિ પણ હર્ષિત થાઓ, એટલે આનંદ સૂર્ય ઉગશે.

રાગ દ્વેષનો આ જન્મમાંજ નાશ ને જ્યોતિર્મય
આત્માનું પ્રગટ થવું.

ज्योतिर्मयं ममात्मानं पश्यतोऽत्रैव यांत्यमी ॥
क्षयं रागादयस्तेन नारिः कोऽपि न मे प्रियः ॥ ३१ ॥

અર્થ—જ્યોતિર્મય આત્માને મારામાં જોતો એવો હું, તે મારા રાગદ્વેષ અહીંજ ક્ષય થઇ ગયા છે તેથી હવે કોઈ મારે નથી શત્રુ કે નથી મિત્ર. ૩૧

અનુભવ—ભરતી ઓટ ઘણા સમુદ્રમાં જણાય છે પણ ભૂમધ્ય સમુદ્રમાં નથી જણાતો. અમેરિકામાં દિવસ ત્યારે હિંદુસ્તાનમાં રાત્રિ, ને હિંદુસ્તાનમાં રાત્રિ, ત્યારે અમેરિકામાં દિવસ એમ ઉભયાત્મક રાત્રિ દિવસ પૃથ્વી પર જણાય છે પણ સૂર્યમાં રાત્ર દિવસ નથી. અજવાળું ને તેના અભાવ-

રૂપ અંધારૂં નથી. પણ ત્યાં કેવળ પ્રકાશ છે. તેમ આત્મામાં, રાગદ્વેષરૂપ ભરતી ઓટ જતાં, પ્રિય અપ્રિય જતાં, શત્રુ મિત્રપણું જતું રહિ, કેવળ આનંદરૂપ, આત્મસ્વરૂપ જણાઇ રહેછે; તેમ જે સારા નઠારામાં નથી, પ્રિય અપ્રિયમાં નથી તેજ આત્મા મધ્યમાં રહેછે, તેજ જ્યોતિર્મય નિજસ્વરૂપદર્શન પામે છે માટે રાગને પાસે જોઇ, સામેપાસવાળાને શત્રુ કેહેવા અને દ્વેષને પાસે જોઇ સામે વાળાને મિત્ર કેહેવા એ અ-જવાળાને તેની સામેના અંધારાના પદાર્થમાં તાદાત્મ્ય ભાવથી થયું, પણ તેથી વિલક્ષણ એવું જ્યોતિર્મય, સર્વ તેજોમય સૂર્યસરખું આત્મસ્વરૂપ તો આનંદઘનરૂપ, સર્વ ઉપર સમ-પરિપૂર્ણ પ્રેમવાળું ભાસે છે--ભા. ક.

આત્મસ્વરૂપ જાણનારને રાગાદિ ક્ષીણ હોવાથી કોઇ
શત્રુ કે મિત્ર હોતા નથી.

अदृष्टमत्स्वरूपोऽयं जनो नारिर्न मे प्रियः ।
साक्षात्सुदृष्टरूपोऽपि जनो नारिः सुहृन्न मे ॥ ३२॥

અર્થ—રાગદ્વેષ, પરવસ્તુમાં હું કે મારાપણાની બુદ્ધિથી થાય છે ને એ પરવસ્તુ છોડી મને જ્યારે મારા આત્મામાંજ આત્મબુદ્ધિ થઇ છે, ત્યારે લોકો મને ન દેખે તો પણ તે મારે શત્રુ મિત્ર નથી અને સાક્ષાત્ કદાચ સારી રીતે દેખે તોપણ તે મારા શત્રુ મિત્ર નથી, કારણ કે હવે મારામાં રાગદ્વેષ જણાતા નથી. ૩૨.

સ્પષ્ટીકરણ—અહિં ભાષાંતરકર્ત્તા પોતાની વીતેલી વાત,

સકળ સૃષ્ટિના જંતુઓ સમક્ષ કહી દેછે. તે એ છે કે, જેમ અજવાળાનો પ્રતિપક્ષી અંધારૂં, ને અંધારાનો પ્રતિપક્ષી અજવાળું, એમ જે ઇંદ્રિયોથી દેખાય છે તે આત્મામાં નથી. જેમ અજવાળું ને અંધારૂં, સૂર્યમાં દેખાતું નથી; પણ કેવળ પ્રકાશ દેખાય છે. તેમ રાગનો પ્રતિપક્ષી દ્વેષ અને દ્વેષનો પ્રતિપક્ષી રાગ, એમ આત્મામાં દેખાતો નથી. પણ આત્મામાં તો, સકળ જંતુપર અખંડ સમભાવ રહે છે.

હવે પૂર્વની ક્રિયા મને કેવી લાગે છે.

इतःप्रभृति निःशेषं पूर्वं पूर्वविचेष्टितम् ।
ममाद्य ज्ञाततत्वस्य भाति स्वप्नेन्द्रजालवत् ॥ ३३॥

અર્થ—આજ સુધી જે જે મારૂં પૂર્વે આચરણ હતું તે સઘળું આજે તત્વ જાણ્યા પછી હવે મને સ્વપ્ના સરખું કે ઇંદ્રજાલ જાણે ન હોય, તેવું લાગે છે ! ! ! ૩૩.

એમ અંતરાત્મા થઈ પરમાત્માને જોઉં છું તે કહેછે.

यो विशुद्धः प्रसन्नात्मा परं ज्योतिः सनातनः ।
सोहं तस्मात्प्रपश्यामि स्वस्मिन्नात्मानमच्युतम् ॥३४॥

અર્થ—જે અત્યંત નિર્મલ છે, આનંદમય છે, પરમ જયોતિર્મય છે, અને જે સનાતન છે તેજ હું છું એટલામાટે મારામાં રહેલા અચ્યુત આત્મા જે પરમાત્મા છે તેને હવે હું વિશેષે કરી જોઉં છું. ૩૪.

હવે તેજ વૃત્તિનો અભ્યાસ કરવો તે કહેછે.

बाह्यात्मानमिति त्यक्त्वा प्रसन्ने चांतरात्मनि ।
विधूतकल्पनाजालं परमात्मानमभ्यसेत् ॥ ३५ ॥

અર્થ—એ પ્રકારે બાહ્ય આત્માનો ત્યાગ કરી પ્રસન્ન એવા અંતરાત્મામાં રહી સર્વ કલ્પનાજાલથી રહિત એવા **પરમાત્માનો** અભ્યાસ કરવો. ૩૫.

સૂચના—સર્વકાળે ન બને તો, સામાયકની અંદર આત્માનુભવના અભિલાષિએ, આ શ્લોકમાં જણાવેલો અભ્યાસ કરવો એ ઠીક છે.

હવે બંધ અને મોક્ષનું કારણ કહેછે.

बंधमोक्षावुभावेतौ भ्रमेतरनिबंधनौ ।
बंधश्च परसंबंधात्तद्भेदाभ्यासतः शिवम् ॥ ३६ ॥

અર્થ—આત્માને પરવસ્તુના સંબંધથી બંધ છે, એમજ આત્મા અને પરવસ્તુના ભેદના અભ્યાસથી મોક્ષ છે. વળી બંધનું કારણ પરવસ્તુમાં આત્મભ્રાંતિ છે. તેમજ મોક્ષનું કારણ તેથી વિપરીત એટલે સ્વવસ્તુમાં સ્વપણું અને પરવસ્તુમાં પરપણું જાણવું, અને તેમજ આચરવું એમ છે. ૩૬.

હવે જ્ઞાની અને અજ્ઞાનીનો ભેદ બતાવે છે.

अलौकिकमहो वृत्तं ज्ञानिनः केन वर्ण्यते ।
अज्ञानी बध्यते यत्र ज्ञानी तत्रैव मुच्यते ॥ ३७ ॥

અર્થ—અહો જ્ઞાનીના વૃત્તનું અર્થાત્ આચરણનું કોણ વર્ણન કરી શકે એમ છે? તેતો કોઇ અલૌકિક છે, કારણકે જ્યાં અજ્ઞાની બંધાઈ જાય છે, ત્યાંજ **જ્ઞાની** (સમ્યક્દૃષ્ટિ હોવાથી) બંધનથી મૂકાય છે ! ! ! ૩૭.

વિવેચન—જ્ઞાનીને સંસાર, સારી રીતે ઉચ્ચ ગતિ કરવાનું હવેથી સ્થાન છે. અને અજ્ઞાનીને સંસાર ભટકવારૂપ લાગે છે. જ્ઞાનીને સર્વ આનંદમય જણાય છે, અજ્ઞાનીને સર્વ દુઃખમય છે. જ્ઞાનીને ભવોભવ થવા એ રમત છે, અજ્ઞાનીને ભવોભવ થવું એ ભટકવારૂપ અથવા વેઠરૂપ છે. **જ્ઞાની આનંદઘન મહારાજને**, આ ચૌદ રાજ લોકમાં ચોરાશી લાખ યોનિમાં ફરવું એ ચોપટની રમત જેવું લાગે છે, અને અજ્ઞાનીને તે કેદખાના જેવું લાગેછે. खेले चतुर्गति चोपर ચાર ગતિરૂપ ચોપટ જીવ ખેલેછે, કારણ જ્ઞાનીનો ખેલ સર્વમાં નિર્જરારૂપે હોય છે.

અનુભવી આંતરદૃષ્ટિથી પૂર્ણ, અને આંતરદૃષ્ટિપૂર્વક બહિરદૃષ્ટિથી ખંડ એમ જોવાથી ઉભય અરૂપી રૂપી પદાર્થનો આસ્વાદ લઈ શકે છે.

હવે પોતાની પૂર્વની બાહ્યદૃષ્ટિ સંભારી જરા ખેદ કરે છે.

यज्जन्मगहने खिन्नं प्राङ्मया दुःखसंकुले ।
तदात्मेतरयोर्नूनमभेदेनावधारणात् ॥ ३८ ॥

અર્થ—દુઃખોથી આકુલ વ્યાકુલ થઈ રહેલા આ જન્મરૂપી ગહન વનમાં હું પૂર્વે ભટકી ભટકી બહુ ખેદ પામ્યો; કારણ કે આત્મા અને તેથી જુદી એવી બીજી જડ વસ્તુઓનો આત્માસાથે, અરે અરે અભેદપણે મેં નિશ્ચય કર્યો ! ! !૩૮.

હવે પોતાને આત્મનિર્ણય થયા પછી પરજીવ ઉપર તેને કેટલી બધી કરૂણા આવે છે તે દેખાડે છે.

मयि सत्यपि विज्ञाने प्रदीपे विश्वदर्शिनि ।
किं निमज्जत्ययं लोको वराके जन्मकर्दमे ॥ ३९ ॥

અર્થ—હું આ આખા વિશ્વને જોનારો જ્ઞાનરૂપી છું. તે છતાં બિચારો આ લોકસમુદાય જન્મરૂપી કાદવમાં કેમ પડી જાય ! ! ! ૩૯.

હવે આત્મજ્ઞાની પોતાનો અનુભવ કહેછે.

आत्मन्येवात्मनात्माऽयं स्वयमेवानुभूयते ।
अतोऽन्यत्रैव मां ज्ञातुं प्रयासः कार्यनिष्कलः॥४०॥

અર્થ—આવા જ્ઞાન, દર્શનમય આત્માનો અનુભવ તો આત્માની અંદર આત્મા પોતેજ પોતાની મેળે કરી રહ્યો છે, માટે મારે તેને બાહેર જાણવાને પ્રયત્ન કરવો તે હવે નિષ્ફલ છે. ૪૦

આત્માનો આમ અનુભવ થયા પછી તેનીજ વારંવાર
ભાવના કરવાથી થતા ફળને દેખાડે છે.

स एवाहं स एवाहमित्यभ्यसन्ननारतम् ।
वासनां द्रढयन्नेव प्राप्नोत्यात्मन्यवस्थितिम् ॥४१॥

અર્થ—આ પ્રમાણે જ્ઞાનદર્શનમય આત્માનો અનુભવ થયા પછી સોહં "સોહં" તેજ હું તેજ હું એવો વગર ખાંચે અભ્યાસ કરતાં કરતાં તે શુદ્ધ ચૈતન્યમય આત્માની એવી દૃઢ વાસના થાય છે કે જેથી તે આત્મા પરમાત્માની સ્થિતિને પામે છે. ૪૧.

વિવેચન—અર્થસહિત પ્રથમ આ શ્લોકોનું શ્રવણ અથવા **વાચન**, પછી તેનું **મનન**, ત્યાર પછી તેનો **નિદિધ્યાસ**, અર્થાત્ તે પ્રમાણેજ વર્તન કરતાં પોતામાંજ, આત્માજ અનંત ચતુષ્ટયની કંઇ છાયા દેખાતાં આનંદ થઇ રહેશે.

અને આ શુક્લધ્યાનમાંજ મંડ્યા રહેવાથી પરંપરાએ થોડાજ વખતમાં પરમાત્મસ્થિતિ પમાશે. માટે અભ્યાસીએ એટલે આત્માના અનુભવની ઇચ્છા રાખનારે, શ્રવણ, મનન ને નિદિધ્યાસ એ ત્રણે અનુક્રમે સાચવવાં જોઇએ—ભા. ક.

હવે અજ્ઞાનીની દશા વર્ણવે છે.

स्याद्यद्यत्प्रीतयेऽज्ञस्य तत्तदेवापदास्पदम् ।
बिभेत्ययं पुनर्यस्मिंस्तदेवानंदमंदिरम् ॥ ४२ ॥

અર્થ—જે જે વસ્તુઓમાં અજ્ઞાનીની પ્રીતિ થાય છે, તે તે વસ્તુઓ ખરૂં જોતાં તેને દુઃખ આપનારીજ હોય છે, પરંતુ જે વસ્તુથી તે બીહે છે, તેજ વસ્તુ તેને આનંદના મંદિરમાં દોરી જનારી છે. ૪૨.

હવે પરમાત્માનું તત્વ ઓળખવાનો પ્રયોગ કહી દેખાડે છે.

सुसंवृत्तेंद्रियग्रामे प्रसन्ने चांतरात्मनि ।
क्षणं स्फुरति यत्तत्त्वं तद्रूपं परमेष्ठिनः ॥ ४३ ॥

અર્થ—ઇંદ્રિયોના સમૂહને તેઓના વિષયોમાં વ્યાપાર કરતા તદન બંધ કર્યા પછી, પ્રસન્ન અંતરાત્મામાં ક્ષણવાર જે તત્ત્વ સ્ફુરે છે, જેનો પ્રતિભાસ થાય છે, તેજ **પરમાત્માનું** તત્વ છે. ૪૩.

વિવેચન—અનાદિ કાળથી વિષયોમાંજ પ્રીતિ કરતું આવેલ મન ઇંદ્રિયદ્વારથી વારંવાર બહારજ ખેંચાયા કરે છે. તેને વિષયોમાંથી ખેંચી લીધું હોય તો, ઇંદ્રિયો લોલસાં જેવી માલમ પડે છે. જેમ કેટલીએક ગાયને એક પીઠપર છઠ્ઠો પગ

હોય છે, પરંતુ તે કંઇ ચાલવામાં કામ આવતો નથી, તેમ ઇંદ્રિયો સ્થિર થઇ રહેછે અને મન જ્યારે એમ વિષયમાંથી ખેંચાયું, ત્યારે જરા આરામ પામે છે, જરા શાંતિ અનુભવેછે, અને તેજ ક્ષણે તેને કંઇક અપૂર્વભાવ પોતાના આત્મામાંજ ભાસે છે, આમ સ્થિર મન થતાં જે જણાયછે, તે પરમાત્માનું તત્વ હોય એમ ભાસે છે, પછી જ્ઞાની મહારાજે દીઠું હોય તે ખરૂં.-ભા. ક.

હવે આમતત્વાવલંબીને કોની આરાધના કરવી? તે કહેછે.

यः सिद्धात्मा परः सोऽहं सोऽहं स परमेश्वरः ।
मदन्यो न मयोपास्यो मदन्येन न चाप्यहम्॥४४॥

અર્થ—જે સિદ્ધાત્મા તેજ હું અને હું તેજ પરમાત્મા; એટલા માટે હુંજ મારો ઉપાસ્ય છું કારણ કે હું મારાથી જુદો નથી. ૪૪.

વિવેચન—ઉપરના શ્લોક મુજબ ક્ષણવાર જોતાં જેને પોતાનું તત્વ પ્રતિભાસે છે તે અંતરાત્મા છે. ત્યારે હું એટલે અંતરાત્મા તેજ ઉપાસક છું અને પરમાત્મા ઉપાસ્ય છે, હવે અંતરાત્મામાં સ્ફુરતું તત્વ તેજ પરમાત્મા છે, અને તેની ઉપાસના કરતાં તેજ અંતરાત્મા પરમાત્મા થઈ રહે છે, આમ અંતરાત્માનું પરમાત્મા સાથે એટલે ઉપાસકનું ઉપાસ્ય સાથે અભેદપણું થઈ રહે છે. -ભા. ક.

હવે પરમાત્માની આરાધના કેમ કરવી? તે કહે છે.

आकृष्य गोचरव्याघ्रमुखादात्मानमात्मना ।
स्वस्मिन्नहं स्थिरीभूतश्चिदानंदमये स्वयम् ॥ ४५ ॥

અર્થ—આ મારા અંતરાત્માવડે વિષયોરૂપી વાઘના મુખમાંથી મારા આત્માને છોડાવીને, આ અંતરાત્માવડેજ મારામાં જણાતા ચિદાનંદમય પરમાત્મામાં પોતાની મેળે સ્થિર થઇને હવે રહું. ૪૫.

હવે આત્માને શરીરથી જે જુદો નથી જાણતો, તે પ્રતિ કહેછે.

पृथगित्थं न मां वेत्ति यस्तनोर्गतविभ्रमः ।
कुर्वन्नपि तपस्तीव्रं न स मुच्येत बंधनैः ॥ ४६ ॥

અર્થ—સઘળા વિભ્રમ છોડી દઇ આપ્રમાણે મને શરીરથી જુદો જે નથી જાણતો, તે મહા કઠણ તપ કરવા છતાં પણ બંધનથી મુકાતો નથી. ૪૬.

હવે તપથી તો મહાકલેશ થાય છે એમ શંકા કરનારને કહેછે.

स्वपरांतरविज्ञानसुधास्पंदाभिनंदितः ।
खिद्यते न तपः कुर्वन्नपि क्लेशैः शरीरजैः ॥ ४७ ॥

અર્થ—જે સ્વ અને પરના વિશેષ જ્ઞાનરૂપી અમૃતનો આસ્વાદ લઈ પોતાના સ્વરૂપના આનંદમાં લીન છે, તેને શરીરાદિક કષ્ટોવડે થતાં અઘોર તપથી પણ ખેદ થતોજ નથી. (જેમકે ગજસુકુમારને) ૪૭.

હવે એવો ખેદ પામનાર આત્માને જાણતો નથી પણ કોણ જાણે છે તે કહેછે.

रागादिमलविश्लेषाद्यस्य चित्तं सुनिर्मलम् ।
सम्यक् स्वं स हि जानाति नान्यः केनापि हेतुना॥

અર્થ—રાગ ને દ્વેષરૂપી મેલ તદ્દન નીકળી ગયાથી જેનું ચિત્ત સ્ફટિક જેવું અત્યંત સ્વચ્છ થઇ ગયું છે, તેજ યથાર્થ રીતે પોતાના આત્મતત્વને જાણે છે. પરંતુ તે વિના બીજો કોઇ, કોઇ પણ ઉપાયે તેને જાણી શકતો નથી. ૪૮.

વિવેચન—પ્રિય વાંચનાર, યાદ રાખજે કે રાગદ્વેષ પરવસ્તુને લીધે થાય છે, તો પરવસ્તુ છોડતો જા, એટલે રાગદ્વેષ ઓછા થશે અને તેટલે અંશે તું હળવો, સ્વચ્છ થતો જઇશ; અને વિશેષ ત્યાગે આરંભમાં વિશેષ લાભ છે, પરંતુ અંતે મધ્યસ્થ થઇ ત્યાગ ગ્રહણ છોડી દેજે એટલે બસ તારૂં તત્વ તારી પાસે હાજર છે.–ભા. ક.

હવે તત્વ તે શું તે ટુંકામાં જણાવી દેછે.

निर्विकल्पं मनस्तत्त्वं न विकल्पैरभि द्रुतम् ।
निर्विकल्पमतः कार्यं सम्यक् तत्त्वप्रसिद्धये ॥४९॥

અર્થ—નિર્વિકલ્પ મન એજ આત્મતત્વ અને તે નાના પ્રકારના વિકલ્પથી પીડાએલું હોય, ત્યારે આત્માભ્રાંતિ, માટે મનને નિર્વિકલ્પ કરવું, કારણકે તેથીજ આત્માનું સમ્યક્ તત્વ પ્રગટ થાય છે. ૪૯.

વિવેચન—આત્મા જે નાના પ્રકારના વિકલ્પો કરે છે, તે સઘળા મનવડે થાય છે, પરંતુ જ્યારે તે વિકલ્પો છોડી દે એટલે મન પણ લુલું થઇ ઉભું રમે છે. આમ વિકલ્પો છુટ્યા પછી પોતે, તેજ પોતે, શાંત, નિષ્ક્રિય, આનંદમય, પ્રતિભાસે છે.–ભા. ક.

હવે કોણ તત્વને જુએ છે ને કોણ નથી જોતો તે કહેછે.

अज्ञानविप्लुतं चेतः स्वतत्त्वादपवर्तते।
विज्ञानवासितं तद्धि पश्यत्यंतःपुरे प्रभुम्॥५०॥

અર્થ—અનાદિ કાળથી અજ્ઞાનમાં મુંઝાઇ ગએલું ચિત્ત આત્મતત્વથી પાછું હઠે છે. પરંતુ તેજ ચિત્ત જ્ઞાનવાસનાથી ઘટમંદિરમાં રહેલા પ્રભુને જુએ છે. ૫૦.

કદાચ પૂર્વના મોહના ઉદયથી રાગ દ્વેષવડે મન હણાય તો, શું કરવું તે કહેછે.

मुनेर्यदि मनो मोहाद्रागाद्यैरभिभूयते।
तन्नियोज्यात्मनस्तत्त्वे तानेव क्षिपति क्षणात्॥५१॥

અર્થ—કદાચ મુનિનું મન મોહને લીધે રાગદ્વેષવડે પરાભવ પામે, તો તેને આત્મતત્વ સાથે જોડવું એટલે તે રાગદ્વેષને તેજ ક્ષણે છોડી દેશે. ૫૧.

વિવેચન—આ યુક્તિ બહુજ ઉત્તમ છે; કારણકે આ યુક્તિથી મોહરાજ, તેના પ્રધાન રાગદ્વેષ, તેના સુભટો કામ, ક્રોધાદિ એ સર્વનો પરાભવ થઇ જાય છે. કારણકે આત્મા પરને છોડી પોતાના સ્વરૂપમાં પેઠો કે, પ્રિય વાંચનાર, પેહેલાંજ તેનું **વીર્ય** સ્ફુરે છે. એ વીર્યને જોતાંજ મોહને ખેપટીઆં મૂકી નાસવું પડેછે; પોબારા ગણવા પડે છે કારણકે એ પોતાના સ્વરૂપમાં ગયો એટલે એને પરવસ્તુમાં રસ કે મુર્ચ્છા રહી નહિ એટલે બીચારાં રાંકડાં મોહિનીનાં કર્મ આ વીર્યવાનને શું કરી શકે? ૫૧.

હવે પર વસ્તુમાંથી રતિ જવાનો માર્ગ દેખાડે છે.

यत्राऽज्ञात्मा रतः काये तस्माद् व्यावर्तितो धिया ।
चिदानंदमये रूपे योजितः प्रीतिमुत्सृजेत् ॥ ५२ ॥

અર્થ—જે કાયામાં અજ્ઞ આત્મા રત થયો હોય, ત્યાંથી બુદ્ધિથી તેને છોડાવવો, અને તેથી ઉત્તમ કાયા જે પોતાનું ચિદ્દાનંદમય સ્વરૂપ છે, તેની સાથે અંતરાત્માવડે આત્માને જોડવો, એટલે પૂર્વની પ્રીતિ છુટી જશે. ૫૨.

અજ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થતું દુઃખ જ્ઞાનથી નાશ પામે છે.

स्वविभ्रमोद्भवं दुःखं स्वज्ञानेनैव हीयते ।
तपसाऽपि न तच्छेद्यमात्मविज्ञानवर्जितैः ॥५३ ॥

અર્થ—આત્મવિભ્રમથી ઉત્પન્ન થએલું દુઃખ આત્મજ્ઞાનથી નાશ પામે છે, પરંતુ જેને આત્મજ્ઞાન નથી એવા પુરૂષો તપથી પણ તે દુઃખનો નાશ કરી શકતા નથી. ૫૩.

તપસ્યા વગેરે કરી અંતરાત્મા તથા બહિરાત્મા શું ઇચ્છે છે?

रूपायुर्बलवित्तादिसंपत्तिं स्वस्य वांछति ।
बहिरात्माऽथ विज्ञानी साक्षात्तेभ्योऽपि विच्युतिम् ।

અર્થ—બહિરાત્મા તપ કરી એવું ઇચ્છે છે કે સારૂં રૂપ, લાંબી આવરદા, ઘણું ધન, બળ વગેરે સંપત્તિ મને મળો, અને અંતરાત્મા એટલે જ્ઞાની એમ ઇચ્છે છે કે હું એઓથી કેમ મુકાઉં? ૫૪.

હવે અજ્ઞાની બંધાય છે ને જ્ઞાની છૂટે છે, તેવું બતાવે છે.

कृत्वाऽहंमतिमन्यत्र बध्नाति स्वं स्वतश्च्युतः ।
आत्मन्यात्ममतिं कृत्वा तस्याऽज्ञानी विमुच्यते ५५

અર્થ—પરમાં અહંબુદ્ધિ કરવાથી પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપથી પડી જઇ કર્મ બંધન થાય છે, અને પોતાના આત્મામાં આત્મબુદ્ધિ કરવાથી જ્ઞાની પરવસ્તુથી[1] ખસી જઇ, પોતામાં આવી, કર્મબંધનથી મૂકાય છે. ૫૫.

અજ્ઞાની આત્માને સ્ત્રી, પુરૂષ, નપુંસક વેદવાળો જાણેછે
અને જ્ઞાની તેને જ્ઞાનદર્શનવાળો જાણેછે.

आत्मानं वेत्त्यविज्ञानी त्रिलिंग-संगतं वपुः ।
सम्यग्वेदी पुनस्तत्त्वं लिंगसंगतिवर्जितम् ॥ ५६ ॥

અર્થ—સ્ત્રી, પુરુષ, ને નપુંસક એવા ત્રણ ભેદ જે શરીરને છે, તે અજ્ઞાનીને પોતાના છે એમ જણાય છે, પરંતુ જ્ઞાનાદિ એજ જેને વેદ છે એવો સમ્યક્ તત્ત્વવેદી જ્ઞાની, પોતાને એ ત્રણેથી રહિત જાણે છે. ૫૬.

આવું જ્ઞાન છતાં જ્ઞાની કોઈ વેળા કેમ ભૂલી જાયછે ?

समभ्यस्तं सुविज्ञातं निपीतमपि तत्त्वतः ।
अनादिविभ्रमात्तत्त्वं प्रस्खलत्येव योगिनः ॥ ५७ ॥

અર્થ—તે તત્વ સારી રીતે જાણેલું હોય, જાણ્યા પછી તેનો રૂડી પ્રકારે અભ્યાસ કરેલો હોય, તે પ્રમાણે વર્તન પણ સારે પ્રકારે કર્યું હોય, તે છતાં અનાદિ કાળના વિભ્રમથી યોગીનું તત્વ પણ પોતાના સ્વતત્વથી ખસી જાય છે. અર્થાત્ તેને પણ હું સ્ત્રી છું, પુરૂષ છું એવી ભૂલ કોઈ કોઈવાર થઇ જાયછે. ૫૭.

---

૧ કારણ કે પરને બાઝી રહેવાથી કર્મ બંધાયછે, ને છોડી દેવાથી છૂટેછે.

ત્યારે તેને શી રીતે તજાય તે કહેછે.

अचिद्दृश्यमिदं रूपं न चिद्दृश्यं ततो वृथा ।
मम रागादयोऽर्थेषु स्वरूपं संश्रयाम्यतः ॥ ५८ ॥

અર્થ—આ ત્રિલિંગી દેહાદિ જડ છે, તે દૃશ્ય છે અને **ચેતનમય** હું તે અદૃશ્ય છું, તે કાંઇ દૃશ્ય થતો નથી, તે છતાં રાગાદિ મને જે થાયછે, તે જડ એવા દેહાદિ વિષયોમાં થાયછે, માટે મારા પોતાના સ્વરૂપનેજ અવલંબીને રહું તેજ ઠીક છે. ૫૮.

હવે અજ્ઞાનીને અને જ્ઞાનીને ગ્રહણ કરવા જોગ તથા ત્યાગ કરવા જોગ શું છે તે કહેછે.

करोत्यज्ञो ग्रहत्यागौ बहिरंतस्तु तत्त्ववित् ।
शुद्धात्मा न बहिर्नांतस्तौ विदध्यात्कथंचन ॥५९॥

અર્થ—**મૂઢ**, વિષયોમાં પ્રીતિ થાય એટલે તેને ગ્રહણ કરે, પછી તેમાંજ અરૂચિ થતાં તેનોજ ત્યાગ કરે; **અંતરાત્મા** જેણે તત્વને જાણ્યું છે, તે રાગાદિનો ને નાનાપ્રકારના વિકલ્પોનો ત્યાગ કરે, અને તે પોતામાં રહી પરમસ્વરૂપને ગ્રહણ કરે, અને **શુદ્ધાત્મા** બાહિર, આંતર, ગ્રહણ કે ત્યાગ કંઇ કરતોજ નથી. ૫૯.

હવે અંતરાત્મા આંતર ત્યાગ અને ગ્રહણ કેવી રીતે કરેછે ?

वाक्कायाभ्यां पृथक्कृत्वा मनसात्मानमभ्यसेत् ।
वाक्तनुभ्यां प्रकुर्वीत कार्यमन्यन्न चेतसा ॥ ६० ॥

અર્થ—વાણી ને કાયાથી આત્માને છુટો કરી ફક્ત **મનથી**

આત્માનું ધ્યાન કરવું, અને તેજ મનવડે વાણીનાં અને શરીરનાં કોઈ પણ કામો ન કરવાં.[1] ૬૦.

---

૧ આ શ્લોકરત્ન આત્મ–અભ્યાસીને બારાક્ષરી (બારાખડી) રૂપ છે. માટે પ્રિય વાંચનાર, જો તને આત્માની ખબર ન હોય તો, આ શ્લોકને વારંવાર **વાંચ** અથવા **સાંભળ**, આના અર્થનું વારંવાર **મનન** એટલે ચિંતન કરી મનમાં ખૂબ બેસાડ, અને ત્યાર પછી, મન કેમ વશ કરવું તેનો એક ઉપાય નીચે પ્રમાણે કર.

અનુક્રમ એવો છે કે, કાયા, વાણી ને મન. જે કોઈ અશુભમાં પ્રવર્તતાં હોય, તેને શુભમાં પ્રવર્તાવવાં એટલે એવી ટેવ કાયા, વાણી ને મનને પડ્યા પછી, મન પ્રસન્ન થશે અને તે પ્રસન્ન થયું કે મનવડે કાયા ને વાણીથી આત્માને છુટો કરવો. પછી તેજ પ્રસન્ન મનવડે આત્માને પોતાના ઘરમાં ખોળવો. આમ જ્યારે બીજા સર્વ વિચાર છોડી દઇ કેવળ પોતાના શુદ્ધ ચૈતન્યનેજ તે અભ્યાસ કરશે, તો ક્ષણવાર જ્યારે મન સ્થિર થઇ જશે કે તેને **આત્મ**લાભ થશે, પરંતુ મનને જેને અશુભમાંથી કાઢવું નથી તેને આ અભ્યાસ વ્યર્થ છે. પરંતુ જો શુભમાં પ્રવર્તાવવું હોય તો કાયા, વાણી ને મનની પવિત્રતા કરવી. અને એ પવિત્ર થવાના અનેક માર્ગમાં એક માર્ગ આ છે કે મૈત્રી, કરૂણા, પ્રમોદ અને મધ્યસ્થ એ ચાર ભાવનાનો ખૂબ અભ્યાસ કરવો. જેમ બાર વ્રતધારી હમેશાં નિયમ લઇ સંક્ષેપે છે, તેમ તેને સાંજસવાર સકલ જંતુપર સમાનભાવરૂપ **મૈત્રી**, તે દિવસે રહી કે ન રહી, પોતાથી દ્રવ્યે કે વિદ્યાએ હિન હોય તેના ઉપર **કરૂણા** રહી યા નહીં, પોતાથી દ્રવ્યે વા વિદ્યાએ વધારે હોય તેને જોઈ પોતાને આનંદ થયો યા નહીં, અને અત્યંત અનાચાર સેવનાર ઉપર પણ દ્વેષ નહીં આવતાં પોતે **મધ્યસ્થ** થઇ રહ્યો યા નહીં. આમ રોજ અભ્યાસ કરતાં અધર્મે જઇ ધર્મે, અશુભ જઇ **શુભમાં** એટલે સામાયક, પૂજા, જ્ઞાનાભ્યાસ વગેરે પ્રવૃત્તિ કરવાને મન સત્વર તૈયાર થશે. અને શુભક્રિયામાં ગયા પછી મનને સ્થિર થતાં વાર

અંતરાત્માને ક્યાં વિશ્વાસ ને ક્યાં આનંદ છે, અને
બહિરાત્માને ક્યાં છે તે દેખાડે છે.

विश्वासानंदयोः स्थानं स्याज्जगदज्ञचेतसाम् ।
क्वानंदः क्व च विश्वासः स्वस्मिन्नेवात्मवेदिनाम् ॥६१॥

અર્થ—જેણે આત્માને નથી જાણ્યો તેનેજ આ જગતમાં આનંદ, અને વિલાસ રહેછે, પરંતુ જેને પોતાને વિષેજ પોતાના આત્માની ખબર છે, તેને આત્મા સિવાય ક્યાં આનંદ અને ક્યાં વિશ્વાસ! ૬૧.

નથી કારણકે વિશેષે કરી મનની સઘળી ચંચળતા અશુભ પ્રવર્તનને લીધે હોય છે, માટે અશુભને દૂર કરી શુભને ગ્રહણ કરવું અને શુભ ગ્રહણ કર્યા પછી અત્યંત **શુદ્ધ** એવા **આત્માનેજ** છેવટે મનથી ધ્યાવવો. આ સૂચના યથાર્થ લખી શકાઇ નથી, પરંતુ જે બાંધવોની ઇચ્છા હોય તેણે મને મળવું, તો હું કંઇક મને ખબર છે તેવો માર્ગ દેખાડીશ. પરંતુ તેમાં પેહેલી સરત તો એ છે કે, તેણે માયાને છોડી કેવળ **સરળ** થઇ જવું. જે બાંધવો પત્ર લખશે તેને પણ ઉત્તર બનતાં સુધી મારી શક્તિપ્રમાણે આપીશ. પરંતુ મારાં બાંધવોને મારી વિનતિ એ છે કે વિદ્વત્તાને ખાતર જો પૂછવાની જરૂર રાખતા હો, તો ફાયદાનો સંભવ ઓછો છે, પરંતુ પરિણતિ સુધારવા ઇચ્છા હોય તો **સરળ** થઇ જવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે. ઉપર જણાવેલી ચાર ભાવનાને મન, વચન ને ક્રિયાથી સેવનારને કષાય તો તીવ્રપણે રેહેતાજ નથી. એમ એ ભાવનાનો અભ્યાસ કરતાં થોડાજ દહાડામાં માલમ પડી આવશે. અને આજ ભાવનાને વિશેષ સેવતાં પોતાની જાડી બુદ્ધિપ્રમાણે પણ પોતાને અનુક્રમ માલમ પડતો જશે કે **ક્રોધની** જગોએ **ક્ષમા, માનની** જગોએ **નમ્રતા, માયાની** જગોએ **સરળતા,** ને લોભની જગોએ **સંતોષ,** આ ચાર એટલે

વિવેચન—આ જગત્ એટલે ધન, ધાન્ય, છોકરાં, કુટુંબ વગેરે. હવે તેને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ને ભાવથી અનુક્રમે જરા જુઓ અને તમારા **આત્માને** દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ **ભાવથી** જુઓ કે ક્યાં વિશ્વાસ ને ક્યાં આનંદ છે? એક ઉદાહરણ તરીકે જોઈએ તો પુત્રપ્રાપ્તિ વખતે વાજાં વગડાવી સુખ માનનારને તેનાજ મરણ વખતે જે દુઃખ થાયછે, તે વખતે પ્રથમના સુખ કરતાં પણ દુઃખ વધારે જણાશે. તો જેમાં સુખનો વિશ્વાસ રાખ્યો હતો, તેણેજ દગો દીધો એમ માણસો વાત પણ કહેછે, પરંતુ પોતાના આત્મામાં વિશ્વાસ રાખ્યો હોત, ને તેને કર્મથી છોડવી, સુખ આપવા માંડ્યું હોત તો કેવું ઠીક થાત; કારણ અનેક જન્મ થયા તોપણ તમે જુઓ

ક્ષમા, નમ્રતા, સરળતા ને સંતોષ એ પ્રાપ્ત થશે. એમ થતાં થોડા કાળમાં **સમ્યક્ત્વ** કે આંતરાત્મપણું આવશે ને બહિરાત્મભાવ કે મિથ્યાત્વપણું પલાયન કરવા માંડશે. ઉત્તરોત્તર વિશેષ **અભ્યાસથી,** અવૃત્તિપણું છોડી વૃત્તિ થશે, વૃત્તિપણામાંથી તેનોજ વિશેષ અભ્યાસ કરતાં સર્વ વૃત્તિ અવસ્થા અનુભવશે. અને પોતાને અંતરમાં એમ દેખાતું જશે કે હવે તો માત્ર મને બહુજ પાતળા ક્યાંય દેખાય છે, અને વિશેષ ભાગે તો ક્ષમા, નમ્રતા, સરળતા કે સંતોષજ રહેછે, તો પછી તેને ઘણોજ લાભ આ કાળમાં થયો એમ સમજાશે. પરંતુ આ વખતે પણ, હવે હું ઠીક છું, એમ કરી તેનું પણ માન ન ચડાવવું, કારણકે આ લેખકને કષાય ત્યાગ કરવાનો કષાય ચડતો હતો, તે આશરે છએક મહિને ખબર પડી, માટે કષાયના ત્યાગનો કષાય ન આવે તેની પણ સાથે સંભાળ રાખતાં જવી. તો **ચારિત્ર જે** આત્મા પોતેજ **છે.** તે એને ક્ષયોપશમ પ્રમાણે જણાશે, ને **ત્યાં** એટલે પોતાના સ્વભાવમાં રમણતાથી તેને આનંદ થશે—ભા. ક.

તો ખરા કે તમને છોડીને તમારો આત્મા કયાં ગયો ? તમારી સાથેનો સાથેજ છે, પરંતુ તમે તેની અવગણના કરો, તેમાં કંઇ વિશ્વાસજ ન રાખો, એતો જાણે ઘરમાં કોઇ છેજ નહીં, કાંઈ લેખાનોજ નહિ એમ કરો તોપણ તે એવો છે કે તે તમને છોડી જતો નથી, માટે તેમાં વિશ્વાસ રાખો, તો તે તમને બચાવશે. જેને સુખ સુખ કરી રહ્યા છો, તે વિપાકે દુઃખ છે પરંતુ આ તો તમને દુઃખમાંથી મુક્ત કરી આનંદમંદિરમાં લઇ જશે. તેમ બીજી સંસારી વસ્તુને આત્મા સાથે ચારે રીતે તપાસતાં સહજ માલમ પડશે, કે **વિશ્વાસસ્થાન** અને **આનંદસ્થાન તો આત્માજ** છે.

ત્યારે અંતરાત્માએ આહારાદિ પણ શું ન કરવાં?

स्वबोधादपरं किंचिन्न स्वांते बिभृयात्क्षणम् ।
कुर्यात्कार्यवशात्किंचिद्वाक्कायाभ्यामनावृतः ॥ ६२ ॥

અર્થ—ચિત્તમાં આત્મજ્ઞાન શિવાય અર્થાત્ શુદ્ધ ચૈતન્યમાં રમણતા શિવાય બીજું કાંઇ પણ કાર્ય ક્ષણવાર પણ ન કરવું અને કદાચ આહાર, વિહાર ઉપદેશાદિ કોઇ કાર્ય કરવાં પડે, તો તે કરવાં, પણ મનથી જાણે લેપાયા વિના વાણી ને કાયાથી કરવાં. ૬૨.

વિવેચન—કાયા વાણીને પ્રભુપૂજનમાં પ્રવૃત્ત કરવાની ટેવ પાડ્યા પછી એક વખતે પૂજા કરતાં મનથી પ્રભુના જ્ઞાનાદિ ગુણોને જોતાં અને તેનેજ પોતાના શુદ્ધ ચૈતન્ય સાથે સરખાવતાં છેવટે ક્ષણવાર અભેદ અનુભવ થયો. આ-

અર્થ—જેની બુદ્ધિજ જડ થઈ ગઈ છે, તેવાને આત્મસ્વરૂપ કહેવાથી તે જાણતો નથી, તેમજ ન કહેવાથી પણ તેને સૂઝે એમ નથી, માટે એવા જડબુદ્ધિને ખાતરી કરાવવાને મેહેનત કરૂં તો એમાં મારી મેહેનતજ વાંઝણી રહે. ૬૭.

વળી તેજ વિશેષે કરી કહેછે.

तन्नाहं यन्मया किंचित्प्रज्ञापयितुमिष्यते ।
योऽहं न स परग्राह्यस्तन्मुधा बोधनोद्यमः ॥ ६८ ॥

અર્થ—જે કંઇ મને જણાવવાની ઇચ્છા થઇ છે, તે હું નથી, કારણ કે જે હું છું, તે બીજાથી ગ્રાહ્ય નથી; એટલામાટે હવે મારે બોધ કરવાની મેહેનતજ વ્રથા છે. ૬૮.

વિવેચન—આત્મસ્વરૂપ વિકલ્પોમાં આવે નહિ, કારણકે વિકલ્પો મનવડે થાય છે અને મન છે તે જડ છે. માટે સ્વપરનું વિવેચન ખૂબ કરતાં કરતાં જ્યારે મન સ્થિર થઇ જરા અલગ રહ્યું કે સ્વરૂપનો પ્રતિભાસ પોતાનેજ થાય છે. એટલા માટે શાસ્ત્રકારો વારંવાર કહે છે કે એ સ્વસંવેદ્ય એટલે પોતાથીજ જણાય એવો છે.—ભા. ક.

વળી તેજ વાત વિસ્તારપૂર્વક કહેછે.

निरुद्धज्योतिरज्ञोऽतः स्वतोऽन्यत्रैव तुष्यति ।
तुष्यत्यात्मनि विज्ञानी बहिर्विगतविभ्रमः ॥ ६९ ॥

અર્થ—મૂઢને આત્મજ્યોતિ ઘણી આચ્છાદિત હોવાથી આત્માને છોડી પરવસ્તુમાંજ તે સંતોષ પામે છે અને જ્ઞાનીને

આત્મતત્વમાંજ સંતોષ રહે છે, કારણકે બાહેર વસ્તુમાં મારા-પણાનો ભ્રમ હવે તેને જતો રહ્યો છે. ૬૯.

આ ભવો ક્યાં સુધી છે અને ક્યારે મોક્ષ છે ! તે હવે કહે છે.

यावदात्मेच्छयाऽदत्ते वाक्चित्तवपुषांव्रजम् ।
जन्म तावदमीषां तु भेदज्ञानाद्भवच्युतिः ॥ ७० ॥

અર્થ—જ્યાંસુધી મન, વાણી અને કાયાને આત્મા ઇચ્છા-પૂર્વક ગ્રહણ કરે, ત્યાંસુધી તેને જન્મમરણ છે અને એક તરફ મન, વાણી ને કાયા, અને બીજી તરફ હું શુદ્ધ ચૈતન્ય એવું યથાર્થ ભેદજ્ઞાન થયું કે મોક્ષ. ૭૦.

વિવેચન—કાયાથી જે ક્રિયા કરે, વચનથી જે બોલે, અને મનથી જે વિચારે, તે બધામાં એમ જાણે કે હું કરૂં છું, હું બોલું છું, હું વિચારૂં છું, ત્યાંસુધી તે સંસાર છે. અને કાયા, વાણી ને મન, જે ક્રિયા કરે, તેનો હું તો સાક્ષી (જેમ ઘરમાં દીવો સાક્ષી હોય છે તેમ) માત્ર છું. આમ કરી નવા બંધનમાં ન પડતાં પોતાના શુદ્ધસ્વરૂપમાં રહે, તો પરંપરાએ મોક્ષ. તે એમ કે કાયા, વાણી ને મન, તેમજ તેઓની મદદથી થતાં સર્વ કાર્યો એ હું નથી અને મારાં તે નથી, હું તો શુદ્ધ, નિષ્ક્રિય, ચિદાનંદમય આત્મસ્વરૂપ છું પરંતુ તેમાં ક્રમ એવો છે કે, અશુભ ક્રિયામાં પ્રવર્તતાં, કાયા, વાણી ને મનને શુભ ક્રિયામાં પ્રવર્તાવવાં અને જ્યારે એ ત્રણે શુભ ક્રિયામાં પ્ર-વર્તવા લાગ્યા અને અશુભ ક્રિયામાં જવાની એ ત્રણેની ટેવ ભાંગી પડી, કે રફતે રફતે મનોવર્ગણાની સહાયથી શુદ્ધ સ્વરૂપનું ચિંતન કરાવવું. તેનુંજ ચિંતન કરતાં કરતાં ક્ષણવાર

મન સ્થિર થઈ જશે; અને એ સ્થિર થયું કે **આનંદમય, જ્ઞાનમય,** પ્રતિભાસ થશે. તથાપિ અનાદિકાળના, અજ્ઞાનના સહચારીપણાથી તેની સ્થિતિ ઝાઝો વાર ટકશે નહિ, તેથી એ સ્થિતિનો વારંવાર અભ્યાસ કરી, એ જ્ઞાનસંસ્કાર વધારવો, અને છેવટે એટલે સુધી કે, એ જ્ઞાનસંસ્કાર જાગૃતમાં તો જારી રહે, પણ સ્વપ્નમાં પણ જારી રહે. આવો જ્ઞાનસંસ્કાર દૃઢ થતાં, પરંપરાએ થોડાજ ભવમાં કે તેજ ભવમાં મોક્ષ થાય. કારણકે આવો જ્ઞાનસંસ્કાર થતાંજ પ્રતીતિ કરાવે છે કે, આ ભવો ચાલવા માંડ્યા, આ ચાલ્યા, આમ અનાદિ અજ્ઞાનસંસ્કાર જઇ જ્ઞાનસંસ્કાર રહે અને તે પણ અતિતીવ્ર હોય, તો એવા જડ ભવના શા ભાર છે? ભા. ક.

હવે શરીરાદિ જાડાં હોવાથી પોતે જાડો નથી એમ વાત કહે છે.

जीर्णे रक्ते घने ध्वस्ते नात्मा जीर्णादिकः पटे ।
एवं वपुषि जीर्णादौ नात्मा जीर्णादिकस्तथा ॥७१॥

અર્થ—શરીરે પેહેરેલું લુગડું ફાટેલું હોય, લાલ હોય, જાડું હોય, જુનું હોય, તેથી કંઇ શરીર જાડું, પાતળું કહેવાય નહિ, તેમજ શરીર, જાડું, પાતળું હોય, તેથી કંઈ આત્મા જાડો, પાતળો, ફાટેલો, લાલ એમ કહેવાય નહિ. ૭૧

હવે અંતરાત્મામાં મુક્તિની યોગ્યતા આવી કે નહિ તેની પરીક્ષા.

चलमप्यचलं प्रख्यं जगद्यस्यावभासते ।
ज्ञानयोगक्रियाहीनं स एवास्कंदते शिवम् ॥ ७२ ॥

અર્થ—આ હાલતું ચાલતું ચલ એવું જગત્ પણ જેને

મેરૂના સરખું **અચલ** લાગે છે; જ્ઞાનવગરતું, તેમજ મન, વચન ને કાયાની ક્રિયાવગરતું જડ જેવું લાગે છે, તેજ શિવ એટલે **આનંદમય** મોક્ષને પામે છે. ૭૨.

વિવેચન—જેમ દોરીસંચાથી ચાલતાં પુતળાંને સમજુ તો એમ જાણે કે તેમાં જીવ નથી; તેમજ કર્મરૂપ દોરીસંચાથી ચાલતું આ જગત્ જડ છે, તો જડપ્રતિ રાગ દ્વેષ શો? કોઈ દોરીસંચાનું પુતળું તમને કદાચ લાકડી લગાવે, કે તમને પંપાળે, તે શું તમારે પણ તેમજ કરવું? તેમાં તો ઉલટી મૂર્ખાઇ જણાશે. માટે આ કર્મરૂપ દોરી સંચાથી ચાલતાં આખા જગત્ ઉપર પણ કંઇ રાગ દ્વેષ કરવા જેવું નથી—ભા. ક.

વિશેષ—જ્ઞાની અને અજ્ઞાનીની દૃષ્ટિમાં ફેર માત્ર આટલોજ છે, પરંતુ આ દૃષ્ટિ થવામાંજ કઈ પરિપૂર્ણ આનંદ માની લેવો નહિ. જેમ એ પુતળાં જીવતાં છે, એમ ભૂલી જવાય છે, તેમજ આ જગત્ જડ છે એટલું જરાવાર રહી પાછું પોતેજ હાલતું ચાલતું મનાય, તો બંધનનો સંભવ રહે, પણ કર્મના દોરીસંચાથી હાલે ચાલે છે, એ વાત ન વિસરાય, એવુંજ જો વિશેષ કાળસૂધી જાગૃતમાં, તેમજ સ્વપ્નમાં પણ બન્યું રહે, તો રાગ દ્વેષ થવાનો સંભવ નથી. અને રાગ દ્વેષ ન થવા એજ **વિતરાગતા,** પછી જે અંશે રાગ દ્વેષ ન હોય તે અંશે વિતરાગપણું હોય. કારણકે કર્મ ચોંટે છે રાગ દ્વેષથી અને જ્યારે રાગદ્વેષ થતા નથી, ત્યારે ચોંટે તે કેમ? કર્મને પોતામાં કંઇ ચીકાસ નથી, રાગ દ્વેષ

એજ ચીકાસ છે, ને તેને લીધે કર્મ ચોંટે, જો રાગ દ્વેષ ગયા તો પૂર્વના કર્મને ખરવું પણ જોઇએ. પરંતુ આ દશા જેટલે અંશે હોય, તેટલે અંશે જુના કર્મની નિર્જરા અને નવાંનું રોકાઇ જવું થાય છે. માટે રાગદ્વેષ રહિત થવાની સ્થિતિ વધારવી. એટલે આ જગતને કર્મને વશ જાણી, દોરીસંચાથી હાલતું ચાલતું પણ પોતે તો જડજ છે એમ જાણવું. કર્મ-રૂપી દોરીથી ચાલતાં જડ પુતળાંઉપર રાગદ્વેષ કરવો એ મૂર્ખાઇ નહિ તો બીજું શું? માટે તેજ પ્રમાણે મનમાં દઢ સમજી રાખવું અને વર્તન પણ તેમજ રાખવું–ક. રા. ૨ તથા ભા. ક.

હવે બંધનથી ક્યાંસૂધી મુકાતો નથી તે કહેછે.

तनुत्रयावृतो देही ज्योतिर्मयवपुः स्वयम् ।
न वेत्ति यावदात्मानं क्व तावद्बंधविच्युतिः ॥ ७३ ॥

અર્થ—આ ઔદારિક, તેજસ અને કાર્મણ એ ત્રણ શરીરથી વિંટાયલા પોતાના **જ્ઞાનમય આત્માનો** જ્યાંસૂધી બોધ નથી, ત્યાંસૂધી કર્મબંધનથી પોતે કેમ મૂકાય? ૭૩.

વિવેચન—એ ત્રણે શરીર, તે હું જ્યાંસૂધી મનાય, ત્યાં-સૂધી બંધનથી ન મૂકાય અને બંધનથી ન મૂકાય ત્યાંસુધી ભવોભવમાં ભટકવું કેમ અટકે? માટે એ ત્રણેવતી થતી ક્રિયામાં હુંપણું નહિ રાખવું; અને તે બે રીતે બને, એક તો પોતાને પોતાના આત્મસ્વરૂપની ખબર હોય તો, તેપ્રમાણે વર્તવું, અથવાતો જેને પોતાના આત્મસ્વરૂપની ખબર છે,

તેને શરણે જઇ પોતાનું વર્તન તેના કહ્યા મુજબ ચલાવવું. તો તે પ્રમાણે વર્તાય. તેમાં પણ વિશેષ કરી કાર્મણ શરીરનો વિચાર કરવાનો છે, એટલા માટે કે, તેજસ અને ઔદારિકનું પણ એ કારણ છે; અને જ્યાંસુધી જીવ સંસારી છે, ત્યાંસુધી તેનાથી તે જતું નથી. તેને પણ ઉપર દેખાડેલા બે પ્રકાર અને ત્રીજા આ શ્લોકથી પેહેલાના શ્લોકમાં તથા તેનાજ વિસ્તારરૂપે તેના વિવેચનમાં જણાવેલા ઉપાય પણ લાગુ પાડવા. ઉપાય અનેક છે, તથાપિ જે પોતાને પુણ્ય યોગે પ્રાપ્ત થાય, તેને કામે લગાડી આવા અભ્યાસમાં વિલંબ કરવો જોઇતો નથી.-ભા. ક.

આવા જ્યોતિર્મય આત્માને બહિરાત્મા નથી જાણતો તો તે શેને આત્મા જાણે છે ?

गलन्मिलदणुव्रातसन्निवेशात्मकं वपुः ।
वेत्ति मूढस्तदात्मानमनाद्युत्पन्नविभ्रमात् ॥ ७४ ॥

અર્થ—આ વિખરાઇ જતા અને વળી પાછા એકઠા થતા અણુ (પુદ્ગલ) ના સમૂહથી થયેલા આ શરીરનેજ અનાદિ કાળના વિભ્રમથી મૂઢ, આત્મા માની રહ્યો છે!!! ૭૪.

વિવેચન—પૂરાવું, ગળવું એવો જેનો સ્વભાવ તે પુદ્ગલ, એવાં પુદ્ગલો કેટલાંક ભેગાં થયાથી થએલું આ શરીર તે આત્મા મનાયો. અરેરે, આ તો પ્રિય વાંચનાર, આપણી સજડ ભૂલ થઇ છે, પરંતુ તેનો શોક કરી બહુ રડી રહેવામાં માલ નથી. રડીને પણ ઉપાય કરવો. તે એજ ઉપાય કે હવે

એવી ભૂલ ન થવા દેવી. કર્મના દોરીસંચાથી ચાલતો પોતે હતો ત્યાંસુધી એમ થયું. શું કરે? પરવશ થઇ ગયલો બાપડો! હશે, પરંતુ હવે ઉપયોગ શૂન્ય ન થવું કે ફરીથી આ શરીર તે આત્મા મનાઇ જાય અને જ્ઞાનમય, આત્મા તો જાણે છેજ નહિ એમ થઇ જાય, તેની સંભાળ અવશ્યે રાખવી.–ભા.ક.

હવે નિશ્ચય મોક્ષ કોને છે અને કોને નથી તે કહેછે.

मुक्तिरेव मुनेस्तस्य यस्यात्मन्यचलस्थितिः ।
न तस्यास्ति ध्रुवं मुक्तिर्न यस्यात्मन्यवस्थितिः ॥ ७५ ॥

અર્થ—મુક્તિ તો તે મુનિનેજ છે, કે જેની આત્મસ્વરૂપમાં અડોલ સ્થિતિ છે, પરંતુ જેની આત્મસ્વરૂપમાં અડોલ વૃત્તિ નથી, તેને નિશ્ચય મુક્તિ નથી. ૭૫.

વિવેચન—પ્રિય વાંચનાર, આપણે સાંભળીએ છીએ કે "મેરૂપર્વત જેટલા ઓઘા મોમતી" થાય, તોપણ મુક્તિ ન થાય. હવે વિચારો કે જ્યારે મેરૂપર્વત જેટલા થાય, ત્યારે ચારિત્ર કેટલાં બધાં લીધાં હોય અને તે છતાં એવા એકલા દ્રવ્ય ચારિત્રથી મુક્તિ નહીં. તે છતાં જેઓને વિતરાગવચનમાં શ્રદ્ધા છે, અને ચારિત્ર ગ્રહણ કરે છે, તેઓને સંસારીની અપેક્ષાથી એમાં કર્મબંધન ઓછાં થવાનો સંભવ છે. પરંતુ આત્મતત્વની ખબરવિના તપશ્ચર્યાદિના પ્રભાવે દેવતાદિના પુદ્ગલિક ચુંથણાં કદાચ મળે, પરંતુ મોક્ષસુખની તો પ્રાપ્તિ આત્મજ્ઞાનવિના મુનિને પણ નથી, એમ નિશ્ચય લાગેછે. માટે આત્મજ્ઞાન કરવું અવશ્ય છે–ભા. ક.

યથાર્થ આત્મસ્વરૂપ જાણનારે આત્માને દેહથી જુદો જાણવો.

दृढः स्थूलः स्थिरो दीर्घो जीर्णः शीर्णो लघुर्गुरुः ।
वपुषैवमसंबंधं स्वं विद्याद्वेदनात्मकम् ॥ ७६ ॥

અર્થ—ત્યારે મજબૂત, જાડો, સ્થિર, લાંબો, જૂનો, ક્ષણિક, મોટો, અને નાનો, એ સઘળા પર્યાય શરીરની સાથે જોડવા. **જ્ઞાનાત્મક** એવા પોતાના **આત્માના** એ પર્યાય છે. એમજ ન જાણવું. ૭૬.

માણસોનો સંસર્ગ એ સ્વસંવેદન આત્માનો અનુભવ કરવા દેતા નથી, માટે એકાંતમાં રહેવું એમ કહેછે.

जनसंसर्गवाक्चित्तपरिस्पंदमनोभ्रमाः ।
उत्तरोत्तरबीजानि ज्ञानी जनमतस्त्यजेत् ॥ ७७ ॥

અર્થ—માણસના સંસર્ગથી વાણી ને ચિત્ત ચંચળ થઇ મનને ભ્રાંતિમાં રાખેછે; માટે જ્ઞાની પુરૂષે, ઉત્તરોત્તર એવી ભ્રાંતિના બીજરૂપ માણસનો સંસર્ગ તજવો. ૭૭.

વિવેચન—આ શ્લોક આત્મજ્ઞાનના નવા અભ્યાસીને માટે છે અને જે ધ્યાનમાર્ગના નવા અભ્યાસી છે, તેણે લોકોનો સંસર્ગ બહુજ થોડો રાખવો.

પરંતુ દૃઢ અભ્યાસીને શું કરવું ? તે હવે કહેછે.

गग्रामादिषु स्वस्य निवासं वेत्त्यनात्मवित् ।
र्वावस्थासु विज्ञानी स्वस्मिन्नेवास्तविभ्रमः ॥ ७८ ॥

અર્થ—“પર્વત કે ગામ વગેરેમાં મારે વસવું” એ જેને

આત્મતત્વની ખબર નથી તેને છે, પરંતુ જેને પરવસ્તુમાં પોતાપણાનો વિભ્રમ નથી, તેવા **જ્ઞાનીએ** તો સર્વ અવસ્થામાં પોતાના **આત્મામાંજ** વસવું. ૭૮.

હવે ભવનું ને ભવથી છુટવાનું કારણ કહેછે.

आत्मेति वपुषि ज्ञानं कारणं कायसंततेः ।
स्वस्मिन् स्वमिति विज्ञानं स्याच्छारीरांतरच्युते ॥७९॥

અર્થ—આ શરીર તેજ આત્મા એવું જ્ઞાન તેજ ભવોભવનું કારણ છે, અને પોતાનો આત્મા તેજ હું, એવું વિશેષજ્ઞાન તે ભવોભવથી છોડનાર છે. ૭૯.

आत्माऽत्मना भवं मोक्षमात्मनः कुरुते यतः ।
अतो रिपुर्गुरुश्चायमात्मैव स्फुटमात्मनः ॥ ८० ॥

અર્થ—જ્યારે આત્મા પોતેજ આત્માને ભવોભવમાં લઇ જાય છે અને મોક્ષેપણ તેજ પહોંચાડે છે, એટલા માટે આત્માજ આત્માનો પ્રગટ રીતે શત્રુ પણ છે અને ગુરૂ, મિત્ર, પણ છે. ૮૦.

આત્માજ આત્માનો ગુરૂ ને શત્રુ છે.

આત્મજ્ઞાની, મરણ પાસે આવતું જોઇ શું કહે છે?

पृथग्दृष्ट्वाऽऽत्मनः कायं कायादात्मानमात्मवित् ।
तथा त्यजत्यसंगोऽगं यथा वस्त्रं घृणास्पदम् ॥ ८१ ॥

અર્થ—આત્મજ્ઞાની આત્માથી કાયાને જેમ જૂદી જૂએછે, તેમ કાયાથી આત્મા પણ જૂદોજ માને છે. માટે મર-

ણુપાસે હોય, ત્યારે અંગને એવી રીતે છોડી દે છે કે જાણે વિષ્ટાથી ખરડાએલું વસ્ત્ર હોયની? ૮૧.

કોણ પોતાના સ્વરૂપથી પાછો પડતો નથી તે કહેછે.

अंतर्दृष्ट्वात्मनस्तत्त्वं बहिर्दृष्ट्वा ततस्तनुम् ।
उभयोर्भेदनिष्णातो न स्खलेदात्मनिश्चये ॥ ८२ ॥

અર્થ—જે દેહ અને આત્માનો ભેદ જાણવામાં નિપુણ છે, તે પોતાના અંતરમાં આત્મતત્વને અને બાહિર શરીરને જુએ છે; આવી નિપુણ ભેદદૃષ્ટિથી તે પોતાના આત્મસ્વરૂપથી કોઈ દિવસે પાછો પડતો નથી. ૮૨.

આત્મજ્ઞાનીને આરંભમાં ને પછી જગત્ કેવું લાગે છે ?

तर्कयेज्जगदुन्मत्तं प्रागुत्पन्नात्मनिश्चयः ।
पश्चाल्लोष्टमिवाचेष्टं तद्द्रष्टाभ्यासवासितः ॥ ८३ ॥

અર્થ—જેને આત્મનિશ્ચય થાયછે, તેને પ્રથમ આ જગત્ ઉન્મત્ત જેવું લાગેછે, પરંતુ તેજ જગત્ આત્મદર્શનની દૃઢ વાસના થયા પછી, માટીનાં ઢેભાં જેવું લાગેછે. ૮૩.

આત્મા, શરીરથી ભિન્ન છે એવું માત્ર બોલવા કે સાંભળવાથી મોક્ષ નથી.

शरीराद्भिन्नमात्मनं शृण्वन्नपि वदन्नपि ।
तावन्न मुच्यते यावन्न भेदाभ्यासनिष्ठितः ॥ ८४ ॥

અર્થ—આ શરીરાદિથી આત્મા જુદો છે. એવું માત્ર બોલવાથી કે સાંભળવાથીજ બંધનથી મુકાઈ મોક્ષ પામતો નથી.

જંતુઓને અભયદાન મળેછે. પરંતુ એ મહાવ્રત પાળતાં જ્યારે આપણામાં એવી શક્તિ સ્ફુરે કે, આપણાથી ભય પામતા પ્રાણી આપણા ખોળામાં આવી રમે, એટલુંજ નહિ પરંતુ વિરૂદ્ધ સ્વભાવવાળા પણ પોતાનું વૈર છોડવાની બુદ્ધિવાળા, આપણને જોતાંજ થઈ રહે, ત્યારે આપણમાં અહિંસાભાવ પ્રગટ થયો કેહેવાય, અને તે વખતે દ્રવ્યથી અહિંસાવ્રત આપણે છોડી દઇએ, તોપણ આપણે અહિંસાવ્રતમાંજ છીએ. કારણકે **ભાવ અહિંસા આત્માનો સ્વભાવ** છે. તેથી તે ન છૂટે પણ **વિભાવ** છૂટે માટે વ્રત છોડતાં પોતાના આત્માની ખૂબ વિચિક્ષણતાથી પરીક્ષા કરવી જોઇએ.–ભા.ક.

જાતિ અને લિંગના આગ્રહથી પણ મોક્ષ નથી તે કહેછે.

जातिर्लिङ्गमिति द्वंद्वमंगमाश्रित्य वर्तते ।
अंगात्मकश्च संसारस्तस्मादेतद्द्वयं त्यजेत् ॥ ८८ ॥

અર્થ—જાતિ અને લિંગ એ બે દેહને આશ્રીને રહ્યાં છે, અને એજ દેહ તેજ સંસાર છે, માટે જાતિને લિંગનો (પરમાર્થ દ્દષ્ટિવાળાએ) આગ્રહ કરવો નહિ. ૮૮.

વિવેચન—જાતિ એટલે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી, વૈશ્ય, શ્રાવક, વૈષ્ણવ, ઇત્યાદિ, અને લિંગ એટલે સ્ત્રી, પુરૂષ, નપુંસક અથવા સાધુ, સંન્યાસી, ઇત્યાદિ. હવે એ બ્રાહ્મણાદિ જાતિ અને સાધુઆદિ લિંગ, એ બન્ને પૂછોતો તે દેહને છે. આત્મા કંઈ બ્રાહ્મણ નથી, સાધુ નથી, સંન્યાસી નથી. માટે એવોજ

આગ્રહ કરીએ કે ફક્ત અમુક જાતિ ને અમુક લિંગવાળાજ મોક્ષે જાય, તો એ દુરાગ્રહ છે. પરંતુ જેને આત્મસ્વરૂપની યથાર્થ ખબર છે, તે ગમે તે જાતનો હોય, ગમે તો સ્ત્રી હોય કે ગમે તો પુરૂષ હોય, ગમે તો સાધુ હોય ને ગમે તો શ્રાવક હોય, ગમે તો ફકિરી પોશાક પેહેરતો હોય અને ગમેતો ભગવાં પેહેરતો હોય, તેને પણ મોક્ષ થવામાં બાધ નથી. પરંતુ આત્મસ્વરૂપ યથાર્થ સ્વસંવેદન થવું જોઇએ. જૈનશાસ્ત્ર જેમ આ બાબતમાં ઉદ્દારબુદ્ધિવાળું છે, તેમજ પરમેશ્વરની બાબતમાં પણ ઉદ્દારબુદ્ધિવાળું છે. શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય કહેછે કે, આ જીવને ભવોભવમાં ભટકાવનાર રાગ દ્વેષ છે, અને એ ભવ ઉત્પન્ન કરનારા રાગદ્વેષનાં બીજો જેનાં બળી ગયાં છે, તે જોઇએ તો શિવ હોય, જોઇએ તો વર્ધમાન હોય, જોઇએ તો, વિષ્ણુ હોય, તેને મારો નમસ્કાર છે. હવે માત્ર જોવાનું એટલુંજ છે કે રાગદ્વેષ બીજા દેવને છે યા નહિ, અને જાતિ, લિંગ જેમ શ્રાવક, કે સાધુ મુનિરાજને છે, તેમ બીજાને પણ છે; માટે આત્મસ્વરૂપને યથાર્થ તે ઓળખેછે યા નહિ તેની પરીક્ષા કરવાંમાં વિચિક્ષણ થવું જોઇએ. પરંતુ ખોટો આગ્રહ કરી પરનિંદામાં તો નજ પડવું. અંતરાત્માએ તો બનતાં સુધી બીજાઉપર કરૂણાબુદ્ધિ દાખવવી. તે ન રહે તોજ ઉપેક્ષા કરવી કારણકે એજ તેને શ્રેયસ્કર છે અને જે અંતરાત્મા ન હોય, છતાં દ્રવ્ય સમ્યકત્વવાન હોય, તેને પણ મારી એજ ભલામણ છે કે અન્ય દર્શનનો પરિચય ન કરવો, પરંતુ તેની નિંદા કરી પોતાના

આત્માને રાગદ્વેષથી કાળો ન કરવો, હા યથાર્થ સમય જોઈ બોલવું, વર્તવું, પરંતુ તેમાં પોતે જોવું કે મને રાગદ્વેષ થાય છે કે નહિ! જો રાગદ્વેષ થતા હોય તો મધ્યસ્થજ રેહેવું. દ્રવ્ય સમ્યક્ત્વવાન સુદેવ, સુગુરૂ, ને સુધર્મને જાણે છે, તેણે તો પોતાના સાધ્ય તરફ દૃષ્ટિ રાખવી કે, અમારા દેવ, ગુરૂ ને ધર્મ કેવા છે? ખરૂં પૂછો તો દેવ ગુરૂ ને ધર્મને અનુસરનારા, ધર્મને અર્થે શાસન, તાડન, તર્જન વગેરે કરે, પરંતુ જેને શાશનાદિ કરે તેના ઉપરથી, પણ તેની કરૂણાબુદ્ધિ ન જાય. તેને શાશનાદિ કરવામાં પણ તેનું હિત હોય. મને તો આમ મારી મતિ કલ્પનાથી સુઝયું છે. યથાર્થ જ્ઞાની મહરાજ કે ગીતાર્થ મહારાજ જાણે. આ સંબંધમાં તેનું જે વચન હોય તે મને પણ પ્રમાણ છે.- ભા. ક.

જેમ જાતિ અને લિંગનું કહ્યું તેમજ અનાત્મદર્શીને દેહને વિષે બીજો પણ કેવો વિપર્યાસ થાયછે તે કહેછે.

अभेदविद्यथा पंगोर्वेत्ति चक्षुरचक्षुषि ।
अङ्गेऽपि च तथा वेत्ति संयोगाद् दृश्यमात्मनः॥८९॥

અર્થ—જેને ભેદજ્ઞાન નથી, તે જેમ પાંગળાની દૃષ્ટિ આંધળાને આરોપેછે, તેમજ આત્મા અને દેહના સંયોગથી આત્માની દૃષ્ટિ દેહને વિષે આરોપેછે. ૮૯.

વિવેચન—કોઇ પાંગળો આંધળાને ખભે બેસી ચાલ્યો જાયછે. હવે દેખેછે તો પાંગળો પણ એમ કહે કે આંધળો દેખેછે, તેમ જેને આત્માના સ્વરૂપની ખબર નથી, તે આત્માનું જોવું તે, શરીરની આંખને આરોપેછે. આંખ તો આ

જીવ શરીરમાંથી છુટયા પછી પણ હોય છે છતાં જીવ જો શરીરમાં ન હોય તો, તે દેખતો નથી. માટે દેખનારી આંખ નથી, પણ આત્મા છે. આંખ તો એક દ્વાર છે, જેથી આત્મા વખતે ખેંચાઇ પરવસ્તુને વિષે મોહ પામેછે અને સદ્ વિચારવાન હોય તો, શુભ નિમિત્ત લઈ તેજ દ્વારથી મોહથી છુટવાને યોગ્ય થાય છે. પરંતુ **આત્મદર્શનને** માટે તો **અંતરાત્મતત્ત્વ** છે ને તે **સ્વપદનો** સાક્ષીભૂત જણાય છે.—ભા.ક.

પરંતુ આત્મદર્શીને તેવો વિપર્યાસ થતો નથી.

भेदविज्ञ यथा वेत्ति पंगोश्चक्षुष्यचक्षुषि ।
ज्ञातात्मा न तथा वेत्ति तत्काये दृश्यमात्मनः॥९०॥

અર્થ—પરંતુ જેને આંધળા ને પાંગળાના ભેદની ખબર છે, તે આંધળાની દૃષ્ટિ જેમ પાંગળાને આરોપતો નથી. તેમ જેણે આત્માને જાણ્યો છે, તે આત્માની દૃષ્ટિ શરીરને નહિ આરોપે ૯૦.

વિવેચન—કોઈપણ દેખતો માણસ, આંધળાના ખભા ઉપર બેઠેલા પાંગળાને જોતો દેખે, તે આંધળો જુએછે એમ કહેશે નહિ, તેમજ જેને પોતાનું **આત્મતત્ત્વ** જોવાને દિવ્ય ચક્ષુ છે, તે જડ એવા શરીરને જોનાર છે એમ નહિ માને. એ જડનો તથા પોતાના સ્વતત્ત્વનો જોનાર સાક્ષી પોતાનો આત્માજ છે, એમ જ્ઞાની તો જાણી લેશે.— ભા. ક.

જ્ઞાની અને અજ્ઞાનીને જાગૃત અને સ્વપ્નાવસ્થા કેવી છે.

मत्तोन्मत्तादिचेष्टासु यथाऽज्ञस्य स्वविभ्रमः ।
तथा सर्वास्ववस्थासु न क्वचित्तत्त्वदर्शिनः ॥ ९१ ॥

અર્થ—જે અજ્ઞાની છે, તેને જાગૃત ને ઉન્મત્ત આદિ અવસ્થા એ હું એવો વિભ્રમ થાયછે, પરંતુ જે તત્વદર્શી છે, તેને સર્વ અવસ્થામાં એવું બિલકુલ થાયજ નહિ. ૯૧.

ઘણાં શાસ્ત્ર ભણે, પણ શરીરને આત્મા માનનારને મોક્ષ ન થાય.

देहात्मदृग् न मुच्येत चेज्जागर्ति पठत्यपि ।

सुप्तोन्मत्तोऽपि मुच्येत स्वस्मिन्नुत्पन्ननिश्चयः ॥ ९२ ॥

અર્થ—આ શરીર એજ આત્મા એવું જોનાર માણસ જોઈએ તો જાગે, ને જોઇએ તો શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરે, તોપણ (સાધ્યની ખબર ન હોવાથી) કર્મના બંધનથી મુકાય નહિ; અને જેને પોતાના સાધ્ય એવા આત્માનો પોતાનામાંજ નિશ્ચય થયો છે, તે જોઇએ તો સુતો હોય, જોઇએ તો ઉન્મત્ત હોય તથાપિ તે બંધનથી મૂકાયછેજ. ૯૨.

વિવેચન—સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ એટલે અંતરાત્મવૃત્તિ જ્યાંસુધી ન થઈ હોય, ત્યાંસુધી ઘણાં શાસ્ત્ર ભણનારા જીવતા ફોનોગ્રાફ જેવા છે. જેમ ફોનોગ્રાફમાં જે શબ્દો બોલાયેલા હોય, તે પાછા તેવાને તેવા કહી જાય, તેમ આ માણસો પણ બીજા શાસ્ત્રકારોનું બોલવું તેવુંને તેવું બોલી જાયછે. અને જો સમ્યક્ત્વ આવ્યું હોય તો, વસ્તુ સ્વરૂપને નાના પ્રકારે કહેતો જાય; ને પછી તેમાં શાસ્ત્ર સમ્મત કેમ છે તે દાખવતો જાય. કારણકે અનુભવ જે શાસ્ત્રકારને છે, તેમ પોતાને પણ થયો છે.

જ્ઞાનભંડાર ઉઘડતાં એમ માલુમ પડે છે કે, **ક્ષયોપશમ** ટાણે પણ અનુભવ છે, અને તે સિવાયના બીજા સમ-

યમાં ક્ષયોપશમના ટાણાને દૃઢ સ્મૃતિમાં લાવી તેમાં શ્રદ્ધા કરવામાં આવે તો પાછો ક્ષયોપશમ આવી ઉભો રહે છે.

હવે અંતરાત્માને પરમાત્મા થવાના બે ઉપાયમાંનો એક કહેછે.

आत्मानं सिद्धमाराध्य प्राप्नोत्यात्माऽपि सिद्धताम् ।
वर्तिः प्रदीपमासाद्य यथाऽभ्येति प्रदीपताम् ॥ ९३ ॥

અર્થ—આત્મા પોતાથી ભિન્ન એવા સિદ્ધ અર્હદ્દાત્માની આરાધના કરતો કરતો પોતે પણ સિદ્ધ અર્હદ્દાદિ થાયછે; જેમ વાટ દીવાને પામી પોતે પણ દીવારૂપ બની જાય છે. ૯૩.

હવે અંતરાત્મા પોતાનુંજ ધ્યાન કરતાં પરમાત્મા થાયછે, તે કહેછે.

आराध्यात्मानमेवात्मा परमात्मत्वमश्नुते ।
यथा भवति वृक्षः स्वं स्वेनोद्धृष्यहुताशनः ॥ ९४ ॥

અર્થ—અથવા આત્મા અંતરાત્મા થઇ પરમાત્મત્વ એટલે પોતાના શુદ્ધસ્વરૂપની ભાવના કરી, તેમાંજ લય લગાવી દે તો, તે પરમાત્મા થઇ જાય. જેમ, લાકડું પોતે-જ લાકડાની સાથે ઘસવાથી અગ્નિ પ્રગટ થાયછે. ૯૪.

ઉપસંહારરૂપ ફલ કહેછે.

इत्थं वाग्गोचरातीतं भावयन् परमेष्ठिनम् ।
आसादयति तद्यस्मान्नभूयो विनिवर्तते ॥ ९५ ॥

અર્થ—આ પ્રમાણે વાણીથી નહીં વર્ણવી શકાય એવી પરમાત્મની ભાવના કરતાં કરતાં. પોતેજ પરમાત્મરૂપ બને છે; અર્થાત્ મોક્ષ-લક્ષ્મીને પામેછે કે જ્યાંથી ફરી પાછું ભવસમુદ્રમાં પડવાનું નથી. ૯૫.

આત્મા સર્વદા એકાંતમુક્ત છે એમ માનનારા સાંખ્યમતને નિરાસ્ત કરેછે.

अयत्नजनितं मन्ये ज्ञानिनां परमं पदम् ।
चेदात्मन्यात्मविज्ञनमात्रमेव समीहते ॥ ९६ ॥

અર્થ—આત્મામાં આત્માનું જ્ઞાન માત્ર બસ છે. એમ જો ઇચ્છા રાખે તો હું એમ માનું છું કે જ્ઞાનીનું પદ અયત્ન સાધ્ય છે. ૯૬.

વિવેચન—સાંખ્યમતપ્રમાણે આત્મા નિત્યમુક્ત હોય તો પછી મોક્ષને માટે પ્રયાસ કરવાની જરૂર શી? પરંતુ તે નિત્યમુક્ત નથી, માટે આપણે મુક્ત થવા પ્રયાસ કરવો પડેછેજ, પણ પછી સહજ આનંદરૂપ થઈ રહેછે.

મરણ પછી પરમાત્માનો અભાવ છે એમ કહેનારને કહેછે.

स्वप्ने दृष्टविनाशोऽपि यथाऽऽत्मा न विनश्यति ।
जागरेऽपि तथा भ्रांतेरुभयत्राविशेषतः ॥ ९७ ॥

અર્થ—સ્વપ્નમાં દેખેલી વસ્તુના વિનાશથી કંઈ આત્માનો નાશ થતો નથી. તેમજ જાગૃતમાં ભ્રાંતિથી દેખેલી વસ્તુના નાશથી પણ કંઇ આત્માનો નાશ નથી થતો, કારણ કે બેઉમાં વિપર્યાસ સમાન છે. ૯૭.

વિવેચન—જન્મમરણ જાગૃતમાં દેખાય છે તે બેઉના નાશથી તેજ રીતે આત્માનો નાશ નથી થતો કારણ કે તે અનુભવરૂપ જાગૃત અવસ્થામાં જન્મમરણનો આત્મા, દ્રષ્ટા, જ્ઞાતા થઇ રહેછે. અમેરિકામાં યુનાઇટેડસ્ટેટમાં મિચિગન ના-

મનું એક રળિઆમણું સંસ્થાન છે. આ સંસ્થાનનું મુખ્ય શહેર ડિટ્રૉઇટ છે, તેમાં ડાક્ટર મેડો ને તેમનાં પત્ની રહે-છે. આ બન્ને જે મારાં બેન ને બનેવી છે, તેઓ મારા શિષ્ય વર્ગમાં હતાં. તેમને ઘેર વર્ગમાં હું ધ્યાનનો પાઠ આપતો હતો. હવે બનાવ એવો બન્યો કે, મારાં બેન મિસીસ મેડોનું પોતાના લગ્ન વખતે ભેટ મળેલું, એક ઘણુંજ સુંદર, પુષ્પ-પાત્ર (Wedding-vase) એક ટેબલપર પડેલું હતું. તે વ-ર્ગમાં આવનાર એક ગૃહસ્થના અથડાવાથી ફુટી ગયું. પુષ્પ-પાત્ર સાઠ ડાલર (એકસો એંશી રૂપીઆ)નું હતું. આ ફુટી જતાં મારાં બેન બોલી ઉઠયાં કે "મારા હૃદયના ચૂરેચૂરા થઈ ગયા."

ત્યારે ભાષાંતર કર્તાએ તેમને કહ્યું કે, બેન ! લગ્નમાં ભેટ આવેલું પુષ્પપાત્ર ફુટી ગયું. હવે વિચારો કે તે લગ્નની સુખ-રૂપ હૈયાતીને માટે જે આપેલું હતું તે પાત્ર ફુટીગયું, પણ બેન લગ્ન કાંઈ ફુટી ગયું છે? મારા બનેવી ડાક્તર તો તમને વધારે ચાહેછે, અને તમારૂં પુષ્પપાત્ર ફુટી જવાથી તમારા-પર દયા આવવાને લીધે, તમારા ઉપરનો પ્રેમ સુદૃઢ થતો જાયછે. માટે જેને માટે પુષ્પપાત્ર મળ્યું તે તો ઉલટું કાયમ અને મજબુત થયું જણાય છે.

વળી દરેક વસ્તુ જેને લોકો ભ્રાંતિથી નાશ પામેછે એમ કહેછે, તે નાશ નથી પામતી પણ તેનું સ્વરૂપ વધારે સુંદર થવાને દૃષ્ટિથી જરા દુર રહી બીજી તરફથી આવે છે. તેમ તમારૂં પુષ્પપાત્ર પણ વધારે સુંદર થવાને ગયું છે. બેન મિ-

સીસ મેડોએ પ્રશ્ન કર્યું કે, એવી ખાત્રી કેમ થાય કે, તે વિશેષ સુંદર થવાને ગયું છે?

લાલને કહ્યું, જુઓ બેન આપણા અમેરિકામાં ૨૫ વર્ષ ઉપર જે પુષ્પપાત્ર હતાં તે કેવાં બેડોલ હતાં; અને તે વખતે આપણને સુન્દર લાગતાં હતાં; તે ફુટી ગયાં તો આજે આવાં સારાં બન્યાં. તેમજ હમણાં જે પુષ્પપાત્ર ફુટી જાયછે, તે વધારે સારાં ને મજબુત થવાને ફુટી જાયછે. માટે દિલગીર થવાને બદલે હર્ષ થવો જોઇયે.

વળી તમે જેને ત્યાં રહી સ્ટેન્યોગ્રાફી (ચિન્હાક્ષર લેખનવિદ્યા)ના ધંધામાં તમારા ઉપરીને સંતોષ આપવાથી તે તમને ભેટ મળ્યું હતું. માટે તે પુષ્પપાત્ર તમારી ચિન્હાક્ષર લેખનવિદ્યાએ ઉત્પન્ન કર્યું એમ કહેવાય તો તે ચિન્હાક્ષર લેખનવિદ્યા તો કાંઈ ફુટી નથી ગઈ. એણે તો પુષ્પપાત્ર મળ્યા પછી પણ એવાં ઘણાંએ પુષ્પપાત્ર મળે, એટલા ડાલર ઉત્પન્ન કર્યા અને હજી કરેછે, અને ધીરજ રાખશો તો એ પુષ્પપાત્ર સુંદર બની રહે એટલામાંજ તમારી ચિન્હાક્ષર લેખનવિદ્યાની ટંકશાળમાંથી નવું સુંદર બનેલું પુષ્પપાત્ર લઈ શકાય, એટલા ડાલરો નીકળી પડશે.

પ્રિય વાંચનાર! વસ્તુઓ સઘળી આપણામાં ભરેલા અનંત વીર્યને લીધે, આપણી પાસે ખેંચાઈ આવેછે અને તે જ્યારે ચર્મચક્ષુથી દુર થાયછે, ત્યારે પણ અંતરાત્મથી દેખાતા આત્માના વીર્યેથી દુર થતી નથી. આત્મા તો જાણેછે, જુએ છે અને એ ઉભયવડે આનંદ પામે છે.

શુદ્ધ આત્માને કેવો જાણવો તે કહેછે.

अतींद्रियमनिर्देश्यममूर्त्तं कल्पनाच्युतम् ।
चिदानंदमयं विद्धि स्वस्मिन्नात्मानमात्मना ॥ ९८ ॥

અર્થ—ઇંદ્રિયોથી અગોચર, બતાવી ન શકાય એવો અ-રૂપી, કલ્પનારહિત, ચિદાનંદમય એવા આત્માને આત્મામાંજ તું જાણ. ૯૮.

આત્માને આત્મારૂપે જાણનારનેજ મોક્ષ છે, તે કહેછે.

मुच्येताधीतशास्त्रोऽपि नात्मेति कलयन्वपुः ।
आत्मन्यात्मानमन्विष्यन् श्रुतशून्योऽपि मुच्यते ॥९९॥

અર્થ—આ શરીર એજ આત્મા છે, એવું જાણનાર શાસ્ત્ર ભણેલો હોય, તોપણ કર્મબંધનથી મુકાય નહિ, પરંતુ શાસ્ત્ર ન ભણેલો હોય તથાપિ આત્માને વિષે આત્માની શોધ કરનારો કર્મબંધનથી મુકાય ખરો ! ૯૯.

વિવેચન—પરંતુ શાસ્ત્ર ભણેલો હોય અને વળી આત્માને વિષે ખોળ કરતો હોય તો, તેને બંધનમુક્ત થવામાં ઉપર કહેલા બેઉ કરતાં વિશેષ સુલભતા થાય.

"**માસતોસ માસરોસ**"નામના ઋષિ **આત્મામાંજ** ર-હેલા ભાવકર્મરૂપ રાગદ્વેષને મુકી દેતાં, કેવલજ્ઞાન પામ્યા. અને તેમના ગુરૂભાઇ ઘણાં શાસ્ત્રો ભણેલા છતાં મુક્ત ન થયા માટે શાસ્ત્ર નહિ ભણવું એમ અહીં કહેવાની મતલબ નથી, પરંતુ ભણીને પણ આત્માર્થના ખપી થવું. આત્માર્થી થવામાં કદાચ આ ઉપાય કંઇક લાગુ પડે. પહેલાં તો જે

સાંસારિક વસ્તુઓમાં પોતાને લાગતું વળગતું નથી, તેવી **પરચિંતા** મુકવી. આમ કરવાથી **અનર્થદંડનાં** પાપ લાગતાં હોશે, તે લાગતાં બંધ થશે. ત્યારપછી **ભોગચિંતા** મુકવી કારણ કે ભોગ ક્ષણભંગુર છે. ત્યારપછી **મોહચિંતા** મુકવી, એટલે અરે મેં આટલાં બધાં કર્મ કર્યાં છે, હું તેમાંથી કયારે છુટીશ? એમ કરી રોજ રોઇ રોઈ બેસી ન રહેવું, પરંતુ **વીર્ય** બળવાન્ કરી મોહને હઠાવવો. આ પ્રમાણે અધમમાં અધમ પરચિંતા, પછી અધમ એવી કામચિંતા, પછી મધ્યમ એવી મોહચિંતા મુકાય, પછી માત્ર પોતાના **આત્મસ્વરૂપનીજ** ચિંતા કરવી, એટલે તેનુંજ ચિંતવન કરવું, તેનીજ ચર્ચા કરવી, તેને માટેજ ભણવું. પ્રથમ અશુભ ક્રિયામાંથી નિવૃત્ત થઈ, શુભ ક્રિયાઓ કરવી અને શુભ ક્રિયામાં આ પ્રકારે આત્મતત્વ જાણવું; જણાયા પછી તેમાંજ રમણતા થઈ રહે, રમણતા થતાં સ્વપ્નમાં પણ પરવસ્તુમાં રાગદ્વેષ ન થાય, આટલેસુધી ચેતન ચડે, ત્યારે **આત્મચિંતા** પણ મુકવી. એટલે તેમાંજ સ્થિર થવું, એટલે સવિકલ્પસમાધિ મૂકી નિર્વિકલ્પસમાધિમાં આત્મા દાખલ થશે એમ થતાં થોડાજ ભવમાં **જ્ઞાનમય, દર્શનમય, આનંદમય, ચારિત્રમય, વીર્યમય, અરૂપી, અગુરૂલઘુ સાદિઅનંત** એવો આત્મા પોતાના સ્વસ્વરૂપે થઈ રહેશે. પરંતુ આ પરમ સ્થિતિ પામવી પોતાના સામર્થ્યમાં હોવા છતાં મન, વચન, કાયા–ને ઉપરપ્રમાણે ન પ્રવર્તાવનારને તો એજ ભવભ્રમણ કે વખતે મેરૂપર્વત જેટલા ઓઘામોમતી પણ થાય. માટે

યથાશક્તિ ત્રણે કરણે આ પ્રયોગ કરી તેનો પરમ આસ્વાદ લઇ જોવો કે જેથી દુઃખમય જઈ **આનંદમય** થવાય.—ભા.ક.

હવે આત્માનંદ કેમ ચાખવો તે કહેછે.

पराधीनसुखास्वादनिर्वेदविशदस्य ते ।
आत्मैवामृततां गच्छन्नविच्छिन्नं तमिष्यते ॥ १०० ॥

અર્થ—પરવસ્તુના સ્વાદમાં વિરાગવાન્ થવું, એટલે આત્મા પોતેજ પોતાનામાં રહેલા અમૃતનો સ્વાદ હળવે હળવે લેતો જશે ને પછી તે સ્વાદનો અંતજ નહિ આવે. ૧૦૦.

યોગીએ આરંભમાં દુઃખથી પણ તત્વને જાણવું.

यदभ्यस्तसुखाज्ज्ञानं तद्दुःखेनापसर्पति ।
दुःखैकशरणस्तस्माद् योगी तत्त्वं निरूपयेत् ॥१०१॥

અર્થ—જે સુખી અવસ્થામાં જ્ઞાન આવ્યું હોય, તે કંઇ દુઃખ આવતાં ચાલ્યું જાય છે, માટે આત્માભ્યાસી યોગીએ દુઃખ પામવા છતાં પણ આત્મતત્વનું શોધન કરવું. ૧૦૧.

હવે ઉપસંહારરૂપ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ કથન કરી ગ્રંથ સમાપ્ત કરેછે.

निखिलभुवनतत्त्वोद्भासनैकप्रदीपं–
निरुपममधिरूढं निर्भरानंदकन्दम् ।
परममुनिमनीषोद्भेदपर्यंतभूतं–
परिकलय विशुद्धं स्वात्मनात्मानमेव ॥ १०२ ॥

અર્થ—આ આત્મતત્વ કેવું છે કે આખા વિશ્વનાં તત્વો-

ને તો જાણે ભાસનરૂપ કરી દેતું હોયની? એવા પ્રદીપના સરખું છે, એ આત્મતત્વને જગતની કોઇ વસ્તુની ઉપમા અપાય નહિ તેવું હોવાથી નિરૂપમ છે. પરમાત્મરૂપ પરિપૂર્ણ ભરેલા આનંદના સમુદ્રસરખું પરમમુનિની બુદ્ધિને પ્રકાશ આપનાર અને દ્રવ્યભાવ કર્મથી રહિત એવું વિશુદ્ધ છે, તેને તું તારા આત્માવડેજ ઓળખ. ૧૦૨.

એજ ધર્મધ્યાન અને શુકલધ્યાનનું ધ્યેય છે એમ કહેછે.

इति साधारणं ध्येयं ध्यानयोर्धर्मशुक्लयोः ।
विशुद्धिः स्वीयभेदेन भेदः सूत्रे निरूपितः ॥१०३॥

અર્થ—આ આત્મતત્વ ધર્મધ્યાન તેમજ શુકલધ્યાનનું સમાન ધ્યેય[1] છે પરંતુ તેની વિશુદ્ધિ જેવા જેવા ધ્યાનમાં હોય તેવી તેવી હોય છે, એ વિશુદ્ધિનો સંપૂર્ણ ભેદ સુત્રોની અંદર કહ્યો છે.

इत्याचार्यश्रीशुभचंद्रविरचिते योगप्रदीपाधिकारे
शुद्धोपयोगविचारप्रकरणं समाप्तम्
॥ शुभं भूयादध्येतुरध्यापकस्य च ॥

---

૧ જે તત્વનું ધ્યાન કરવું તે ધ્યેય, અહીં શુદ્ધ ચૈતન્યમય આત્મા એજ ધ્યેય છે.

The Truth Face to Face.

In me there shines the Soul of whole,
Encent'ring and encircling all.
'Twixt God and man there is no wall,
Effect and cause in me e'er roll.

પરમાત્માનુભવ.

મને કોઈ કે'તું જગત ખોટું,
તેતો મેં હવે જાણ્યું;
મને કોઈ કે'તું જગત સાચું,
તે પણ મેં હવે જાણ્યું.
કદી ખોટું તો મારે શું ?
કદી સાચું તો મારે શું ?
નથી થાતું નથી જાતું,
હુંમાં હું સમાયો છું.
અખંડ આ સ્થિર જોતિમાં,
નથી થાતું નથી જાતું.

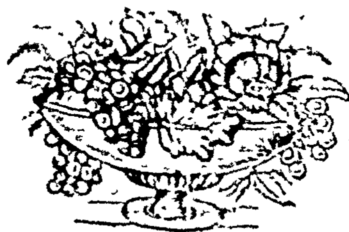
પદ્મખિણની હૃદય-ગુફામાં યોગાનુભવ. } Lily Dale N. Y. U. S. A. January 21st 1900.

જ્ઞાનાર્ણવરૂપ ક્ષીરસમુદ્રમાંથી નીકળતું નવનીત.

अहोऽनंतवीर्योऽय, मात्मा विश्वप्रकाशकः ॥
त्रैलोक्यं चालयत्येव, ध्यानशक्तिप्रभावतः ॥

અર્થ—અહો અનંત વીર્યવાળો, અને સકળ વિશ્વનો પ્રકાશક એવો આ આત્મા પોતાની ધ્યાનશક્તિના બળથી ત્રણે લોકને ચલાવે છેજ.

श्रीमद् शुभचंद्र ज्ञानार्णव.

નવીન પ્રસિદ્ધિ

અધ્યાત્મમાળા.

સવીર્ય ધ્યાન:—ભાષાંતરકાર વી. રા. ગાંધી
વિવેચક, લાલન. ... ... છપાય છે.
શુદ્ધોપયોગ:—તૃતીયાવૃત્તિ, કિમ્મત દોષવાન ઉપર
એકવાર પણ કરૂણા ... ... ,,
આનંદઘન બહોતરી:—વિસ્તારપૂર્વક વિવેચનસહિત. હવે પછી.
સ્વાનુભવદર્પણ:—ભાષાંતરકાર મા. ધે. વિવેચક લાલન. તૈયાર થાયછે.
અનુભવસિદ્ધિ ... ... ,,
સંક્ષેપ ધ્યાન ... ... તૈયાર થાયછે.
પૂર્વજન્મ સ્મૃતિવિચાર... ... ... થાય છે.
નયકર્ણિકા ... ... ,,
આશ્ચર્યમાળા ... ... ,,
રત્નમાળા ... ... ,,
લાલન કાવ્ય ... ... ,,
શીવ કાવ્ય ... ... ,,
સદ્વક્તા.(સભામાં ઉભા રહી છટાદાર ભાષણ કરવાની રીત) ૧ ૦ ૦
શ્રમણ નારદ ૦ ૨ ૦
આંતર વૈદ્ય ૦ ૧ ૦
વિચારબળથી કાર્યસિદ્ધિ ૦ ૨ ૦
વિચારસમાગમ ૦ ૨ ૦

अर्पण पत्रिका.

स्वधर्मनिष्ट वीरचंदभाइ गोवरदास.

मु. डोळीया.

आप जैनधर्मनी उन्नतिनो अरुण प्रकाशमान थयेलो जोवाने उत्साह धरावोछो, आपनी निर्मळ मनोवृत्ति, धर्मना उद्योतकारी काममां हमेशां संलग्न थएली छे; वळी जैनधर्म सबंधी अपूर्व पुस्तको छपाइ बहार पाडवानी अति उत्कंठा राखोछो. एवा आपना उज्वल गुणोथी आकर्षाइ आ लघु पुस्तक, हुं अति प्रेमपूर्वक आपनेज अर्पण करी आनंद पामुंछुं.

ली. आपनो सुभेच्छक.

त्रीभोवनदास रुगनाथदास शाह.

प्रस्तावना.

प्रीय जैनबंधुओ ! आ लघु पुस्तकने जेम बने तेम धी-
रजथी शांतपणे वांची, दीर्घदृष्टीथी विचार करजो के अहो !
उत्सुत्र प्ररूपकनां केवा हवाल थया. तेमज उंडा अवसर प-
र्णीनां केवी खराब असर थायछे के, सारा विद्वान माणसो-
ना काळजा फेरवी उनमार्गे दोरी जायछे. आ कमलप्रभा
आचार्यनो दाखलो भव्यजीवोए पोताना अंतःकरणमां स-
मज राखवी, जीनेश्वरनो मार्ग प्ररूपतां कोइपण कारणथी त्र-
ण बोल के जे, आ पुस्तकमां दरशाव्या छे तेनी बीजी री-
ते प्ररूपणा थवी न जोइए. आ असार संसार समुद्रने विषे
सतत पर्यटन करनारा प्राणीओने, जन्ममरणादिक अत्युग्र
दुःखोमांथी मुक्त करे एवो तो मात्र एक धर्मज छे. एवो जे
धर्म तेनुं मूळ तो सर्वांशयुक्त दयाज छे. कहेलुं छे के " अ-
हिंसा परमो धर्मः " दयावडे ज धर्मनी प्राप्ति थाय छे, अने
परिपूर्ण धर्म प्राप्त थया पछी जीव मोक्षगामी थायछे; माटे
दया सर्वोत्कृष्ट पदार्थ छे. आ पुस्तकनुं भाषांतर भावार्थरूपे
आ हरजी शास्त्री. नागेश्वर जेष्ठारामे करेलुं छे. तोपण
तेमां मतिदोष कोइ जणाय, दृष्टिदोष के छापदोषथी कांइ
भूल थइ होय तो सुधारीने वांचवा कृपा करशो तथास्तु !

त्री. रु. शाह.

ॐ असिआउसाय नमः

श्री कमलप्रभा

चोविसमा तिर्थंकर स्मण भगवंत श्री महावीरस्वामीना शिष्य, चार ज्ञान तथा चौद पूर्वना जाण एवा गणधर गौतममुनी एक दिवस ध्यानमां बेठेला हता; तेवामां संकल्प (विचार) उठयो केः-प्रभुना वचन अथवा तेमना सिद्धान्त (सूत्र) ने जे कोइ अन्यथा-विपरीत प्ररुपे, तो ते जीव शुं फल पामे ? आवो संकल्प थवाथी तुरत उठीने ज्यां भगवंत महावीरस्वामी बीराजमान हता; त्यां गौतमस्वामी आवी त्रण प्रदक्षिणा दइ वंदना नमस्कार करीने नम्रतापूर्वक नीचे प्रमाणे पुछता हवा.

मूलः-से भयवं जेणं केई आयरिए, वा, मयहर एवा; असई कहंचि कयांई, तहाविहं;

सविद्दाणगं माऽऽसद्य इणमो निग्गंथ्र पावयणं मऽन्नहा पन्नवेद्मा सेणं किं पावेद्मा, गोयमा ! जं सावद्माऽऽयरिएणं पावियं ?

अर्थः–से०ते भ०भगवंत जे०जे के०कोइ आ०आचार्यादिक वा०अथवा म०उपाध्यादिक अ०असई अजाणपणई क०कोणे षेत्रे क०केणे कालई त०तथाविध कर्मूक स० आलंबन आ०लेइने अंगिकार करिने इ०ए प्रत्यक्ष नि०निर्ग्रंथ पा०प्रवचन सिद्धांत अ०ते अन्यथा विपरित प०परूपे से०तेजीव किं०किंस्सुफल पा०पांमे भगवंत कहे गो०हे गौतम ! जं०जे सा०सावद्य आ०आचार्य पा०फल पाम्यो.

भावार्थः—जे आचार्यादिक, अथवा उपाध्यायादिक, अजाणपणे कोइ पण काले कोइ पण खेत्रमा, तथा प्रकारे आलंवन लइने (अंगिकार करीने) प्रत्यक्ष निर्ग्रंथ प्रवचन सिद्धान्त, अन्यथा प्ररुपे, ते जीव शु फल पामे ? भगवंत कहे छे–हे गौतम ! सावद्य आचार्य फल पाम्यो–[तेवुं ते पामे.]

मूलः–कयरेणं से सावद्माऽऽयरिए किं वा तेणं पावयंति गोयमाणं ! इनय नसन्नादि

तिथंकर चउवीसि गाए अणंतेणं कालेणं जा अतिता अन्ना चउवीसि गातिए; जारिसो, अहयं तारिसो चेव, सत्त, रयणी पमाणेणं जगऽछेरय भूउ; देविंद वंद वंदिउ पवर वर धम्मसिरी नाम चरम धम्म तिछंकरो अहेसिं.

अर्थः—हवे गौतम श्री महावीरस्वामीने पूछेछे क०कोण से०ते सा०सावद्य आ०आचार्य किं०किस्यूं फल ते०तेणे पा०पाम्यूं ? हवे श्री महावीर गौतमादिकने कहेछे गो०अहो गौतमादिक श्रमणो ! इ० इहांथकि उ०रुषभादिक ति०तिर्थंकर च०चोवीसी थकी पूठे पहिलां अ०अनंतइ का०कालइं जा०जे अ०अतितकाल होइं अ०अनेरि अनंतमी च०चउवीसी तेणे चोविसीए जा० जेहवो अ० हूंछउ ता० तेहवो चे०निश्चे स० सात र० हाथ प० प्रमाणदेह ज० जगत्रने विषे अ० आश्चर्यभूत दे० देवतानो इं०इंद्र ते इंद्र केहवो जे देवतानो वं० वंदनीक अथवा ते इंद्रना वृंद ते समोह वं० तेणे वांद्या प० प्रधान व० उत्तम ध० धर्मसिरी ना० नामे च० छेहेलो चोवीसमो ध० धर्मनो ति० तिर्थनो क० करणहार एटले तिर्थंकर अ० हतो ॥

भावार्थः—गौतमे पूछ्युं-सावद्य आचार्य कोण ? अने ते शुं फल पाम्यो ? महावीर स्वामीए कह्युं-हे गौतमादिक श्रमणो ! ऋषभादिक तीर्थंकरनी चोविशी पेहेलां जे अनंतो काल अतित थयो, ते अनंती चोविशीमां ते थयो. ते सात हाथना देहवाळो, त्रण जगतने आश्चर्यरूप, मारा जेवोज हतो. इन्द्रना समूहे वांदेला ते समयना चोविसमा तीर्थंकर धर्मसीरी नामे तीर्थनो करवावाळो ते तीर्थंकर हतो.

मूलः—तस्सय तित्थे सत्त; अच्छेरग पभुए; अहन्नया परिनिवुमस्सणं, तित्थंकरस्स, कालक्कमेणं, असंजयाणं सकार । कारवण णामऽच्छेरगे विहित्त मारुढ, तहणं लोगाणु वत्तीए मिच्छतो वहयं असंजय पूयाऽ णुरयं बहु जण समुहंति वियाणि ऊणं.

अर्थः—त० ते तिर्थंकरने ति० वारे अथवा तिर्थने विषे स० सात अ० अछेरां प० हुआ अ० एकदा प्रस्तावे तिर्थंकर प० ते धर्मसिरीनामा तिर्थंकर परिनि० मुगति पोहता पछी का० अनूक्रमे केटले कालई असं० असंजतिने पूजा स० सत्कार का० आदरमान णा० एहवे नामे अ० अच्छेरूं

वि० तेहनि विधि म० मंडाणुं त० तिहां लो० लोकभावे मि०मिथ्यात्वे करिने उव०हणायालोक अ०असंजतिनी पू० पूजाने विषे अ० रातायका ब० घणा ज० जनलोक स० मिथ्यात्व मोहने विषे मोह्या वि० जाणी नइं ॥

भावार्थः—ते तीर्थंकरने वारे अथवा ते तीर्थने विषे सात अछेरां हुआं, एकदा प्रस्तावे ते धर्म सीरी नामे तीर्थंकर परम मुक्तिए पहोच्या पछी; अनुक्रमे केटलेक काले, असंजतिनी पूजा; सत्कार आदर एवे नामे अछेरुं तेणी विधि मडाणुं. तेमां लोक भावे मिथ्यात्वे करीने हणाएला लोक, असंजतिनी पूजाने विषे आसक्त थया छतां घणा जन ए मिथ्यात्व मोहने विषे लपटाया.

मूलः—तेणं कालेणं, तेणं समएणं, अमुणिय समय, सन्नावेहिं ति गारव मइरा मोहिएहिं । णाम मत्ते आयरिय मयहरेहिं, सद्धाइणं सयासाउ, दविणं जायं पमि गाहियं २ ॥

अर्थः—ते० तेणे काले ते० ते समयने विषे अ० अमूनी-असंजतीने स० समय स० स्वभाव ते वली केहवा छे ति०

त्रिन गा० गारव रूप जे म० मदिरा तेणे करी। मो० मोहा छाक्याथका णा० नाममात्र आ० आचार्यादिक म० उपाध्यादिक एहवाथका स० श्रावकनी स०समीपथकी द०द्रव्य जा० जाचि प०लेइलेइने ॥

भावार्थः—असंजतिना समयमां, त्रिगर्वरूप मोह मदीराए, छाकेला स्वभाववाळा मात्र नामनाज, आचार्य, उपाध्यायादिक श्रावकनी, पासेथी द्रव्यनी याच्ना करी करीने.

मूलः—थंभ सहस्सुसिए सकंसकि ममतिए चेइयाऽऽलगे कारविऊणं तंचेव डुरंत पंतलक्खणाइ माहमेहिं आसाईए तंचेव चेइयाऽऽलगे माऽऽसीयं गोविऊणंच बलवीरिय पुरिसक्कार परक्कमं संते बले संतेवीरिए संते पुरिसक्कार परक्कमे चइऊणं उग्ग निग्गह अणिय यविहारं णियावास माऽऽसइत्ताणं सिढिल होऊणंऽसंजमाइ सु ठिए पच्छा परिब्भट्ठाणं ॥

अर्थः—थं० थंभाने स० सहश्रगमेकारि उ० सहित उंचा

स० पोतापोतानां म० इम ममता सहित चे० चैत्यनां आ० स्थानक देहरां शिखरबंध का० करावी नइं त० तिमज दु० भूंडा ल० लक्षणना धणी मा० माहोमांहे पोतपोतानां थानकनी आ० वांछाइं करी तं० तिमज चे० चैत्यनां आ० स्थानक देहराने आ० अंगीकार करी नइं गो० गोपव्यूंछे च० वली ब० बल वी० विरज पु० पुरुषाकार प० पराक्रम सं० छतू ब० बल सं० छतू वी० वीर्य सं० छतू पु० पुरुषाकार प० पराक्रम ते गोपवी नइं छ० छांडिने उ० उग्रह जाचवुं जाची लेवूं ते छांडयूं छे जेणे अ० अनित्य विहारिपणूं छांडयूं णि० नित्यवासी छे एतावता गछवासीपणूं आ० अंगीकार करिने सि० सिथिल हो० थइने अ० असंजमादिकने विषे ठि० रह्या छे प० पछइं प० प्रकर्ष । वी० छांडिउ ।

भावार्थः—हजारो स्थंभवाळां शीखर बंध देहरां बांधी तेमां ममता सहित परस्पर पोतानां स्थानकनी वांछा करी भुंडा लक्षणना धणी चैत्य-स्थानकनी वांछा करी चैत्य, स्थानक देहरांने अंगीकार करी बल, पराक्रम—पुरुषाकारने तेणे गोपव्युं छे एवा उग्रह जाचवुं छांडीने तथा अनित्य-विहारीपणुं छांडीने गच्छ वासीपणुं अंगीकार करीने शीथील थइ असंजमादिकने विषे रह्या छे.

मूलः—इहलोग परलोगावायं अंगीकाऊणय

सु दीह संसारं ते सूचेव मढ देउलेसू अच्चत्थं ग-
हिरे मुछिरेहं ममीकारा ऽहंकारेहिणं अभिभ्भुए
ससयमेव विचित्त मल्ल दामाहिणं देवऽच्चेणं का-
ऊमऽभ्भुजुए जंपुण समय सार परं इमं सवनु
वयणं तं दुरेयरेणं उझयंति तंजहा॥

अर्थः—इ० इहलोक प० परलोकनो वा० वादछांडिने अं० वली अंगीकार कीधो सु० अति दी० दीर्घ सं० संसार ते० तेहज म० मठ देवलने विषे अ० अत्यंत ग० गृद्धपणे मू० मूर्छितपणे म० माहरा माहरा ममता अ० अंहकार तेणे करि अ० व्याप्या थका स० पोते स० पोते वि० बिचित्र प्रकारइं म० फूलनी दा० मालादिके करिने दे० देव प्रति-मानि अ० पूजा अरचा का० करवाने विषे अ० तत्पर हु-वा जे० जे पु० वली स० सिद्धांतनु सा० सार प० प्रथम इ० ए स० सर्वज्ञ तिर्थंकरनूं जे व० वचन तं० ते दु० वेगलूं उ० छांडि मूक्यूं॥ ते सर्वज्ञ तिर्थंकरनुं जे वचन छे ते कहे छइं तं० ते ज० जिम छे तिम कहे छे॥

भावार्थः—मठ-देवळने विषे अत्यंत गृद्धपणे-मूर्छितपणे

मारुं, मारुं; ए प्रकारनी ममताथी अहंकारवडे व्याप्त थएला, आ लोक परलोकनो वाद छांडीने अति दीर्घतम संसार अंगीकार करे छे. विच्छिन्न प्रकारनी फुलनी मालादिके करीने देवनी प्रतिमानी पूजा अर्चा करवामां तत्पर थया छे. सिद्धान्तसाररुप सर्वज्ञ एवा प्रथम तीर्थंकरनुं वचन कोराणे मूकी (स्वेच्छाथी वर्ते छे.) ते सर्वज्ञ तीर्थंकरनुं वचन जेम छे तेम अत्रे बतावे छे:—

मूलः—सव्वे जीवा सव्वे पाणा सव्वे भूया सव्वेसत्ता णअ आवेयव्वा णपरियावेयव्वा णपरिघेतव्वा णविराहेयव्वा णकिलामेयव्वा णउद्दवेयव्वा जे केई सुहुमा जे केई बायरा जे केइ तसा जे केई थावरा जे केइ पज्जत्ता जे केई अपज्जत्ता जे केइ एगिंदिया जे केइ बे इंदिया जे केइ ते इंदिया जे केइ चउरिंदिया जे केइ पंचिंदिया ॥

अर्थः—स० सर्व जी० जीव स० सर्व पा० प्राणि बेइंद्रियादिक स०सर्व भू० भूत स०सर्व स०सत्वने ण० एहने उद्वेग पाडे नहि मन वचन कायाइं करि ण० परितापना उपजावे नहि ण० ग्रहिवानहि हाथमांही हणवा

निमीत्ते घसवा नही धरतीइं ण० विराधवानहि ण० किलामना उपजावे नहि ण० उद्वेग उपद्रव उपजावे नहि जे० जे के० कोइ सू० सूक्ष्मजीव जे० जे कोइ वा० वादर जे० जे कोइ त० त्रसजीव जे० जे कोइ था०थावरजीव जे० जे कोइ प० पर्याप्ता जे० जे कोइ अ० अपर्याप्ता जे०जे कोई ए० एकेंद्रि जे० जे कोइ वे० बेंद्रि जे० जे कोइ ते०तेंद्रि जे० जे कोइ च० चउरिंद्रि जे० जे कोइ पं०पंचिंद्रियादिक.

भावार्थः—सर्व प्राणी, सर्व भूत, सर्व सत्वने मन, वचन तथा कायावडे करीने उद्वेग पमाडे नहि; परिताप उपजावे नहि; हणवा निमित्ते हाथमां गृहण करे नहि; विराधे नहि; कीलामना उपजावे नहि; उद्वेग के उपद्रव उपजावे नहि; सूक्ष्म, वादर, त्रस जीव जे कोइ स्थावर जीव, पर्याप्ता, अपर्याप्ता, एकन्द्रि, बेइन्द्रि, तेन्द्रि, चौरेन्द्रि पंचेन्द्रियादिक—

मूलः—तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए कायेणं जं पुण गोयमा मेहुणं त एगंतेणं २ णिछय नवाढलक्षा २ आह तेन स माऽऽरंन्न सवहो सव्व पइरेहिणं सयय विवज्जेज्जा मुणीति एस धम्मे धुवे सासए णितिए समिच्च लोगं खेयन्नेहिं पवेइयंति ॥ ७ ॥

अर्थः—॥ ए सर्व जीवनइं स्यूं करवुं ते कहे छे ॥ ति० त्रिविधे ति०त्रिविधे न हणवा म० मने करी वा०वचने करि का०कायाइं करी जं०जे पु०वली गो०हे गौतम म०मैथुन त०ते ए०एकांतइं णि०निश्चय स्यूं उ०अतिहे छांडवो आ०पाणीनो ते०अग्नीनो स०सम्यक प्रकारे आ०आरंभ स० ते सर्वथा स०ते सर्वथा प्रकारइं स०पोते सदाइं वि०विशेषे व०वर्जइं मु०ते साधु ए०ए ध०धर्म ते धु०निश्चल सा०सास्वतो णि०सदाएछइं स०जाणीने लो०लोकनुं स्वरुप खे०षेदज्ञ सर्व जीवनां दुषनां जाण ते तिर्थंकर प०कहिउं ॥

भावार्थः—सर्व जीवने शुं करवुं ते कहे छेः—काया, वाणी तथा मन ए त्रणेथी कोइ प्रकारे पीडवुं. नहि. वली हे गौतम ? मैथुन, एकान्त सर्व प्रकारे वर्जवां. काचुं पाणी, अग्नि, ए सर्वथा प्रकारे सतत वर्जवां. सास्वतो धर्म सदाए छे; एम जाणीने लोकनुं स्वरुप देखे ते साधु. सर्व जीवनां दुःखना जाण ते तीर्थंकरे कहुं.

मूलः—से भयवं जेण केइ साहु वा साहुणीत्रा निग्गंथे अणगारे दव्वथयं कुञ्जा सेणं किं

माऽऽलवेद्मा गोयमा जेणं केइ साहुवा साहुणी वा निग्गंथे अणगारे दव्वत्थयं कुज्जा सेणं अजयएइ वा असंजएइ वा ॥

अर्थः-॥हवे गौतम स्वामी श्री महावीरने पूछे छइं ॥ से०ते भ०हे भगवन् जे०जे कोइ सा०साधु वा०अथवा सा० साधवी वा०अथवा नि०निग्रंथ अ०अणगार महाव्रति द०द्र- व्य पूजानां जल फूल धुपादिके करी क०करणहार तथा परुपक से०तेहनइं कीं०किस्यूं आ०कहिए गो०हे गौतम जे०जे कोइ सा०साधु वा०अथवा सा०साधवी वा०अथवा नि०निग्रंथ अ०अणगार द०द्रव्य पूंजाना जल फूलादिक क०करणहार तथा परुपक से०तेहने अ०अजतनावंत पांच महाव्रतना पालक कहिए नही वा०अथवा अ०असंजती कही ए वा०अथवा

भावार्थ—गौतम स्वामी श्री महावीरने पूछे छे-हे भग वन्, जे कोइ साधु अथवा साधवी किंवा निग्रंथ-अणगार महाव्रती द्रव्य, पूजानां जल, फुल, धुपादिकवडे करणहार तथा प्ररुपक; तेने केवो कहीए ? महावीर स्वामी कहे छेः-हे गौतम; जे साधु साधवी अथवा निग्रंथ-अणगार द्रव्य पूजा

नां जल, फुलादिक करण हार तथा प्ररुपक छे, तेने अजतना वंत पांच महा व्रतनां पालक कहेवाय नहि. तेमने असंजती अथवा०

मूलः—देव भोए इवा देवऽच्चंगेइ वा जावणं उम्मग्ग पएइ वा दुरुझिय सीलेइवा कुसीले वा सछंदयारिएइ वा आलवेज्जा ॥ ८ ॥

अर्थः—दे०देवना भो०भोजक कहीए वा० अथवा दे०देवनां अ०पूजारा कहिए वा० जा०यावत् संक्षेपे उ०उनमार्गई प० पड्या कहिए वा० वली केहवा छे दु०वेगलुं मुक्युं छांड्यू सी०सीलादिक आचार छांडिने कु०कुसीलिया कहीए वा० स०पोताने छांदे प्रवर्ते तिर्थंकरनी आज्ञा बाहिर आ०तेहने इम कहिए ॥

भावार्थः—देवना भोजक कहीए. कांतो देवना पूजारा कहो. यावत् संक्षेप तेओ अवळे मार्गे गएला कहेवाय; अथवा तो शीलादिक आचार छांडवाथी कुत्सित आचरणवाला कहीए. तीर्थंकरनी आज्ञा छांडीने स्वेच्छाथी वर्ते तेमने तेम कहेवुं ठीक छे.

मूलः--एवं गोयमा! तेसिं अणायार पवि-

त्ताणं वहुणं आयरिय मयहरादीणं एगे मरगय ठवी कुवलयप्पहाहिहाणे णाम अणगारे महा तवस्सी अहेसी तस्सणं महामहंते जीवाइ पयंठसु तं तत्त परिन्नाणे सू महंतंच संसार सागेर तासू (१) जोणीसू संसरण न्नयं सव्वहा सव्व पयारेहिणं अचंतं आसायणा न्नीरुत्तणं त कालं तारिसेवी असमंजसे अणायारे वहु साहम्मिय पवत्तिए ॥

अर्थः—ए०एम गो०हे गौतम ते० ते अ०अनाचारनेविषे प०प्रवर्तताथका व०घणाएहवा आ०आचार्यादिक म०उपाध्यायादिक एतलामांहि ए०एक म०रत्नना सरीपी छ०कांति कु०कमलप्रभानामा आचार्य णा०एहवे नामइं अ०अणगार साधु पण केहवाछइं म०महातपस्वी अ०हुतो त०तेहनी म०महामहंतनी जी०जीवादिक प०पदार्थनेविषे तं०ते त०तत्वता निश्चयभली प०परिज्ञाछे जेहनी वली केहवोछे सू०आत म०मोटा सं०संसार सा०समुद्र ता०तिहां तिहां जो०योनि एकेंद्रियादिकने विषे सं०भमवुं भ०तेहने भय करीने स०सवथकी

स०सर्वप्रकारे अ०अत्यंत आ०भगवंतनी सीधांतनी असातनानो भी०बीहकण त०ते का०कालने विषे ता०तेहवा अ० अणविमास्यानां बोलणहार अ०अणाचारि ब०घणा सा०मली प०प्रवर्ते छइं ॥

भावार्थः—हे गौतम; ए प्रकारे अनाचारने विषे घणा एवा आचार्य तथा उपाध्यायादिक प्रवर्ते छे एमां एक रत्न सरीखी कान्तिवाळा कमलप्रभा नामना आचार्य अणगार साधु महा तपस्वी हता. जीवादिक पदार्थने विषे तेमनी बुद्धि विचिक्षण दयावाळी हती. वळी आ गहन संसार समुद्रमां एकन्द्रियादिक योनिओमां भमवुं; तेना भयथी सर्वथा प्रकारे भयभित थएला भगवंतना सिद्धान्तनी असातनानो अत्यंत भय राखता हता. ते टाणे अण विमाश्याना बोलणहार. अनाचारी घणा मळी प्रवर्तता हता.

मूल--तहावि सो तित्थयराणमाणं णाऽइक्कमेइ अहनया सो अहणि गूहिय बल वीरिय पुरिसक्कार परक्कमो सू सीसगण परियरिउ सव्वन्नूपणीयागम सूत्त ऽत्थो न्नया ऽणूसारेणं ववगय राग दोस मोह मिछत्त ममीकारा ऽहंकारो

सव्वन्न अपडिबधो किं बहुणा सव्व गुण गणाहि ठिय सरीरो ॥

अर्थः—त०तोहे पणि सो०ते कमलप्रभा आचार्य ति० सर्वज्ञ तीर्थकरना वचनमां नतो थको तिर्थकर भगवंतनी आज्ञा णा०अतिक्रमे नहि उलंघे नही अ० एकदा प्रस्तावनेविषे सो०ते कमलप्रभाआचार्य अ०अणगोपव्यूं एतले गोपव्युं नथी ब०बल वी०वीर्य पु०पुरुषाकार प०प्राक्रम सू०भला सी० सीष्यने ग०घणे परिवारे प० परवर्यो स०सर्वज्ञतिर्थकरनां प०परुप्या आ०आगम सू०सुत्र अनइं अ०अर्थ उ०एबेहुने अ० अनुसारे प्रवर्ते छे वली केहवाछइं एटला बोल रहितछे ते कहेछइं व०रहित रा०राग दो०द्वेप मो०मोह मि०मिथ्यात म० माहरु(२)ते ममता अ०अहंकारादिक स०सर्वथा प्रकारे अ०प्र-तिबंधरहित कीं०किस्यू ब०घणुं वखाणुं स०सर्वभलाजे गु०गु ण ग० तेहना जे समोह सरी०तेहना शरीरने विषे ठि० रह्या छे ॥

भावार्थः—तेम छतां कमलप्रभाआचार्य सर्वज्ञ तीर्थंकरनुं नताथका तेमनी आज्ञाने उलंघता न हता. एक कमलप्रभाआचार्य नथी गोपव्युं बल, वीर्य, अने परा-

क्रम ते जेणे पणा शिष्यगण परिवारे साहित विहार करवा लाग्या. सर्वज्ञ तीर्थंकरना प्ररुपेला आगम, सूत्र अने अर्थ ए बेउने अनुसारे प्रवर्तें छे. राग, द्वेष, मोह, ममता, तथा अहं- कारादिक प्रतिबंध थकी सर्वथा प्रकारे रहित हता. घणुं शुं वखाणुं; सर्व सद्गुणना ते भंडार हता.

मूलः—अणेग गामा ऽऽगर नगर पुर खेम्ड कवम्ड मंम्डव दोणमुहाइ संनिवेस विसेसेसू अणे- गेसू भवसंत्ताणं संसार चार विमोख्क ख्काणिं स धम्म कहं परिकहिंतो विहरिंसू एवंच वच्चंति दि- यहा अन्नयाणं सो महाणूभागो ॥

अर्थः—वली केहवा छे अ० घणा अनेक गा० गाम आ० आगर न० नगर पु० पुरपाटण खे० षेडा क० कर्वट मं० मंडप दो० द्रोणमूख बंदर स० सनिवेस एटलाने विषे वि० विसेषे करी अ० अनेक भ० भव्यजीवने सं०संसाररुप चा० बंधीषाणथकी वि० मूकाने स० ते कमलप्रभा आचार्य ध० धर्मकथा प० प्रकर्षे क० केहतो थको वि० विचरे छ- ई ए० एणी परइं व० इम अतिक्रमइं छे दि० दिवसरात्रि

हवे एहवा अवसरने विषे ते अ० एकदा प्रस्तावइं सो० ते कमलप्रभा म० महानुभाव ॥

भावार्थः—अनेक गाम, आगर, नगर, पुरपाटण, खेडां; खर्बट, मंडप, द्रोणमुख, बंदर तथा संनिवेष एटलाने विषे विहार करता सता अनेक भव्यजीवोने संसाररुप बंधीखानाथी मूकावता, प्रकर्षपणे धर्मकथा कहेता विचरे छे. एम करतां केटलाक दिवस वित्या पछी एक दिवस ते महानुभाव

मूलः—विहरमाणो आगउ गोयमा! तेसिं णियविहारिणमाऽऽवासगे तेसिं च महा तवस्सी काऊण समाणिउ किइकम्मण पयाणाऽऽइणा सूविणएणं एवंच सूह निसन्नो चिठ्ठित्ताणं धम्म कहाइणा विणोएणं पुणो गंतु पयत्तो ताहे भ-णिउ सो ते महाणूभागो गोयमा! ॥

अर्थः—वि० विचरतो थको आ० आव्यो गो० हे गौतम ते० ते एकठा मली रहणहार णि० नित्य विहारिनां आ० स्थानकने विषे ते० ते वेषधारीए म० महा तपस्वी जाणीने का० करवा लाग्या स० सतकार्यो सनमान्यो कि०

वंदना किधी प० प्रदक्षणा आ० आदि देइने सू० विनय-सहित ए० इम एणीपरे सू० सूखकारी नि० आसनने विषे चि० बेसीनइं ध० धर्म कथा कही पछी ते आचार्य वि०विनोदसूं पु० वली तिहांथी गं०उठवाने काजे प०प्रवर्त्यो ता० तिवार पछी ते वेषधारी भ० बोल्या सो० ते कमलप्रभा आचार्य म० महानूंभाग प्रते गो० हे गौतम ॥

भावार्थः—विचरता थका एकठा मळी रहेनार नीत्य विहारी वेषधारीना स्थानकने विषे आव्या. हे गौतम; कमलप्रभने तपस्वी जाणी तेओ तेमनो सत्कार, आदरमान सारी रीते करवा लाग्या. वंदना कीधी प्रदिक्षणा आदि दइने विनयसहित सुखकारी आसने पधराव्या. आचार्यें तेओने धर्मकथा कही संभळावी. पछी विनोदसहित कमलप्रभ त्यांथी उठवाने तत्पर थया. हे गौतम! ते महानुंभावने जता जोइने वेषधारीओ आचार्यने कहेवा लाग्याः—

मूलः-तेहिं दुरंत पंत लक्खणेहिं लिंगो नवजीविहिणं नणायाऽऽरु नमग्ग पत्तग्गाऽन्निगाहियं मिच्छ दिट्ठिहिं जहाणं नयवं जइ तुम मि इइ एक्क वासा रत्तियं चाउमासियं पन्नवियं तोणं मेहं एत्तिगे चेइयाऽऽलगे नवंति नुणं तुज्झाऽण-

त्तीए तं । कीरउ मऽणुगाह मम्हाणं इहेव चा उमासियं ताहे भणियं तेणं महाणुभागेण गोयमा ! ॥

अर्थः—ते०तेवेषधारी दु०दुष्टभूंडा ल०लक्षणनां धणी लि०लिंगे करि वेषे करी उव०उप जीवीते आ जीविका करे छे पण केहवा छइं भ० भृष्ट थयाछे आ०आचार संजम थकी उ०उन्मार्गइं प०पड्या थका अ०कदाग्रहे करि सहीत मि०मिथ्यात दृष्टी वेष धारी कमलप्रभा आचार्य मते कहे छे ज०जोतुम्हारी इछा होयतो भ०हे भगवन ज०जद्यपितु० तुम्हो इ०इहां ए०एक वा०वर्षा र०रुतुनुं चा०चोमासुं प० थापो रहो तो० तो ए० इहां ए० केटलाएक चे० चैत्यनां स्थानक ते देहरां भ०होइं नु०निश्चे तु०तुम्हारि अ०समीपे तं०तिमज की०करुछु अ०अनुग्रह वीनती म०अम्हारि प्रमाण करि नइं इ०इहां चा०चोमासु रहो । ता०तिवार पछी भ०बोल्या तं०ते म०महानुभाव कमलप्रभा आचार्य बोल्या गो०हे गौतम ॥

भावार्थः—ते वेषधारीओ दुष्ट लक्षणवाळा, लिंगे करी, आ जीविका करनारा, भ्रष्ट थयेला हुता. आचर तथा संज-

मथी उन्मार्गे पडेला, कदाग्रही, ते मिथ्यात दृष्टिवाळा वेष धारीओ आचार्य प्रत्ये बोल्या–हे भगवन्! जो आपनी इच्छा होय तो तमे अहींयां एक वर्षा ऋतुनुं चोमासुं थापो तो के टलांक चैत्य स्थानक–देहेरां अहींयां बने अमारापर कृपा करी आ विनति ने मान्य राखी आप चोमासु रहो. हे गौतम; ते वेष धारीओनुं वचन सांभळीने महानुभाव कमल प्रभाचार्य बोल्याः—

मूलः—जहा भोभो पियवए जइवि जिणालए तहावि सावद्य मिणं णाऽहं वाया मित्ते णायं मेयं आयरिज्ञा एवंच समय सारपरं तत्र जहाठियं अविवरीय णिसकंन्न माणेणं तेसिं मिच्छ दिठि लिगिणं साहु वेस धारिणं मज्झे गोयमा! आसकलियं तित्थयर नाम कम्म गोयं !!!

अर्थः–ज०जिम भो०आमंत्रण कारीउ अहोअहो पि०प्रिय बोल्या ज०जद्यपिजे टला जि०देहरां त०तथा विधते टला सा०आरंभना स्थानक जाणवा ण०नकहुं अ०हुं वा० वचन मि०मात्र ए०ए सावद्यकारि णआ०आचरुं नही ए० इमएणी परइं स०सिद्धांतनुं सा०सारपदार्थ त०तिहां ज०यथास्थित जिम छे तिमज अ०अविपरितपणे जिम भगवंते

भाणुंतिम णि०तिम संका रहित भणता थका कहिता थका ते०ते मि० मिथ्या द्राष्टि लि० लिंगी सा० साधुनां वे० वेषनां ध० धरण हारने म० मांहे कहिता थकां गो० हे गौतम आ० उपराज्युं ति० त्रिर्थंकर ना० नाम क० कर्म गो०गोत्र ॥

भावार्थः—हे प्रियवर्य निमंत्रणकारो ? जेटलां देहेरां छे, तेटलां आरंभनां स्थानक (पापनां) जाणवां. ए सावद्य कर्म हुं वचनथी पण कदी आचरुं नहि तो करवुं, करावबुं अने भलु जाणवुं तो क्यांथी. ए प्रकारे भगवंतनुं भांखेलुं सिधान्तनुंसार वचन तेमणे निषंकपणे भांखीने मिथ्यादृष्टि लींगी, साधुना वेषधर नारा मध्ये हे गौतम; तीर्थंकर, नाम, कर्म, गोत्र उपराज्युं.

मूलः—तेणं कुवलय प्पभेणं एग भवाऽव-सेसी कउ भवोयही तडय अणूलविग्घनाम सं-घमेलाव गोयमा! अहिंसि, तेहिंच बहुहिं पाव-मइहिं लिंगीहिं लिगीणियाहिं परोप्पर मक मथ कानणं गोयमा ! तालं दाऊणं विप्पलोइयंचेव तस्स महाणूभागस महा तवस्सिणो कुवलयप्प-

हाऽन्निधाणं कवयंच से सावज्जायरियाऽन्निहाणं सद्द करणं गगंच पसिद्धीए एवंच सद्दिज्जमाणो-वि सोतेणा अप्पसन्न सद्द करणेणं तहावि गो-यमा ! इसिंपि णकुप्पे

अर्थः–ते०तेणे कु० कमलप्रभानामा आचार्यई ए० ए-क भ० भव अ० विसेष क० कीधो भ० भवोदधि एतावता-एक अवतारी त० तिहां सं० संघ मे० मेलावो गो० हे गौ-तम अ० हुतो ते० तेणें ब० घणा पा० पापमती लि० लिं-गीएयतीवेष धारीए लि० लिंगणी ते साधवी वेषधारी प० माहोमाहि ए० एक म० मती का० कीधी गो० हे गौ-तम ता० ताली दा० दीधी मांहोमांहि ताली देइने वि०

त० ते म० महानूंभाव म० मोटा तपस्वीनो कु० कमलप्रभानाम अ० आचार्यनो क० कीधो से० ते सा० सावद्य आचार्य अ०एहवूं नाम स० एहवे नामें साद शब्द क०करिने ग० देस प्रदेशइ नाम प० प्रसिद्धकर्यो ए० एम एणी परइं स० साद करता थका सो० ते कमलप्रभा आ-चार्यने अ० अप्रसन्न पाडूइ स० सब्द क० करीने त०तो-

हेपणि गो० हे गौतम इ० थोडोइपणि ण० कोप न की-
धो पछइं ॥

भावार्थः—हे गौतम ! तेटला माटे ते कमलप्रभा आचार्यें भवोदधिमां भमवुं अने तेनो अंत करीने एकभव अवशेष कीधो. एकावतारी थया. हे गौतम ! कमलप्रभानुं वचन सांभळीने ते एकठां मळेलां लींगी, पापमति, वेषधारी साधु साधवीओए परस्पर मळी एक बीजाने ताली आपी. ते मोटा तपस्वी कमलप्रभानुं नाम सावद्याचार्य ठराव्युं; अने देशप्रदेशमां पण तेमनुं तेज नाम प्रसिद्ध करवानो प्रयत्न कर्यो. हे सावद्य ! ए प्रकारे अयोग्य शब्दे कही तेमनुं अपमान कर्युं छतां तेमनापर आचार्यें लेश कोप कर्यो नहि.

मूलः—अन्नया तेसिं दुरायाणं स धम्म
पर मुहाणं आगारधम्मा अणगारधम्मो त्नय त्न-
टाणं लिंगमेत्त नाम पव्वइयाणं कालक्कमेणं सं-
जाउ परोप्परं आगम वियारोउ जहाणं सढगा-
णंमऽसइ संजया चेव मठ देउले पडिजागिरिं-
ति खंड पडीएय समरावयती अन्नंचजाव करणे-
च्चं तंपई समारंत्निच्चमाणं जइस्साविणं नथी दो-

स संन्नवं एवंच केई न्नगंति संजमं मोरक नि-यारं अन्ने न्नगंति ॥

अर्थः—तिहांथि विहार कीधो अ० हवे एकदा प्रस्तावे ते० तेह दु० दुराचारी वली केहवा छे स० पोतानां रूडा ध० धर्मथी प० उपराठां मु० मुष वली केहेवा छइं आ० श्रावकना ध० धर्मथी अ० साधुना ध० धर्मथी उ० बेहु मार्गथकी भ० भ्रष्ट थया पड्या लिं० वेषमात्र लिंगमात्र ना० नाम प० पवर्जा छइं का० हवे केटलेक कालइ स० उपन्यो प० मांहोमांहि आ० सिद्धांतनो वि० विचार ज०जिम स० श्रावक ण० अणछतइं सं० साधु द्रव्य संजती म० मठ दे० देउलनी प० सश्रूषा संभारणा करइ खं० षडया प० पडयाने स० समरावे चणावे फेरी उधार करावइं अ० अनेरा पण देहरादिकनां जा० ते कांम क० करे करावे अनूमोदइं तं० ते शिषरबंध देहरानो स० आरंभ करतां थकां ज० जो जतिने सावद्य करता थकां न० नथी दो०दोषनो सं० संभव ए० एम च० वली के० कोइक भ० इम कहेछे सं० संजमते मो० मोक्षनो कारण नि०निस्तारे तारे अ०तथा वली अनेरा भ० इम कहइं ॥

भावार्थः—अने त्यांथी विहार कीधो. केटलोक समय

वित्या पछी पेला दुराचारी, श्रावक अने साधुना धर्मथी भ्र-ष्ट थएला, वेषमात्र तथा लिंगमात्रज जेमनी प्रवर्जा छे एवा कमलप्रभाना निंदको परस्पर सिद्धान्तनो विचार करवा लाग्या केः—श्रावक अणछते द्रव्यसंजति साधु मठ, देवलने समरावे; चणावे अथवा फेर उद्धार करे. अनेरां पण देहरा-दिकनां काम करे-करावे-अनुमोदे, ते शीखरबंध देहरानो आरंभ करता थका जतिने सावद्यकर्मना दोषनो संभव न-थी. वली केटलाक एम कहेवा लाग्या के-जतिने संजम एज मोक्षनुं कारण छे.

मूलः—जहाणं पासाय वडिंसए पूया स-क्कार बल विहाणाऽऽइ सुणं तिव्व व पणाचेव मोक्ख गमण एवं तेसिं मऽविइय परमट्ठाणं पावकम्माणं जं जेणासिठं सो तंचेवुद्दा मऽस्सि खलेणं मुहेण पलवइ तीहे समुठयं वाद संघट्टं नब्भिय कोइ तव्व आगम कुसलो तेसिं मज्झे। जो तत्र जुत्ता-जुत्तं वियारेइ जो पमाण मुव्वइस्सइ तहा एगे भणंति ॥

अर्थः—ज०जिम पा० प्रासादवतंसकदेहरा प्रमुषसिषर

वंध पू०पूजानुं करवुं स०सत्कार नु करवुं ब०बल वि०फल विधानादिक आ०आदि देइने ढोवुं ति०तिर्थनुं थापवुं मो० मोक्षनुं ग० जावानुं कारण ए० एमएणी परइं ते० ते अ० जिनालय करता करावतां प०परम अर्थ ते मुक्ति जावुं पा० ते पाप करमी जं०जेहने सो०ते तं०तिमज उ०ते लगांम विना अ० अश्व ख०ध्रोडइं मु०मुषे प०जिम तिम जदवा तदवा बोले ती०तिवारे स०उपनो वा०वादनो सं०संघट छे मांहो मांहि केहवा लाग्या न०नथी को०कोइ त०तिहां आ०सिद्धांतनो कु०कुसल जाण ते०ते म०मांहि जो०जो त०तिहां जू०जुक्ताजुक्त वि० विचार कहे जो० जेहने प० प्रमाण वचन उ०उपदेसक जोइए त०तिवारे ए०एक भ०बोल्यो ते मांहि थकी ॥

भावार्थः—केटलाक कहेवा लाग्या के प्रासाद वतंसक—शीखरबंध देहेरानुं करवुं, पूजा तथा सत्कारनुं करवुं, फल विधानादिक आदि दइने धोवुं, तीर्थनुं स्थापवुं; तेज मोक्ष जवानुं कारण छे. जीना लय करतां करावतां परम अर्थ ते एज के मुक्तिए जवुं ते पाप कर्मीओ लगाम वगरना घोडा नी पेठे परस्पर यदवा तदवा बोलवा लाग्या परस्पर मोटा वादनो संभव बन्यो. तेमनामां सिद्धान्त जाणवामां कुशळ कोइ हतो नहि के युक्ता युक्त विचार कहे माहो मांह्य ज-

महाणू भागेणं सो अरहा किवाणं धम्मो चेव त्वं-
मुत्तिमंतो किं बहुणा तियासिं देविंदाणंपि त्रत्तिभर
दणि जु पायजुग एसत्ति चिंतिऊणं भत्तिभर
निझरा आयहिणं पयाहिणं काऊणं उत्तिमंगेणं
संघट्टेमाणी झति निवम्हिय चरणेसू गोयमा !।

अर्थः—एक आ० आर्याए उ० उग्र त० तप च०
चरणादिक सो० सूकयू छे स० सरिर च० चर्मनइं अ०
हाड ए बे सरीरमांहे बीजू सर्व सोसवूं छइं से० सेष त० स-
रीरमांहि रह्यु छइं अ० अत्यंत त० तपरुप सि० लक्ष्मीइं
करीने दि० देदीप्यमांन सा० सावद्य आचार्य पे० देषीने
वि० आश्चर्य पांमी अं० अंतःकरण हीयामांहि प० पछे ते
आर्या विचारवा लागी नमस्तूं अ० अहो आश्चर्यभूत किं०
किस्यू ए० ए म० महानुंभाव सो० ते अ० सर्व गुणने योग्य छे
किं० घणूं स्यूं कहिए ध० धर्मरूपीउ मु० मुर्ति छइं एम दि-
से छइं कि० घणूं किसूं वषाणूं दे० देवता अने ई० इंद्र तेह-
नां वृंद तेहने वं० वंदनीक पा० चरणकमल छइं ए० एहवुं
चि० चितवीने भ० भक्तिभाव आणीने आ० आत्माने हित
आणीने प० त्रिण प्रदक्षणा का० करिने उ० मस्तके करीने

सं० संघट्टो करती थकी झ० वेगसूं नि० पडी पगे च० पग-
ने विषे वंदना किधी गो० हे गौतम ॥

भावार्थः—वेषधारी मांहेली एक साध्वीए सावद्य आचार्य के जेमणे उग्र तप करीने चरणादिक सर्व अवयवो शुकवी नाख्या छे, रुधिर मांस सुकाइने मात्र हाडकां अने चामडी रही छे; छतां उग्र तपना लक्ष्मीना तेजथी देदीप्यमान छे एवा तेमने जोइने आश्चर्य पामीने अन्तःकरणमां विचार कीधो के अहोहो ? केटलुं आश्चर्य ? ? आ महानुं भाव सर्व गुणने योग्य छे घणुं शुं कहीए ए साक्षाद् धर्मनी मुर्त्ति छे; एम जणाय छे: अतीशे शुं वखाणीए, देवता तथा इन्द्रनां वृंदने पण तेमनां चरण कमल वंदनीय छे हे गौतम आवुं चिंतवन करी संपूर्ण भक्ति भावथी आत्मामां हित लावी ते वेष धारी साध्वी ए तेमनी त्रण प्रदिक्षणा दइ मस्तके करी संघट्टो करी वेगथी पगमां पडी वंदना कीधी.

मूलः—तस्स सावज्जायरियस्स दिगोय सो तेहिं दुरायारेहिं पय पणमिज्जमाणो अन्नयाणं सो तेसिं तउ जहा जग गुरुहिं नवइठ तहाच्चेव गुरु वएसाऽणु सारेणं आणु पुव्वीए जह ठीयं सुत्तऽठ वागरेइ तेवी तहाचेव सदहई अन्नया ताव वागरियं गोयमा ! ॥

अर्थः–त ते सा० सावद्य आचार्यने ते साधवीए संघटा सहीत वंदना कीधी दि० दिठो सो० तेणे ते० तिहां दु० दुराचारी लिंगी लिंगीडीए प० पग प० प्रणाम वंदना करती थकि अ० एकदा प्रस्तावे सो० ते सावद्य आचार्य ते० तेहने त० तिहां ते परषदामांहि ज० जिम ज० जगगुरु ति० तिर्थंकरे कह्युं उ० उपदेस कर्यो त० तिमज एहवुं गू० गुरुनां उ० उपदेसनां अनूसारे आ० अनूक्रमे ज० जथास्थित सू० सूत्र अनइं अ० अर्थ वा० वषाण्यो कह्यो ते० तेपणि त० तिमज तेणी परषदाइं स० साचु सदहइं अ० वली एकदा प्रस्तावे ता० तिमज वा० काहिउ गो० हे गौतम ॥

भावार्थः—सावद्य आचार्यने ने ते साधवीए संघटा सहित वंदना कीधी; ते सर्व वेष धारीओए प्रत्यक्ष दीठुं पछी ते आचार्य यथायोग्य आसने बेसी जगगुरु तीर्थंकरे जेवो उपदेश कह्यो छे, ते गुरु उपदेशने अनुसारे यथास्थित सूत्रने अर्थ वखाण्यो. ते सभामां जे सत्य हतुं तेज सावद्य आचार्ये भांख्यु, हे गौतम ? एक दिवस

मूलः–जावणं एक्कारस एह मंगाणंच चउदसएहं पुवाणं दुवाल संगस्सणं सुय नाणस्स णवणीय सार न्नुयं सयल पाव परिहार अठ

कम्म निमहणं आगयं इणामेव गच्छ मेरा पन्नवण मद्दा निसिह सुय खंधस्स पंचमं अज्झयणं अन्नेव गोयमा ! ॥

अर्थः-जा०यावत्जे ए०अग्यार अं०अंगनुं च०चउद पु०पूर्वनू दु०द्वादस अंगीनुं । ण०नवनीय जिम दुध दहीनुं सार मांषण तिम श्रुत ज्ञान ज्ञाननो सार दया ते दयानुं था-पवुं तेए अध्ययन माहिज छइं ते माटे ए अध्ययननुं नांम नवनीय सार सु०श्रुत ना० ज्ञाननुंसार सा० सार भू०भूत स०सर्व पा०पापनो प०टालणहार अ०आठ क०कर्मनो नि-मरदणहार आ०एहवो अधिकार आव्यो । इ०एणीपरे अ-नुक्रमे प०परुपतां थकां म०महा नि०नि शीथ सु०श्रुत ख०स्कंध तेहनूं प०पांचमुं अ० अध्ययन अ० इहांज गो०हे गौतम ! ॥

भावार्थः—दुध, दहींनुं सार जेम माखण; तेम अगि-यार अंग, चौद पूर्व, द्वादश अंगीनु श्रुतज्ञान-ज्ञाननो सार दया; ते दयानुं स्थापवुं जे अध्ययनमां छे, ते जे माटे तेनुं नाम नवनीय सार-श्रुतज्ञाननुं सारभूत, सर्व पापनुं टालण-हार तथा कर्मनुं मर्दनहार एवो अधिकार आव्यो. तेने अ-

सूयनाणस्स असइं चुक्क खलियं पमाय संकादी-
स न्नयत्तणं पयऽक्कर मत्तबिंदुमवि एक्क पन्नवि-
ज्ञा अन्नहावा पन्नवेज्ञा संदेहवा सुत्तऽत्थं वक्का-
णेज्ञा अवहिए अनुगस्स वक्काणेज्ञा ॥

अर्थः—ती०तेणी अ०आर्याए उ०मस्तके करिने च०प-
गे लागति थकि पु०संघटो किधो तं०ते स० सघले पणि
दि०दिठो मे०मुजने ए०एलिंगीए तो०तो ज०जिय म०मा-
हरु सा०सावद्य आचार्य अ०अभिधांन नांम क०किधु त०
तिमज अ०हवे अनेरुं वली किं०कांइक ए०ए सु०सुर्ष कं०
अनवली क०कहीस्र अ०अनेजो अनेरे प्रकारे सु०सुत्र अ०
अर्थ प०परुपणा करिस्य ता०तो म०मोटि आ०आसातना-
थाइं तो०तोकिस्यूं क०करूं मे०हूं ए०इहां कि०किस्यूं ए०ए
गा०गाथा पो०प्रगोपना करूं एटले गोपवुं कि०किम अ०अ-
थवा बीजू प०परूपूं अ०अथवा हा०हाहा !! इतिखेद ण०
एजूगतु मुजने नहि उ०इह लोक अने परलोकने विषे अ०
अत्यंत ग०ग्रहणीक आ०आत्माना हि०हेतना० अ० अर्थिने
ण०एहवुं न घटे ज०जोए मे०मे स०ते स०समय अ०अभिप्रा
य ज०जिम जे०जे भि०साधु दु०द्वादशांगी तेहनां जाण

सु०श्रुतज्ञानी अ०एकवार चु०चुके ख०पलाइं प०प्रमादे सं० संकाइं करी भ०भयेकरि प०पद अ०अक्षर म०कानोमात्र बिं०बिंदुआदि ए०एक प०गोपवे अ० अन्यथा जुठु प०प- रूपे सं०संदेह सहित सु०सुत्र अने अ०अर्थ व०वषाणे कहइं अ०अविधी अ०उपयोगविना व०वषाणे ॥

भावार्थः—ते आर्याए माथावडे मारा पगनो स्पर्श क- र्यो छे, ते सघळांए दीठुं छे. ते वेषधारीओए प्रथम मारुं नाम 'सावद्य आचार्य पाडयुं छे;* वळी कोण जाणे मूर्ख, के एवुं बीजुं शुंए नाम पाडशे. जो खोटो अर्थ करुंछुं तो मो- टी आशातना थायछे त्यारे हवे मारे शुं करवुं; गाथाने छा- नी राखुं, अथवा बीजुं कांइ कहुं? हा? हा? इति खेद! एम करवुं मने घटे नहि. आ लोक तथा परलोकने विषे गृ-

* प्रथम कमलप्रभा आचार्यने विनंती करी हती के- तमे एक चोमाशु अत्रे करो तो घणां जीनालय (जीननां दे- रां) थाय. आ प्रमाणे वेषधारीओनुं वचन सांभळी आचार्य बोल्या के अहो प्रिय! जेटलां जीनालय छे ते सर्व सावद्य (पाप) नां स्थानक जाणवां. ते हुं करुं नहि, करावुं नहि अ- ने करताने भलुं जाणु नहि. आ प्रमाणे कही तेनी विनंती कबुल करी नहि. तेथी ते सर्व एकठा मळीने कमलप्रभा आचार्यनुं नाम "सावद्यओ" पाडयुं. मतलब के—कमलप्र- भाए कह्युं हतुं के हुं सावद्य करणी भली पण न जाणुं ते- थी तेनुं नाम "सावद्य" पाडयुं.

हाणिक आत्माना हितना अर्थीए एवुं करवुं योग्य नहि; द्वादशांगी तेना जाण श्रुतज्ञानी साधुए एकवार चुकीने अथवा प्रमाद के खलताथी किंवा शंकाइने पदे करी अक्षर, कानो मात्र, बिंदु इत्यादि गोपवे अथवा जूठो प्ररुपे के संदेह सहित सूत्र तथा अर्थ वखाणे; अविधे उपयोग विना वखाणे

मूलः—से भिक्खू अणंत्त संसारी भवेज्जा तं किंचि हं जंहोही तंच भवउ जहट्ठिय चेव गुरुवए साऽणू सारेण सूत्तऽत्थं पवक्खामिति चिंतिऊणंगोयमा वखाया णिक्किलावयव विसूधा सा तेण गाहा एयाऽवसरंमि चोइउ गोयमा ! सो तेहिं डुरंत पंत लक्खणेहिं जहा जइ एचंता तुम्हंऽपि ताव मूल गुण हीणो जाव णसन्नरसूत जतदिवसं तए अच्चाए तुज्जं वंदणागं दाउ कामाए पाए उत्तमंगेणं पुठे ताहे इह लोगाय सहिरूक्करसथरी हूउ गोयमा !

अर्थः—से०ते भि०साधु अ०अनंत सं०संसारी भ०थाइं तं०तो किं०किम इ०इंहा जं०जिमद्दोण हारहोइं तं०तिमज

भ०हजो ज०पछे यथातथ्यजेहवो चे०पुरणे गु०श्री गुरुनां उपदेशना अ०अनुसारइं सु०सुत्र अने अ०अर्थ प०ए गाथा कहुं चिं०इम चिंतवी वीमासी नइं गो०हे गौतम! व०वषाणी णि०असखलितपणे ए तले अविपरीतपणे वि०निर्मलचिंते सा०ते ते०तेणे गा०गाथाकही ए०एहवा अ०अवसरने विषे चो०प्रेरयो गो०हे गौतम! सो०तै आचार्यने ते०ते दु०भुंडा ल०लक्षणने धणीइं ज०जिम ज०जो जद्यपिई मछे तु०तुम्हे-पण ता०तो मू०मूल गु०गुणे करी ही०हीणाछो जा०जा-वत् ण०पूर्वली वात संभारो शुं वीसरीगइ नथीसांभरति ज०जोते दि०दिवसने विषे त०तेणी अ०आर्याए तु०तुम्हने वं०वंदनां दा०करता थका पा०पगने विषे उ०मस्तके करी पु०फरसी संघटो कर्यो ता०तिवारे इ०इह लोकनां भयथी बीहतो स०त्रिलषो घांभरो हु०थयो गो०हे गौतम!

भावार्थः—ते साधु अनंत संसारी थाय. माटे जेम थवानुं होय तेम थाओ परंतु मारे तो जेवो छे तेवोज अर्थ निरुप-ण करवो. एवो विचार करी गुरुना उपदेशने अनुसारे सूत्र, गाथा-अर्थ जेम हतां तेमज वखाण्यां. हे गौतम! निर्मल चित्ते तेणे गाथा कही. ए अवसरे पेला वेषधारीओ आचा-र्य प्रत्ये बोल्या—पूर्वनी वात शुं आपने याद नथी; के ते दि-वसे पेली आर्याए आपने वंदना करतां मस्तकथी पगने

स्पर्श करी संघटो कर्यो; हे गौतम! वेषधारीओनुं वचन सांभळी आ लोकना भयथी सावद्य आचार्य गाभरो थयो.

मूलः—सो सावज्जायरिउ चिंतिउ जहा मम सावज्जाऽऽयरियाऽन्निहाणं कय इमेहिं तसा तंऽपि किंपि सपई काहिति जिणंतु सव्वलोए अ-णुज्जो न्नविस्सं ता किमित्थं परिहारगं हाहा मित्ति चिंत्ति माणोण संभरियं तित्थयर वयणं जहाणं जे केइ आयरिएवा मयहरएवा गच्छाऽहिवइ सूय-हरे न्नवेज्जा ॥

अर्थः—सो०ते सा०सावद्य आचार्य चि०इम चिंतववा लाग्यो ज०जिम म०माहरूं सा०सावद्य आचार्य अ०नाम क०कीधुं इ०वली पापमतीइहांहमणां त०तिमजपणि किं० कसुंए स०जद्वा तद्वा का०कहिसे जि०ज्निणे करी स०सर्व लोकने विषे अ०अण पूजनीक भ०थाइस महिमा जासे ता० तो किं०किस्यो इ०इहा प०पडुत रआपूं हा०ईतपेद? इ०एम चिं०चिंतवता थका स०सांभर्युं ति०तिर्थंकरनूं व०वचन ज० जिम जे०जे के०कोइ आ०आचार्यादिक वा०अथवा म०उ-

पाध्यादिक वा०अथवा ग०गछनां अधिपती टोलानां धणी सु०सुत्रना धरनार ते बहु श्रुत भ०होई

भावार्थः—ते विचार करवा लाग्यो—एक वखत एमणे मारुं नाम सावद्य पाडयुं छे, जो हुं फरी बोलीश तो वळि ए पापमति कोण जाणे बीजुं शुंए यद्वा तद्वा बोलशे. जेथी हुं लोकमां अपूजनिक थइश एटलुंज नहि परंतु मारो महिमा जशे; त्यारे हवे हुं एमने शो प्रत्युत्तर आपुं; आम खेदयुक्त विचार करतां करतां वळी तीर्थंकरनुं वचन सांभरी आव्युं. 'जे कोइ आचार्यादिक अथवा उपाध्यायादिक गच्छना अधिपति एटले टोळांना धणी सूत्रना धरनार ते बहुश्रुत होय.

मूलः—सेणं जं किंचि सवन्नू अणंत णाणीहिं पावावय ठाण पन्निसिहियं तं सवं सूयाणं सारणं विन्नाय सवहा सव पयारेहिंणं णोसमायरेज्जा णोणं समारिज्जमाणं समणू जाणेजा से रागेण वा दोसेण वा कोहेण वा माणेण वा मायाए वा लोभेण वा भएण वा हासेण वा गारवेण वा दप्पेण वा पमाएण वा असइ चुक्क खलिएण

वा दिया वा राओ वा एगो वा परिसागओ वा सु-
ते वा जागरमाणे वा ॥

अर्थः—से०ते जं०जे किं०कांइ स०सर्वज्ञ तिर्थं करइं अ० अनंत णा०ज्ञानीइं पा०पाप आववानां ठा०अढार स्थानक ते प०ते निषेध्या तं०ते स०सर्व सू०श्रुत ज्ञानने सा०अनुसारें करि वि०जाणीनइं स०सर्वथा स०सर्व प्रकारे करी णो०स-माचरे नही णो० आचरे नही स० समाचरतानइं न०स० अनुमोदे नहि भलु करी जाणे नहि से० ते रा० रागे करी वा० अथवा दो० द्वेषे करी वा० अथवा को० क्रोधे करी वा० अथवा मा० माने करी वा० अथवा मा० मायाए करी लो०लोभे करी भ० भयेकरी हा० हांसे करी गा०गारवे करी द०अहंकारे करी प०प्रमादे करीने अ०एक वार थोडूं चू०चूक्यो ख०पलाणो दि०दिवसने विषे वा०अ-थवा रा०रात्रिने विषे ए०एकलो थको प०परिषदा मांहि बेठो थको सु०सुतो थको जा०जागतो थको ॥

भावार्थः—सर्वज्ञ तीर्थंकर भगवाने पाप आववानां जे अढार स्थानक निषेध्यां छे ते सघळा श्रुतज्ञानने अनुसारे जाणीने सर्वथा प्रकारे समाचरे नहि; अनुमोदे नहि, भलु

करी जाणे नहि, राग, द्वेष, क्रोध, मान, माया, लोभ, भय, हांस, गारव, अहंकार तथा प्रमादे करी; दिवस तथा रात्रिने विषे; सुतां, जागतां, एकलो थको अथवा सभामां बेठेलो; एकवार थोडुं चुक्यो—

मूलः—तिविहिं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं एतिसम्मेव पयाणं जे केई विराहगे जविझा सेणं भिरकू भुज भुज नंदणिझे गरहणिझे खंसणिझे डुगंछणिझे सव्व लोगं परिभूए बहु वाहि वेयणा परिगय सरिरए उक्कोस ठिइए अणंत संसार सागर परिभमिज्जा॥

अर्थः—ति०त्रिविधे ति०त्रिविधे करी म०मने करी वा० वचने करी का० कायाइं करि ए० ए आगल कहि तेएणी परइं प०पदादिक जे०जे के०कोइ वि०विराधना भ०होइं से०ते भि०साधु भू०वारंवार नं०नंदणीकहोइं ग० गरहणीकहोइं खं०षंसनीकहोइ दु० दुगंछनीकहोइं स० सर्व लोकने विषे प०पराभव्यो थको ब०घणी वा०व्राधि वे०वेदना तेणें करीं प०व्याप्यो छइं स० सरीर वली तें उ० तें उक्कष्टी

ठि० स्थितइं अ० अनंत सं० संसार सा० समुद्रने विषेइ प० प्रवर्तें भमेइ ॥

भावार्थः—काया, वाणी अने मन; ए त्रिविधे करी आगल कहेशे ते प्रमाणे जे कोइ विराधना थाय, ते साधु वारंवार निंदाने पात्र थाय छे. खशीआणो पडे छे, दुर्गंछानिक थायछे. सर्व लोकमां पराभवने पामेला ते साधुने शरीरमां अनेक प्रकारना रोग, व्याधि वगेरे उत्पन्न थायछे. ते उत्कृष्टी स्थितिए अनंत संसार समुद्रने विषे भमे छे.

मूलः—तत्थणं परिब्भममाणे खणमेक्कंपि न कहिंचि कयाइं निव्वुई संपावेज्जा तो पमाय गोयर गयस्सणं मे पावाऽहम हीणं सत्त काउरिसस्स इहइचेव समुठीएयाए महता आवइ जेणं णासक्को अहं मेत्थं जुत्ती खेमं किंचि पब्भित्तरं पयाउ जे तहा परलोगेय अणंत भव परंपर भममाणो घोर दारुणाऽणंत सोय दुखस्स भागी भवीहामिऽहं मंदभागोति चिंतियतो विलिस्कित

अर्थः—त० तिहां वली प० भमता थकां ख० क्षणमात्र ए-

कपणि क०किहांक क०कदाचित् नि०निवृत्तिसाता न०स०
किहाइं न पामे तो०ते माटे हुं प०प्रमाद गो०गौचरीने वि-
षइं ग०पोहतो हुतो एहवा मे०मुजने पा०ते पापी अ०अधर्मि
ही०हिन स०सत्वनां धणी का०मांहो माहि तेहने प्रसंगे क-
रिने इ०ईहां इह लोकने विषे मुजने स०सम्यक् प्रकारे उ०
उठी म०मोटी आ०आपदा जे०जेणे करी ण०नही समर्थ
अ०हुं ए०इहां जु०युक्ति खे०षेम किं०कांइ प०पडूतर प०देवा
जे०जे त०तिमज प०परलोकने विषे अ०अनंत भ०भवनी प०
परंपराइं भ०भमतो थको घो०रौद्र दा०रौद्र अ०अनंत सो०
सोक दु०दुषनो भा०विभागी भ०थाइस्य अ०हुं मं०मंद भा०
भागी अकृत पून्यनो धणी इ०इम चिं०चिंतवतो थको वि०

भावार्थः—तेमां भमतां थकां क्यांयपण कदाचित् नि-
वृत्ति अथवा शाता थती नथी. गौचरीने विषे प्रमाद पामेला
मने आ पापी, अधर्मी, हिन सत्वना धणीओए परस्परना
प्रसंगथी आ लोकमां मोटी आपदा आणी आपी. हवे आ
लोकमां क्षेम थाय तेवो प्रत्युत्तर देवाने हुं समर्थ नथी, तेम
परलोकमां हुं मंदभागी, अकृत पुन्यनो धणी, अनंत भवनी
परंपराए भमतो थको अनंत रौद्र शोक, दुःखनो विभागी थइश.

मूलः—सो सावज्जाऽऽयरिए गोयमा ! तेहिं

दुरायार पावकम्म दुठसोयारेहिं जहाणं असलि-यरहरी नूत एसत संखूध मणं खरसहरींनूत कलितणंच नणियं तेहिं दुठ सोयारेएहिं जहा जावणं नो छिन्न मिणं मो संसयं तावणं तह व-रकाण अछि ता एछंत परिहारगं वायरेज्ञा जं पोढ जुत्ती खेमं ऊगाहणिम्महण पववंति तत तेण चिंतिय जहा नाह अदिन्नेणं परिहारगेणं चुकेमो मेसिता कि मिछ परिहारगं दाहामि ति चिंति-यंतो पुणोत्ति गोयमा ! ॥

अर्थः—सो० ते सा०सावद्य आचार्य गो०हे गातम ते०तेणे दु०दुराचारीइं पा०पाप करमीए दु० दुष्ट आचारीए ज० जिम अ० विलपो भ०थयो घाभरो थयो स० क्षुद्रपणे म० मनने विषे ख० विलषो भु० थयो क० जाणीनें भ०बोल्यो ते०ते मते दु०दुष्ट आचारीए ज०जिम जा०जावपूर्व नो०नहि छि०छेद्यो इ०ए मो०अम्हारो सं०संदेह ता०एहनो अर्थ न कहइलो उ०ऊंचो बेसी व०स्यूंवषाण करइं छे ता०ते

माटे ए०इहां प०उतर एहनो वा०कहइं उतर दइं जं०जे तु-
जने पो०अर्थनी जु०युक्तिवंत खे०जाणीने कु०तेडाव्यो छे
ते माटे षोटो अर्थ मकरीस अम्हारो संदेह टाल्य त०तिवारे
पृ०तेणे चि०चिंतव्युं ज०जिम हुं परि० उत्तर अदि०अणदीधे
नही छुटुं कि० किसाक इ०एहनो प०उतर दा०आपूं इ०इम
त्रि० विचारतां २ पु०पुनरपि वली गो०हे गौतम ! ॥

भावार्थः—हे गौतम? ए दुष्ट आचरणीओए सावद्य आचार्यने गाभरो बनाव्यो. खेदथी तेनुं मोढुं करमाएलुं जोइ ते पापीओ कहेवा लाग्या. अमे पुछयुं तेनो सत्वर उत्तर आपतो नथी त्यारे उंचा आसनपर बेशी वखाण शानां वांचेछे, तने अर्थनी युक्ति सारी आवडेछे एम जाणीने अहींयां तेडाव्यो छे. माटे खोटो अर्थ मां करीश, झट उत्तर आपी अमारो संदेह टाळ. हे गौतम? सावद्ये जाण्युं के उत्तर आप्या सिवाय अहिंयांथी छूटाय तेम नथी, माटे कशोक उत्तर आपवो एम विचारेछे एटलामां वळी

मूलः--चिंतिउं सो तेहिं दुरायारेहिं ज मऽहं
चिंता सागरे णिमिज्झि कयाहिं सिग्घंमेत्थ
किंचि परिहारगं वयामि णवरं त परिहारगं चि-
वेज्झा जं जहु तऽत्थ कियाण अव्वभिचारी ताहि

सुइर परितप्पिऊणं हिएएणं त्नणियं सावज्जाऽऽ यरिएणं जह्राय एएणं अत्थेणं जगगुरुहिं वाग- रीयं जं अजगस्स सुत्तऽत्थ नदायव्वं जन आमे घम्मे निहित्तं जहा। जलं तं घम्मं विणासेइ एवं सिद्धंत रहस्स अप्पाहरं विणा सेइ ताहे पुणोवि चेहिं त्नणीयं ॥

अर्थः–भ०बोल्या सो०ते आचार्यप्रते दु०दुराचारी ज०जे अ०अर्थरुप चि०चितासोग सा०समुद्रने विषे णि०स्यूंपडी रह्यो छे सि०सिघ्र उतावलो ए०एहनो अर्थ कि०कांइक प० उतर व०कहइं त०ते प०उत्तर भ०छइं जं०जे ज०यथोक्त जे- हवो कह्यो छे अ०अर्थ अनइं कि०क्रिया तेहने अ०अविपरीत घटे नही ता०तिवारइं सु०घणीवेला लागे प०अतिहि तपीने आकळो थयो हि०हियाने विषे भ०कहेवा लाग्यो सा०साव- द्य आचार्य ज० जिम ए०एहनो अ०अर्थे करी ज०जगतना गुरु तीर्थंकरे वा०कहिउ छे जं०जेते अ०अजोग्यंने सु०सुत्र अने अर्थ न०न देवो तेहनो द्रष्टांतेइं कहे छे ज०जो आ०काचे घ० घडे नि०घाल्यो ज०जिम ज०पाणी तं०ते पाणी घ०घडाने

वि०विणासे ए०एणे सि०सिद्धांतनो र०रहस्य अ०पोताना आत्मा वि०विणासे दुरगति लइ जाइ ता०तिमज तिवारे पु० चलो त०तेलिंगी लिंगीडी भ०बोल्या.

भावार्थः—एक दुराचारी आचार्यनी प्रत्ये बोल्यो-अर्थ रूप चिंता समुद्रने विषे डुबी केम गयाछो ? उतावलो ज ते एनो अर्थ कहो. यथोक्त अर्थ कहेनारने विपरित कहेवुं घटे नहि. घणो काल जाय ते ठीक नहि ते वेष धारीलुं वचन सांभळीने हैआने विषे कहेवा लाग्यो. जे सूत्रार्थ तीर्थंकर भगवाने कह्यो छे ते न कहेवो. तेने माटे दृष्टान्त कहे छे काचा घडामां भरेलु पाणी घडाने वण साडे छे तेम सिद्धा-न्तनुं रहस्य आत्माने वण साडे छे. दुरगति लइ जाय छे. आवुं बोलतो तेने सांभलीने पेलां वेषधारी साधु साधवीओ कहेवा लाग्यां—

मूलः—जइ किमे याइं अरफ बरफाइं अ-असंबधाइं डुग्गासियाइं पलवह जइ जइ परि-हारगं न दाउ सको ताउ फ्फ सू आसणं उसर सिग्घं इमाउ गणाउ किं देवस्स रुसेजा जउ तुमपि पमाणि काऊणं सव्व संघेणं समय ज्झावं वायरेउ जे समाइगो तो पुणोवि सुइर।

परी तप्पिऊणं गोयमा ! अन्नं परिहारगं मऽल

न्नमाणेणं अंगी काऊण दीह संसारं न्नणियंच॥

अर्थः—ज० जिम किं० किम ए० एहवो अ० अरड ब० वरड अ० असंबद्ध दु० जेहवां तेहवां भूंडां वचन प० कहे छइं लवे छइं ज० जो ज० जो प० उत्तर न० दा० देवान० स० समर्थ नही ता० तो फ० प्रगट आ० ए आसणथकी उ० उत्तर सि० सिघ्र उतावलो इ० ए ठा० स्थानक थकि जा किं० किसूं दे० हे देव स्वरुप थकां आपणां आत्माने रु० रुसेछे ज० जिहां तु० उम्हने पणि प० प्रमाणीक का० करीने स० सर्व संघे मान्यो स० समता भा० भावनो वा० बोलणहार जाणी नइं जे० जे तुजने तेड्यो हतो तो० तो पु० पणवलीतु सू० धणी वेला लगाडे छे पछइं प० परुपतो थको गो० हे गौतम ? अ० अनेरो बीजो कोए प० उत्तर अ० अणलाभते थके अं० अंगीकार का० करीने दी० दीर्घ, सं० संसार भ० बोल्यो ॥

भावार्थः—आम जेम, तेम अरुड, बरुड असंबंध जेवां तेवां भुडां वचन केम बोले छे. जो उत्तर देवामां असमर्थ होय तो उंचा आसन परथी नीचो उतर. देव स्वरुप थका

पोताना आत्माने शीद हणे छे. तने प्रमाणिक जाणीने सर्व संघे मान्यो. तुं समता भावनो जाणनार छुं; एम जाणीने अत्रे तेडाव्यो छतां जाणी जोइने उत्तर देवामां घणीवार लगाडे छे. वेष धारीओनुं वचन सांभळीने ते घणुं गभरायो. हे गौतम ! परितापने पामेलो बीजो उत्तर नहि जडवाथी दीर्घ संसारने अंगीकार करी सावद्य आचार्य बोल्यो—

मूलः—सावज्जा यरिएणं जहाणं उवसग्गऽववाएहिं आगमोठिउ तुब्भेणयाणहे यं एगंतो मिच्छत्तं जिणाण मणामणोगया एयंच वयणं गोयमा ! गिम्हायवत संताविएहिं सिहिउलोहिंच अहे णव पावस सजल घणोरिल्लि मिव सबहु माणं समा इच्छियं तेहिं डुग्गसोयारेहिंतो एग वयण दोसेणं गोयमा ! ॥

अर्थः—सा० सावद्य आचार्य ज० जिम उ० उत्सर्ग ते न करवूं अ० अपवाद ते कारणे करवुं आ० ते आगम स्थिती सिद्धांतने विषे कह्यूं छइं । आगमवे मार्गने विषे रह्युं छइं तु० ते तुम्हा नथी जाणता ए० ए वचननो भाव तिर्थंकर कहेछे ए० एकांति मि० मीथ्या पो-

हुं. जि० तिर्थंकरनी आज्ञा अ० अणमानतां थकां ए० एहवो व० वचन गो० हे गौतम? गि० गृहतो थको स० क्रोधने व-से पोहतो प्रजाल्यो थको ति० मोरना समूह एहना सद्ध सरषो अ० तथा ण० ताजो पा० वर्षारूतुनों स० जलभर्यो गाजइं ध० घणो तिवड समो हतो मि० सरिषो शद्ध गाजतो स० सहित व० घणे माने कहिउ पछे त० ते वचन सम्यक प्रकारे इ० वांछिउं ते० तेणे दु० दुष्ट आचारीए ए० एक व० वचन सूत्र विरुध दो० एहवा वचनने दोषे करीने गो० हे गौतम! ॥

भावार्थः—जे उत्सर्ग ते न करवुं अने अपवाद ते करवुं; एम आगम बे प्रकारे रह्यु छे एम आगम स्थिति सिद्धान्तने विषे कह्यु छे ते तमे नथी जाणता. * ए वचननो

---

* आ ठेकाणे कमळप्रभा आचार्य पोताने छुटवानो रस्तो लेइ ए प्रकारे मार्ग समजाव्यो; एक अपवाद मार्ग अने बीजो उत्सर्ग मार्ग. पण तिर्थंकरेतो छकायनो आरम्भ अने स्त्री स्पर्श ए बे वातमां अपवाद; उत्सर्ग कह्योज नथी. छतां पोताना बचाव माटे आवी परूपणा करी के-" ते साध्वीने मारा उपर उछरंग आव्यो तेथी मने अडीने वंदणा करी जेथी मने तेनु प्रायछित नथी" आवो तेमो मूल भावार्थ छे जेथी वेषधारी साधुओ कहेवा लाग्या के-" सत्य, एमज छे. हमे पण तिर्थंकर उपर उछरंग आववाथी देहेरां,

भाव तीर्थंकर कहे छे-एकांत, मीथ्या तीर्थंकरनी आज्ञाने न मानतो थको एवा वचनने गृहण करी हे गौतम! क्रोधे करीने बोली उठेलो, मोरना समुहना शब्द सखों अथवा तो ताजो वर्षाऋतुना मेघना शब्द सखों तेनो बोलेलो बोल सम्यक प्रकारे वांछयो. सूत्र विरुद्ध ते दुष्ट आचार्यना वचनना दोषे करी हे गौतम ?

मूलः—निबंधिऊणाऽणंत संसारियत्तणं अप्पडिक्कमिऊणाच तस्स पाव समूदाय महा खंध मेलागस्स मरिऊणं ऊववन्न वाणमंतरेसु सो सावज्जाऽऽयरिऊ तऊ चुऊसमाणो ऊववन्नो पवसिय भत्ताराए पडिवासुदेवपुरोहिय धुयाए कुच्छंसि अहन्निया वियाणिऊ तीए जणीए पुरोहिय भज्जाए जहाणं हाहाहा!! दिन्नं मसि कुच्चयं सव्व निय कुलस्स इमाए ऊरायाए मज्झ धुयाए साऽहियंच पुरोहिस्स ॥

दीवा करीए छीए; फळ, फुल चडावीए छीए तेथी अमोने पण तेनुं प्रायछित नथी. आ प्रमाणे पोताना मन साथे तेओए निश्चय करी गाथानुं समाधान कर्युं. आ ठेकाणे कमळप्रभा आचार्ये उत्सूत्र परुपणा करवाथी अनंत संसार वधार्यो,

अर्थः-नि० निकाचितपणे बांध्यु अ० अनंत सं० संसारनुं इ० आयतण भमवानूं लाभ कर्म अ० ते अज्ञानकर्म पडिकम्या नहि तेहनूं प्रायछित लीधू नहीं त० ते पा० पाप स० समूदाह समह म० मोटो खं० षंध मे० मेलीने म० पछे ते आचार्य मरीने उ० उपन्यो वा० वांणवांतर देवने विषे सो० ते सा० सावद्य आचार्य त० तिहांथी चु० चव्यो थको उ० उपनो प० प्रवस थयो छे एटले मुउ छइं भ० भरतार जेहनो ते विधवा रंडा प० प्रतिवासू देवना पु० पुरोहितनी धू० बेटीनी कु० कुखे अ० एकदा प्रस्तावइं वि० जाणिउ ती० तेणे ज० माताइं पु० पुरोहितनी भ० भारजाइं ज० जिम हा० इति षेद !! दि० दीधो म० मेसनो कु० कुचो नि० अम्हारा कु० कुलने विषे इ० एणीए दु० दुराचारणीए म० अम्हारि धू० वेटीए पछे सा० तेणी माताए अ० कहियुं पु० पुरोहितने ॥

भावार्थः—निकाचितपणे बांध्युं अनंत संसारनुं आयतन भमवानुं लाभ कर्म ते अज्ञान कर्म पडी कम्या नहि-तेनुं प्रायश्चित लीधुं नहि; ते पाप समुदाय रुप मोटो षंध मेलवीने पछी ते आचार्य मरी जवाथी वाणव्यंतर देवने विषे अवतर्यो त्यांथी चव्यो थको बीजा जन्ममां भरतार जेनो मरण पाम्यो छे एवा, प्रति वासुदेवना पुरोहितनी वेटीनी

कुखे अवतर्यो, पुरोहितनी स्त्रीए पोताना स्वामी प्रत्ये कह्युं आ दीकरीए आपणा पवित्र कुलमां अवतरी कुळने मेसना कुचाथी कलंक लगाडयुं छे,

मूलः—तओ संतप्पिऊणं सुइर बहुयहि एण साहिऊण निव्विसियकयासा तेणं पुरोहिएण पम हया असझं डुनियार अयस त्ररूणे अहन्नाया थोव कालं त्रएणं कहिचिझा ममलत्रमाणी सी ऊएहं वाय विझाफिया रकुखाम कंढा डुन्निख दोसेण पविढा दासत्ताए रसवाणिअगस्स गहे तढथ बहुणं मझ पाणगाण संचियं साहरेइ अ-णुसमय सुच्छिढियंति॥

अर्थः—त० तिवार पछी सं० मन तपवा लाग्यो सू० घ-णे काल ब० घणीवार हि० हिइयाने विषे सा० इम धर्यो जे कुमरीने नि० घर बाहिर काढीए इम चिंतवीने वाहिर काढि ते०तेणे पु० पुरोहितइं प० पाडूयादुप नीवारा न जा-ए म० मोटा अ० एहवो अपजसे करि पाडूया दु० नीवा-रया न जाए अ० अपजसे करी भ० भरयो अ० पछे एक-

दा थो० थोडा का०कालमांहि ते कुमरी णक० किहां स्थानक न पांमे म० इम स्थानक अणपामती सी० सीत उ० उश्न वायरे करी वि० व्यापि थकी खु० क्षूधाए करी कंठ बेसवा लाग्यो दु० दुरभक्षने दो० दोषे ए तावतां अन पाणी अणपामती थकी प० प्रवेश कीधो दा० दासपंणे र०कलालनां घरने विषे तिहां ब० घणूं म० मदिरा पाणीनो संचय छइ तिहांथी सा० लेइने अ० निरंतर इम लेती थकी उ० रहे छइं ॥

भावार्थः—माता पिताना मनमां अत्यंत खेद थवा लाग्यो. तेमणे विचार्युं के पुत्रीने घरमांथी कार्ढा मुकीए. एवो विचार करी पुत्रीने बहार काढी मुकी. जे दुःखमांथी मुक्त न थइ शकाय एवुं दुःख तथा अपयशने प्राप्त थएली ते पुत्री ने पोताने रहेवानुं स्थान कंइ प्राप्त थतुं नथी. टाढ, तथा तडकाथी पीडाती भुख तरश वेठती कलालना घरमां दासपणुं करवाने रही. त्यां घणो मदीरानो संचय छे तेने लेती थकी रहे छे.

मूलः—अन्नया अणूदिणं साहरमाणीए तसुचिठगं दहुसं च बहु मज्ज पाणीग मच्चमावियणे पोग्गलंच समुदसं से तहेव तीए मज्ज मंसो ज्ञव-

रयं दोहलग समुपन्नं जावणं जं तं बहु मज्ज पा-
णगं नम नट्ट छत्त चारण भमोड्डु चेड तक्करा स-
रिस जातियं समुच्चियं खूर सीस पुछ कन्नहिं
मयगयंञ चेठं व छुरं खंडं तं समुद्दिसिञ समरद्धा
ताहे ते सूचेव उच्चिढ कोमियगेसू ॥

अर्थः—अ० हवे एकदा अ०अणदीधूं सा० लेती थकी त० तेहने एकठु करतां द० दीठुं न० घणूं मदिरानूं पा० पाणी म० मद्यपाणीना स्थानकने विषे पो० मांसना पुदगल स० षाते थके त० तिमज ती० ते स्त्रीने म० मदिरा म० मंस उ० उपरि दो० डोहलो स० उपनो जा० जावत् जं० जे तं० ते ब० घणूं म० मदिरा पा० पाणी करइं न० नटवानी घोडइं न० नाटक पाडइं छ० छत्र धरे चा० सूभट तथा पाला चे० चाकर त० चोर स० ते सरिषी जा० जातिने साथे स० मलवा लागी छे तेहवा कर्म करवा लागी खू०सूरू सी० मसतक पु० पुछ क०कांन मं०मांहिर सां जे पुदगल व० ते वलूरे खूं० षंड तं० ते स० कान स० काढवा मांड्या ता० तेहने विषे ए०एम असूभ पुदगलने भोगवे करीने को० सरिरे कोढ उपन्यो ॥

भावार्थः—हवे एक दिवसने विषे पुरोहितनी पुत्री कलाल जाणे नहि तेम छानीमानी दारु तथा मांसना पुद्गल पुष्कळ खाती हती; तेने दारुनो छंद विशेष लाग्यो. रात दिवस दारु पुष्कळ पीवा लागी. नाटक करनारा नाटकीओनो तेने संग थयो. तेमना सहवासथी ते पण तेमना जेवां कर्म करवा लागी. माथु, कान तथा प्रष्ट भागमां रहेला जे मांस पुद्गलो ते वलुरे छे. ते अशुभ पुद्गलोने भोगवे करीने तेना शरीरमां कोड नीकळ्या.

मूलः—जं किंचिणा हीए मज्झ विपू चक्के तमेवाऽऽसाइ उमाऽऽरद्धा एवच कइवय दिणाइ कमेणं मच्च मंससावरिं दढगेहि संजाया ताहे तस्सेव रसवाणिअगस्स गेहाउ परिमुसिऊण किंचि कंसं दुस दविण जायं अन्नत्थविक्किणिऊणं मच्च मंस परिभुंजइ तावणं विन्नाय॥

अर्थः—जं० जे किं० कांइ ही० हीयाने विषे वी० विचार उपन्यो त० ते तिमज आ० आस्वादन आ० करवा मांडया ए० एम क० केटलेक दि० दिवसे क० अनुक्रमे म० मद मं० मांस पाने करीने सं० सरीरे को-

ढ थयो ता० तिवारे त० तेहज र० कलालनां गे० घर मांहेथी प० चोरीने कि०कांहिक कं० कांसू दु० वस्त्र द० द्रव्यनी जा० जात अ०अनेरे ठांमे वि० वेचिने म० मदिरा मं० मांस प० अतिहे भोगव्थे ता० तिहां लगी वि० जाण्युं

भावार्थः—कंइ पण बाध न गणतां एना मनमां रुचि थाय एवा पदार्थोंनो उपभोग करेछे. एम मद्य, मांस खातां खातां केटलाक दिवस वीती गया. शरीरमां कोड थया छे. तो पग तेनी दरकार न करतां कलालना घरमांथी कांसू वस्त्र वगेरे द्रव्य चोरी तेने बीजी जगाए वेची जे पैसा उपज्या; तेनां मदीरा मांस वगेरे लइ भक्षण कीधां. आ वात कलालना जाणवामां आवी.

मूलः—तेण रसवाणि यगेणं साहियंच नरवइणो तेणावि वञ्चा समाइठ्ठ तत्थय रायले एसो गोयमा! कुल धम्मो जहाणं जा काइ आवनसता नारी अवराह दोसेण सा जावणं नो पसुया तावणं नोवावाएयव्वा तहिं विणी उत्तगसिगीत गेहिं सगेहे तत्थण पसुइ समयं जाव-

एयं तेया रक्खियव्वा अहन्नयाणीया तेहिं दरिएस जाइहिं संगेहिं कालक्कमेणं ॥

अर्थः—ते० तेणे र० कलालइं सा० साहिने न० तेणे राजाने कह्यूं ते० तेणे वि० वध करवा मांडि स० करवा मांडी त० तीहां रा० राजा ए० एहवो गो० अहो गौतम! कु० कुल ध० धर्म छइं ज० जिहां जा० जे का० कोइ आ० गर्भवंती ना० नारी अ० अपराधने दोषे करी सा० ते जा० जीहां लगी नो० जणी नथी ता० तिहां लगी नो० तेहने मारवी नहि त० ते राजाए त्रि० सोंपी पोलीयाने गे० घेर ते० तेहने वली प्रसुतनां स० समेलगी जा० जे ए जणे तीहां लगी तेहने र० राखी रापजो अ० अथ एकदा समइं ते० ते दुवारपाले लेइ नइं ह० चंडाल जा० जातने स० संगइं का० अनुक्रमे पूरे महीने

भावार्थः—तेणे राजाने त्यां फर्याद करी. राजाए तेने मारी नाखवानो हुकम कर्यो. हे गौतम! एटलामां राजाने [illegible] के ते सगर्भा छे. राजाओनो एवो कुल धर्म छे के [illegible] बालकनो प्रसव थया पछी वध करवो; त्यां लगी [illegible] मारवी नहि. आ नियमने अनुसरी ते सगर्भा पू-

रोहीतनी बेटीने राजाए पोळीआने रक्षण थवा सोंपी; अने आज्ञा करी के एने प्रसव थाय त्यां लगी तमारे घेर रोकी राखवी ए प्रमाणे राजाना हुकमथी पोताने घेर राखी, अनुक्रमे पुरे मासे

मूलः—पसुयाय दारग सालक्खाऽऽयरिय जीवं तउ पसूमेत्ता चेव तं बालय उज्झिउण पणठ्ठा मरण भयाहिडा सा गोयमा! दिसिमेक्कं गंतुणं वियाणियंच तेहिं पावेहिं जहा पणठ्ठा सा पावकम्मा साहियव नरवइणो सुणा ऽहिवइणा हिं जहाणं देव पणठ्ठा सा डुरायरा कयली गब्भोवमं दारगं उज्झिऊण रन्नावि पडिभणियं जहाणं जइ नाम सा गया ता गच्छउ तं बालं पडिवालेज्जा ॥

अर्थः—प० जण्यो दा० बेटो सा० ते सावद्य आ० आचार्यनो जी० जीव त० तिवार पछि प० जणव मात्र ते चे० तिमज तं० ते बा० बालक नइं उ० नाषीने प० नाठी म० मरणना भ० भयथकी इ० इहांथी सा० ते गो० अहो गौतम! दि० ए० एक दिसे ग० नासी गइ रि० जाणी ते० ते चंडाल

पा० पापीणी ज० जे प० नाठी सा० ते पा० पापणी सा० कहूं न० राजा नइं सू०चंडालनो अ०अधिपती महतरइं ज० जीम दे० हे देव प० ते नाठी सा० ते दु० दुराचारणी क० केलनां ग० ग्रभ सरिपो दा० पुत्रने उ० नांषीने र० राजाइं प० वली कहूं ज० जिम ज० जो सा० ते ग० गइ ता० तो ग० जवा दींउ त० तो बा० बालकने पालो

भावार्थः—तेने एक पूत्रनो प्रसव थयो; ते सावद्य आचार्यनो ज जीव हतो. बालकने नाखी दइ मोतना भयथी त्यांथी पण नासी गइ ते चंडालना अधिपतिए राजाने खबर करी के महाराज केळना गर्भ जेवा पूत्रने जन्म आपी ते पापणी नाशी गइ. राजाए हुकम कर्यो के तेने भले नासी जवाद्यो परंतु तेना बाळकनुं सारी रीते पालन करो.

मूलः—हुसव्वहा तहा कायव्वा जहा तं बाल गणावावज्ञ गिण्हइं सु इमे पंच सहस्सा दव्विण जाइस्स तउ नरवइणो संदेसेणं सुयमिव परिवा लिउ सो पर सुलिण तउणं अन्नया कालक्कमेणं मउ सो पाव कम्मो सुणाऽहिवइ तउ रन्ना। समणु जाणियं तस्सेव बालगस्स घरसार कउ

पंचएहं सयाणंय ऽहिवइ तहय सुणाऽहिविइपए
ठिउसमाणो ताइ तारिस्साइं अकारिणिञ्चाइं
समणुठियाणं ॥

अर्थः—सू० अंते सर्वथा त० तिमज सार का० करवी ज० जिम तं० ते बा० बालक ग० उछेरो गि० लीओ तमे इ० माहरा घरथी पं० पांच स० हजार द० नाणानी द्रव्यनी जा० जात त० तिवार पछी न० राजानी सं० आज्ञाए करी सू० ते बेटानी परे प० पालो सो० ते प० ते असूचीनो उसारनार अ० अन्यदा एकदा प्रस्तावे का० कालने जोगे करी म० मूओ सा० ते पापकर्मि सू० चंडालनो अ० महतर त० तिवारे र० राजाए स० जाणूं त० तेज बा० बालकने घ० घरनो धणी क० कीधो पं० पांचसे स० चंडालनो अ० अधिपति त० तिहां सू० चंडालनां अ० अधिपतिपणे ति० थाप्यो थको ता० तेणा ता० तेहवा चंडालनां सरिपी अ० करणी अंगीकार करीने स० तेहवाज करतूत करीने ॥

भावार्थः—मारा भंडारमांथी पांच हजार नाणुं लइ जाओ; अने सावचेतथी ते बाळकनी संभाळ राखी उछरे तेम करो. राजानी आज्ञाथी ते चंडाळनो अधिपति तेने उ-

छोकरो छेरवा लाग्यो. काळे करीने ते चंडालनुं मृत्यु थयुं. छोकरो पण पुक्त उमरनो थयो हतो. राजाए जाण्युं के चंडाल मरी गयो एटले ते उछेरेला छोकराने चंडालना घरनो धणी बनाव्यो एटलुं ज नहि परंतु पांचसे चंडालोनो अधिपति कर्यो. त्यां चंडालनी करणी अंगीकार करीने सावद्य तेवां चंडालनां कर्मज करवा लाग्यो.

मूलः—तन्ते सो गोयमा! सत्तमाए पुढवीए अपयठाणं णामे निरीया वासे सावद्याऽऽयरिय जीवो एवं तं तह तारिसं घोर पचंड रोदं सु दारुणं दुक्खं तेत्तीसं सागरोवम जाव कह कह किलेसेणं समणुतविऊणं इहाऽऽगन्त समाणो उववन्नो अंतरदीवे एगोरुय जाइ।

अर्थः—त० तिवार पछी सा० ते गो० अहो गौतम! स० सातमी पु० नरगने विषे अ० अपइठाण णा० नामे नि० नगरवासाने विषे सा० ते सावद्य आचार्यनो जी०जीव ए० इम तं० ते त० तिहां ता० तेहवो घो० बीहामणा प० प्रचंड रो० रुद्र करी सू० अति दा० कठिण दुं० दुख त० तेत्रीस सा० सागरोपम जा० जिहा लगी क० घणा विलाप

कि० कलेसे करी स० भोगवीने इ० इहां आ० आव्यो थको उ० उपनो अं०अंतरद्वीपाने विषे ए०एगरुं जा०जातपणे॥

भावार्थः—ते आवखु पुरुं करी हे गौतम! ए सावद्य आचार्यनो जीव, अपइ ठाण नामे सातमी नर्कने विषे गयो. त्यां बीहीमणां, प्रचंड रुद्रकारी कठीण दुःख तेतरीस सागरोपम काल सुधी भोगव्यां. त्यां घणा विलाप तथा क्लेशथी काल निर्गमन करीने अंतर द्विपने विषे ए गरुमां जन्म्यो.

मूलः—तत्तवि मरीऊण ऊववन्नो तिरिय जोणिए महि सत्ताए तत्थ जाइ काइविणाखदुक्खायं तेसिंतु सरिस नामाइं अणुभविऊण ऊवीसं संवछराणि तत्त गोयमा! मत्त समणो ऊववन्नो मणुएसु तत्त वासुदेवत्ताए सो सावज्जाऽऽयरिय जीवो तत्थवि आहाऊयं परिवालिऊणं अणेग संगामाऽऽरंभ परिग्गह दोसेणं मरिऊणं गत्त सत्तमाए तत्तवि ऊवट्टिऊणं सुचिर कालाऊ ऊववन्नो गयकन्नो नाम मणुय जाई तत्तवि कुणि मऽहार मय दोसेणं कुरुऽज्झवसायमइ गत्त मरिऊणं॥

अर्थः—त० तिहांथी म० मरी नइं उ० उपनो ति० तिर्यचनी जो० जोनी पणे म० भेस्यापणे त० तिहां जा० जातिने विषे णा० नाना प्रकारना दु० दुष त० ते स० नारकि सरिषा दुष अ० भोगवीने छ० छवीस सं० वरस लगी आउषु पालीने त० तिवार पछी गो० अहो गौतम ! म० मूओ स० थको उ० उपन्यो म० मनुष्यपणे त० तिवार पछी वा० वासूदेव पणइं सो० ते सा० सावद्य आ० आचार्यनो जी० जीव त० तिहां पण आ० आउषुं प० पुरु पालीने अ० अनेक सं० संग्राम आ० आरंभ प० परिग्रहने दो० दोषे करीने म० मरीने ग० गओ स० सातमी नरगे त० वली तिहांथी उ० नीकलीने सू० घणे का० कालइं उ० उपन्यो ग० गयेकाले ना० नाम म० मनूष्यनी जा० जातिने विषे त० तिवार पछी ऊ० मंसनां अ० आहार म० मदिराने दो० दोषे करी ऊ० माठा अ० अधवसाइं ग० पोहतो थको म० मरीने गयो ॥

भावार्थः—त्यांथी मरीने तीर्यंच जातिमां भेंस्यापणे जन्म लीधो. त्यां पण नाना प्रकारनां नर्क सरखां दुःख भोगवी छविश वर्षनुं आयुष्य पुरुं कर्युं हे गौतम ! त्यांथी मुओ थको मनुष्य योनिमां अवतर्यो. ते सावद्य आचार्यनो जीव त्यां वासुदेवपणे आवखु पुरु पाळीने अनेक संग्राम,

आरंभ तथा परिग्रहना दोषे करीने मरीने सातमी नर्कें गयो. वळी त्यांथी नीकली घणे काले गय काल नामे मनुष्यनी जातिने विषे अवतर्यो. त्यां मांस तथा मदीराना अहारना दोषे करी माठा अध्यवसाए पोकयो थको मरीने.

मूलः—पुणोवि सत्तमाए तहिं चेव अपइठा णे निरय वासे तउवि उवट्टिउणं पुणोवि उव-वन्नो तिरिएसु महिसत्ताए तठ विणं नरग उवमं डुरकमणु नविताणं मउ समाणो उववन्नो बाल विहवाए पुंसलए माहण धुयाए कुछंसि ॥

अर्थः—पु० वली स० सातमी नरके त० तेज वली सा-तमी नरके अ० अपइठाण नि० नरका वासामाहि वा० त० तिहांथी उ० नीकलीने पु० वली उ० उपन्यो ति० तिरयं-चने विषे म० भेंसापणे त० तिहांए पण न० नरकनी उ० उपमाए दु० दुष अ० भोगवीने म० मूओ स० थको उ० उपनो बा० बाल वि० विधवा पुं० वीभीचारणी मा० ब्राह्मणनी धू० बेटिनी कु० कुषमा हइं ॥

भावार्थः—सातमी नर्कें गयो. अपइठाण नरका वासमां

दुःख भोगवी त्यांथी नीकळीने वळी तीर्यंच ने विषे अवतर्यो. त्यां भेंसापणे नर्क समान दुःख भोगवीने मुआ थको बाल विधवा ब्राह्मणनी बेटीने पेटे अवतर्यो.

मूलः—अहन्नया निउत्त पच्छन्न गब्भ साडण पाडण खार चुन्न जोग दोसेणं अणेग वाहि वेयणा परिगय सरीर सिब्भिहमंत कुठ वाहिए परिगलमाणो सलसलित्तं किमि जालेणं खब्भंतो निहरिउ निरउवमं घोर दुक्खं निवासाउ गब्भवासाउ गोयमा ! सो सावज्जाऽऽयरिय जीवो ॥

अथः—अ० अथ एकदा नि० जूगते करी छांडो प० छानो ग० गर्भ सा० सडावा नई पा० पडाववाने खा० षार चू० चूर्ण जो० जोगने दो० दोषे करी अ० अनेक वा० व्राध व० वेदनीए करी प० व्यापूं स० सरीर सि० सडया आंतरडा कु० कोढनी वा० वेदनाए करी प० अंते गलतो थको स० सलसलाट थाइं कि० करमीयानां जा० समोहे करी ख० षातो थको नि० निकल्यो नि० नरग उ० समान्य घो० रौद्र दु० दुष नि० वासथकि ग० गर्भवासथकि गो०

अहो गौतम! सा० सावद्य आचार्यनो जी० जीव ॥

भावार्थः—छानो छानो गर्भ पाडवाने अर्थे खार चुर्ण ते ब्राह्मणनी दीकरीए खाधां; तेना दोषे करी अनेक सडवा संबंधी व्याधिओ अने कोडनी गरमी तेनाथी तथा करमीआना करडवानी पीडाथी गर्भवासनुं रौद्र दुःख सहन करतो हे गौतम! ते सावद्य आचार्यनो जीव.

मूलः—तउ सव्व लोगेहिं निंदिज्जमाणो गरहिज्जमाणो ॥ खिंसिज्जमाणो दुगंछिज्जमाणो सव्व लोगेहिं परिभुउ पाण खाण भोगो वभोग परिवज्जिउ। गब्भ वास पसतिएचेव विचित्त सरीर माणसिग घोर दुक्ख संततो सत्त संवछर सयाइं दाय। मासे चउरो दिणेय जाव जीविऊण मउ समाणो। उववन्नो वाणमंतरेसु ॥

अर्थः—त० तिवारे स० सर्वलोके नि०निंद्यो थको ग०ग्रह्यो थको खि०खिष्ट कर्यो थको दु० दुगंछतोथको स० सर्व लो० लोके प०पराभव्यो पा०पीवूं खा० खावं भो० भोग उ० उपभाग प० राहित ग० गर्भ वा० वास आव्यो प० तेदिनथी

मांहिने त्रि० नाना प्रकारनां स० सरिर मा० मानसी घों० रौद्र दु० दुष सं० सहेतो थको स० सातसो ७०० वरस स० सो दो० वे मा० मास च० च्यार दि० दिवस जा० जावत् जी० जीवी नइं म० मूयो उ० उपनो वा० वाणवं-तर मांहि ॥

भावार्थः—अत्यत दुःख पाम्यो. जन्म थवा पछी सर्व लोके निंदेलो, भ्रष्ट थएलो, दुगंछतो थको लोकमां पराभव पामेलो खावुं, पीवुं, भोग, उपभोग रहित, गर्भवासमां आव्यो ते दिवसथी रौद्र दुःखोने सहन करतो थको सातस वर्ष बे मास चार दिवसनुं आयुष्य भोगवी मुआ पछी वाण व्यंतर देवमां अवतर्यो.

मूलः—तत्तचुत्त उववन्नो मणुएसु पुणोवि सुणाऽहिवइत्ताए तत्तविय कम्म दोसेणं सत्तमाए तत्त विउवट्टेऊणं उववन्नो तिरिएसु चक्किय घरं-सि । गोणत्ताए तइयं चक्क सगडलं गलाइव द-णेणं अहन्निसं जुवारोवणेणं पच्चिऊण कुहियं ज-खिय स्कंधं समुब्भिएय किमिया ताहे अस्कमी॥

हुयं खंधं जुग धरसंस्स विन्नाय पयठोए वि-
हिन माऽऽरद्धो ॥

अर्थः-त० तिवार पछि चु० चव्यो थको उ० उपन्यो म०मनुष्यने विषे पु०वली सू०चंडालना अ०अधिपतीपणे त० तिहां थकी पणि क० कर्म नई दो० दोषे करी स० सातमी-ए त० तिहांथी वि० निकलीने उ० उपन्यो ति० तिर्यंचने विषे च० लेलीने ध० धेर गो० बलदपणे त० तिहां पणि च० घाणीए जोतरें स० गाडे जोतरे ग० हल आदि देइने घणे ठांमे जोतरे अ० रात दिन जू० धोतरें जोतरवे करीने प० विसेषे मारवे करीने कु० कोह्यो छे खं० षंध कांध स० समुछिम कि० किडा उपना ता० तिवारे अ० षमवा समर्थ नहि हु० एहवो हूवो खं० षांध जू० धूसरो ध० धरवे करी त्रि० तिवारे धणीए जाण्युं प० पीठ उपरे वि० लादवा आ० मांडयो ॥

भावार्थः—त्यांथी चव्यो थको मनुष्यने विषे चंडालना अधिपति पणे अवतर्यो. त्यां थकी पण कर्मने दोषे करी सातमी नर्कें गयो. वळी त्यांथी नीकळीने तीर्यंचने विषे ब-ळद थइने अवतर्यो. त्यां घाणी गाडे तथा हल वगेरे ठामे जोतरे; रात दिवस जोतरवाथी तथा विशेष मार खावाथी

खांधे पीठ पडी; ते पाकवाथी तेमां अनेक जीव पड्या, नें धुंसरु खांधे धरवा असमर्थ थयो त्यारे धणीए पीठपर ला-दवा अत्यंत मार मार्यो.

सूलः—तेणं चक्किएणं अहन्नया काल कम्मेणं जहा खंध तहा पचिक्कण कुहया पठी तत्थावि समुच्छिए किमि सम्भिनण विगयंच पठी चम्मंताकिं। परं निप्पक्कयणं विणाकणं मोकलिन गोयमा !

अर्थः—ते० तेणे च० तेलीए अ० अथ एकदा का०केटलेक कालइं ज० जिम खं० षांधो त० तिम प० पीडा पांमे कु० कोह्यो प०पीठे पण त० तिहां पण स० उपनां कि० कीडा स० सडीने वि०वेगलेथी प०पीठनी च०चामडी की० किस्यूं प० बीजूं नि०कहीए कामरहित वि०जाणी नइं मो० मोकल्यो मूकी दिधो गो० अहो गौतम ?

भावार्थः—हे गौतम? खांध विशेष पाक्युं; उपरनी चामडी सडी गइ अने जीवडा पड्या त्यारे जोतरवाने अ लायक थपला ते बळदने तेना धणी तेलीए हांकी मुक्यो.

मूलः—तेणं चक्किएणं तं सल सलिंत किमी जालहिंयं खद्धमाणं बइल्ल सावज्जाऽऽयरीय जीवो तत्त मोकलिज्ज समाणो परि सडिय पट्ठि चम्मो बहु काय साण किम्मि कुलेहिं सव्वऽब्भंतरेवि विलुप्पमाणो एकूण तीसं संवच्छराइं जाव अहाउयं परिवालिऊणं मउ समाणो अणेग वाहि वेयणा परिगय सरीरो मणूएसु महा धणस्सणं इब्भ गेहे ॥

अर्थः—ते० तेणे च० तेलीए तं० त स०सलसलता कि० किडाने जा० समोहे करि ख० षाता थका ब०बलदने सा० सावद्य आ०आचार्यनो जी० जीव त० तिवारे मो०मोकल्यो मूक्यो स० थको प० अति स० सड्यां प० पीठने च० चामडी ब० घणा का० कागडा सा० कूतरा कि० करमीआना कु० समोहते स० ते सर्वे मली अ० मांहेथा वि० विलूरते थकइं ए० उगुण ती० त्रीस सं० वरसनूं जा० जावत् अ० आउषू प० पालीने म० मूओ थको अ० अनेक वा० व्राधि वे० वेदनां प व्यापूं स० सरीरं म० मनूषने विषे म०

महा घ० धनवंतने इ० सेठनां गे० घरने विषे ॥

भावार्थः—सळ सळता कीडा जेनी खांधमां पडेला छे एवो सावद्य आचार्यनो बळदरुप जीव तेलीथी मोकळो थइ न धणीओ फरवा लाग्यो. तेना आळा पीठने करमीआ, कागडा तथा कुतरां कोचवा लाग्यां. आम अनेक दुःखथी पीडाइ ओगणत्रीश वर्षनुं बळदनुं आयुष्य पुरुं कर्युं. त्यांथी मरीने कोइ मोटा धनवान शेठना घरने विषे अवतर्यो.

मूलः—तत्थय वमण विरेयण खार कडु तित्त कसाय तिहला गुगुल कादगे आवीयमाणस्स निच्चावि सोसिणाहिच असज्झाणुवसमे घोर दारुण डुखेहिं पच्चालियसेव गोयमा ! गउ निप्फलो तस्स मणु जन्मो एवंच गोयमा ! ॥

अर्थः—त० तिहां व० वमन करवे वि०रेचन लेवे खा० षार क० कडवा ति०तिषा क०कसाइला ति०तिफला गु० गुगल क०कडवा आ०एहवांउषधपीतांथकां नि०पेटमांहिथीज सराअंग उपांग वेहवा लाग्यां अ०तिहां पणि विसामा रहित वदनां घो०आकरा दा०रौद्र दु०दुषे करीने प०ब

गो०अहो गौतम! ग०गयो नि०निफल त०तेहनो म०मनुष्य-नो ज०जन्म ए०एमज गो०अहो गौतम!

भावार्थः—त्यां वमन करवानां, रेचनां, खार, कडवां, तीखां, कसायलां एवां त्रिफला तथा गुगळ एवां औषध पीधाथी पेटमांथी तथा अंग उपांगोमांथी रुधिरादिक वहेवा लाग्यां. त्यां पण असाधारण वेदना-आकरां दुःख भोगवतां हे गौतम! मनुष्यनो देह पण निष्फळ गयो.

मूलः—सो सावज्जाऽऽयरियजीवो चउदस रज्जय लोगं जम्मण मरणेहिणं निरंतरं पडिक्क-रिणं सु दीहाऽणंतकालाउ समुप्पन्नो मणुयत्ताए अवर विदेहे तित्थयर माऽऽगउ ज्जागवसेणं लोगा ऽणुवत्तए गउ तित्थयरस्स वंदण वत्तियाए पडिबु-द्धोय पव्वइउ सिद्धोय इह तेवीसईम तित्थयरस्स पास णामस्स काले एयंतं गोयमा! ॥

अर्थः—सो०ते सा०सावद्य आ०आचार्यनो जी०जीव च०चउद र०राज लो०लोकमाहे ज०जनम म०मरणे करी नि०आंतरा रहित प०पूरो सु०अति दी०दीर्घ अ०अनंतकाले

एकान्तनी छे, एवां वचन बोलवाथी घटलुं दुःख पाम्यो. हे गौतम ! आगम सिद्धान्त एकान्त नथी.

मूलः—उस्सगाववाएहिं चेव पयणं ठियं अणेगंतंच पन्नविद्यइ णोएणं एगंत णवरं आउकाय परिभोगं तेउकाय समारंभ मेहुणाऽसेवणंच एते तउ थाणंतरे एगंतेणं (३) निछयउ (१) वाटं (२) सव्वहा सव्व पयारेहिं आयठीएं निसिढंति एवंच सुत्ताऽइक्कमे ॥

अर्थः—प०सीद्धांत ठि०रह्युंछइं अ०अण एकांत प०परुपीइं णो०एकांत नहि ण०पण एतला बोल एकांत परुपीइं आ०पाणीनुं प०भोगवुं ते०तेऊकायनो स०आरंभ मे०मैथून अ०नसेववुं च०चशब्द थकी वली बीजी एकाय जाणवी ए छकाय अ०कुटीने न हणवा एकांत छइं ए०ए त०त्रिण था०थानकने ए०एकंत एकांत नि०निश्चे निश्चे निश्चे !! वा०अंते अंते स०सर्वथा स०सर्व प्रकारे करी आ०आत्मा अर्थिनइं नि०निषेध छइ ए०ए छकायनां आरंभने विषे अ०ण एकांत परुपतां सु०सुत्र अनइं अ०अतिक्रम छइं !!

भावार्थः—सिद्धान्त अण एकान्तछे. एटला बोल एकान्त प्ररुपीए. पाणीनुं भोगववुं, ते छकायनो आरंभ, मैथुन सेववुं; च शब्दथी वली बीजी ए काय जाणवी. ए छकाय आकुटीने न हणवा एकान्त छे. त्रण स्थाने एकान्त, एकान्त, नीश्चे एकान्त. अंते, अंते सर्वथा आत्मार्थीने निषेध छे. ए छकायना आरंभने विषे अण एकान्त परुपतां सुत्रने अतिक्रमे छे.

मूलः—सम्मग्ग विप्पणासणं उमग्ग पयरिसणं तउय आणा भंग आणा भंगाउ अणंत संसारी से भयवं किं तेण सावज्जाऽऽयरिएणं मेहुण माऽऽसेवीयं गोयमा! सेविया सेवियं णोसेवि णो आसवियं से भयवंकेण अठेणं एवं वुच्चई? गोयमा! जं ताए अज्जाए तकाल उत्तमंऽगेणं पाए फरिसीए फरिसिज्जमाणोय। णो तेण आउठियु संचरिए एएणं अठेणं गोयमा!॥

अर्थः—स०भला मार्गनो वि०विनास थाय छे ए छकायनी हंस्या थापने करी उ०छकायनी हंस्या थकी उन्मार्ग मांहि प०पेसे उनमार्ग थापे त०ते उन्मार्ग थाप्या थकी

मूलः—नियय पमाय दोसेणं तम्हा एयं वियाणित्ता नवविरह मिछमाणेणं गोयमा! सुदिठ समय सारेणं गछाऽहिवइणा सव्वया सव्व पयारेहिणं सव्वथामेसु अच्चंतं अप्पमत्तेणं नवियव्वं त्तिबेमी ॥ इतिश्री महानिसीह सुयखंधस्स दुवालसंग सुयनाणस्स णवणीयसार नामं पंचमं अझयणं सम्मत्तं ॥ ५ ॥ छः ॥

अर्थः—नि०पोताने प०प्रमाद दो०दोषे करी ॥ हवे महावीर स्वामी गौतमादिक ने सीषामण कहे छइं त०ते माटे ए०एहवुं वि०जाणीने भ०भवनो वि०विरह मि०वांछवे करी गो०अहो गौतम! सु०भलिद्रष्टी स०सीद्धांतना अर्थने विषे सा०अनुसारइं ग०गछना अ०अधिपती तेणे स० सर्वथा स०सर्व प्रकारइं स०सर्व था०थीयने विषे अ०अत्यंत अ०अप्रमादिपणे भ०थाउ परूपणा संभालीने करतां इ०एमहुं के०कहुं श्री सुधर्मास्वामी जंबू प्रते कहेछइं अहो जंबू! जिम श्री महावीर देव समीपे सांभल्युं तिमहुं तुज प्रते कहुं इ०ए म०महानीसीथ सु० श्रुतस्कंध दु० द्वादशांग

सु०श्रुत ज्ञाननो ण०णवणीसार ना०ए हवे नामे पं०पांचमुं अ०अध्ययन स०संपूर्ण ॥ ५ ॥ छ ॥

भावार्थः—पोताना प्रमादना दोषे करी तेने एटलुं भोगववुं पडयुं. महावीर स्वामी गौतमादिक मुनिने कहे छे केः गच्छने अनुसारे गच्छना अधिपतिए सिद्धान्तना अर्थने विषे सर्वथा भली दृष्टि करवी. सर्व प्रकारे धैर्य राखी अत्यंत अप्रमादीपणे वर्तवुं. अर्थनी प्ररुपणा संभाळथी करवी. सुधर्मा स्वामी जंबु प्रत्ये कहे छे हे जंबु ! में जेवुं श्री महावीर देव समीपथी सांभळ्युं तेवुं तारी प्रत्ये कह्युं. महानीशीथश्रुत स्कंध द्वादशांगी श्रुत ज्ञाननो णवणीत सार एवे नामे पांचमु अध्ययन संपूर्ण थयुं.

टबा उपरथी भाषान्तर कर्ता.

शास्त्री. नागेश्वर ज्येष्टाराम.

अगाउथी आश्रय आपनार सद्ग्रहस्थोनां मुबारक नाम.

अहमदनगर.

५ भगवानदास चंदनमलजी पीतलीया.
५ नवलमल कीशनदास मुता.
५ प्रेमराज पनालालजी शेठ.
५ बालाराम प्रथीराजजी
५ हजारीमल अगरचंदजी. मुता.
५ चांदमलजी लखमीचंदजी.बोरा.
५ रीधक्रणजी मोतीलालजी मुता.
२ सेशमल धनराजजी फीरोदीया.
२ बादरमल छजमलजी. मुणोत.
२ पुनमचंद धनराजजी मुता.
२ हुकमचंद नेमीदास. गुगळीया.
२ राजमल समरतमलजी गांधी.
२ प्रेमराज धनराजजी बोरा.
२ वृधीचंद चुनीलालजी सांढ
२ नंदराम केसरीमलजीसुरपुरीया.
२ लछमनदास छोगमलजी.
२ जोरावरमलजी भंडारी.
२ मोतीचंद रतनचंदजी. गुंदेचा.
१ पुनमचंद मुलचंदजी. जलगढ.
१ छोगमल रुपचंदजी. गुंदेचा.
१ लछमनदास हुकमचंदजी.
१ गोकलदासजी कटारीया.
१ केसरीमलजी सींगी.
१ हीरालाल लालचंदजी. मुणोत.
१ देवीचंदजी गुंदेचा.
१ प्रतापमलजी. मुणोत.
१ सुरजमल रुपचंदजी. पोकरणा
१ रीधक्रणजी. सींगी.
१ हणोतमलजी केसरीमलजी.
१ रायचंद चुनीलालजी बोरा.
१ रीधक्रण भीवराजजी भलगढ.
१ जशराज भीवराज कोठारी.
१ अगरचंद नेमीचंद गुंदेचा.
१ जवानमलजी बोरा.
१ कपुरचंदजी बोरा. लुणीवाला.

घोरनदी.

५ हजारीमल फुलफगर.
४ कुंडलमल मोतीचंद बाफणा.
४ रतनचंद आणंदजी नाहार.
१ वरधीचंद खुशालचंद दुगड.
१ छोटमल हजारीमल. बोतरा.
१ मगनीराम मुता. करडावाळा
१ कस्तुरचंद नथमल
१ फोजमल कस्तुरचंद
१ नेमीचंद सुरजमल. दरडा.
१ ताराचंद पुनमचंदजी बोरा.
१ अमरचंद तातेड हा. बाइ नंदु.
१ हमीरमलजी दरडा.
१ मेघराज पुनमचंद कोठारी.
१ अमरचंद गुमराज बोरा.

१ नागचंद भगवानदास दुगड.
१ हजारीमल गुलाबचंद बोरा.
१ शोभाग्यचंद्जी.
१ श्रीमलजी.
१ फोजमलजी.
१ भीखमदासजी.
१ खेडुजी.
१ करण मुथा.
१ जीवराजजी.
१ साळगराम.
१ हंसराजजी कांकरीया.
१ लगनमल कोठारी.
१ खुबचंदजी कोठारी.
१ चेतनदासजी.
१ सीवकरणजी.
१ नथमल सुराण.

जालंधर.

२० जीतमल जैनी लाला रलाराम.

मंदोसर.

१० शा. फताजी तलोकचंदजी.
१० छवालाल कस्तुरचंद.

नवा शहेर.

१० भंडारी जोरावरचंदजी.

उजन.

५ शा. नथमलजी वधमानजी.

सुनालपुर.

५ शा. कस्तुरचंद मनसुखलाल.

भोपाल.

३ जैन स्नातन धर्म चिंतक सभा.

आस्टा.

४ शा. सेवाराम राजमल.

अलवर.

४ शा. धनालाल चंनणमल.

सतारा.

४ मु. मोखमदास हजारीमल.

टोंक.

४ बनाम. सुगनचंद भंडारी.

रावलपींडी.

२ शा. हेमराज मयादास.

पाली.

२ शा. हजारीमळ बादरमल.

आवलकोटी.

२ सुलतानचंदजी तीलोकचंदजी.

करमाळा.

१ वसंतपाल फतेचंद मुनीम.

रतलाम.

१ झवेरी. पुनाजी इंदरमल.

समदडी.

१ शा. कस्तुरचंद खुबाजी.

लाहोर.

१ भाइ हंशराजजी जैनी.

अंबाला शहेर.

१ लाला. मलुमल छजुमल मायडा.

१ श्रावक. नवरीयामल पंजाबी.

अम्रतसर.

१ ला. इश्वरदास खजानचीमल

शालकोट.

१ लाला. बस्तीराम हरदयाळ.

रावळपींडी.

१ लाला. घनैय्या हाडीसा भावडा

हुशीयारपुरा.

१ लाला. कीरपीमल कोटुमल.

कुचेरा.

१ शीवराज सुराणा.

અમદાવાદ.

૧૨૫ શા. વીરચંદભાઈ ગોબરદાસ. ડોળીયાવાળા.
૧૦૦ શા. ભા. પુંજાભાઇ જેઠાભાઈ.
૧૫ શા. નગીનદાસ મગનલાલ.
૧૦ શા. આત્મારામ જેશંગભાઇ.
૧૦ શા. મોતીલાલ તલકશી.
૫ શા. મહાસુખરામ ગુલાબચંદ.
૫ શા. દલસુખરામ ખુલાખીદાસ.
૫ શા. ખેમચંદ ઝવેરચંદ.
૪ શા. શા. હીરાચંદભાઇ વેલજી.
૪ શા. લીલાધર કપુરચંદ.
૨ શા. દેવચંદ ચુનીલાલ.
૧ શા. છગનલાલ ઇશ્વરદાસ.
૧ શા. ધરમચંદ લખમીચંદ.
૧ શા. કેશવલાલ ચુનીલાલ.
૧ શા. મોહનલાલ જમનાદાસ.
૧ શા.ગોપાલદાસમાહાસુખરામ.
૧ શા. પરશોતમ દીપચંદ.
૧ શા. મણીલાલ વીજવલવ.
૧ શેઠ માણેકલાલ સુખલાલ.
૧ શા. ગીરધરલાલ વ્રજલાલ.
૧ શા. છબીલદાસ મનસુખરામ.
૧ શા. હરગોવીંદદાસ હરીચંદ
૧ શા. પોચાભાઇ પીતાંબરદાસ.
૧ શા. પાનાચંદ છગનલાલ.
૧ શા. નગીનદાસ લખમીચંદ.
૧ શા. અમુલખ મોહનલાલ.
૧ શા.જેશંગભાઇ ત્રીભોવનદાસ.
૧ શા. મફતલાલ ચુનીલાલ.
૧ શા. મોરારજીભાઇ ધનજી.
૧ શા. પાનાચંદ નરશી.
૧ શા. ત્રીભોવનદાસ ફત્તેચંદ.
૧ શા. જમનાદાસ સાંકળચંદ.
૧ શા. ફગરાભાઈ અમુલખ.
૧ શા. પાનાચંદ નાગર.
૧ શા. પોચાલાલ લલુભાઇ.
૧ વૈદ.દલસુખરામ વનમાળીદાસ.
૧ શા. ડાયાભાઈ પરશોતમ.
૧ શા. પોપટલાલ કુશળચંદ.
૧ શેઠ. પોપટલાલ જાદવજી.
૧ શા. મુલચંદ ચુનીલાલ.

૧ શા. જીવાભાઇ દલસુખરામ.

સુરત બંદર

૧૧ શા. મોતીચંદ ઉતમચંદ.
૧૦ શા. હુંશરાજભાઇ ચાંદમલ.
૫ શા. ગણુભાઇ મંછુભાઇ.
૪ શા. લલુભાઇ પ્રાણજીવન.
૧ શા. પ્રેમચંદ વમળચંદ
૧ શા. તારાચંદ ઉતમચંદ
૧ શા. છગનલાલ તારાચંદ.
૧ શા. ચુનીભાઇ ડાહ્યાભાઈ.
૧ વકીલ. મગનલાલ પ્રેમચંદ.
૧ વકીલ. ભગુભાઇ ડાહ્યાભાઇ.
૧ વકીલ. હીરાભાઇ ડાહ્યાભાઈ.
૧ ભાવસાર. ધરમચંદ મલુકચંદ.

રાજકોટ.

૧૦ રા. ખેચરદાસ ગોપાલજી.
૧૦ રા. ઠાકરશી મકનજી. ધીયા.
૧૦ પારેખ. પ્રાણજીવન રૂગનાથ.
૨ લાધીબાઈ મોરારજી. હેડ. મિ.
૧ રા. હરખચંદભાઇ હેમરાજ.

સાણંદ.

૫ શા. રાઘવજી પ્રેમચંદ.
૪ શા. ઉજમશી માણેકચંદ.
૨ રા. અંબારામભાઇ જેઠીદાસ.
૧ શા. નાગર સુંદર.
૧ શા. કાનજી રાઘવજી.
૧ શા. ચુનીલાલ ભાઇચંદ.
૧ શા. છગનલાલ ભાણજી.
૧ શા. કેશવજી રઘુભાઇ.
૧ શા. મગનલાલ ઘેલા.
૧ શા. ત્રીભોવન લખમીચંદ.
૧ શા. ખુશાલ આણંદજી.
૧ શા. મોહનલાલ પોપટભાઇ.
૧ શા. હરીભાઇ ગોપાળદાસ.

મુંબાઈબંદર.

૧૦ શા. હરીદાસ પરશોતમ.
૪ શેઠ. નેમચંદભાઈ ડાહ્યાભાઈ.
૧ શા. રાઘવજી ડોશાભાઇ.
૧ શા. નગીનભાઇ આણંદચંદ.

વડોદરા.

૫ પરી. મગનલાલ મોહલાલ.
૧ શેઠ. ધરમચંદ ચુનીલાલ.
૧ શા. ગોરધન છોટાલાલ.
૧ શા. મનસુખરામ લલુભાઇ.
૧ શા. મનસુખરામ શીવલાલ.
૧ શા. નરશીલાલ શીવલાલ.
૧ શા. મણીલાલ લાલચંદ.
૧ શા. ચુનીલાલ જેચંદ.
૧ શા. ચીમનલાલ હીમતલાલ.
૧ શા. માહાસુખરામ. ઇશ્વિરદાસ.
૧ પટેલ. છગનલાલ છોટાલાલ

પડધરી.

૧ પટેલ. કાળીદાસ પાસવીર.
૧ ખત્રી. રણછોડ હીરજી.
૧ ખત્રી. કાળીદાસ પરશોતમ.
૧ પટેલ. પાનાચંદ લખમીચંદ
૧ પટેલ. દામોદર પીતાંબર.
૧ પટેલ. ચત્રભજ પાસવીર.

૧ પટેલ. ડાયાલાલ પરશોતમ.
૧ મેહેતા ભાણજી જેઠા.
૧ મેહેતા. ઝવેરચંદ વીરપાળ.
૧ પટેલ. ગણેશ બાવા.
૧ પટેલ. સુંદરજી લખમીચંદ.
૧ મેહેતા. ભીમજી ગોવીંદજી.
૧ ગારડી. જીવરાજ ગોવીંદજી.
૧ મેહેતા. ભવાન નાનજી.

ખેડા.

૨ રા. જેશંગભાઇ મંછારામ.
૨ ભા. ભીખાભાઇ બેચરદાસ.
૧ ભા. ઇશ્વર રણછોડદાસ.
૧ ભા. ખુશાલદાસ જોઇતારામ
૧ ભા. ત્રીભોવન મોતી.
૧ ભા. મગનલાલ અમરચંદ.
૧ ભા. મુળજી બેચર.
૧ ભા. અમરચંદ ગોરધન.
૧ ભા દામોદર બેચર.
૧ ભા. મંછારામ રાયચંદ.

વેરાવળબંદર.

૧ શ્રી. સુબોધ જૈનશાળા.
૧ શા. મદનજી શોભચંદ.
૧ શેઠ. મદનજી જુઠાભાઇ.
૧ શા. સોભાગ્યચંદ મીઠા.
૧ શા. પીતાંબર જેચંદ.
૧ શા. ગણેશ કરમચંદ.
૧ શેઠ. લીલાધર ઝવેરચંદ.
૧ મા. લાલજી કરશનજી.
૧ અદાણી. કરમચંદ ખીમજી.
૧ બખાઇ. મદનજી ગોવીંદજી.
૧ શા. દેવચંદ હરખચંદ.

સરધાર.

૧૦ શેઠ. મુળચંદભાઇ કરશનજી.

વઢવાણકાંપ.

૨ શા. લખમીચંદ હરી.
૧ શા. ડાયા ઝવેર.
૧ ભા. લાલચંદ માધવજી
૧ મોદી. કલ્યાણજી જશરાજ.
૧ શા. વાડીલાલ શીવલાલ.
૧ ગોશળીયા. વ્રજલાલ જેચંદ.
૧ દેશાઇ. વીરચંદ ચાંપશી.
૧ દોશી. વલભ લેહેરા.
૧ મેહેતા. અભેચંદ તલકશી.

અંજાર.

૨ શેઠ. ધનજી વીરજી.
૧ મા. પોપટ વસ્તા.
૧ શા. પરશોતમ ઠારશી.
૧ મા. પ્રાગજી પીતાંબર.
૧ મા. જેઠાભાઈ નરશીદાસ.
૧ મા. રામજી નારણજી.
૧ શા. દામજી કરમચંદ.
૧ શા. આણંદજી કરમચંદ.
૧ ખોજા. જુમાભાઇ કાશમભા

કઠોર.

૩ ભા. પરશોતમદાસ દેવચં[illegible]
૩ ભા. રામચંદ નાથાભાઇ.

નાર.

૧ પા. ફુલાભાઇ બાગરભા[illegible]

जाहेरांत.

जर्मन प्रोफेसर हर्मन जेकोबी पांसे शुद्ध करावेलुं दशवैकालिक सूत्र अर्थ—पाठ अने भा-वार्थ सहित बीजी आवृत्ति डोक्टर जीवराज भाइ घेलाभाइ L. M. & S. तरफथी देवनगरी लिपीमां प्रसिद्ध करवामां आव्युं छे. किम्मत रु. १—४—०

दशवैकालिक सूत्र मूलपाठ जुदो छाप्यो छे किम्मत रु ०-४-०

प्रकरण संग्रह (थोकडा) सुरतवाला प्र-थम आवृती खपी जवाथी हालमां फरीथी व-हार पामेल छे. किम्मत रु. १-०-०

उपर लखेलां पुस्तको विगेरे तमाम जैन पुस्तको शास्त्री अने गुजरातीमां छापेलां अमारे त्यां मले छे, माटे जे साहेबोने मंगाववा मरजी होय, तेमणे निचेना शीरनामे पत्र लखवा तस्दी लेवी.

आकाशेठनाकुवानी पोळ
अमदावाद.

श्रीभोवनदास रुगनाथदास शाह
जैन बुकसेलर.

श्री जिनायनमः

अथ श्री उग्रसेन राजदुलारी सती राजमती (राजुलजी) की वैराग्य भावना का बारहमासा लिख्यते ॥

॥ झड़ी ॥

मैं ल्यूंगी श्री अरिहंत, सिद्धभगवंत, साधु सिद्धान्त, च्यारका सर्ना । निर्नेम नेम बिन हमें जगत क्या करना ॥ १ ॥ आंकड़ी ॥

१ ॥ झड़ी ॥ आषाढ़ ॥

सखी आया साढ़ घनघोर, मोर चहुंओर, मचा रहे शोर, इन्हें समझावो । मेरे प्रीतम की तुम पवन परीक्षा लावो । हैं कहां मेरे भरतार,

कहां गिरनार, महाब्रत धारि, बसें किस बनमें।
क्यों बांध मौड़ दिया तोड़ क्या सोची मनमें॥
॥ झर्वटैं॥
तू जारे पपैया जारे, प्रीतम को दे समझारे।
रही नौ भव संग तुमारे, क्यों छोड़ दई मझधारे॥
॥ झड़ी ॥
क्यों बिना दोष, भये रोष, नहीं सन्तोष, यही अफसोस, बात नहीं बूझी। दिये जादौं छपन कोड़ छोड़ क्या सूझी। मोहि राखो चरन मंझार, मेरे भरतार, करोगे उद्धार, क्यों देगये झुरना। निर्नेम नेम बिन हमें जगत क्या करना।१।
२ झड़ी॥ श्रावण ॥
सखी श्रावण संवर करे, समंदर भरे, दिगंबर धरे, जतन क्या करिये। मेरे जी में ऐसी आवै

महाव्रत धरिये। सब तजूं हार सिंगार, तजूं संसार, क्यों भव मंझार, मैं जी भरमाऊं। ज्यों पराधीन तिरिया का जनम नहि पाऊं ॥

॥ झर्वटें ॥

सब सुनल्यौ राजदुलारी। दुख पड़ गया हम पर भारी। तुम तजदो प्रीत हमारी। करदो संजम की त्यारी ॥

॥ झड़ी ॥

अब आगया पावस काल, करो मत टाल, भरे सब ताल, महा जल बरसै। बिन फरसे श्रीभगवन्त मेरा जी तरसै। मैं तज दई तीज सलौंन, पलट गई पौंन, मेरा है कौन, मुझे जग तरना। निर्नेम नेम बिन हमें जगत क्या करना ॥ २ ॥

३ ॥ झड़ी ॥ भादों ॥

सखी भादों भरे तलाव, मेरे चित चाव, करूंगी उछाव से सोलह कारन । करूं दस लच्छण के बृत से पाप निवारण। करूं रोट तीज उपवास, पंचमी अकास, अष्ठमी खास, निशल्य मनाऊं। तपकर सुगन्ध दशमी को कर्म जलाऊं॥

॥ झर्वटें ॥

सखी दुद्धार सखी बारा । तजि हार च्यार परकारा । करूं उग्र २ तप सारा । ज्यौं होय मेरा निस्तारा ॥

॥ झड़ी ॥

मैं रत्नत्रय बृत धरूं, चतुर्दशी करूं, जगत से तिरूं, करूं परवबाड़ा। मैं सब से छिमाऊं दोष तजूं सब राड़ा। मैं सातों तत्व विचार, की गाऊं

मलार, तजा संसार, तौ फिर क्या डरना।
निर्नेम नेम बिन हमैं जगत क्या करना ॥ ३ ॥
मैं ल्यूंगी श्री अरिहंत, सिद्ध भगवन्त, साधु
सिद्धान्त, च्यार का सरना।

४ ॥ झड़ी ॥ आसौज ॥

सखी आगया मास कुंवार, ल्यौ भूषण तार,
मुझे गिरनार, की देदो अज्ञा। मेरे पाणिपात्र
आहार की है परतज्ञा। ल्यौ तार ये चूड़ामणी,
रतन की कणी, सुनो सब जणी, खोलदो बैनी।
मुझ कूं अवश्य परभात ही दिक्षा लेनी ॥

॥ झर्वटें ॥

मेरे हेत कमंडल ल्यावो। इक पीछी नई
मंगाओ। मेरा मतना जी भरमाओ। मत सूते
कर्म जगाओ ॥

॥ झड़ी ॥

है जग में आसाता कर्म, बड़ा बेशर्म, मोह के भर्म, से धर्म न सूझै। इसके बस अपना हित कल्याण ने बूझै। जहां मृग तृष्ना की धूर, व्हां पानी दूर, भटकना भूरि, कहां जल झरना। त्निर्नेम नेम बिन हमें जगत क्या करना ॥४॥

५॥ झड़ी ॥ कार्तिक ॥

सखी कातिग काल अनंत, श्री अरिहंत, की महंत, ने आज्ञा पाली। धर जोग जतन भव भोग की तृष्ना टाली। सजे चौदह गुण स्थान, स्वपर पहचान, तजे मकानरु महल दिवाली। लगा उन्हें मिष्ट जिन धर्म अमावश काली ॥

॥ झर्वटैं ॥

उन केवल ज्ञान उपाया। जग का अंधेर

मिटाया । जिसमें सब विश्व समाया । तन धन सब अथिर बताया ॥

॥ झड़ी ॥

है अथिर जगत सम्बन्ध, अरी मतिमंद, जगतका धंध, है धुंध पसारा । मेरे प्रीतमने असत जानि कै जगत बिसारा । मैं उनके चरणों की चेरी, तू आज्ञा देरी, सुनले मा मेरी, है एक दिन मरना । निर्नेम नेम बिन हमें जगत क्या करना ॥ ५ ॥

६ ॥ झड़ी ॥ अगहन ॥

सखी अगहन ऐसी घड़ी, उदै में पड़ी, मैं रह गई खड़ी, दरश नहिं पाये । मैंने सुकृत के दिन बृथा योंहीं गँवाये । नहीं मिले हमारे पिया, न जप तप किया, न संजम लिया, अटक रही

जग में। पड़ी काल अनादि से पाप की बेड़ी पग में ॥

॥ झर्वटें ॥

मत भरियो मांग हमारी। मेरे शील कूं लागै गारी। मत डारो अंजन प्यारी। मैं जोगन तुम संसारी ॥

॥ झड़ी ॥

हुये कंत हमारे जती, मैं उनकी सती, पलट गई रती, तो धर्म न खंडूं। मैं अपने पिता के वंश को कैसे भंडूं। मैं मंडा शील सिंगार, अरी नथ तार, गये भरतार, के संग अब रहना। निर्नेम नेम बिन हमें जगत क्या करना ॥६॥

७ ॥ झड़ी ॥ पोष ॥

सखी लगा महीना पोह, ये माया मोह, जगत

से द्रोहरु प्रीत करावै । हरै ज्ञानावरणी ज्ञान अदर्शन छावै । पर द्रव्य बसै, ममता हरै तौ पूरी परै, जुं सबर करै तो अंतर टूटै । अरु ऊंच नीच कुल नाम की संज्ञा छूटै ॥

॥ झर्वटें ॥

क्यौं ओछी उमर धरावै । क्यौं संपति कूं विललावै । क्यौं पराधीन दुखपावै । जो संजम में चित लावै ॥

॥ झड़ी ॥

सखी क्यों कहलावै दीन, क्यों हो छबि हीन, क्यौं विद्याहीन, मलीन कहावै । क्यौं नारि नपुं-सक जन्म में कर्म नचावै ॥ जो तजैं शील सिंगार, रुलै संसार, जिन्हें दरकार, नरक में पड़ना । निर्नेम नेम बिन हमैं जगत क्या करना ॥ ७ ॥

८ ॥ झड़ी ॥ माघ ॥

सखी आगया माघ बसंत, हमारे कंथ, भये अरिहंत, वो केवल ज्ञानी । उन महिमा शील कुशील की ऐसे बखानी । दिये सेठ सुदर्शन सूल, भई मषतूल, वहां बरसे फूल, हुई जै बाणी । वै मुक्ति गये अरु भई कलंकित रानी ॥

॥ झर्वटें ॥

कीचक ने मन ललचाया । द्रोपदी पर भाव धराया । उसे भीम ने मार गिराया । उन किया जैसा फल पाया ॥

॥ झड़ी ॥

फिर गह्या दुरयोधन चीर, हुई दलगीर, जुड़-गई भीर, लाज अति आवै । गये पांडु जुये में हार न पार बसावै । भये परगट शासन वीर,

हरी सब पीर, बंधाई धीर, पकर लिये चरना।
निर्नेम नेम बिन हमैं जगत क्या करना ॥८॥

९ ॥ झड़ी ॥ फाल्गुण ॥

सखी आया फाग बड़भाग, तौ होरी त्याग, अठांही लाग, कै मैंना सुन्दर। हरा श्री पाल का कुष्ट कठोर उदंबर। दिया धवल सेठने डार, उदधि की धार, तो होगये पार, वे उसही पलमें। अरु जा परणी गुणमाल न डूबे जल में॥

॥ झर्वटें ॥

मिली रैन मंजूषा प्यारी। जिन ध्वजा शील की धारी। परी सेठपै मार करारी। गया नरकमें पापाचारी ॥

॥ झड़ी ॥

तुम लखो द्रोपदी सती, दोष नहीं रती, कहे

दुर्मती, करम के बंधन । हुवा धात की खंड जरूर शील इस खंडन । उन फूटे घड़े मझार, दिया जल डार, तो बे आधार, थमा जल झरना । निर्नेम नेम बिन हमैं जगत क्या करना ॥९॥

१० ॥ झड़ी ॥ चैत्र ॥

सखी चैतमें चिन्ता करै, न कारज सरै, शील से टरै, कर्म की रेखा । मैं ने शील से भील कूं होता जगत गुरु देखा । सखी शील से सुलसा तिरी, सुतारा फिरी, खलासी करी, श्री रघुनंदन । अरु मिली शील परताप पवन से अंजन ॥

॥ झर्वटैं ॥

रावण ने कुमति उपाई । फिरगया बिभीषण भाई । छिन में जा लंक ढवाई । कुछ भी नहीं पार बसाई ॥

॥ झड़ी ॥

सिया सती अगन में बड़ी, तो उसही घड़ी, वो शीतल पड़ी, चढ़ी जलधारा । खिल गये कंवल भये गगन में जै जै कारा । पद पूजे इन्द्र धंनेन्द्र, भई शीतेन्द्र, श्री जिनेन्द्र ने ऐसा बरना । निर्नेम नेम बिन हमें जगत क्या करना ॥ १० ॥

११ ॥ झड़ी ॥ बैसाख ॥

सखी आई बैसाखी मेष, लई मैं देख, ये ऊरध रेष, पड़ी मेरे करमें । मेरा हुआ जनम यों उग्रसैन के घरमें । नहीं लिखा करममें भोग, पड़ा है जोग, करो मत सोग, जाऊं गिरनारी । हे मात पिता अरु भ्रात से छिमा हमारी ॥

॥ झर्वटें ॥

मैं पुन्य प्रताप तुमारे । घर भोगे भोग अपारे ।

जो बिध के अंक हमारे । नहीं टरैं किसूके टारे ॥

॥ झड़ी ॥

मेरी सखी सहेली बीर, नहो दलगीर, धरो चित धीर, मैं छिमा कराऊं । मैं कुल कूं तुम्हारे कबहुँ न दाग लगाऊं । वो ले अज्ञा उठ खड़ी, थी मंगल घड़ी, बन में जा पड़ी, सुगुरू के चरना । निर्नेम नेम बिन हमैं जगत क्या करना ॥११॥

१२॥ झड़ी ॥ जेठ ॥

अजी पड़े जेठ की धूप, खड़े सब भूप, वो कन्या रूप, सती बड़भागन । कर सिद्धन कूं परणाम किया जग त्यागन । अजी त्यागे सब सिंगार, चूड़ियां तार, कमंडल धार, के लई पिछौटी । अरु पहर के साड़ी स्वेत उपाड़ीचोटी ॥

॥ झर्वटें ॥

उन महा उग्र तप कीना । फिर अच्युतेन्द्र

पद लीना । है धन्य उन्हों का जीना । नहीं विषयन में चित दीना ॥

॥ झड़ी ॥

अजी लिया बेद मिटगया, पाप कटगया, पुण्य चढ़गया, बढ़ा पुरुषारथ । करै धर्म अर्थ फल भोग रुचै परमारथ । वो स्वर्ग संपदा भुक्ति, जायगी मुक्ति, जैनकी उक्ति, में निश्चय धरना । निर्नेम नेम बिन हमैं जगत क्या करना ॥ १२ ॥ मैं ल्यूंगी श्री अरिहंत०

॥ साल संबत् कवि बंश नाम सहित ॥

॥ महात्तम बारहमासे का ॥

जो पढ़ै इसे नर नार, बढ़ै परिवार, सकल संसार, में महिमा पावैं । सुन सतियन शील कथान बिघन मिटजावैं । नहीं रहैं दुहागन

दुखी, होंय सब सुखी, मिटै बेरुखी, करैं पति आदर। वे होंय जगत में महासतिन की चादर ॥

॥ झर्वटें ॥

मैं मानुष भव में आया । अरु जाति जती कहलाया । है कर्म उदै की माया । बिन संजम जनम गंवाया ॥

॥ झड़ी ॥

है दिल्ली नगर सुवास, वतन है ख़ास, है फाल्गुण मास, अठाँई आठैं । हों उनके नित कल्याण जो लिख२ बांटें । अजी विक्रम अब्द उनीस, पै धर पैंतीस, श्री जगदीश, का लेलो शरणा । कहै दास नैनसुख नहिं दोष पै दृष्टि धरना ॥ मैं ल्यूंगी श्री अरिहंत० आंकड़ी ॥१३॥

समाप्तम् ।

F. 1. 2000

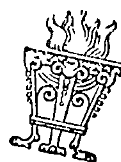

चौमासा और बारह मासा,

श्रीनेमीनाथ और राजुलजी का

मुनि
कपूर चंद जी
तथा यति
नैनसुखदास
जी

विरचित

प्रकाशक
प्रिन्टिंग एन्ड पबलिशिंग कम्पनी
फतहपुरी देहली

कन्नुजी माठूमल एन्ड सन्स के प्रबन्ध
से
आर्ट प्रिन्टिंग वर्क्स फतहपुरी देहली में मुद्रित

द्वितीय वार २००० { विक्रम सं० १९७१ वीर निर्वाण सं० २४४० } मूल्य ।।।

श्री ऋषभायनमः श्रीगुरुभ्योनमः
अथ श्री स्वामी नेमिनाथ तथा राजमती (राजुल जी) के राग वैराग्य के सम्वाद में बारहमासा लिख्यते ।

॥ दोहा ॥

नेमि नाथ बंदू चरण, हरण कुमति सुप्रकाश ।
विघन हरण मंगल करण, जै जै मुक्ति निवास ।१।
जिन मुख उद्भव सारदा, वाक वानि तुम नाम ।
वाक सिद्ध मुझे दीजिये, पुनि २ करत प्रणाम ।२।
जैसे भुज बल हीन नर, दुस्तर जलधि अगार ।
तिरा चहै कैसे तिरै, तोहि कृपा बिनवाद ।३।

॥ गीता छंद ॥

कर वाकबानी, मिहरबानी, मैं कदम तेरे गहे ।

मनशा हमारी, पूरसारी नैनसुख ऐसे कहै ॥
आया सरन, पड़के चरन, तुम दुख हरण जगमें
कही। कर दया बारामास राजुल नेमि के भाषुं
सही ॥ ४ ॥

॥ दोहा ॥

शौरीपुर इक नगर था, समुद्र विजै थे राय।
नेमि नाथ पैदा हुवे, शिव देवी थी माय ॥ ५

॥ छंद ॥

थी मात सेवा देवी जिन के गर्भ से पैदा हुये।
उग्रसेन राजा की सुता के साथ वे मांगे गये।
दिया रूप उनके पुन्य ने मुख चन्द्र नैना मद
भरें। आखों से शरमिंदा हुये हिरनोंने घर बनमें
करे ॥६॥ सुन कंठ की आवाज कोयल कूकती
वनमें फिरै। इस सोचमें काली पड़ी अपमान
लखिमनमें झुरै ॥ काली जुलफ नागन लटा

मुख चंदपर ग़ालिबहुई । ज्यों राहु आवे चंद
पर फिर हार करनी चीन्हई ॥ ७ ॥ लंचका
कमर खाती चलै वह केशरी कामद हरै । तब
हुई ग़ैरत शेर कूं घर छोड़कर बन २ फिरै ॥
नहा देख सकते हाथकूं वे रशक के दुखसैंदगे ।
तब हुये शरमिंदे कंवल दरियाव में डूबन
लगे ॥ ८ ॥ एक समय छप्पन कोड़िजादों
नेमिजी के संग भये । राजुलमती के ब्याहने
को भूप जूनागढ़ गये ॥ इस भांति देख
बरात कूं नृप उग्र जाफत के लिये । हर जात
के पंछी पशु उन बंदिखाने में दिये ॥ ९ ॥
वे जानवर लखि नेमिजी कूं शोर गुल करते
भये । आया रहम दुलाहकूं तुरत खुद बैरागी
हुये ॥ धिक्कार है संसार कूं इस ब्याह ने

कौतुग करै। अब जायंगे मारे पशू यह कौन हत्या सिरधैरै ॥१०॥ तोरन से रथ फेरा तुरत दिया फेंक कंगना तोड़ कै। गिरनार गिर पर तप करैं मुक्ती से नेंहा जोड़ कै। यह खबर दुलहन ने सुनी रोवे सरासर दुख भरी। राजुलमती था नाम उसका सोग सागरं में पड़ी ॥ रोवन लगी नगरी सभी पंछी दरख्तों से उड़े। घर घर गली कूंचे महल सब रोवते नजरों पड़े ॥ ११ ॥ सर सब्ज़ मंडप के गिरद गुलशन चमनजो आरहा। सुन खबर सब कुमलागये ज्यौं कंवल अति शनैदहा ॥ राजुलमती का दुख निरख चौमास ने आवन किया। रो रो वुलंद आवाज़ से आसमान से पानी चुवा ॥ १२ ॥ पानी चुवा असमान से

धरती ने छाती पर लिया । सुन समझ चातर लोग उनका नाम नादियां धर दिया ॥ अब राग अरु बैराग का झगड़ा जो मैं बरनन करूं । सुनियो सभाके लोग अब आषाढ़ होता है शुरू । श्री नेमि जी गिरनार पर लवलीन ठाढ़े तप करैं । राजुल मती नीचे खड़ी आवाज़ से बिनती करैं ॥ १३ ॥

आषाढ़ में पुकार राजुल की ।

॥ दोहा ॥

हे स्वामी यह साढ़ है, शुरू हुवा चौमास ।
प्यास भूख सबकी गई, हमैं न दीजे त्रास ॥

॥ छंद॥

यह आबेरेज़िश हो रही नादियां चलीं सबज़ी खिली । बादल कड़क बिजली तड़क असमान की आंसू ढली । ढल २ पड़ैं आंसू जमींपर

देख दुख छाती फटै। दुख मेट विपति समेट प्रभु आषाढ़ियों कैसे कटै॥

जवाब श्री नेमिनाथ जी का।

॥ दोहा ॥

फिर फिरती में साह है, चलन जमाना जाय।
तरवर केरी कूंपलां, इक आवै इक जाय॥

॥ छंद ॥

राजुल सुनो इस खल्क का अव्वल अखीर न पाइये। तकदीर की जंजीर में से निकसना अब चाहिये। यह ख्वाब की सी ज़िंदगानी [illegible] [illegible] [illegible]यां। यह वक्त है तप करन का आषाढ़ बीता जातियां॥ १॥

श्रावण में राजुल की पुकार।

॥ दोहा ॥

सावन [illegible] बनी, तो घर २ झूलैं नारि।

झूलैं से सूली भली, तुम बिन नेमि कंवार ॥

॥ छंद ॥

तुम बिन पिया धड़कै हिया छाती तपै जियरा जलै । जलबल बदन लागा तपन मेरी चश्म से पानी चलै । इक रैन के फटने से चकवा चकवी दोनों दुख भरें । बनजारे की सी अगनि छोड़ी सिलगती अब क्या करें ॥

जवाब नेमिजी का ।

॥ दोहा ॥

राजुल ऐसी मत कहो, सहो करम की रेख ।
हमरा मेटा ना मिटै, जो विधना के लेख ॥

॥ छंद ॥

जो लिख दिया तक़दीर में सुखदुख सभी भुगते सरे । देखे जगत के खेलसब आख़िर उमर देखे मरे । जैसे किसी दरयाव के नज-

दकि पर दरखत खड़ा । पल २ में कट कट जड़ सभी दरियाव में देखा पड़ा ॥ २ ॥

भादों में राजुल की पुकार ।

॥ दोहा ॥

भादों भरे तलाव सब, कँवल खिले जलबीच ।
भंवर फिरैं गुंजारंते, इष्ट मदन के बीच ॥

॥ छंद ॥

सींचे मदन के फिरैं भौंरे गुलों का रस चाखते । चक चक कन्हैया करैं पीऊ पीऊ पपीहा भाखते । बैरन हमारी तूतिया तूही तूही करती फिरैं । हुवा खतम भादों सनम हम तुम विना मरती फिरैं ॥

जवाब श्री नेमिनाथ जी का ।

॥ दोहा ॥

कौन किसी कूं मारता, कौन जिलावन हार ।

मरना सब कूं एकदिन, तो अपनी २ वार ॥

॥ छंद ॥

मरना है सब कूं एक दिन जग में स्थिर कोई नहीं। तक़दीर की स्याही लगी सो अब तलक धोई नहीं। नकौं पड़े दुखड़े भरे अब याद आते हैं हमें। जब तीर छुट जाय हाथ से थामों तो फिर कैसे थमें ॥ ३ ॥

आसौज में राजुल की पुकार ।

॥ दोहा ॥

अब आसौज में जान यह, रही होट पर आय ।
भटक रही तेरी आस में, बिना हुकम नहींजाय ।

॥ छंद ॥

यह जान जाती फटे छाती हाय पिय कैसे करूं। तुम मगन अपने हाल में इस उमर में दुख मैं भरूं। मानिंद हिरनी के तड़फती मोह

हिरदे में जगा । मैं यह न जानूं थी सनम दशवें जनम दोगे दग़ा ॥

जवाब श्री नेमिनाथ जी का ।

॥ दोहा ॥

लगा दाग उतरै नहीं, दगा दगे सब कोय ।
बड़ी दगा जमराज की, लो ना जानैं कब होय ॥

॥ छंद ॥

जब क़ज़ा देगी दग़ा हमरा सगा कोई नहीं । जिस में रहूं मैं दम बदम आख़िर मेरी होवे नहीं । अब तोड़ घरगढ़ अक़ल से चढ़ जहां मज़ा आराम है । जब झूंपड़ी जलने लगी कूवा खिनै किस काम है ॥ ४ ॥

कातिक में राजुल की पुकार ।

॥ दोहा ॥

कातिक घर घर रोशनी, रंग सुरंग मकान ।

तुम बिन वे ऐसे लगैं, तौ जैसे होंय मशान।

॥ छंद ॥

जैसे मशान मकान मुझकूं लगै हैं मेरे पिया। ज्यों फिरै घन की आस में चातक तड़फ सूखा हिया। अब ले खबर आवै सबर देके दरस मुझको जिवा। दिखता नहीं संसार में दुख का शरीकी तुम सिवा॥

जवाब नेमिनाथजी का।

॥ दोहा ॥

सभी शरीकी सुक्ख के, दुख में सगा नकोय।
लगै काल की भाल जब, करै एक के दोय॥

॥ छंद ॥

करती है टुकड़े बदन के शमशीर सिरपर कालकी। खैंचे खड़ा जमराज दुश्मन दांव तकता भालकी। खतरा रहै हरदम हमैं हरगिज्ज

नहीं टाला टलै। ग़ालिब है दुश्मन जान का गाहक कहो कैसे सलै॥ ५॥

मंगसिर में राजुल की पुकार।

॥ दोहा॥

मंगसिर मांग भरैं सभी, तो मंगल गावैं नार।
सोवैं पति की सेजपर, नये २ करैं सिंगार॥

॥ छंद॥

करके सिंगार दिखावैं पियाकूं देख कर होते खुशी। मुख मोड़ कर सोते पिया होके खफा नारी रुसी। यूं ऐश अशरत सब करें तुम दुख भरो नेमी पिया। फिर ही कभी तप कीजियो मंगसिर नहीं तप में लिया॥

जवाब नेमिनाथजीका।

॥ दोहा॥

इस उधार में बावली, हमरा है नुकसान।
मोह मगन की भूल में, क़ज़ा हरैगी प्रान॥

॥ छंद ॥

मारे हैं सब के मान इसने है बड़ी ज़ालिम क़ज़ा। तिहुं लोक मुल्क फते किया जग जीत के गाड़ी धजा। है सूरमा वह जगत में पकड़े इसे देवे सज़ा। पावेगा राज सुमुक्त में नर देह का येही मज़ा॥ ६॥

पोह में राजुल की पुकार।

॥ दोहा ॥

पोह प्रेम तुमने तजा, किया रंज का काम।
मुझै शरण तिहुँ लोक में, स्वामी तेरा नाम॥

॥ छंद ॥

है नाम तेरा सब जगह जिस क़दर जो तुम को भजै। कोई कहै ठाकुर प्रभू शिव राम नाम सभी सजै। तू रहीम और पीर इरादा सब तरां पूरा करै। भर आस मेरी पोह में जो

नाम विश्वम्भर धरै ॥

जवाब नेमिनाथजी का।

॥ दोहा ॥

नाम नहीं इस जीव का, देखो सोच विचार।
सिर से लेकर पैर लग, ढूंढ़ हजारों बार ॥

॥ छंद ॥

अव्वल शिखा मुख नाक रुखसारे गला सीना कमर। पड़दा बदन अरु जांघ घुटनों में क़दम दिल का जबर। हैं नाम इतने बदन के खुद नाम की नहीं है ख़बर। ढूंढ़ा जगत् सिर मारके अब हारकर कीना सबर ॥ ७ ॥

माघ में राजुल की पुकार।

॥ दोहा ॥

माघ शरद ग़ालिब हुवा, बरफ़ जमै सब ठौर।
दहे दरख्त उजाड़ के, भगे त्यागी तप छोड़ ॥

॥ छंद ॥

भागे ऋषी तप छोड़िके लुकते फिरैं घर खोजते। बाज़े कहैं तप क्या लिया आई विपति सुख मौज में। कहीं होरही रोशन अगन कहीं संग से गल २ पड़े। यह हाल विपति कमाल तुम नंगे बदन गिर पर खड़े॥

जवाब नेमिनाथजी का।

॥ दोहा ॥

जिस दिन हम पैदा हुए, नंगे बिना लिबास।
जिस दिन यह जामा छुटै, रहै न कोई पास॥

॥ छंद ॥

आवै न कोई काम मेरे मैं अकेला हूं सदा। कहिं छेद भेद सहे नरक परवस फिरा बोझा लदा। जो देखकर औरत पराई इश्क में होवे मुदा। दुर्गति पड़े दुखड़े भरै अरु कर्म फल

भोगे तदा ॥ ८ ॥

फाल्गुण में राजुल की पुकार ।

॥ दोहा ॥

फागुण होरी का समय, घर २ कुंकुम रंग ।
तुमने रंग सुरंग से, कर लिया रंग कुरंग ॥

॥ छंद ॥

करलिया रंग कुरंग प्यारे सोच दिल में क्या करी । सुन शोर सब हैवान का बयाबान में दिक्षाधरी । तजदिये छप्पन कोड़ि जादों और बलिभद्दर हरी । अब दोष किसकूं दीजिये मैं आन तेरे बस परी ॥

जवाब नेमिनाथजी का ।

॥ दोहा ॥

सब बस में तक़दीर के, जितनी जीवन जात ।
चौरासी लख जोनि में, तनहा कोई न साथ ॥

॥ छंद ॥

जावे न कोई साथ मेरे जब गया आदम निकल । मादर पिदर फ़र्ज़न्द सब अफ़सोस से होंगे विकल । पिछले करम ईंधन जलाकर मोह की फूंकूं शकल । फिर जगत में आऊं नहीं मुक्ति के सुख भोगूं अटल ॥ ६ ॥

चैत्र में राजुल की पुकार ।

॥ दोहा ॥

चैत महीना मद चढ़े, बढ़े इश्क की बेल ।
कली कली भौंरे फिरें, जोबन चढ़े चमेल ॥

॥ छंद ॥

जोबन चढ़ावन बेलकूं सरसब्ज़ सब जंगल हुवा । कहीं नाचते हैं मोर मैना साधुजन देते दुवा । हो सनम् मत कर फनम् मैंने तुम्हारा क्या लिया । सुनके अरज मनमें लरज तुम बिन मेरा लानत जिया ॥

जवाब नेमिनाथजी का।

॥ दोहा ॥

धर्म बिना लानत जिया, मनुष्य जन्म दुशवार।
कुल धन जोबन कामिनी, मिलैं न अच्छे यार॥

॥ छंद ॥

अब सब मिले हमकूं भले देखे मज़े हमने अजब। मरते वक़्त बैठे रहैं यह है बड़ा भारी ग़ज़ब। जब मर गये तब यों कहैं फुंकले तो भोजन खायं सब। यह जान छोड़े यार मैं लागा इशक़ मुक्ति से अब॥ १०॥

बैशाख में राजुल की पुकार।

॥ दोहा ॥

लगते मास बैसाख के, मुक्ति भलोया नाथ।
वह सौकण मेरी आँख में, खटकत है दिनरात॥

॥ छंद ॥

हमकूं कहां सुख कंत सौकन मुक्ति ने जादू

किया । तुम लगे उसके इश्क में हमकूं दुहागन करादिया ॥ तुम से अगर पहली मिलूं मुख पीट कर फाड़ूँ हिया । ज्यौं फेर घर खोवै नहीं भुगतै तुरत अपना किया ॥

जवाब श्री नेमिनाथ जी का ।

॥ दोहा ॥

अपनी करनी आपही, भुगती सदहा बार ।
जो जो दुख संसार में, कहत न पाऊँ पार ॥

॥ छंद ॥

पावै न दुख का पार जग में काल चक्र महाबली । षट खंड के चक्री मरे आदीश रघुपति हरि हली । जब मरगये ऐसे पुरुष मेरी तुम्हारी क्या चली । अब ला सबर तू दुख न कर आई घड़ी सुख की भली ॥ ११ ॥

जेठ में राजुल की पुकार ।

॥ दोहा ॥

जेठ धूप अति से पड़े, सूखे सरवर नीर ।
ग्रामों बचै लूआँ चलैं, लगैं अगन के तीर ॥

॥ छंद ॥

लगैं अगन के तीर तेरा तन बदन कोमल कली । पड़गये छाले पैर में सूखा बदन रौनक टली ॥ हो सजन मत कर तजन देके दरस मुझकूं छली । विधना लिखी सो हो चुकी अब काढ़ पिया सुखकी गली ॥

जवाब नेमिनाथ जी का ।

॥ दोहा ॥

गली भली जिन धर्म में, हैं पांचों पद सार ।
इस बिन मुक्ति न पाइये, जपो मंत्र नवकार ॥

॥ छंद ॥

पावे भगत का पार वाही जो समझ कारज

करे। यह सुन सजन का बचन राजुल सोच यों मन में धरे॥ कीजे जतन् जिये वतन् यह नर तन नाहक चला। जाओरी सखी मत हो दुखी रहियो सुखी सजनी भला॥ १२॥

॥ छंद ॥

माता पिता दुख मत करो तुमने जन्म मुझकूं दिया।
करमों का साथी कौन है उत्तम छिमा सबसे किया॥
तोड़ गेरे हार कंगन शिव तिलक मोती लड़ी।
यह हाल दुलहन का निरख ग़श खाय कर माता पड़ी॥ १५॥

रोवें सहेली संग की हाहा करें दुख में भरी।
गुलशन चमन कुमला गये राजुल मती दिक्षा भरी। इस भांति राजुल नेम के संग हो बैरागन बन बसी। कुर्बान उसके शील कूं कीनी नहीं मग में हंसी॥ १४॥

है वतन दिल्ली के कनै जमना किनारे स्यादरा । उसमें रहे भूधर यति उन भेष जैनी का धरा । उसने मुझे फरज़ंद के मानिंद खुद चेला करा । करके रहम बख्शा फहम मेरा नाम नैनानंद धरा ॥ १५ ॥

मैने जु बारहमासराजुल नेमिका वर्णन किया ।
ज्यों लेचलै चैंटी कणाकको इस तरह मैं पूराकिया॥
यह साल अब दरहाल है उन्नीस से सोलह सही ।
वैसाख लगते अष्टमी मनकी गरज पूराहुई ॥१६॥

समाप्तम् ।

॥चौमासा श्री नेमिनाथजी॥

छाई घटा गगन में कारी। राजुल कूं विरह दुःख भारी॥ टेक॥ चौमासा लगा रस भीना। अलि आषाढ़ रंग महीना। चारों तरफ से बादल पीना। बिजली ने चमकना कीना। दिल होत धड़कता सीना। मैं अबला सखी पति हीना। उड़ाना। सररररर चलत मसीर। थररररर करत सरीर। डररररर डरत समीर। अलि कैसी तदबीर बुरी तक्कदीर। पिया बिन प्यारी राजुल कूं बिरह दुःख भारी॥ रा०॥१॥ श्रावन में श्याम घनघोर। भर जोर बोलते मोर। दादुर मिल करते दोर। पिऊ पिऊ पपैया मोर। झड़ लगो बूंद झकजोर। बिच चमके दामिनी कोर। । उड़ाना। खडडडडड खघन माला। तडडडडड जल परनाला। अडडडडड नाला खाला।

मैं दुःखी हुई बेहाल हिये मैं साल । हुई जल
धारी ॥ रा० ॥ २ ॥ भाद्रव में पवन प्रवीना ।
बादल में धनुष रंगीना । जंगल में नदी स्वर
भीणा । ज्यूं बाजे मनोहर बीणा । अब ऐसे
कहो क्या जीना । पीतम ने मुझे दुःख दीना ।
। उड़ाना । यूं बिलपत मुख मुरझाई । सखियन
मिल दोड़ जगाई । यूं बिलखत बचन सुनाई ।
सखी देखो पिया की रीत तोड़ के प्रीत । गये
गिरनारी ॥ रा० ॥ ३ ॥ आश्विन में जरा नहीं
धीर । यादुचंद भये बेपीर । उठचली नेम के तीर ।
काटन कूं कर्म जंजीर । प्रीतम से लियो अक
सीर । व्रत संजम समकित हीर । उडाना । शिव
राजुल नेम सिधाये । इन्द्रादिक जश गुण गाये
भविजन मिल शीस नवाये । मुनि कहै कपूरा
चंद प्रेम से छंद । जाऊं बलिहारी ॥ रा० ॥ ४ ॥

॥ नेमिनाथ जीका चौमासा समाप्तम् ॥